

{ roman }

sala şewatê

XURŞÎD MÎRZENGÎ

Nûbihar

SALA ŞEWATÊ

XURŞÎD MÎRZENÎ

Nûbihar

Pak Ajans Yay. Tur. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Büyük Reşitpaşa Cad. Yümnî İş Merkezi
No:22/29 Vezneciler-Fatih/İstanbul
Tel & Faks: 0212 519 00 09
www.nubihar.com | email: info@nubihar.com

Yayın Sertifika No: 51437

Weşan No: 321 | Edebiyat-Roman

SALA ŞEWATÊ
Xurşîd Mîrzengî

ISBN: 978-605-9413-98-5
Çapa yekem: 2021

•
Gerînendeyê Giştî yê Weşanê
Süleyman Çevik

Edîtor
Yûnis Dilkoçer

Redaksiyon
M. Emin Purçak

Mîzanpaj
Huseyn Şemrexî

Berg
İHB

•
Çapxane
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212-446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

SALA ŞEWATÊ

XURŞÎD MÎRZENGÎ

Xurşîd Mîrzengî di 15/ 07/ 1950an de li Licê, (Zengê) ji dayik bû. Di pêncsalîya wî de, bavê wî rehmî kir. Di piçûkîtiyê de digel malîyên xwe koçî Diyarbekirê kirin. Heya 14 salîya xwe medrese xwend. Di sala 1968an de, ji bona xwendinê bar kire Stenbolê. Li Stenbolê rêveberên DDKO nas kirin. 1974an li Luleburgazê di TPAOyê de wekî elemanê teknîkî dest bi xebatê kir. Sala 1978an vegeriya Diyarbekirê, bû yek ji rêveberên PDK (T).

Ji wê demê ve dest bi xebatên wêjeyî kir; lewra hingê zanî ku tiştê nijadan di dinyayê de dide nasandin wêje ye.

Du devokên Kurdî (Kurmancî û Kirdkî) baş dizane.

Di 1978an de, dest bi nivîsandina romaneke Tirkî kir (çap nebûye).

Di cûntaya eskerî ya 1980yî de hate girtin. Di dawîya 1982yan de ji bêgavî/mejbûrî welat terikand. Heya 1983yan li Şamê ma. Dawîya 1983an çû Awrûpayê. Li Ûppsalayê 3 termîn (astên sêmebane) li ba Reşo Zîlan dersên gramerê stendin. Di 1988an de li Stockholma Swedê dest bi romannivîsîna Kurdî kir.

Di gelek kovar, rojname û malperan de meqaleyên wî yên Kurmancî û Kirdkî çap bûne. Niha li Parîsê niştecih e.

Berhemên wî:

1. *Sînor*, Weşanxaneya Jîndan, Çapa Yekem: 1995 Stockholm/Komal, Çapa Duyem: 2005, Stenbol.
2. *Ristemê Zal*, Weşanxaneya Rewşen, Çapa Yekem: 1999 Stockholm/Komal Yayınları, Çapa duyem: 2010 Stenbol.
3. *Belqîtî*, Komal 2004 Stenbol. Nûbihar 2015 Stenbol.
4. Berî niha 14 çîrokên *Ristemê Zal* fena DASTAN çap kiribûn, niha 43 çîrokên *Ristemê Zal* fena nimûne 40 heb li Parîsê çap kirine.
5. *Yankesiciyem Efenim*, Avesta Yayınları, 2015 Stenbol.
6. Heya niha 129 xewnên xwe bi awayekî edebî bi tarîxa wan ve nivîsîne.
7. Çîroka *Firarên Binê Xeta Fransawî*, ya Şêx Evdirrehîm, Cemîlê Seyda, Şêx Mîzbehê mala Bûkarik... di medyaya sosyal de weşandine.
8. Di 1999an de 88 programên zarokan yên pedagojîk ji Med TV re amade kirine.
9. Di 1997an de di belgeselek bi navê *Zindiyên Mirî* de serekrol listiye.
10. Di nivîsandina ferhenga Kurmancî-Fransî de bûye alîkar û navê wî di pêşgotinê de heye.
11. Di 2017-19an di filma *Dawîya Rojê* de wek aktor listiye.

Çend romanên wî yên hîn çapnebûyî jî hene.

Niha romanek bi navê *Çar Rojê Dinyayê* dinivîse.

PÊŞGOTINA SALA ŞEWATÊ

Min çar sal qedandin ketim pêncan. Bavê min ji min re elîfbêtk nivîsî û dersa min dida. Payîz bû û hîn min elîfbêtk neqedandibû, bavê min got: “Serê min dêşe!” Roja sisêyan bavê min çû ber dilovaniya Xwedê. Ez bi lezaga (darbest) bavê xwe re çûm goristana malbata me. Min ji xwe re got: “Dê êvarê baba were.” Heya dema razanê jî nehat. Nîvê şevê ez rabûme bi tena kiras û derpiyan daketime û çûme. Qero (kûçikê me) dibîne wa ye ez tenê diçim. Ew jî dide dû Omin. Serê sibê tèn dibînin ez li ser gora bavê xwe razame, Qero jî li ber min di pawaniyê (nobedarî) de ye.

Gava bavê min çû ber dilovaniya Xwedê, pîrika wî Dadî sax bû. Qeda û bobelatên nemayî hatibûne serê Dadî. Di Serhildana Şêx Seîd Efendî de, xaniyê Zengê û Helhelê tev şewitan-dibûn. Çar kurên wê hatibûn kuştin. Ew û bûka wê jî şandibûn Nîgde-Aksaray surgunê.

Gava Dadî şandine surgunê, bavê min di zikê diya xwe de heftmehî bû. Gava ji penaberiya vegeeriyane, peywîrê mala Hecî Mehmûd bavê min di destê Dadî de mabû. Dadî fena bîbika çavê xwe bavê min mezin kiriye û zewicandiye. Piştî çûyina bavê min jî, peywîr ez ji Dadî re mame. Hem aşê me yê avê,

him malê me li Helhelê, him jî li Zengê hebû.

Piştî bavê min, Dadî dersa min dida. Heya biharê min elîfbêtk ji ber kir.

Dadî du panot û nîv dan Apê Ehmed Çawîş û ji min re Cûza ‘Emmayê nivîsî.

Tê bîra min, gava min dest bi xwendina Emayê kir, Dadî siwarê kerî xwe dibû, ez li pêşiya xwe datanîm û em diçûn Binêzinar, ser Qûça Kalikê min. Îndikê Benî, ew di nava milkê me, piştî Kanya Kewan de, li ser tehta nimêjê bi bêbextî kuştibû. Gundiyên me yên hevalê dewletê jî çûbûn şewitandibûn. Tenê xwelî û pişkoka îşlik yên sedef neşewitibûn. Di ciyê şewitandina wî de qûç danîbûn. Gundiyên digotin: “Qûça Eliyê Hecî Mehmûd”.

Dadî ji kalikê min re Yasîn dixwend.

Me ji mehşêlên (dêlî) xwe, tirî bi xwe re dianîn malê.

Mal, rez û baxçeyên me li çarkenarê gund hebûn.

Welê jî li Helhelê...

Jixwe Helhel û Zengê cîranên hev in.

Malê me yê Helhelê, bavê Dadî di saxiya xwe de dabû wê. Gotibû: “Malê min pirr e, kur û qîzeke min hene.” Ji sisiyan yek dabû Dadî, didu jî ji birayê wê Mehmedemîn re mabû.

Dema seqa xweş bûya, Dadî siwarê Qeyto dibû, ez li pêşiya xwe datanîm û em derdiketin teftêşa baxan. Bax û baxçeyê em biçûnayê, em peya dibûn, Dadî ez li dora wî digerlandim û digot: “Nas bike! Di bîra xwe de bigre! Vana yên te ne. Ahaa ev kevir, ev bend sînorê me û wan e!”

Ne tenê gera ser mal, dostên Dadî ji serê Serhedan heya binê Berriyê, li bajar û qesebayan hebûn. Ew jî dihatin serdana Dadiyê û Dadî jî diçû serdana wan. Gava Dadî biçûya qethî hevalê wê ez bûm. Him ez bi dostên xwe didam nas kirin, him dostên xwe bi min didan nasîn. Heya Dadî mir min nîvê gundên Pêşêkevir û Deştî Diyarbekir nas dikirin, navê wan dizanî. Begler û axalerên deşt û çiya gişan Dadî nas dikirin.

Piraniya çîrokên malbatê Dadî di wan gerran de, li ser piştî ta kerê ji min re qal dikirin. Gava wê çîrok digot, berê min û

wê ne li hev bû. Ez di hemêza wê de, min li pêşiya xwe dinêrî û Dadî derd û kulên xwe ji min re dirijandin. Gava Dadî ew çîrokên xwe digotin, qala SALÊN ŞEWATÊ dikir, xewa min nedihat. Min ji serî heya binî guhdarî dikir. Armanca wê çi bû, çima ew bi wî awayî, bi şid û bid ji min re qal dikirin? Gava van tiştana qise dikir, ji min re nedigot; “baş min guhdarî bike haaa!”, tenê digot... Min jî bi çi baldayinê guhdarî dikir nizanîm; lê gava min tiliyên xwe ji hev nas kirin, min dît ew derd û kulên dadî di tûrikê hişê min de pindandayî mane.

Ez yazdeh yan dozdeh salî bûm. Min li Derwêşhesenan li ba Mele Mehmecan dixwend.

Serê mehê bû. Gere herim kirêya xanî bistînim. Nava Diyarbekir û Derwêşhesenan bîst û pênc-sîh km. ye. Piştî nîmêja esrê, di hênikahiya berêvarê de ez bi rê ketim. Dewr û dora rê pirêze bûn, sapê debarê di nava zeviyan de pirr bû. Di serejêra çemê Dicle de, Bedena Diyarbekir wek peykerekî li pêş çavê min... Dadî bi çîrokên xwe hat pêş çavê min. Dadî digot; “Ezîzê min, di şeveke şilî de ji girtîgeha Diyarbekirê re- viya. Gava digîje ber çem, laser rabûye. Esker li pey wan in: Ew û hevalê xwe li laserê didin, hevalê wî winda dibe û Ezîz xwe xilas dike.” Li wir min ji xwe re got; “Ezê çîrokên Dadî û zarokên wê binivîsînim.” Lê çawa? Ji nivîsandinê re pirr tişt, zanabûn, teknîka nivîsînê lazim bû. Êdî ji wê rojê û pê ve li ku qala wan salan bibûya, min fena feqiyekî ber dersê guh lê bel dikir. Ez feqiyekî ber dersê bûm. Yên ji *Sala Şewatê* zirar dîtibûn, fena Dadî seysebat (afat) hatibûn serê wan pirr bûn. Heya bîst û heştaliya xwe min guhdarî kir, xwend, xwend û xwend... Di bîst û nehsaliya xwe de min bi sihêtîkirina (ceribandin) “*Ben Neyim Ogretmenim*” dest bi nivîsandinê kir. Lê bi Tirkî. Di 1980êyî de Cûntaya Leşkerî hat ser desthilatdariyê. Piştî seriwenên çand car girtin û rişwetdayinê, ez bêgav (mejbûr) mam ku di 1983ê de ji welat derê. Çûm Stockholmê. Min biryar da ku soza xwe ya çîrokên Dadiyê pêk bînim. Min dest pê kir, lê min dît Kurdiya min û gramera min têr nake. Ji hêlekê ve min bi Kurdî xwend, ji hêla din ve min xwe fêrî

gramera Kurdî kir. Min sê termîn ders ji Reşo Zîlan standin.

Di 1988an de min ji nû ve dest bi nivîsandina çîrokên Dadî kir. Îcar min dît ku tenê çîrokên Dadî têra pirtûkê nakin. Ew çîrokên Dadî qal dikirin, ne yên wê û zarokên wê tenê ne. SALA ŞEWATÊ yan SALÊN ŞEWATÊ mijareke pirr fireh û kûr e. Çeqekî (vîraj) dîrokî ye. Xwînrijandina Salên Şewatê û komkujîya Dêrsimê fena hev in. Bi dehhezaran meriv hatin kuştin. Min bi malbatên ji wê mijarê zirar dîtine, gundên wan hatine şewitandin re têkilî danîn. Ez çûm wan derana geriyam. Di 2010an de min pirtûk qedand. Yekî Farqînî vîrûseke pirr dijwar şande ser kompîtora min û *Sala Şewatê* gişt xira bû. Min ji nû ve dest pê kir, ew notên li ba min ez dîsa li ser xebitîm. Di 2018an de min qedand.

Hûn dibînin ku çiqas wexteke dirêj standiye. Çima? Min ji bilî sêwirandina siriştê û rêzkirina bûyeran, gişt ji rastiye nivîsîn. Navên gundan orjînal û navê qehremanên pirtûkê jî orjînal danîn. Lewra ev ne ku romaneke xeyalî, dîrokî ye. Loma jî min nexwest ez ji kîsê xwe tişteki têximê. Min xwest ez rastiya civata wê demê ji dev xwedîyan binivîsim. Min welê jî kir. Navê gund çi ye, çi hatiye serê gundiyan, navê wan çi ne? Navê qumandarên Tirk çi bû, heya ji dest min hat, min rastiya wan nivîsî.

Gava min dest bi nivîsandina *Sala Şewatê* kir, fena niha medyaya sosyal pêş neketibû. Bi telefonên wê demê, heya min ev agahî civandin ser hev, min ji hêla mad û manewî ve gelek zehmetî kişand. Ev xebat, encama herimandina xewên şevan e.

Xurşîd Mîrzengî

Girê Pozik fena konekî, rojhilatê wî dagirtî ye, li diyarê gir rast dibe, li kêleka hev sê bêder hebûn. Başûrê gir zeviyên berbero-
jkan, yên Silqan û Zola mala Apê Hecî Emer, heya digîje Xaçekê
zeviyên ajotinê, heta bêwane hesab dibin, bê kevir û kuç in.
Gund, yanê Zengê, bi palê Girê Pozik ve ava bûye. Piştî taştê
heya roj here ava, tav di nava xanî, kuçe û kolanên gund de ye.
Hekîmên Kurmancî dibêjin xaniyên tav têkevê, nexweşî nake-
vê. Xaniyên Zengê jî, ji sibê heya êvarê di nava gurzên tavê de
disincirin. Ji ber ku diyarê xaniyan ax û seyandina wan ax e,
sor nedibûn. Hema ku tav diçe ava û bi çend qasikan, gund
bi bayê çewtela re hênik dibe. Ji sê hêlan de ba li gund dide,
nahêle nexweşiyên jevgirî li gund belav bibin. Kalîkê Zengiyan
Evdî Begê Badîkî yekî xwende û alim bû, daye berhev, ji bona
tendûristiya şênîyên gund pir tişt hesab kirine û bi sêwirîn
gund ava kiriye. Hem li hember tofanên xweristî û hem jî li
ser paqîjiya derûdora gund baş sêwiriye. Qeşaya paqij çawa
nexweşîyan ji civatê dûr dixê, zanibûye û li gorî wê, taxên gund
danîne. Kanî li xwarê, lê xanî şeşsed - heftsed gav li jor, bi pala
gir ve ava kirine. Devê eywanan û şibakên xaniyan li rojava di-

nêrin. Xaniyên Zengê bi dehl û rezên xwe sê aliyên Girê Pozik dixemilînin. Darên qerase, mazî, bihîv, hirmî, bî, aqasya, hewr, spindar û yên tûyan, dora gund di kesk de dixeriqînin. Xaniyên gund ji kevirên fersîn, gewr û duqat in. Dîwarên xaniyan bi piştekan û qutoran, ruknên niqirandî, sengeleyên sifirnekan, niç-nîçî û ji darên mazî, deriyê hewşên xwarê ji darê gûz, bi mîxên serikgilover çîncikirî ne. Pêşiya eywanan vekirî, li pêş devên eywanan şaneşîn hene. Şibakên odeyên gund, dudo dudo jî, yeko yeko jî hene. Çarçoveyên cam û camekanên gûzîn bi nexş û niqûş di aliyê hundir de li şibakan dane. Ji aliyê derve de jî yên rewşa wan xweş, caxên ji hesin bi kar anîne, yên din jî ji darên kevot in.

Cuhoka avê ji çiyayê başûr, ji Newala Tehtikê dadikeve, li Mêrga Jêrîn ji newalê vediqete, di binê Pelan de, bi rojhilat de diçe û di newalika Şiqêf de dizivire nava zeviyên Gêwê, di binê Welemîr, pišta Erzeleyêvay de, tê, gund dike du qet û heya binê hara Kirdan, digîje Rêya Kaşê Hirçê, ber rezê Mala Diyaban. Bilî ji taxa Jêrîn û Jorîn, hara Kirdan jî li bakurê Pozik, li rojhilatê gund, bi ser bêwaneyê Bane ve ye. Li rojhilatê gund diyarê Pozik, Silqan, girê Şewatin, Mewêrek, li rojava, Diyarê Benê û Zolê, li bakur girê Kankolê, rezên Mexer û diyarê Kerwes, li başûr Kevira Dugil, çiyayê Binêzinar bi ser deşta Amedê de fena dêwekî, serî digihîje binê asîman. Ji deryayê hezar û çarsed û şêst û şeş mîtro bilind. Piştî Evdî Beg ev gund ava kir, di nava çiya û zeviyên gund de, çarsed û bîst nav, bapîrên Zengîyan bi dewr û dora gund ve danîn. Binê Guhara Heydo, Warê Lîlan, Girê Qil, Enbarê, Erdê Sor ji wan navan çend in.

Di dema Şerê Yawizê Simbêlboq û Îraniyên Safewî, sê zarakên Evdî Beg yên ji jina piçûk, Osman, Brahîm û Receb ji bakurê rojhilatê Farqînê ji gundê Kerran hatine, milk ji fileyên Helhelê standine û Zengê ava kirine. Dû re jî bûne sê ber; bera mala Osmanan, Brahîman û Receban.

Pênc apên Feqî Eliyê Mala Osmanan hebûn. Bavê wî Mehmûd birayê mezin bû, Axa li pey wî û Emer jî piçûkê wan bû. Ji xweşikî û lewendiya Axa, kekê wî Mehmûd got: “Birayê

min xweşik û lewend e, ezê pêgirta eşîra Badikiyan bidomînim û wî bibim têxim dibistana Osmanî, bila bibe emîr.” Mehmûd Axa girt bir Diyarbekirê, cem dostê xwe Evdirehman Begê mala Cemîl Paşa, Axa dan dibistana eşîran.

Pîştî xwendina çar salan, Axa şandin Stenbolê dibistana leşkeriyê. Li Stenbolê bi qîza qumandarê xwe, xanima Fehîme, qîzika Çerkes re zewicî. Li ku dibû bila bibaya, salê carekê bi jina xwe re dihatin gund. Axa di artêşa Osmanî de qumandar bû û xelkê jê re digotin “Axa Beg”. Axa Beg, kekê xwe û birayê xwe Emer bi hev re şandin hecê. Xwiyê bajarvaniyê, xwendin û nivîsandinê di Eşîra Badikiyan, mala Hecî Mehmûd de kir zal. Pirtûkên dîrok û edebê xistin qebalikên odeyê. Para xanima Fehîmaya jina Axa Begê di vê perwerdebûnê de gelekî bû. Lewra Axa Beg bê wê nedihat vesana salane. Ji ber ku zarokên wan tunebûn, Fehîmeyê gelekî ji zarokên tiyê xwe hez dikir. Ew hîn kiribûn ku beriya xwarinê jî, pîştî xwarinê jî dest û devên xwe bişon, beriya razanê diranên xwe firçe bikin. Zarokên Hecî Mehmûd bi şelwar û sol, îçlikên wan bi teybetî dayika wan bi tegel û mişeftên cûrbicûr didirûtin. Di destpêka xwendina zarokên Hecî Mehmûd de, Dadî bixwe dersa zarokan dabû û gişan Quran xwendibûn. Mezinê lawan Feqî Elî berendamê mezintiya Bera Mala Osman bû. Xanima Fehîme jî ew hînî Osmanî kiribûn, pirtûkên Osmanî bi wan dabûn xwendin. Her pênc birayan ji fena bilbil Osmanî dizanî.

Ji ber ku Axa Beg kordûnde (ocaxkor) bû, hatina xwe ya zêde, dida kekê xwe Hecî Mehmûd. Hecî Mehmûd jî bi pênc kuran bazirganiya pez dikir. Roj bi roj dewlemend dibû. Hecî Mehmûd ji hêlekê de gelekî milk, daristanên gund dixwarin, ji hêla din, li Derkuran, piştî kevirê Qitir bi ser Bêwaneyên Piştî Mezelan re, sê gomên mezin li kêleka hev avakiribûn û pêgirta kalikê xwe yê mezin Evdî Beg didomand. Çend col pez xwedî dikirin. Sê şivanên wî yên Kird, ji piştî Licê, bi malbatî bi pez ve mijûl bûn. Bi saya serê Axa Begê, herkesî bija xwe bi rewşa Hecî danîn. Mêvanhewînê gund bû. Mala wî ji mêvanên nas û nenas xalî nedibû. Kurên wî bazirgan bûn, lingekî wan

li Amedê, yek li gund, çanda kalikê xwe yê mezin didomand. Giraniyeke Feqî Elî di mezatxaneyê Diyarbekrê de hebû. Wan û cembazên mezatxaneyê hev nas dikirin.

Kekê Axa, mezinê bera mala Osmanan Hecî Mehmûd kurê xwe Feqî Elî di saxîtiya xwe de kiribû bazirgan.

Du jinên Hecî Mehmûdî hebûn. Jina mezin, xanima Medya dotmama wî bû û mala bavê Medê kor bûbû. Hecî Mehmûd jî ew mar kiribû. Neanîbû mala xwe, ew di mala bavê wê de, li ser mal û milkê bavê wê hîştibû. Lewra malê bavê wê, têra çend malan dikirin. Tu hunerên wê tunebûn, kar û xebata wê li xwedîderketina mal û milkê bavê, şev û roj girîn bû ji bo wan. Carina xanima Medê hingê hêrs dibû, li hemî kesên laleşî û pîroz zewt didan.

Ji vê xanima Medê du keç û kurekî Hecî Mehmûd hebûn, xanima Hawşan keça mezin, xanima Eysan keça piçûk û Misto. Xanima Hawşan li Helhelê li cem Emînê mala Reşo bû. Emîn çû ser dîlovaniya xwe û birayê wî Hesoyê Kerr jinbira xwe mar kir. Xanima Eysan li Mişîrfê dabû Mele Îsa û piştperde bû. Heya Mele Îsa karkenar bû jî li Diyarbekirê mele bû.

Mistoyê ji Medê li zarokên Hecî Mehmûd neçûbû. Yekî taw-tawikî, melik bû. Ewqas girêdanên wan ji hev qut bûn ku dema leşkeriya Enwer Paşa, bilî bi bav û birayên xwe bişêwire, rabû çû. Bav û birayên wî li hember çûna wî derketin. Feqî Elî jê re got: 'Neçe leşkeriyê. Wa ye min û Arif jî dixwazin. Em eskerê bavê kesî nînin.' Lê Misto guh neda, çû. Bû eskerê Enwer, nezivirî, li çiya bû qeşa. Feqî Elî û Arif bûn firarê eskeriyê. Heya diya Misto sax bû, bona wî giriya. Lê piştî mirina wê, kesî qala Misto nekir. Carna xwişka wî Eysanê digot: "Kuştiyo di ber xelkê ra."

Jina Hecî Mehmûd a piçûk, bermaliya wî xanima Amîne diya pênc lawan, yeke rûgewr, zirav a narîn bû. Çavên wê şîn, porê wê zer, biskên wê dirêj û şê bûn. Rûyê wê fena sêva Xelatê sor û spî, lêvên wê mîna mişmişên Hewsela Amedê, tiliyên ji şiva narincî, dewlemendiya wê dianîn ber çavan. Qîza Mele Wisifê Helhelê, mişawira lawê xwe Feqî Elî bû. Fîstanê wê yê

qedîfe û gulgulîn dirêj bû, digihîşt gûzekê. Di binê fistan de kirasê malbelaş û derpiyên dirêj li xwe dikir. Pişteke hevriş-miya tenik timî li pišta xwe girêdida. Havîn-zivistan, solên wê yemeniyên Dîlokê û goreyên rîs di piyan de. Kofi nedida serê xwe, kol bû, tenê melhefeke spî ya dirêj bi kar dianîn. Xanima Amînê radikir, dadanî, serjê dikir, dipehtin, dida jar û belengazan, çi dikir karê wê, stûna malê, bermalî ew bû. Pênc law li pey hev ji malxoyê xwe Hecî Mehmûd re anîbûn. Ji ber vê, herême tevli zarokên wê jê re digotin: “Dadî”. Dadî dayika herkesî bû. Xelkê çiqas rûmet didan Hecî Mehmûd, du ewqas didan wê. Ji ber bavê wê mele bû, di piçûkîtiya xwe de xwendibû, ji xanima Fehîma jina tiyê xwe Axa Begê jî Osmanî hîn bûbû.

Heft sal beriya Sala Şewatê bayê dil li Hecî Mehmûd da û ji nav wan bir dilovaniyê. Lê, şêr şêr e, çi jin e çi mêr e. Dadî jî ne jin, şepal bû. Di civatê de gotinên mêran tên şikandin, lê yên pîrekan nayên şikandin. Gelek caran mîr û maqûlên herêmê nikaribûn teşxeleyên nava civatê safî bikin, Dadî dixistin dewrê. Di pevçûn, mêrkuştin û qîzrevandinê de, meseleya ku Dadî biketa navê safî nebûya, tunebû.

Lawên Dadî yek ji yekî lewendtir û egdîtir. Feqî Elî, Reşîd, Sebrî, Arif û Ezîz bûn. Feqî Elî mezinê wan bû. Herçiqas Axa Begê gotibû: “Ezê zarokên kekê xwe bibim bidim xwendin, bixim artêşa Osmanî” jî, xanima Dadî li hember derketibû: “Tu çûyî bûyî zabit bes e. Mal û milkê zarokên min besî wan û heft bavên wan e, bila ji hev belawela nebin, ji qewetê nekevin.” Lê dîsa jî Axa Beg salê kurek bi xwe re dibir, li ba xwe dida xwendin û sala din dianî. Tenê Feqî Elî çar sal li ser hev, dibistan li cem apê xwe xwendibû û Ezîz jî sê sal.

Kekê wan ê mezin Feqî Elî qambilind, çavhûrik, lêvtenik û qemer bû. Şelwarê Diyarbekrî, lê nevrana wan nederêj li xwe dikir û nîşana bazirganiyê timî çoveke hêzeranê pê re bû. Sed der sed xwiye meleyên Kurdîstanê pê re bû. Tevî destûr-nameya meletiya wî hebû jî, ji ber ku qet meletî nekiribû, navê feqîtiyê pê ve mabû. Hêdî û nerm qise dikir. Fena hemî me-

leyan hinekî tima bû. Dilê kesî nedişkand. Yekî bînfîre bû.

Ezîz yekî duqat, bi zend û bend, hestiyên wî ji ber xwe de qalin. Rû glover û awirtûj bû. Ji piçûkiya xwe bi pişt, bi xwedî, nava hebûnê de, azad û serbest mezin bûbû, di zaroktiya xwe de kesî lê tehdâ nekiribû, fena gamêşê di xamê de, bi awirên bazane li meriv dinêrî. Birûsk ji çavên wî difirîn.

Xanima Hawşan, jina Feqî Elî digot: “Piştî şeş sal mirina xezûrê min, payîza paşîn, Sebriyê me û pismamekî Dadî bi hev re diçin Diyarbekirê. Gava dizivirin, tîr digîjin nava tehtên piştâ Mecnefayê, navbera Şikeftan û Zoxbirîmê, tu xwe me bê ziftiyên Romê li nava wan fersan li pêşiya qaçaxçiyên Licê kemîn danîne. Bêbavên ziftiyan dibêjin qey qaçaxçiyên Licî ne û bi wan ve datînin.

Dûre agahî dan, me çû lezagên wan anîn.

Ziftiyên ku Sebrî û ew kuştin yê qereqola Zoxbirîmê bûn. Qumandarê qereqolê Gediklî Yarûq, gelek qaçaxçiyên Licî kuştibûn.

Zivistan derbas bû, binê devîyan germ bû. Ezîzê me hêna zivistanê çûbû Tebecûgê, panzdeh roj di mala dostê me Eliyê Xecikê de mabû, di derbarê çûn û hatina Gediklî Yarûq de hemî tişt hîn bûbû.

Bi hatina biharê re Ezîzê me nivê şevê girekiyê girt, rext da piştâ xwe û wînda bû. Me ji gundiyan re digot: “Ezîz çûye Erzeromê cem apê xwe Axa.” Hêna deh roj bi ser çûyîna Ezîz re neçûbûn em pê hesiyan, gotin: “Bi tariya êvarê re li navbera Barbeşin û Akragê, nava çem de qumandarê Qereqola Zoxbirîmê Gediklî Yarûq û du ziftî hatine kuştin.” Hinekan digotin: “Qaçaxçiyên Liciyan in.” Hinekan jî digotin: “Usat in.” Lê ya rastî kesî nizanibû. Du meh di ser kuştina Qumandar û ziftiyan re derbas bûbûn, Ezîz hat. Kêfa wî li cî, ji kekê xwe Feqî Elî re bi dizî got: “Min ji te re negot keko, ew li ezmanê heftan hêlîn çêke ezê hêlîna wî hilweşînim.”

Pîştî dilovaniya Şêx Mihemed Tewfêq, fêkiyek jê ji Şêx Şemse-dîn re ma: Fexrî. Ev kurik tenê ji kekê wî Mihemed Tewfêq mabû. Xwişk û bira tunebûn, ew bi tenê. Şêx Şemsedîn pir, pir ji kurê kekê xwe hez dikir.

Jina Mihemed Tewfêq qîza Heqî Begê Farqînê, diya Fexrî, Xanima Zerîfeyê, Fexrî li ser destan mezin dikir. Nedihîşt sêwî-tiyê tehm bike. Li serşoyê dema serê wî dişûşt, ji nava teştê avê derdixist, bi pêjgîrê ziwa dikir, dibir odeya wî, pêjgîr jê vedikir, bi cilên herî xweşik dixemiland. Dû re ferman dida qerwaşan: “Dema hûn wî li ser sifrê didin rûniştin, jê re bibêjin te serê xwe nû şûştiye, cilên te paqij in, xwe gemarî neke!”

Dema Şêx Şemsedîn Fexrî, Feyzî û Heybet bi xwe re dibirin Diyarê Gir, Hinda Qubê, navê mezinên malbatê, dîroka wan û navên kulîlkan hînî wan dikirin. Ji zarokan re digot: Babo (Şêx Wisif) bi tiliya xwe çiyayên bakur nîşanî min û kekê min Mihemed Tewfêq didan û ji me re digot: Hûn wan çiyayên jorîn dibînin? Ew çiya ji van kulîlkan tijî ne. Pilpizêk, nesrîn, sosin, xêlîzer, beybûn û zerfîşan li wir pirr in. Çika tu Fexrî, ji apê xwe re bibêje kalikê te Şêx Wisif xelîfeyê kîjan şêxî ye?

Fexriyê qicik:

-Kalikê min Şêx Wisif xelîfeyê Şêx Qasim el-Enwerî ye.

-Aferîn, Fexrî. Çika tu Feyzî, jê û wê de duduyan bibêje.

-Şêx Qasim xelîfeyê Şêx Hesenê Nûranî ye, ew jî yê Şêx Salihê Sîpikî ye.

-Aferîn. Te jî ji bîr nekiriye. Çika Heybet tu jî jê û wê de bibêje.

-Şêx Salihê Sîpikî xelîfeyê Şêx Xalidê Cizîrî ye, ew jî yê Şêx Xalidê Zilcenaheyn e.

-Aferîn, niha jî ji min re navê du gulan bibêje, Fexrî.

-Şîlan û şebnem.

-Tu jî Heybet.

-Nêrgiz û şîşan.

Bilî ji Feyzî bipirse, Feyzî:

-Qurmiz û bedexşan.

-Aferîn.

Bavo ji me re digot: Gere hûn navê heft bav û pênc xelifeyên xwe zanibin. Hemî gulê çiyayên xwe nas bikin. Lewra ew çiya, ew welat yên me ne. Heke meriv navê kalikên xwe, gul û kulîl-kên çiyayên xwe nas neke, deriyê hişê meriv baş venabe. Ji bona meriv ji çiyayên xwe hez bike, gere meriv xweşikiyên lê, bîna gul û giyayên wê nas bike. Ew bîna kulîlkan di hişê meriv de dimîne, bîna meriv pê fire dibe. Mirîd, sofî û çawîşên me li wan çiyayan, di nava wan gul û giyayan de dijîn. Li Helhelê, Mişîrfê, Intaxê, Covitnê mirîdên me hene. Min û Tewfêq jî, hem me navên kulîlkan ji ber fikir, hem jî navê gundê mirîdên xwe.

Kekê min Mihemed Tewfêq zû ji nava me bar kir. Wî ji min zêdetir navê dar û devîyan, yê kevir û axê, gul û kulîlkan dizanî. Gelekî dar û devî, kevir û lat li çiya hene, li deştê tunene. Tişteki ku li ba meriv tunebe, meriv nas neke, kare nav pêve deyne?

Fexrî got:

-Na.

-Kekê min Tewfêq ji min pirtir diçû çiya, di nava mirîd û sofîyan de digeriya. Gundên çiya ji yên deştê pirr xweştir in. Dîwarê xaniyan ji kevirên ferşîn, duqat û bilind in. Kanî û golên ji binê erdê dizên, bax û baxçe, rez û werzên wan avî ne. Dara qarçê, melayir, kerzê û bitmê li çiya hene, li deştê tunene. Ava kaniyên çiya pirr e û tim diherike. Ew kevir û dar, gul û kulîlkên li çiya, li deştê tunene. Gula xumariyê li piştê Helhelê, li mêrga Xatûnan e û pirr bedew e. Sewal jî li çiya ji deştê deh car zêdetirê in. Sewalek heye, navê wî şîp e. Şêr jî newêre bajo ser. Qicik e lê pirr sivik û xedar e. Di warê xweristê de, çiyayên me pirr dewlemend in. Li Serhedan, bi hezaran navên giya û nefelan hene. Mixabin wexta xatirxwestina Kekê min nehatibû, tiştên bidana civatê, navê giyayên dermanan pê re hebûn.

Di wî emrî de, Şêx Şemsedîn dersa Fexriyê qicik bi xwe dida.

Bêmirado xwîn şîrîn û şêleke zirav li ser, fena tîra ji kevan derê. Ji ber xwe bûbû zava. Zavayê her kesî. Bûbû delaliyê

nav mala Bûkarik. Ji lewendiya wî, newêribûn derxin derve, nîşanî her kesî bidin. Digotin: “Çevnebaş û bet hene, dê wî nezerî bikin.” Diya wî Xanima Zerîfeyê, ji bilî Şêx Şemsedîn, nedihîşt kes wî maçî bike. Digot: “Hilma devê mezinan ji tenê zarokan re nebaş e, tenê wan nazik e. Bila kes Fexriyê min maçî neke!” Lê wê bi xwe, hindik be jî, lêvên xwe bi hinarokên Fexrî ve dadanî, ew ji kanîgermika dil radimîsa. Ji Fexrî re jî digot: “Nehêle, bila kes te maçî neke, berxê dayê.” Xwedê Teala lewendiyek bexşandibû Fexrî, meriv digot qey bi destê Qudretê hatiye çêkirin, çavê meriv pê ve belismayî dima.

Bi hişmendi û bîrbiriya Fexriyê qicik, apê wî Şêx Şemsedîn şaşmayî dima. Hîn di wê temenê zarokatîyê de, guhdarekî pîrr baş bû. Dizanî çawa bêdeng guhdariya apê xwe bike. Qîza begê Farqînê Xanima Zerîfê ew perwerde dabû an di hucreyên temtêla wî de hebûn, nedihat zanîn. Lê welê, têra xwe têgihîştî bû. Zanibû gotinên apê xwe bike guharên pêşerojê, tîzbîyên zîkr û selewatan, bi dengê daketî bi axîfe. Tevî sê kurên Şêx Şemsedîn, Heybet, Feyzî û Mîfid hebûn jî, li ba wî Fexrî berendamê mezîniya mala Bûkarkî bû. Bi wî çavî lê dinêrî û pê ve mijûl dibû. Jê re digot: “Tu di şûna bavê xwe de yî.” Loma jî têkiliyên wî bi Fexrî re, fena yên mezinan bûn. Ew li cem mêvanên xwe yên herî payebilind jî nedavêtin piştî guh, li ba xwe didan rûniştin û pê re mijûl dibû.

Di gavavêtina xortaniya xwe de Fexrî li pêş apê xwe, bêdeng dima. Tenê ji bona têkiliyên apê xwe û civatê nas bike, tewirê axaftina apê xwe, awir, mîmîk û tevgerên bedena wî dişopandin. Ne tenê axaftin, zîmanê cendek jî bala wî lê bû. Wisa hat ciyekê, Fexrî temamê awirvedanên apê xwe, bi zêr û zeber nas kirin.

Êdî Şêx Şemsedîn karibû Fexrî tenê bişîne civat û caxiyan, daw û dozan, gels û teşxleyên nava mirîdan. Apê wî bi qasî xwe pê ewle bû. Zanibû eywana Fexrî lê mirayê vexwe, aştî tê wê eywanê. Bi zîmanekî nermîk, dikarî mar ji kunê derxe. Loma jî qîza xwe Xanima Fatîma, neviya Şêx Evdîrehmanê Axtepî, da Fexriyê biraziyê xwe. Dawetek ji wan re danî, bi ney û bilûr. Ji çawîş û sofîyan re: “Çiqas şêx û meşayix, mîr û beg,

eşîr û mirîdên me hene, ji gişan re qumçe bibin!” Çiqas şêx û begên herêmê hene, hemî hatin dawetê. Gamêşek, conegayekî sêsalî, bîst beranên hogeç, sîtilên birinca Qerejdax, savarê bi tevî xoşava mişmişên meletî û gilyazên xezaliyê di daweta Fexrî û Fatimayê de pehtin.

Bê gundê Qamişlû, li deşta Silîva, Hezro û Bismilê gundên Zengulê, Sorika, Xecîka, Kanîabadra, Omera, Bişkulo, Las, Maks gundên Bûkarkîyan bûn. Gundê Qamişlû li nava deşta Farqîn û Bismilê, di nava sînorên deşta Sînanîyê de ye. Li bêwaneyê binê gund, geliyê qicik de, deşta rastê dest pê dike. Di destpêka wî rasteyî de, Baxçeyê Şêx Fexrî heye. Şêxê Zirav baxçe bi kêfa dilê xwe, bi tertîb daniye. Bi ava kaniya Feyo av daye. Darên di nava baxçe de, tewirîn, yên dorê tûyîn in.

Baxçeyê duduyan, ji Baxçeyê Şêx Fexrî û bi rojhilat de, di sîngê kaniya Siltanê, qolinca girê pişta gund de, nêzî dîwana şêxan, Baxçeyê apê Fexrî Şêx Şemsedîn e. Ev baxçe jî bi pêşe, dirûvê gund dixemilîne. Dara Şêx Şemsedîn ya di nava newala binê Hinda Qubê de, tûyeke bi serê xwe ye. Navê wê: “Dara Şêx Şemsedîn” e. Ev dar Şêx bi destên xwe çikandiye. Bi sîngê rojhilatê başûrê gund ve, du kanî hene. Kaniya Feyo û ya Siltanê. Girê bakur li pey kaniya Feyo ye. Goristana şêxan, li diyarê girê başûr, bi dor û palê Qubê, bi dar û hêşînahiyên xwe, oqsîjen bi ser gund de direşîne. Besta Rûtik, Qotê Stasyonê, Girhîsik, Bezya nav û nişanên dora Qamişlûyê ne. Gund li wî palî, di binê wan her sê timan, bi xanî û daran, bi dîwana îlm û îrfan, tevî hucreya feqîyan, ji besta hember wêneyeke rengîn e.

Şêx Fexrî di destpêka xwendina xwe de, ev hevoka Aqîdeya îmanê ji ber kiribû. “Xweda li her cihî hazir û nazir e, ji rihê me nêzîktir e.” Şêx Fexrî ev ayet ji bîr nekir, di tûrikê hiş de kir moriya nişanê. Dema di nava feqîyan de bi Erebbî helbestên Suheylê Yemenî an bi Kurmancî yên Meleyê Cizîrî dixwendin, devê feqîyan bi bedewiya zimanê wî vekirî dima. Gotin fena mircanê çixanokên masîyan ji nava lêvên wî diherikîn. Çîroka Memê Alan, ji çîrokbêjê mala Şêx, Sofî Ezîzê Dedaşî ji ber kiribû. Mem û Zîna Ehmedê Xanî jî çend car bi mele Ev-

dilxefûrê Comanî re xwendibû. Piştê jî bi destê xwe nivîsibû. Meleyê Comanî jê re gotibû: “Şêx Ehmedê Xanî, nasnameya me hemiyan e. Yê ku hişmendiya Ehmedê Xanî nas neke, xwe jî, welatê xwe jî nas nake. Reforimxwazê dinê Îslamê bû. Seydayê Şêx Ehmed serbilindiya me Kurdan e. Ji bona Kurdan, rindê dema xwe, qutb û mucedidê zemanê xwe ye.”

Şêx Fexrî di wê ciwaniya xwe de, Siyahpoşê Farqînî jî û Şêx Sehdîyê Şîrazî jî nas kiribûn. Hem jî bi hînbûna zimanê xwe. Mele Comanî gotibû: “Dersên bi zimanê dayikê bên stendin, kesan kûrebîn dikin, tiştên her kes nabîne, ew dibîne.”

Şêx Fexrî di beyarê riyên nenas de derbas bûbû. Karibû bi wê şêlê, temtêlê, li ser dikên bajaran bi Memê Alan re bikeve hemberiya lewendiyê. Qîza ku çavê wê bi Şêx Fexrî biketa, bi wê temtêla Şêx nehejiya, sews lê neketa, çavbeloq nemaya, ji hiş neçûya tunebû.

Mihîna kuheyl, navê wê Felek, ya Serhedê, li deşta Bismil, Sînanî û Silîvanê di binê wî de. Zînê hespê Şêx yê Girgumê, bi pêşe, desen û figûrên firendeyan li ser sextiyanê zîn. Bi qumçikên sîmîn, morîkên rengîn çîncînkirî, zengû jî rengê zêr.

Şêx Fexrî ji yên dora xwe re digotin: “Tirkên macir hatine li welatê me bûne esker, çek di destên wan de, dizûrin. Em nikarin dengê zûrezûra van guran qebûl bikin. Yên navê Tirkîtiyê bi xwe ve danîne gur in, bûne şivan.”

Şêx Fexrî ewil li mala Bûkarkî dersên elfabeyê ji pîra xwe, qîza Şêx Evdirehmanê Axtepê xatûna Fatîma û dû re jî ji diya xwe xatûna Zerîfeyê standibûn. Dersên Quranê, Aqîdeya Îmanê, Mewlûd û Nehcilenamê ji apên xwe standin. Bilî xwendeyên navmalî, li Zengesorê wî û Feqî Eliyê Zengî bi hev re li cem mala Kurdîzadeyan du sal ders xwendibûn. Piştê re vegeriya Qamişlû Feqî Elî jî pê re. Mele Comanî, çendik û çend sal, li gundê wan fena dersdar ma û dersa Şêx Fexrî ya siyaset û felsefeyê da. Mele Comanî hem di hucreya feqiyên mala Şêx de dersa feqîyan dida û hem jî bi arzî dersa Şêx Fexrî û Şêx Şemsedîn ya fîlozofiyê dida. Şêx Fexrî rûpelên pirtûkan, di Hucreya Mala Bûkarîk de, li cem Meleyê Comanî bi ser hev de

qelibandin. Bi şagirdên Kurd re metin ezber kirin, gotina Kurd û Kurdistanê gengeşe, rewşa wê ya siyasî qayiş kirin.

Şêx Fexrî bi terbiye, tore û perwerdeyiya malbatî, wêje, rabûn û rûniştina dîwana rêveberiyê mezin bû. Yekî wisa bû ku qasê xweşikî û lewendiya xwe, dijî bêrewayiyê û dadwer, rewalê (bi edalet) li nava civata xwe bû. Berpirsiyariya civatê pê re bû. Dema mirîdên jar û reben sewalên qurban, ji mala Şêx re bibira, ji wan dipirsî: “Kuro lawo çend beranên te hebûn te ev beran ji mala Şêx re anî?” Heke mirîd bigota: “Jixwe ev bû, me ji kir goriya serê lawik” Şêxê Kubar di binê simbêlan de dibişirî, digot: “Heke te ev beran ji zarokan re bikira qelî, xêra wî zêdetir bû, sofî!”

Dibêjin: “Heft kêl xwê bixwe hiş nayê serî.” Gotineke din ji heye dibêjin: “Heft Yasîn û heft Tebarek bixwîne li ber serê dewarek.” Yê mirîdên reben ji wisa. Diviyabû deh kêl xwê, çil kêl ceh bixwara da hiş were serî, çika Şêx Fexrî çi got.

Dema pêncî û şeş kes ji Zengê birin Şerê Sarîqamîşê kirin eskerên Enwer, Feqî Eliyê Hecî Mehmûd, birayekî wî, Evdiyê Teyîb û çend gundiye din xwe ji ziftiyan dan alî, neçûn. Enwerê bêbav, zavayê Eywana Virekan, gava destûra şerê Qafqasan ji Sadriâzem Telhet Paşa xwest, Telhet got: “Ezê destûrê bidim te, lê şertekî min heye. Tuyê esker ji wî milê çemê Feratê bibî!” Wî wel kir, ji rojhilatê çemê Feratê, ji çardeh saliyan bigire heya şêst saliyan girtin birin eskeriyê. Şerê çi dikir, ji bona çi gundî pêxwas dibirin, kesî nedizani? Bilî çend xortên xwe dan alî, kalên gund jî birin. Heke bi ya wan bûya, bilî pîrekan kes li gundan nedihîştin, giş dibirin. Hecî Emerê birayê Hecî Mehmûd nerevîbû, bi guhê wî girtibûn, gund bê hekîm hîştibûn, ew jî bi darê zorê biribûn. Ji wan Zengiyan, ji bona

nîvhekîmiya wî, Hecî Emer, ji bona mele bû, mirî dişûştin, mezinê gund Ehmed Çawîş, ji bona depo Çawîşî bû, Wisif Çawîşê mala Evdiyan û ji bona zanibû lekanên berfê çêke, Hecî Brahîmê mala Xalê Huso qir nebûn, para hatin. Yên din ji kîsê bavê xwe çûn û hey çûn, bûn qurbana zavayê Eywan sîtemkar, Te-reqîçiyên bijî.

Zarokên Hecî Mehmûd bazirganiya pez dikirin. Hebûnê, bajarvaniyê, şexsiyeteke netewî bi wan re çêkiribû. Apê wan Axa jî ji zanabûn û neteweheziya wan re bûbû tewaş. Ji wî pişt digirtin û dewlet tiştê nedihesibandin. Kalikê wan Badê Dostik hatibû bîrê, çi? Axa Beg çavê biraziyên xwe vekiribûn, bi xwe re biribûn, ziman, xwendin û nivîsandin hîn kiribûn. Li ciyên dûr gerandibûn, çavê wan vebûbû. Fena dibêjin: “*Ro-viyekî beradayî, çêtir e ji şêrekî girêdayî.*” Ew jî geriyabûn, zimanê dewletê zanibûn, reha wan ya Badîkî ji ber xwe qalind bû, zimandirêj bûn. Di nava hebûnê de xwe dewlet didîtin. Digotin: “Ev dewlet ne ya me ye.” Bi cesaret bûn. Dijî dewleta stemkar bûn. Paşê, qey hinekên ji wan nexweş, çûn ew li Amedê gilî kirin, li Mezatxanê Feqî Elî dan girtin, birin avêtin girtîxaneyê. Gundiyê wan, Evdiyê Teyîb çend sengeleyên din jî girtibûn. Ew jî di girtîxaneyê de bûn. Roja ku spiyan yek-du girtî di girtîxaneyê de nexeniqanda tunebû. Her roj du - sê lezag ji girtîgehê derdiketin. Evdiyê Teyîb jî yek ji wan bû ku spiyan ew xeniqandin. Elî dinêre mirin li nava piyan e, rih dike kî-sikekî, di nava eniyê de girêdide.

Dareke tûyê di hewşa girtîxaneyê de heye. Feqî Elî derdikeve diyarê darê, jor de, ji nişkê ve xwe davêje ser pawan, tîfinga wî jê distîne. Arif jî xwe davêje û direvin. Firariya Feqî Elî ji vir, ji eskeriya Enwer Paşa dest pê kiribû. Li ser wê firariyê, Feqî Elî hat li Helhelê xanî çêkir. Bû du xanî. Çi pismam, çi pisê pismam, çi yên din, ji çavnebariyê, dexesiyê, calanê wan bar nedidan û hebûna zarokên Hecî Mehmûd danediqurtand.

Mala Feqî Elî li Helhelê, ew sal goze (kurmên hevrişim) danîbû. Çiloyê kurmê tertûr, di binê bêwaneyê Bane de, darên tûyan hebûn. Netehimandî, ji bona tertûr bûn. Di nava darê

tûyên Elî û diwarê xaniyê mala apê Salê de, newalikeke bejî, ya ava berf û barana nava gund, di wir de dadiket xwarê. Darên tûyan netehimandî, yên direwîn bûn. Tûyên hin daran reş, yê hinan jî şamî bûn. Jixwe Hecî Mehmûd ew dar ne ji bona tûyan, ji bona tertûr, qoze danîbûn. Tûyên direwîn ku ji daran diketin binî, dîk û mirîşkên mala apê Salê dixwarin. Pêwîstiya Elî bi çiloyê wan hebû. Ji Helhelê ker û qantirê digre, diçe çiloyê daran dibirre ku bar bike bîne bide tertûr, kurmên hevrişim. Qey dema çilo dibirre, qupika Hewê, diya Huseyn û mamê Emer jî bi çêlikên xwe tê tûyên diweşin, berhev dike. Şaxek li ser çêlikên qupikê dikeve û çêlikekê qupikê dimire.

Huseynê lawê Hewê jî, yekî birçiyê tewkelî, ji nedîtî de li belayê digeriya, feqîr, birçî, tasa xwe ya vala li tasa dagirtî dida. Ji tirbizokiya wî, kesî navê wî nedida, gundiyan jê re digotin: “Guvguvo.” Di nava tunebûnê de li belayê digeriya. Di ciyê belasebeb de bela xwe di xelkê dida. Birayê wî mamê Emer çiqas nêzî başiyê, aştîyê bû, Huseyn jî ewqas ji başiyê, aştîyê dûr bû. Yê pê ve, dev nebû. Mîna devê meşkê, dema vedibû, derz pê ve tunebû meriv pê girê bide. Nedihat girtin, leqelega wî, qirêj, kef û kincê ji devê wî derdiket, geh gotinên nezanan, geh dijmîn û sixêf bûn. Ji hestiyên miriyên kesê hember dest pê dikir, di rengê temeziyê kofiyên bûkan de derdixist. Yekî ne yê çêkirin, yê xirakirinê bû. Huseyn ji devê eywanê dibe xwê û dirije agir. Fena Elî gamêşekî wî kuştibe:

-Çima te çêlika qupika me kuşt?

Elî dibêje:

-Huseyn, ez li diyarê darê, haya min ji çêlika qupika we tune. Eyb e, ji bona çêlikeke mirîşkê, bila gund dengê me nebihîse. Ez hatime çilo bibim, bidim tertûr, nehatime heft û heştê.

Huseyn ji Elî re dibêje:

-Wey tu, ji vir çûyî jî, em ji te nefilitîn. Xwe bigre ez hatim.

Dadikeve, bi mêr û pîrekan, li ser serê Elî dicivin. Heya gundî digihîjin, wan ji hev dikin, pirr in, têra Elî lêdidin. Dema ew bi hev re li Elî didin, Hewa diya Huseyn dibêje:

-Carna yekî dîtiye heft diwêl herin bi diwêlekê? Ew tenê,

hûn birekî. Rewa Xwedê ye? Ez rebena Xwedê nizanim ji derdê Huso bi ku de herim. Devê wî fena devê çiwal, gotinên req û çors ji devê wî derdikevin. Xwedê jê razî, hela tu jî ewil fena zilaman gotinên devê xwe zanibe, were fena merivan bibêje. Çima ewqas devê xwe vedikî?.. Gotineke baş ji devê te dernayê.

Elî perişan dikin.

Gundî dikevin navê, ker û qantirê Elî bar dikin û dişînin.

Ev, di nava zarokên Hecî Mehmûd û mala apê Salê de bû dest-pêka neyartiyê. Neyartiya xal û xwarziyan. Lewra mala Kosan, neviyên Xecê, xwişka wan her sê birayên ku Zengê ava kiribûn. Mala Osmanan, Brahîman û Receban xalanên mala Koseyan in.

Dem dikeve navê.

Rojekê Elî, pismamê wî Nisreddîn û Cemîl li Helhelê, li devê eywana Elî, li ser gebolê ne, taştê dixwin. Nisreddîn ji ser xwarinê dibîne, Huseynê Guvguvo, li miqabil gund, di rêya binê goristanê re, ker xirar barkirî di pêşiya wî de, gihişt zewiyê Heso-yê Kerr, pêş dara hermiya Tehtikê, piştê gola Dehlê.

Hinek dibêjin Elî ji wan re gotiye: “Herin wî vicenîqînin, bila piyên xwe bikişîne xwe. Tevgerên wî ne bi edeb in, mezinên wî ew hîn nekirine. Meriv piyên xwe li gorî pelasa xwe dirêj dike.” Hinek jî dibêjin, wan gotiye emê herin jê re bibêjin: “Meriv di ber mala xwe de, bi çend sengeleyan, xwe dirêjî yekê tenê nake. Heke tu nizanî, hîn bibe.”

Nisreddîn û Cemîl, di rêya Xaçekê, Qiyameyê Rûyê Helhelê de, jipara digîjin Huseyn. Deng lê dikin ku pê re biaxifin. Lê ti-fing pê re ye û li wan dikişîne. Hinek jî dibêjin na bi wan ve datîne. Lê guleyê vana li wî dikeve û di cî de temam dibe. Ew jî wî dikşînin nava newalê, kaya xiraran ro dikin ser, dikin fena mezel, nanê wî dikin berkoleyekî û dasa wî jî dikin berkoleyekî. Kerê wî bi tariya êvarê re vala diçe mal. Ew şev berf dibare. Zivistan derbas dibe, berf dihele, hîn cendekê Huseyn dibînin. Li ser kuştina Huseyn, mala apê Salê, Eliyê Hecî Mehmûd berpirsiyar girtin. Neyartiya xal û xwarziyan çêbû. Elî jixwe firar e, pismamên wî Nisreddîn û Cemîl jî dibin firar. Ew jî mal ji gund bar dikin.

Xanima Salîhe, ji mala Urfizadeyan, qîza Şêx Mehemed Seîd Efendî, xwediyê Mehmediyan e. Gundê Mehmediyan di lehfe rêza çiyayên bi ser deşta Diyarbekirê re, li rojhilatê navçeya Karazê, yê Weqfa Mala Urfizadeyan e. Berya çûyina ser dilovaniya xwe, mezinê mala Urfizadeyan bavê Salîheyê Şêx Mehemed Seîd li gund dima, Urfizadeyên din, yanê pismam û lêzimên wî li Diyarbekirê nişteci bûn. Şêx Mehmed Seîd sê jinebî li pey xwe hîştibûn û çûbû ser dilovaniya xwe. Sê jinebiyên li peymayî, her yek di xaniyekî de dima. Diya Salîheyê xanima Saniye havînên xwe li Mehmediyan, salwextên din li Diyarbekirê, Taxa Îbnî Sîn diborandin. Baxçeyên nava çem bi ava Çilkaniyan ve, milê rojava milkê bav û lêzimên Salîhê bû. Zaroka malê ya mezin Salîhe, birayên wê Huseyn û Mehemed hîn qicik bûn, loma timî demançe li pişta xwe girêdida. Salîhe hem mezin û zanaya malê, hem jî delaliya malê, qîzeke diya xwe bû. Kaniya Mezin serêçaviya ava Çilkaniyan, sê km li bakûrê gund, binê gundê Dêrûnê, hember Şikeftên Karazê ji zikê çiya, fena ferfûrê zela diherikî. Milkê gund yê çiya û deştê tev yê Weqfa Mala Urfizadeyan bû. Gundekî Weqfa Urfizadeyan bi navê Qaraqoyû jî li binê Çiyayê Qerejdaxê li qeraxê Diyarbekirê hebû. Ew gund jî û Tekyeya Mala Urfizadeyan jî, xalê diya Salîheyê Muteweliyê Urfizadeyan Şêx Omer Efendî bû. Li nava bajar, li taxa Îbnî Sîn, di Tekyeya wan de xulam û qerwaş dixebitîn. Bilî van, li zikê bajarê Diyarbekirê xan û eywanên wan hebûn. Mala Urfizadeyan nîv gundî, nîv bajarî bûn. Salîhe û diya xwe havînan ji wê germa Diyarbekirê direviyan hinikahiya baxçeyên Mehmediya siya sorbî û gilyazan.

Nazirê wan Hesenê Zengî di binê çavdêrîtiya xanima Saniyeyê de gund îdare dikir.

Diya Salîheyê yeke xwende bû û ji edebiyatê hez dikir. Di edebyata Osmanî de çi yên cî, çi werger, pirtûk derketana, Saniyeyê dixwendin. Jineke çandî bû. Qîza xwe bi edeba Kurdî û

osmanî, fena qîzên broqratan gir kiribû. Pêşî qîza xwe Salîhe şandibû dibîstana subyanan (zarokan) û pişt re jî di medreseya Urfizadeyan de çend sal ders xwendibûn. Dersên dadwerî, wêje, matamatîk û civatnasîyê xwendibûn. Memîk di paxilê de bûbûn petêxên werzê tava havînê, berate ketibû memikan, hatibûn ber seradê.

Lawê xalê wê Qadir Efendî, Mehemed pir jê hez dikir. Mala xal ew xwestin.

Salîheyê ji lawxalê xwe hez nedikir.

Ji dêya xwe re got: “Dayê, xwîna min li vî gedeyî nakele.”

Lê diya wê got: “Qîza min, tu biyaniyan bistînî em nizanin dê çi were serê me. Dîkê ser sergoyê xwe em nas dikin. Zîrar jê nayê. Tu dikarî Miho bikî xizmetkarê xwe...”

Wê jî dilê diya xwe neşikand, got: “De tu zanî...”

Mala xalê wê nîşan pê ve kirin, fena bajariyan gustîlkê zêrîn yê herî biha ji Çarşiya Serafan stendin û anîn xistin tiliyê, kofiya birîşik dan serî. Bîst û yek zêrên Reşatî bi eniya kofiya dergistî ve kiribûn sê qor. Rîşikên bi kofiyê ve rengîn, qeytanekî pehnê ji rengên keskesorê jî bi kobeyê kofiyê ve çîn-çîn lefandî.

Nazirê gund Hesênê Zengî, dê daweta kurê xwe û qerwaşa wan Eyşo bikira. Hesên dewlemend bû û bi saya Mala Urfizadeyan temamê giregirên deşt û çiyayên wan deran nas û dostên wî bûn. Yekî di nava civatê de xwediyê paye. Ew payiza berya Serhildana Şêx Seîd Efendî, Hesên jî daweta kurê xwe Huseyn û qerwaşa mala Efendî Eyşo danî. Hesên qumçe li deşt û çiyayên belav kir, şand pey xwendîyan. Ji deşta Silîvanê bigre heya deşta Sînan û Bismilê, ji çiyayên Bûk û Zava bigre heya bi Pêşêkev, Helhel û Zangê, Beglerên Pêçarê, Badikan, Hevêdan qumçe ji şêxler û axawatên deştê û çiya gîşan re şand. Hingî xwendî pir hatibûn, ciyê razanê li gundê Mehmediyan, mala mazûvaniyan de nema, ji jeberê çemê Mehmediya, gundê Tebacûgê jî hatin û bûn mazûvanî. Ji civata herêmê kesên naskirî pir bûn. Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî ji deşta Bismilê gundê Qamişlû bi birekî siwarî re, Feqî Elî bi nivê Zengê ve hatibûn.

Gurmîna defê, xazmeya payizê, pelên bi daran ve zer bûbûn, diweşiyar binî.

Mala Bûkark û Urfizadeyan wek du malbatên şêxane hev nas dikirin. Mala Urfizadeyan dizanî Mala Bûkarkî xwediyê erk in, bi deh hezaran mirîdên wan, deh gundên wan, xulam û cotkarên wan, bi sedan ga û gamêşn cot hene. Muxalifên dewleta Tirkî in, têra xwe xurt in. Li dû dewleteke Kurdîstanî dibezin.

Şêx Fexrî berendamê mezinbûna şêxên Qamişlû fena çêlikên şêran hîn di cewrikiyê de, yekî nêr derdikeve pêş û bav jî berendamiya wî qebûl dike, destûrê dide ku bi wî re goştê xenîmetê bixwe, yê Şêx Fexrî jî welê bû. Emrê wî bîst û çend salî, lê li temamê herêmê, bajarê Diyarbekirê dihatin naskirin. Di nava eşrafên bajêr de ciyê wî hebû. Mêrekî navbejnî, lewend, xwînşîrîn, yê civat û caxiyar bû. Lêvê tenik, di binê simbêlên palikdayî de çêkiribûn, her roj teraş dibû. Pir kîbar diaxivî. Dizanî ji civatê re qise bike, wazan bide, bi Erebî ayetan bixwîne û bi Kurmancî vebêje û xwe bi civatê bide guhdarîkirin. Bi sedan hedîsên pêxemberan di ezbera wî de bûn. Bilî xwendina Medreseya Qamişlûyê, li ciyên dûr, çend meh jî li Zengesorê cem Kurdîzadeyan ders xwendibû. Heya wî emrî du jin kiribûn, qîza apê wî Şêx Şemseddîn û ji hêla Êlihê, eşîra Receban xanima Nafya li balê bû. Ji lewendî û çelengiya wî, tevî ku navê wî Fexrî bû jî, derûdorê jê re digotin, 'Şêxê Zirav.' Lewra bejina wî zirav, fena şitla belalûgê barî bû. Mala Bûkark li deşta Silîva û Diyarbekirê, bi mêrxasî, dewlemendî, Tekye û kurdayetîya xwe dihatin naskirin. Nava wan û dewletê her tim vizzik bû. Şêx Fexrî jî bi mirîd û pismaman ve bi qefleyekî mîrên siwarî ve hatibû daweta lawê Nazîrê Mehmedîyan, Hesenê Zengî.

Keça Şêx, Salîheya xama, qemereke porreşa pordirêj bû. Eniya gewezî di nava her du bîskan, binê tembûriya wê de fire, mijag fena tîrên di devê kevan de, çavên xeydik ew fena kewmariyeke serê zinaran nîşan didan. Rû fena çiftexasê saya, yek leke nebû li taxa, di lêvan de tuxtekî xwîna rengîn, di devan de mircanên timî şîn, di wê sînceya qemer de dewlê dewletê, di

bîbikên çavan de nezera heybetê. Porê wê li ser piştê pehn sî û sê tîremarên reş... Delaliya malê, ew kamax û bejna zirav çiqas lihevhatî. Memik li ser sînga wê ne pir mezin û ne jî piçûk bûn, zêde li wê bejna tenik dihatin. Rengê çavên xeydik hingivîn, lêvtenik, rûgewez û rûçikê wê fena pelên gulesîlê, rengê hinarokan ji qezaya bûkan, rûyê glover timî li ser ken, memikên li paxilê jî, ji dûr tehmîdariya xwe nîşan didan, her yek hingivdarekî mêşên kovî, bajariyeke spehî û şîrîn. Gava dibişîrî şêxaniya wê dihat bîrê, ku derûdor ji bavê wê re dibêjin; “Şêx.” Ne fena wan qîzên serkuçe, mîna yên gundî bi edeb dibişîrî. Gava dibişîrî, gamzeyeye qicik di valahiya palûçkê de xwe dida der. Bi wê bişîrîna narîn karibû ewliyayan ji qalîk derxe. Ji serî heya xwarê narîneke narînan, fena şiva hêzeranê bi çalîm bû. Serbest, ji ap û xalên xwe jî fedî nedikir, dikarî fena mêran bi wan re li odeya mêvanan rûne, gelş û teşxeleyên civatê, rewa û nerewayê gengeşe bike, terefdarê dadweriyê bû. Li bajar, dîn û dewlet tev nas dikir. Ya rastî qîzeke di nava hebûn û xwendinê de şax vedabû, yeke rind û mêrkanî xuya bû, dizanî rewa û nerewa çi ne! Rabûn û rûniştin, renglihevanîna girêdanê, tevgerên wê azade bûn. Di rêçûna wê de şexsiyeteke, qerekerêkî xwe dida der. Di wî emrî de dikaribû li pêşberê dê û lêzimên xwe fena mêreke civatan qise bike, dadweriyê biparêze. Bibêje ev rast û ev xwar e. Milkê Mehmedîyan yê wê, ava Çilkaniyan yê wê. Mezinên Salîheyê, Mala Urfizadeyan mêşînî, ji qeda û belayan xwe dûr didan, ne mêrên qal û qewxeyên giran bûn; li pey mêranî û mêrxasiyê nebûn, di kar û emelê xwe de, xwende bûn. Heya ji wan bihata zarokên xwe didan xwendin. Nava wan û dewletê xweş û geş bû. Mamûrên wan jî û mifetîşên wan jî di sazîyên dewletê de hebûn.

Geliyê Mehmedîyan bi bax û baxçeyên xwe, ne tenê qeraxê Çemê Mehmedîyan, heya binê Tebecûgê, hûrê deşta boş, axa gundê Akragê jî dixemiland, şênahî li pêş çavan bû. Meriv ji çeqa çem ya binê Tebecûgê biketa nava baxçeyan û di nav de bimeşîya heya Zûxîr, Nava Her du Aşan, Baxçeyê Anê, Gola Binê Çîr tavê li meriv nedida, meriv dikarî di siya darên gûzan,

hewr û fêkiyan de bimilmilîne. Seyrangeheke hêja bû. Fêkiyên tropîqal ne tê de, tû çi fêkiyî bixwazî di baxçeyên gelîyê Mehm-mediyan de hebûn. Dareke tûya romî di nava Baxçeyê Anê de hîn jî li piyan e, meriv çengekî tûyên wê bixwe têr dibe. Hingî ava Çilkaniyan pir bû, difirotin demandarên birincê yên file. Demandarên bajêrî -Armenî- ji Diyarbekirê dihatin, li deştê, xaka Akragê, axa Qetûn û Koredere de medreb diçandin, bi kê-lan birinc radikirin. Cuhên ava medrebê de meriv soberî niza-nibiya, di wê ava coş de difetisî. Pêlên avê meriv digirt û dibir.

Li zîkê meydana gund, li ber bayê payizê, xwendî li binê dîwaran li ser doşekan rûniştine û pala xwe dane balîf û naz-balîfan, hin camêrên din li ser kursiyan, gundî û hin xwen-diyên din jî li ser lingan dora meydanê de çember girtine. Gur-mîna defê, zirîna zirnê di Şikeftên Karazê de dizimiya, di nava baxçeyên çem, devî û dirikan de dixerikî. Hindik mabû Fesoyê mirtib eyarê defê bi wê gopala kevot biqetîne, heya jê dihat pît digurmand. Li gorî çanda herêmê ya wê demê, mêr û jin di destên hev de, li ber defa Feso, zirneya Palo şîrqîn ji govendê dibirin, gava pehniyên solan pît li erdê didan, gevizik ji binê piyên wan, axa meydana gund radibû. Salîheya dergistî, xwes-tiya lawxal, di daweta kurê Hesenê Nazir û qerwaşa xwe de, li meydana gundê bavê xwe, gava ket serê govendê, dismala zera dormorîkirî di nava tiliyên destê rastê de bi qaîde hejand, kitanekî şînê deqdeqîn li bejnê, fena mariya çiyayên azad, li hember kewê ribat bixwîne, ji dil pehnî li erdê didan. Keme-rekî zîvîn li bejna şînbadayî bal dikşand, ew ji rengê gundîtiyê derdixist. Li serê govendê fena zêrê nava mejdiyan. Bê fedî, bi wî rûyê geş û şîrîn xwe li serê dîlanê dihejîne, bejna zirav, bi qondereyên Diyarbekrî, memikên paxilê ditewand, gava dis-mal dihejand, çok pê re dişkand, çavê Fesoyê mirtib yê sax pê ve belsî dima. Gerdeniyê di binê kofiya dergistiyê de rengîn, di xebxeba qirikê de xuya, tijî moriyên cewherî, lêvên mircan û moriyên rengîn, rengê keskesorê ji aqûtê guharan difirî. Ne henek û yarî bû, bala civatê bi govenda keçîka dergistî, Salîhê, xwedîya gund ve mabû.

Ne tenê çavê Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî, bi bejna wê ya tenik û narîn ve mabû; bedewî û rindiya wê, kofiya rengîn bala hemî xwendiyar dikşand. Qîzeke ji qîzan der e, qîzeke naşibe qîzên gundî, cuda, girêdana wê bajarî, tevgerên wê ne Gundewarî, xet û xêzên bajar di xwehejandina wê de zal. Di xwegirêdana wê de mîsqalîzerre kêmasî nîne. Ya qîza şêxan an yê mîr û began e. Şêxê Zirav vê di xetên rûyê wê û girêdana wê de dibîne. Şêxê me ji aliyê jinan de nefstenik û dilbijok e, berendamê şêxîtiya mala Bûkarkî, bi zarê latîni, prensê Mala Bûkarkî, ji Şêx Şemsedîn bikeve, dor tê wî, ew dibe Şêxê mirîdan, terîqeta Nexşebendiyên Silivani dê ew bi rê ve bibe, çavê wî bi qîzika serê dîlanê ve lihîm dimîne. Di vê navberê de, awrên Şêx û Salîheyê fena tîrên ji brûskê dakevin û li hewa li hev bilefîn, welê li hev qelibîn, gizgêrik ji çavê wan şîrqîn ji baxçeyê dil derketin. Her duyan jî ew dengê şîrqîna dil û li hevlefandina tîrêjên birûskê bihîstin. Çavê Şêxê Zirav bi bejna wê ve, çavê wê jî bi kubariya awirên Şêx ve girêdayî ma. Welê bala Salîheyê çû ser Şêx ku hindik ma li serê dîlanê meqamê def û zîrnê şaş bike, lê xwe şaş nekir. Çav bi Şêx ve, dîlanê didomîne. Tîrên evîne di dilê wê de çikiyane, pelikê guhên wê sor bûne.

Feqî Eliyê Zengî li kêleka Şêxê Zirav ya rastê, Fatoya Kendîşî li milê wî yê çepê rûniştine. Her du jî vê rewşa Şêxê Zirav dibînin ku çawa çavê wî bi xamaya sergovendî ve perçîn bûye.

Feqî Elî li Fatoya Kendîşî dinêre û dibişîre. Fato jî bi wê rewşê dibişîre.

Siwarê Felekê bangî Weysiyê lawê Hesenê Nazir dike û jê dipirse:

-Ew qîza kî ye?

-Ya Şêx Mehemed Seîd Efendî ye, ez benî.

-Dergistiya kî ye?

-Ya lawê xalê xwe Qadir Efendî ye.

-Qadir Efendî! Ew ji Urfizadeyan e?

-Belê ez benî.

-Diya wê jî ku ye?

-Xanima Saniye keça Qazasker (walî mawênî) Şêxmûs Efen-

dî ye.

Temamê bala şêxê Zirav, ji şahî û dilanê zêdetir, çûye ser temtêla Salîheyê. Çawa di govendê de dismalê dihejîne, çawa gerdena xwe dibe û tîne, zimanê temtêlê çawa diafirîne, ji ew şêla bedew bê axaftin tîrêjan difirîne. Hay lê ye ku çavê Şêxê zirav bi eşkera bi temtêla wê ve lehîm bûye, zewq ji govenda wê distîne. Salîhe ji serê govendî awirên Şêxê Zirav, di nava Feqî Elî û Fatoya Kendişî de, di bibikên wî de dixwîne. Loma ew jî xwe ji dil dihejîne. Awirên ji Şêxê Zirav tên, sikur li pêşiyê datîne, di kana dilê tenik de dievîne. Bersiva awirên Şêx bi wê hejandina xwe ya erênî lê vedigerîne. Ya rastî bilî vîna wê, tîrêjê awirên Şêx, dil ji ber xwe dievîne. Belkî jî lewendekî fena Şêxê Zirav ku xwîn lê dikelîne, cara ewil dibîne. Fena dilê wê jê re bibêje; yê tu lê digeriyayî ev e, haaa. Di nava çend qasikan de, li hember wan awirên şêxane rûçik lê dibe gîzera ser maseya ferfûrî, hinarok dibin çakindêl, pir şîrîn dibe, lêv şil dibin. Loma jî Salîhe lê sor bûye dismala zera dormorîkirî bi hêcan, bi kêf û şahî, bi şehwet di nava tiliyên narincî de dihejîne.

Şêx Fexrî ji Weysî re dibêje:

-Ezê vê keçikê bistînim.

-Hûn kofiya wê nabînin, ez benî, dergistiye.

-Bi gedeyekî bajarî re!

-Belê ez benî.

-Here jê re bibêje, ez dixwazim pê re qise bikim.

Pişti rawestîna govendê, Weysî xwe digihîne Salîhê û jê re dibêje:

-Dilê Şêx Fexrî firiya ser te keçê, te çi kir?

Salîheyê bi keneke şîrîn:

-Min di govendê de dît. Şîrqîna birûskên sibatê ji awirên wî dibarîn. Awirên wî ez hîpnotîze kirim. Perdeyê efsûna Nexşibendiyan pê re ye. Bi awirên xwe ez zept û rept kirim. Qey ez karim bibêjim na? Dike bi sedê mîna Miho, ew min bistîne, ezê mîna karik û berxikên nava mêrga binê bêwaneyan bidim lotikan.

Weysî tê ji Şêx Fexrî re dibêje, gotiye ew min bistîne ezê

bidim lotikan.

Piştî nimêja berêvarê (esrê) Weysî Şêx dibe mala Salîheyê.

Xaniyê wan bi ser cuha mezin re li bakûrê gund bi ser baxçeyan re di navê de eywan, li milê bakûr û başûr jî du ode, odeya mêvanan şibekeke mezin û odeya maliyan jî du şibakên caxkirî. Kevirên pêşiya xanî pûtî, kevirên Mecnefayê, çîlspî ne. Deriyê hawşa binê eywanê gûzîn û pir mezin e, hesp bi barê xwe dikarî tê re derbasî hundir bibe. Li pêş malê sê darên aqasyan, sorbiyeke birîşik û du darên tuyên tehmandî...

Piştî haylêbûnê Salîhe kofiya dergistî danî, çîtika rengîn avêt ser porê xwe û ji eywanê daket xwarê devê deriyê hewşê. Li pêş mal, binê wan daran, fena bajariyan destê Şêxê Zirav girt û:

-Hûn ser seran û ser çavan re hatin.

Şêx destê wê pît jidand, ji gizgêrikên dil gurzêkî di kefê lep de civand, destê wê hejand û:

-Ser û çav ser gulan bin.

Tirêjên rojê bi ser baxçeyên Mehmediyan re li pala pişta Tebecûgê dida. Siya daran pir dirêj bûbû. Li binê dara sorbiyê, pişta cuha avê darekî mazî bi qethe birîbûn û fena maseya timî li wir danîbûn. Sê-çar kursî jî li wir... Salîheyê:

-Kerem kin, em derkevin eywanê.

Şêx:

-Na. Vaye li binê dara sorbî kursî hene, em li vir rûnin.

Şêx ji Weysî re dibêje:

-Me tenê bihêle.

Salîhe dizivire ji keçîka qerwaş re dibêje:

-Ji me re qehwe bikêline!

Dizivire ser Şêx û dipirse:

-Şêx, bila qehweya we çawakî be?

-Bê şekir.

Gava li binê dara sorbî rûniştin, her duyan jî ev dinyaya fanî ji bîr kirin, li bexçeyê evînê, bûbûn cîranên Mem û Zînê. Şêx di hênîkahiya berêvarê, nava wî oqsijena baxçeyê şafir, bayê karanzan de li rûyê Salîheyê nêrî, bi ken, ji kana dil, lê nermik ji Salîheyê pirsî:

-Tu li kê çûyî, keçê?

-Li meta xwe.

-Bereketa xwedê li rindiya te û meta be.

-Yê te jî, efsûnê Nexşibendiyan bi te re ye. Tu meriv cezbe dikî.

Her du jî şîrîn kenîyan.

-Heya vî emrî, cara ewil e ez bi dîtina pêşîn, di yek derbekê de dibim evîndar. Derveyî vîna min, xwîna min li miqabil bedewiya te fena dimsê li ser kûreya miştikê nav rezan keliya. Xwîna te çiqas şîrîn e, keçê?

-Ez çawa ji dawetê gihîştim malê, min kofî danî û gustîlkê Miho ji tiliya xwe derxist da diya xwe. Diya min got çî bû qîza min? Min got dayê sewdayê ez girtim. Ez bûm evîndarê Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî.

Di vir de qîzika qerwaş fincanên ferfûrî bi tevî cimcima qehwê, li ser sênîka sifrîn anî li ser maseya pêş wan danî. Pişt re û şerbikekî avdagirtî û du qedehên camîn anîn.

Şêxê Zirav gustîlkeke qaşkirî ji tiliya xwe deranî, dirêjê Salîhe kir û got, tu zanî Mem û Zîn di xew de gustîlkên xwe diguherînin, em ne di xew de li binê dara sorbî de gustîlkan biguherînin. Ne lawxalê te, nefîrama Diyarbekirê bi tevî Qolordûya nava Kela Wêran werin nikarin te ji min bistînin. Ji vê qasikê û şûnde tu ya min î û ez yê te me.

Bilî Salîheyê bi kesî an bi diya xwe bişêwire, wê û Şêxê Zirav gustîlk guhartin. Ji wê qasikê û şûnde, xwedîya Mehmedîyan, qîza Şêx Mehmed Seîd û xanima Salîhe dergistiya Şêx Fexrî bû. Şêxê nefstenik û bêtirs, dest avêt koya Salîheyê û ew ji lêvan ramîsa. Gava destê xwe ji stûkura wê kişand, got, ez bi xulamê tehma ramîsanê, hilma devê te jî bîna nêrgizan dide.

Sibetira rojê, temamê vexwendî û berbûriyan, bi tevî şênîyên Tebecûg û Mehmedîyan pê hesiyan ku Salîheya qîza Şêx Mehmed Seîd Efendî gustîlka lawxalê xwe Mehmed derxistiye, wî û Şêxê Zirav gustîlk bi hev re guhartine. Ev nîşan bû hedîse û ket devan.

Li Pêşêkevir Rêdariya Şêxê Hezanê yê Nexşiyân li ser mîrîtiyê bû. Hêzbûyina civatê li welat, yan di bin nîrê mîran yan jî şêxan de bû. Ew jî bi hev ve girêdayî û qewta mezin, ya îdarekirinê di destê mîran de, nîrxên civakî jî şêxan lê dinêrî. Gelê Pêşêkevir mirîd bû, milkê mîran û şiyana wan li vê herêmê tunebû. Şêxan çi bigota, xelkê bi ya wan dikir. Qanûnên Xwedê Teala jî yên dewletê jî wan dizanî. Bavê Şêxê Hezanê Mihemed Selîm, Şêx Evdîlqadir li perê gund xaniyekî mezin bi ser kaniyeke ku ji binê çiyayê Dêrê diherikî, ava kiribû. Heft heşt gundên wî li deşta Amedê hebûn. Nazir û cotkar, xulam û xizmetkarên wî hebûn. Gundê Îban, Xanik, Herem û yên din.

Rêdariya şêxên mala Bûkarik jî Nexşibendî bû. Yê wan jî bilî mirîd û çawîşan, nazir û xulam, cotkar û paleyên wan hebûn.

Rêdarî jî sînorên xwe hene, şêxan welat fena dewletekê li hev parê kiribûn. Yên herî bihêz, di nava civatê de xwediyê rêveberiyê bûn. Gelş û teşxele, qapan û mêzîna nava civatê wan eyar didan. Bilî wan, hêzbûna civatê ya komelayetî, eşirtî bû.

Zengê sînorê Rêdariya Mala Bûkarik û Şêxê Hezanê de bû.

Di nava şêxên Kurd de, yên bi xwendinê bi xwe hesiya bûn, seh kiribûn gel çi ye, dîn çi ye, dewlet û welat çi ne; qenc û zîrek jî hebûn; yên gel, dewlet û welat nas nedikirin jî hebûn. An berjewendiyên xwe bi berjewendiyên gel re nediguherandin.

Şerê Cîhanê yê Yekê hatibû, pergala Osmanî fena lasera çemê Firatê dabû pêşiya xwe û ew sîstema sitemkar, despot û hov belawela kiribû, kevir li ser kevir nehîştibû. Pergal ketibû destê Tereqîçiyên diz û tolaz. Yek ji yekê pêxwastir, yek ji yekê tolaztir, diz û eşqiya bûn. Padîşah revarev revîbû an bi zorê berdabûn nizanîm. Herem û cariyeyên di birc û serayan de, li sayiyê, vata de mabûn. Ji birçînan li kuçe û kolanan bûbûn mezeya sifre û sêniyên serxweşên Îttihat Tereqîçiyân. Meywexurên Stenbolî li ser maseyên meyxaneyan bi wan govend dida kirin, fena dansozên Misrî zîtîk bi wan didan avêtin

û direqisandin. Di wê hayehoya belavbûna Osmanî de, gelek gel gihîştibûn mafên xwe yên neteweyî. Yê Kurdan ava reş bi çavê wan de hatibû, moriya xewê xistibûn guhê wan nizanîm? Firsend ji wan çûbû, serê werîs negirtibûn, di laserê ava lişo de avjenî dikirin. Kesekî ku gasarê werîs ji qeraxê çem bavêje nava laser û wan bixşîne keviyê avê tunebû. Piraniya wan bi gotina çar heb dizek û sêwiyên nenas qanî bûbûn. Bi awayekî xwe dabûn tihêla wan.

Şêx Seîd Efendî rabû, ling xiste zengûyê, hebanê nan avêt terkîyê. Hedef kîjan teht bû? Ji dûr nexuya bû. Hîn di destpêkê de, ji nava gundên dorê, Kurdên bêbext agahdarî dan serîkê dewleta onbaşîyan, Tereqîçiyên eşqiya:

-Hay ji xwe hebin efendim, Şêx Efendî siwarê mihîna Delû Nîgarê bûye, li gund û şênîyan dibe mêvan.

Şêx Efendî bi serekeşîr, mîr, beg û şêxên xwediyê rêveberiyê re têkilî danî. Dixwest meseleya neteweyî ji wan re vebibêje, mesele çî ye, lazîm e bi hev re çî bikin, vî gelê bêser û bêsermîyan, çawa bi hêz bikin. Hinekan ji wan, hil kirin mesele çî ye, gotin: "Em bi te re, di rêya welat de amade ne." Lê hinekên din. Şêx, nedîtîniya welat di çavê wan de fena *Qul-huwelahû Ehed* xwend. Ji cem wan rabû, xatir nexwest, dêla hespê xwe honandî hîşt.

Şêx Mihemed Selîmê Hezanî dostê Şêxê Norşînê yê mala Hezret bû. Di nava malbata wî û begên Hezroyê de jî, xînamîtî, xal û xwarzîtî hebû. Şêxên Hezanê li dijî Şêx Seîd rawestîya bibêjim, têkoşîna wî şaş dît bibêjim, guh neda banga wî. Got:

-Hizreke me ya welê tune. Em nikarin xwe û mirîdên xwe bavêjin agir.

Sînore mirîdên Şêx Mihemed Selîm û yên mala Bûkarîk di-gihîştin hev. Heta mirîdên wan di nava hev de bûn. Di gundekî de, mirîdên her du aliyan jî hebûn. Piraniya herêma Pêşêkevîr mirîdên Şêx Mihemed Selîm bûn.

Li Pêşêkevîr eşîrtî nemabû. Lê dema behsa eşîrtiyê bûbûya, gundiyên Pêşêkevîr digotin: "Em Zirkî ne." Kî ji xwe re çî dibêje bila bibêje, li Pêşêkevîr Zirkîtî-mirkîtî nemabû. Bûbûn ate,

ber û malbat. Zengê sê bira û xwişkek wan bûbûn çar ber an ate, Badikîtiya xwe ji bîr kiribûn, tenê di şîn û şahiyana de dihat bîra wan.

Di Sala Şewatê an di Salên Şewatê de, li Pêşêkevîr tîmsala xurtiyê Şêx Mihemed Selîmê Hezanê bû. Bi eslê xwe ji hêla Serhedê, gundê Resûlan fena şêxekî hatibû li Hezanê bi cih bûbû. Li Hezanê her roj kar û berxên qurban, wadên ji teref mirîdan ve dihatin dayin, zekat û îşqat, bi bar û barxaneyan dihatin ber mala Şêx. Fanosa Tekyeyê neditefiya. Li Tekyeyê behsa başî û qenciyê, rewşa û bêrewayiyê dibû.

Hesoyê Bafîle an Hesoyê Qantirçî di mala Şêx Mihemed Selîm de nimûneyek bû. Di dema serbirrîna Fileyan de, Heso li gundê Hondofê dozdeh sêzdeh salî, li çolê, li ber kar û berxa ye. Ji dûr dibîne esker avêt ser Hondofê. Heso ji dûr, ji nava dehl û devîyan bi çavê xwe dibîne çawa bav, dê, xwişk, bira, met, xaltî û zarokên wan dikujin. Seysebatên giran bi çavê serê xwe dibîne. Heso dibe dîdarê xwînîbûna eskerê Tirk. Dîdarê saxmayî, yê ser piyan. Heso dema vana dibîne, kar û berxan di cî de dihêle û revarev direve. Zane xwe bavêje bext û tora kî, nava kîjan kemê stiriyê dê bifilite. Serî bi heyrana lîngan, di çolan de, wan gaz û geliyan, di Heqlezata binê çiyayê He-certûmê, piştî Helhelê, di nava rê û daristanê girtî de, bi roj-ava re, pêxwas digihîje Hezanê, ber derê Tekyê. Kirasekî caw lê, başewal û pêxwas, solên di piyan de, di rê de mehiyane, ji piyan ketine. Dema xulam wî dibin diyar ba Şêx, eywana Tekyeyê, jê dipirsin, tenê zane bibêje: ‘Ez lawê Tîgran Westa me.’

Şêx Mihemed Selîm Tîgran Westa nas dike. Destê xwe li serê kurik dide. Ji sofîyekî re dibêje! “Lawik zêde tirsîyaye. Bibin bila qerwasek serê Hesên bişo, kincên nû lêkin û solan têxin piyên wî! Ev tîrsa di çavê lawîk de, ricîf li meriv dixê.”

“Navê te çi ye, kurê min?”

“Dîkran e, apo.”

“Ji niha û şûn de, navê te Hesên e. Emê bi vî navî bangî te bikin. Te navê xwe nas kir, ne Dîkran, Hesên e kurê min?”

“Belê apo.”

“Êdî netirse, tu li ba apê xwe yî.”

Şêx Mihemed Selîm Hesoyê Bafîle hînî xwendina Quranê kir. Dûre ew perwerde kir. Ayetên xêr û guneyan pê dan ezber-
kirin. Dema navê wî Qantirçiyê Mala Şêx derket, êdî sofîyekî
mala Şêx yê herî zane bû. Heso tenê li dû qencyê baz dida.
Tevî Şêx navê wî Hesên danîbû jî, di nava mirîdên Şêxê Heza-
nê de, yê jê re digotin Hesoyê Bafîle jî pirr bûn. Heso bûbû nû-
nerekî Şêxê Hezanê, li her derî dihat naskirin. Mirîd û sofîyan,
qasê nivê Şêx rûmet didan Heso. Ciyê Heso mêvan bûya, bîna
goşt û birincê ji wê malê dihat. Heso dibû mele, dida pêşiya
civatê û nimêj dikir. Hesênê ku Şêx pê ve danîbû, nivî bûbû,
xelkê jê re nedigot Hesên, digotin: “Hesoyê Qantirçî.” Zêdetir
bi vî navî dihat naskirin.

Mirîdên Şêxê wî jê re qenc bûn. Dû sê qantirên maya bi
Heso re, bar û barxane ji mala Şêx re dikişandin. Di du-sê rojan
de, bi qantirên barkirî dihat Hezanê, bar ji ser pişta mayayan
diqelibandin, xulaman ew bar dibirin hundir, Heso jî cil ji qan-
tiran dikirin, ew dibirin binê kanî dişûştin. Ew şev li wir li dû
Şêx Mihemed Selîm nimêj dikir, bi elenda sibê re çîwalên vala
li ser pişta qantiran û di newaleke din de şûş dibû. Qantirên wî
yên maya fena wî cûreyê qedeneyên Êris, te mûyek ji qorika
wan bikişanda, dê şûna wî biterikiya. Heso baş li mayayan di-
nêrî, ew dişûştin, tîmar û gebrê dikirin. Cehê dida wan, kevir
û zîwan ji navê dineqand, hin dixistin tûrê kayê. Her mayayek
karibû kêlekê genim hilgire.

Ciyê Heso lê dibû mêvan, ew eywan tijî dibû. Tiştê Heso ji
dînê Îslamê fêr bûbû ji civatê re digot. Ciyê Hesoyê Bafîle lê
bûya, heqê meriv, tenê guhdarîkirin bû. Heso, *Çîrokên Hezar û*
Şevkê jî, çîrokên ku bi “selellahû eleyhî weselem” dest pê diki-
rin jî digotin. Tiştê Heso digot, mirîdan dikir guhar û dixistin
guhên xwe. Heso li ku bima, devê qewlika gotinên Şêxê xwe ve-
dikir. Digot: “Vê carê ku ez hatim, Şêx di Dîwanê de wiha got.”

Heso ayet bi Erebi dixwendin, werdigerandin Kurmancî.
Nedihatî zanîn, ew roja li pêş çavê wî ew seysebat çêbû an

ji beriya wê, nîvralikiyek bi Heso re hebû? Mîna her kesî nedixavî, di qisekirina wî de, xwariyek, kêmasiyek hebû. Lêvên wî tenik û timî şil bûn. Cixare nedikişand. Di devê wî de jî xwariyek hebû, çîroka xwarbûna devê wî jî nedihatîn zanîn, dîsa ji tirsan ew roja qambax wisa mêl ketibû dev an dûre kap-sorî bûbû nedigot, kesî jî nedizani. Van cudabûnên bi Heso re, ew şîrîntir dikir. Neqencî di dikana sînceyê Heso de tunebû. Rûyekî gewezê şîrîn û dagirtî bi Heso ve û her roj tiraş dibû. Bilî Hesoyê Bafîlê jî, Şêx Mihemed Selîm û dostên wî, destê gelekî zarokên Fîleyan girtin.

Şêx Mihemed Selîm li herêma xurt bû. Nimroya duduyan Mihemed Keyayê Kerwesê bû. Kerwesî hemî pîsmamên hev û Mihemed Keya jî mezinê wan bû. Dost û mirîdê Şêx Mihemed Selîm bûn. Hem gundên wan nêzî hev, hem jî ew nêzî hev bûn. Mihemed Keya xwedanê herêma, dîkê wan çiyayan bû. Derneketa derveyî fetwayê, tecawizê ayetên dîn nekira, serbest bû. Karibû jinan jî bide revandin, mêran jî bide kuştin.

Mihemed Keya tîfing dabû destê kurê xwe Mîsto û qefleyek du qefle eskerê bejîk li dû kurê wî, di binê fermana wî de. Kurê Mihemed Keya Mîsto, fena efsûnvanekî, hûtên ku çiyayan jî şûnê radikin didin ser çiyayên din, ku jî peyayên xwe re bi ferman bigota: “Bîşewitînin!” Peyayan dişewitandin, ku bigota: “Ava bikin!” Ava dikirin. Kerwesiyên nizanibûn tirs çî ye. Mihemed Keya jî, pîsmam jî, tirs nas nedikirin. Dema Mihemed Keya sax bû, kesî nebihîstibû ku kapûs bi kapûsiya xwe rêya xwe bi axa Kerwesê xistiye, kapûs bi kapûsiya xwe newêribû nêzî baxçeyên Kerwesê, taxa Mihemed Keya bibe. Keya, rewşa û nerewayî jî hev derdixistin, sînorên rewşa û nerewayê dizanî? Tevîhev bû.

Peyayên Mihemed Keya ne tenê Kerwesî, jî Qoqan, Qîrameka, Benê, Cîmar û Mehlê jî hebûn. Dema Mihemed Keya biçûya ciyekî, gundekî, heyetek pê re diçû. Tirkî nizanibû, lê bi edebî Kirdkî dixavî. Kurmanciya wî jî wêjeyî bû. Nermik û hêdî diafixî, fena serafên merivan çavbeloq bû, mêr û tiredîn jî hev derdixistin, jî mêran û camêran hez dikir, tiredîn dixistin binê

fermana xwe. Yê neketa binê fermana wî, li mozelanekê, moza keran pêve didan û geber dibû. Gundîyan digot:

Walîyê Diyarbekirê tê bi Mihemed Keya dişêwire. Ji tirsê dadmendiya Mihemed Keya nebûya, dê Pêşêkeviriyan dev li hev kira, hev bixwara. Pirên wan kurtêlxwer û nezan bûn. Heke Mihemed Keya denge nebûya, dibû kî kare bi kî. Lê yê Mihemed Keya li gorî wî dadweriyeke wî hebû. Nas nenas kî bihata mala wî, derî li ser kesî nedigirt, çî li ber wan bûya, didan mêvan jî.

Dengê xwarina Nûra Mihemed Keya, di nava wîlayeta Diyarbekirê de dihat qalkirin. Walî û dozgeran, dadger û kati-ban behsa çêja xwarina Nûrê dikir. Xwarina wê çêkira, meriv jê têr nedibû, ji bîr nedikir. Jineke di nava hebûnê de û birrek bûk li dorê.

Xwendiyên daweta lawê Nazîrê Mehmediyan, Hesenê Zengî, nîvî li Mehmediyan û nîvî jî li Tebecûgê di mala mazûvanên xwe de diman. Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî û Feqî Eliyê Hecî Mehîmûd jî li Tebecûgê bi tevî heft xwendiyên din mêvanên Huseynê Eliyê Xecikê bûn. Şîv amade bû. Kevaniya malê kutlikên birincê bi goştê bizinan amade kiribûn. Mastê çêlekên mêmik jî ji mala Xecikê xalî nedibû. Lê Şêxê Zirav hîn li nik Salîheyê, berangeya pêş malê, piştî baxçeyan, di binê dara sorbî de rûniştibû û keçika qerwaş ji cimcimê qehwe dixist fincanên ferfûrî. Loma ew jî li benda Şêxê Zirav mabûn. Gava Şêx gihîşt mala mazûvanê xwe ser şîvê, tarî ketibû erdê. Li eywanê Şêxê Zirav û Feqî Elî li ser doşekên qeraxê bergeşê li kêleka hev bûn û Feqî Elî dît ku çiqas bewza Şêxê Zirav di cî de ye. Te şûr biavêta simbelên wî, qabil nebû yek mûyekî jê bibire. Fena Şêx ji şerê Çîn û Maçîn ya bi hacûc û macûcan re qezenc

kiribe, bextewarî ji sinçeyê wî dibarî. Tiştêkî Şêx, bala Feqî Elî kişand. Dema li hucreyê Zengesorê bûn, kirîvê Mûşo bi arzî ji Şêxê Zirav re gustîlkeke qaşê wê ji elmastê şîn çekiribû, lê ne di tiliya wî de bû.

Feqî ji Şêx pirsî:

-Ka gustîlka te Şêxê min?

Şêx di binê simbêlan de kenîya:

-Deng neke Feqî, ez bengî bûme, ez karim şelwal û saqoyê xwe jî bi cotkarekî re biguherînim. Min û keçîka dergistî, gustîl bi hev re guhartin. Ji vê saetê û şûnde ew dergistiya min e.

Deng çûbû çend xwendiyên ser bergeşê yên nêzî wan jî.

Feqî Elî di vê sewdayê de cewherekî dît û di guhê Şêxê Zirav de got:

-Em dikarin vê sewdaya te ya bi daw û doz ji bona Kurdîstanê bikin peyamekî. Daweteke dastanî deynin.

Şêx têra xwe fama bû, ji Feqî Elî re got:

-Gava jîrbûn û mîrxasiya we Zengiyan digîje hev, dibe huner. Piştî pelavbûna dawetê tu jî bi min re were Qamişlû û em li ser vê pêşniyara te bisêwirin, çika em dikarin çî jê derxin.

Piştî şîvê gava çûn mizgefta Tebecûgê nimêja eşayê, meleyê gund Feqî Elî kir mozin û Şêxê Zirav jî da pêşiya civatê û nimêj dikirin. Kîst bibêjim, vilîngor an pîlîlo ketibû nava kambaxê her du gundan, temamê Tebecûg û Mehmediyan bi gustîlguhartina Şêx û Salîheya dergistî, neviya Qazaskarê Diyarbekirê hesiyabûn. Ev kîsta nava her du gundan heya elenda sibê di devan de bû benîştê devê qîzan û bûkan, hezek bibêjim an zelezele xistibû nava civatê. Jinan digotin wîî li minê, bi dest û milan qews çêdikirin, lêv badidan û digotin, hela li vê sosreta giran!.. Meyê ev jî bidîta? Xwedê hebîna! Keça dergistî, çiqas wext e kofî li serî, gustîlka nîşanê di tiliya wê de, li pêş çavê dergistiyê xwe dil difirîne yekî din. Bê dê û xalan, bê lêzim û apan, boxçîka dagirtî para teslîmî dergistî dike. Te çalimfiroşa bajarî dît, çî kir? Keç nîne, fena ziftiya çek li milan. Hin jinên ku derdê dilan dizanîn, digotin, ew lawxalê wê ne bi dilê wê bû, hunkûfê hev jî nînin, diya wê ew razî kiribû lê ne bi dil.

Carna digot: “Mihoyê lawê xalê min, Miho! Dirûvê mêran pê nakeve. Ne mêr e, ne jin e, şûjin e şûjin. Lê lawê xalê min e.” Ji bêgaviyê dilê diya xwe neşikandibû, qey li benda roja xwe bû, çi? Belkî jî ew roj jê re hat! Çêya xweş kiriye, heke lawxal ne bi dilê wê ye, jê neraziye, çima pê re nîşan danîne? Jinên bi çanda herêmi ve girêdayî jî digotin. Sosreta giran, ecêbê giran werin ser wê tangoya bajarî. Ji xwe ne fena jinan, fena mêran e. We nedîtîye, şeşderb bi xwe re digêrîne? Dibêjin mala Urfizadeyan hemî jê dipelikînin. Şerm pê re tune. Mala bav û kalên xwe risiwa kirin. Şerefa civatê anî çokan, heta nava piyan.

Ji mêrên Tebecûgê mezinê mala Huseyn Keya, Xalê Eyab jî digot: “Salîhe pê li çand û pêgirtên me dike, pergala di nava civatê de nahesibîne, şerefa me hemiyan dixê binê piyan, dike pênc pere û davêje ser sergoyan canim, ewqas xweperestî? Dergistî û gustîla yekî din dixê tiliyê, hem jî di nava xopanê du gundan, li dawetê, di şahî û gurmîna defan de, ne rewa ye. Wele jî û bîle jî bêrewayî tê heye. Tangoya bajarî em hetikandin. Bav sax bûya me yê biçûya xwe bavêta ber bextê wî, ew jî di gora tarî de nabihîze. Lazime meriv bibe îşev satilekî ava sar li berkileyê ber serê bav ke, belkî bi şev were xewa wê, jê re bibêje, qîza min wisa nabe. Mêrên her du gundan bisêwire! Pêgirt û adetên civatê hene. Lê waye kes nabe satila av jî li berkole nake. Ev gosirmeteke, ne tenê navê Mehmediyaniyan, yê me Tebecûgiyan jî leke dike. Xwelî li serê me hemiyan.”

Jixwe di nava Tebecûg û Mehmediyana de çem û baxçe, dengê dîkên wan jî diçe hev. Li her du gundan jî, ji her seriyekî dengê dîkê derdiket, her yekî tiştêkî digot. Hinekan digot ji xwe ev keçik tirredîn e, hinan jî digot na wele ne tirredîn e, jîr e, lê meseleya dil ne meseleya dîn e. Kesê bê dil bizewice, heya dawîya emrê xwe ezyetê dikşîne. Jiyana çend mehên bextewar, hêjaye sed salên jiyana di ezyetê de. Meriv nikare bibêje keçik tirredîn e. Yê ku digot ev bêhisyetî ye, yê digot, ev bênamûsî ye, ev derî çanda me ye. Her du gund jî pê risiwa dibin digotin hebûn. Lê rê jî nedidîtîn, lewra Salîhe bi xwe xwedîya wan dera, peywira bavê xwe bû. Ya ku aqil dida mêr û camêrên wan deran ew bû,

ew didan xebitandin dîsa ew bû. Keçikê demaçe didan pişta xwe, hesab û kîtab dizanî, diya wê xanima Saniyeyê hemî tişt teslîmî wê kiribû, patrona Mehmediyan û ya Ava Çilkaniyan ew bi xwe bû. Di wê heyamê de keçikê romanên ku diya wê dixwend, wê jî dixwendin. Edebzanên Fransawî û Îngilîstanî nas dikirin. Dizanî yê diçe Meydana Agora çî dixwaze. Ji bona wê ha gundiyan ev kîst li hev gerandine, ha kerê wê di gevzi-ka bêderan de tîrr kiriye, qet ferq nedikir. Wê pirtûk xwendibûn, dersa dîn û dinyayê standibû, dizanî bêdil zewac an bi dil zewac çî ye, çî.

Ji ber ku li bajêr malbatê li Mehemedê dergîstî poz nedikir, ew jî ji bêmecaliyê bibêjim an ji rovîtiyê nizamim, hatibû li Mehmediyan di mala Nazirê gund, Hesenê Zengî de dima. Ew jî li ber dawetê. Bi çavê serê xwe didît dergistiya wî û Şêxê Zirav bi kîja awiran, çav û brûyan li hev dinêrin. Hindik maye li sergovendiyê bask bi Salê ve werin û bifire ber perê ezman, ji kêfa wê re pîvan tune. Toz û dûmana ji pehniyê solên wê radibe, heya diyarê tûya ber mala Medikê derbas dike ji xuya ye. Maneya wê govenda ewqas ji dil, wan awarên ewqas tîrdirêj mêriko baş seh dikir, gêj nebû. Gedeyê bajar bû, mêrxasî jê nedihat, nikaribû ji bona qîza metê bi hîmên eşîran, rêveberiyên Nexşîbendiyan re bikeve heft û heştê, lê xwende û fama, bi ser de jî rovi bû. Kerrb ket dewla mêjiyê wî. Kerbekî welê pê girt meazellah, hindik mabû dilê wî raweste. Dixwest erd bigelişe û tê re here heft qat binê erdê. Lê erd nediqlişî. Ji kerban, ji ber dawetê, ji zikê gund pekiya, gava xwe dît waye li nava Şikeftên Bera e. Ji nava şikeftê bi nezanî fena moza ji avê vegere dolegizgîn berê xwe da malê. Berya bigîje malê, li nava kuçeyên gund, ber xaniyê apê Hemê, serê xwe li ruknên dîwaran, kevirên ferşîn da, perç bûbû, zêde zêde dikeribî. Asa jina Hemê ji devê eywanê dît û jê re got, Mehemed serê xwe li wî ruknê xaniyê me nede, pir hişk e, dê serê te bişkîne. Lê tobe tobe, ji kerban perdeyê guhên wî sar bûbûn, deng nediçû. Fena deh kes jê re bibêjin, lawo wele jî û bile jî dergistiya te sewdayê pê girtiye, ji destê te çû, ji xwe re li deriyekî din bigere.

Tu biteqî jî, herî xwe ji xaniyê aşê Çir bavêjî xwarê jî tewş e, Salihe bengiya Şêxê Zirav bûye. Ji serî heya gûzekên piyan hej li şêla gedeyê bajarî ketibû, hevoka jorîn di hişê wî de bi gogê dilist. Ew Mihoyê ku li nava kuçeyên bajar, nava zarokên taxê de, di hişê xwe de fena sîh û heft çeçelan hestî vedişart, niha hişê wî ferqizî bû, rê nedidît. Dergistiya wî aşîqê Şêxekî xurt û xedar bûbû. Bi carekî de laşê wî sincirî, dilê wî fena çeçeqoyê aşê di qasikekê de sed û hijdeh car kulpîn jê bir. Xwîna wî ke-liya, qasekî paşê para hilkişiya, reng û rûçikê Miho fena şana şimayê zer bû, bû fena miriyên guran. Bû mizzemizza wî, bi kê re diaxivî, çi digot, seh nedibû. Ufin û kufin jê dipekiya, ji wê sincirînê pelikê guhên wî fena gîzerên Hewselê sor bûbûn, li ber hilma wî pişik difiriyan, bi hewa diketin. Kir qareqar, hewar hewara wî, gund bi xwe hesand, fena qulingê ji refê xwe bimîne û li hewa laçînekî belek bide pey, bike û neke nika-ribe xwe ji pencên laçîn bide alî. Bi bazdanê gihîşt ba meta xwe Saniyeya pê re diloan. Meta wî li ser sekûya devê eywanê di mitaleyan de bû. Rengê wê jî ne wek hergav geş bû.

Li devê eywanê çavê Saliheyê bi Mehemed ket. Bi awirên şîrîn, bi du destan qewsekî çêkir û bi tiliya nişanê ew nişanî Şêx da û bi lêvbadaneke piçûkkirinê got:

-Dergistiye min, îzekekî (zexel) roviyan e. Hilik ji dê bûye, ne mêr e ne jî jin e, zîwana nava kizin e.

Miho dît Saliheyê gustîlk jî derxistiye li ser sekûya eywanê, pêş meta wî li ser boxçikê daniye. Gava ev delîl jî bi çavê xwe dîtîn, xwe avêt daw û delingê metê:

-Hewaro metê, çika li min binêre metê! Çika li min binêre ku ez ji sergovendiya Saliheyê û heya vê gavikê ketime çi halî! Ez ji vê derbê nafilitim. Ne tenê tîr, mizraqên şerê navbera Selahedînê Eyûbî û Richardê Dilşêr li min ketine metê. Ez di bextê te û bavê te de me metê. Birîna min pir xedar e metê. Yan dê nexweşiya kotîbûnê miseletê min bibe, yan jî jana zî-rav. Ez ji vê birînê nafilitim. Ezê dîn bibim metê, ku dîn nebim dê har bibim metê. Ev çi bû hat serê min metê? Metê ez xulam metê, ez bigorî metê, ha metê. Niha fena min tazî bikin û ji

diyarê kaşekî hezar werîs kûr berdîn û ez di wî kaşî de gêr bi-
 bim, teqlîkan bi ser hev de bavêjim, tiştêkî tunebe ku pê bigrim
 metê. Ev çi bobelat e bi ser min evdalê Xwedê de hat metê? Ev
 çi tofan e li min rabû metê? Belayeke bêderman, êşa dîlan, ji
 nişkave, ne ji çolê, ji ber piyê min derket metê. Ji daweta lawê
 Nazir, ji zikê meydana gundê Mehmediyan metê. Ez xwe ba-
 vêjim kî, kê metê? Ez bi ku de bazdim metê, çi bikim metê?
 Herim xwe bavêjim şêx û meşayîxan nabe, lewra yê bela xwe
 di min daye bi xwe Nexşî ye, xwediyê rêveberî ye metê. Rîyekî
 rayê min bike metê, şiverêyekî nişanî min bide metê. Heke ez
 har nebim bi çolan nekevim, fena pepûk nekalim çayirê beya-
 ran şîn nabe metê. Salê (Salîheyê) dev ji min berda metê, çû ji
 xwe re şêxekî dît metê. Şêxekî ku ne ez, heft bav û kalên min
 ji gorê rabin jî pê nikarin metê. Bi ser de Nexşibendî, xwediyê
 hêz, Xwediyê şûr û mertal, bi hezaran mirîd û fedayî li pey,
 nijdevanên wî hene metê. Ez çi bikim metê? Ez çi xweliyê li
 serê xwe kim, metê? Ez evdal û dîlê Salê, pepok û kuliye wê
 me metê. Ezê sond bixwim heya ez sax bim li darî dewrana
 dinyayê piştî Salîheyê ez goştê pezê mê naxwum metê. Eger ez
 ji vê derba gurzê Nexşîyan bifilitim, Salê here heft mêran bike,
 yê heştan berde, yê nehan gere ez bim metê. Vê keçmeta min a
 zalim çi kir metêêêêê?

-Xwe ewqas nekerribîne kurê metê. Qey Xwedê ewa rew a
 dîtiye.

Heke Miho ji tariya şevê, cin û ecniyên nava newal û gedû-
 gan netirsiya, tehemul nedikir, ew şev li Mehmediyan nedima,
 lê ji tariyê şevê ditirsiya, bihîstibû reşê şevê diçe ser rêyan û
 dikeve pêşîya meriv reş e, meriv bi çavan nabîne, dikeve nava
 meriv û ditirsîne, nahêle meriv pî bavêje. Cinên Çemê Embarê
 yên wî qeracê berberojska binê Qerenazê, bi nav û deng bûn,
 çend car çîrokbêjan li ber Mehemed behsa bêwijdaniya wan
 kiribû, digotin ne misilman in, file ne. Navê yekî jî Êco ye û
 yê jina wî jî Şatîr e. Meriv leqayî wî were, êdî di beyarê bavê
 meriv de nîsk şîn nabin. Êco cegera meriv derdixe û li pêş çavê
 meriv fena wan cegerfiroşên Derê Mêrdînê li ber tava cinan

kebab dike û dibeliîne. Çovê wanê Botanî, ji hesindar hene. Giran in û bi yek lêdanê meriv di erdê re dirêj dikin. Gava van hevokan dihatin bîra Mehemed, ziravê wî diqetiya. Di zikê eywanê de ricif lê diket. Wê qasikê mîza wî bihata, feqîro newêrî dakeve hewşê, mîza xwe bike. Ji vê tirsê, te zelikê têxista qûna Miho newêrî pî ji suxfêrê deriyê hewşê bavêje der, ji gund derê. Gava Miho vana disêwirî, fena yek di guhê wî de bibêje, de tu mêrî derê, reşê şevê û cinên file li pêşiya te ne. Li qeraxê rêyan nava kemên stirîzerkan, kemên gûniyan de dikevin kemînan, fena nêçîrvaniyan xwe di kozikan de ditelînin. Miho ew şev cil ji xwe nekirin, neket nava nivînan, li nava eywanê hentizîbû, piştî xwe dabû balîfa bi stûna nava eywanê û xwe telandibû, fena kûsiya xwe bikşîne nava qalik, jûjiyê ji tîrsa marê kor xwe bike glock, ew jî welê. Gava bi roniya sibê re ji qalik derket, mirûzê wî di binê zêro de, lewra xerbendê (hêsîr) Salîheyê bû. Jehr ji bezmê wî dibarî, bilî xatir ji kesî bixwaze, fena tîra devê kevan di rêya deştê de şûş bû. Di wê berwara gundê Îban, rêya bi ser kaşê çemê Embarê, li miqabil Şehaban, şivan û gavanên deşta Diyarbekirê helkehelka wî dibihîst.

Miho bi boxçika ciyêzê Salîheyê, çavê şil gihîşt hafa diya xwe. Gava çavên diya wî bi sînçeyê wî ketin, rebenê jê qurifi, seh kir tişteki neçê qewimiye. Sînçeyê wî ne li cî, fena weşiyê simaqê tîrş e. Bav ne li mal bû, çûbû Rihayê, Girgimê, wan deran. Boxçika ciyêzê dirêjê diya xwe kir û bi hîşqehîşqê fena zarokeki heftsali giriya. Ji giriye nedikarî bi diya xwe re qise bike, çika li gund çi qewimî, çi cîriya? Çima ev boxçik girt û hat? Lê ne zelik, te pîzpîzok têxista qûna Miho, wê gavikê nedikarî yek gotinek qise bikira.

Berêvarê bavê Miho Qadir Efendî hat, piştî şivê çû mizgefta Bayram paşa. Gava vegeriya malê kekê wî yê mezin Omer Efendî û birayê piçûk jî pê re bûn.

Mezinê Urfîzadeyan Omer Efendî ji birayê xwe Qadir Efendî pîrsî:

-Çika ji serî ji min re vebêje?

Giliyên kurê wî Mehemed jê re gotibûn bi vî meqamî tekrar

kirin:

-Mihoyê me jî gerzekekî ye. Lê botika me!.. û Şêx Fexriyê mala Bûkarkî di nivê dawetê de dil xistine hev! Wê êvarê jî botika me, kofî ji serê xwe daniye, gustîla dergistiyê jî tiliya xwe derxistiyê, ew pel û pirtiyên me biribûn xistine boxçikê û para dane Miho. Li pêş Mehemed jî ji diya xwe re gotiye: “Miho ne bi dilê min e.” Mehemed jî dike ji kerban biteqe.

Berpîrsê Weqfa Urfîzadeyan Omer Efendî ji birayê xwe re got:

-Gotinek Diyarbekriyan heye, dibêjin: “Dêlik dûv neweşîne, se li dû naçe.” Awayê ez têdigihîjim botika (qest Salîhe ye) me bi dilê xwe, xwe daye wî milî. Dixwaze bi Nexşîyan re gevzikê bike, zor tune, qey xwîna wê li Mihoyê me nakele. Heke kurê xelkê bi zorê dest bavêta, me yê bigota ev nabe û minê nameyekî ji Şêx Şemsedînê apê Fexrî re birêkîra, lê ez zorê nabînim. Tawan yê botika me ye. Em nikarin ji hebûbekî mehserreyekê çêkin. Ji bona qîzekê xwe têxin nava qal û qewxeyên giran. Bi darê zorê jî em nikarin bi mala Bûkarkî. Ew serî bi dewletê re dikşînin, xwe dewlet dibînin, dewletê ewkê xwe nahesibînin. Em malbateke derwêş û mêşînî ne. Dewletê kalîkê me fena aliman anîne Diyarbekirê ev gund û emlak dane me. Em derwêşê aştiyê ne; ne nişteci ne. mêrê me, yên qal û qewxeyan nînin. Nikarin çekdariyê bikin. Yê mala Bûkarkî nijdevan û hefadên wan hene. Wisa mirîdên wan hene, çavên xwe ji şêran nakutin. Fexrî bangî wan bike, fitwayekê li ba xwe derxe, bibêje Mala Urfîzadeyan hevalê dewleta Romê ne û kuştina wan cayiz e, dê werin min û te tev di nava kuçeyekê de bikin tirtameşek. Ya çêtir Salê (Salîhe), botikeke me ye, lê wa ye pindika dêlê wê ji şêxekî serdest re nepixiye, em nikarin bi wan re hefteheştê bikin. Em gedeyên bajêr, karbidestên dewletê ne. Ew jî dîjî vê dewletê ne. Ew xwediyan çov û gopala xwe ne, em ji xwediyan dewletê ne. Dev jê berdin, bila qeda li wê qaltaxê keve. Ne hêja ye em ji bona wê eniyan vekin, serê xwe têxin şeq û deqan.

Ava Huseynê Teyîb û Feqî Elî di cuhekê de nediçû, hespên wan ji kurnekê av venedixwar. Gundiyên hev, ne dost, ne neyar, reqîbên hev. Her yekî li palekê çiya bîr dikola, li dibûriyekê xamê rez dadanî. Feqî Elî peywirê avakerên vî gundî, neviyê her sê kurên Evdî Begê Badikî, xwediyê mal û milk bû, Huseynê li dij Feqî Elî çov radikir, digot: “Ez reqîbê te, dîkê vî gundî ne tenê tu yî.” Kalikên wî bi meletî hatibûn vî gundî. Dûre ji qîzeke xwe dabûn lawê Xeca, neviyê Evdî Beg Sarkîs û bûbûn xinamiyên hev. Mal û milkê mala Meleyan tunebû. Aboriya Huseyn qels, lê Huseyn mêrekî civatên berê bû. Tevî keys di destê wî de, Elî firar bû jî, ew keys li hember Feqî Elî bi kar nedianî, bêbext nebû. Di derbarê zarokên Dadî de, Huseynê Teyîb digot:

“Bav û kalên me bi meletî hatine Zengê. Ji me re dibêjin ‘Mala Meleyan’. Taxa Kirdan jî ji pišta Licê bi şivanî hatine Zengê. Em ji wan re dibêjin ‘Kird.’ Her sê ezbetên din, zarokên Evdî Begê, bi eslê xwe Badikî, ji eşîra Badikan, gundê Kerran hatine Zengê ava kirine. Mala Osmanan, Birahîman û Receban pismamên hev in. Mala Koseyan zarokên Sarkîs, kurê xwişka her sê birayên Xecê ne û diya wan ji me ye. Xwarziyên her sê bavikan in. Loma piçekî milk di destên wan de jî heye. Li dora hezar û pêncsed û heftan-heştan, milk ji Fileyên Helhelê girtine. Bi darê zorê bibêjim, bi dek û dolabên Badikanî bibêjim, nizanim. An jî em karin bibêjin xwîna dêlika xwe ji Fileyan standine. Dibêjin Fileyên Helhelî dêlika Zengiyan jehrî kirine, wan jî ji dêvla xwîna dêlikê, milk ji keşîşê Helhelê yê Girê Dêrqizman standine û li hev hatine. Zengê, Evdî Beg û zarokên wî ava kirine. Bi vî awayî ew her sê bira bûne bavik. Ji ber vê yekê, milkê gund di destê van her sê bavikan de ye. Bilî mala Osmanan, yên din zêde bûne, milkên wan ji hev bûye. Wek hijmara kesan, ateya herî piçûk di gund de mala Osmanan in, milkê pirr di destên wan de ye. Di nava ateya wan de jî, milkê herî zêde di destê zaroyên Dadî de. Milkê wan ji hev nebûye.

Qorî, bax û baxçe, erdên herî xurt di destê wan de.

Bilî çend pismamê zarokên Dadî, fena Nisreddîn û birayê wî Neytila, Cemîlê Hemo, yên din xwe ji wan dûr didan. An jî nedixwestin têkevin nava gelş û teşxeleyên wan. Daw û dozeke wan a mezinatiyê tunebû. Di halê xwe de, cotkar û rêncberên malê xwe. Pismamekî wan ê din Hemo, bazirganiya pez kiribû, ji nezaniyê zirar kiribû, mal û milk li ser dabû û çûbû deşta Diyarbekirê, li gundê Derwêşhesenan bi zarokên xwe bûbû gavan.”

Huseynê Teyîb didomand û digot: Dema behsa Sala Seferê, Sarîqamişê dibû, Şêx Mihemed Selîm ji bona Enwer Paşa digot: Enwer Paşa bi qîza Siltan Evdîlhemîd Naciye Siltan re zewicandî bû. Xortekî bê sihêtî, lê zavayê Serayê bû. Wekaletiya qumandariya herî bilind di destê wî de bû. Hedefa wan fasiqên Teraqîcî ew bû, xaka di Peymana 1878an de li Berlînê ji dest dabûn, bi Enwer, para bistînin. Fasiq rabûn, kaxezek bi Telhet Paşa dan morkirin, dan destê wî gedeyî û birêkirin Kurdistanê. Jê re gotin: “Ev ji bona me firsendek e, here ji Kurdan esker kom bike, toximê pirpar e, bikujin jî kar e, bimrin jî kar e.” Ew kaxez dan destê Enwerê qicik, ji Stenbolê şandin. Ji Kurdistanê nod hezar esker civand. Piraniya wan bi cilên sifil, îşlik û şelwalan, lastîkên binê wan kun birin eniyê. Hinek jê, ji feqîrî, tena derpê û kirasê caw bûn. Li zivistanên Serhedê, zozanên Agiriyê, çermê gamêşê de yax nake. Giş di berfê de şewitîn, misêlo bûn, dan qirkirin. Pişt re Enwer dan dadgehê.

Hakim jê pirsî:

-Te çima wisa kir hey malneketî, te ewqas meriv dan qirkirin? Te pîrek jinebî, zarok sêwî hîştin.

Enwer got:

-Hakim Beg, min ji vir kes bi xw re nebî, ez çûm min ji wî milê Ferat kom kirin birin. Jixwe hebûna wan ji bona me talûke bû, min ji taqet xistin. Ez ne poşman im.

Feqî Elî xwendibû, geriyabû, dinya dîtîbû, li huqûqê civata xwe xwedî derdiket. Xwedê wekîlê min û we, serê min here ez zêde û kêr nabêjim, xwe ji Xwedê nakim. Elî û birayên wî kana

namûsê bûn. Em û ew cîranên hev bûn. Me ji hev nedixwarin. Wan bazirganî dikirin. Deriyê wan vekirî û nandar bûn. Temamê xanvanên Amedê zarokên Dadî nas dikirin. Xwendin û nivîsandina wan, hesab û kitab zanibûn. Bi saya serê apê xwe Axa Beg, bûbûn nîv bajarî û dewlemend bûn. Di gund de behsa manikekê zêrên wan yên Reşadî dibûn. Feqî Elî, zîlamê civatan, giran û qedirşînas bû. Zanîbû çawa rûmetê dide neyarê xwe jî. Ji merivên durû hez nedikir. Ne qure, nefspîçûk bû.

Çend sal li Pêşêkevir firar ma, ji tiliya yekî xwîn neanî. Tehda li kesî nekir. Diya wan qîza Hecî Wisifê Helhelê mirîd, ew dostên mala Bûkarik bûn. Armanca wan dewleta Kurdistanê bû. Rojekê Elî bi Hirçoyê Bêşîştî re, ji min re xeber şand: 'Ez û Huseyn ne neyar, cîran in. Neyarên me li Enqerê, Kemal û Îsmetê Kerr in. Mixabin îro ew li wî milî, em li vî milî ne.' Çi serê te biêşînim, neyartiya min û Feqî Elî, çi bû?

Birayê Elî Ezîz çendik û çend sal beriya vî şerî, hîn pir naşî bû. Merivên naşî xwîna wan zêde dikele, tewkelî ne. Ezîz çavên xwe ji şêr nedidan alî. Nîşanvaniya Ezîz temamê herême zani-bû. Gule di kuna derzî re derbas dikir. Di dawiyê de, ji bona xelkê xwe. Çend sal beriya Sala Şewatê, payiz, dema biyokan e. Ezîz diçe nava baxçeyê Dehla Diyaban. Qey berxê me ketiye nava baxçe. Bi behaneyê ku biyok di binê daran de ne, me kavir berdaye, lêdide, çaqa kavir dişkîne. Çûn kavir anîn, Hecî Emerê apê wî çaqa kavir girêda.

Ezîz çiqas şerûd, bi xwe bawer bû, Mehdiyê me jî wisa, lê du car jê dîntir, hêrstir bû. Mehdi karibû bi zerqetikan, mozebeşan re şer bike. Ne bela, ew li belayê digeriyan. Ji deştê, tê. Di binê hewşê de, çaqa kavir di nava textikan de dibîne:

-Kî çaqa vî kavirî şikandiye?

Jê re dibêjin:

-Ezîzê Dadî.

-Ezo?... Ezê ji çaqa wî bişkînim, dibêje û derdikeve.

Ez li ser quleteyn, li ser tehtên nimêjê, Hecî Ehmed û apê Elyas bi daxmê dilîst.

Me jî seyr dikir.

Dengê pevçûnê hat.

Min dengê Mehdî nas kir.

Tu xwe mebê, Mehdî êrîş biriye devê deriyê mala zaroyên Dadî.

Ezîz li mal e.

Elî jî tîfing di milê wî de, ji nava rezan, ji Helhelê tê. Dema ez gihîştîm, Elî bi tîfinga modelî li ber malê bû. Çoveke Badikanî bi min re, min bi çovê êrîşî Elî kir, tîfing jê stand. Lê Xwedê heye. Elî karibû tîfingê ji milê xwe bîne xwarê û bi min ve deyne. Nekir. Min tîfing jê standibû jî, Elî xwe hêrs nedikir, bi zarekî nerm ji min re got:

-Huseyn, Ezo û Medo dîn, qey tu jî dîn bûyî?

Ew çova Badikanî, niha jî li Qetînê, cem pismamê Zelê, xalê Kamil e.

Li ser wê bûyerê, nava me û zarokên Dadî nexweş bû.

Rastiya wê çavnebaribû.

Di roja dawî ya cerşikandina bûkê, kolosrevandina zavê de jî timî Salîheyê xuya dikir. Kofiya dergistîtiyê ne li serê wê bû. Çîtikeke rengîna dormorîkirî avêtibû ser serê xwe. Bi awayekî, bahaneyekî, bilî xwe piçûk bike, xwe nîşanî Şêxê Zirav dida, hestên wî yên mêranyê geş dikirin, dîsa ji pêş çavan wînda dibû. Piştî bergeşa dawetê rakirin, li meydana Qirdikê bi def û zîrnê awayê geştstandinê, şabaşa mirtiban dest pê kir. Ji bona çend qurîş zêde ji xwendîyan bistînin, mirtiban di nava Meydana Qirdikê de zîtîk davêtin. Hindik mabû gopale di çekura defê de bişkîne. Gopal zêde bi xezeb, pît li defê dida. Xanima Salîhe hat li nava Şêx Fexrî û Feqî Elî de kursî danî. Şabaşa herî zêde wê û Şêx da mirtiban. Di zêdedayîna şabaşa Şêx û Salîheyê de mirtibê şabaş berhev dikir çend teqle avêtin, xwe

qulopanî kir.

Piştî belavbûna dawetê Feqî Elî jî bi Şêxê Zirav re berê xwe dan Qamişlûya Şêxan. Piştî vesana wê şevê, serê sibê, piştî taştêyan Şêxê Zirav û Feqî Elî daketin binê malan, nava Baxçeyê Şêx Fexrî. Li qolçeyê rojava milê başûr li ser mêrga qarûşê rûniştin. Şêx ji Feqî Elî re got:

-Çika bibêje, tu çi sêwirî?

-Şêxê min, ev daweta te ya ewil nîne. Niha apê te Şêx Semsedîn di girtîgehê de ye. Dibe ku hinekî çavnebar bibêjin ap di girtîgehê de, Fexrî di kêfa binê navokê de ye. Îro mezinê Mala Bûkark tu yî. Yek, ji ber ku keçik dergistiye, didu, ji Mala Urfîzadeyan, torina Qazaskarê Diyarbekirê Şêxmûs Efendî ye. Ev her du xal pir girîng in. Em daweta te wergerînin daweteke Kurdîstanî. Dê bibe bersiveke makeqanûna Hezar û Nehsed û Bîst û Çaran ku mehek berê di civata Enqerê de qebûl kirine û navê Kurdan jê rakirine.

Çavên Şêx Fexrî ji hev vebûn, got:

-Feqî Elî em ji zarokîti de hev nas dikin. Ewqas sal jî me bi hev re ders xwendin. Carna te pirsên qirase ji Mele Evdîlxfêrê Comanî dipirsîn. Îro min hinekî din jî tu nas kirî. Min û keçikê dil xistiye hev, lê tu dixwazî dilxistina min û keçikê jî bikî binaşeyekê Kurdîstanî. Min dizanî tu merivekî têgihîştî yî, lê ewqas kûr sêwirîna te ez nû dibînim. Ji ber ku apê Semseddîn di girtîgehê de ye, ez dawetê nesêwirîbûm.

-Emê di dawetê de bangî temamê şêx û meşayixan, mîr û began, reyşesîr û giregirên nava civatê bikin. Bilî van, ji ber ku neviya Qazasker e, emê bangî Muteserîf û karbidestên dewletê jî bikin. Ewîl emê bi rojnameyên Diyarbekirê yên harane, dû re jî emê Stenbolê, Babê Alî bi daweta te û qîza Urfîzadeyan bihesînin. Emê bi daweta te nîşan bidin çika Kurd û Kurdîstan hene an nîn in.

Pel û baskên Şêx Fexrî bihatana, dê bifiriya ber perê ezman.

Rabû bi çepilê Feqî girt, rakir, ew hemêz kir û got:

-Ev jî ku hat bîra te Feqî Elî? Niha têdigijim çawa kalikanên te dewlet ava kirine. Tu birarziyê Axa Beg, neviyê Badê Dostik

î. Ez hêzkirina dawetê teslîmî te dikim. Tu bangî kî dikî, çawa li defê didî tu dizanî. Rojnamevan jî werin ba min, ezê wan bişînim ba te, tu çi dibêji bibêje, tu keflê min. Ji vê gavikê û bi şûnde, ez te dikim şewirmendê xwe.

Pênc roj paşê Şêxê Zirav, Feyziyê lawê apê xwe, dengbêjê xwe Wisoyê Bamitnî, seyisê xwe û du çawîşên rêveberiyê jî bi wan re, ji bona rihelê bûkê, Şêx siwarê Felekê, yên din li pey, berê wan li çarşiya Diyarbekirê. Piştî hesp li Xana Sulûklû teslîmî seyisan kirin, Şêx Feyzî û dengbêjê wî Wisif rasterast çûn Taxa Îbnî Sîn (niha navê wê Ziya Gokalp e), mala xina-miyan. Bilî Salîheyê, diya wê, her du birayên wê yên qicik Hu-seyn û Mehemed, sê qerwaş, xulamekî wan, kesekî biyanî an jî ji Mala Urfizadeyan li eywana hewşa fire tunebû.

Xanî li se çar aliyên ava bûbû. Gava meriv di başûr de ji nava kuçê diketin nava xanî, meriv di binê eywanê re derbas dibû û diket nava hewşê. Gava Urfizadeyan Weqfa xwe damezirandin, ew xanî jî dan ser Weqfê. Hewş çargoşe, çar aliyên hewşê ode û eywan bûn. Li qata jor eywaneke mezin, yeke qicik, li qata xwarê jî dîsa du eywan, yek timî bikardanîn, yek jî piçûk bû û di nava wê de hewzeke ku havînê timî ava wê diherikî û şênîyên malê di germa havînê de li ser sedirên dora wê xwe dirêj dikirin, xwe digevizand di xew de diçûn. Hewş bi xwe jî pir mezin, ji kevirên balzak yên mê doşîmekirî, hewzeke mezin û kûr di navenda wê de. Bi ser hewzê re du darên aqasya. Odeya rûniştinê çil pêncî kes dikarî lê rûne. Qasê werîsekî fire û werîsekî jî bilind bû. Maxên qehtî çarkenar, her yek bi rengêkî bûyaxkirî bû. Rengê gewez jî û yê kesk jî kevin bûbûn. Meredeke ku deh dozdeh qat livînên mêvanan tê de bicî dibûn di dîwarê rojhilat de bû. Meşrebeke ji hirî û bi heft rengan xet lê bi ser nivînan de di devê meredê de dadiket heya pişta balifên ser sedira ji xalîçeyan raxistî. Li aliyê rast û çepê meredê jî du şibakên fena refîkan hebûn, refên wan ji fincan û qedehên ferfûrî û camekanîn dagirtibûn. Li nava her sê paceyên ku li nava hewşê dinêrîn jî kulîn hebûn. Dîwarê başûr bê pace û çar qe-balikên bi derî û kilîtîkirî hebûn. Mehfüreke Kirmanşahî li zikê

odeyê yekpare raxistî û kes nedikarî rengên wê xaliyê bijmêre, bi fanteziyê keçikên Kirmanşahê çînçîn bûbû. Wisa reng li hev anîbûn ku meriv heyran dihişt bibêjim an laligan. Eywana jorîn jî welê mezin, bi qeyntirme bû. Ji ser hewzê meriv li kîjan milî binêriya reng qerqaş bû, yanê qermît û spî. Kevirên mê, yên balzaqê reş û kilsê di celxeyên nava keviran, ruknan û sengeleyên binê sifirnekan de cis bikaranîbûn. Bilî vana çar jêzemîn di her çar aliyên hewşê de, piraniya wan fena kîler bikardanîn. Havînan jî ev jêzemîn fena sarîncxaneyan hênîk bûn. Li nava wê hewşê meriv temamê rojê rûnişt, bîna meriv teng nedibû. Xanî bi eywan û odeyên dorê, şaneşîn û siqalên xwe dilfirehiyekî, aramiyekî dida meriv. Mala dewlemandan, bilî şîrê firendeyan û serê maran, nava xanî têkuz bû, kêmasî nebû.

Berya fravîne Salîheyê Şêx ji eywanê fer kir, da pêşiya wî û ew di malê de, ode bi ode, eywan bi eywan, kîler û dûre jî di jêzemînan de jî gerand. Bi firehî ji Şêx re behsa çîroka vî xaniyî kir. Odeya ku bavê wê û diya wê tê de bûbûn bûk û zava, tenê xemilandîbû. Qefesekî melhef û çitîkên kenarmorîkirî dagirtî di kulîna nava her du şiban de bal dikşandin. Li kêleka kulîna qefes lê, du lewheyên qicik hebûn. Di yê milê çepê de xeyat bi hunera sehafekî û bi tîpên Madiya kevin Ellah û li milê din jî navê Hz. Mehemed nivîsandîbûn. Lê gava digeriyan, Salîhê fena pisîka girnewoqîbûyî xwe disikurand Şêxê me yê nefstenik û dilbijok. Di jêzemîna havîngehê de ronîyeke ku meriv vedixwend evîne ji nişkê ve peyda bû, an ji Şêx re welê hat. Şêx bi awirên tûj û bişîrîneke şîrîn li Salîheyê nêrî, lêvên wê şilopilo bûbûn. Şêxê me milê çepê li newqa wê anî hev, piştî wê da dîwarê kêleka derî, lêvên wê yê tenik û şil xistin nava lêvên xwe. Hindik mabû ew jî û Salîhe jî ji kêfan, ji şabûnê fena periyên girava Enqebîrê xwe ji bîra bikin ku çi wexte. Karibûn ji şabûnê fena şibşibokên şevê di nava jêzemîne de bifirin. Di vir de Şêx bi milê çepê stûyê Salîheyê ko kir û destê rastê xist paxila wê. Di paxila Salîheyê de ne memik, xezîne hebû xezîne. Baxila bi wan memikên dagirtî fena tarafa agirê gûniyan tîn

dida, çicikê memikan bûbûn tîrên devê kevan. Lêv ji kila hejîkên gifre. Tîna agirê lêvên Salîheyê xwêdan bi ser Şêxê Zirav xistibû. Qaseke şîrîn her du jî di nava girêneka evînê de bûn xwêdan. Gava hatin eywanê ser bergeşê, lêvê her duyan jî fena gilyazên Hewselê sor bûn.

Qerwaşan ji bona fravîne bergeşa rengîn li eywana dev-vekirî raxistibûn, her sê qerwaş jî qîzên xama, derpiyên wan dirêj, fistanên wan gulgulîn, pêşîrên paxilan fenanî sêvên Xelatê. Diya Salîheyê ji berendamê zavayê xwe Şêxê Zirav re li ber kaleka Licê, meftûne jî bi destên xwe amade kiribû. Salîhe jî û diya wê jî bi mêvanên xwe re li pêş bergeşê rûniştin. Diya Salîheyê bi ken ji Şêxê Zirav re got: “Salateya xesên Hewselê Salîheyê ji bona we bi destê xwe çêkir. Qerwaşan tenê xes, xiyar û firingî şuştin. Ji bona selatê, em rûnê zeytûnên Dêrikê bikartînin.”

Piştî xwarina firavîne bi hev re derketin çarşiyê. Di Mêrgehmedê de bihurîn û ketin Çarşıya Serafan nava dikanên aqût û almas, zêr û zîv. Rasterast çûn dikana Kirîvê Îsa. Ji guharên qaşkirî heya bi gerdeniya ferfûrî, ji lêfên mircan û sedefan bigre heya bi gustîlkên bi morî, ji bazînen bûrme bigre haya xirxalên mircanîn nêzî kiloyekî zêr xistin tûrikan. Li hemî çarşiyê geriyan û rihelê ku kirîn, xistin selika du hemalan û çûn malê.

Ji bona dawetê Şêx, Saniye û Salîheyê bi hev re ew şev qerar dan.

Gava Şêxê Zirav ji kirîna rihela bûkê zivirî gundê Qamişlû, şekirê qumçe jî ji sûkê bi xwe re anîbû. Awayê ku Feqî Elî hêz kiribû, Şekirê qumçe da çawîşên bijarte, yek ji wan jî Evdila Çawîşê Mişîrfê bû. Hin ciyên dê bibin qumçe bidin Feqî Elî re-qîb jî nîşan dan. Qumçe birin bajar û gundan, belav kirin li çiya û zozan, deşt û beriyan.

Gurmîn bû Mirtibên Farqînê li defê didan. Guvîna zirnê ketibû nava deşta Silîvan, baxçeyên binê malan, newal û geliyên deşta Sînan. Xwendî qefle bi qefle dihatin bi bar û barxaneyên giran, colên pez, birrên bilindir û tiştîran, conega û sakên ga-

mêşan bûbûn garan. Xalê Şêx Fexrî Hesên Beg û xwendiyên ji Farqînê hatibûn gozelekî û everekêkî gamêşê bi wan re. Ji dawa Erzeromê gundê Qolhesenan kurê Şêx Seîd Efendî Elî Rîza Efendî bi qefleyekî Serhedîyan re, birrekî pezê qerqaş li pêşî gihîştin dawa Qamişlû. Begên Hezroyê bi pêşkêşîya Baran Beg, xwendiyên pê re, heft sakên gamêşan, pêncî û sê pezê mêşînî bi wan re. Ji navenda Diyarbekirê, di pêşkêşîya Qedrî Begê Mala Cemîl Paşa de, çil û du kes ji eşrafên Diyarbekirê, du boxe, sê everek, çar conega li pêşîya wan û giş bi hespên xwedîkirî, bi rîşik û gulbend gihîştin pêş dawa Şêx Şemseddîn. Bi hatina wan, bi sedan sîleh hatin teqandin. Bi pêşkêşîya Heqî begê Licî û Ehmed begê Pêçarê qefleyekî pezê bizinî bi tevê nêrî û karan ve gihîştin xaka Qamişlûyê. Yado Axa ji zozanên Şerefîdîn bi helahela, birrekî pezê qerqaş hat, rêya xwe bi Fehmîyê Bîlal xist, ew şev li Girêdadmê ma, rojtira din berêvarê gihîştin nava dawetvaniyan. Fatoya Kendîşî bi Huseynê Eliyê Xecikê re bi qelebalixekî siwarî, çar parone û du sakên gamêşan ket govenda Şêx Fexrî. Şêx Salihê Hêneyî bi komekî mirîdên xwe, colê pez dan pêşîyê, di deşta Silivân re gihîştin dengê defê. Ji navçeya Pasûrê di pêşkêşîya Hakimê pirsîyariyê Elî Efendî de dozdeh siwarî bi cîlekî pezê bizinîn, sê conegayan gihîştin piştî Kaniya Feyo. Yê ji Xerzan hatibûn çar conega, du nogin, bîst û şeş beranên hogeç tevîhev bi wan re. Ji hemî gundên deşta Sînanê bi tevî Eşîra Receban sed û bîs pezê mêşînî, dozdeh conega û du nogin, gedekêkî û gerdekêkî bi wan re li pêşîya xwendîyan, gihîştin binê Baxçeyê Şêx Fexrî. Eşîra Bekîran û Sînikan bi hev re bi cîlekî pezê bizinî gihîştin piştî Qamişlûyê. Ji rojavayê çemê Dicle şêxên Axtepe û şêxên Altûn Akaran bi tevî gundên derdora, naskiriyên navçeya Çînarê çil û didu pezê mêşînî û bizinî tevîhev, gerdekêkî, mehelîkî û sakekî gamêşê jî bi wan re ji hêla rojavayê deştê de ketin nava axa gundê dawetê. Ji hêla Qabilcewazê Qewmê Çiyê, bi tevî eşîra Reşkotan sîh, pênc nêriyên dusalî û hijdeh gîskên yeksalî bi xwe re gihîtin Pozê Dondilê. Ji deh gundên Pêşêkevîr bi Mihemed Emînê kurê Mela Wisîfê Helhelî, Feqî

Salihê Mişîrfî, Mehmed Keyayê Kerwesî re sîh û seş xwendî, bîst û heft pezê bizinî, ji gomên binê Licê û hêla Girêdadmê jî qasê Pêşêkevir pezê bizinî li pêşiya wan bû. Şêx M. Selîmê Hezanê bi tevî Mele Tehar, Mela Ehmedê Xasî jî deh pezê nêr û mê tevîhev, gihîştin hafa binê gund. Tenê Meleyê Xasî di nava wan xwendiyên Hezan û Firdêsê de siwarê kerê bû, yên din hin peya û hin jî siwarê hespan bûn. Ji şêxên Norşînê, Swêregê û Semsûrê jî hatibûn daweta Şêxê Zirav. Eşîra Hevêdan û Badikan bi tevî Xiyîya jî nêzê heftê pezê bizinî anîbûn. Hecî Eliyê Safyan, xinamiyên Mala Bûkarkîyan, bi serê xwe tenê sê everek û du conegayê dusalî bi xwe re anîbûn. Êzîdiyên deşta Bismilê, yên hêla Pişêriyê jî du col pez li pêşiya wan û siwarî ketin bêwaneyên binê malan.

Roja sisiyan li gundê Qamişlû ji hezarî zêdetir xwendî hebûn. Çend konê reşê Erebi yên Bêrtîyan li pozê pişta Kaniya Feyo û nava Baxçeyê Şêxê Zirav de vedabûn û bi çît û perdeyan ode ji hev veqetandibûn. Ji deh gundên Mala Bûkark nivîn anîbûn. Razana xwendîyan kiribûn beş. Beşa ewil mezinên civatê li malên mazûvaniyan diman, beşa din jî di konan de diman. Her roj nêzî çil pêncî pez û dewarekî du dewar dihatin serjêkirin û firavîn û şîv hazir dibû. Berpirsiyarê xwarin û vexwarinê Feyziyê lawê apê Şêxê Zirav û xulamê wî Ehmedê Soyrekî bûn. Her roj bi sîtilan goşt û birinc, tîrşîk û savar dihatin pehtin. Çend tewir xwarin û şîranî hebûn, xwoşav û mehîr, helawa rezan. Kî çi wext bixwesta diçû binê çadira xwarinê, çi bixwesta ew dixwar. Berpirsiyarên razanê û muhtaciyan din jî xulamê Şêx Ceboyê Bêşîstî û Yemlêxanê Sêdeqî bûn.

Heke ji Muteserîfê Diyarbekirê nebûya, ji mala Urfizadeyan kes nedihatin dawetê, lê ji ber Muteserîf jî vexwendibû, Kalikê Salîheyê Qazasker Şêxmûs Efendî jî şerman kurê xwe, Serokê Weqfê Omer Efendî û du-sê kesên din bi Muteserîf Beg re şandibûn dawetê.

Ji bona Muteserîf û biroqratên wî jî hatibûn, sê-çar roj-namevanê harê (mehelî) jî pê re bûn. Muteserîf efendî di jiyanê xwe de, cara ewil daweteke welê qelebalix didît. Şaş bûbû.

Çavên wî belîs mabûn. Destûrnameya li Enqerê mor kiribûn û navê Kurdan jê derxistibûn, lê vê nîşan didan ku tunebûna Kurdan înkarkirin tenê li ser kaxez e. Disêwirî ku li ser vê dawetê raportekî bişîne Enqerê.

Bi rastî jî weke ku Feqî Elî sêwiribû welê bû. Cerîdeyên Diyarbekirê pêşî, dûre jî cerîdeyên Babê Elî, Stanbolê daweta qîza Urfizadeyan û Mala Bûkarkîyan bi lam û cîm nivîsîn. Götin qîzik dergistîbûye û di daweta kurê Şaneyê Mehmediyan de Şêx Fexrî û Salîhe di meydana gund de bi carkê de, çawa hev dîtine, evîndarê hev bûne. Keçikê ew roj nîşana xwe ya kevin avêtiye û di nava bîst rojan de li gundê deşta Silîvan daweteke gambore danîne. Bilî wan pez û dewaran, xwendî û herbûriyan, roja dawî kiloyekî û nehsed xiram jî zêr bi bûk û zavê ve kirine.

Teyîb ji bera mala Meleyan, Seyra jina wî ji Kerwesê, dotmama Mihemed Keya, çend kur ji Teyîb re anîbûn, lê miribûn. Evdî, Huseyn, Îbiş û Mehdî mabûn. Teyîb bi birayê xwe Mihan re, bi dilê xwe çûbû Seferê, eniya Sarîqamîşê, neziviribû. Ji bona Evdî ji ber eskeriya Sarîqamîşê xwe dabû alî, bi bav û apê xwe re neçûbû eskeriya Enwer, cendirmeyan ew girtibûn û sipîyan Mehdî û Îbişê hîn zarok, di girtîxaneyê Diyarbekirê de xeniqandibûn, fena bi hezaran kesên din.

Piştî Evdî, xwedîkirina kom û kuflet ketibû stûyê birayê mezin Huseyn, di deh yazdeh saliya xwe de bûbû berpirsiyarê malê. Qama wî nêzîkî du mîtroyî, bejinzirav, navmilpehn û çepildirêj bû. Ji meziniya destan, bihusta wî sih û çar santîm bû. Zû zû int û zirt nedibû, merivekî dîndar û saxikbû. Gava bi nermî li civatan biaxifiya ji bona yên hemberî xwe bide bawerikirin, di nava axaftina xwe de digot: “Xwedê wekîlê min û we” û

axaftina xwe didomand. Wisa hînbûn pê re çêbûbû, piştî çend gotin axaftinê dîsa digot: “Xwedê wekîlê min û we.” Dema Huseyn bêrewayiyek bidîta, ji yê bêrewa re digot: “Olan lawo, heşa mîn huzûr tu gelacî dikî.” Lê dema gelek hêrs bûbûya, ji yê hember xwe re: “Heşa mîn huzûr olan lawo min di” û di vir de dihişt. Kesî nedîtiye Huseyn bilî ji van gotinan gotineke hişk, çors ji yekî re gotiye an jî dijminê yekî daye. Huseyn wisa zilamekî, dijminê neyarê xwe ji bidaya her digot “heşa mîn huzûr olan lawo min di.” û di vir de dibirî. Ser van gotinan Zengiyan navê wî danîbûn, “Heşa Mîn Huzûr.”

Huseyn bi qîza apê xwe Mihan, xanima Zora re zewicandîbû. Navê dotmama xwe nîvco dida. Digot: “Zorê.” Zorê jî maşela bejn û bala wê fena şilfa rîhanê, tîreke narincî, li Atêya diya xwe çûbû. Rû fena qalikê hinarê bi darê ve, wisa sor û pembe. Bi lawê apê xwe re di tayê hev de, hempayê hev bûn. Fena Kurdan ji hev re nedigotin “lê” an “lo” navê hev didan. Huseyn navê dotmama xwe nîvco digot, lê Zorê navê pismamê xwe hemî digot. Huseyn di çîlsaliya xwe de, bi Zelîxa bavfile re zewicî. Zorê du-sê roj xeyidî çû cem diya xwe Atê, naz û nûz kirin, lê pere nekir. Bilî vê kesê nediye Huseyn û Zorê pevçûne.

Huseyn fetl û fatûl, zexelî, hîle û xurde nizanibû. Zilamek rasterast, dobredobre bû. Li ba wî tişteke nixumandî tunebû. Serê wî jêbûya, nizanibû derewan bike, çewt biaxife. Hingî ji Xwedê ditirsiya, digot qey derewekî bike, dê ezman bi ser serê wî de cûm bibe. Xwendin û nivîsandina wî tunebû, lê Tirkî zanibû. Ji axretê ditirsiya, nedixwestin bi rûreşî, şermezarî here rûqalê Kana Keremê.

Dem a leşkeriya wî ya Osmanî de, dabûn Sêrtê. Qumandarê wî Mete Bînbaşî gelek jê hez kiribû, baweriya xwe pê anîbû, kiribû emirberê nava malê. Li mala Mete bînbaşî radizan. Ji lewendî û xweşikbûna wî, jina Bînbaşî miseletê wî dibe, misêwa bela xwe tê dide. Ji Huseyn re dibêje: “Min birevîne.” Huseyn ne ji wan merivan e ku bi qumandarê xwe re bêbextî, xiyanetê bike. Huseyn vê teklîfa Naciye Çerkez red dike. Piştî xanima Naciye seh dike Huseyn wê narevîne, îcar bi dorê

dikeve, dixwaze wî nerm bike da ku pê re razê. Li hember Huseyn bi hîzî, awayeke mêkewî, xwe badide. Lê tewş e.

Bilî Huseyn şerm bike ji gundiyên xwe re digot: “Pêşî ji min re got, dilê min ketiye te, ez bengiyê te me. Jixwe tu zarokên min nînin. Min ji xwe re birevîne. Min got, na. Piştire, dema Mete bînbaşî ji mal diçû, bi listikan bang min dikirin û dixwestin bi jinîtiya xwe min ji rê derxe. Rojekê ban min kir, got çaqên min û piştî min dêşin, were bifirikîne! Ez emirber im. Mejbûrî ez çûm min piştî wê firikand.

Dûre got, çaq û ranên min ji miz bide!

Kirasekî lalisikê şevê lê, canê wê yê tazî ne xuya. Li ser textê razanê, ser piştê vezeliyayî. Min kirasê wê baş kişand ser çaq û ranên wê û min çaqên wê miz dan. Berê ve kirasê xwe berjor dida, bi ferman digot, ciyê tazî miz bide! Min lê mêze nedikirin û miz dida. Berê ve digot, berjor, berjor. Dîtina min dît, destê min gihîşt berzikê wê.

Ez para veciniqîm, min got qey dê xanî bi ser serê me de hilweşe. Ez ewqas ji Xwedê tirsîyam ku min ji xwe re got: ‘Dê kevir bi ser serê min de bibarin.’ Ew hatibû hêcanê, ez girtim, bi alî xwe de kişandim. Lê Xweda wekîlê min û we, min bi zorê xwe ji nava lepên wê filitand.

Bilî ji vê jî, heta bînbaşî li mal bûya qet serê xwe nedişûşt. Piştî bînbaşî diçû, min jê re av germ dikir, dibir di serşoyê de datanî û ez derdiketim. Lê bangî min dikir û digot, were piştî min lûfik bike! Ez ji tirsî xwe diçûm, lê min çavên xwe digirtin.

Ez ji ber destên wê ketibûm elemanê. Lê, tu çare û hêviya min ji tunebû.

Dawiyê nêrî nikare bi hîzîti û fehşiyên xwe, bi mizdanê, bi piştîlûfikkirina nava serşoyê û nişandayina tiştên xwe yên nemehrem min ji rê bibe, îcar dest pê kir, dest davêt min û dixwest min ji rê derxe. Min destûr nedidan û ez jê dûr diketim.

Gava bînbaşî dihat malê, li eywanê rûdinişt ewraq dixwendin, wê bangî min dikir metfexê û digot: Were firaqan bişo! Li wir, ji ber ku bînbaşî li mal bû, min nikaribû dengê xwe bikim, keysa wê li min dihat, têra xwe ez maç dikirim û bi min

dilîst. Cîhan li ser serê min rûdinişt, ez dîn dibûm. Çi bikim, binfermanî bûm. Carina jî gava bînbaşi diçû radiza, bi awayekî vekirî ciyên xwe yên jinîtiyê nîşanî min didan. Bi destê min digirt dibir ser memikên xwe û digot: Miz bide! Gelek caran destê min digirt dibir nizamî ku derê xwe. Ev, dema bînbaşi li mal bû dikir. Gelek tişt jî hene ku ez nikarim bibêjim, edeba min destûr nade. Gelek caran bi şev dihat diket nava ciyê min. Lê min cî terk dikir û ez diçûm eywanê rûdiniştî heta ew biçûya.

Qey dabû qirika wê, rojekê bînbaşi çûbû Amedê, ji min re got, ez ferman dikim! Ji te re çi bibêjim, divê tu bikî! Min got, baş e. Got, divê tu bi min re razî! Tu fermanberî, ez xanima qumandarê te me. Heke tu bi min re ranezê, ezê bibêjim, dest avêtiye min.”

Li ser van galgalên şantajî Huseyn rê nabîne, ji tometreşiyê ditirse. Ji bona bi jinikê re ranezê, ji tirsê Xwedê, radibe ew şev ji leşkeriyê direve. Ji Sêrtê bi peyatî tê Zengê. Ji leşkeriya Osmanî, ji tirs û lerza Xwedê, Huseyn çar sal firarî kir. Heya Şêxê Hezanê ket navê û ew filitand.

Li herêma Pêşêkevîr, Huseyn bi merdî, mêranî û mêrxasî dihat naskirin. Yekî destvekirî û hesabnezan bû. Bi bazirganî pere qezenc dikir, lê binê berîka wî kun bû. Di nava rûnê xwe de diqijilî, ne maldar û ne jî deyndar bû.

Ji mirîdên Şêxê Hezanê yê neqandî, li hember Şêx stûxwar. Yeke Şêx nedikirin dudu. Şêx ji spî re bigota reş e, Huseyn digot, Şêx rast dibêje. Ji ber vê, Şêx qandê kurekî xwe ji Huseyn hez dikir.

Di dema Îbrahîm Têlî de, Şêx Mihemed Selîm ji hemî gundên ku mirîdê wî bûn nijdevan dan dewletê. Ji Zengê, ji mala Meleyan, Koseyan û Receban bûbûn nijdevan. Nijdevanên Zengî çend jê ev bûn: Ji mala Meleyan Hesenê Mele Wisif, Mihemed Çawîş, Hamîd, Reşî û Ehmedê Elyas û Mehmikê Vin. Ji mala Brahîman Wisif Çawîş, Cemîl, Mûsa û Mihoyê Evdî. Ji mala Koseyan, Elî û Osman, Nezîr û Huseyn bûn. Ji mala Receban jî Cemîlê Hecî Ehmed, Ezîzê kurê wî, Kumo û sê pismamên

wan. Ji taxa Kirdan ji Mehmê, Ehmed û Yemlêxan bûn.

Huseynê Teyîb wisa digot:

“Xwedê wekilê min û we, serê min here ez zêde û kêrnabêjim. Şêx Mihemed Selîm gelek ji Şêx Seîd Efendî hez dikir. Hêna Qiyamê dest pê nekiribû, Şêx Mihemed Selîm bangî mirîdan kir. Em li Hezanê, Tekiyê, li Dîwana Şêx civiyan. Nûnerên mirîdan hatibûn. Ji deşta Amedê bigire heya herêma Licê, ji Karazê bigire heya Mişîrfê. Nûnerê Zengê ez û Wisif Çawîş bûn. Ji Kerwesê Mihemed Keya, Mele Huseyn. Ji Cimarê Sofî Kalo. Ji Benê ji Hecî Xido hatibû. Nav, hemî nayên bîra min. Dîwan heya ber dev tijî bû.

Şêx li binê memberê, li ser şalika xalîçe bi civatkî rûniştî, tesbîha wî ya karîban a dirêj di nava tiliyên wî de, bi fikar bû. Yekî dîn ji bihata Dîwanê didît Şêx di mitaleyan de ye. Ewqas meriv li hundirê dîwanê, lê mêşek vizîn bikira, dengê wê dihat, bêdengiyê giran li hundirê Dîwanê hebû. Tesbîha Şêx di nava tiliyên wî de, fena lasera biharê diherikîn. Serî di ber Şêx de û kûr kûr mitale dikir. Wê bêdengiyê, wan mitaleyên kûr çiqas ajotin nizamî, lê ji ber ku ez nêzî Şêx bûm, min didît, hêşir ji çavên wî fena barana nîsanê dinîqutîn. Em ji bêdeng, di hundirên xwe de digiriyên.

Demeke dirêj derbas bû. Yek gotinek, axaftin di hundirê dîwanê de çênebû. Di dawî de Şêx serê xwe bilind kir, bi desmalek spî hêşirên xwe paqij kirin, axînek kişand, hinekî li dora xwe nêrî, car din desmal bir çavên xwe yên şil ziwa kirin û got:

“Ez bi gora bavo, bi Qurana Kerîm kim, bi serê her mûyeke Kemal ve bîst û pênc heb gelac hene. Lê Şêx Seîd Efendî nikare vê dozê bibe serî. Haziriyên wî tunene. Di nava Kurdan de peymana yekîtiyê tune. Yekîtiya Kurdan ne karekî hêsan e. Kurd arvanê garis e, hav nagire. Qanûnên Kemal li dijî dinê Îslamê ne. Şêx Seîd Efendî hat ku em ji pê re li dijî Tirkan derên. Ez pir sêwirîm, hazirî tune. Peywiriya Osmanî ji komara Kemal re maye. Sileh, cebîlxane bi wî re. Nîgalên biyanî hevalbendên wî. Mîriya Êrîs ehd daye. Dê salê deh hezar zêran alîkarî bide wî. Îngîlistan vê paşmayiya Osmanî ji xwe re dike cendirme.

Îngilistan ne li pišta wî bûya, nikaribû Komarê damezirîne. Ji Îngilîzan re cendirme lazim in. Ji cendirmetiye re yên bê esl û bê fesil lazim in. Ew jî yên ne Tirk, lê dibêjin: “Em Tirk in.” Ji van Tirkên derewîn baştir kes cendirmetiya wan nake. Di şerê Cîhanê yê Yekan de, li eniya Dîlûkê eşîrên Kurdan leşkerên Fransî kuştin. Xereza Fransiyan bi me re heye. Ew jî li pišta wî ne. Têkiliyên wî, bi nîgalên ecnebî re hene. Yên me?.. Ji ber van semedan, dê xwîn belasebeb birije. Gotineke mezinên me heye, dibêjin: ‘Gava te dît ji te xurttir e, pê nikarî, çovê deyne, li hêviya roja xwe be.’ Dinya bi dor e, geh li jêr, geh li jor e. Dê rojekê çerxa sitemkar li ber me jî bitewe. Xwedê li me were rehmê.”

Gava bûk gihişt binê gund fêza stasyonê, bû gurmîna çekan, deng çû Hinda Qubeyê merqeda şêxan. Pir sîleh hat teqandin bi destê xwendîyan. Gava cerê şekir û nokan, gûz û behîvan dan destê bûkê û bûkê ji ser pišta hespê cer li erdê da, dengê şeşderba Şêxê Zirav bû hedîs û ket devan. Xwarina Bûkê bi serê xwe sermoniyekî, merasimekî arzî bû. Li ber çavan bi meqam, bi dengê bilûrê û bi strana “Porê Xezala Min Sor e” û hêstirên çavan bûk di deriyê odeyê de xistin hundir û dan ber perdeya zavayê nêçîrvan. Li du goşeyên perdeya spî, du dirûvên teyra Tawiz hatibûn honandin. Qeza û temeziyên bûkê sivik kirin, xêlî ji ser rûyê wê rakirin. Jinika ji Mehmediyan bi bûkê re çûbû ji bona odeya bûkê aram bibe ji berbûriyan hêvî kir ku odê firka bikin. Bîna bûkê teng nekin.

Piştî xwarina bûk û zavê, şabaşa mirtiban, dawetvaniyan yeko yeko xatir xwestin û belav bûn.

Berêvarê, tîrêjên tavê dirêj bûn. Bêdengiyek, hêsanîyek li Qamişlûka şêxan bû zal. Piştî dengê def û zirnê, bêdengiyekê

di tîna tava payizê de xwe da der. Fena meriv ji kolana rez vegere, serê xwe bişo û xwe li ser doşekê dirêj bike, ewqas asaniyekî li gund hebû. Ne dengê lîstika zarokan, ne hewtîna kûçikan, ne dengê azana dîkan, ne jî behrîna berx û karan dihat. Di wê nermiya seqemê de dê tişteke, guhartinekî çêbûya, nişter li tişteki biketa, xwînrijandin di atmosfera wê seqemê de hebû an hê ew bîn hebû, ji her duyan yek. Belkî jî bi tazîkirina bûkê dê ew bêdengî deng vedaya. Heta dîkan li lîsan azana razanê bidaya.

Koşka Şêx du tebeq, li bakûrê Hinda Qubê, li qeraxê gund bû. Jêr û jor giş ode û eywan bûn. Çar ode û eywana mezin li jor, du ode, du kîler, mitfeq û eywaneke ji ya jor qiciktir li jêr bûn. Koşk ji kerpîçên heriyê hatibû damezrandin. Derî û şibak hemî ji darê gûzan bûn. Odeya bûkê dirêj, du pace li pêşiyê, li bakûr dinêrîn. Binê eywanê û odeyan bi gîtreyê darê bihîvan toxtik kiribû. Şerbetê dîwaran bi axa Herqendikan spî kiribûn. Perdeyên her du paceyan jî kişandibûn. Gava Şêxê Zirav ji eywanê di deriyê odeya bûkê de ket hundir, ji kêfan, ji bex-tiyariyê dikarî bifire. Di roniya lembê de jî rûgeşî û şadîbûna wî di xetên eniya wî de dihatin xwendin. Bilî lembeya don ya pênc numere ku bi dîwarê hember bûkê de vêketî, Pîrika (ya bi bûkê re hatiye) bûkê heft find li ser refika bi ser tifikê re danîbûn, vêketîbûn. Perdeya bûkê bi dîwarê rojhilat ve û pace di wî dîwarî de tune. Roniya hundir bi wan findên ser refika kuçikê xemlekê, romantîzmekê li hundirê odeyê diafirandin. Bûkê li binê perdeya çîncînkirî piştî xwe dabû dîwar û xêlî li ser rûyê wê ye. Şêx ber pê çû, xêlî ji ser sînceyê wê rakir û bi paye lê nêrî. Di wê mêzekirina Şêx, bîbîkê çavên wî, xetên rû de, hezkirineke ji kana dîl diherîkî. Piştî wê nêrînê, serê wê xist nava her du destên xwe û lêvên wê xistin nava lêvên xwe.

Bilî bûk şerm bike an xerîbî bikşîne, bi hev re hev tazî kirin lê qumçîkvekirina wan bi qaîde bû, sermoniyekî bi serê xwe bû.

Serê sibê çarşeba spî, ji xwînê sor dan pîrika Salîheyê Medê. Bilî ku bişo pîrika Medê xist xurcika xwe. Piştî sê rojan jî Şêx barxaneyekî bar kir û pîrik bi xulamê xwe Mihoyê Mêrdînî re

şand Mehmediyan.

Dem û dewran di ser zewaca Şêx û Salîheyê re derbas bûn.

Nafyayê nêrî Şêxê Zirav temamê tîna xwe daye bûka nû. Bi wê re radibe, bi wê re rûdine, bi wê re dixwe, qise bi wê re, he- nek û laqirdî bi wê re. Piraniya şevan ji wê re vediqetîne. Dad- werî di şevên dorê de tune. Di nava wê mij û morana evînê, tariya şevên dirêj û mexmûr de nahêlin xewa Nafyayê were, bi navê digrin, kelebûtê dikan, dengê pirqepirqa wan, ax û oxa Salê dîwarê navberê kun dike, qarewara Salê û mirîna Şêx Fexrî ya şêrane di kerika guhên wê de dizime, Nafê dike dîn bibe. Oxîn û ofînên Salîheyê di perdeyê guhên wê de olan di- din. Şêxê Zirav bûye beniyê wê qancîla bajarî, li odeyê di nava kêf û şahiyê de xeriqîne. Şêx yên din ji bîr kirine. Li gorî den- gê ji wan dertên, didin diyarkirin ku baskên wan hebin, dê bi- firîn. Li milê vî alî, Nafiye di binê lihêfê de ji kerban dike fena zebeşê ji hev biçire, xwe di nava nivînan de digevizîne, serê wê dêşe, balgiyê nagre, dinya lê teng bûye, dengê ewkkirina wan nahêle rebenê di xew de here. Ji xwe re dibêje: “Ez qîza eşîrê bim, ev bajariya çirtik were Şêx ji min bistîne. Çima Xwedê min nastîne. Ez vê ji çirtikê re nahêlim. Ezê wisa seysebatakê bînim serê wê, heyaheya dê şopa wê bimîne.” Dexesiyeke zêde di hişê wê de bûye hevîrtirş, na na bûye fosforê dendika der- bikê. Destpêkê nexweşiya dexesiyê di binê betanê çavên wê de veşartîye, beden sincirandiye, ha pêket ha dê pêbikeve. Lihêf nedavêt ser xwe, ji ber ku canê wê fena qirşikê gilgil pêketî dişewitî. Kîn û kudreke bêbav pê re çêdibe. Di nava malê de dinyaya Şêx bûye Salîhe. Poz bi yên din nake. Şevên wî jî û rojên wî jî bi Salîheyê re ne. Şêx zêdezêde bi keçika bajarî ve hatiye girêdan. Bilî wê çavên wî kesî nabînin, kes nayê bîra wî. Salîheyê pirtûkên evîniyê, romanên Avrûpî xwendine, çanda bajariyan pê re, zane bi çi qaîdeyê mêr ji rê derxe, çawa bi xwe ve girêbide. Xweşûştina wê bajarî, rabûn û rûniştina wê, qisekirina wê, diranşûştina wê giş bajarî. Jinik têra xwe zana û têgihîştîye. Xwî û hînbûnên bi wê re, bi Nafiye û hewiya wê re tunene. Qerwaşa wê Kamîleya qîza mele, ya Nafiye Fedê,

jina Mihoyê Mêrdînî. Têkiliyên Salîheyê û qerwaşa wê Kamî-
 leyê zêdetir bajêrî, yê Nafyayê û qerwaşa wê gundewarî. Şêx
 ewqas bi Salîheyê ve hatiye girêdan, ewqas bi wê ve mijûl e,
 dema Salîhe ji serşoyê dertê, Şêx li pêş çavên Nafyayê û hewiya
 wê bi pejgîrê porê wê ziwa dike, li ser sedira xaliçeyên îsfaha-
 nê rûdine, piştî xwe dide balîfên Kirmanşahî, wê li ser çoka
 xwe dide rûniştin û bi destên xwe porê wê şeh dike, nahone,
 filfilandî dihêle. Ramîsanên ji kana dil jê distîne, lêvên wê yên
 şil ku çêja dimsê rezê mexeran lê ye, dixê devê xwe û dimişîne.
 Ev, Nafyayê ji kiras dertîne, kirasê dexesiyê lê dijdîne, disotîne,
 dikizirîne, fena berfa ber tavê dihelîne, ji qalik dertîne. Serê
 ewil Nafiye jî disêwirî ku hewiya wê hîn bûk e, heya Şêx jê têr
 bibe, xweristiyekî tê heye ku Şêx bi wê ve mijûl e. Dûre dê têxe
 dorê, lê welê nebû. Çavên Şêx tenê wê dibînin. Gava ev dirêj
 bû, roj, hefte, meh di nav re derbas bûn, tiştêkî neguherî, bi
 ser dexesiya di hişê Nafyayê de kumreşî barî. Buxûdiyekê bi
 Nafyayê girtibû, dikarî xwe ji diyarê xanî bavêje hezaza jêrîn,
 nava sîlikê. Wê li ba xwe îman bi rebê Mûsa anîbû tiştêkî neke,
 çareyekê jê re nebîne, dê ev rewşa di nava malê de bidome, ji
 kerban jana zirav pê bigre. Heşim kişandina hewiyê. Çiqas dek
 û dolab, fen û fatûlên eşîrî hene, di hişê wê de zîx dan. Çiraya
 rovîtiya eşîran vexistibû. Şêx naçe odeya wê, wê fena berê tazî
 nake, sîng û berê wê ranamîse, devê xwe naxe xebxeba binê
 qirikê, pê re henek û gelberiyên nake, dilê wê honok nake, qey
 rewa Xwedê ye? Kederê di dilê wê de pindan daye. Di nava
 agirê dexesiyê de, pêketiye. Ji destê wê were dê Salîheyê di çen-
 gekî ava baranê de bifetîşîne, li kelbeyan, li qanzûxan bide.

Ji bona Şêx li ber çavên Salîheyê reş bike, wî fena lawiran,
 efrîtan nîşan bide tiştêkî lazimbû. Gere zirar negîje Şêx, hedef
 Salîhe be. Bi qerwaşa xwe Fedê şêwirî. Dû re şand pîrika xwe
 anî. Bi kurûpistî jê re got hal û hewal ev e. Şêx ez kirime xal-
 tiya xwe, şev û rojên wî bi wê qîzika bajarî re derbas dibin.
 Fedê dibêje, di nava Farqîn û Hezroyê de, bi sihêr, li ser zêr
 gotinên efsûnî dinivîsînin, mêr li pêş çavê jinikê fena reşê şevê
 nîşanê didin. 'Aha ji te re ev zêr, here cem wan remilavêjên

file. Dibêjin nivîsa ew li ser zêr binivîsin, bîrebîre, fewt naçe. Bila şaşiyekî neke, li ser Şêx tiştêkî nenivîse, bila li ser wê Dêlê (Salîheyê) binivîse û Şêx li ber çavên wê bike tiştêkî din. Vê bi zêr û zeber jê re bibêje.

Pîrê du zêr xistin berîkê, berê xwe da çiya, nava Farqîn û Hezroyê cem fileyê remilavêj, efsûnkar. Pîrê nav û nîşan, awayê ku Nafyayê jê re gotibû, ji Kirîv re bi zêr û zeber vegotin. Ji xwe Kirîv Şêx Fexrî nas dikir, lê pîra Nafyayê jê re salixên Salîheyê baş dan. Her du zêr dan Kirîv û got: “min yek ji bona te, yek jî ji bona nivîsînê anî.” Pîrê ew şev li cem Kirîv ma, serê sibê taştîya xwe xwar, zêrê nivîsandî xist berîkê û zivirî Qamişlûya şêxan. Haya Şêx jê tune Nafê di derbarê wî de dest bi bêbextîyan, zikreşîyan kiriye, faq û dafik ji Şêx re danîne, di derbarê jiyana wî de sosretên nemayî amade kirine. Havîna listika efsûnbazîya Nafyayê lêhatiye. Remil yekser havil di nava malê de kiriye. Rehê çavên Salîheyê xwar kirine, Salîhe Şêx bi awayeke din dibîne. Di nava malê de diya Şêx Xanima Zerîfe, her sê hewî, her sê qerwaş û zarok. Çûndin û hatina mêvan û mirîdan jî kêr nabe. Li nava malê, eywanê, di nava endamên malê de tu guhartin tune. Her tişt fena berê ye. Lê gavika Şêx dikeve odeya Salîheyê, her tişt diguhere. Şêx li pêş çavên wê dibe reşê şevê, efrîtekî qirase ku ziravê meriv jê diqetin. Salîhe zorê dide xwe ku vê rewşê bi Şêx nede hîs kirin, lê tewş e, Şêxê Zirav jîr e û ji ber çavên wî, ew rewşa wê nayê veşartin, dibîne. Piştî wê efsûnbaziyê, yek didu sisê, ev rewş tekrar dibe. Li tela Şêx dikeve, pê nerhet dibe.

Şêx dizane bi ser hewîyan de hewî anîn çî alûziyan bi xwe re tîne, dexesî dest pê dike. Şêx dibîne xwiye Nafyayê bedilî ye, cî lê teng bûye, ji dexesiya hewiya nû rengê rûyê wê reş bûye. Şêx bi hukûmraniya xwe ewle ye, haya wî ji dek û dolabên xanima Nafyayê, efsûnbaziyê tune. Tiştêkî welê nesêwiriye jî. Kî dikare cesaret bike û bi Şêx Fexrî bilîze? Cara ewil gava Şêx dît, di carkê de, guhartin bi Salîheyê re çêbû, veciniqî, wehh, çî bû? got.

Mixabin gavika Salîhe çav di nava deriyê odeya xwe de bi

Şêx dikeve, dikeve tayê, dilqê tebayeke din, çavên wê fena yên velezayî di ser hev de digelîbin, şaşopaşo dibin. Ne ji fedîyan be, dê pêxwas di devê eywanê de xwe bavêje û bi deşta Silîvan de baz de. Lê na, li mal dikeve tayê, diricife fena selwiya ber bayê, destê rastê dide pêş çavên xwe ku Şêx nebîne, berê xwe jê vediguhêzne, nikare wî bibîne.

Gava Şêx vê dibîne, ehheh, dibêje, serê xwe bi ser milê rast û çepê de dibe û tîne, hellahella, ev çi ye? Min giraniya hezkirina xwe da vê jinikê, waye top ji ezman de bi ser me de hat. Xwepreste, xweecibandina wê, nirxdayina min, pê re bû nexweşî. Ew Salîheya şemlan, şen şeqraq, bi cîlwe, evîndar, şehwet jê dibarî, rojê fîstanekî li xwe dikir, bê şimikan di nava malê ser xalîçeyan de nedigerî û ev hal! Gava ew didît ji bex-tiyariyê difirî, dibû berbûriya periyan, dikaribû li nava eywa-nê pê re helbizdanê bikşîne. Niha? Spîsar, tirş û tehl bûye, den-dika şehwetê pê re nemaye, di nêrinên wan çavên xeydik de mane nemaye, şehwet jê çûye, fena roviya piyê wê di nava di-ranên faqê de, awirên wê bê mane, bi endîşe ye, tirs pê re heye. Şêx nêzê wê dibe, ew xwe dûr dide, dixwaze pê re qise bike, ew berê xwe jê vediguhêze, bi milê wê digre berê wê bi aliyê xwe ve dizivirîne, ew bi her du destan rûyê xwe digre, nahêle Şêx çavên wê yên vekirî bibîne. Gelo nexweşiya teradan (qapris) pê girt, çi bû. Xwezî min serê ewil sînorekî daniya... Niha ezê çawa vê nazenînê ji vê nexweşiya berbat rizgar bikim? Jineke bi xwe ewle, ne nezan, zêde zêde xwe diecibîne. Ezê çawa vê kelekê di şîpa vî laserî re derbas bikim?

Ew êvar, gava Şêx ji Dîwanê vegeriya, yên din giş li eywanê, lê Salîhe fena her gav, ne li benda wî, ne xuya bû. Bilî tişteki bipirse an bi kesî re qise bike, Şêx bêmade, bê bewz çû odeya Salîheyê. Lembeya don pêketîbû. Ew odeya ku timî bîna gul û binefşan jê difûrî, şehwet di nav de zal, qeşemeke şînê di nav de. Ya rastî berya Şêx were Salîhe bilî cilên şevê li xwe ke, xwe avêtiye ser doşekê û servata jûnî kişandine zikê xwe. Qerwaşa wê Kamîleyê lihêf avêtiye ser. Wê ji lihêf di ser serê xwe re qe-libandiye. Di binê lihêfê de digrî, ji xwe dipirsî çika çi pê hat an

sêwirîneke din bû, ne xuya bû. Binê lihêfê de xwe veşartibû.

Ji roja ku zewicîbûn û heya wê gavikê, tu car Şêx navê wê nedabû, jê re digotin Canê. Berya bang bike û dîsa bibêje Canê, sê şev berê anî bîra xwe. Salîheyê bi destê xwe ew tazî kiribû, li piyan xwe jî çiptazî kiribû, çawa bi hev listibûn, Salîheyê çi fantezî kiribûn, hev hemêz kiribûn. Heya li piyan xwîna rehên wan fena şîpa çemê Mûsikan herikîbû. Piştî Salîheyê gotibû, îşev tu bibe şêrê surgulî, ezê jî bibim şepala te. Wî jî fena şêr kurmê xwe jî û yê wê jî şikandibû. Çiptazî di hemêza hev de di xew de çûbûn. Lê niha, tenê hat bîra wî û got, “çika serê xwe rake Canê, ev çi qewimî, tîra bêbextiyê li te ket? Çi bû, ez benî?”

Lê Salîheyê çok kişandibûn zik, mîna jûjî xwe di binê lihêfê de kişandibû serhev.

Li eywanê Nafiyeyê ev dît û di ber xwe re got: “Çûye qancikeke bajarî aniyê li ser serê me kiriye serperî... Nexweş e, xwe zanaya ser zanayan re dibîne. Xwedê jî welê bi ser meriv de tofanan dibarîne, bitebite, ev hîn nînaye, tîrîna wê heye...”

Dengê Nafiyayê çû Periyê, wê jî got: “Xweperest kesî di ser xwe re nabînin, loma jî dilê wan bi birîn in...”

Şêx dibîne, tiştêkî neçê qewimiye, lê sed der sed nizane ji çi ye. Dudilî ye, di aliyekê de dibêje qey teradan dike, di aliyê din de jî şika wî heye ku... Teşxeleyên mezin di tevgerên Salîheyê de hene. Nexweşiyekî pê re muyeser bûye, lê kîjan nexweşî? Di binê lihêfê de xwe veşartin bi xwe tiştêkî ji Şêx re digot. Lê nizani çi bike, bibe li ser ziyaretan bigerîne, niviştan jê re çêke, bibe Diyarbekirê li ser doxtor û tebîban bigerîne, çi?

Şêx neket nava livînan, bewz pê re tunebû, çû odeya Periyê. Ket nava livînan û haya sibê berê xwe neda Periyê,

Bi rastî derî vîna Salîheyê, gava çavê wê bi Şêx diket perç dibû, ew lewendê mêran li ber çavên wê bi carekê de bûye reşê şevê, çeqlê goran, êretiyekî mêran. Hişê Salîheyê li serî ye. Salîhe jî vê seh nake, çi ye? Ew jî ji xwe dipirse, ev çi ye? Lê gavika ew zêr bi Şêx ve dibe, temasa zêr digîje tîna canê wî, Şêx li ber çavên wê bi yek carî dibe efrît, lawirekî diranên wî mînanî yê qantirê, guh mînanî yê çeqlan, dev yê keftaran, bi

her awayê meriv jê diqurife, tirsekî dixê nava meriv, neuzûbîlah. Di wî warî de vinevin pêdikeve, ji bona jê dûr bikeve, xwe veşêre, di nava malê de pêxwas baz dide. Hindik dimîne cilên xwe biqetîne. Dikeve zarinciyê, ew ciyê dê pê de baz de, yên dikevin pêşiyê, nahêlin here, ji nedîtî êriş tînin ser, pir ditirse, ji xwe re dike qarewar, zarezar, hewar hewar. Lê tenê ew di-bihîse.

Apê wî Şêx Şemseddîn ne hazire, berpirsiyariya rêveberiyê di stûyê wî de ye. Mêvan diçin û tînin, diwan vala nabe, lê vê jinikê xailê bi Şêxê Zirav re çêkirine. Carna ji xwe re dibêje: “Gelo nezerê çavan bi vê jinikê girt? Hinekan bi efsûn bînahiya çavên wê guhertin? Salîhê bûye yeke nexweş, yeka pirçû, dîneke eşkere. Elaqeya wê bi Salîheya Urfîzadeyan, ya ku li Mehmediyan di qasîkekê de me dil xist hev, ne ew e. Ev yeke dîn e.” Ji ber baweriya Şêx bi sêr û remilan, efsûnbaziyê nîne, şika wî li wî milî nahêwire. Dibêje “belkî nazenîniyê dike an cinên dexes dilxistin, hiş jê birin, loma. Nexweşiya naz û nûzan be hêsan e, lê naşibe nazenîniyê, nexweşiyeke nenas bi ser de hatiye.” Ji bona Şêx wê bîne qeysa berê, disêwire. “Li gorî çanda civata me, heke nexweşiya kêfkarî, teradan be, divê ez tawanekê bidim û şevêkê di axurê dewaran de bihêlim.” Dîsa ji xwe re dibêje; “Ev jî ne qethî ye. Lê ezê sihêtî bikim.”

Demekî din jî dibore, lê di rewşa wê de bedilandin çênabe. Di nava malê de, bi hewiyan re, bi dadê re, bi qerwaşan an mêvanan re tu gelş û teşxeleyan dernaxe, lê gava dor tê Şêxê Zirav ew nexweşiya pê re, çiqas diçe zêde dibe. Berê xwe ji Şêx vediguhêze.

Ne tenê li çiya, li deşta Silîvanê jî çokekî berf li erdê ye. Derengê şevê, hema bibêje di gund de lembeya vêketî nemaye. Şêxê Zirav radibe cilên xwe li xwe dike, wê digre dibe ber deriyê axura dewaran, li pêş derê axurê saqên kêçan dikîşîne heya binê jûniyan, bi Salîheyê re dikeve hundir. Bi ser çilî re madag û sakên gamêşan di axur de. Bînekî di axur de heye, heyhewar, hilka wê pir giran e. Wê di nava gamêşan de dibe hafa gamêşê herî zexm û berendamê xame, li ser afira wî bi kindir girêdide,

di tariya axurê de dihêle û diçe. Gamêşê berendamê xame dîn e, gavan û hinekî maliyan nas dike, Salîheyê nas nake, dikare bi yek qloçekî giyanê jê bifirîne, wê di nava afirê de tar û mar bike. Tarî ye, gamêş Salîheyê ji xwe re weka tehdît nabîne. Bir-çî jî nîne, di nîşorê de ye.

Di vir de, gava Şêx Salîhe hîşt û ji axurê derket, strana “Min û li axurê gamêşan, te û li axrê gamêşan vingevinga kermêşan, te dilê min êşa, loy loy loy” hat bîra Şêx.

Salîheya girêdayî, torina Qazaskarê Diyarbekirê Şêxmûs Efendî, şêwirmenda diya xwe, qebedayiya nava baxçeyên Mehmedîyan. Bi şimikan li devê çem, nava baxçeyan digeriya. Îşev bûye girtiya afira gamêşê. Bereket be gamêş têr xwariye, li pêş afirê mexel ketiye, êrişî wê nake. Rabe ser piyan, jê hêrs bibe, dê bi derbekê gamêşane hestiyên wê bişkîne. Bîna rêxa gamêşan li aliyekê, êrişa kêçên di afirê de, vîngîna kermêşên gero an har bibêjim nizamim, nedihîşt dengêkî din were wê. Kêçan di çîpên wê de destpêkiribû ew gez dikirin û bi çaqên wê de bi diyar diketin. Agir pê xistibûn, çîp, ran, navran, cara ewil e qismeteke welê ji kêçên axura mala şêx re derketibû. Çermê wê fena gamêşan qalîn nebû, ku der bixwesta gez dikirin. Di qasikeke kin de meşka xwe tijî dikirin. Cildoyan li nava axur de bi çirê, cirîtê dilîst, lê ji tariyê Salîheyê nedidît. Ku bîdîta dê vereşiya. Rihê wê ji mişk û cildoyan diçû. Qet ji wan tebayên binerdik, marê belek jî tê de hez nedikir. Îcar kermêş, kermêşê axuran zêde jehrî ne, şûna derziya xwe tê de biçikînin agir pê dixin, fincanekî jehr diqusin. Bi ser de yê rebenê dest û pê girêdayî, nikare xwe biparêze, bixurîne. Ne Salîhe, tu herî ji kûraniya dîrokê qehremanê çîrokên mîtolojî Apê Gêwê bînî dê di nava wê afirê de bibehice, boreborê bike. Ferîşteyên ser milên wê jî ji tîrsa kêç û kermêşan, defter û pênûsên xwe li cî hîştibûn, revîbûn newala binê malan. Bang dike, “Fexrooo Fexrooo, kuro anka min çi kiriye te ez anîme di nava van lawîran de bi dest û piyan girêdame? Were ji ber pozê vî lawirî min derxîne. Kêçan ez xwarim, kermêşan agir bi canê min xistin, dengê zezûla mişkan ji nava dîwar tê.” Lê pere nake, Salê

bûye mêvana gamêşê xame, nêçîra kêçan, xurîniya kermêşan. “Wisa bêbav nebe Fexro, qaşo tu Şêx î, dadwerî bi te û malbata te re heye, gidî!” Di hundirê afira gamêş de, xwe kişandiye ser hev, bûye pûncikekî. “Ev çi bobelat bû te bi ser min de anî ya Xwedayê Xwedayan? Min çi gune kirin, te ev bi ser min anî?”

Gotinek mezinên me heye, dibêjin: “Mange bi dîzî bê ga jî, dê eşkere bizê.” Ev jî wisa. Navê wê Helîme bû, lê der û cîranan jê re digotin “Helê”. Helê xwişka Cemîlê pismamê Feqî Elî, Mexdûra Enwer Paşa bû. Mêrê wê bi gundiyên din re biribûn Şerê Hesênqelayê û fena yên din neziviribû. Helê bê mêr û bê zarok li mal. Di newqa şevên tarî de, qey xur dikeve, yekî heşerî hay lê dibe û telpokan tê de diteqîne, zik li Helê dinepixinê. Kî bû, kî nebû? Gundiyên nedizanî. Şevên tarî, Helê û yarê wê. Ya pismamekî an jî pisêpismamekî cîran, lê ne diyar bû kîja. Di wê kurûpista nava gund de, navê Cemîlê Şêx Ehmed dihatin hildan. Bi rastî ew bû ne ew bû, ne diyar bû. Lê ji bona Cemîl yekî çavlider û doxînsist dihatin naskirin, berê jî pirêzeyên wî yên nelirê hebûn, şik li ser wî diman.

Şêx Ehmedê bavê Cemîl meleyekî mintehî bû. Çûbû hecê bûbû hecî jî. Jixwe piraniya gundiyan û gundên derûdor jê re digotin: “Hecî Ehmed.” Her kesî dizanî mêrik destûrnameya şêxîtiyê standiye û şêx e. Lê ji ber ku ji gundê xwe derneketibû, di gund de mabû, çiqas merivekî bi rewya, baş û teqwa bû jî, bilî çend kesan û pîrekên gund, ne berên pismam, ne jî taxa Mala Meleyan şêxîtiya Mele Ehmedê nexistibûn hişê xwe, mor nekiribûn. Mezbeteya wî ya şêxîtiyê di berîka wî de kevin bûbû. Mezinên gund, timî behsa qenciya wî dikirin. Gundiyên digotin ji neqenciya Cemîlê kurê xwe, Mele Ehmed zewt lê dida: “Înşallah tu wisa bi guleyeke kor bimirî ku kes nizanibe

ew gule ji ku hat li te ket, ji erdan an ji ezmanan.” Cemîlê ku şik û gumana nepixandina Helê li ser, kurê vî Şêx Ehmedî bû. Lê ji bêedebiya xwe, Cemîl hem navê malbatê, hem jî yê bavê xwe Mele Ehmed, pardon, Şêx Ehmed hetikandibû.

Feqî Elî li Helhelê pê hesiyaye zikê Helê nepixandine. Ro-jeke payiza zermihîyayî, Elî û xanimên xwe ji Helhelê tên diçin nava baxçeyê Qor. Dê derbasî wî aliyê çem bibin û herin Dehla Diyaban biyokan berhev bikin. Sermaya payizê li pelên zer, gevez, qîç û qehweyê daye, ji şax, xilf û guliyên darên biyokan û fêkiyan fena kuliyên berfê weşiyane binî û meriv kare li ser wan pelên binê daran xwe bigevizîne. Nava baxçeyan fena mehîr û berrên rengîn. Reşîtê birayê Elî jê re dibêje: “Kekê, niha ez di rêya Serê Qûçê de hatim, Cemîlê Şêx Ehmed di nava baxçeyê mezin de biyok dadiweşandin.”

Elî di ber û berê çem de digihîje nava baxçeyê Diyarê Sekûyê. Di nava baxçeyê Diyarê Sekûyê û baxçeyê mala Şêx Ehmed yê Mezin de, sêncekî pir bilind û asê heye. Fîl xwe lêxe, nikare derbas bike. Heya Elî bi dara biyokê re bi diyar dikeve, xwe ji diyarê darê ser sênc re davêje nava Baxçeyê Mezin, pîrekên mala Şêx Ehmed wî dibînin, seh dikin û ji Cemîl re dibêjin: “Baz de, Feqî Elî hat.” Cemîl di qolçeyê wî aliyê baxçe de, di ser sênc re xwe davêje nava çem, bi qeracê kêleka çem ve bi diyar dikeve nava Dehla Camî. Elî jî ji vî aliyê çem, ji nava Baxçeyê Mezin bi şeşderbê li Cemîl direşîne. Du gule li çaqên wî dikevin, birîndar dibe. Heya Elî xwe davêje nava çem, bi kendal de bi diyar dikeve, gundiyan di nava baxçeyan de digihîjin. Cemîl bi çî kul û halî ji destê Elî derdixin. Bi wê birîndariyê, Cemîlê Şêx Ehmed ji tirsê Elî ji mal derneket. Demeke dirêj di nava nivînan de ma. Hingî ji Elî ditirsiya, digot: “Dê Elî min bikuje.” Tevî mala Elî li Helhelê bû jî, Cemîl newêrî ji mal derê. Li hundir digot: “Ez nînim, têkiliyên min bi Hela helêl re çênebûne. Qaltaxê doxîn daye destê kê, ez rebenê Xwedê ji ku zanibim? Herin ji wê dêlê bipirsin.” Lê kesî jê bawer nedikir. Helê jî nedixavî. Di dawiyê de, Cemîlê birîndar bangî Nisred-dînê pismam dike û jê re dibêje: “Nisreddîn, ez hêvî ji te dikim,

here Helhelê ba Feqî Elî, guhdariya te dike. Jê re bibêje, welle bîlle tîlle, bi pêxember, bi vê roja han haya min ji nepixandina zikê wê Helêlê tune. Dêlê bi kî re firîşteq kiriye, doxîn daye destê kê, di nava kîjan newalî de piştî xwe daye kendal, ez ji ku zanibim. Çima Elî belasebebe bela xwe di min daye? Em pisma-mê hev in, hûn çi sond dibêjin, ez dixwim. Ez bêrî me. Herin ji wê qaltaxê bipirsîn, kî ew pif kiriye bila bibêje.”

Nisreddîn ji Cemîl bawer dike ku wî Helê pif nekiriye. Ra-dibe Mistefayê cîran û Osmanê Mala Zalê jî digire, diçin Helhelê cem Elî. Li devê eywana Elî rûdinin. Nisreddîn gazinên Cemîlê Şêx Ehmed ji Elî re vedibêje: “Sond û selewatên Cemîl xwendine, em pê îqna bûn. Ew nêzî Helê nebûye.”

Elî dibêje: “Heke wisa ye, herin zorê bidin wê dêlê. Bila rasti-yê bibêje. Heke nebêje, bi çepilê wê bigrin ji min re bînin vir.”

Piştî xwarina taştê, bi hev re derdikevin ser quleteyna Helhelê desmêjê. Lê piştî desmêjê, li ser tehtên nimêjê, dinêrîn Os-manê Mala Zalê tune. Çûye daşra binê kanî û xwe ji wan xef kiriye, venegeriyaye ser quleteyn.

Osmanê Mala Zalê ditiye Elî bi qerar e, dê rewş eşkere bibe. Bi bayê bezê tê Zengê, diçe Helê ji nava zevî digre dibe Îndarê mala Kalesin, mêrê Zoraya qîza apê Feqî Elî, Hecî Emer. Apê Feqî Elî dişîne ba Elî û ji bégaviyê, mejbûriyê Osman mejbûr ma bi Helê re zewicî.

Diya Salîheyê Saniye diçe Diyarbekirê. Li wir pê dihesa ku rewşa qîza wê fena ye. Bi ser av û agir dikeve. Karê xwe diqê-dîne, vedigere gund. Xwe hazir dike, lawê nazirê gund Weysî, kehyayê xwe Ehmedê Zengî, qerwaşa xwe digere, siwar dibin û berê xwe didin Qamişlûyê, mala şêxan.

Wan bi ezet û îkram pêşwazî dikin.

Şêx Fexrî jî bi hatina xwesiya xwe kêfxweş dibe.

Dema razanê gava Salîhe û diya xwe di odeya wê de tenê dimînin, jî qîza xwe dipirse:

-Ez li Diyarbekirê bi tiştêkî hesiyam qîza min. Cirkiya em hatine heya vê gavikê min tiştêkî cuda nedî, ev çi ye?

-Ez jî nizamim dayê. Tiştê dizanim, gava Fexrî dikeve nava derê odeya min, ez wî fena lawiran, dirindeyan dibînim. Li eywanê jî ne wisa ye, lê di nava deriyê odeya min de dibedile.

-Çawa wisa bû?

-Ew pîreboka pîrika Nafê hat vir. Te digot qey xistine gorê û car din jê derxistine. Gava meriv wê dibîne, dinya li ber çavên meriv teng dibe. Şevêkê ma û çû, keftara binê tenûran. Cadiyê dişa para zivirî hat. Pişt re vê nexweşiyê di min de dest pêkir. Min û Fexrî me pir jî hev hez dikir. Ne Perê, piranî ew Nefika gundî dexesiyan dike. Berê Fexrî guh nedida. Çi kir wê fiêlreşa xasûg kir. Pir nehs û pir kone ye. Nizamim... Tiştêkî nivisandî bi min dan xwarin, nivîşt dan nivîsandin, bazbend dan qatkirin, remil avêtin, efsûn kirin, çi, nizamim? Tenê dizanim gava Fexrî dikeve nava derê odeya min, ez dîn dibim, naxwazim çavê min pê keve. Têlê çavên min xwar bûne, bibikên min Fexrî badayî dibînin, nizamim... Nizamim... Nefê Nefê, wê kuftika gundî, çi kir wê kuftika gundî kir. Vilingor di nava wê û pîrika wê de hebû, di nava xwe de tiştêkî kirin, lê nizamim çi.

Rojtira din xanima Saniye di wetqa Salîheyê de bi Şêx Fexrî re danişt:

-Ev çi ye Şêxê Zirav? We bi xara zirîqên rojê dil xist hev, me jî tiştêkî negot. Hîn sal neqediyane hûn bûne diji hev. Te qîza min biriye di nava kêçan û kermêşan de, di afirê de girêdaye. Ev çi bobelat e, bi ser we de hat?

-Ji qîza xwe bipirse metê? Li min nanêre? Mesela axurê gotin pêgirteke me heye. Min jî pêgirt bi cî anî, lê tiştêkî neguherî. Ez paşê poşman bûm. Ez nêzî wê dibim, vediciniqe, berê xwe ji min vediguhezîne, dide terad û beradan. Ez jî nizamim çi pê hat.

-Ez hatime wê bibim zehiyê, bila hinekê li ba min bimîne.

Ezê bi hekîm û loqmanan bişêwirim, çika ev çi ye bi ser me de hatiye. Belkê Xwedê jê re şîfayekê bişîne.

-Tu dizanî metê. Tu çawa dixwazî em welê bikin.

Rojtira din siwarê welaqan bûn, Şêxê Zirav qîzika qerwaşa Salîheyê Kamîle, xulamê xwe Ceboyê Bêşiştî jî bi wan re şand. Rasterast berê hespan û mihînan dan Diyarbekirê. Gava gihîştin nava bajar, roj çûbû ava.

Dema Salîhe Şêx nabîne, tişekî wê tune, sipîsax e fena min û te.

Mezinên Urfizadeyan giş bi qewmandina bûyera axurê gamêşan hesiyane. Du şev paşê bavê xanima Saniye Qazaskar Şêxmûs Efendî, Muteweliyê Weqfa Urfizadeyan Şêx Omerê xalê Salîheyê êvarê hatin mala wan. Salîhe çû destê kalikê xwe û xalê xwe. Bi hev re şîva êvarê meftûne û roviyên dagirtî xwarin. Piştî nimêjê, kalikê Salîheyê got:

-Çika were li miqabil kalikê xwe rûne.

Salîhe û diya wê tev rûniştin.

-Çika ji kalikê xwe re vebêje, çima Şêx tu di axurê de girêda?

-Dibêjin nexweşiya teradan bi te re peyda bûye, tu didî beradan.

-Tiştê ne li rê çi ye tu dikî?

-Gava ez Fexrî di nava deriyê odeya xwe de dibînim, di çavên min de dibe efrît, dirende, lawir.

-Van teradan çawa destpêkir?

-Bi ya min Nafikê efsûnbaziyekê kir.

-Em karin ji bona te çi bikin?

-Min ji Fexrî bidin berdan.

-Nav û dengê Fexrî heye. Çêlikê şêxan e. Vê qebûl nake.

-Ez neçim dê çi bike?

-Dê demançeyekî têxe ber piştê sofîyekî nezan û bibêje kuştina Qazaskar Şêxmûs Efendî helal e, bes e. Ji bona here bihiştê dê sofî bi eşq were di nava kuçê de şeşderbê di min de vala bike. Îro, Fexrî ji kê bixwaze, wê bide kuştin. Niha di deşta Diyarbekir û Silîvanê de, ji Mala Bûkarkî xurttir kes tune. Şûrê hîmetê di destê wan de ye.

Xanima Saniye jî got:

-Şêx Fexrî bi xwe bixwaze jî, ji civatê nikare. Dost û neyarên wî hene. Dê ji serê Serhedan heya binê beriyên, Mizgefta Mezi-na Diyarbekirê bigre heya Farqîna wêran, Mizgefta Silheddînê Eyûbî, di nava sofî û mirîdên wan de bibêjin Şêx Fexrî jina xwe berdaye. Ev jî ji wî re kêmasiyeke mezin e.

Muteweliyê Weqfa Urfizadeyan, Şêx Omer Efendî jî got:

-Salîhe, te yek ji xwe re hîlbijartiyê ne em, heft bavên me ji gorê rabin pê nikarin. Mala Bûkarkî, Kurd in û şênîyên wî welatî ne. Şopgirên rêveberiya şaxê Nexşîbendî ne. Şêx Xalidê el-Kurdî ev rêveberî ji bona Kurdan ava kir. Semed jî, Kurd civateke bêserûber, nehêzbûyî ye. Meziniya hev tewqe nakin. Ji hev re pir dexes in. Mezintiya zibîdiyekî nenas, soytariyekî jî tewqe dikin, lê hev tewqe nakin. Xelkekî beradayî û ji xwe re bi kêr nayê. Hînê xulamtiyê bûye û xulamti pê şîrîn e. Hêzbûna wan çetin e. Tenê bi rêya dîn, yanê li ser navê dîn dikarin hêz bibin. Çare jî rêveberî ye. Îro destê Mala Bûkarkî dirêj e, şûrê tûj di destê wan de ye. Ji me re teşxeleyan dernexe. Gotinek heye dibêjin; *derba meriv bi destê xwe li xwe xe, dermanê wê tune*. Tu dergistî bûyî, te nîşan avêt, me deng nekir. Te bi xwe kir. Li şûnê rûnê û gazinên xwe ji me neke. Serê malbatê bi xwe re nexe nava şeq û deqan, gelş û teşxeleyên Kurdan.

Yê me tişteke din e. Di qîrnê şazdehan de dewletê kalîkê me wek alimekî dînê îslamê, ji hêla Helebê anî li Diyarbekirê bi cî kir û milkê du gundan li ser me tapû kir. Em bi xwe jî nizanin em ji kîja nîjadî ne. Em Kurd in, Erebi in an nîjadeke din, em nizanin. Tiştê em dizanin em bi alimî hatine vir. Me ji bona dînê Îslamê û zimanê Erebi xizmet kiriye.

Lê mala Bûkarkî xwendine, zane bûne û îro doza dewletbûnê dikin. Ferxê wan jî Şêx Fexriyê mêrê te ye. Bi rastî xwediyên van deran ne em, Kurd in. Te seh kir kara xalo?

Salîheyê seh kir ku mezinên wê rastiye jê re dibêjin. Li ber çarenûsa xwe stû xwar kir. Ji xwe re got, ezê sebir bikim. Xwedê yek, derge hezar in, belkî rojekê, qapiyekî xêrê li me veke.

Sibetira vê êvarê li Qamişlûya şêxan Nafyayê sobeya

serşoyê dadaye û Şêx Fexrî ji hatiye serşoyê dê serê xwe bişo. Gava Nafiye cilên xwe derdixe, bi awayekî din, baş nayê zanîn, lê zêrê nivisandî di nava serşoyê de dikeve xwarê. Şêx Fexrî dibîne. Zêr bala wî dikşîne. Ew bi xwe zêr ji erdê radike. Zêrekî tenikê pir sivik û nivîs li ser heye. Nîvîsê dixwîne. Paşê, zêr di nava tiliya wî ya mezin û qiliçê de nîşanî Nafiyyê dide û jê dipirse:

-Ev çi ye, keçê?

Her du jî çîp tazî ne.

Bilî ku Nafiye bersiva Şêx bide, fena yeke tawanbar li Şêx dinêre. Nizane çi bibêje. Textikên hişê wê tevîhev dibin. Di wê kefteleftê de, ji nişkê ve xwe çeng dike, zêr ji nava tiliyên Şêx digre û davêje devê xwe, dadiqurtîne.

Şêx çend kulman dadiweşîne çapa devê wê, dev û diranan di nav xwînê de dêle, lê.

Şêx têdigîje çîrok çi ye. Efsûnbaz rehên pişte çavên Salîheyê xwar kirine, bîbikê çavên wê dixapînin, Şêx êretî dibîne. Şêx bi xwe delîl xwendîye, di nava hûrê xanima Nafya de disekine. Dê derê an na? Kes pê nizane.

Ew xinizîya di nava wî û Salîheyê de zîx daye, Salîhe dîn kiriye, ji wî zêrê tenikê nivisandî ye. Ewil bi şemaq, sîleyan û kulman pê dikeve ku zêr ji devê wê derxe, lê tewş, zêr daqurtandîye. Lêdide. Di zîkê serşoyê de davêje nava piyê xwe, digevizîne, heya dixwaze diweşîne. Pir lêdide. Ji ber ku her du jî tazîne, qerwaş an malî, kes newêre bikeva navê, Şêx ji Nafiyyê veke. Bi lêdana dest û piyan dilê Şêx hênîk nabe. Diçe çova hêzeranê tîne, bi wê diweşîne, heya diweste lêdide. Canê wê fena teniya binê sêlê reş dike. Dibêje “Dexesa xasûg, ko-neya newalan.”

Piştî Şêx Şemsedîn û Şêx Seîd bi hev re axivîn, Şêx Şemse-
dîn qasidên xwe şandin Amedê, Çewligê, Mûş û Wanê. Bangî
mêrxas û çawîşên nava mirîdên xwe kir. Yên mêrxas çûn, yên
newêrek xwe kerr kirin. Şêx ji dîwanê derket, ji bona ewlehiya
mêvanên xwe, pawanek şand Mexsê, mirîdek şand Qotê Şikef-
tê. Ew ji çû Zola Hesênê Eysê pêşiya mêvanan. Bixêrhatinî dan
hev, bi xewasî di Dîwana Paye de mêvanên xwe ezimandin.
Balgîyên rûxaliçekiri dan pala wan. Qehweger bi wê mesînika
tûnc, wan fincanên ferfûrî mirra gerand. Tevî xêliya ser rûyê
wî, her kes guh li Şêx bû. Piştî mirina bavê xwe Şêx Wisif û
ketina silûkê, ew bîçe ji ser rûyê xwe nedabû alî -girtîgeh ne tê
de-. Kesî rûyê wî nedibû. Beriya bibe Xelîfe, bikeve dewsa bavê
xwe, rêveberiya bavê xwe bidomîne, çil roj ketibû silûkê. Ji
welatperweriyê, dewletê jê re qilçik û dûçik ji binê çengê xwe
derxistibûn, bi tometan, demekê di Girtîxaneyê Diyarbekirê de
azûl mabû. Lê serî netewandibû. Ji diyarê zozanan heya binê
germiyanan softî, çawîş û mirîdên wî hebûn. Tiliya xwe bihe-
janda, birrekî mirîd bi çek û rext li miqabil diketin rêzê.

Bîna edeba şêxan, nimêj û rojiyê, zikir û selewatan ji Dîwa-
nê radibû. Tizbiya zikir û selewatan di nava tiliyên Şêx de, bi
wê bîçeya ser rûyê xwe digihîşt qata bilind, gune jê dirijiyên,
tenê lêvên wî diliviyên. Diyar bû bi ciyê bilind re di têtikiliyan
de ye. Di nava Şêx û Koşka Lamekan de, bihustekî ya maye ya
nemaye. Birayê wî Şêx Nûredîn, biraziyê wî Şêx Fexrî, bi tevî
tekmîl hêza lêzim û pismaman, kurê wî Şêx Feyzî ji di nava
wan de. Şêx Fexrî li kêleka apê xwe ya rastê, li ser çokan.

Zarokên Şêx Wisif, kurê mezin Şêx Şemsedîn, Mihemed
Tewfêq, Hadî, Nûredîn, Sixbetullah û Mehdî bûn. Şêx Fexrî
kurê Mihemed Tewfêq bû. Di Dîwana heya ber dev dagirtî
de, kêzaxatûn bifiriya dê deng derxista. Bêdengiyeke ji qal û
qewxeyên giran re avis. Şêx Şemsedîn hêdî serê xwe bilind kir,
tizbiya karîban di nava tiliyên wî de rawestiyên. Bi ser bira-

ziyê xwe Şêx Fexrî de awirekî şêxane veda.

Şêx Fexrî ji hindav de rabû, belavoka *Qomîteya Kurdistan* ji herika saqoyê xwe derxist, ji çawîş û maqûlên dîwanê re:

1: Qomîteya Kurdistan destika tu dewletan nîne. Armanç, mafê xwe yê neteweyî bi destxistin e.

Ew jî:

a: Diyarkirina sînorên neteweya xwe ji yên din veqetan-din. Xwedîbûna navendeke îdarekirina xizmetê ya xweser û navxweyî.

b: Di nava sînorên neteweya xwe de, qebûlkirina fermîbû-na zimanê Kurdî.

c: Xebata karmend bi Kurdî.

d: Hêza cendirmeyan ji Kurdan avakirin.

e: Di nava eniyê de, hêza leşker, serbazên arzî bi Kurdî. Ders û perwerdeya bi zimanê Kurdî.

2: Heya gihîştina armanca neteweyî, dê şer bidome. Zira-rên hundir û derve, xwînrijandina biratî, berpirsiyarê madî û manewî Enqere ye.

3: Qomîteya aştiyê ji bona safîkirina gelşan amadekirin.

4: Şert û mercên Kurd bidin pêş, bi herikandina xwînê re dê zêdetir bibin.

Qomîteya Serxwebûna Kurdistanê ya Navendî û Rizgariyê.

“Hûn jî zanin, dewleta Alê Osman belav bûye. Ji sêwiyên devşirme, Onbaşiyekî bêbav, ji îcoxlanên dibistana Enderûn, kes wî û bavê wî nas nake, paşatiya xwe îlan kiriye. Ji me re agahî şandiye, dibêje: ‘Gere hûn medreseyan dadin! Ders û perwerdeya feqîyan rawestînin! Heya anka we xutbe li ser navê Padişah dixwend, xogî dida dewleta Alê Osman, zarokên we diçûn ji Osmanî re eskerî dikirin, ji niha û şûnde hûnê li ser navê min di mizgeftên xwe de xutbe bixwînin, xogiyê bi-din min, zarokên xwe jî bişînin binê fermana onbaşiyên min! Hûn nedin, ezê bi onbaşiyên xwe werim ser serê we! Hûn rikê bikin, ez nahêlim hûn bi wî zimanî biaxifin. Ezê ziman jî li we heram bikim. Kîlît li deriyê mizgeftên we xim ku kes nikaribe li ser miriyên we Telqînê bixwîne.”

“Em nizanin hûn, çi dibêjin?”

Ji axayan bigire heya bi keya û began, ji sermiyanên malbatan bigire heya yên eşîretan, hemiyên di Dîwanê de, rûyê wan tirş veda. Hinarokên rû reş bûn, enî çiqirîn. Xincer li wan biketa çîkekî xwîn nedavêt. Tenê bi awiran bi hev re diaxivîn. Zilkîf Begê Hêneyî jî, di nava Feqî Eliyê Dadî û Mecidê Zaza de, li ser navê civatê bersiva Şêx Fexrî da:

“Em vê qebûl bikin jî, jinên me qebûl nakin, Şêxê min.”

Şêx Şemsedînê kal ji bona parastina şeref û namûsê tizbiya qulûlik û selewatan li mal danî. Got “Zilma nenasan ji gozek û jûniyê bihuriye, navok derbas kiriye, gihîştîye binê qirîkê.” Ling kirin zengûyan, da pêşiya sofîyan. Nehyeya Sînanê girtin, di binê Farqînê de gihîştin deşta Bişêriyê, di kêleka pira Mala Badê re bi diyar ketin, gihîştin Navdeşta pişta çiyayê Lehf, ji kêleka çemê Başqayê xwe dan deşta Xezaliyê. Ew û neyar seqaseq li hev qelibûn.

Şewqeyên eskeran ji ser serê wan firîyan, esker revarev ji ber darê çawîş, mirîd û sofîyan revîyan. Terq li wan ket, heya berepaşkî gihîştin Farqînê col nivî bû. Yên mayî jî dîl. Şêx li pêşiya mirîd û sofîyan, bîçe ji ser rûyê xwe hilanî, gihîştin dewsa warê Şikeftên Hesûnê. Nimêjên lêçûyî, nimêja mexrîb, nivro û esrê jî qeza kirin.

Dema Şêx Şemsedîn û birarziyê wî Şêx Fexrî desthilatdariya Farqînê girtin, di Mizgefta Silheddînê Eyûbî de rêveberên bajar hîlbijartin, peyayên Şêx Seîd Efendî di pêşkêşîya Emerê Faro de, li Hênê, firqeyekî Qolordiya Heftan bi tevî generalê wan Cemîl, dîl girtibûn. Peyayên Şêx, General, qumandarên firqeyê, esker nekuştin. Li hemî ciyên ku desthilatdarî di destên wan de belav kiribûn. Xwarin dan wan, dan û standinên merivî bi wan re kirin. Li gelekî eniyên din jî, yan firqeyên Qolordiya Heftan hatibûn kuştin an jî ji hev belav bûbûn. Yên mayî jî ketibûn hundirê Bedena Diyarbekirê, her çar derî li ser xwe asê kiribûn, zerpe lêdabûn. Esker derketibûn diyarê bircan, di nava embarên Beden de xwe xistibûn nava kozik û kemînan. Serî vedişart, nişan nedidan, nexwe enî dibûn ar-

manca tîran.

Generalê Ordiya Erzeromê Kazim Qerebekir hîn neketibû nava şer. Zarokên ji qirkirina Ermeniyan sêwî mabûn, jê pênc hezar Gurbuzler Ordîsî çêkiribû û gihîştibû asta şervaniyê. Ev enî, qolekî Kazim Kerebekir ya arzî, yê ewleyiyê bû. Qolordiya Sêrtê, bi saya serê mezinên eşîra Pêncînaran Cemîlê Çeto, serêkê eşîra Jîliyan Resûlê Mihemed, serêkê eşîra Remiyan Emînê Perîxanê li ser piyan bû. Alîkarên Firqeya Sêrtê, bilî Cemîlê Çeto, ji eşîra Xiyan Mihemed Emînê Emer û Emerê Mihê bûn. Nijdevanên di binê fermana van serekeşîran de, ji eskerên dewletê deh car xurttir, diwartir bûn. Mirîdên Şêx, esker nedikuştin. Ew li yuzbaşî û bînbaşıyan digeriyan. Dema Filîtê Hecî Quto bi Mihemed Emînê Emer ve danî, bi şaşî du esker hatin kuştin. Wisa got: “Bi qafilqeda du esker hatin kuştin, lê esker gune ne, çavên çolix û çocixên wan li rê ne.”

Koşka Sadiq Beg li binê lehfê çiya, li rojavayê Farqînê, li hember kaniya Navîn de. Dema xelkê zarokên xwe dizewicandin, şeva ewil bûk ji Sadiq Beg re bû. Dewlet li piştî wî û kesî pê nikarî. Dema Kemal (Atatirk) li Farqînê qumandar bû, ew û Sadiq Beg bûbûn destebirakên hev. Dema Kemal hat ser mîrî, Sadiq Beg yekcar hêc bû. Li Boşatê Hesoyê Fatê zewicî, şeva ewil Sadiq Beg bû mêvanê bûkê. Ev di hişê Heso de bû kula reş, kunêra alûcixî, ji bîr nekir, kir guhar û di pelika guh de girêda. Dema Şêx Şemsedîn rabû biraziyê xwe da kêlekê, Hesoyê Fatê jî rahîşt çeka xwe û da dû Şêxan. Dema Farqîn girtin, gundiyê xasûg, bilî bi kesî bişêwire, xwe ji civatê penî kir, ji lehfê çiya, ji piştî Kaniya Navîn, bi mawîzera aleman, di nava deriyê koşkê de, bi textikê eniya Sadiq Beg ve da û di nava derî de danî erdê. Kesî jî negot; “heyf.” Gotin: “Heso çiya xweş kiriye. Destên wî terr bin.” Ew roj ev roj e ew deriyê duqanat venebûye, kes tê de derneketiye. Her û her girtî ye.

Tenê Şêx Fexrî pê de xeyidî, “Bi me neşêwiriyê! Çima te kuşt? Xirab bû? Me yê hesab jê bipirsiya.”

Li hêla aliyê Licê û Hênê peyayên Şêx Seîd, Emerê Faro, Heqî Begê Licî û yên Şêx Şerîf ji hêla bakur de, Şêx Şemsedîn û

biraziyê wî Fexrî jî ji rojhilat de, di Qolordiya Heftan de tiştêkî nehîştibûn, belawela kiribûn. Tenê eskerên di nava Beden de, di mehserê de mabûn. Tevlî peymanên navnetewî hebûn jî, Kemal bi alîkariya Îngilîzan rişwet dabû Fransiyan û rêya trêne ya Torosan bi awayekî bêdadî vekiribû. Bi Qolordiya Nehan re çil û neh hezar esker, tank û top siwarê trêne kiribûn di Beriya Mêrdînê re şandibûn ser Amedê. Di aliyê din de Kazim Qerebekir jî, ji jor de, ji hêla zozanan bi Gurbuzler Ordusî daketibû. Dema ev qewet gihîştin Paytext, pêşî li hevalbendan geriyan. Di nava çend rojan de, Paytext ji binê dorpêçana çil û du rojî derxistin. Bi bihîstina vê re, ji bajarê Mêrdînê serekê eşîra Surgêçî Kamil Begê Ewênan, ji eşrafên Paytext, Feyziyê Arif Efendî, mîrekên Hezroyê, ji herêma Palo serekê eşîra Oxê Necîb Axa, ji herêma Gêxî eşîra Xirmok, ji qesebaya Pîranê Seîdê Mele Mistefa, ji Licê mirîdên Şêx Mihemed Selîm, ji nava Licê Xalibê Fato û mala Mehmik bûn nijdevan, xwe dan kêleka eskerên wî sêwiyê bêbav. Qolordiya Erzeromê, Qolordiya Heftan û Nehan, Kurdên nijdevan dabûn kêleka xwe, li welat teroreke bêqiyas digêrandin. Hejmara her sê qolordîyan sed û pêncî hezar, yê nijdevanên Kurd jî qasê wan. Van her sê ordîyan û nijdevanên Kurd, di nava Xarpêt û Sêrtê, Amed û Erzeromê de agir dadabûn, ter û hişk bi hev re pêketî.

Esker nikarî wan bike hundir, lê taviyeke baranê ew fena refên mirîşkan belawela kirin. Piştî ku sofî û mirîd ji baranê ketin hundir, esker û nijdevanan bi xurtî dor li wan girt, heya qetara sofî û mirîdên bê disiplîna eskerî gihîştin hev, Şêx Şemsedîn li ser şalika nimêja sibê, dîl bû. Birarziyê wî Şêx Fexrî, Feqî Eliyê Dadî û peyayên jêhatî bi eskeran re ketin şer û ji nava çembera eskeran derketin.

Piştî heftêsalîya xwe Şêx Semsedîn li Amedê, bi wan şêx û meşayxan re, sêpîka wî jî li kêleka ya Şêx Seîd Efendî.

Sîdîqê Bozo, ji devê Elîfxanê, li ser şerê wê demê bi vî awayî bang li Rebiayê dikir:

De heyła lê wayê, lo bavo ferman e, lo wele ferman e, ferma-
na serê şêxan û di melan e, fermana Şêxê Bokan Şêx Şemsedîn,
Şêxlerê Şêxan fermaneka pirr giran e, ez nemînim fermana
hukûmatê xirabtir e, ji rîşa kotîbûyê ji derdê bê derman e

De heyła lê wayê, heyła lê wayê, heyła lê wayê, Elîfxanê bi sê
dengan gazî fikir digot: Xwenga min a Rabîayê, bila li me neha-
ta sira sibê, siba bêxêr, êvara vê şemiyê, lo bavo giran e, ewraqê
Şêx Şemsedîn, Şêxlerê Şêxan derketine ji Enqerê, hatine ji daîrê,
ji bêxwediya kutikê, lo hatiye ji bêxwediya mebûsiyê, daxil bûne
wîlayeta Sêrtê, ketine destê Qolordiyê, ji Qolordiya Sêrtê da-
xil bûne qeza vê Qubînê, ketine destê Remezan Onbaşî, ji wê
derê derbas bûne, ketine kûraniya bêxwediya Bişêriyê, ketine
destê gawirê yuzbaşiyê Siwariyê, lo bavo giran e firqekî eskerê
cimhûriyetê, tabûrek eskerê vê dewletê, li pey Şêx Şemsedîn
Şêxlerê Şêxan derketine tayiniyê, lo bavo giran e, dengê tîfing û
çapiliyan xwe berdane çiyayê Xiyamila, Mala Badê, Şewlê Mikurê,
Pozika Êlihê, li her sê Sûrê pişt Farqînê lo wele roja Suma newqa
Pêçekê, gaza Çarpêçiyê, heriya Dehlê, neqeba Usîfîkê, pehna
xweş Agirêmê, Şêxê min bi sê denga li koma mehkûm û firaran,
Mistê Hecî Quto, mêrê tîfaq û teşxelan fikir gazî: “Tu beşera ber
dilê bavê min î, ji mêran çê be çê bixebite, lêbelê temînîka min li
te be, berê tîfinga xwe nede eskerên dewletê. Esker hene kurên
xelkê ne. Hûn berê tîfingê bidin yuzbaşî û binbaşiyên, eger Xaliqê
Alemê bi Şêxê te re bike bidomîne, ezê bi destê xwe jêkim serê
yuzbaşî û binbaşiyên, lo bistînim heyfa egîdên Kurdan, wan hêşir
û dîlên roja geliyê Taloriyê.

Lo Şêxlerê min axa yo, gulek ji mala şêxa yo, çîçeka li oda yo,
desmala ser destê dosta yo, kelem û qilçixê pey çavên dijmin û ne-
yara yo, hundirê Şêxê min zirîç e, cîgera Şêxê min ji pola yo, qayişa
mîrata elemanê milê Şêxê min kuta yo, rextê elemanê sê tewqe li
nava mila yo, hewar û îmdada me li jorê maye Xaliqê Alemê Mîrê
Mîran, li jêrê dê kengê ji me re bê hewara bavê Şêx Mihemed, Şêxê
Quba Zîlayo, ez nemînim piştî Şêx Şemsedîn Şêxlerê Şêxan, kesek
di mala ezîz da nemayo.”

De heyła lê wayê, lê heyła lê wayê, Elîfxanê bi sê denga di-
kir gazî, digo: ‘Lê xwenga min a Rabîayê, bila li me nehata sira

sibê, siba bêxêr êvara îne, lê wele giran in ewraqê Şêx Şemsedîn, Şêxlarê Şêxan derketine ji Enqerê, lê tu bala xwe bidîyê derketine ji bêxwedîya mebûsiyê, daxil bûne wîlayeta Sêrtê, ketine destê Qolordiyê, ji wir daxil bûne qeza vê Qubînê, ketine destê Remezan Onbaşî, ji wê derê xwe berdane kûraniya Bişêriyê, ketine destê yuzbaşiyê Siwariyê.

Lo bavo giran e, firqekî leşkerê cimhûriyetê, tabûrek eskerê dewletê, nijdevanên Kurmancan li pey Şêx Şemsedîn, Şêxlarê Şêxan derketine tayiniyê, lê wele giran e, dengê tifingan, leqelegê axirmakîneyan, xwe berdane çiyayê Xiyamila, Mala Badê, Şewlê Miqûrê, lê Pozê Goyê, Kura Êlihê, li her sê surê pişt Farqînê. Lê roja şerê Suma newqa Bêçûgê, gaza Çarpêçiyê, heriya Dehlikê, Neqeba Usifikê, li pozê Pehnava xweş Agirmê, Şêxê min bi sê dangan li koma mehkûm û firaran, li Mistê Hecî Quto mêrê tifaq û teşxelan dikir gazî:

Tu beşera bavê min î, le lawo ji mêran çê bin, çê bixebitin, lêbelê bila temînîka min li we be: Berê tifingan nedin eskeran, emirber in, lawên xelkê ne, çavê çolix û çocixên wan li rê ne. Lê berê tifingan bidin yuzbaşî û binbaşîyan, bejn û bala Mihemed Emînê Emer kekê Şewket, lê tu derba duduyan bavêje bejn û bala Remezan, zava ye, zavayê salê û nekemilî, lê derba sisiyan tu bavêje bejn û bala yuzbaşiyê Siwariyê, wîîî ooo hê lo.

Wele şahde û şûdê Filîtê Hecî Quto li dinyayê gelek hene, bi sê dangan dikir gazî, digo: Şêxê mino, ez bi serê bavê te kim, gava min serê xwe danî ser nîşana mîrata elemanê, wele ezê lêxim. Divê derba ewilê daye bejn û bala Mihemed Emînê Emer, kekê Şewket, çi bikim qeder-yazî li cem Rebê Alemê bû, ji ber dilê wî filitî, şûşeyek ji şûşeya dûribînê, lê derba duduyan daye bejn û bala Remezan Onbaşî, zava ye, zavayê salê û nekemilî, lê derba sisiyan daye bejn û bala yuzbaşiyê Swariyê, lê Xwedayê min dizane, bi qafilqeda du er hatin kuştin, lê er gune ne, çavên çolix û çocixên wan li rê ne.

Got: lo Şêxê mino, ez bi serê bavê te kim, eger îro tu destûra min bidî, ezê serê girê Hîmê têxim şûna qirîn û birrînê, newala Başûr têxim golek ji gola xwînê, lo wele Şêxlarê min axa yo, lê gulek ji mala Şêxa yo, çiçeka li oda yo, desmala li ser destê dosta yo,

hundirê Şêxê min zirîç e, cîgera Şêxê min ji pola yo, rextê elemanê sê tewqe li nava mila yo, qayîşê mîrata elemanê giran e, canê Şêxê min nazik e, milê Şêxê min kuta yo, hewar û îmdada me li jorê maye Xalîqê Alemê, li jêrê kengê ji me ra bê? Hewara bavê Şêx Mihemed, şêxê Quba Zîla yo, ez nemînîm di pey Şêx Şemsedîn, Şêxlerê Şêxan kesek di mala ezîz da nemayo.”

Di dema Osmanî de, pêgirteke Eşîra Badikiyan hebû, timî yekdu serbazên eşîrê di nava artêşa Osmanî de hebûn. Ew çand ji Dewleta Badê Dostik ji wan re peywîr mabû. Dewleta Bad bixwe bela bûbû, lê hişê dewletê bi Badikiyan re nemehyabû. Çêja dewletbûnê di binê diranê engiran de mabû. Axa Beg di nava artêşa Osmanî de ji zarokên Dadî û Hecî Mehmûd re barîxekî bû. Lê têkiliyên wan hatibûn birrînê. Feqî Elî jî fena Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî li çiya firar mabû, ew û dewlet li ku rastî hev bihatana, bera hev didan. Feqî bi pey apê xwe Axa ketibû, çika çawa pê re têkilî deyne. Pê hesiyabûn herî dawî ew şandine firqeya Sêrtê, lê nedîkarî bi hev re têkilî deynin. Feqî Elî pê dihesa Mele Yehyayê Hezanê ji bêlûga Axa Beg teskere standiya, bi tevî çek û rextê xwe hatiye malê. Lê dide diçe Hezanê cem Mele Yehya. Mele Yehya jê re dibêje: “Ez li Peyade Alaya Hijdehan, Tûmena Diduyan li hêla Şîrnexê di Tabûra Tehar Beg de esker bûm. Ji peywîrê Alayiyên Hemîdiye jî çend qumandar ji eşîrên Kurdan di Alaya me de hebûn. Me ferman ji Qolordiya Heftan distand.

Li hêla Mosilê eskerên Îngilîstan hebûn. Em ji bona Îngilîzan li wê eniyê bûn. Me bi Tabûrê di bin femandariya Yarbay Tehar Beg de avêtibû ser Şîrnexê, mala Axayê Soro! Zexîreya esker ya mehekê wan da ser xwe. Ne wisa bûya, esker birçî bûn. Wekî din jî eskeran diçû vir de wê de pezê eşîran ya bi

zorê dibirin, yan jî dizî dikirin. Bînbaşiyek û yuzbaşiyek Licî bûn. Çelebî yuzbaşî ji Benê, ji mala Çelo û Bînbaşî Axa Begê apê te bû.

Berya Atatirk were ser mîrî, Axa Beg alay qumandarî bû. Ji bona nikaribûn rutbeyên wî daxin, rutbe wisa hîştibûn, kiribûn bêlûg qumandarî.

General Çomez bi eslê xwe macirekî Tatar, Qumandarê Qolordiya Sêrtê bû. Yekî mûzer, her tim berçavkên reş didan ser çavên xwe. Gopala wî dibiriqî. Axa Beg dabûn binê fermana wî. Axa Beg jî û Yuzbaşî Çelebî jî bêlûg qumandarî bûn. Bêlûgên wan qasî sed, sed û pêncî kesî bûn.

Axa bi wê qama bilind, çavên şîn, simbêlê kejên badayê, birûyên qalîn mêrxasî jê difûrî. Meriv ji lewendiya wî fedî dikir lê binêre. Li wan çolan jî, wisa xwe xweşik girêdida, meriv heyirî dima. Her roj bi cûzan xwe teraş dikir. Di nêrînên wî de, awirên fermanarane hebûn. Di nava esker de dihatin gotin ku “Tehar Beg jî û yên din jî jê ditirsîn.” Heybeteke bêqiyas pê re hebû. Axa Beg û Yuzbaşî Çelebî eskerên Kurd di bêlûgên xwe de civandibûn. Hema bibêje, bêlûgên her duyan jî, piranî eskerên Kurd bûn. Axa Beg ji bona qumandarê tabûrê Tehar Beg digot: “Ne Tirk, durehekî bîjî ye. Ne diyar e ji kîjan nîjadî ye, lê dizanim ji hêla Balkanan, ji sêwiyên Enderûn e. Li serayên Osmanî ji yên mîna viya re digotin ‘Îçoxlan.’ Bîcîkekî Osmanî ye. Di sêwîxaneyan de gir bûye.”

Yarbay Tehar yekî ezeb, pir xedar bû. Bê Tehar Beg jî, hin qumandarên Tirk hebûn. Lê yên Kurd tenê herduyên Licî mabûn. Çelebiyê Mala Çelo bêdeng bû. Axa Beg şareza, bi wê lewendiyê jî sertî di awirên wî de xuya bû. Bi hêrs li kevira birî mêze bikira, dê kevîr biterikiya.

Ev dema ez behs dikim, peyayên Şêx li Hênê Qolordiya Hef-tan feşkilandibûn. Şêx Seîd Efendî dor li Diyarbekirê pêçabû. Axa Begê ji me re gotibû, “Şêx Seîd Efendî Diyarbekirê kiriye mehserê, Tîrkan derî girtine, newêrin pozê xwe derxin.” Kêfa me hatibû, em li bendê bûn, rojekê beriya rojekê, xwe bigihînin peyayên Şêx Seîd Efendî. Em li Çiyayê Ezîzan li araziye

di çadirên seyar de diman. Çadira Tehar Begê li jor di binê zinarekî mezin de vedabûn.

Axa Beg û Çelebî yuzbaşî pîlan çêkiribûn. Çawîşekî, du onbaşî û ez jî di nav de, pênc eskerên Diyarbekirî hilbijartibûn. Em di çadira Yuzbaşî Çelebî de civiyan. Çelebî qet neaxivî. Axa Begê ji me re got: “Atatirk dixwaze me Kurdan qir bike. Şêx û meleyan, Kurdên welatperwer û begên qenc bide ber guleyan. Kurdistanê bixe bin nîrê xwe. Şêx dora Diyarbekirê girtiye. Heke em îşev Tehar Beg bikujin, ezê Tabûrê têxim binê fermana xwe û emê bavêjin ser Qolordiya Sêrtê, wan di xafil de bigirin. Piştî me ev kir, emê eşîr û nijdevanên Kurd, hevalbendên Tirkên jî bixin binê fermana xwe û emê herin alîkariya Şêx. Emê bibin eskerên Kurdistanê û ordiya xwe çê bikin. Gere îşev, em Tehar bikujin! Şaşiye nekin!”

Nîvê şevê me avêt ser kona Tehar. Sê esker li dora konê di pawaniyê de bûn. Ji me parola xwestin. Me parola da û em gihîştin. Me esker dîl girtin û em ketin hundirê kon. Tarî bû. Tenê roniya şevê ku ji deriyê kon diketin hundir. Sê kes di nava livînan de bûn. Me her sê jî dan ber qesetûreyan û me nehişt ku ji nava livînan bilebitin. Piştî me bîn li wan çikand, em derketin. Ew şev em ji kêfan raneketin. Lê serê sibê êşkere bû ku ew kûçikê Tehar ne di wî konî de ye, çûye di konê başçawîşan de razaye.

Beriya ew êrişê binin ser me, Axa Beg û Çelebî ferman dan bêlûgan û em derketin diyarê çiya. Ji sîleh zêdetir, xwarin gels bû. Me xwe bi hêla Cûdî de da. Çend hefte derbas bûn. Ji me re agahî hat, gotin Kemal esker bi rêya trêne şandiye Wêranşarê, eskerên Kazim Qerebekir jî bi Gurbuzleran ve ji bakur êriş anîye ser şervanên Şêx Seîd Efendî û şervan bela bûne. Hêviya me şikiya. Heke ew xebera nexêrê ji me re nehata, emê bi alî Amedê de biçûna. Piştî wê xeberê, Axa Beg em civandin û got:

“Ez û Çelebî bi serê xwe nikarin bibin semedê xwînrijandinê. Ya qenc ezê tezkereyên we dagirim, we bişînin mal.” Rabû kaxeze me yên tezkereyê dagirtin û ji me re got: “Yeko yeko, dudu dudu herin! Heke hinek ji we di rêyan de hatin girtin,

bibêjin em nizanin, tiştê em dizanin, qumandarê me tezkereya me da û got herin li şuhbexaneyê xwe tîfing û cilên xwe teslîm bikin.”

Me ji Axa û Çelebî pirsî:

-Hûnê çi bikin?

Gotin:

-Hûn meraqa me nekin. Emê herin cem Îngilîzan.

Em ji hev veqetiyên. Hinekan digotin Tehar Beg hevalê Kemal e, hinan jî digotin na, hevalê Kazim e. Digotin Kazim mixalîfê Kemal e. Lê ez bawer im nerast bû. Heke tiştêkî wisa hebû jî ji bona kursî û mezinahiyê bû. Yanê wî digot: “Ez” û yê din jî digot: “Ez”.

Ji bona firarên li serê çiya mabûn, yên fena Şêx Fexriyê Mala Bûkarkî, Feqî Elî, Emê Faro û gelekî sereşîr, mêrxasên Kurd, Atatîrk Îbrahîm Têlî kir mifetişê gelemperî, serwaliyê Kurdistan, şand Diyarbekirê. Şazdeh bajarên Kurdistanê wî îdare dikirin. Bi biryar bû li wan deran firar û mehkûman nehêle. Piştî derxistina Qanûna Teqrîrê Sukûn, Enqerê berpirsiyarî dabû Mifetiş, qanûn di devê wî de, wî jî ber xwe çêdikirin. Jina xwe li Enqerê hiştibû û hatibû. Xelkê digot: “Bênamûs, jin li wir jî kê re hiştiye? Yên jinik li ba wan e, wan ew kiriye Waliyê Kurdistanê. Ne Tirk, Erebi an Durziyê hêla Şamê ye...”

Xulamê Xetîb Begê Hezroyî Cemo digot:

“Îbrahîm Têlî yekî girî qerase bû. Eslê wî Durziyê Şamê bû. Lêvên wî fena Ereban qalind, ji her lêvekî wî du çêlikê pişkan têr dibûn. Nizanibû têrbûn çi ye. Yekî çavbirçî bû. Di hûrê wî de kurm an tîremar lîs bûbûn nizamim, sira bayê xelayê lê peyda bûbû an hucreyên têrbûnê di eywana mêjî de nizanibûn

têrbûn çî ye. Serê gamêşekî di navoka wî de dihat veşartin. Ev salixdayîna ez dibêm, di wan çavên wî yên biloq de xuya dikir. Zik nebû, defa Yasînê mirtib, şikefta lawiran bû. Mozi-nê mizgefta Pêxember jê re digot “Zikniqre.” Di niqre de meriv dims dikelîne. Meha gulanê ew û hin karmendên dewletê hatin Hezroyê mêvaniya Mîr. Walî tenê berxekî dagirtî li ser Sêniya Çilan (çil kesî li ser dixwar) fit avêt. Ji xwarina wî, me hemiyan tilî xistin devê xwe, em lalîgan man. Çawa kesek kare ewqas xwarinê bixwe. Ferqa wî û gayê cot, qoç bûn; ga bi qoç, ew kol, bê qoç, serserqot bû. Carna lengerî dida serê xwe.”

Çirokbêjê Emrişî apê Kaşo digot:

“Durzî ji kurê Ristemê Zal Dûrza çêbûne û ji sulaleya Mala Zal in. Ristem di şerê li dijî Maron, li Çiyê Sedir şer qezenc dike. Ji bona tov jî Mala Zalê bigrin, bibin lêzimên hev, Keyayê Maronan qîza xwe Perîzanê dide û çil roj li ba Ristem dimîne. Gava Ristem ji wir diçe, Bazbendê Mala Zalê dide jina xwe Perîzadê û jê re dibêje, “Heke law be navê wî deyne Dûrza, vî Bazbendî têxe milê wî û berde. Heke qîz be, navê wê deyne Razê, yên nava vî Bazbendî bifiroşe, xwe û wê pê xwedî bike.” Kurik çêdibe û navê wî Dûrza datînin. Durzî neviyên Dûrza kurê Ristemê Zal in.”

Ev Durziyê ji havina mala Zalê bi qewêtiyên Atatirk bûbû dostê zaroyên Sêvdîn Paşa. Gava bi Sêvdîn Paşa û kurên wî re rûdinişt, pêş bi ken digot “eslê min jî Kurd e.” Kurên Sêvdîn Paşa, Xetîb, Baran û Receb, fena bavê xwe, dostên dewletê bûn. Di şexsê dewletê de jî, hevalên Waliyê Kurdîstanê Îbrahîm Têlî bûn. Nijdevanên wan bi eskeran re davêtin ser firarên dijî dewletê. Ew firar dikirin samed, gund û gom talan dikirin. Gundî dikuştin. Agir davêtin xaniyan û derdiketin.

Sirgûna gelek Kurdan, Walî ji ber xwe derxist. Herê, navê wî walî bû, lê xwedênenas û koleyê dewleta Tirk bû. Li Licê dostên wî, Xalibê Fatê, mala Mehmik û hin begên bejik bûn. Li Farqînê zaroyên destebirakê Atatirk Sadiq Beg û mezinê eşîra Xiyan Emerê Mihê jî di xizmeta wî de bûn. Mistefa Begê

Qabilcewazê ji Diyarbekirê dernediket, misêwa bi Walî Beg re qedehên mey dinoşandin.

Walî wisa zincîreke xefiyan honandibû, kesî nikaribû bîna xwe bida û bistendaya. Kî ji kê nexweş bûya, diçû ew gîlî dikir. Yên tehdâ li wan dibû, ji bona xwe ji mexenetiya tometreşan biparêzin, wan jî ji bêçaretîyê yek ji nava bera xwe dişand û dikir sîxur. Êdî wisa bûbû ku di nava malan de jî sîxurên Mife-tişê Gelemperî Îbrahîm Têlî hebûn.

Şêx Sibxetullahê mala Bûkarik digot:

“Ji bona fitne û fesadiyê di nava Kurdan de bi kar bînin, Atatirk û onbaşiyên dorê, yên Tereqîçî pirtûk nivîsandine. Walî û onbaşiyên tên welatê me, ewil wî pirtûka fitne û fesa-diyê jiber dîkin.”

Li Amedê, giregir û maqûlên bajarî yên xwenas dîl girtîbûn. Yên şik ji wan hebû, giş di rêyên sirgûn, penabiriyê de fetisandibûn. Dengê wan nedigihîşt ciyekê. Wisa di xafil de girtîbûn, rebenan ketîbûn derdê zik û zarokên xwe. Li ciyê dûr û nenas nikaribûn êrxatî jî peyda bikin. Fena çêlikên kewma-riya gulanê ji hev belawela bûbûn. Bav avêtîbûn Derya Reş, law avêtîbûn Derya Spî, birazî dabûn Tiraqyayê. Deng ji wan dernediketin. Yan jî destê hinekan li ser devê wan. Ji rêçûnê, qulbûna binê solan, şîlbûna piyan, zekemî, arsimî bûbûn. Diravê dermanan di berikên wan de tunebûn. Bi wan re têkilîda-nîn qedexe bû. Kesî nizanibû ew beg, şêx û giregir li ku, kîjan welatî, wîlayetî an qezayê de ye. Di aliyekê de ji vanên dîlmayî xogî dixwar, bi heyset û namûsa wan dilîst, ew piçûk dikirin, di aliyê din de tirseke bêqiyas xistibû cerg û hinavê wan. Bi bêbextî, tewirên cûr be cûr bi wan dilîst. Kesî newêrî bibêje tix. Fena mirîşka tu serê wê têxe binê bask, bédeng mabûn.

Kesê diji polîtîqaya Walî Beg derketa, ya di jêrzmîna qere-qolan, di binê dar de can dida an jî di nava kuçeyekê de jipara guleyek di şatika stû an kortikê de çik dibû, jinên wan jinebî, zarok sêwî diman. Walî Beg ne tenê bela, bobelat, nexweşiya kotîbûnê bû. Ji tîrsa wî, yên fama kapsorî dibûn.

Îbrahîm Têlî, şevê bi qîzekê, bûkekê re kayina xwe danî. Heyset û namûsa Amediyan di binê potînên dewleta onbaşîyan de bûbû şakîlê payizê, pelê xezam, kerengê ber bayê. Şeva Walî li garnîzona Qolordiya Heftan qîzên Amedî nedana reqsê, xewa wî nedihat. Di mala mele û şêxên Kurdan de, defter û pirtûk nehîştibûn. Quran û Încîl jî bi pirtûkên din re dibirin, di tenûrên garnîzonê de dişewitandin. Ne tenê pirtûk, nameyek, rêzeke nivîsandî di malê feqî û seydayên Kurdan de nehîştibûn.

Bangî axa, maqûl, giregir û keyayên gundî dikirin, dibirin qerargaha xwe û Mîrsel Paşa. Heke wan kesan jê re kîsîkekî dagirtî xogî bi xwe re nebira, agir li cinan, eciniyan, kevir û kuç li wan kesan dibariyan. Hêlikên wan dikirin nava textikan, fena gîskan dîxesandin, para nemêr dişandin cem jinên wan. Yên dorê ev dibihîst, zende li yê mayî diket.

Ji etekê Qerejdaxê dostê Feqî Elî Hesen Axayê Cebarî qala Îbrahîm Têlî dikir, digot: “Îbrahîm Têlî ji etekê Qerejdaxê bangî serekeşîrê Bêrtîyan Kamil Axa kir -xinamiyê me bû- û bir Diyarbekirê. Rebeno hay lê nebûye, nizanibûye, ji bo Walî û Mîrsel Paşa zêr û pere bi xwe re nebirine. Qederekî di jêzeminan de hîştin, xesandin û para şandin gund. Kamil Axa di ser çîl salî re bû û çar jinên wî hebûn. Piştî wê xesandinê, çend meh paşê ew kawîsê mêran har bû, ewil bi şêşderbê her çar jinên xwe û dûre jî xwe kuşt.”

Li Enqerê Kemal şiyana Elî Fuad qels dîtibû, serhildana Şêx Seîd bi barbarî, listikan, berrahevdanê, çek û sîleh fetisandibû. Dûre Elî Heyder û Elî Barût şandibûn Amedê, wan jî bi şewata gundan destpê kiribûn û Kurd tirsandibûn. Di binê tehdîda wan eşqiyayan de, xewa şevan li civatê herimandibûn. Hîna hevalbendên Şêx li derve, serê çiyayan mabûn. Digotin: “Em li ser axa xwe, xwîna xwe dirijînin, lê teslîmî Roma teres û macîrên bêesil nabin.”

Mîriya Îsmetê Kerr ji meclisa Romîyan qanûna “Mejbûrî Îskan, Tenkîl û Tedîl” deranibûn. Kurdên dest li ber dewleta

Tirkan nedifirikand, dişandin penaberiye, yê serîtewandî jî di binê potînên wan de dîl, fena mişkê nava pencên pisîngê, amûrê listikê. Yê dijber di rê û dirban de qir dibûn. Pêkanîna qanûnên dehbeyî jî dabûn destê Mifetişê Gelemperî Îbrahîm Têlî. *Dadgeha Îstiqlalê ya Şerqê* li diyarê zinarê Fîsqeyasî danîbû. Yê ew qanûn bi cî danîn, di binê fermana Îbrahîm Têlî de, Bînbaşî Elî Heyder û dîsa Bînbaşî Elî Barût bûn. Elî Heyder berpirsiyarê rojavayê çemê Dicle û Elî Barût yê rojhilatê Çem bû. Yanê navçeya Bismilê, Licê, Farqîn, Pasûr û Qabilcewaz di nava herêma Elî Barût de, Hênê nehya Licê, Hezro nehyya Farqînê bû.

Tirkan Şêx Seîd, hevalên wî xeniqandibûn, lê yê teslîm ne-bûbûn, ji çiya nedihatî xwarê hebûn. Vê jî sawek dixist dilê dewletê, ditirsandin. Li piştê Licê, herêma Botyan, Çiyayê Spî, Sebriyê Hertayî, Emerê Biro, Emînê Miko, bîn li eskerên Romê çikandibûn. Çiyayê Zulkefil, Mîr Îsmail, di destê Emerê Biro de bûn. Çiyayê Nijdevanlê, Erşik di bin bandora Emînê Miko de, çiyayê Lîs jî di bin qontrola Sebriyê Hertayî de bû. Dewletê hebûna vana dikirin behane.

Qerargaha Siwarî Alayî ya Bînbaşî Elî Barût li nehyya Hênê, li kêleka Meydana Qeselê bû. Lê navenda femandariyê, Seyar Tabûra Siwarî ya Timî pêre, li Licê, di binê Seraya Mihemed Begê, li qata xwarê bû. Odeyeke arzî nivîsxaneya Elî Barût, du ode ji kar û xebatên nivîsinê re, eywana mezin razanxaneya cendirmeyan, çend odeyên din jî, dîwarên navberê rakiribûn û kiribûn tewleya hespan. Elî Barût li taxa Çarşiyê, piştê mala Mihemed Beg, xaniyê Fehmiyê Bîlal îşqal kiribû. Jin û sê zarokên wî hebûn. Qerwaşa jina wî jî ji Licê, Melîheya jinebî, bi Tirkî zanibû.

Elî Barût yekî kin ê hûrik û xilîsik bû. Şalên siwariyan lê, saqê cîzmeyan digihîştin binê çokan. Dema şewqeya xwe derdixist, porê wî gurr û para diqeliband. Sermezin, enîdoq û birûyên wî bi hev ve bûn. Pozpiçûk, lêvtenik û çena wî mîna ya rovî zirav bû. Diranên wî di nava wan lêvên tenik de, fena

yên mayaya Hesoyê Qantirçî gir bûn. Simbêlên wî fena yê Hitler, di binê kunên bêvla wî de reş bûn. Bi wî pozî, wan lêvan, wê çena zirav, eniya doq dişibiyên roviyekî nehs ê beyaran yê çendik û çend salî. Nehsî, zexelî û konetî ji wan çavên wî yê hûrik dipekiya. Sê qatê bejna xwe ya ser erdê, di binê erdê de bû. Dişibiyên bafileyên dureh, lê Kurdan digot ji macirên Balqanan, ji hêla Qirca Elî ye. Tenê Hecî Emerê apê Elî û Ezîz digot: “Niza kê ji min re gotiye, Elî Barût ji wan sêwiyên Kazim Qerebekir Gurbuzan e, ku bêbav di nava artêşê de sêwî mezin kirine.” Timî qamçî di dest de û du demançe li piştê girêdayî bûn. Hindik diaxivî û gotina ji dev derdiket, ferman bû, fena şûrê tûj serî dibirri. Eraq vedixwar, tizbî dikişand, ne rojî digirt ne jî nimêj dikir, rojê çend pakêt cixare dikişand. Bîneke cixarê, wisa berbat ji devê wî dihat ku meriv pê difetisî. Bîna devê wî fena bîna bawesîra asikê. Şaşik li serê kê bidîta, sofi, mirîd, mele an hecî, ferq nedikir ew meriv dihetikand, ya nemayê dianî serî. Ew roj, hûrik hûrik xwinava baranê dimilmilî. Sofî Hemoyê Dêrxustê li dû kerê êzingbarkirî gihîşt ber dikana Taroyê Tenekeçî. Elî Barût û çend cendirmeyên wî jî ji wê de dihatin. Elî Barût şaşika sofi Hemo bi destê xwe, tevî kum ji serê wî derxist, avêt erdê û bi cîzmeyên leşkerî di binê potînên xwe de eciqand. Bi hêrs bi ser sofi Hemo de zirtiya, gotinên çors, pîs jê re gotin, ji rûyê wî jî çend qevd mû kişandin û tif kirê. Qasê misqalê zere edeb pê re tunebû. Yekî kafir, xaç di binê çengê wî de bû. Bi Alayiya Siwariyên Seyar digeriyan, xwe didan ciyê bilind, bi ferman agir berdidan gundan. Vî zalimî li welat wisa kiribû ku ji tîrsa wî mêr ketibûn kewaran, jin rabûbûn hewaran, firendeyên çîyan ji ber difiriyan ji waran. Loma jî Liciyên bêmal û bêmilî, yê muhtacê nan, digotin: “Ya Rebî tu lawekî bidî me, em bikin cendirme.” Lewra cendirmeyekî li welat bûbû nivxwedayek, karibû du-sê malan xwedî bike.

Pêçar di nava çend çiyayan de, li serê hesûyekê fena bêderê
ava bûye. Ew hesûyê Pêçar li ser ava bûye, qasî deşta Xezaliyê
ye. Di wê navdeşta serbejêr, nava wan çiyayan de, mêrg û çîmen,
zevî û bêwaneyên Pêçarê xaniyên gund bi tevî baxçeyên fêkî
û hinaran dixemilînin. Di nava gund de gelekî kanî û baxçe
hene. Di rojavayê gund de çiyayekî debdebe bilind dibe. Dema
dewleta Badê Dostikî, Pêçar zozanê dewleta Meyafarqîn bû.
Mîr û wezîr ji germa deşta Silîvanê dipekiyan, dihatin vir zo-
zanan. Çiyayên berz û bilind, zozanên bi nav û deng, li vir.
Havînan van çiyayên derûdora Pêçarê pirr hênik in. Bi heza-
ran serçaviyên delav û kanî ji wan çiyayan, hesû û newalan
dizên. Çemê Sarimê ji herêma çiyayê Bilicanê, sînore welatê
Yadoyê Zaza dizê. Di nava wan çiyayên debdebe, di newal û
geliyên kûr û zixur de, bi xurexur û lemelemê di binê Pêça-
rê de, alî warê dewleta Badê Dostikî de diherike. Di pişta Pira
Mala Badê, ava çemê Intaxê, Taloriyê, Bekiran, Pasûrê, Sasonê
û Xerzanê tê ser û dibe Çemê Heftav.

Beriya şerê Şêx Seîd Efendî, jina Seîd Beg xatûna Gulî, me-
zina Pêçarê bû. Şîva qelûna wê ji darê belalûg, mîtroyekî dirêj
bû. Pê li xulam û qerwaşan didan, ew dikirin axuran. Rojekê
Gulî ji Sebrî Beg re dibêje here birayê min Tehar Beg bikuje!
Ew jî bi şev diçe, lê nakuje, li diyarê xanî qameyê di balîfa wî
de diçikîne. Xatûna Gulî, vê yekê kuştinê qebûl dike.

Tevlî ku mîrên Pêçarê mirîdên Şêxê Hezanê, bavê Şêx Selîm
Şêx Evdîlqadir bûn jî, bi ya Şêx Selîm nekirin, ketin şerê Tirkan.
Heqî Begê Licî û begên Pêçarî xal û xwarzî ne. Heqî Beg xurt
û mezin bû. Wî û begên Pêçarê guhdariya Şêx Selîm nekirin,
begên Pêçarê bi Heqî Beg re hevaltiya Şêx Seîd Efendî kirin.

Di destpêka Serhildanê de, ji keviyê çemê Sarimê bigire,
ew çiyayên asê, Mistefa Begê Pêçarî bi hezar û dused merivî,
nedihîştin çûçik bifire, qulingan destûr ji wî distand û derbas
dibûn. Li serê rêyan, baca karwanan wî distandin. Ne esker di-

dan dewletê, ne jî bac. Ne Tirk, kalikê Tirkan jî bihata, nikaribû bikeve nava şafirên wan çiyar, nava xaka begên Pêçarê, ber bayê Mistefa Begê. Li wan çiyayan şûrê tûj bi wî re bû.

Ji mirên Pêçarê, zarokên Ehmed Beg, Mistefa Beg, Silêman, Tehar, Mihemed, di êrîşa ser Diyarbekirê de, di binê fermana Heqî Begê Licî de, bi Huseyn û Helîm begê kurê Seîd Begê Kasanî re hatin kuştin.

Di defterên dewletê de, nav û dengê begên Pêçarê ji dema şiyana Zirkîyan û vir nivîsandî bû. Begên Pêçarê dewleta heyî ewk, yanê xirê xwe hesab nedikir.

Elî Barût, Tabûra Seyar Siwariyan ajot ser Pêçarê. Ewîl talan kir, dûre jî bavê Fehmî Beg, Ehmedê kurê Derwêş, Silêman Beg, Derwêşê mala Hesenan, Eliyê Şewqê di nav de, çil û pênc mêr ji Pêçarê, gund û gomên dora Pêçarê kom kirin, birin di Newala Solesen de, bi têlên têlqirafan dest û piyên wan girêdan û dan ber xenceran, singûyan. Piştî jî agir berdan gund û şewitandin. Kes nemabû miriyên Newala Solesen veşêre. Lawir û koviyan goştê wan xwarin, hestî di binê berf û baranê de şikiyan an riziyan?..

Rojekê piştî şewata Pêçarê, li Heşederê çil kes jî bi wî awayî kuştin.

Piştî şewata Pêçarê û hefteyekê, kurê Ehmed Beg Fehmiyê dozdeh salî, li Farqînê hespê bavê xwe di kolana mezin de, di binê zabitekî Tirk de dibîne, diçe bi dizgînê hesp digire û dibêje:

-Ev hespê bavê min e, te diziye?

Siwarê hespê:

-Ca were, ca were. Wî bigrin! Jixwe em jî li te digeriyan! dibêje.

Fehmî Begê qicik bibêjim, şagirdê xwendinê bibêjim, wî digirin. Mîr û begên Farqînê dikevin navê, bi hezar dexîl û doxîl, derd û belayî, rişwet û bertîlan Fehmiyê şagird bi zorê ji nava lepên wan xwîniyan derdixin.

Piştî demekê, ew çend gund û gomên li wan deran mabûn, bûbûn qilçix, ketibûn çavên Elî Barût.

Dîsa zivirî, ji Hindîvê, Heşederê û Mizagê çil û sê kes birin bi werîsan bi hev ve girêdan û di newala Heşedere de bi

singûyan xwîn ji dilê wan vala kir. Êdî kovîtiya Elî Barût ji navokê bihurî bû, dabû qirikê, ciyê beqayê, deyxê nemabû.

Li Textê Xatûnan Şêx Fexrî û Emerê Faro di siya dara melayir de rûniştin.

Du roj paşê peyayên Şêx Fexrî û Emoyê Faro li binê Zimagê ketin pêşiya Seyar Siwarî Tabûra Elî Barût. Di nava danekê de, Elî Barût nêzî sed kuştîyên xwe li erdê hîştin û revarev revî, heya Licê li pey xwe nenêrî. Ji kerban, ji nava çarşiya Licê nozdeh kes kom kirin û birin di newala Qijbihîvê de dan ber guleyan. Dilê wî hênîk nebû. Wê êvarê avêt ser Dêrçamê, li wir jî pêncî û heft kes bi hev ve girêdan û dan ber singûyan.

Piştî kuştina Liciyan, Dêrçamiyan çû Diyarbekirê, ji qumandarê Qolordiya Heftan Mirsel Paşa alayeke esker xwest. Rapora ku li ser Şêx Fexrî û Emerê Faro gihîştibû Îbrahîm Têlî, ew dîn kiribû. Dema Mirsel Paşa jê re got: “Wa ye Elî Barût ji me alayeke esker dixwaze.” Îbrahîm Têlî got: “Çiqas esker dixwaze bide! Ew çiyayên wan deran, bûne hêwirgeha eşqiyan. Kunêreke mezin e, lazim e neşter lêkeve, nêma jê bê berdane.”

Şewket Efendî di binî de agahî ji Emerê Faro û Şêx Fexrî re şand.

“Elî Barût bi qeweteke giran tê ser we, hay ji xwe hebin.”

Elî Barût bi sê hezar esker, di kêleka çemê Sarimê de çerixî û berê xwe da aliyê Pêçarê. Ji wê tabûrê, hezar esker di aliyê Şikeftên Birqileyê de, bi hêla Kavarê ve şandibûn. Dema Elî Barût gihîşt Pêçara şewitî, pawanên Kurd ji tepelikên çiyayan, bi teqîna sê guleyan îşaret dan derdorê. Bi wê teqînê, yê kêmînan seh kirin ku ew lawir bi cewrikên xwe ve hat.

Ji gundê Kaxkîgê Emerê Faro, birayê wî Sebrî bi peyayên xwe li çiyayê Xançûkê cî girtibûn. Mala Faro sermiyanên eşîra Botiyan bûn. Dîsa ji sergerdeyên Sêx Seîd, ji gundê Sîwanê He-soyê Çolekî, ji gundê Poxê Mistoyê Xeman bi Emerê Faro re bûn. Sebrîyê Feto li çiyayê Xalizwan peyayên xwe bi cî kiribûn. Ji eşîra Tawis Emerê Sadiq çiyayên aliyê Mêrgê girtibûn. Sermiyanê eşîra Mistan, Mihemed Eliyê Simê Badîn, peyayên gundê Merwerê giş girtibûn ba xwe, li çiyayê Emer Axa, li pêşiya es-

keran bû. Her du qumandarên ji gundê Botiyan, Ehmê Huseyn û Huseynê Cewahîr jî li çiyayê pîştâ Mizagê ketibûn kemînan.

Ji serkêşên Şêx Fexrî, Mecîdê Zaza, Sofiyê Xerzî, Şemoyê Cewê di çiyayê Gobanê, Meştag û Merkê de lis bûbûn. Seîdê Macir û Ezoyê Brosoro li çiyayê Kêla Reş û Textê Xatûnan ketibûn kozikan. Hesê Rihê, Wisê Zelxê û Derwêş li çiyayê Mehade bi cî bûbûn. Feqî Elî, kurê Hecî Zibeyrê Hacanî bi kekê xwe Ehmed re û Feqî Kamilê Şêxbûbî bi Şêx Fexrî re bûn.

Peyayên Şêx Fexrî û Emerê Faro di wan çiyayên asê de bi alî rojhilat de kişyan. Beriya ku peyayên Emer bigihîjin qada şer, peyayên Şêx û esker li hev teqandibûn. Gava peyayên Emer jî gihîştin dewsa şer, êdî cenga ordiyan giran bûbû, ji dûmana barûdê, ezmanê çemê Sarimê hilmijî bû.

Şervanên Kurd xwe qels nîşan dan, fena ku şer nizanibin, xwe sava û xêşim kirin, hêdî hêdî paş ve kişyan. Kurdan newal û mesîl, kendal û gelî baş nas dikirin. Di hêlekê de şer dikirin, di hêla din de xwe para didan. Esker li dû xwe dikişandin nava çiya, zimagên asê, şafir û xulxulan. Şervanên Kurd di çend aliyan de bela bûn û xwe dan diyarên, ciyên bilind. Bi tariya êvarê re, esker di araziyeke zêde fireh û asê de belav kirin. Bi wê tariya biharê re, di wan geliyên kûr û daristanî, nava ferş û xulxulan de, esker winda bûn, fena çilikên kewan xwe vedişartin. Lê nizanibûn xwe bixin ku. Xwe vedişartin lê kamaxa wan li derve. Di wan geliyên kûr û tarî de bûbûn nêçîr.

Peyayên Şêx Fexrî yên li wir, sê sed bûn û yên Emerê Faro jî qasê wan. Lê yên ku herêm fena kefa dest nas dikirin, peyayên Emer bûn. Sedî sed Kird, xwedî û xwedanên wan çiyên. Herêm kun bi kun, şikêr bi şikêr nas dikirin. Ribês li ku şîn dibe, îsil di kîjan refika zinar de qam davêje, li pêş kîjan kaniyî tûzik tê xwarin, dizanî. Ji herêma çiyayê Bilcanê bigire heya rojavayê Kavarê mîna bêwaneyê binê malan, mişara garisê zeviyê xwe nas dikirin.

Temamê şevê peyayên Kurd ew esker fena pezên winda-bûyî berhev kirin. Eskeran ji peyan re lavayî dikirin û digotin me nekujin. Gelekan ji wan eskeran digotin “Em Kurd in.” Hi-

nên ku bi Kurdî nizanibûn, digotin: “Diya min Kurd e.” Hinên din jî digotin “Pîrika min Kurd e.” an jî “Kalikê min Kurd bû.” Yên hatibûn girtin, her yekî bi awayekî xwe dikir Kurd an lêzimê Kurdan. Di nav dîlên di destê Feqî Elî de jî ji van Kurdên derewîn hebûn. Elî got: ‘Dema cî li Tirkan teng dibe, wisa ne. Karin di niv deqeyê de dîne xwe biguherînin. Dîn û îmana wan tirs e. Bê tirsê, tiştêkî van koviyan nayîne ber ferqatan.’

Dema serê sibê ronî bû, êdî tabûreke sax di destê şervanan de dîl bû. Heya nebû ronî, haya Elî Barût ji eskerên wî nebû, lê dema bû ronî, seh kir ku çi jê çûye. Tirrîn jê çû, tirrek ji qûnê ferqizî, deng deranî. Ji sê hezar eskerî, Elî Barût hezar û dused esker bi zorê ji ber destên şervanên Kurd revandin.

Peyayên Şêx, yên Emer, bê dîlgirtina eskeran, gelekî cebîlxane, îkmal bi dest xistibûn. Di polîtîkaya wan de esker kuştin tunebû. Ew eskerên dîl, li gundên wan deran bela kirin. Her gundekî pazdeh bîst esker dan wan da ku wan xwedî bikin. Gundîyan jî nan didan, bi wan karê xwe dikirin. Piştî dida kişandin, dişand aşê, ji wan re bi piştiyan êzing danîn.

Yek ji dîdarên şewitandina Qamişlûya Şêx jî Mele Tewfêq bû. Wî digot: Dema Qamişlû şewitandin, ez li gundê Belê feqî bûm. Samedê ez li Belê feqî bûm, dewletê hucre û mizgeftên şêx û meşayixên dijî xwe girtibûn, kilît li deriyên wan dabûn. Lê hucreyê şêxên nêzî xwe an hevalbendên xwe hîn vekirî hîştibûn an li benda wext bûn? Ez ji bona dersên xwe temam bikim, destûrnameya meletiyê bistînim, çûbûm ba Şêxê Belê. Gava dûmana şewitandina Qamişlû xuya kir, feqiyan qirfên xwe bi me kirin, serhevde dan serê me mirîdên Mala Bûkarik, gotin:

“De herin ha. We digot, şêxê me, şêxê me, ewha ewha, xwediyên raz, mucîze bi wan re hene, ewliya ne. Xwediyê hêz, kes

bi mala Bavo (Bûkarkî) nikare. Ciddê wan li meriv dide. Çavan kor, zimanan lal dike, nêzî Xweda ne. Atatirk mezinên wan aliqandin, anka jî dişewitînin gundên wan tevî gundê sofî û çawîşan, em dibînin wa ye pêtî diçe ezmanê heftan. Kanê Bavoyê we? Dûman binê ezman girtiye, Qube û Merqed di nava ar û pêtiya reş de, lê ciddê şêxên we nexuya. Ketine kunan, terk û şikêran, ka?”

Ev serhevdeya feqîyan li tela min ketibû. Dûman ji dûr xuya bû. Ez bi bayê bezê, helkehelkê gihîştim başûrê gundê Emero. Di Besta Şêx Brahîm re zivirîm, lê çi bibînim? Ziftiyan dor li Qamişlû girtine. Di çavên min de wisa bûbû an rast bû nizamim. Her der esker bû. Min li ku dinêrî esker ji min xuya bûn. Ji Qotê Şikeftê bigre heya Girhîsik, ji Kaniya Mala Şêx bigre heya Zola Hesenê Eysê eskerê reş û bejik tevîhev bûn. Hinan bi çek dor li gund girtibûn, hinên din jî don li xan û eywanan kiribûn, bi tekîye û mizgeftê, gund dabûn ber pêtiyê. Di xezîneya tîfingên wan de gule, kesî nikarî bibêje: “Hey malmîrat no, ev rewa Xwedê ye? Qey hûn ne misilman, xaç di binê çengê we de ye?”

Sêncê dora baxçeyan jî di nava pêtiyê de mabûn. Qehtiyê xaniyan di nava dîwarên xaniyan de tapan, cûm bûbûn. Meriv karibû bi Tewrat û Încîlê sond bixwîne, destê xwe li Qurana Mibîn bide ku çarçove û derî bi van xaniyan ve tunebûn. Kî miribû kî mabû nizamim, çavên min tarî bûbûn, avareş bi ser çavên min de hatibû, nizamim, kes nexuya. Her kes di çavên min de esker. Kevir li ser kevir nehiştibûn. Kerpîçê dîwarên ji axê jî di nava wî agirê don de heliyayî. Dîwarên keviran jî yên kerpîçan jî qediyayî. Di nava wê dûmanê xan û eywanan, Sofîxane û Dîwanê de cendirme di pawaniyê de, nijdevanên bi wan re zengene û kuling di destên wan de, di binê fermana Yuzbaşî Delû Fîkrî, li Hinda Qubê, bi dîwarên Qubê, derî û şibakên merqedê ketibûn. Ji hinda Dara Şêx Şemsedîn, ji min xuya bû. Çavên min li Hinda Qubê, ez di ber hucreya feqîyan û pirtûkxaneyê de bi aliyê Hinda Qubeyê de cûm. Ew agirê di nava pirtûkxaneyê de tiştek anî bîra min.

Di refikên pirtûkxaneyê de, pirtûkên Sediye Şîrazî, li rex wî

yên Umer Xeyam. Sê nimûneyên Dîwana Melayê Cizîrî, Melayê Comanî, her yek, bi huner, bi destê feqiyekî dabûn nivîsandin, di qebalikan de bûn. Pirtûkên li ser maseya bersera razanê li dîwanê nehîştin. Di pirtûkxaneyê de ji Îbnî Esîr bigire, heya bi pirtûkên civakî (sosyolojîk), heya bi fîqh û fîlozofî bi hezaran pirtûk hebûn. Yê şîr, xezel û dîrokî, heya bigire bi pirtûkê gerokên navneteweyî. Behsa Selahedînê Eyûbî bi çend pirtûkan, tevî wan destnivîsên li ser Mewlûda Mele Huseynê Bateyî. Lê Mewlûd di devê feqîyan de ji ber hebû. Wan dixwend, gel ew guhdarî dikir bi wan re çêdibû firehî, aramî, dilgeşî, giyanrewanî. Ew pirtûkxane bû bela dikir ilm û îrfan, zanîn û aşî. Şêx dibû semed, mele perwerde dikirin ji binî. Behsa rewşa û nerewayî, destûrname dida şagirdê berendamên meletî. Hîn dikirin, meriv çawa xutbê dixwîne, telqînê bi Kurdî. Dûmana ji van pirtûkan radibû, digihîşt qata banî.

Dema ez gihîştim nêzî Hinda Qubê, zengeneyek dan destê min, bi ferman: “Qubeyê hilweşîne!” Ez lal bûm, nikaribûm bibêjim na, hûn min bikujin jî ez zengene li van dîwaran nadim. Ziman di devê min de gilor, çav belîs. Ez gihîştim Hinda Qubeyê, lê zend û bendên min ranebûn li dîwarên merqedê bidim. Min li dora xwe nêrî. Di nava wê bêhişiyê de, min mirin kir kîsik da nava enî, zengene di cî de danî. Kuştinî da pêş çavan, fena herim destavê, min berjêr kir xwarê. Kesî negot tu ku de diçî. An jî ji nedîtî perde avêtin ser çavên wan. Ez di binê Baxçeyê Şêx Fexrî re bi bayê bezê, bi helkehelkê gihîştim nava çem. Li milê wî aliyê çem, bi ser kendal ve dareke godîşî ya hîtîk. Bilî gez û sorbiyên nava çem û wê dara hîtîk, hêşinahî li wan doran tunebû. Ez bi kendal de bi diyar ketim û di siya godîşê de mam matmayî.

Dîtina min dî, Feqî Gêwê di min de derket.

Ji piştî Farqînê, ji eşîra Badikan, ji gundê Xweşikan bû.

Piştî patedayînê, hat siya godîşê.

Bi birîna min dizanî, ez mirîdê Mala Bûkarkî me.

Li dûmanê şewata Qamişlû nêrî, ji min pirsî:

-Şêx Wisîf Xelîfeyê kê bû?

-Destûrnameya xelifetiyê ji Şêx Qasim El - Enwerî standibû. Komara Atatirk ew jî belawela kirin. Hucre û mizgefta Altû-naqar jî payîmal kirin, kilît lêdan. Xwedî jî giş penî kirin, anîn Tirkên Balqanan xistin gundê wan.

Feqî Gêwê:

-Kî?

-Yên agir avêtine gundê Qamişlû.

Feqî Gêwê dengbêj bû. Di nava wê xemgînî û rawestandina bêhêvî û alûz de, bilî strana 'Lo Bira' tiştek nehat bîra min. Min ji Feqî Gêwê rica kir ku ji me re strana 'Lo Bira' bibêje. Ew jî bilî dilê min bişkîne bi dengekî nerm, wisa loriya:

Lo bira ay êêê

Lo bira lo bira lo bira lo bira lo bira lo bira lo bira.

Tu derdê ser derdan î biraaa

Tu kederê giran î biraaa

Tu gula şêxan î biraaa

Çiraya murşîdan î biraaa

Tu xalisê dîreka dînê Îslam î, reyîsê Kurdan î bira,

Çiraya me tevan î, de vayê serê sê şev û sê rojên te qediyar

Li Enqera şewitî ber bayê felekê, berbandê îdamê

Tu melûl û zelûl û stûxwar mayî, lo lo nemînîm biraaa

Fedîlê bi sê dangan fikir gazî, Fedîlê rebenê nemayê sibe ye

De vê sibê dilê min ji halê dema dilê min digriya

Şewqek gelo ji hafa Xinûsê derketibû li hafa Receza

Bîngola rengîn Kolhesaran davê bilindciyan

Bila şewq û şemala xwe nedana qesr û qonaxên mala Efendî

Şûşan û şûşebendan, kilîtê derê hucran, tekyan û camiyan

Emrekî derketibû ji Enqera malîkşewitî, bajarê wan eşqiyan

Ji cem kafirê bê dîn, Mifetişê Umûmiyan

Go: 'Hûnê kilîtan lêxin, derê hucran û tekyan, van camiyan

Reben ez im, bila kesek dersê nede van feqiyan!'

Wezê bimirim, gava fermana Mala Şêx Efendî

Ketibû desta, bi rêzika, çar tîfalê mektebliya

Ay, de wexta min zanibû helqa dînê Nebî Mihemed

Dîreka dînê Mala Şêx Eliyê Palo
 Reben ez im, bi carkê de wergeriya
 De dibê, Fedîlê, rebenê, nemayê
 Sibe ye, dilê min rebena xwedê
 Dilê derdan, xeman û xiyalan, kes nema, bi birîn e
 Bayê Enqera malikşewitî têyo
 Ji min ra cewabekî xêrê tîne.
 Go: "Çar tebayên Tirkan li meclisê rûniştîne
 Îfada birakê Sacîde xanimê, kilê çavên Fedîlê
 Bi devê kafirsîsteman digêrîne
 Bi destê zorê, pê ra dawa dera dîn dibîne
 De tu rabe porkur tu dizanî
 Emê bi destên hev bigirin
 Fena yexsîr û kesîran bimeşin
 Berê xwe bidin Diyarbekira di rengîn e
 Emê xwe bavêjin Merqeda Bavê Şêx Xiyasedîn e
 Wele Bavê Şêx Xiyasedîn, ji berê û paş de qutbê zemîn e.
 Bila rabe li jêrê desta veke
 Li jorê diayek bixwaze ji Xaliqê Rebê di jorîn e.
 Bila Rebê Alemê ji teref xwe da a başekî!..
 Ji van Tirkan re derîn e
 Bila car din diayekî bixwaze
 Ji Îzetê Xaliqê di jorîn e
 Rebê Alemê belkî li me were rehmê
 Engula birayê min porkurê, kilê çavên Fedîle xanimê
 Enqera kaviş ji nava girtiyan derîn e
 Bila Fezîle xanim xeman nexwe, xem xiyal e
 Bila çavên bûka paşperde li rêkan û dirban
 Di gaz û geliyan de nemîne, lo bira.
 Tu piçûkê biran î bira, tu derdê ser derdan î bira
 Kederê giran î, tu çiraya şêxan î
 Xwedê dizane tu gula murşîdan î
 Tu xalisê dîreka dînê Îslamê, reyîsê Kurdan çiraya me tevan î
 De va ye sê şev û sê rojên te qediyar
 Enqera malikşewitî, berbayê felekê
 Nava heval û hogiran, tu melûl û zelûl û stûxwar mayî, lo bira.

Yuzbaşıyê Qamişlû da şewitandin, piştî ji wir bi rê dikevin, firk dikeve pişta wî. Ew firk di pişta wî de alûcixî bû, pê çû û hey çû.

Havîn bû, gundî bi roj çûbûn kar. Mêrê Taxa Jorîn ji kar hatibûn û li pêş mala xalê Feqî Elî Mihemed Emîn, binê Dara Hewen de gengeşeya qoze û titûnan dikirin. Helhelî ne, ji her seriyekî dengê derdiket. Carna jî sê-ççar kesan bi hev re qise dikir, dengê wan li nava hev diket û tişteke nedihat sehkirin. Destpêka tariya êvarê xwarziyê wan Ezîzê Dadî siwarê Qero gihîşt hafa civata bin darê. Hîn li ser pişta hespê bû got:

-Selamûeleykum.

-We eleykum selam, ser seran û ser çavan re.

Ezîz peya bû. Kurê xalê wî Ehmed bi hefsarê Qero girt. Xalê wî Mihemed Emîn jî li wir bû. Yên li wir giş ji bera mala xalanên wî bûn. Ezîz çû destê xalê xwe. Yên li wir yeko yeko destê Ezîz toqe kirin û bi paye li Ezîzê xwarzî pirsîn:

-Tu bi xêr hatî, ser seran û ser çavan re.

-Ser û çav li ser gulan bin, got Ezîz.

Wê çaxê emrê Ezîz derdora bîstan bû. Yekî ne kin ne dirêj, navqamê duqat bû û meriv jê saw digirt. Te digot qey ji firni-ka şêr pijiqiye. Rûyê wî spî, simbêl kej û por reş bû. Pozê wî fena bihîvekê, lêvên wî bigoşt bûn. Diranên di nava lêvan de xuya, fena mircanên binê gerdena keçikên xama. Qirika wî piçekî kin û qalîn, navmilpehn û rûliken bû. Çek û rext girêdayî, cîzmeyên şeftalî di piyan de, papaxa Badikî li serî û awirên wî fena çêlikê şêrekî... Tevî çavên wî yê xeydik û şîrîn ji heybetekî di awirên wî de hebû.

Piştî xweşîdayînê Mehmeseynê Nislikê li Şêx Fexrî pirsî:

-Rewşa Şêxê me çawa bû Ezîz?

-Got silavan li hemiyan bike û bila xwe tîk bigrin.

Pîştire xalê wî got:

-Em herin jor, xwarzî.

Ezîz got:

-Na xalo, ezê herim Dadî bibînim.

Çû mal, cem diya xwe Dadî. Kekê wî Feqî Elî ne li Helhelê bû. Êvarê eywana Dadî ji gundiyan hat dagirtin. Ji xalanên Ezîz Ehmedê Meyirê jê pirsî:

-Hûn û dewlet li hev nayên Ezîz?

-Em qanûnên wan taw nakin. Ew jî rika şer dikin.

Ew êvar behsa qereqola Girê Şewatin jî bû. Ezîz dizanî Zengî bûne nijdevan, dê bînin qereqolê li diyarê Girê Şewatin deynin. Wê şevê Ezîz li ba diya xwe Dadî ma. Kêfa Dadî li cî bû. Ezîz got:

-Ez diçim Zengê.

Dadî got:

-Tuyê ji wan re çi bibêjî? Dûvê kûçik heft sal kirine qalib, gava derxistine, dîsa xwar e. Tuyê herî Zengiyar rast bikî?

Ezîz guhdariya diya xwe nekir. Got:

-Gere Zengî bibin tifingan para bidin. Nijdevaniya Tirkan nekin. Nexwe ezê gund bi serê wan de hilweşînim.

Dadî got:

-Bihustekî pêşiya xwe nabînin.

Ezîz rext girêda, di rextê wî de zêdeyî sed fişekî hebûn. Demançeya Berabêl li ser qorik, aliyê çepê, tifing avêt mil û derket, berê wî li Zengê.

Çû gund, mala dotmama xwe, jina Nadir, meta Eyşanê.

Meta Eyşan dibêje:

-Ezîz tu hatî çi?

-Ez hatime bi gundiyan re qîse bikim.

-Tuyê bi wan re çi qîse bikî?

-Li ser nijdevaniya wan.

-Yê di jiyana xwe de tifing nekiribû destê xwe, ew jî bûye nijdevan, tifinga mîrî avêtiye mil.

Meta Eyşanê li ser siqalê mehîr daye ser, ji bona nequse,

çemçik di dest de, tevdide. Ezîz jî bi çek û rext, li pêş kuçikê, li ser kursî rûniştî. Qîza meta Eysanê Kezê kiriye hemêza xwe û bi diya wê re diaxive.

-Ezê bêjim dewlet neyarê me ye. We çekên dewletê girtine.

Dema Ezîz li ser siqalê, pêş tifikê rûniştiye, gundî li taxa jêrîn, pêş mala apê Salê hêwirîne, ka çawa Ezîz bidin girtin an bi bêbextî bidin kuştin. Vilingorekî bi vinkî, bi xinizî di nava kuçe û kolanên gund de dizivire. Ka, dê piyê kê bitehisînin, kê bixapînin. Ker kî ye?

Mûsoyê Mala Evdiyan, yekî xilîsik, qamkinik û fehçok bû. Nizinibû bi rê de here. Gava gavên xwe davêtin piyên wî berwar dibûn. Ji dûr pismamê Ezîz, ji bera mala Biraîman, ji mala Evdiyan bû. Navê kalikê wan Evdî Begê ku gund ava kiribû, di bera wan de didomand. Her tim Evdiyekî du Evdî di bavikên wan de hebûn. Hemî karker û êrxat bûn, zarokên mala Evdiyan zivistanan diçûn di deştê de rêncberiya axa û began dikirin, di axur û tewlan de li pez û dewarên wan miqate dibûn, havînê jî dîsa li deştê paleyî û êrxatî dikirin û xwe xwedî dikirin. Mûso fena yê din pir dexes bû. Ji êretîbûna wî gîskek dikarî di navrana wî re derbas bibe, qoçên wî li ciyekî Mûso nekevin. Roja ji dayika xwe bûbû nebûbû, Xwedê Teala ewanî kiribû para wî. Bekê Ewan ji gorê rabûya bihata Zengê, dê lûlik ji Mûso re hilkira. Hunerên wî di warê fesadiyê de pir bûn. Karibû bi birebirê nîgalan bera hev bide. Xaniyê Mûsoyê mala Evdiyan û yê Nadirê mêrê Eysana dotmama Ezîz, li tihêla hev. Devê eywana Mûso li rojhilat dinêrî, yê Nadir li bakûr, lê ji ser siqalan, di nava guliyên dara tûyê de hev didîtin. Heke ji wê dara tûya qirase nebaya, dikarî ji devê eywanê hev baştir bibînin.

Mûso ditiye Ezîz hat mala dotmama xwe Eysanê.

Nadirê mêrê Eysanê jî xwarziyê Ezîz û wan bû.

Mûsa di cî de piyên xwe li solan dide û digihîje Taxa Jêrîn ser Meydana Qirdikê, pêş mala Nezîrê Mamê Salê. Nijdevan û çete li wir hêwirîne. Dibêjin, Ezo hatiye dewar di nava baxçeyê xwe de ditiye û kiriye qelebalix.

Mûsa jî dibêje:

“Dema di nava baxçeyê Qor de dewar ji nava baxçe derdixist, ez di nava baxçeyê Binêkeyan de bûm. Digot: ‘Ezê yeko yeko wan geber bikim. Çûne tîfîngên dewletê hildane, pê mêranî dîkin, pez û dewarên xwe bera nava bax û baxçeyên me didin. Ezê xulamtiya Roma Reş nîşanî wan bidim. Ezê fitîl fitîl di pozê wan re bînim. Malê me kirine fena malê ayê. Yên fena Kumoyê Huso jî dewarên xwe bera nava bax û baxçeyên me dide.’ Digot: ‘Ezê pêşî Kumo geber bikim!..”

Van gotinan Mûsa ji kîsê xwe digot, Ezîz ji Helhelê raste rast hatibû mala dotmama xwe Eysanê.

Mûsa li Meydana Qirdikê didomîne:

“Dema ez ji mal derketim, li mala Eysanê, li ser siqalê, tîfîng li ser çokên wî dida berada. Dengê wî dihat, digot, ya dê tîfîngên dewletê bibin para bidin an jî ezê yeko yeko wan geber bikim. Eger tîfîngên dewletê para nedin, ezê gund bi ser serên wan de hilweşînim.”

Kumoyê Huso jî li wir û pir jî Ezîz ditirsiya. Hîn ji piçûkîtiyê gava dengê Ezîz dibihîst, hindik dima mîz bi xwe de bike. Ricif lêket. Mûso jî bi zanebûn navê wî gotibû. Dizanî ker e û zû tê xapandin. Ji bona pîjkirina Kumo, yên din jî Mûsa destek diki-rin. Yekî din jî got, “Ez li pişta Gola Çirikê bûm, dengê wî hat min jî.” Digot, “Ezê ewil Kumo geber bikim.” Ji bona Kumo pîj bikin, bînin lîstikê dibêjin: *“Kumo, ti ê nêkişê, go ew to bîkşo!.. Hanû vato. Eger ti tenî tersenê, ma joynew bîn tu dir bişirawin. Meterse. Ma paştay to de yê. Heya ew to kişeno, ti ê bîkşe. Ti ê bîkişe, Elî ro ma.”*¹

Ew jî ji nava civatê radibe û dibêje: *“Ez nêtersena, hey a ew min kişeno, ezo emşo ê bîkişî.”*²

Diçe tîfînga nijdevantiyê ji mal digire û di pêş mala Nû-rikê, di nava rezê Nadir, di pişta xanî de bi sifirnek de bi diyar dikeve, diçe diyarê xanî, ser devkî xwe dikişîne pişta kulekê û bi tîfînga mîrî ya dewletê jor de bera Ezîz dide. Newêre ya

1 Kumo, tu wî nekuji, dê ew te bîkuje!.. Wa ye gotiye. Heke tu tenê ditirsî, em yekî din jî bi te re bişînin!.. Netirse. Em li pişta te ne. Tu wî bîkuje, Elî li me.

2 Ez natirsim, hey a ew min dîkuje, ezê îşev wî bîkujim.

diduyan berde. Gule diçe li rextê eyneliyê dikeve, çend fişekên din jî bi wî guleyî re di qorika Ezîz de diteqîn. Goştê qorik diherişînin, goşt bi qorik ve namîne. Kumo ji tirsan nikare ya diduyan an ya sisiyan berde û Ezîz bikuje. Ji tirsan kapsorî dibe. Bili jî ciyê xwe bilive, bikaribe rabe, bi qîrînî dibêje: “Min kişt, min kişt, min kişt.” Kapsorî bûye, dike nake nikare ji cî rabe. Nizane bira Ezîz kuştîye an na. Lê tekrar tekrar dibêje: “Min kişt, min kişt.” Çawa dibe, lê bi gêrgêrokê, bûlikan, kaşkaşokê, xwe dikşîne ser sifirnekê pişt a xanî û xwe gêrî nava hewşa pez, ser rêxê û bişkulên bizinan dike. Sifirnek nizm e û tiştêk pê nayê. Li ser pişka pez û rêxa dewaran, di nava dewarên mexelketî û bizinên reş de xwe vedişîre. Qedereke dirêj li wir dimîne, heya kapsoriya wî derbas dibe.

Mêrê meta Eyşanê Nadir diçe Helhelê agahî dide malbatê.

Heya diya wî Dadî û ew jî tîn Zengê, meta Eyşanê Ezîz biribû hundir û birîna wî girêdabû. Lê birîn xedar bû. Fena çem û kanî xwîn jê diherikî. Fena ew birîn bi wî ve nebe, gotinên neçê ji Zengiyan re digotin, digot: “Ji min û wan re Xwedê mezin e, ez zanim vê carê çi tînim serê wan!”

Dadî li ser Ezîz negiriya, lê ev stran li ser Ezîzê xwe lorand:

Heywax li min û li vê yekê
 teresê Kumo, nijdevanên Romê
 kozik çêkirine li pişt kulekê
 li bejna apê Zibê
 kekê Eyno dane li kêlekê
 Heywax heywax, apê Zibê, kekê Eyno
 ne ew mêrê di vê yekê
 Heywax li min, heywax li min
 apê Zibê birîndar e
 birîndarê nava ciyan e
 di doşek û nazbalîfên qedîfe de xwîn misiyane
 teresên Zengiyan çûne Liceya şewitî giliyê apê Zibê pey ziftiyan
 bila kulê tuyê bi kul bî têkevî canê van nijdevanên di gundiyan
 xulam û xizmetkarên van romiyan

Diya Ezîz Dadiyê digot: Zengiyan sê nijdevan şandibûn Licê pey ziftiyan. Bi zirîqên rojê re ziftî hatin, îfadeyê Nadir û Eyşanê girtin, tiliyên wan li kaxez dan. Ezîz di nava lihêf de daxistin, me du balîf kirin ferqat, Ezîz serdevkî avêt ser piştê kerê Nadir û berê wî dan Licê. Ne digot ay, ne jî digot oy. Bûka min Hawşanê kudûn tijî av kir, taseke bi çembil girt, çend nan û hin firingî bi xwe re girtin û em jî pê re çûn.

Tixtor Semîh Beg ji begên Licê bû. Yekî pir baş bû. Dostê meleyê Xasî bû. Bi Meleyê Xasî re daxme û satranc dilist. Ji bona Tixtor nimêj nedikir, xelkê ji Xasî re digot:

-Semîh nimêjê nake, rojiyê nagre, lê hûn dostên hev in.

Xasî jî digot:

-Semîh xortekî hêja ye. Karê ku dike ji xwe îbadet e.

Diya Ezîz Dadî ew êvar çû mala tixtor Semîh Beg. Diya Semîh Naşîde bi zorê destê Dadî maçî dike.

-Tu dayika mêrxasekî pirr hêjayî pîrê, got.

Dadî jî ew ji nava enî ramûsa û spas kir ku wê kurekî aniye dinê û kiriye tixtor. Piştî hin qiseyan, Dadî ji Semîh Beg dipirse:

-Tixtor, birîna kurê min çawa ye?

Tixtor:

-Pîrê te ava jiyanê vexwariye, te çawa ev law anî dinê? Bîlî ez wî bitevizînim, min neh gule, weqîkî goşt, bi nişterên sor ji qorika wî derxistin, eniya xwe neçiqiriyand, negot ay. Fena çêlikê şêr, çar gurçikên kurê te hene, çi? Tu tenê bibêje min kur aniye dinê. Bi rastî te ne law, şêrekî aniye dinê. Carna meriv li qehwexaneyên Licê dibû guhdar ku xelkê ji hev re digotin, Ezoyê Zengî ewa ewa, lê bi çav dîtin tiştekî din e. Xwedê wî ji te re bike hezarsalî. Mêrekî ji mêran dere, mêrekî pêşkêşiyê ye. Xwedê ew bê tirs afirandiye. Mezinên me dibêjin, Badikî tewkelî ne lê çargurçik ji wan dertên. Piçûkê çend birayan e pîrê?

Yê heftan, didu jê di qumatekê de, yên din jî bi guleyên neyar. Ev û Feqî Eliyê min di dest de mane, ez qurban, tixtorê min. Ezoyê min dikare eniyan îdare bike. Hinekî hêc e, lê dizane pirtûkan bixwîne. Dostên wî ji şêx û meşayixên welat hene. Ez dexilê te me, heya birîna wî sehal nebe, tu wî nedî

destê wan kafirên bêbav. Gundiyên me hatin li ser Ezoyê min, îfadeyên bêbextiyê dan. Ezoyê min bibin Diyarbekirê wî dixeniqîn, ku bixeniqîn jî bila birîndar neçe. Tu çiqas zêr dixwazî, jî pîra xwe bixwaze. Hîn binê manikê li ba nebûye. Tenê bila ez mirina Ezoyê xwe nebînim.

-Netirse Pîrê, jî zehmetiyên mirinê filitiye. Çi jî min hat min kir.

Ezîz hefteyekî li Licê hiştin. Elî Barût xwestibû bi awayekî wî bikuje. Lê Dadî temamê mîr û begên Licî bi xwe û wan hesandibûn, biribû çengek zêr dabûn wî jî û soza nekuştina kurê xwe jê standibû. Ne wisa bûya. Ezîz nedifilitî.

Semîh Beg Ezîz şand Diyarbekirê, merezخانهya Serê Fisqeyayê.

Çil û du roj di merezخانهyê de ma. Birîna wî hinekî baş bû, lê hîn tam baş nebûbû, ew şandin girtîgeha nava Kela Wêran. Li hefsê jî Dadî digot: “Em diçûn ber Kaniya Şêran, me potê birînên Ezîz dianîn, dişûştin û disa para dibirin girtîxanê. Jî-nên mala Eliyê Ûnis, jî Qewmê Çiyê jî dihatin cem girtiyên xwe. Em û ew bûbûn hevalên hev.”

Dadî û Hesên Keyayê Cebariyê diçûn jî Ezîz re Ebûqat Nûrî (Paşê pašnavê Ekincî stand) digirin.

Piştî birîna wî hinekî baş bû, derxistin dadgehê. Çendik û çend dosya li ser Ezîz hebûn. Piranî jî kuştina qumandarên dewletê bûn. Nijdevanên Zengî û Firdêsi çûn di dadgeha Şerq Îstiqlal Mehkemesê de, li ser Ezîz îfade dan. Di celseya ewil de Dadgeha Îstiqlalê tawana bidarvekirinê da Ezîz.

Dadî digot:

“Xwedê Teala sermiyan derd, serweta jê mayî, axîn e axîn. Axînan hêsiir di çavên me de nehîştin, bînahiya çavan jî bibîkan bir.”

Di penabiriya ewil de, ji Mala Bûkarkiyar apê Şêx Fexrî Şêx Sibxetullah, lawê Şêx Şemseddîn Heybet, jinên Şêx Fexrî Perî û Salîhe bi sê zarokan, M. Tewfêq, Becet û qîza Salîheyê Behriye jî bi wan re, şandin Nîgdeyê. Ji dalyana wan re an tesedufî bû, Nafiye jî û Şahîde jî ne li mal bûn. Loma jî ew neçûn wê penaberiyê. Ev bajarê Nîgde li çolistana rêza çiyayên Torosan de ye.

Tewirê penîkirina Tirkî zêde kovî bûn. Bilî çend roj berê agahî bidin azûlan, bi carekê de bi ser wan de digirt û digot, filan filan filan, peniya wan derketiye. “Cilên xwe li xwe kin û em bi rê dikevin!” Firsend nedidan ku haziriyekê qicik jî bikin. Welê ji nişkê ve dikirin ku yên herin biyaniyê haziriyar nekin, seysebatên giran werin serê wan.

Yê Mala Bûkarkî jî welê kirin. Ji nişkê ve ziftî hatin, girtin û birin.

Li Diyarbekirê jî firsend nedan Salîheyê haya dê û lêzimên xwe pêxe ku waye diçin peniyê. Salîheyê jî berpirsiyarê ziftiyar hêvî kir, got, “Kalê min Qazaskarê Walî bû, niha karke-nar bûye. Ez neviya karmendê dewletê me. Destûrê bidin ez haya wan pêxim.” Lê pere nekir. Rasterast berê wan dan dawa çiyayê Qerejdaxê, ser rêya Wêranşarê, xeta Fransewî. Birin li rawestoka Wêranşarê siwar kirin, tûtika trêna xanzûr lêket. Fişefîşek bi trêne ket, fena bextê Mala Bûkarkiyar dûmanekî reş jê rabû.

Di taliyê de bi çî kul û halî gihîştin bajarê Nîgdeyê. Şêx Sibxetullah bi cefayê xaniyekî dît. Ketin binî. Di nava xanî de mezinê wan Şêx Sibxetullah, jin û zarokên wî, biraziyê wî Heybet, jinên Şêx Fexrî û zarokên wan. Bê tevdir, ji nişka ve hatine û rewşa wana abûrî tenik e. Çiyê wan hebû nebû di wê zivistana pêşîn de qedandin. Di dest de ne kar ne xebat, ne pere, ne pûl, li biyaniyê mane bêxwwedî. Şêx Sibxetullah jî û Heybet jî di emrê xwe de bêrek negirtine destê xwe û kar nekirine. Nizanin kar çî ye. Welatekî biyanî ye, kes wan nas nake,

yên wan dibînin jî dizanin ku vanên bi Şêx Seîd Efendî re li dijî dewletê hatine û xayin in. Ji ber vê hindê, heke Heybet û Sibxetullah bixwazin bixebitin jî, kes wan nabe kar. Têkiliyên wan û Diyarbekirê bi hev re nemane. Ne telefon e, ne têlqiraf e, nameşandin jî ji wan re qedexe ye. De were vê kelekê di girêneka çem re derbas bike. Şêx Sibxetullah û Heybet çend car hewl dan, çûn bazara êrxatan, lê kesî ew nebirin kar. Korpoşman destvala para zivirîn malê.

Wî qumandarê qereqolê û berpirsiyarê Partiya Atatirk ji der û cîranan re çi gotibû, vana nedizanî. Lê tişteki eşkere hebû, kesekî xwediyê rehmê dernediket, li rewşa wan nedipirsî. Di taxê de estiyê heram bûn. Zulm ji çokê bihuribû, navok derbas kiribû, gihîştibû binê qirikê. Ciyê deyaxê nemabû.

Heybet fikir fena zebeşa ber tavê ji hev biçire.

Jina Şêx Fexrî Periyê digot: “Ji ber birçibûnê û bêmecaliyê, Heybet deyax nekir, serîhilda, wê gavikê hinekî derketana û bi şûr û xinceran li wî bidana jî, wî di xwe de dernedixist.” Digot, “mirin ji vê rewşê çêtir e.” Derket diyarê xanî û dijminê dewletê dan. Tirkî nedizanî, bi Kurdî çi dihat devê wî digot. Çiqas sixêfên neçê hene bi bangîna diyarê xanî ji dewletê re gotin. Çiqas gotinên Heybet Kurdî bûn, der û cîranên wan tenedigihîştin jî, seh dikirin ku wan qiseyan ji dewletê re dibêje. Navê Îsmetê Kerr û Atatirk jî dida. Digot “em dayikê vana nas nakin. Anîn em hewceyî nan kirine, nanê tisi bi destê me nakeve.”

Qey ji nava taxê, hinekan çûn gilî kirin. Cendirme hatin Heybet birin. Qumandarê qereqolê dosyaya wan xwendibû û dizanî ev malbat, şêx in û dewlemend in. Bi çi awayî anîne, dê bi wan çi bike, ew jî dizanî. Bilî bi Heybet re biaxife, gotinên wî binivisîne wê şevê, ew avêtin jêrzemîna binê tewleya hespan. Şetê mîza hespên cendirmeyan ji tewlê dihat û di nava jêrzemînê re diherikî newala binî. Du roj in Heybet xwarin nexwaribû. Birçî bû. Tirs mirs ji dewla hiş avêtibû. Rih xistibû kîsikekê û di nava eniya xwe de girêdabû. Li wir jî heya rehên gewriya wî zuha bûn, dijminên dewletê dan.

Sibetirê qumandarê qereqolê îfadeyek ji kîsê xwe nivîsî û Heybet şand dadgehê. Şêx Sibxetullah, Salîhe û Perî li pey Heybet çûn dadgehê. Gava dadgeh dê dest pê bike, têgihiştin ku Heybet bi Tirkî nizane. Reyîsê dadgehê ji tehrîrat katibî, Evdila Namiqê Sêrtî, karmendê Erebi pirsî:

-Tu dikarî Kurdî wergerîni Tirkîyê?

Evdila Namiq Beg dureh bû, bavê wî Erebi diya wî jî nîv Kurd, nîv Erebi bû.

-Ez Kurdiya kuçeyan dizanim, lê nikarim wergeriyê bikim.

-Emê çawa bikin?

-Ezê ji wan bipirsim.

Tehrîrat katibiyê Erebi ji mibaşir re got, bang bike, bila merivê Heybet werin. Mibaşir derket devê derê nivîsxaneyê tahîrat katibî, bi dengêkî bilind, di nava eywan dadgehê de bang kir:

-Bila merivên Heybet werin vir.

Her sê, Sibxetullah, Salîhe û Perî bi hev re çûn nik mibaşir. Mibaşir pirsî:

-Kî ji we bi Tirkî dizane?

Salîheyê:

-Ez jî û Perî jî em dizanin.

Mibaşir Salîhe tenê bir cem tehrîrat katibî Evdila Namiq Beg. Evdila Namiq jê pirsî:

-Tu dikarî paçvanî (werger) bikî?

Salîhe:

-Belê.

Dadwerê berpirsiyar, paçvaniya Salîheyê pejirand. Dadwer bi xwe jî dureh bû. Bavê wî Pomak, diya wî jî Romeliyê bû, ji Heybet pirsî:

-Te çima dijmînê Serokomar û Sedrîezemê me daye?

Heybet:

-Em ji deşta Silîvanê, ji malbateke şêxên Bûkarkî ne. Em xwediyê tekyeyê ne. Bi dehan, bîstan feqîr û rebenan dihatin li Tekyeya Mala Bûkarkî zikê xwe têr dikirin. Heke ciyê wanê razanê nebûya me ew jî tedarik dikirin. Dewletê deriyê tekye

û medreseya me dadan. Çar malbatan bi mêr û jinên xwe, di Tekyeya me de kar dikirin. Em ji malbateke xwediyê merhemetê û nanda tîn. Deh gundên me, bi sedhezaran mirîdên me hene. Me û zarokên xwe, me birçîbûn nediye. Timî me alîkariya birçiyar kiriye. Ez behsa xulam û xizmetkaran nakim, di gundê me de, tenê şeş seyisê hespên me hebûn. Yê her mêrekî Bûkarkiyar xulamekî, yê her jinekê me qerwaşekê wê hebû. Di medreseya me de nêzî sed feqiyî ders dixwend. Bavê min û apê min aliqandin. Bilî agahî bidin me, hatin em ji mal girtin û ji me re gotin cilê xwe li xwe bikin û derkevin. Em bê tevdirêkê derxistin serê rêyan û dirban. Em anîn vir. Pereyê bi me re, xîsrê bi jinikan re, kustîlkê di tiliyên me de, me tiştê nehîşt, giş firotin. Ji tinebûnê, bêgaviyê ez û apê xwe çûn bazara êrxatan, lê kesî em nebirin kar. Çar-pênc zarokên hûr li mal in. Nanê tisî jî bi destê me nakeve. Li ba me, pêgirtêkî heye. Em dibêjin, şîva miriyan. Şevên îne, yên rûmeta miriyên xwe dizanin, naxwazin wan ji bîr bikin, her êvara îne şîva di saxiya xwe de wan dixwar, dibin didin feqîrên xwe. Li vir em, li şîva miriyan hasilîne, ew jî bi destê me nakeve. Tu di şûna min de bî, tuyê çi bikî, hakim efendî?

Salîheyê gotinên Heybet bê kêmasî wergerandin Tirkî.

Dadwer:

-Te gotinên tawanbar ji Reysê Cîmhûrê me Mistefa Kemal re gotine. Ji ber vê ez te bernadim (tewqîf) dikim.

Heybet şand girtîgehê. Bi vî awayî, Şêx Sibxetullah û jinên Şêx Fexrî, Evdila Namiq hev nas kirin. Piştî qedandina dadgehê, dadwer bangî Evdila Namiq kir, bi ken:

-Ew her du jinik jî pirrxewşkok in.

-Ji Firatê û wê de, li ku jineke rind hebe, para şêxên Kurdan e, tu vê nizanî.

-Te nas kirin kî ne?

-Belê.

-Kî ne, çi ne?

-Ev jin, yên Şêx Fexrî ne. Niha fîrar e. Ji pêşkêşên Serhildana Şêx Seîd e. Ewê ku peyayên wî li bakûrê Diyarbekir ordûya Elî

Barût tşk bir, mêrê van jinan bû. Çend sal in rojname li ser Şêx Fexrî û eşqiyatiya wî dinivîsîn.

-Haahaaa. Malbateke bisabîqa ye! Jinên lîderekî ji wan in!

-Belê.

-Dev jê bernede. Ji me re helal in...

-Fena şîrê diya me...

Dadwer bi ken ji Evdila Namiqê Erebe re got:

-De, ez te bibînim. Tu zimanê wan dizanî...

Evdila Namiq ji malbateke şêxên Sêrtê bû. Yekî bi qelafet, bejinzirav, navmîlpen, qamdirêj û heta tu bibêjî lewend bû. Çavên wî jî mîna çavên Şêxê Zirav bûn. Di nava lewendiya wî û Şêx Fexrî de hema hema tiştêkî tunebû, ew jî qasê Şêxê Zirav lewend bû.

Rojtira din berêvarê Evdila Namiq çû dikanê. Torbeyekî arvan, çend kîlo şeker, du pakêta çay, tûreki savar, tûreki birinc, debikeki rûn, debikeki zeytûn, du kîlo sabûn, kîloyekî xwê, hin tiştên din stendin, dan ser piştê hemalan û birin mala Şêx Sîbetullah. Li ba wan rûnişt, sohbet kirin. Fena meriveki dîndar û mehqûl dixûyê an xwe welê şanî dide. Malbat dawetê mala xwe kir. Gava vana çûn mala wî mêvaniyê, dadwerê Pirsîyariyê Bûraq Beg jî bi jin û zarokên xwe li wir bû. Piştî xwarinê, di nava sohbetê de, Evdila Namiq ji Şêx Sibxetullah re got:

-Rewşa we ya abûrî tenik e. Bila Perî here li zarokên dadwer Bûraq Beg binêre. Dê ji we re bibe alîkar.

Şêx Sibxetullah jî got:

-Ji wê re bibêje.

Hemî li eywanê ne û deng çû xanima Perî jî.

Wê jî got:

-Ezê herim, eyba kar tune.

Bi vî meqamî dostaniyekî di nava wan û malbata Şêx Evdila Namiq de destpêkir.

Lê Şêx Evdila Namiq Beg, bi tevgerên xwe, li hember xanima Salîheyê, doxînsistîya xwe nîşan dide. Bela xwe di Salîheya bîtrim, navqendil, porreş û rûbixal dide. Ji awirên wî dizane çî jê dixwaze, bi çî çavî lê dinêre. Ji pûştîyê zêdetir, di awirên

wî de cidiyetekî, hezkirinekî jî reng dide der. Heke kîna wî li hember mezinên Kurdan hebe jî di awirên wî de ne xuya ye. Gava nêzîkbûna wan hinekî zêde dibe, Namiq Beg ji Salîheyê re dibêje:

-Sibê piştî nîvro were dadgehê, belkî em bikaribin Heybet bidin berdan...

Salîhe diçe ser qewlê ku dane hev. Piştî bixêrhatiniyê, Şêx Namiq bi awirên hîz ji Salîheyê re dibêje:

-Cara ewil e ez rastî jineke Kurd û welê civakî tîm.

Salîhê jî bi ken:

-Piştî Şêx Fexrî, cara ewil e, ez jî rastî yekî fena te tîm...

Namiq:

-Ez Şêx Fexrî ji rojnameyan nas dikim.

Salîhe:

-Şêx Fexrî dilê min şikandiye, lê ez pirr jê hez dikim. Ew mêrekî bi sed mêran e.

-Ji destê dewletê nafilite, di taliyê de dê hemî serhildêran bikujin. Dewlet dizane ew li dû dewleteke Kurdîstanî ne. Vê destûrê nade. Kîja Kurd di şûna xwe de bi mehrîfet rûnene yan dê bikujin an jî dê fena we bişînin biyaniyan û wan bi birçîbûnê tîmar bikin.

Di vê hevnasînê de, Şêx Namiq di Salîheyê de, çavlideriyekê dibîne. Di wê gotina Salîheyê, "Şêx Fexrî dilê min şikandiye jî", çirîskeke (mesaj) din dibîne. Ew jî curuetekî zêde dide Evdila Namiq.

Gotinek me Kurdan heye dibêjin; şepal bi ba nebe, şêr li dû naçe!

Di vê valahiyê de Şêx Namiq xwe nêzî Salîheyê dike û jê dipirse:

-Niha haya te ji Şêx Fexrî heye?

-Têkilîdanîna bi welat re, ji me re qedexe ye.

-Miriye an zindî ye?

-Haya me ji hev nemaye.

-Em dikarin wî kuştî bihesibînin.

-Ew çima?

-Ezê bi te re bizewicim.

Salîhe bi ken dibêje:

-Dibe?

-Çima nabe?

-Tu dilbijok û hişeriyî.

-Tu jî hîzî, xwîna dilê meriv disincirînî.

-Dilê te ket min?

Şêx Namiq bi ken got:

-Te xwîna min keland...

Salîhe bi awayekî şîrîn, bi qehqehayeke bilind keniya.

Namiq domand:

-Dewlet pîrr xedar bi ser wan firaran de diçe. Mustefa Kemal, qewetêke pîrrmezin şandiye Diyarbêkirê.

Salîhe bi kêf ji Şêx Namiq xatir xwest û berê xwe da malê. Hîn di rê de sêwirî. Bi xwe re qise dikir. "Ez ji Şêx Fexrî hez dikim. Lê ew bi min re nerast bû. Hem çavên xwe ji kirinên wê Nefika gundî re girtin, hem jî bi ser min de jin anî. Heke heya niha hatiye kuştin ji xwe miriye, lê ku nehatibe kuştin, ez jina bi mar im. Şêx Fexrî vê ji min re nahêle. Lê bila, di ku de zirav bû, bila di wir de biqete. Ezê di aliyekê de heyfa xwe ji Fexrî bistînim, di aliyê din de, dê Namiq li zarokan jî xwedî derkeve. Zarok ji birçîna heder nabin. Ezê vî mêrikî bistînim."

Piştî bîst û yek rojî, bi alîkariya tehrîrat katibî Evdila Namiq, Heybet bi kefaletî dan berdana. Piştî berdana Heybet, Salîheyê li mal ji maliyan re got:

-Niha em nizanin Şêx Fexrî sax an zindî ye. Emê çiqas di vê biyaniyê de bimînin, kes nizane. Sê zarokên hûr yên Şêx Fexrî, yên Sibxetullah jî. Em nikarin li wan binêrin. Ezê bi Evdila Namiq re bizewicim.

Şêx Sibxetullah, jina wî û Heybet deng nekir, hewiya wê Periyê got:

-Wîîî, li min rûreşê, Salê! Tu vê jî bi serê me de nayînî! Me dikî rafizî. Dê di nava civatê de bibêjin, jina Şêx Fexrî bi mar bi pey xelkê ketiye, ji vê risiwatir çi heye? Jixwe têra xwe neyarê me hene, tu hin neyarên din jî ji me re çêdikî. Di dinê me de,

heya mêr li pêş didaran telaqên jinê navêje, bernede, jin nikare bizewice, heram e! Tu xirifiyî, keçê?

-Dînê tu dibêjî, ereban ne ji bona mara min û telaqên min, ji bona hukumraniya mêran û zimanê xwe çêkirine. Dû re jî ruknên wî danîn. Jin ji bona kêfa mêran û zarokan e. Nezan û belengaz li dora xwe kom kirine, Sewm û selat, hec û zekat, kelîmeyî şehadet bi wan dane ezberkirin, bi serê şûr bûne qewet. Helal û heram ji ji bona jinan danîne. Her pênc ruknên bingehîn jî bi zarê Erebi ne, ne wisa? Misilman jî mejbûrin bi wî awayî bixwînin. Hukumranî ev e. Rojê hezar qulûlik bi yê fena te, pênc car azan bi melayên me, fatîhe û selewatan bi milyonan didin xwendin. Ev ne hukumranî ye Perê? Tomastkê vî dînî mêrên Erebi dixwin, Perê. Xwedê Teala bi telaq û mara min û Şêx Fexrî ve mijûl nabe Perê. Ez hazirê xwe bi deyn nadim. Van zarokan jî ji bona xatirê dînê ereban birçî nahêlim. Ereban zimanê xwe bi dîn kirine hukimdar, nezanan di rêzê de digrin, li ber çirikan desmêj bi wan didin girtin, Perê. Ji mêrên wan re dibêjin hûn ruknan bi cî bînin, hûnê herin bihiştê, heftê horî li benda we ne. Ji jinan re tenê eywana hereman salix didin. Em ferz bikin ez û tu didu, heftê horiyên din jî dan Şêx Fexrî, dê di çend rojan de dor wer min û te? Em çar jinên Şêx Fexrî bûn, me bi fal û remlan li dû hev dog digerrandin. Ku em heftê bin dê çi li dû hev bigerînin, nizanîm? Tu barixa vî dînê han li ba min nîne. Ne te qasê min xwendîye, ne jî tu fena min qîza şêxan, di dîwana îlm û îrfan de gir bûyî. Em karin bi wê gotina te hinekan têxin rêzê, lê hinekî nikarin min pê bixapînin Perê. Ez li bihiştê di nava heftê heremî de, yara mêrekî me. Ayet nanivîsin dê di çend rojan de dor were min, Perê. Îslam nayîne xwarinê nade Tewfêq, Becet û Behriyaya min a macir. Di rewşa maciriyê de her tişt ji me re helal e. Ew 'mara' tu dibêjî. Etehiyat û çend qulûlik in Perê. Çend ayetên Erebi jî pêve pîne kirine. Ne ji bona zarokên şêxan, zincîrên haydariya feqîr û rebenan in Perê. Ezê bi vî mêrikî re bizewicim, zarokên Şêx Fexrî xwedî kim.

Perê di şûna xwe de tevizî bibêjim an teliya, newêrî bibêje

kirt. Lê ket hişê wê jî ku dînekî rewaya wê de kêmasî hene. Xedir li jinan dibe, serfiraziya mêran e.

Salîhe bi Şêx Evdila Namiq Beg, tehrîrat katibiyê Nîgdeyê re zewicî. Salek şûnda Xwedê kurek da wan û navê wî danîn Xerîb.

Hoy hoy li min xerîbê, Xwedê neke kes bêxwedî bê...

Mal û milkê navçeya Licê zêde nîne, çend gomên binê Licê, çend gundên li deşta Diyarbekirê jî di destê mîr û began de, yên mayî rêncber û êrxat. Piştî Serhildana Şêx, mêr li Licê kêmbûn. Gelekî jê di pêşkêşiya Heqî Beg de li eniya Tirelo heder bûbûn. Yên mayî jî di nava diranên dewletê de li girtîgehan bi spiyan re fena geroyan xwe dixwirandin, di eywanên dadgehan de bi dadwer û dozgeran re di heftûheştê de. Hinekî li ber derê sêpêyan, hinên din bi sedsalan tawan xwarin. Malbatên welatperweran di nava tunebûneke bêbav de. Bacên dewletê li ser piştê xelkê danîbûn, xelk jî binî ranedibû. Nanek, qalibekî sabûn, solekî jî ji wan re pir. Pozneşewitî û evdalên ku mabûn, ji bêgaviyê şewqe dabûn serî, bûbûn hevalê dewletê, nijdevan, ziftî. Vana mehmiz distand, îdareya wan dibû.

Hezro nehyeyeke piçûk bû, mîr û begên wan hebûn. Li deşta Hezroyê nêzî bîst sih gund di destê mîr û begên Hezroyê de bûn. Ew û dewlet dostên hev bûn. Hezroyiyan ji Serîhildana Şêx Seîd Efendî fena Liciyan zirar nedîtibûn. Îdareya rêncber û êrxatên wan li ser mîr û began bû. Qosqoce milkê Sêvdîn Paşa li piştê wan bû. Loma Hezroyiyan digotin:

“Ya Rebî tu lawekî bidî me, em bikim xulamê mîr.”

Ew roja Ezîz anîn nexweşxaneyê Licê na, rojekê di pey re, Elî Heyder şand pey Puskulheyat ji daîreya bacê ew anî qerargahê. Bi delal da bangkirin û Licî li pey xaniyê Mihemed Begê

hêwirandin.

Puskulheyat xelkê Mûşê bû û li Licê tehsildar bû. Kar-mendê dewletê û yekî duqat ê zendstûr bû. Pozê wî hebû we-qîkî. Her du brûyên wî bi hev ve bûn. Devê wî qasî devê tûrê şivanekî mezin, xurê jî di sînçeyê wî de hebû. Wan brûyên wî yên girtî bi serûçavê wî yê qemer de tarîtiyek dianîn holê, ne xwînsîrîn, awirên wî sert nişan didan. Heya meriv baş nas nekira, giyanê wî yê rastîn nedîta, ji dûr ne xwînsîrîn bû. Lê gava meriv Puskulheyat nas dikir, meriv didît ku meriv xapiyaye. Bi rastî Puskulheyat ne tenê efendî, comerdekî rastîn bû. Fena meleyekî dersdar, bi wêje qise dikir. Loma jî Liciyan jê re digot; Puskulheyat Efendî. Merivekî xwende û zane, bi ser de dengbêj bû jî. Ji wan Serhediyên ku dest dibin kerrîka guh û dilorînin, yek ji wan bû. Bi ser de pirr kubar bû. Nizim qise dikir û pê li gotinan dikir. Temamê tîpên gotinê digotin. Kur-diyeke wî ya xweş û minewer hebû. Tehsildarên hevalên wî giş bûbûn Qarûn, ew mabû narûn. Mêrik loqmeyeke heram nedixist devê xwe. Ne ji kurên wî bûya, mehmizê wî di qiyametê de têra xwarina mêvanên wî nedikir. Jixwe çiqas Serhediyên bihatana Licê, giş mêvanên wî bûn. Ew ji xwe zarokê eşîrê, zarokê eşîrên din jî ew nas dikirin. Jina wî jî qîza eşîrê û qet ji mêvanan rûyê xwe tirş nedikir. Merivekî ji bav û kalê xwe dîtibû, ne çavbirçî, comerd bû.

Du kurên wî mengenevanê titûnê bûn, titûna Liciyan, ya mîr û began jî wan mengene dikir. Bi qîrmîk, bê qîrmîk. Meriv ji wan titûneke çawa bixwesta welê, gir gir, hûr hûr. Hinekî begên xweperest jî pistika nava pelên titûnê jî jê dikişandin, zirav, tenê pel dima û titûn salçax, fena porê kezîzeran û ji devê mengeneya zarokên Puskulheyat Efendî derdiket.

Licî jî ji wan memnûn, ew jî ji Liciyan memnûn bûn.

Li qehwexaneyên Licê, maseya Puskulheyat lê rûništa, nedihîşt kes destê xwe bibe berîka xwe, camêr bû. Xûyekî wî jî hebû meriv tiştê jê nepirsiya, wî qise nedikir. Ne li ciyê kar, lê li derve tizbiya wî ya notûneh di nava tiliyên wî de mircan. Pê selewat û qulûlik dikişand an hînbûn bû nizanim. Puskulheyat

maqûlekî civatan bû. Navê wî Puskulheyat bû, Liciyan leqeba Efendî lê zêde kiribûn. Lê mêrik layiqê wî navî bû. Her şev nebe jî, odeya wî xalî nedibû. Dema mêvanên wî bihatana, ode ji mêran dihat dagirtin, stran dihatin gotin, kurê qicik çay digrand. Qutiyên vala jî titûna Mûşê dadigirtin. Ew bixwe dengbêj nebû, lê ji ber ku pirr ji stranan hez dikir, ew bixwe jî bi dengê nerm ê qedîfa dilorîya. Stranên digotin jî yên evîniyê, aşqê bûn. Gava strana Gula File û Hecî Mûsa digot, guneyê meriv bi Gula File dihat.

Bûka Puskulheyat ji mezrayeke Pêçarê, qîza begekî bû.

Gava Pêçar şewitandin, Elî Heyder têrrek xenîmet ji xişrên jin û bûkê begên Pêçarê dagirtibû.

Bûka Puskulheyat çûbû mala bavê xwe zehiyê. Puskulheyat jî çûye bûka xwe bîne.

Gava ew û bûk tên digihîjin Pêçarê, Elî Heyder wî li ser rê dibîne. Bang dike û jê re dibêje:

-Em di cergê de ne, ez nikarim vî têrrê han bi xwe re bigerînim. Bi xwe re bibe teslîmî jina Elî Barût bike.

Ew jî dibêje:

-Ser çavan.

Jixwe mafê wî û îtirazkirinê jî tunebû.

Puskulheyat têrra xenîmetê davêje terkiya hespê xwe û dibe di xaniyê Fehmiyê Bîlal de teslîmî jina Elî Barût dike.

Çoveke Elî Heyder ya Badikî hebû. Li herêma eşîra Badikan, gundê Xweşikan di destê şivanekî de dîtibû, çovê bala wî kişandibû. Ji şivan standibû û xistibû terkiya hespê xwe. Çovên Badikanî li herêmê pirr meşhûr in. Badikî ji darê hesindar wê çêdikin. Qasî mîtroyek û bîst santîm dirêj e û qasî qevda destê zarokekî qalind e. Qevda wê fena yê şûr e. Ciyê pê lêdidin fena devê dasê ye. Berî wê tovil bikin, bi darekî rast ve baş bi têlan girêdidin, dixin tenûra germ û devê tenûrê derxûn didin ser. Vê du an sê şev tekrar dikin. Çov diqemire û dibe fena hesin. Tu pê yekî li kê xî, dimire. Biweşînî tengalê parsûyan dişkîne û cegerê parçe dike, biweşînî serî mêjî bela dike, li zend xî, dike hezar wesle, li çaqê xî, heya mirinê ew çaq ranagire. Têra xwe

giran e. Elî Heyder navê wê jî hînbûye ku jê re dibêjin, Çova Badikanî.

Bilî Elî Heyder bi Puskulheyat re yek gotinekê qise bike, cendirmeyan ew jî hundir derxistin pêş derê qerargahê, ji ci-vata hêwirî xuya ye.

Piskulheyat tawana xwe nedizanî. Heta nedizanî dê lêde. Sakîn bû. Tenê li zikê meydanê, xelkê bi çavên belismayî lê di-nêrî. Ya şaş bûbû, yan jî dê biketa nava şaşiye. Bi dizî sê caran li ser hev eşeda xwe anî. Tobe û îstixfar kir. Di nivê meydanê de seh kiribû dê tiştekî neçê biqewime. Li piştê Licê, li zina-rê Çiyayê Şîro nêrî. Zinar jî xwe gir bû, lê wê gavikê di çavên Puskulheyat de bû Qaqayê Manqa, serê wî gihîşt taxa asîman ya jor, qata Sîdretulminteha. Qirewata Puskulheyat di stû de bû. Qasî heft heşt cendirme jî bi çek li derdorê di pawaniyê de bûn. Onbaşiyekî bi ferman got: “Xwe çiptazî bike!” Puskul-heyat xwe tazî nekir. Onbaşî du-sê carên din jî tekrar kir. Lê dîsa wî xwe tazî nekir. Onbaşî bangî du ziftiyên din jî kir û wan ew çiptazî kirin.

Çova Badikanî di destê Elî Heyder de jî qerargahê derket, ber bi Puskulheyat ve çû. Çov di destê rastê de û jî lêdanê re amade bû. Çawa gihîşt hafa Puskulheyat, bi yek derbê zendê wî yê çepê di qevdê de parçe kir.

Puskulheyat negot wey, tenê veciniqî. Elî Heyder çov bi her du destan girt û li çengê rastê da. Dîsa negot wey.

Bilî sar bike, çov bi her du destan girtibû, weşand gozeka rastê, qozek bû arderûn, weşand gozeka çepê ew jî di nava çerm de pelixand.

Puskulheyat ketibû xwarê, lê deng dernedixist. Tenê fena jûjî xwe kişandibû ser hev û serê xwe xistibû nava milên şî-kandî.

Lê Elî Heyder sar nedikir û êdî nedigot ev filan der an bê-van der e, diweşandin. Derba herî dawî jî paş ve weşand qaço-ta serê Puskulheyat. Xwîn jî kortika serî welê pijiqî ku qasî biya ber aşê bilind bû. Wê derbê xwîn jî dilê Puskulheyat vala kir. Lebat jê birrî, li nava meydanê bû keviyekî jî xwînê.

Cendirmeyan serê wî jêkirin, ew avêtin nava Newala Baba Hecî.

Elî heyder got:

“Gere goştê wî kûçik bixun!”

Bi rastî jî goştê wî seyên bêxwedî xwarin.

Li pêş qerargahê cendirmeyan bi qaqota Puskulheyat bi gogê dilîstin.

Hemo, lawê apê Feqî Elî û Ezîz bû. Ji xwe re digot: “Ez bazirgan im.” Bazirganiya Hemo bizin, tiştîr, karîk, berxik, bilindir, mî û kavir distandin û difirotin. Bilî van, carina ker, hêstir, hesp û mihîn jî distandin û difirotin. Payîzê çêlekên qorode û madag jî ji deştê ji bona qelî dianîn Pêşêkevîr. Hemo qet kar nedikir, zîrar dikir. Bê huner bû. Piştî Serhildana Şêx Seîd Efendî, ji zilma dewletê li çiya de yax nekir. Ji rûyê Elî û Ezîz dewletê pismam jî rehet nedihîştin. Her roj esker dihat, li Feqî Elî û birayên wî Ezîz dipirsîn, ji binê çengê xwe qilçik û dûçik derdixist û a ne-mayî danîn serê pismaman. Rojekê apê Hemo pel û potên xwe avêtin ser piştê kerê, Eyşanê û çar kur, pêxwas û başewal dan dû. Çû li deşta Amedê, gundê Derwêşhesena bû gavan. Hemo perîşan, şerpeze, derbeder, xirpanî bû. Tevî di temamê bazirganiya xwe de zîrar kiribû jî, gava li ber mizgeftê qal û behsa bazirganiyê bûbûya, kela dilê wî radibû, bi dev dibû bazirganê keriyê miyên qerqas.

Jîna wî Eyşanê, ji Intaxê, dotmama Elî Keyayê Hacikê bû. Jê re çar law li pey hev anîbûn. Kurê herî mezin Mûsa, di piçûkiyê de rişê li bêvlê dabû, poz jê biribû. Yekê bê poz, lê gurçikên wî ji pola. Hîn li Zengê, mezinên Mûsa li ber wî der barê Badê Dostik de çî gotibûn? Çawa çîroka bad ji zarokan re honandibûn, Mûsa tenê dizanî. Dikaribû sê roj û sê şevan

pesn û wesfên Badê Dostik bide. Digot: “Cara ewil wî, kalikê me Badê Dostik li ser çemê Diyarbekirê Pira Dehderî çêkiriye.” Vî Mûsayî, hişê wî de mabû ku kalikê wî Pira Dehderî ava kiriye, tamam nebe jî, xwe niv Badê Dostik dihesiband, dilekî qirase pê re bû. Hêdî digot, lê pêlî gotinan dikir û digot. Gava digot em Badikî ne, fena bibêje em ji ezbeta Ristemê Zal in. Mûsa nizanibû tirs çî ye. Derwêşhesenî newêribûn li pêş, lê li pey wî, ji bona ku poz pê ve tunebû digotin: “Mûsayê Kirr.” Birra jî kirr bû, lê gamboreyekî mêran bû. Herçiqas ji bêgavî hatibûn bûbûn gavan jî, Derwêşheseniyan ew nas dikirin, dizanîn pismamên wan li hember dewletê hatine, li çiya ne. Serî li ber dewletê rakirine. Fena cina ji hesin bitirse, jê ditirsiyan. Mûsa li gundê Derwêşhesenan, li herêma çemê Embarê bûbû deqê nava beranan. Tevli ku du jin kiribûn jî, zarok jê re çênebûbûn. Lawê birayê xwe Mihemed, Şêxo biribû ba xwe û dabû ser nasnameya xwe.

Kurê Hemo yê duduyan Elî bû. Piştî bîst saliya xwe Elî, birayê xwe yê piçûk Şukrî jî girt û çûn Diyarbekirê. Di Sûka Şewitî de dest bi qaçaxçitiyê kirin. Rewşa wana aborî xweş bû, Elî bû xwediyê çar jinan. Kesekî nizanî çend zarokên wî hene!..

Birayê sisêyan Mihemed jî sê jin kirine, colek zarokên wî hene.

Lawê Hemo yê piçûk Şukrî, ji pismamê xwe Feqî Elî û Ezîz gelek hez dikirin. Karibû bi mehan qal û behsa mêraniya wan bike. Şeveke kanûnan, ew zivistana Amedê, berfa nava kuçe bûye kelandîn, li derve zemherî li ser mîrî. Li taxa Lalebegê, ber soba êzingên mazi, Şukrî li çîroka pismamê xwe Ezo wiha sor bûye:

“Çaxê me mala xwe bir Derwêşhesanan, ez heft heşt salî bûm. Elî û Mihemed jî her yek salek du sal ji min mezintir bûn. Mezinê me Mûsa, aligirê bavê min bû. Bavê min û Mûsayê me bûn gavanên gund, Mihemed û Elî jî golikvan. Ez zarok bûm. Di nava gund de beredayî digeriyam.

Meha sibatê, çend roj berê jinmama min Dadî ji Diyarbekirê hatibû şevêkê li mala me mabû, ji me re qala apê Ezo kiribû.

Digot; “Biryara dardekirina wî dane. Heke ne ji birîndariya wî bûya, ana aliqandibûn.”

Sê roj û sê şev bûn ku barana sibatê dabû, nizanibû veke. Temamê kaniyên direwîn der bûbûn, newal û mesîlên direwîn ji ava baranê hatibûn dagirtin, newal û mesîlikan bihur nedidan. Deştê Amedê seranser bûbû av, kesek nikaribû pez û dewaran ji axuran derxe. Cihan bûbû derya, Xwedê dibarand, dibarand, hêsrên ezman nediqediyan. Wisa baraneke xedar dibarî, cîran nikaribû here mala cîran. Kuçe û kolanên gund hatibûn dagirtin, av li gelek xaniyan qelibûbû.

Em perîşan bûn, tiştên me yên razanê du pelasên pînekirî, hinek pot û pertal. Yanê hemî hemî du-sê mitêlik. Di nava mitêlik de em her çar bira serûqûnkî û di nava mitêlika din de jî, li wî aliyê kulekê diya min û bavê min. Yê bavê min û Mûsa çaroxên wan hebûn, lê yên me ew jî tunebûn. Ji bavê min û Mûsa re gundiyan xirxe standibûn, ji Elî û Mihemed, golikvanan re heşû standibûn.

Her êvarekê ez û birayekî xwe, em diçûn nava gund me şîva gavanan didan hev. Di mala me de, bilî şorba nîskan, savar û danê mehîrê, şalagek arvan, tiştêk tunebû. Temamê xaniyê me, kadîn, axura dewaran û mezelê em tê de. Em di nav miûziyeke kambax de bûn.

Du roj berê çêleka me ya belek zabû. Wê êvarê, me firo xwaribû, em zû razabûn. Em ketibûn xeweke kûr. Bi dengê dîkên pêşîn re, yekî bi usûl li deriyê me da, diya min rabû, beysûs pêxist û çû derî vekir. Gava mêvanê şeva sibatê ket hundir, em çî bibînin, apê Ezo ye. Kincên nexweşxanê lê, fena dîkê ber baranê şilo pilo. Tayeke ziwa di libasên wî de nemaye.

Çawa wê şevê, wê baran û bagerê, herî û şiliyê, bi wan kincên lalîsik gihîştibû gund, nizamim. Xwedê zane Ezo nebûya, deh mêrên çiyayî bi hev re bûna jî dîsa nikaribûn di wê şevreşê, ba û bahozê de ji Diyarbekirê bigihîjin Derwêşesenan. Gur bi gurîtiya xwe newêribû wê şevê ji şikefta xwe derê. Lehiya çiyân, tofana Nûh rabûbû.

Dema diya min çav bi Ezo neket, har û dîn bû, li çok û

jûniyên xwe da, dest bi girînê kir:

-Heywax. Agir bi mala bavê min ket, heywax, li min por kurê, heywax, li min pepûkê, heywax.

Apê Ezo hemêz kir, fena barana derve hêsirên wê hatin.

Bavê min ji diya min re got:

-Pordirêjê, niha çi wîncewînce te ye! Aram be! Dinê bi me nehesîne!

Diya min bê deng ma. Lê dîsa, bi dengê daketî di ber xwe de digotin:

-Li usatê mala bavê min binêrin. Ez bi qurbana te, wî serê te bim.

Di aliyekî de diya min di ber xwe de galgal dikir, di aliyê din de jî sergîn dikir kuçikê û agirê tifikê geş dikir.

Tevî ez ji xew şiyar bûbûm jî, min mitman mitman di binê wê mitêlika lihêfê de, bi baldaneke zarokane li Apê Ezo, diya xwe û bavê xwe dinêrî. Dengê girîn û lorandina diya min meriv seh dikir, kaniyê çavên bavê min hatibûn dagirtin. Ew jî ji Ezo re di hundirê xwe de digiriya. Bi wê kelegirînê hêsirên di çavan de, bavê min ji diya min re got:

“Keçê hela beriya wî agirî tu rabe ji Ezîz re kiras û tûmanên ziwa bîne, bila kincên şil biguherîne.”

Çaxê diya min çû kiras û tûmanên bavê min yên caw ji kulî-nê anîn, apê Ezo li xwe kirin, me seh kir ku apê Ezo birîndar e. Birîna wî ji sermayê zelicî, masiyabû. Apê Ezo bi ser kiras û tûmanê bavê min de xirxa Mûsa jî li xwe kir û xwe da ber tifikê.

Qet xema wî jî nebû. Te nizanîbû ji nexweşxanê reviyaye, birîndar e.

Wê şeva şilî û şelapê, ba û bahozê ji Amedê heya gund, bi wê birîna xedar... Meriv digotin qey ji dawetê tê, bi kêf bû. Beriya diya min hevîr bike û fitîrê bide ser birîna wî, têr slo-pên sergîn xistin tifikê, agir geş kir, beroş da ser, ji Apê Ezo re şorbeya nîskan keland û da ber. Apê Ezo du nanên tenûrê di sehena şorbê de hûr kirin, fena gurê birçî bi kevçiyê darîn ket ser, sehena şorbê, her du nanên tenûrê fit avêtin. Diya min seheneke din dagirt û dîsa da ber.

Apê Ezo xortekî kin ê duqat, porê wî reş, çavên wî şînên diya wî, simbêlkeş, yên nû palikdayî û awirbaşok bû. Ser û çav gilover, ji xwe bawer, fena teyrê baz awirên wî dagirtî bûn. Piştî şorbeya xwe vexwar, germ bû, keneke zêde li rûçikê wî rûnişt, ji qutiya bavê min cixareyek ji tutûna firdik pêçand û kûr kûr kişand.

Bavê min jê pirsî:

-Vê şeva hanê, tofanê çawa ji çemê Dicle û Embarê gihîştî vir?

-Ez jî nizamim, çawa gihîştim, Xwedê bû alîkar.

Piştî Apê Ezo çend nefesên kûr li cixareya xwe dan, hiş hat serî, ji bavê min pirsî:

-Haya te ji Zengê heye apo?

Bavê min bi xemgînî:

-Feqî Elî zarok birine Beytloqê. Ew jî geh li wir geh li cam Şêx Fexrî ye.

Apê Ezo keniya, bavê min pirsî:

-Çika ji min re bibêje. Tu çawa di vê tofan û lehiyê de ji Amedê gihîştî vir? Vê şevêse tu çawa ji çeman bihuri? Îro se roj in newalikên di rewîn bihur nadin, wan çemên hût?

Ezîz:

-Dadî û Eyno hatin cem min. Di zivistana paşîn de, ez derxistim dadgehê. Gundiyên me hatin li ser min îfade dan. Tiştên min nekiribûn jî xistin stûyê min. Dadgehê ez darizandim. Piştî du rojan kaxez hat girtîxanê. Qirarê dardekirinê dabûn, lê negotibûn kengê, kîjan rojê. Ebûqat îtiraz kir. Birîna min baş bûbû, lê hîn giran bû. Gotin tu hinarê tirş bixwî dê birîna te bi axive, mejbûr dê te bibin merezxaanê. Mencêya qîza xalê min potê birînen min anîn, min jê re got ji min re hinarên tirş bîne. Mencê, ew roj du kilo hinar anîn. Min du roj tenê xwarin. Birîna min zelicî, har bû, xwîn jê diherikî. Tîna canê min derket ser çilî. Ji bêmecaliyê ez birim nexweşxaneyê.

Ez çend hefte mam.

Ez û Gasoyê Belhanê di odeyek merezxaaneyê de, li tebeqa binî bûn. Gaso jî fena min giran birîndar û li bendî dardekirinê bû.

Qerwaşeke merezxañê ya bî, navê wê Sacîde bû. Xwarina me danîn. Nizanibû ez mehkûmê dardekirinê me. Ji min hez kiribû. Min ew hezkirina wê di bîbikê çavên wê de fena aye-tulkursî dixwend. Digot, “çavên te fena moriya nezerê ne. Pirr xweşik in. Li kî çûne?” Ev hevoka wê ji min re bû îlham. Min jê re got: “Çavên min, li yên diya min çûne. Tu alîkariya min bikî ez birevim, ezê bi te re bizewicim.” Wê jî ji min re birekeke hesinbirînê anî. Bi roj dema pawan diçûn xwarinê an nimêjê, min caxên şibakê dibirîn. Bi azandana meleyê razanê re pawanê ber derî çû nimêjê, min û Gaso xwe avêt nava baxçe. Me çarşeb bi darekê ve girêdan û me xwe di zinarê Fîsqeyayê re berda xwarê. Baran fena devê meşkê dihat. Tarî, çav çavan nedidît. Bi çi awayî ez jî nizamim, lê min dît em li ber çem in. Dema em gihîştin ber çem, dengê şildim bildima ziftiyan hat. Min ji Gaso re got: “Zû bike. Ew seghav li dû me ne.”

Çemê Amedê wisa hatibû dagirtin, laserek bêqiyas rabûbû. Buhur nedida. Ne bi soberî, bi kelek û keştiyan jî meriv li çem bidaya, meriv nizanibû dê çi bibe. Min ji Gaso re got:

-Gaso, divê em li çem bidin, nexwe wa ye esker li dû me, em nafilitin.

Gaso got:

-Ez soberî nizamim.

-Tu soberî zanibî jî nizanibî jî divê em li avê din. Ji bilî vê riyeke din tune.

Dengên eskeran nêzik dibûn.

Wele me her duyan bi hev re gurm û xwe avêt nava laser. Piştî me xwe avêt nava laser, jê û şûnde min Gaso nedît. Gaso di nav pêlên ava lişo de winda bû. Min û lasera çemê Diyarbekirê bi navê girt, geh ez ketim ser avê û geh jî av ket ser min. Yanê min û avê, me fena kûçikan hev gevizand. Pêlan carina wisa zexm li min didan, welê pît ez dibinê avê re dikirim ku ez bi mîtroyan di binê avê de dimam, nedihiştin ez serê xwe derxim, bîna xwe bistînim. Lê min xwe şaş nekir. Min xwe bi pêlên avê re berdida û dema min keys bidîta, min xwe bi aliyê Qitirbilê ve dikişand. Ez ji binê Fîsqeyasî, di texmê baxçeyên Hewselê,

wî ciyê fire de, ji avê derketim vî aliyê çem. Gava ez gihîştim vî aliyê çem, ne şilbûna cilên min, ne baranê, ne jî şeva tarî, ji min re dibûn asteng. Ez ketim çol û beyaran û serî bi heyrana lingan. Ez bawer im ez di saetek de, ji Tireloyê buhirîm û gihîştim binê Yabacî, ber çemê Embarê. Wî jî bihur nedida.

Gava apê Ezo diaxivî, di bibikê çavên wî de çirisandinek, şewqa jiyane tijî bû. Te digot qey hatiye cîhanê, dê wê cîhanê ji bin destê zaliman derxe û îdare bike. Ewa ji xwe ewle, wisa bi xwe bawer û awirbaz bû ku min bilî wî hîn kes bi wî awayî nediye. Di nava nêrînên wî yên sert û tûj de, jiyane tijî bû. Li hember Tirkan kîneke kûr pê re hebû, dixwest biba Badê duduyan. Giyanê dewletbûnê di bibikên wî de xwe dida der. Neyartiya Romiyên, di xêzên rûyê wî de dihatin xwendin.

Wext êdî rohnî bûbû, lê em yek ji ranezabûn. Me dixwest lê guhdarî bikin. Bavê min li me hemiyan qewêtî kir:

-Nebe nebe, hûn ji devê xwe derxin, bibêjin apê Ezo li mala me ye!

Me li kadînê, di nava ka û giyyayê mayî de ciyê apê Ezo çêkir. Hefteyekî apê Ezo di kadînê de qediya. Diya min çûbû di nava gund de derew kiribûn, gotibû çokê Mûsa kul bûye û melhem peyda kiribû. Ew melhem li birîna apê Ezo dida. Her serê sibê jê re şorba nîskan dipehtin.

Rojekê bavê min, Mihemed bi xwe re bir ber dewaran, Mûsa li mal ma. Apê Ezo bang wî kir û jê re got:

-Mûsa! Sibê tu û Elî herin garanê. Garanê bibin nêzî garaneke din, paroneyekî, conegayekî, noginekê, hema te keys li çî anî, têxe nava garanê, bi xwe re bîne. Divê ez baş bixwim, werim ser xwe.

Mûsa:

-Dê bavê min nehêle.

-Bavê te li min.

Roja duduyan Mûsa di nava garanê de, paroneyekî mermeriyan anî. Me di hundirê axura me de, çalek kola, apê Ezo û Mûsa golik dan ber kêran. Ji bona bîna goşt neçe gundiyan, diya min her roj, goşt bi şev dibiraştin an dipehtin, apê Ezo

dixwarin. Apê Ezo di kadînê de goştê golikê parone qedand. Di hundirê kavlê xaniyê me û roniya tifika sergînan de jî, meriv kifş dikirin rengê apê Ezo guheriye. Rûçikê wî sor û pembe, guhên wî bel bûbûn, çavên dilîstin.

Dema bavê min û ew li mal nebûna, apê Ezo bang min dikir, digot:

-Kengê tu mezin bûyî, were ba apê xwe? Ezê ji te re şeşderb û mawîzer bistînim. Kalikê me dewlet çêkiribû. Van barbarên niha, wêran kirin. Gere em dîsa dewleta xwe çêkin. Heya em Romîyan ji welat biqewirînin ax ya me ye, lê patron ew in.

Rojekê min ji Apê Ezo pirsî:

-Çima em û Tirk neyarê hev in, apo?

-Bi macirî hatin, bi zorê bacê ji me distînin. Eskerî bi me didin kirin. Bilî vê, apên te Sebrî, Arif û Reşît kuştin. Em ji bav û kalan de neyarên hev in.

-Ji min re mawîzerek bistîne, ezê wan geber bikim.

Tifinga beqçî ya dewletê hebû.

Apê Ezo ji min re got:

-Binêre Şukrî! Tu piçûk î. Kesek ji te şikan nake. Here mala beqçî, bi zarokên wan re bilîze, hîn bibe çika tifinga beqçîtiyê li kîjan odayê aliqandiye. Ji kesî re qal neke ha. Herê?

Di rojekê de ez hîn bûm tifinga beqçî li kîjan odayê, tevî rextê xwe bi mîx ve aliqandiye.

Çaxê ez hatim min jê re got, qasî zarokekî kêfa Apê Ezo hat. Êvarekê dema razanê Apê Ezo ji bavê min re got:

-Ezê herim, apo.

-Tu dê karibî, bavê apo?

-Ez bûme fena pola, apo.

Apê Ezo bîst û sê rojan di kadîna me de ma. Bi goştê golikê parone hat ser xwe, zexm bû. Birîna wî sehal, devê birînê hat hev.

Min nedixwest Apê Ezo here. Lewra ez û ew bûbûn heval. Paşîvan apê Ezo çavên me her çar birayan ramîsan, dest li pişta me da û got:

-Ji kesî netirsîn. Hûn çar bira ne, pişta hev bigirin, kesek nikare milê we xwar bike.

Ew roj ev roj e, me pišta hev girtiye.

Serê te neêşînim, me her çar birayan jî, yeko yeko destê apê Ezo ramîsa, em para kişîyan. Bavê min û diya min jî apê Ezo hemêz kirin, çavên wî ramîsan, diya min satilê avê li dû rijand.

Sibetirê gotin diz ketine mala bekçî û tîfinga wî birine. Li ser tîfingê ziftî hatin bekçî birin avêtin girtîxanê. Pênc meh paşî berdan.

Hawşana jina Elî jî wiha digot:

-Dadî xwe havil kiribû dê biçûya Diyarbekirê. Dîsa wî ka-firê qol Elî Barût avêt ser gund, Dadî girtin:

-Ezîz ji merezxaanê revîye, li ku ye?

Ezîz nehatibû mal, haya me jê tunebû.

Me jî dipirsî, heke revîye, ka?

Çima nehat?

Çi bû? Gelo û gelo?

Derdê me, yê yek, bûbû çar, birîna kûr, me nizanibû ew belqitiyê kulê rast dibêje an direwan dike.

Heke rast e, reviyaye çima nehatiye mal?

Li ku ma? Ziftî hatin Dadî ji Helhelê birin Zengê.

Bi ser de jî belqitî hatibû qîra xwe ji me venedikirin.

Ji Dadî re digot:

-Tu dê kuran bînî teslîm bikî!

Bextreşê xwînî, di nava gund de, li ber mala Emer Keya bi şemaqan bi Dadî ket:

-Heke tu nehînî kurên xwe teslîm nekî ezê we sirgûnî Ana-dolê bikim!

Dadî bersiv da û got:

-Pêşî ez vê ji te re bêjim. Tu ne mêr î, heke tu mêr bûya te şemaq li pîrejineke fena min nedidan. Ya din, ez nikarim herim kurên xwe ji te re bînim. Ew mêr in, çek û rextên wan hene. Welew ez karibim jî nahînim, teslîmî macirek fena te nakim. Heke tu mêr î, -bi tiliya xwe Binêzinar nîşan da- haaa li wir in, de here bigire. Tu newêrî bi ser wan de herî, ji min dixwazî? Bizanibe kurên min ne ew mêr in, tîfinga xwe deynin, werin teslîmî nenasekî fena te bibin. Dê roj were, kurên min, yên

mîna te nakin seyisê hespên xwe. Lê îro gustîlka Silêman bi te re ye.

Elî Barût îman bi Rebê Mûsa anî ku Dadî nabe alîkar. Lê ya rast, haya me ji Ezîz tunebû. Nemaze, Dadî kêmasî nedanîn ser xwe û serî nediçemand. Elî Barût du roj li Zengê kon kutan, pirsra Ezîz û Feqî Elî kir.

Dawî de rastiyê ji Emer Keya (Lawê Şêx Ehmed, birayê Cemîl) re dibêje:

-Ezîz û Gasoyê Belhanî revîne, li çemê Amedê dane, sibetirê li qewsa Pira Dehderî termê Gaso dîtine, Ezo ne xuya ye.

Gava em bi vê nehesiyan, em bi ser av û agir ketin. Lê me nizanibû çawa bikin, herin ji ku, kê bipirsin. Piştî ew kafir ji gund teqizî çû, me agahî gihand kekî wî Feqî Elî.

Em tirsîyabûn ku Ezîz jî di çem de fetisibe, şîpê avê wî têxe nava gerînek û sûşê binê sîlik û heriyê kiribe.

Feqî rabû çû cem Şêx Fexrî, agahdar kir. Hêna me tu agahdarî nestandibû, me dît çek û rext li milê Ezîzê me. Ji kêfan, cîhan bû ya me.

Ji gundê Elodîno Mihemedê Dawo, mêrê Besê digot: “Şêx Fexrî li çiya bû. Avêtin ser Qamişlû Delû Fikrî û Evdîlqadir Başçawîş bi tevî ziftiyan. Kom kirin gundî tevî zarokên şêx û gundiyan, qumandar sil bûn, qise kirin bi zirtan: “Çima hûn ders didin van feqîyan?” Agir avêtin koşk û xaniyan, şewitandin mizgeft, hucre tevî kitêb û mishefan, şagirt li vata hîştin li nava piyan.

Îsmetê Kerr li welat xela rakiribû. Feqîriyeke bê bav li welat didomand. Meriv karibûn seba loqmeyekê nan kêran, xinceran li hev bixşînin. Li dikanan jî tişt bi kaxezan difirotin. Nexweşî ketibû nava xelkê, sewalên fena elok, mirîşk li dora gundan nemabûn. Em bûbûn bi hesreta hêkekê. Ji ber ku mirîşk qe-

liyabûn, hêk tunebûn, Besê nikaribû qirçikekî sabûn bikire, pê kincên me bişo. Lîs û hêlînên kêç û spiyan di gundan de çêbûbûn. Deştî diçûn ji gundên çiya xweliya darên mazî dianîn, dixistin sîtilan, cilên bi rişk û spî davêtin nav û temamê rojê dikelandin. Rişk û spiyan qiyamet rakiribûn. Min ji xwe re got de wa ye gund şewitandin. Yên şewitîn ji xwe çûn, yên mayî, bi mezin û piçûkan, bi xwe re birine an jî qewitandin. Çika ez herim di nava Tekyeyê an paşûran de, rastî tişteki xwarinê, tebayekî bi kêr nayê.

Min manker a xwe girt, cilik avêt ser piştê, da pêşiya xwe û ez çûm Qamişlûya ku hîn dûman jê radibû. Çûçikek jî li wan doran, ser wan darên nava baxçeyan tunebû. Belkî wan firende û tilûrên wan deran jî ji agir û şewata gund reviyabûn, ji pêtiyê koç kiribûn. Hîn ji Dîwanê, ji Mizgefta Mezin, hucreya feqîyan û pirtûkxaneyê dûman radibû. Li ber pirtûkxaneyê, hozanê mala Bûkarik Şêx Hîda hat bîra min. Gelo ew şîrên ji ser kaxezan ji me re dixwendin, pê çi bûn? Ew jî di nava vî agirê wêtûnî de şewitîn? Lewra yên Quran û pirtûkên mala şêx di hucre û mizgeftan de şewitandibûn, ne qabil bû xwedî li şîrên Hîda derkevin. Min çend car ew şîr ji devê Hîda guhdarî kiribûn. Bi zimanê me, Kurmaciyeke fesîh ji me re dixwendin. Hemî seh dibûn. Derd û kul, evîn û sewda di şîrên feqî Hîda de hebûn.

Min manker li binê Kaniya Siltanê de hişt, ez daketim nava gundê şewitandî. Ez rastî cendekên şewitandî hatim, lê min cesaret nekir li wan binêrim an bijmêrim. Rasterast ez çûm paşûrê mala Şêx. Qehtiyê xanî tapan bûbû. Ez di binê qehtiyê tapanbûyî, di nava max û mirdiyaqên sotî de, rastî tûrekî sabûn û kîsekî xwê hatim. Di wê feqîriyê de, qirçikekî sabûn bi destê kesî nediket. Di mala Kurmancan de sabûn tunebû, kêç û spiyan Kurmanc dixwarin. Ji bona Kurmancan sabûn, derman bû. Min tûrê sabûn, kîsê xwê avêtin ser pişt a mankerê û vegiriyam Elodîno.

Dema ez gihîştim mal, min tûrê sabûn û kîsê xwê ji ser pişt a mankerê hildan û çûm hundir, Besê ji min pirsî:

-Ew çi ye lo?

-Turekî sabûn û yek ji xwê ye.

-Sabûn û xwê?

-Herê.

-Ji ku?

-Ji Qamişlû.

-Ji Qamişlû?

-Herê.

-Ji mala kê?

-Ji mala Şêx.

-Çi çi, ji mala Şêx?

-Herê, ji mala Şêx.

-Çima tu xirifiyî?

-Xirifi me, çima?

-Qey te hiş avêtiye, dîn bûyî?

-Nizanim. Çima keçê?

-Çika binêre, çika binêre. Malmîrat ji min dipirse, dibêje çima, keçê? Tu dibê qey vê sibê bi şîrê mankerê xurîniya xwe kiriye. Hiş pê re tune, nizane meriv naçe diziya şêxan nake. Meriv diziya wan bike, her du çavên meriv zo derdixin. Vê nizane. Rebenê min. Wey Xwedê ji min stando.

Besê heyfa xwe lê anî, gazin ji hişê Miho kir û domand:

-Hey malwêran, ana tu zanî te çi kiriye? Te çûye ji mala Mi-barek, Şêxên xwediyê rêveberiyê, kana mirşid û ewliyayan, xwê û sabûn dizî kiriye. Ji min mehrûma Xwedê re, bermayiyên pîroz, tebarik, bê destûra wan anîne. Beriya top ji ezmanan bi ser me de were, kevir bibarin, brûsk bi me ve din, me heft te-beq di binê axê re bikin xwarê, çavên min û te tev kor bikin, qeda û belayên giran werin serê me û vî kurikî, zû, zû, zû. Para bibe, li şûnê deyne! Nexwe dê boxrik û kuç, agir bi ser serê min û te de bibarin. Zû zû zû! Zû ji nava xanî derê, beriya qedayek, belayek têkeve hundir û aliyekî me pûç, devê me xwar, rîşa kotîbûnê li me bibare. Wan tûran bigre, beriya mala Şêx agir, teyrik û tofana xwe bi ser me û gund de bireşînin, bibe li şûna wan deyne!.

Bi van gotinên Besê re, ez veciniqîm, telpetelpa dilê min ji sîng dihat der. Ziravê min qetiya. Lalîgan mam. Kapsorî ne-bûm, lê hindik mabû di şûna xwe de tix bibim. Hejek li min ket, li xwe veaqilîm. Saweke bêqiyas ez girtim. Hişê min hat serê min û min ji xwe re got: “Te çi kir Miho? Besê ji vir û heya mala Xwedê rast dibêje. Şêx in, xelifeyê şêxê şêxan, yê Şêx Hesenê Nûranî ne. Destê wan dirêj, cidê wan naskirî û nêzî Xwedê ne. Dewlet van seysebatan tîne serê wan, dewleta bê dîn û bê îmanan e, yê kafiran e. Lê çi bi te hatiye, pepûk.”

Min tûr girtin û derketim.

Manker li devê derî, min tûr avêtin ser piştê û çû. Dixwazim lingekî beriya lingekî, beriya qafilqedayekî bi serê me de were bigîjim, tûran li şûnê deynim. Ço ço, manker ji şûnê nalive. Ço ço, manker rikê dike xwe ji cî tev nade, nalebite. Ço ço mîratê, çi bi te hat? Ji ciyê xwe naleqî? Fena ji dîwar re bibêjim, manker qule fena singê konê yê kutandî, xwe ji cî nalebitîne. Min mirdiyaqek girt û weşandin. Eybe eyb, manker xwe ji cî tev nade. Min çend mirdiyaqên din jî weşandin, manker ji ciyê xwe lebitî lê, çaqa paşî ya çepê li dû naçe. Mankera çarpê, bûye sêpê. Cidê mala Şêx li çaqa çepê daye û nahêle manker bilebite. Ew cid li ciyekî nede, ku lêda, keviran, zinaran dişkîne, ruknê qolçeyan diterikîne, dîwarên hişkeber diherişîne. “Çi bû mîrat?” Di wê gavikê de kapsorî bû, nizanîm. Hinekî din jî pê ve mijûl bûm, tewş e. Bayê brûska ciddê Mala Bûkarik li çaqa manker qule daye, çaq ferc kiriye. Manker nikare pê bavêje. Ji gaz û şikeftên dilê min dengê şikandina aletan dihatin. Çirpîn bû, rehên dil diqurmiçîn. Zende li min ket. Wisa tirsekî ez girtim, hindik ma ji sawa giran, ferc li min jî bikeve. Min xwest ji Besê re tiştê bibêjim, ziman di devê min de bûbû gilok. Ez lal bûme, ziman di devê min de nagere. Min hest kir ku bayê cidê Şêxê Mala Bûkarik li van deran ditewise. Fena bayê daran dihejîne. Bi çavan ne xuya ye. Fena hebûna cin û periyar, cidê mala Şêx jî wisa. Meriv hest dike, lê ne xuya ye. Ez di nav de. Ku dilê wan bi rebeniya min neşewite, min nas nekin ku cotkarekî cenan im, hêşîr û evdalê ber piyên wan im, di halê xwe de

me, dê ew ba dev li min bike kasik, guhên min kerr, çavan kor û zimanê min lal bike. Min ev heq kiribû ji.

Bereket be, bi mezin û piçûkan, Mala Bûkarik min nas dikin. Zanin ez xulamê wa me. Nezanî ne tê de, li miqabil wan neqencî ji min peyda nabe. Ez vegeriyam ku ji Besê re bibêjim bayê birûska cidê şêxan li çaqa mankera me da. Tu xwe mebê wê ji nava derî dîtiye, beriya ez tişteki bibêjim, wê got:

-Min ji te re negot, min ji te re negot. Xwelî li serî. Tu ji rîya Xwedê derketî, te tecawizî Mala Pîroz kiriye. Dê qedayan bi serê me de bînin. Çaqa kerê çi ye? Ev nîna ye, tîrnîna li dû ye. Zû ke, evdal!

Min bawerî bi Rebê Mûsa anî, tûr ji ser pişta mankerê girtin, avêtin ser milê xwe û bi rê ketim. Wisa tirsekî bi min girtiye, fena dêwekî, yek ji Mala Zalê min di nava milan de bigre û tehteke aşê fena toq têxe stûyê min, bangeranekê li ser serê min deyne. Serî li min bûye lîtir, tehta Remo. Waswaseyekê bi min girtiye, nizanim çawa salix bidim. Sêwiyekî fena min, çûye dizîya mala Şêx kiriye. Sêwiyê bextreş, çiptaziyê pêxwas. Di hiş de, nizanim min ji xwe re got, dengekî ji nedîtî de hat min, got: “Lawo Miho, ne bavê te, ne kalikê te dizî kirine, her du jî rênçber û cotkar bûn, li dû loqmeyek nanê helal bûn, bi te ketibû Miho, dizîya tûr û kîs?” Ez bi rê ketim. Berê min li Qubeya Qamişlû, warê şêxan û ewliyayan, lê nizanim ezê bigihîjim an na. Min guneyekî mezin kiriye. Ku bigihîjim wir, Hinda Qubê, ezê sed car berkoleyên Şêx Wisif û Şêx Şemsedîn tewaf bikim, eniya xwe pê ve deynim. Bexşandina xwe ji wan hêvî bikim. Ez daxilê we, di bextê we û heft bavên we de me. Min şaşiyeke mezin kiriye, Şêx tîra xeybê bi ser min de reşandiye, ezê tawanbar, ez li hundir, li devê derî li çaqa mankerê ketiye. Heke ez li derve bûma, belkî di şûna çaqa mankerê de li jûniyê min biketa. Minê çi xwelî li serê xwe bikira? Yan jî Şêx bi cidê xwe ez haydar kirime: “Careke din şaşiyeke wisa neke” gotiye: “Zû! Nexwe ezê avarêş bi ser her du çavên te de bînim, bibikan ji reşahiya çavên te bifirînim, te kor û kût bikim.” gotiye. “Ya Şêx Wisifê Kal, ya Şêx Şemsedînê Şehîd, ya Şêx Nûre-

dînê Şehîd, ez di bextê we û bavê we de me, ez benî û koleyê we, min ev şaşî kir, lê hûn mezin ez geda, min bibexşînin. Ji piçûkan xeta, ji mezinan efû. Heywax, heywax. Min mala xwe û wî kurikê mayî bi destê xwe mîrat kir, xezeba Şêxan bi serê xwe de anî.” Waswaseyek, saweke bêqiyas bi min re.

Ji gundê me Elodîno du rê diçin Qamişlû. Yek firetir û xweştir, yê sewalên bar û siwariyê, lê hinekî dirêj, ya din yê rêwiyan peya, kesebir, kintir lê çeq û berik, serbejêr û qiyame, teng û bend, ne dûz e. Ji bona ez zû bigîjim, min da ser rîya rêwiyan peya û kesebir. Tûr li ser kiftê min, ez bi bayê bezê, heya ji min tê, zû diçim. Giraniya tûrê xwê û kîsê sabûn li ser milan, di bîra min de nîne, lê ew serê giran, ziftkirina wî dêwî? Qaşo zû diçim, lê pî jî ranabin, her piyek li min bûye fena destarê. Di nava çemê Mûsikan, wî ciyê kûr de, roniya rojê, ji nedîtî ve dengê hat. Tevî lat û zinar tunene jî, ew deng di nava gezên çem, newal û kendalê wan deran de bû heft deng, olan da, li min vegebiya, di kerrika guhên min de zimiya. Bi wî dengê zimiyayî re, ez likumîm, min bi zorê xwe ragirt. Min li dora xwe nêrî, lê xwediyê deng ne xuya. Lê deng tê, dibêje Miho te nimêja nîvro nekiriye û bêdesmêj î. Rast dibêje. Îcar ew deng dibe heft deng û li min dizivire. Di çavên min de, ew kemê gezên nava çem mezin bûn, çem bi xwe pirr kûr û fire bû. Çemê Mûsikan ê ku ez bihurt bi bihurt nas dikim, hezar carî tê re bihurî me. Teng bûye. Meriv di qasikekê de tê re derbas dibû. Fire bûye. Ji bona Xwedê, ji çemê Diyarbekirê firetir, ji neqeba nava Sêgiran kûrtir bûye. Di nava wî çemê kûr û fire de, ew deng di kerrika guhên min de, welle, bile, tele, deng tê lo, qeyez direwan dikim? Lê kes xuya nedibû. Hindik mabû ziravê min biqete. Dengê ku tekrar dibû, tenê ‘Miho ooo ooo’ dihat seh kirin û yê din seh nedibûn ku çi dibêje. Min dikir nedikir, nava çem nediqediya. Di kaş re bidîyar bikevim, herê, bi diyarê kaş bikevim, Hinda Qubê xuya ye. Belkî ew jî ji wir min bibînin an dengê min here wan. Merhemeta wan bigre, însafa dilê wan nerm bibe. Ji nava çem ne ji wan ewliyayan xuya me û ne jî dengê min diçe. Serê we neêşînin. Ez bi bûlikan,

kaşokê, di nava wê sawa giran, tirs û lerzî de gihîştim binê Baxçeyê Şêx Fexrî. Lê ziravê min ha qetiya, ha dê biqete. Ji tirsan, ji wê sawa giran, dev û lêvên min fena gevizikê nava pirêzeyan ziwa bûne. Mêşên reş di lêvên min de kevizikê dikin. Heya ez gihîştim xanî, helkehelka min, ez tirnefeso bûbûm.

Min tûr di ciyê wan de danîn û bi bayê bezê gihîştim ser kaniya Feyo. Di kûraniya kanî de firaq hebûn an ji min re wel hat, nizamim, beroş, miqlîk, tas, sehen, lengerî, hesk, kefcî, çi zanim, nava kaniyê tijî bû. Na na, qey ji heycanê ji min re wel dihat. Min zû desmêj girt. Bi rê de min zendên hilkirî berdan û gihîştim Hinda Qubê. Wan bêbavan Qube dabûn ber zompan. Bi kuling û zengeneyan kevir li ser kevir nehîştibûn. Berkole şikandine, kirine hezar parçe. Birin li Diyarbekirê dan binê sêpikê, ne bes bû, hatin di gundê bav û kalên wî de berkoleyê bav û bapîr tev herişandin. Wey Xwedê tu ya xwe dizanî. Tu zanî kî kafir, kî misilman e. Min xwe avêt dest û piyê Şêxan. Ez ewil çûm ber tirba Şêx Wisifê Kal. Ez pê de naziyam, nûziyam, fena guran zûriyam. Dûre çûm nik gora Şêx Şemsedînê Şehîd. Min sed car, dused car û hezar car rûyê xwe di wan berkoleyên şikandî da, ew kevirên Merqedê, berkoleyên wan ewliyan maçî kirin. Bi wan de giriyam ku min bibexşînin. Heya berêvarê ez bi wan de giriyam. Min xwe avêt daxilê wan û ji wan hêvî kir ku min û malbata min bibexşînin. Heya hêsir, çîka şilahiye, dilopa avê di kaniya çavên min de nema. Hema dengê ji nedîtî de were, bibêje Miho me dengê te bihîst, ezê rehet bibim, lê nayê. Heya gihîştim malê jî, ew tirs bi min re. Lê li malê, Besê ji min re got: ‘Êdî netirse, heke heyane niha tiştêkî nanîne serê te, êdî qarişê te nabin.’ Lê dîsa jî rebena Besê dikir nedikir, wan du hefteyên pêşî, mêranî bi min re çênebû. Îsmetê Kerr em ji mêraniyê xistibûn.”

Diya Feqî Elî, xatûna Dadî digot: Dema Serhildana Şêx Seîd Efendî dest pê kir, Feqî Eliyê min zewicandî, Reşîd, Arif û Ezîzê min ezeb bûn. Ezîz hîn pirr naşî bû. Em bi gotina Axa Begê, bi mala Bûkarik re ketin şerê Tirkan.

Dema Îbrahîm Têlî li Diyarbekirê bû Mifetişê Gelemperî, gundiyên me ji çavnebariyê çûn giliyê me kirin. Heke gundiyan gilî nekira, dewletê esehî nizanibû yên me ji çûne şer. Îbrahîm Têlî gundiyên me ji kirin nijdevan.

Gundiyan gotin: “Keyayê van deran em in.” Yê di temenê xwe de tifingek ji çaqa kerê jî navêtibû milê xwe, bû xwediyê eyneliyê, pêre fehş bû. Bi wan tifingan har bûn, dev li dar û devîyan, mar û kûsiyan dikirin. Firsend ketibû destê çiptaziyên dora kuçeyan, dinyanedîtîyan.

Kurê min Feqî Elî bi hesabê ebced dizanibû. Dida ber hev, bela xwe di kesî nedida, zû zû nediket nava hefte û heşt gundiyan, gelş û teşxeleyên wan. Tevî nijdevanan bela xwe di me didan jî, Elî digot: “Em gundiyên hev in, îro tifingên dewletê avêtine milên xwe, pê meyxweş bûne, sibê karê dewletê bi wan biqede dê pêhnekî li kamaxa wan xe. Em gundiyên hev, pismam û xalanên hev in. Mal û milk, pez û dewarên me di nava hev de ne. Dê rojekê li xwe varqilin, hiş were serê wan.”

Çûn gomên me li Derkuran şewitandin, dehlên Qor qol kirin, darên fêkiyan yên Dehla Diyaban şikandin, kemên hêjîran yên nava rezê Mexer qol kirin, li nava zeviyê Devê Newalê qurmê darên hirmîyan qaşil kirin, zirar dan malê me. Pez û dewarên xwe bera nava bax û baxçeyên me dan, tiştêkî di bax û baxçeyên me de nehîştin.

Feqî Elî pêşî li Ezîzê min negirta, dê rojê mêrekî bikuşta. Feqî nedihîşt, digot: “Nezan nebin wisa nakin. Nizanin. Haya wan ji dinyayê tune. Nizanin armanca me çi ye? Nizanin ew tifingên di milên wan de yê neyaran in, çi qas neyarên me, ewqas jî yê wan in, îro em, sibê dor tê wan.”

Ezîz ji Kekê xwe re digot:

-Bihêle ez dersekî bidim vana, van derana hetikandin.

Feqî ji Ezîz re digot:

-Ew nezan in, qey tu jî? Tu ji apê Axa vê fêr bûyî? Ji bona van rebenan wî ji me re çi digot? Bihêle, Xwedê mezin e. Heyfa Huso ji Mûso re namîne.

Bi van jî ranewestiyar, çûn ziftî dan dû xwe, anîn avêtin ser mala me. Mêr ne li malan bûn, agir bera xanî dan. Zad û zexîre, nivînên razanê bi tevî nivînên mêvanan, tiştêk ji me re nehîştin. Min ji wî zalimê Elî Barût re got, de waye we agir avêtiye kadînê, heya bigîje qata jorîn, bihêle, qene ez pirtûkan ji nava xanî derxim. Pirtûkên dînî, Quran, Mewlûda Nebî di nav de ne.

Got:

-Na.

Min got:

-Heke tu nahêlî ez hemî pirtûkan derxim jî, tenê ezê Quranê Kerîm û Mewlûda Nebî derxim. Zalim ew jî nehîşt. Quran û Mewlûd jî di nava agirê xaniyê me de bûn rijik.

Kûçikekî welê bû ku hindik ma me jî pê re bişewitîne.

Piştî şewitandina xaniyê me, Elî Barût ji diyarê Girê Xatûnê bigre, ew qora çiya heya pišta Farqînê, bigihîje Pira Kemûkê, ji diyarê çiyayê Şîro bigire, heya dawa Çiyayê Taloriyê, ji pozê Engîsê bigire heya Warê Qozmê, ji pišta Hezanê, Çiyayê Dêrê bigire heya diyarê Beytiloqê, ew keştiya nava wan çiyayan kiribû girtîxane, jêrzemîn. Qereqol li pey qereqolê, qerergah bi ser qerergah de dadimezirand, eskerên reş û bejik tê de dihêwirand.

Yek ji wan qereqolan jî, anîn li Pêşêkevîr, nava axa Zengê, li palê Girê Şewatin, bi ser zeviyê me yê Sêparê re, li pišta Hewza Silqan ava kirin. Girê Şewatin li rojhilatê Zengê, di piştî Riya Karwan û riya peyayan de ye. Gundîyan ji hevbirrîna wan riyan re digotin: “Xaçek.” Ji diyarê Girê Xatûnê bigire heya Malêgir, di qora wî çiyayî, bi ser Deşta Diyarbekirê ve, yek rîyeke karwanên mezin hebû. Ev riya ku ji Qordona Mûşê,

hêla Çewlig û Erzeromê dihat, gere karwan di vir de derbas bûbûya. Nexwe çiyayên Pêşêkevîr rê nedidan.

Riya Karwan ya mezin, di ser Pira Intaxê ya Çilkevîr re dihat, di nava Şafirên hember Mişîrfê re bi diyar diket, di diyarê Warêlîlan, piştê Girê Hecî Wisîf re digihîşt Xaçekê. Li diyarê Zolê, piştê Rûyê Helhelê, di nava zinarên Kerre, erdê Sor re bi diyar diket Rasteya Sêgiran, di Rêça Dondilê de dadiketin Newala Kundan. Di piştê Derenceya Newala Tehtikê de bilind dibû Mêrga Kaniya Spî. Êdî ji wir deştê Diyarbekirê fena oberiyeke, meşrebekê xuya bû.

Ev ciyê Elî Barût hîlbijartibû û qereqol damezirandibû, navenda derbasbûna rîyan, di binê çavan de bû. Ji diyarê Girê Şewatin hemiyê wê keştiya nava her du qorên çiya, ji nava Kerreyên Engîsê bigre, heya çavên te bibînin xuya. Dewr û dora Zengê, girê Qil, girê Ezaban, Xerxel, Binêseyêran, Gola Hemo, Kaniya Bilqbilq, Guhera Xecînê, Kaniya Qîş, Pey Pelan, Çala Gêwan, Qulhecik, Hokey Vay, Newala Helêlê gîş, ji diyarê girê Şewatin fena hêkekî xuya bûn. Di binê çavê esker de pehn. Esker karibû ji çardaxên çavdêriyê, bi dûrbînê rovî û kewên serê zinaran jî bibîne.

Xaka Helhelê ji Girê Şimûnezê, Rezê Hedad, Beyarê Qazî, Dêgala Mezin, Baxçeyê Tûmo, Zeviyê Balo, Biyokên Tanêr, Kaniya Şemo, Qorîreşo, fena kefa lep xuya bûn. Ji Benê bigre heya Şimşimê, Sinê, Banadêran, Licê, Pasûr û warê Badikan li pêş çavên pawanan reng bûn. Girê Şewatin ciyekî pirr stratêjîk bû.

Di nava wan çiyayan de gund û dehl, zeviyên avî, bax û rezên bi bisk û kezî, lê di binê potînên eskerên Elî Barût de bûn. Ji diyarê Girê Şewatin, bi sedan gund di alima Elî Barût de ne. Tiriyê şîrîn, ji wan re, hêjîrên Mexer ji Elî Barût û Evdîlqadir Başçawîş re bûn. Elî Barût li wir bûya li wir nebûya, Ebdulqadir Başçawîş bi şîrê bizinan, nivişkê miyên çiya, hingivê zinarên Zixur, rîçalê biyokên senbole, nanê tewqa Mala Emer Keya, tenûra Taxa Kirdan li ser sifreya taştê de bû. Gundîyan ji qumandan re danê tewirekî xwarin amade dikirin. Zengulok, nanê qatqat, afkîn û keşkerûn.

Li pêş Qereqola Girê Şewatin hespên qedene, yên Ûrissita-nê. Piyên wan fena lekanên berfê. Mîratan dixwar nedixwar têr nedibûn. Rojê kadînekê têra wan nedikir. Her hêstireke wan, ne wan topan, karibûn trêne li dû xwe kaş bikin. Li nava qereqolê sêsed ziftî û nijdevanên bêxwedî, bê ser û bê sermîyan, di xizmeta neyar de pawan. Nas dikin şîkêr û kunên çîyan, gelî, zixur, rê û neqeban. Navnîşanên çîyan bi Kurdî dibêjin neyaran. Neyar agahdar dikin ji best û hesûyên çîyan. Fedî nakin, dikenin fena qehpikên ereban. Fena çîyayekî rakin, deynin ser çîyan. Hinekî ji nijdevanên Liciyan, ew navnîşan ji wan re werdigerandin ser zimanê Tirkî. Ew agahdar dikirin ji kun û pace, şikeft û şîkêr, veşartiyên van çolan. Navnîşan dinivîsandin li defterên Tirkî.

Ax axx. Ji pîrê pirsîn, derdê te çi ye Pîrê?

Got: “Barê min derd û kul, serbar ez bixwe me.”

Xayîn in, an nezan?

Lê tiştên dikin li zirara wan bû. Bê bîr, bîr nabin tiştan. Ne xwefiroş, lê ax ax xizan û nezan, bûne lîstik, goga nava piyan. Çaqên keran avêtine stû, li dû neyar fena cewrikên seyan. Ku xwedyên çek ji van qehremanên me re nebêjin, ‘Kiş kiş,’ tu zelikê têxî qûna wan, newêrin herin tariya şevan. Bêhişî bûye belaya serê wan.

Nezan in, nezan.

Tiştê li tûrikê hişê wan, pêgirtên bav û kalan, xinizî, zexelî, zikreşî, bêbextî, bexîlî, dek û dolab, dexesî giş para wan. Fena marê binê şîmbêlê. Ev in kelepûrên van deran. Qaşo meriv in, lê zîx dane fena boqên pîvazan, li ser du piyan. Li dû hev digerin fitne û vilingorên giran. Ji bona tûtîkekê karin ji hev bikujin mêran. Îlm û irfan, xwendin û bajarvanî nayê hiş û bîra wan. Gundî, şopdarê kurm û xwiyên sedsalan, pêşiya xwe nabînin bi her du çavan. Bê edeb in, nizanim bibêjim, kitabên edebê tunene li mala wan? Nexwende, haya wan nîne ji bajar û ciyên biyan. Jiyana wan, xaka gund û Eraziya çend gundên dora wan. Di nava çembereke hesinî de, bê agah in ji şaristanî û bajarên.

Nezan in, nezan.

Gotina biyaniyekî tirrek ji wan re fena ayetê pêxember dicebire li nava hişê wan, dikeve kodika kortikê, yê mezinên wan namîne di bîr de heya çaxa razan. Bê bîr, nizanin dîroka gelan, bîra wan ji hev re bîra filan. Kirinên neyaran zû ji bîr dikin, davêjin pişt guhan, ji bîr dikin fena masiyên çeman.

Nezan in, nezan.

Dîwarê qereqolan pîroziyên wan, lewra pirr ditirsin ji ziftî û cendirmeyan. Loma pîroziyên xwe difiroşin pirr erzan. Zimanê wan li ba wan yê çivîk û elokan, yê neyar Etehiyata wan. Qulhuwelahû ji ber dixwînin bi devan, watenezan, nizanin bi-pirsin ji kesan.

Nezan in, nezan.

Nayê bîra wan qal û qewxeyên giran, nizanin Feqî û Ezîzê min, çima li çol û yaban, derbê davêjin yuzbaşî û bînbaşiyên neyaran.

Nezan in, nezan.

Tifingên neyar avêtine milan, xwe digergiştînin li pey Roman, fena elokê nava garan.

Nezan in, nezan.

Gundiyên me, pismam û xwarziyên me, em nikarin xwe bişon ji wan. Lê dûpişk, koremar, mişkê har in li nava piyan, li binê solan. Jehrê xwe dirijînin damara xal û xwarziyan. Pêve didin ji kêleka neyar li piyan. Bêbext in fena marên nava leman. Fena marê bêbext tif dikin çavan, nahêlin meriv pêşiya xwe bibîne li nava pûş û palaxa beyarê quntara çuyan.

Nezan in, nezan.

Ji ber destê nezaniyê, sermiyanê me ne, derd, serweta jê mayî, axîn û ofîn. Axînan hêsir di çavên me de nehiştin, bînahiya çavan ji bibikan birin, çav di tariyê de man. Ha bêje, ha bêje, ji kê re dibêji? “Qewmê rûreşê zikreş, tu çi qas dibêji kiş, ewqas xwe dide pêş.”

Emîn Efendî xwendeyekî Zengesorî bû. Yekî zirav ê dirêj, pozkavir, lêvtenik bû. Ji van Kirdên çiyayî, yên li serê çiyayên bilind gir dibin, nava wan fena rexşê mêrga Nefelan zirav, li wan çiyayên bilind gir bûbû. Ronahî ji bibikên wî dibarî. Zêdeyî heftê salî û ew çend mûyên bi riya wî ve meqes lê nedabû, yek tayekî reş di riya wî de nemabû, rî dirêj, fena hirî, edebekî ronîdar ji wan mûyên çîlspî dibarî. Tevî salên wî jî, di rêçûnê de piyên xwe bilind dikir, di rê de diçû. Loma jî jipara meriv nedizani kal e, piavêtina wî fena xortan bû. Çepilên xwe jî baş diweşandin. Zêde nermik û şîrîn diaxivî. Li Diyarbekirê karmendiya Tapûyê, li Yemenê nivîsevaniya Alayiyê kiribû. Geriyabû, civatnasbû. Medreseya bav û kalên wî li Zengesorê ji mêj de, pey wê digihîşt du sed sêsed salî. Peywirê malbateke xwediyê xwendin û zanînê. Ji mezinan heya piçûkê begên Licê, meleyên herê mê, dostên wî bûn. Gula civatan, dostê Bîlalê bavê Fehmî û Seydayê Licî bû. Bi Seyda re diket zikra wêjeyê, bi Bîlal re qala civatan, hîmmetê dikir. Di dema karmendiya xwe ya tapûyê de, Diwabekriyê ku qenciya wî negihîştibû hema bêje tunebû. Beg û axawatê li taxa Mizgefta Mezin, di hewşa xaniyê hewşselbkirî, eywana qeyntirme û bi hewiz de nebûba mêvamê Emîn Efendî nebû. Temamê Diwabekriyan ew nas dikirin. Li Diwabekirê bavê Tûjo (Fuad Beg) dostê wî yê canecan bû. Bi mele Hesenê Qerenazî re li ser xezel, li Medreseya Mesûdiye Meleyê Xasî, dostê wî yê gengeşeya edebê, marîfetê bû. Gava li Diwabekirê bû, ji du rojan carekê riya xwe bi dikana Mele Beran dixist û pê re henek dikir. Lewra Mele Beran kana henekan bû. Hecî Nîhat dostê wî yê qehwexaneyê Bursayê û çayvexwarê bû.

Kal û karkenar bûbû. Hatibû warê zarokatiya xwe, zozanên Kirdan, warê bav û kalan, Zengesora li bêlanê çiyân, li wir, sermaya Şerefdînê ji jor de delî dolî, tewkelî, bi bayê bezê tê. Zivistana Zengesorê herî hindik pênc meh dajo, wan çiyân fena

hêk spî dike. Emîn Efendî evîndarê zozanê kalikên xwe, zaro-tiya wî li wan waran, di nava mişarên garis de bi qîzikan re bi veşartokê, firîşteq listibû. Ew listikên nava mişarên garis, qet ji bîr nekiribûn. Bi wê kaliya xwe, havînê salê carekî siwarê kerê xwe yê qule dibû, di warê Ehmed Begê, mezraya Êxmûgê de xwe bera ser çemê Sarimê, gola Ciwanan dida û wan masiyên ava qeşa bi nîkê digirt. Bi vê emrê wî dirêj, bîna wî fire dibû. Karê li gund bikira xwendin, xwendin û xwendin bû. Di wî temenî de jî, maşela fena tîra ji zikê kevan derê.

Navê wî Emîn, leqeba wî Efendî bû.

Temamê begên Licê û Pêçarê fena kalikê xwe jê hez dikirin. Lewra pir kubar merivek, apê Kurdîzade Ramîz Efendî an jî pismamê wî bû. Ji malbata wî, ji ateya wî bû. Li herêma xwe jî bi rewadariya xwe dihat naskirin. Ji kubarî û zanabûna wî, xelkê herêmê pirr jê hez dikir.

Sixurên Îbrahîm Têlî hinekî li qerargaha Licê gilî dikin ku li dora Zengesorê firarên dewletê, usat û qaçax hene. Navên wan jî didin. Navê Uzoyê çardeh salî, yê qicikê Akragî jî di nav de. Navê peyayên Şêx Fexrî yên bi nav û deng.

Elî Heyder Beg qetarekî esker digre, davêje ser herêmê, ciyên gilîkaran salix dane. Çiyayên asê û daristanî, geliyê kûr, meriv kevirê bavêje, gava bikeve deng nayê meriv, bi zinar û latên hût û tîk. Ne birr û qetarekî esker, bi tabûran bavêje ser wan deran nikare bi Uzoyê çardeh pazdeh salî. Lê Elî Heyder çeteyên Kurmanc an eskerê bejik bibêjim, dide pêşiyê, bi eskerên xwe diçe wan çîyan, ew û firar bi hev re dikevin heft û heşta çekan. Teqîna tîfîngan deng dide zinarên hember, dibe olan û bi çend dengî li wan dizivire. Bi bêjîngan qowanên fişekan li binê daran, devîyan de dimînin. Şerekî ganbore di nava wan de dertê û Uzoyê Emê Sûr halan li xwe dide; *‘wah wah ez Uzê lacê Emî ya, ezo eyro di mardey piyê şima.’*¹ dibêje. Firar qasê pazdeh bîst kesî, esker pênc şeş qatên wan. Di wê pevçûnê de nivê eskeran tên kuştin, nivê din û qumandar jî hev

1 Wah wah, ez Ūzoyê lawê Emo me, ezê îro di diya bevê we nim.

winda dikin, esker bela wela, revarev direvin.

Qumandarê wan Elî Heyder bi tena serê xwe di gazekê de asê dimîne. Bi çi kul û halî di qiyame û serberjêran re xwe davêje nava gundê Zengesorê. Emîn Efendî nas dike û rasterast diçe mala wî. Ew jî wî dihewîne. Hîn xwêdana Elî Heyder sar nebûye, dibêjin wele firar li pey Elî Heyder in, lê digerin. Dora gund digrin û hin ji wan dikevin nava gund. Zanin li wan doran e, qabil nîne dût here.

Emîn Efendî di hewşa binê eywanê de Elî Heyder dixwe afira kerê xwe û cila kerê davêje ser.

Firar zanin li van deran e, mal bi mal oxleme dikin. Dikevin hundirê mala Emîn Efendî. Lê nabînin, pirr erzan difitile. Wî bigirin, soz dane Uzo, dê teslîmî wî bikin, ew çawa wî geber dike, kêfa wî ye. Lewra pismam û xalên Uzo wî dane kuştin.

Gundî dizanin li ku ye, lê ji bona xatirê Emîn Efendî ji firaran re nabêjin.

Piştê firar piştê stûyê xwe difirikînin û destvala ji gund dertên.

Wê şevê Emîn Efendî Elî Heyder dihewîne, şîv û paşîvê didê, di nava livînên mêvanan de dixwe xew. Serê sibê xurîniya wî jî didê, siwarê mihînê dike û bi sengeleyekî re dişîne Licê.

Demeke dirêj dikeve navberê. Elî Heyder dişîne pey Emîn Efendî! Ew jî kum derdixe, şewqê dide serê xwe, siwar dibe û tê.

Çawa Emîn Efendî li pêş xaniyê Mihemed Begê ber qerargaha wî peya dibe, Elî Heyder wî naxe hundir. Ferman dide cendirmeyan û wî bi dara tûyê ve girêdidin.

Du eskeran dişîne pey Delalê Licî Deşo. Deşo tê. Elî Heyder bi xwe ferman dide Deşo:

-Di hemî taxan de bigere, bila mêrên Licî hemî werin! Bibêje ferman e!

Deşo ji taxa Jorîn dadikeve taxa Kalwan, Kalê û Temamê kuçeyên taxan, bi bangînî digere:

-Fermana Elî Heyder Beg e, mêrên Licî gere werin ber Qe-

rargahê!

Piştî bangîna Deşo Licî bi qefleyan tên di rê de ji hev dipirsin; ji bona çi ye?

Di nava saetekê de li pey xaniyê Mihemed Begê, heya ser pira binê Mizgeftê dibin qirdik.

Bi çavên xwe dibînin Emîn Efendiyê Zengesorê bi dara tûyê ve girêdayî. Bi endîşe dinêrin. Di wê navberê de mele azan dide.

Neh-deh esker bi tifingan derketine, li pêş çavê şênîyên Licê, surmeya tifingan para dikşînin û fişekan dajon xezînê.

Bala Liciyan li ser Emîn Efendiyê bi qurmê darê ve girêdayî ye. Seh dikin dê bobelatek were serê wî.

Bi destpêka azana melê re Elî Heyder Beg bi Çova Badikanî ya hîn xwîna Puskulheyat Efendî pê ve, ji deriyê Qerargahê dertê. Bilî li gel binêre raste rast dajo ser Emîn Efendî.

Licî bîna xwe digirin, tilî devê wan de, li Elî Heyder temaşe dikin.

Pêşî her du zendên wî, her yekê bi derbekê dişkîne. Dûre yekî li brûya wî ya rastê dide, xwîn fena bilûlika mesînê jê bil dide. Her du hestiyê çîpên wî jî dişkîne. Emîn Efendî ketiye, lê qet, ne ay ne jî way dibêje. Dest jî pê ve nemane ku bide ber derbên Elî Heyder. Ji parsûyan bigire heya dev û diranan bi Çova Badikanî hûr dike. Derba dawî li textikê eniya wî dide û çîp li Emîn Efendî rep dibin.

Ziftîtan ew jî fena Puskulheyat avêtin nava Newala Baba Hecî. Di nava Newala Baba Hecî de kûçikên bêxwedî goştê wî xwarin. Qaqota mayî jî bû goga cendirmeyan.

Gava Elî Heyder serê sibê dihat Qerargahê, qaqota Piskulheyat û Emîn Efendî li meydana pêş derî bû, ewil her qaqotek pînek lêdida, hîn diket nava Qerargahê.

Helhel li Pêşêkevîr fena mehfûrek Serhedî di quntara çiyayê Textê Xatûnan de raxistî, bi gulî û kezî ye. Li piştî gund çiyayek, li ciyê wî yê herî bilind Mêrgemîr, li pêşber zewî, Bêwaneya Cerco, bax û baxçe, bostan û rez hene. Kanî di nava gund de, ji zikê ferşên dawa çiya diherike. Sarbûna ava kaniya nava gund havînê xiyar diçirîne. Di gund de dibêjin, ava hemî gol û kaniyan ziwa bibe jî ya vê kaniyê ziwa nabe.

Di demeke kevin de ava gol û kaniyan ziwa bûye, pez û dewar tî mane. Rojekê, di bêlanê çiya de şivan dibîne nêriyê wî yê fal riha wî şil e. Roja din bala xwe dide nêrî. Mêze dike nêrî ji pez veqetiya, çû ket nava ferşan, şikêrê xulxula zinaran. Ew jî dide dû. Nêrî di şikêr de dadikeve, şivan jî li pey. Dawiyê de nêrî digihîje avê. Têr vedixwe. Şivan wî venaciqîne. Ji kesî re nabêje, hinek ka dike tûrê xwe, bi xwe re dibe û wê kayê li wir bera nava avê dide. Nîvrokî gundî dibînin ka di nava kaniya gund de tê. Çaxê êvarê şivan tê malê, pê dihesê, di nava ava kanî de ka hatiye. Mesela xwe û nêrî vedibêje, lê ciyê serçaviya kanî nabêje.

Ev kanî ji kevin de, bi kevirên nihît, hatiye çêkirin. Ji çar çirikan av çirr dide û li ber her çirikekê aşek digere. Li piştî kanî du bêrm, hewza desmêjê, bêrma tehfilê. Li rojavayê bêrman tehtên nimêjê hene. Du darên tûyan, yek bi ser tehtên nimêjê ve û ya din bi ser bêrma desmêjê ve ye. Her darek qandê Kela Wanê kevnar û hût e. Li başûrê kanî mizgefta gund li ser ferşekê bilind hatiye avakirin. Li binê kanî muxsila (kereşo) gund heye. Di nava muxsilê de heft heyşt kuçikên baraviyan hene û gundî bi dorê diçin kereşoyê cilşûstinê. Bilî gundî bi elbik û satilan avê ji çirikên kanî bikişînin, cuheke avê di nava muxsilê de derbas dibe. Bi sê cuhan av li ser zewiyên gund belav dibe. Cuhek di bin û binê çiya de, di nava xaniyên gund de bi hêla rojhilat, di piştî Taxa Fileyan de diçe ser zewiyên titûnan, cuha din bi rojavayê gund, di binê xaniyê mala Hamo

û Nehmanê Serê Kevir re, pişt û pişta zevî û bostanan dirêjê ser zeviyan dibe. Cuha sisêyan jî, diçe nava muxsilê û qews dide binê daşira gund û rasterast taxa Jêrîn dike du felq, diçe ser bêwaneyên titûnan. Ji kêleka mizgeftê, bi rojava de, Taxa Jorîn li ser ferşeke bilind hatiye avakirin. Xaniyê Hecî Yûsif, mala Hamo, mala Pepê û yê Nehmanê Serê Kevir fena hêlîna qertelek ji hember gund xuya ne.

Xanî û baxçeyên gund di zikê hev de, ji piraniya darên nava gund, havîn û biharan xaniyên Taxa Fileyan û Taxa Jêrîn, tevli duqatî û bilindiyê jî ne xuya ne. Ji bona Helhelî qoze datînin, her gundiyek bê kêmasî sed dused darên wî yên tûyan di bendên bêwaneyan de hene. Darên tûyan ji bona hevrişim her sal tên qolkirin, şax û guliyên nû davêjin. Biharan bê darên tûyan tiştek ne xuya ye.

Di Helhelê de hesinker, nalbend, mengenevan, metafên pelas û meşreban çêdikin hene. Ji aliyê civakê de Helhelî, li gorî gundên derûdor gelek li pêş in. Helhel, xweştirin gundê Pêşêkevîr e. Aboriya gund sedî sed li ser titûnê û qoze ye. Helhel ji Zengê piçûktir, lê berangeya wî ji Zengê zêdetir e. Temamê bajariyên Amedî titûna Helhelê nas dikin. Rengê titûna Helhelê zer, kej û sor e.

Feqî Elî li Helhelê ji Zengê zêdetir xwe di ewleyiyê de hest dikir. Lewra li Helhelê, taxa Jorîn xalanê wî, kalikê wî Hecî Wisif mezinê berê. Xalê wî Mihemedemîn, ew li odayê li miqabil xwe dida rûniştin û guhdariya wî dikir. Xalanê wî, meletiya Feqî Elî dianî bîra wî û pê weaz didan gotin. Bilî Feqî Elî ji kalikê xwe destûrê bistîne, karibû li pêş kalik û xalê xwe ji civatê re biaxife. Behsa başî û xirabiyê, şer û aştiyê, rewşa û bê rewayiyê, feqîrî û belengaziyê, yên xurt çawa rebenan dişêlînin bike. Feqî Elî ayet bi Erebî dixwend, ji zaroyên xalanê xwe re bi Kurmancî vedigot.

Li Taxa Jêrîn jî bi mala Reşo re xînamî bû. Hem xwişka wî Hewa li cem wan, hem jî ew ji wan zewicandî, jina wî Kinê ji mala Reşo bû. Jixwe bilî wan dexesên Zengiyan, li herêmê, yê ku ji Feqî Elî hez nekira tunebû. Li Taxa Fileyan jî av di nava

Feqî Elî û Mele Nûrî de nediçû. Dema meriv bi wan re rûdinişt, mijûlayiya wan guhdarî dikir, meriv jê feyz digirt, dizanî du meleyên ne nîvco bi hev re di zikrê de ne. Ji pismamên mele Nûrî, Mîqdadê mala Keleş bi qîza apê Feqî Elî, Hecî Çawîş re zewicandî bû. Mala Keleş jî dostên Feqî bûn.

Loma jî Feqî Elî ji Zengê zêdetir, Helhelê de dima. Xaniyê wî, li taxa xalên wî, li ser wî zinarê qerase bû. Devê eywanê li Qabilo dinêrî. Kesî nikarî ji hember nava xanî bibîne. Salwextên din ne tê de, havînê Helheliyan nedihiştin pez û dewar nêzî binê hewşan bibin. Her roj pêş malên xwe jî carok dikirin. Pez û dewar di hewşên servekirî de dihawandin. Binê hewşê di-seyand, gître têdidan û toxtik dikirin. Dîwar şerbet dikirin, li ser siqalan, ber roniya lembê şiv dixwarin.

Ji zikreşiya pismaman, Feqî Elî ji Zengê dûr dima. Lê malê wî li wir, pê ve girêdayî bû. Calanê wî bar nedidan xelk wan di nava malê wan de nebîne. Ji malê xwe hez dikir. Goristana wan li wir bû. Hestiyên kal û pîran, çîrokên li dû wan, giş li wir derbas bûbûn. Li ser berkoleyê kalikê wî Evdî Beg 'Laîlaheîlallah' dinivîsî. Di cejn û sersalan de, goristana bapîr û dapîran ziyaretkirin, meriv ji guneyan xalî dikir. Barê meriv siviktir, bîna meriv firetir dibû. Lê zikreşiyê nedihişt ew tehm bike.

Li Helhelê, di mala xalê Feqî Elî Mihemedemînê kurê Hecî Wisif de, civata Helhelê giş li wir bû. Ode heya devê derî kumkumî ye. Xalê wî Mihemedemîn, Feqî li kuncika hember xwe daye rûniştin. Sehle Keya li kêleka xalê wî Mihemedemîn, ji Feqî pirsî:

-Feqî Elî dê halê me çawa be? Roma Reş çi ji me dixwaze? Heya kengê emê di singê hev de bin?

Feqî:

-Apê Keya, bila meriv xwediyê neyarê bi namûs be, ne ku xwediyê lêzîmên bê namûs be. Em xwediyê neyarên bê namûs in. Ji bona em bikaribin civata xwe ji bênamûsan ray bikin, ewleyî ji me re lazim e. Ji ewleyiya civatan girîngtir tiştek tune. Ewleyî. Ewleyî nebe, kêmasiyek di jiyana civatan de heye. Qafilqeda li pêşiya civatan pirr in. Belayek dikare ji ber piyê me-

riv derê. Ji bona meriv bikaribe qafilqedayan berteref bike, çi lazim e? Zanabûn, xwendin, jiyana civakî û bajarvanî lazim in. Xwedê Teala gotiye: *“Îqre bî ismî Rebbîke-llezi xeleq, xeleqel-insane min ‘eleq.”*¹ Hazirî, tedbîrstandin. Ne wisa? Belkî ji bona malbatekê, ji bona çend salan, lê ji bona civatekê haziriyên qirnan lazim in, apê Keya. Vê, gere civat bixwe bike. Bixwe li ser ewleyiya xwe gengeşeyan bike. Bi hev bişêwire. Tê bigîje ewleyî çi ye. Dema civatek ji qafilqedayan re amade be, hindik zirar digihîjê, heya digihîje miradê xwe. Meriv û qafilqeda bi navê digire, kî ket ser kî. Lê ku qet haziriyên civatî tunebin, ew civat para binî, dê hinekên din li ser sîngê wî lotikan bidin. Wî bikin pêkenokên xwe. Karê xwe, xizmeta xwe, eskeriya xwe bi wî bidin kirin. Solên xwe bi wî bidin boyaxkirin.

Aaahah.

Tifinga xwe ya li singê dîwar aliqandî nîşanî Sehle Keya da û domand:

Ev çaqa kerê di milê me de, me rext û kostek badane, bi me dikevin? Di şûna rextê fişekan de, gere niha misehefên bi zimanê me di binê çengê me de bûna. Lê bêbavan em mejbûrî vê çaqa kerê kirine. Qondaxa tifingê bi zorê dane milê me. Dema razanê jî em qondaxan dikin balif. Ezman bûye lihêf, ax bûye doşeka me. Qey bi dilê me ye, em tiliya mawîzerê bikşînin? Yên van karan dikin, nebaş in. Fena keftarê beratan têr nabin. Mal, ked û kespa perîşan û bindestan dixwin. Jiyana xwe bi xwîna wan didomînin. Dixwin naxwin têr nabin. Gotineke me heye, dibêjin; “zik o çal o enbar o, dixwo naxwo înkâr o.” Belkî rojekê di qirika wan de bimîne. Fiêlan ji binê çengê diya xwe derdixin, min û we binase dikin. Ku meriv qels bibînin, li meriv siwar dibin, ji ser piştê meriv peya nabin. Bê edeb in, zimanê xwe dirêjî pîroziyên meriv dikin.

Di nava van lawiriyan de ewleyî tunebe, meriv pêkenok e, apê Keya. Meriv vê qebûl dike? Heke qebûl bikî, yê ser piştê te tinazên xwe bi te dikin. Tiştê tifing avêtiye milê me, tenê ewleyî ye, apê Keya. Ez bixwe li her ciyî dibêjim, ewleyiya vî

1 Bi navê Xwedayê afirîner bixwîne, ku wî însan ji paregoşteki afirandiye.

geli, vî welatî, yanî yê me hemiyan di destê me de nîne. Em dê kengê ewleyiya xwe têxin destên xwe? Nexwe ev tifinga milê me, sed car qeda lê. Eger ewleyiya vê civatê hebe, ezê vê tifingê têxim sergoyê ku di nava sergîn de birize. Ez di nava ewleyiyê de bim, heya zarokên min nebin dozdeh salî, sîlehên direwîn, yê listikan jî ji wan re nastînim. Telpokekê nadim destên wan. Ezê beriya sîleh, navê xweristê, giya, gul û kulîlkan, rengan hîne wan bikim. Kîja bajar, kîja paytext, li kîja goşeyê dinyayê ye, zarokan fêr bikim. Bila navê sed gulî bizanibin, sed rengî nas bikin ku mêjiyê wan tiştan baş nas bike. Ferqa bîna nava nefelê û helka binefşê ji hev nas bikin. Dewlemendiya jiyane di destpêkê de ye, apê Keya. Lê ew mîrata ewleyiyê? Yê me Kurdan bixwe, wê mîrata ewleyiyê piştî me xwar, mala me mîrat kiriyê. Lazim e em ji rika xwe neyên xwarê, apê Keya.

Elî Barût û Elî Heyder, li Hênê kon vedane, sing kutane. Mirîdê şêxên ne bi Şêx Seîd re, nijdevan dane hev, çek û rext dane piştî wan, fena xwediyê ji seyê xwe re bibêje: “Kîş kîş, bigir ha bigir!” Nijdevanî û leşker mil dane hev, li çol û çîyan, behaneyan digerin. Şikefet bi şikeft, şikêr bi şikêr, ev nijdevan li pêşiya eskerên Elî Barût û Elî Heyder, li şop û rêça firar, usatê peywirên serhildana Şêx Seîd Efendî digerin. Bigirin didin ber singûyan, negirin, ji dûr didin ber guleyan, apê Keya.

Li Girê Dadimê sih mêr hebûn, Elî Barût çalekî bi wan da vedan û ji wan bîst û neh kes xistin û ar berdan. Navê wê çalê danîn “Çala Bîst û Nehan.” Ji wir jî berê xwe da Intaxê. Di dema desthilatdariya Meya Farqîn de, Intax bajarekî seyrangeha wezîr û kizîrên dewleta Badê Dostik bû. Heya dema Yawiz Selîm jî bajar bû. Hêna jî şopa avahiyên bajar, dêr û minare hene.

-Sibetira dê Intaxê bişewitînin, ew şev ez û Kinê mêvanê Eliyê Hacikê bûn. Piraniya gundiyan hatin cem me. Heya derengê şevê min ji gundiyan re behsa kirinên Elî Barût û Elî Heyder kir. Elî Barût li piştî Licê, li gundê Gozêrekê hijdeh kes bi werîsan, bi heve girêdabûn û biribûn ser geliyekî kûr, dabûn ber xenceran û di gelî de avêtibûn xwarê. Li Heşederê jî

çil gundî bi jin û zarokan li nava mesîla binê gund kuştibûn, ava newalê, heya digihîşt çemê Sarûmê jî ji xwîna wan sor bû. Min ji Intaxiyan re qala wan kir. Piştî belavbûna şevbêrkê, ez û Kinê çûn Sathê ba meta Besrayê.

Pêr ez çûm Intaxê, xanima Eliyê Hacikê Medînê behsa şewata Intaxê kir û got:

“Te dît dibêjin, ‘Behsa kûçik bike û çova xwe li ber xwe deyne.’ Yê me jî wisa. Serê sibê bi taştiyan re, Seyar Siwarî Tabûra Elî Barût, bi nijdevanên Liciyan, eskerê bejik avêtin ser Intaxê. Mêrên li nava gund, devê çem û nava zeviyên derdorê, li ser xaniyê mizgeftê civandin. Esker û nijdevanan jî li xwarê, meydana pêş mizgeftê tîfîngên xwe kiribûn kutlik, bi hespên xwe ve mijûl bûn. Elî Barût jî li ser banê mizgeftê, di binê minareya Qot de li ser kursiyê rûniştibû, piştî xwe dabû dîwarê minareyê. Qumandar ji nijdevanekî Licî re bi zimanê Roma Reş dibêje: ‘Yekî bişîne, bila çar-pênc werîsan bîne!..’

Resûl Keya Tirkî seh dike û bi dizî ji gundiyan re dibêje: ‘Min kîrê we di diya wî kiro. Çûn werîsan bînin, me girê bidin, fena Gozêrekê û Heşdereyîyan bidin ber xenceran.’

Dema yên kal jî gotina girêdan û xenceran dibihîzin, ji tirsan, ji bazdanê re ciwan dibin. Wele bi carkê de, her yek di ciyekê de xwe ji ser xaniyê mizgeftê di sifirnekan de davêjin, serî bi heyrana piyan. Heya qumandar ferman dide, esker dev ji mijûlahiya hespan berdidin, bi aliyê tîfîngên sêpêkîrî (kutlik-kîrî) de baz didin, berikan didin xezînê, mêrên gund bela dibin û ji alima berikên nîşanê derdikevin.

Bi dengê teqîna tîfîngên esker û nijdevanan, me jinan jî zarokên hûr girtin, bi ser zarokên firoke de qîriyan û em bi çend aliyan de, bi çol û çîyan de revîyan. Bazar nemabû, mirin li nava meydanê, Rihistûn li diyarê zinarê Dêrê rûniştî. Nexweş û kulekên gund jî bûbûn caniyên nava mêrgan. Ji tirsan baskên wan şîn bûbûn. Em wisa direviyan, guleyên eskeran jipara nedigihîştin me.

Eskerên bejik û nijdevan bi pey me ketin. Lê bi wan kutlik, metere, tûrê ser kamaxê, potîn û tîfîng nikaribûn mîna me

bibezin. Ji dûr tîfing bera me didan, lê tewş bû. Em bi piyên xwe ji zalimê Elî Barûtê filitîbûn. Helbet wê qasikê. Şeş gule li melhefa Xanê jina apê Yehya ketibûn, guleyek jî li pehniya Brahîmê Narînê ketibû. Di wê revê de, Xanê, xwişka Xalid, qumateka qîza xwe Hesretê li kêleka zeviyan, di binê sênc de veşartibû û revîbû. Ez jipara hatim û min qumatek di binê sênc de dît. Hema bi lezbûna şepalekê min rahîşt qumatekê û bi xwe re bir da diya wê û ez pê de xeyidîm: “Hey malşewitî, tu çawa vê tîfalê ji wan dehbeyan re dêlî?” Got: “Ez pîrî tirsîyam, min xwe şaş kir.”

Me bihîstibû Elî Barût çawa gundiyan dike. Lê heke ew şev tu li ba me nebûya, te behsa Gozêrekê nekira, em di xafil de dihatin girtin. Em Intaxî ji te re deyndar man Feqî Elî. Tewirên kuştinê li cem Elî Barût fena bişkulê bizinan nin in. Em belawela bûbûn. Hinekî bi aliyê kaniya Çinarê, kaniya Enbarê de, hinekî bi hêla Koza, newala Mexsebîrê de, hinekî bi tihêla girê Tara, girê Şero de û hin jî di pişta Intaxê de gihîştibûn diyar, hafa Dêra Spî.

Heya ku eskeran hêviya xwe ji me birrîn, seh kirin nikarin me bigrin, ew û nijdevan ketin nava gund. Ewil paymal kirin, xenîmet dan alî, dûre jî me ji dûr didît, pêti ji xaniyên gund rabû. Agir berdabûn mizgeftê jî. Qur’an û kitêbên meleyê me jî di mizgeftê de, di kulînan de kiribûn rijik. Me jî ji nava gez û sorbiyên dora çem, binê zinar û erqelan, pişta qûç û şikêran temaşeya şewata gundê xwe dikir. Dûmanek radibû, meazelah. Heya Cimarê, Şathê, Mişîrfê, Beytîloqê, Girê Dadmê jî bûbû ewr. Dêra li diyarê çiyayê pişta gund, di nava dûmanê şewata gund de winda bûbû.

Em nedigiriyan. Lewra em ji kuştinê filitîbûn. Fena Covitnê, Girê Dadmê em di nava agirê xaniyan de nemabûn. Heke Resûl Keya bi Tirkî seh nekira, Feqî Eliyê Hecî Mehmûd ew êvar ji me re behsa Gozêrek û Heşederê nekira, di wê qasika ewil de hay lê nebûya, em nedifilitîn. Ocaxê me kor dikir, deriyê silsileya me mor dikir. Em qir dikirin. Ji bona em ji mirinê filitîbûn, bi şewata xaniyên gund, girîna me nedihat. Em bi kena piştî

girînê dikenîyan.

Hinek çûn li çemê Tenûran, Şikefta Birrî û Mixareya Pîrikê de xwe veşartin. Me ji xwe di boxaza nava Cimarê û Intaxê, di Şikefta Melhemdûnê de veşart. Ew şev heya sibê em ranezan. Serê sibê, piştî me seh kir wan bêbavan karê xwe qedandin, cehemîn bi alî Mişîrfê, Qereqola Girê Şewatin de çûn, em ji kun û şikêran derketin.

Em ji birçîna ketibûn. Em hatin di nava kaviîlê xaniyan, binê tehtikan û axê de li qaf û qor, li çîwalan, têrên arvan geriyan. Wele me di kîlerê de terekî nîv arvan dagirtî dît. Qetandibûn, şewitî bû, lê qasê du-sê teştî arvan tê de mabû. Hema min hevîr kir û bê xwê û fitîr, da ser tewqa kevirîn û li zarokan parê kir.

Eli Barût, wey Xwedê kuli li dû wî nemîne kuli. Ew zêrên ji cem me birin, pê dermanan bistîne, jê mişkê şikêran ji nemîne, Rebîî, tu zanî wî çi kiriye. Te bihîst apê Keya?

Herêma Hevêdan, Hezo, Farqîn, Hezro û heya bigihîje sîno-rên Mêrdînê, di binê bandora Şêx Fexrî de bû. Ji ziyareta Qolî Baba bigire heya wadiya Zulqerneyn, ji erdê Şîn bigire heya çiyayê Çilbiran, çiyayê Finto, daristana Têmorê, di gund û goman de, mirîdên mala Bûkarik bûn. Şêx ji merivên jîr hez dikir, digot: “Kurd nexwende, xizan û nezan hatine hîştin. Bêbextên neyar nehîştine xwe bi xwe, zarokên xwe perwerde bikin. Fena civatên dinyayê bibin dewlet, bizanibin xwe îdare bikin. Nîrxên welatê xwe nas bikin. Bizanibin vîna xwe bikar-bînin, binîrxînin. Zarokên axa û began, ji piçûkîtiya xwe bê tîrs mezin dibin, çavvekirî û guhbel in. Di her malekê de yek be ji xwendeyekê wan heye. Kapûsê tîrsê nas nakin. Lê yê feqîr û gundiyan ne welê ye. Hinekî piştî wan nekin, bêxwedî ne û pîrr qels in, goga nav piyan in, zû stû xwar dikin.”

Şêx Fexrî mifrêze çêkiribûn, ders dida peyayên xwe:

-Hûnê sibê ewleyiya civatê bixin destê xwe, dewletê îdare bikin. Ji vê re jî zanebûn û naskirin lazim e.

Di nava şer de, Şêx Fexrî qama xwe bi cilê zabîten Qafqasan dixemiland. Li herêma Hevêdan Şêx Fexrî, bi mifrezeya Ezîzê Zengî û Mecîdê Zaza re di civînê de ye. Ji parastinê du kes jî wê de bi bayê bezê tîn, agahdarî didin Şêx. Dibêje bila werin hundir. Piştî hatina wan û hundir, Şêx Fexrî ji Êzoyê qicik dipirse:

-We xwêdan daye, hûn bi helkehelkê hatine, bibêje Êzoyê min.

Êzo dibêje:

-Tabûrek leşker hatine erdê Şîn, Şêxê min.

Di nava peyayên Şêx de, ji Êzo yê Emo Sûr piçûktir kes tune. Êzo hem sivik, hem jî mêrxas û nîşanvan e. Derbê fewt navêje. Di eynî demê de, xeml û nîşana henek û laqirdiyan e. Giş jî Êzo hez dikin. Xwîna wî şîrîn, rûyê wî li ser ken û têgihiştî ye, zû seh dike, guhên wî dilîsin. Tu dibê qey ji serê firnîka şêr pijiqiye. Dendika tirs bi Êzoyê Emo Sûr e tune. Ew, yanê Êzo mirîdê mêrxasî, nav û dengê Yado Axa ye. Yado Axa bi çavê xwe jî dîtiye. Heya bikaribe fena wî bi rê de diçe. Ji Şêx Fexrî jî pirr hez dike, lê li ba Êzo derenceya Yado Axa tişteke din e. Dibêje gere ez jî qasê Yado nav û deng bidim...

Herçî Şêx Fexrî ye, qasê kurê xwe M. Tewfêq jî Êzo hez dike. Carcar di xwarinê de, Êzo dibe li kêleka xwe dide rûniştin. Di nava xwarinê de pêre qise dike. Lê hey a xwarin di devê Êzo de hebe, dizane, bersiva Şêxê xwe nade. Gava gepa di dev de daqurtand, hîn bersiva Şêxê xwe dide. Tevî xêşimiyê, polîtîqayê jî fêr bûye...

Di nava çend qasikan de xwe amade dikin û bi rê dikevin. Di geliyê Xînê de Şêx û hevalên xwe dikevin kemînan, Êzo li kêleka Şêx e, leşker fena kewên herin ser kaniya avê li dû hev bûne rêz. Eskerê reş siwarî, yê bejik peyade ne. Li kêleka her hespekî eskerekî bejik dimeşe. Bilî hin lat û deviyan li dora rê darên mezin tunene. Qumandarê wan kî ye nayê zanîn, ji bona neyê naskirin, terfiyeyên xwe ji ser milên xwe rakirine. Hespê

wî jî di nava hespên dawiyê de ye. Gelî ne fire, teng û zaboq hesab dibe. Di hêla bakûr de bilind dibe. Esker ji alî başûr de tîn. Êdî esker di xefikê de ne, ji milê rast û çepê gelî, gule fena baranê tîn, bilî yên dikuvin, yên mayî jî dîl digrin. Xelkê herê-mê qal û behsa wî şerî dikir nedikir nediqedand. Digotin: “Ezo fena teyrê zircelê li ser serê ziftiyan peya dibû, yek guleyekî fewt nedavêt, ku derê wan bixwesta bi wir ve dadanî, bixwesta dikuşt, bixwesta birîndar dikir. Fena pezê terq lêkeve terq li eskeran xistibû, nedihîştin esker bîn bidin û bistînin.” Xêlyaya Godernî digot bavê min digot: “Ez jî bi Osê û wan re bûm. Ezoyê Zengî ji serê girê Xano, ji piştê dara kizwanê, avêt hev-razê hember, bi yek guleyekî eniya milazimekî mor kir, mêtî di kortika milazim de pijiqî der. Ne da, ne stand, di wê gavikê de temam bû.”

Ser roja Şerê Xeznaxiyê, rojnameyên Tirkên nivîsîn. Nav û dengê Ezoyê Zengî gihîşt Enqerê. Sawa Ezo di nava leşkeran de belav bû.

Ezo zîrekiya xwe, bi temamê herêma şer, ji çiyayê Omeryan bigire heya bêwaneyên binê Hezo, ji bêderên deşta Amedê bigre heya kavila Qeliştê, xwe dabû pejirandin. Xwediyê hespê Qer, xortê Dindanzêrîn. Ji hezar helebiyî karibû gule di kuna derzî re derbas bike. Nîşanvan bû. Porê wî reş, yekî navbejniyê duqat. Beriya bigihîje Şêx Fexrî, jiyan jê re mîna listikê bû. Bi jiyanê qirfên xwe dikirin. Jê re ha waliyê Diyarbekirê û ha qeraşê aşê mala Kezîbanê, ferq nedikir. Bi jiyanê qirfên xwe dikir. Piştî dersên leşkeriyê li çolên herêma Koçeran, Şikeftên Reşan, gava diaxivî, meriv zanibû kare wîlayetan îdare bike. Bi kitêbên xwendinê, ders ji wî zabitê Bedlîsî digirt, Ezîz fenên leşkeriyê hîn bûbû. Zanibû meriv çawa neyar dixapîne, dûre pînê li kamaxê dixîne. Dûre jî çawa ava delavên germiyanan ya genî pê dide vexwarin.

Piştî kuştin, dîlgirtina leşkerên herêma Hevêdan, li piştê Silîvan, herêma Dara Xeznaxiyê Ezîz, Pişar, Zilkîf, Çeto, Fesoyê Bêşiştî û Mîrzoyê Şathî li gund in Êzo jî bi wan re ye. Tu xwe

mebê sîxuran ew gilî kirine. Bi hinguriya êvarê re mifrêzeyek bi hin nijdevanên bejik re dor li wan digrin. Dixwazin gund oxleme bikin. Diqewimînin. Şerekî xedar derdikeve. Ezîz û ew şeş, tevî Êzo heft kes in, esker û nijdevan gelek in.

Destpêka şevê, di nava newalîka gund de, Ezîz û hevalên xwe rîya binê gund vedikin. Ezîz fermanê dide Çeto û Feso: “Hûn ji min re wan mijûl bikin! Gere nizanibin em ji nava xelekê derketine!”

Her çar ji gund derdikevin, Êzo jî li pey wan e, para li leşkeran dizivirin. Şewqe ji serê eskeran difirînin. Wexta Xwedê bibêje: “Tu evdê min î.” Cîhan li Romîyan dîkin kuna mazî, fêleka wan şaş dîkin. Leşker cî nas nakin, di erda nenas de, fena çêlikên kewan, vir de wê de baz didin, bêfeyde ye. Esker bi alî gund de diçin, gule fena teyrikê, para dizivirin, îcar Ezo û ew emanê nadin. Leşkerên tîn kuştin, dimirin, yên din jî mîna pezê gur bikeve navê, terq li wan dikeve. Du barên keran tîfîngên almanî ji ser cendekên Romîyan radikin. Piştî wî şerî, gelekî mirîdên mala Bûkarîk navê zarokên xwe ‘Ezîz’ danîn.

Îcar gava Êzo bi Kirdkî qala wî şerî bikira nediqedand. Car din ew qasikên wê şevê dijiya. Hêcanekî ew digirt, pirr pê xweşik dibû.

Dû re li ser şerê Xeznaxiyê stran gotin:

Dilê min deman e, dilê min deman e
Xortên çiyayî dane şopa van Roman e
çekên wan li erdê ma ne
Leşkerên Romê şewqeyên xwe avêtin û bezya ne
Xortên Kurdan devzerên Romê civandin ser hev ji kêfan e
Ezoyê Zengî dabû dû Romîyan bi hespan e
Lo lo lo Simbêl Kej o
Tu firiştehê mewtê yî
Fêrisê Pêşêkevir apê Zibê yî
Kilê çavê Dadî, dayika tev êlê yî
Lo lo lo Siwaro

Li ser wî şerî, Xeznaxiyê şewitandin.

Digotin Atatirk bi devê xwe gotiye:

“Kî serê Ezo ji min re bîne, ezê xelat bikim, temamê emrê wî bi mehmiz girê bidim.”

Bilî ji vê jî digot Atatirk ferman şandiye Qolordiya Heftan, ji Mirsel Paşa re gotiye:

“Heya tu serê Ezo neyînî, neye Enqerê!”

Li ser kuştina wan eskeran, Qolordiya Heftan bû xwê û ri-jiya agir.

Qumandarên macir dev li kûçik û keran jî dikirin. Li Beytiloqê pênc hêstir, şeş manker di rojekê de li nava bêwaneyan kuştin.

Gotin:

“Hûn bi van sewalan çek û xwarinê ji Şêx Fexrî û peyayên wî re dibin.”

Piştî şerê Xeznaxiyê, xwiça Ezîz, Hewayê digot:

“Demekî bû me xeber ji Ezîz nestandibû, me meraq dikir. Lewra ew û dewlet di singê hev de bûn. Kîjan rojê, kîjan saetê, li ku, çawa tê kuştin kesî nedizani. Şerekî bêbav hebû. Fena şerê nîgalan. Yên me û eskerên dewletê li ku rastî hev bihatana, ji hev re teksîr nedikir, hev dikuştin. Şer li ku dertê, kî, kengê, çawa, li ku tê kuştin nediyar bû. Loma jî em di nava tatilê de bûn. Ezîz û hevalên xwe li ser devê cûzan dimeşîyan. Kurdên bêbext û xayin, kurtêlxwer û tirşikxwer pirr bûn. Seyên dewletê bi qefleyan, ebûran di nava me de. Yê Ezîz û wan, çend xortên fîdayî û bijare.... Hijmara wan hindik bû. Kekê min Elî dusê caran bi hêla Hevêdan, Taloriyê de çûbû jî, du şev li gundê Kerran mala pismaman de mabû, lê dîsa ew nedîtibû. Hinekî hevalên wî dîtibûn, lê bi çavê xwe ew nedîtibû. Loma em bi ser av û agir ketibûn, me meraq dikir. Jixwe Dadî, şev û roj di tatila wî de bû: ‘Ezîz pê çi bû, ewqas wext nedixist nav, çima ne xuya ye?’ digot. Ez ji nava zewiyê titûnê hatim, heya min çarşeba titûnê di binê dîwar de kir şeş, meleyê berêvarê azan da. Satil di destên min de, ez gihîştim ber kaniyê. Devê kaniyê ji qîz û bûkên Helhelê dagirtî, qelebalix bû. Hinekan satilê mehirê,

hinekan dew sar dikir. Hinekan firaq an potên zarokan li binê çirikan dişûşt. Qîz, bûk û jinebî tevîhev bûn.

Nijdevanên Zengê, bi eskeran re çûbûn piştî Farqînê ser mirîdên Şêx Mihemed, gundê Zilan. Hesoyê mala Meleyan jî bi wan re. Dema ji gundê Zilan vegehiyan, hatin di Helhelê de dê derbas bibûna.

Ez li ber çirikên avê di dorê de, min dît nijdevanên Zengê û Firdêse ji hêla taxa Fileyan de hatin kêleka kaniyê. Qey tî bûbûn, av xwestin. Bûka mala Nehmanê Serê Kevir, bi nîvstatila xwe av da wan. Piştî av vexwarin, hiş hat serê wan, qey Hesoyê mele Wisifê Zengî, ez nas kirim û got:

-Hewa, way min, ti zana, a rocî ê kafirî, çi ard serey ma?¹

-Sebî, Heso? Kanco Kafir î?²

-Êêêêê. Welahî, ew biray to, ew biray to, bira zî kafir o. Hewt rey ma birr کردî.³

-Çiya?⁴

-Pey Farqînî, nîzdê dewey Şêx Mihemedî, koy dewey Reşan de. Nijdevanê ma, ê Emerê Mihê, Mistefa Begê Qabilcewzî û Seyar Siwarî Tabûrey Elî Barût bî. Tersê gulanê ê ra, jo nêftarayne sery xwi kalekêy zinarêkero veco teber. Elî Barût nêeftarayne pey ê zinarê qirasî ra sery xwe veco. Heya şer vindert, ew pey ê zinarî de mend. Eskerêke verê min de, biray to na çimê cê wa, mezgê cê di qaqotey cê ra vet, di erd de vistra. Ma des qatê îne bî. Miya-nê îne de, biray to halanî ro xwi dayne û vatêne, 'wah wah, ez Ezoyê Zengî me. Ezê îro qira nijdevanan û romiyan binim.' Pişikê min nepexiyayne, bîne endê ke!.. Gava namey Zenge vatê, ez nêşkayne gîştêy tîfîngî bancî. Peyey Şêxî jiyatî bî.⁵

1 Hewa, xwişka min, tu zanî wî kafirê wê rojê çi anî serê me?

2 Çi bû Heso? Kijan kafir î?

3 Êêêêê. Welahî, ew birayê te, ew birayê te, bira jî kafir e. Heft caran em ji hev birr kirin.

4 Li ku?

5 Li piştî Farqînê, li nêzî gundê Şêx Mihemed, li çiyayê gundê Zilan. Nijdevanên me, yên Emerê Mihê, Mistefa Begê Qabilcewazê û Seyar Siwarî Tabûra Elî Barût bûn. Ji tîrsa guleyên wî, kesî newêrî serê xwe di kêleka zinarekî re derxe. Elî Barût newêribû ji piştî wî zinarê qirase derê. Heya şer rawestiya, ew ji piştî wî zinarî derneket. Eskerekî li

-Şima înera zehf kiştî, yan îna şima ra?¹

-Ma înera di merdimî kiştî, îne newyes eskerî û şeş nijdevanî kiştî.²

-Zenge ra jo hame kiştişî?³

-Nê. Nijdevanê ku kişiyay, yê Emerê Mihê bî.⁴

Tacoyê Firdêşî jî got:

-Eynî ew roj, li ber min jî bi gewriya nijdevanekî Mistefa Beg ve danî û nehîşt eşeda xwe bîne. Mêrik mîna findekê te-
fiya.

Bi vê agahiya Heso me seh kir ku Ezîz sax e. Ji ber ku malê wan tunebû, Dadî jî Hesênê mele Wisif re got:

-Ezê mizgîniya te bidim. Ji xwe re, sê sal li Qor, arzî bostan deyne.

Ew şev Elî bi Osê Boşatî, Hesoyê birayê wî, tevî xulamên Şêx Fexrî Ceboyê Xûşî û Hesoyê Barqûzî li şikeftên Boşatê derbas kirin. Elî bi elenda sibê re xatir ji wan xwest û ji şikeftê derket. Dema gihîşt Şathê mala dotmama xwe Besrayê, jina mele Derwêş, hatibû taştîyan. Meta Besrayê bi Elî de giriya:

“Dê rewşa we çawa be, lawo Feqî Elî? Hûn du kurmik mane, lê bi dewletê re di heft û heştê de, we qondaxên tifingan li nava

ber min, birayê te bi çavê wî ve danî, mêjiyê wî di kortika qaqota serî de derxist û li erdê raxist. Em deh qatên wan bûn. Ji nava wan, birayê te halan li xwe didan û digotin: ‘Wah wah, ez Ezoyê Zengî me, ezê îro qira nijdevanan û Romiyan bînim.’ Pişika min pê dinepixî, dibû ewqas!.. Dema navê Zengê digot, min digot, hema bila nav li ser Zengê be, çi dibe bila bibe, ez nikaribûm tiliya tifingê bixşînim. Peyayên Şêx hemî jî jêhatî bûn.

1 We ji wan pirr kuştin an wan ji we?

2 Me ji wan du kes kuştin. Wan ji me nozdeh esker û şeş nijdevan kuştin.

3 Ji Zengê kes hat kuştin?

4 Na. Nijdevanên hatin kuştin, yên Emerê Mihê bûn.

şikêr û şikeftan kirine balîf. Îstiqbala mala Hecî Mehmûd dê wisa bûya, heywaxx?..”

Elî bersiva meta Besrayê da:

“Qey Xwedê Teala wisa rewa dîtiye metê. Emê ber xwe bidin, çika Xwedê çawa dike. Mezinên me dibêjin: ‘Westayê necar, razê fena her car, Xwedê yek dergeh hezar.’ Em jî hêviya xwe ji Xwedê nabirrin.”

Piştî taştê, xwarina keşkerûnê, Elî xatir ji metê û mele Derwêş xwest, serberjêr daket qeraxê çemê Arisê, piştî Gola Xiraran, nava axa Helhelê.

Payiz e. Bilî ji darên mazi yên asûs, ji mêwên rezan bigire heya darên hirmî û şeqoqan, tehlesêv û givîşan, gişan pelên xwe weşandine. Elî bi ava çemê Arisê desmêj girt, li ser tehtekê berê xwe da Xwedê. Nimêja xwe qedand û dest bi diayan kir. Bi qedandina diayan re, Taroyê Tenekeçî ji ser rê silav li Feqî Elî da:

-Selameleykim, Feqî Elî.

-Eleykimselam Tehar, tu û van deran?

Taro:

-Qet mebêje.

Dema Elî li Zengesorê feqîti dikir, biharan Taro dihat di wan gundan de digeriya, devê tenekeyên rûn û toraqên gundian lihîm dikir. Ji hingê wî û Feqî Elî hev nas dikir.

Feqî Elî:

-Kirivê Taro, yê me û dewletê ava me di cuhekê de naçe, em bi çolan ketine. Ne bihar, ne jî dema lihîma tenekeyan e. Ew çi tûr e te avêtiye mil? Yê te çi hawal e?

Taro piçekî bi hêcan, ji bona ji destê Elî Heyder filitiye, bi bişirînê, wî jî bi pirs bersiva Feqî Elî da:

“Feqî Elî, dema min te nas kir, kuma feqîtiyê li serê te bû. Tu di hucreya feqiyan de, kitêb li ser çokên te bû. Niha jî te kolos daye ser tûncika eniyê, ebaya kundoyî li milan, te mawîzer sipartiye tehta nimêjê. Hêviya min ji Xwedê yên wek we xenî bike, yeka we bike hezar. We ew hêz di xwe de dîtiye û li dijî dewleta zaliman çov rakiriye. Bêxwedî û belengazên fena min,

em wê hêze di xwe de nabînin. Ew taqet bi me re tune, li dijî dewletê çov rakîn, barekî giran e, ne karê hemî mêran e. Ez lihîmvanekî bêhêz, nikarim tîfîngê biparêzim. Ji taqet û cesa-reta we re bi rêz im. Xwedê xurtiya heft mêran di zendê we de bike bazinê mirarî însaallah.

-Xwedê ji neyarê bêbext re nehêle. Di şûna tîzbiyan de, filînte dan milê me. Were were, were cixareyekê bipêçe.

Taro tûrê çakûç û têlên lihîmê ji milê xwe danî, li ser tehta nimêjê, kêleka Feqî Elî rûnişt. Feqî Elî:

-Te negot, ne wexta lihîman, li van çolan li çi digêrî, kirîvê Taro?

-Feqî Elî... Heya Elî Barût li van deran be, ne lihîmvanê vî welatî, ne nêçîrvan, ne jî eşîr û goçkar karin karekî bikin. Hاتیe van deran, xelkekî bêxwedî ditiye, belayê difiroşe, belayê. Hem dîkuje, hem şopê li dû xwe nahêle. Eşkere çavsorî ye.

-Kirîvê Taro. Di nava te û wî teresî de çi qewimî? Hat bela xwe li te jî da?

-Feqî Elî, carekê min bi guhên xwe li pêş qehwexaneyê binê kaniyê ji Xalibê Fato bihistibû, digot:, Kesê Elî Barût bangî qerargaha Hênê bike, heke jê re bi xwe re kulmekî, çengekî, kîsekî zêr nebe, wey li halê wî, li meydana Qeselê şîşa ji bizotê agir di guhên wan re dike. Semed, tenê ji bona jê re zêr nebirine. Lê nehatibû bîra min, dê rojekê bangî min jî bike, qulpekî ji min re bibîne, qesta mirina min bike.

-Bangî te jî kir?

-Çîroka min û wî awayekî din e. Kîtab ji ber tînê nivisîn.

-Te jî kîsîkekî neşadîr jê re bibira.

-Bangî min kir, ji bona devê tenekeyan lihîm bikim.

Taroyê Tenekeçî di vir de hinekî rawestiya. Li Intaxa şewitî nihêrî. Ava Çemê Arisê di nava wan zinarên qirase de çîrr dida nava Gola Xiraran. Kaniyê çavên Taro tijî bûn. Bi zendê xwe hêsirên xwe paqij kirin û domand:

-Feqî Elî, ez ji nimêja esrê hatim dikanê. Te dikana min ditiye. Min kovîkekî qedand, du ziftî hatin devê derê dikanê. Yekî ji wan: "Tehar Usta, Qumtan senî çaxiriyor! Şimdî! Lehîm

malzemelerini de alsın, lehîmlenecek bîr şey var, dedi.” (Tehar westa, qumandar bangî te dike! Niha! Bila alavên lehîmkirina xwe jî bigre, tişteki ku lehîm bibe heye, got) Ez rabûm min tîlên lihîmê, çakûçê sirinc û spîrtodanik girtin kirin tûrik, deriyê dikanê girt, tûr avêt stû û da dû cendirmeyan. Em çûn binê Xaniyê Mehmeş Begê, qerargaha Elî Barût. Dema ez ke-tim yazîxaneyê wî, fanosê pîxistibû. Meleyê êvarê azan dida.

Elî Barût ji min re got:

*-Tehar efendî. Bu askerlerle eve gideceksin! İki teneke var, li-hîmliyeceksin!*¹

Min got:

*-Baş ustine, Begim.*²

Mala wî di xaniyê Fehmî Begê Bîlal, piştî Kolana Mezin de. Cendirmeyan dan pêşî, min da dû. Ez ji xwe re dibêjim, de ya tenekeyên hingiv an jî yên toraq û rûn in. Em çûn mala Elî Barût. Jina wî tirkeke lirr e. Ne xweşik e. Yeke te digot belkî bi roviyan re ketiye gerdekê, dişibiyan wan dîlberên kerxaneyan. Çavên wê fena yê dêlegureke birçî. Du-sê sîpeyên wan jî hebûn. Min tûrê xwe danî, spîrtodanika xwe vexist û min ji Melîhê, jinika qerwaş pirsî:

-Ka teneke?

Qerwaşê bi tiliya xwe teneke di binê dîwarê eywanê de nîşanî min dan:

-Ha ew in.

-Dema min li ber roniya fanosê li gorî devê tenekeyan bi meqes qapax dibirîn, dest bi lihîmê kir, jina wî jî û qerwaşa Lici jî li ber min, li piyan bi ser min re fena zabitan metikandî ne. Pêşî bala min nekişand çima wisa fena çawîş li ser serê min metikîne. Lê gava ew wisa li piyan bi ser serê min re rawestîyan, şik bi min re çêbû. Gotina Xalibê Fato hat bîra min. Çi bibînim? Her du teneke jî tijî zêr. Zêrê zer. Teneke heya ber dev dagirtî.

1 Tehar efendî. Tuyê bi van eskeran re herî malê! Du teneke hene, tuyê lihîm biki!

2 Ser seran, Begê min.

Feqî Elî:

-Zêr?

-Belê, zêr, zêrên zer. Bi lehîmqedandinê re, zarokekî bangî diya xwe kir. Jinik bi aliyê zarokan de çû. Wê çaxê qerwaşa Licî, Melîhê zû ji min re got: "Di deriyê hewşê de neçe. Dê ziftî te bibin. Di ser şaneşînê de, di derencê de derkeve diyarê xanî û Licê biterikîne!.. Cendirme ji bona te li nava kuçê danîne." Fena yek sîtilek ava qerisî bi ser serê min de bike. Ez veciniqîm. Mûyên canê min, pîrçê serê min bûn mîna stiriyên jûjî, hindik mabû ji tirsan kapsorî bibim. Eniya min sincirî. Ba bi ber min ket. Min xwe nejidanda, dê dengê tîrrên min biçûya wê dêlegurê. Lê deng çû Melîhê. Hindik mabû xwe şaş bikim û aletan nexim tûr. Ev qet nehatibû hiş û bîra min. Hindik mabû ez destê jinika qerwaş maçî bikim. Nû hiş hat serê min. Min aletên xwe xistin tûr, di devê eywanê de fena guleyê çûm ser şaneşînê, bi bazdanê di derencê de derketim diyarê xanî û serî bi heyrana lîngan. Ziftiyekî dît ez çûm diyarê xanî. Bi hêrs bangî min kir: "Gîtme lan!.." (Neçe kero!) Ew ziftiyên devê derî li hev zivîrîn. Heya xwe kar kirin, bi dû min ketin, min xwe di nava taxan de winda kir.

Feqî Elî:

-Ji jinika qerwaş re diayan bike. Navê wê çi bû?

-Melîhe.

-Heke tu sax bimînî, navê neviyeke xwe Melîhe deyne.

-Te baş xist bîra min. Bi soz, sax bimînim, ezê navê qerwaşê bi neviya xwe ve deynim.

-Tenekeyên mezin bûn, ya vanên nîvçe?

-Yên mezin bûn.

-Tenekeyekî çil kilo zêr tê?

-Herê, herê. Çawa, belkî zêdetir jî.

-Te bi tenekeyên zêran ev dewlet nas kir?..

-Xelkê digot, lê evdalekî mîna min, ezê ji ku zanibim, Feqî?

Vana eşqiya ne eşqiya.

Feqî Elî:

-Em jî li ser xaka xwe qaçax û usatên wan.

Emo ji gundê Palo Ekragê ye. Gundiyekî di halê xwe de. Hin gundiye wan jî berê hatine kuştin. Piştî Serhildana Şêx Seîd Efendî yên li çiya mane têkoşîna xwe didomînin. Yek ji vana jî kurê Emoyê Sûr Êzo ye. Êzo çardeh pazdeh salî. Sîxurên Îbrahîm Têlî xwe digihînin Elî Heyder û giliyê Êzoyê qicik dikin. Jê re dibêjin, “Ji niha de Êzo dikare gule di kuna derzî de derbas bike. Nîşanvanekî şagirdê Ezîzê Zengî ye. Çiyayî ye û pir sivik e. Tilên wî fena tilên pilingan bibêjim an çîtayan in.”

Elî Heyder hay lê ye ku gundê Ekragê hevalbendiya Şêx Efendî kirine. Êzo jî ji çûndina wî ya Ekragê re dibe tewaş. Diçe gund. Giliyên li ser Êzo jî di berîka wî de ne. Sîxurên hatine salix û silûxên firaran dane, qala Êzoyê qicik û lewendiya wî jî ji Elî Heyder re kirine.

Li meydana binê mizgeftê gundiyan dicivîne serhev.

Dibêje, “Gere hûn çekên xwe û Êzo bînin teslîm bikin! Gere kêrekî serîtûj jî di gund de nemîne.”

Lê kesekî li xwe mikur nayê ku çekên wan hene.

Bavê Êzo Emo Sûr dibêje:

“Haya min ji Êzo nîne. Qet bi aliyê me de nayê. Sax e, miriye jî nizanîm.”

Pişt re Elî Heyder Keyayê gund Faris Axa tîne zikê meydanê.

-Tuyê bi min re kar bikî, dibêje.

Faris Axa jî Elî Heyder re:

-Em bi zimanê hev nizanin, dibêje.

Hêkan dikelîne, di zikê meydanê de bi Faris Axa îşkenceyê dike û hêkên kelandî dixê binê çengên Faris Keya.

Faris nabêje of jî.

Elî Heyder jî Faris Keya re dibêje:

-Navê xwediyê sîleh bide û bînin çekên xwe teslîm bikin!

Nexwe ezê te şerpeze bikim!

Faris Keya dibêje:

-Li ba me çek nîne Yuzbaşî.

Elî Heyder hêrs dibe û jê re dibêje:

-Tuyê ji min re efendim bibêjî, dibêje.

Ew jî ji wî re dibêje:

-Tû ji min re bibêjî Faris Efendî, ezê jî ji te re bibêjim Efendî.

Elî Heyder dinêre Faris Keya natewe, nayê ser rê. Ji kerrban, dev ji Keya berdide û berê eskerên xwe dide çiya.

Tu li karê gelac binêre, şevêkê berê Êzo ji Şêx Fexrî re gotiye:

-Şêxê min, ez dixwazim bi alî gund de herim, min bêriya diya xwe û wan kiriye.

Wî jî gotiye:

-Êzoyê min kêfa te ye. Li xwe miqatebe, nekevî dafika wî seyê.

Êzo derdikeve tê, di quntara çiya de dadikeve. Digihîje ser kaniya piştaya çiyayê Spî.

Tî bûye, bi quriç avê vedixwe.

Esker ji kemînê, wî ji dûr dibînin.

Firsendê nadin Êzo û ji kemînê li ser avxewarîne pê ve datînin.

Êzoyê qicik Fena kewê ser avê dibe nêçîra leşkerên Atatirk.

Êzo li dû xwe fena berate kaş dîkin, bi kaşokê ji çiya tînin nava gundê Ekragê. Heya digîjin nava gund, ji kaşkirinê Êzo nayê naskirin. To dibê, pûrtê serê wî jî bi kevîr û keleman ve dimîne. Lê gundî Êzoyê xwe nas dîkin.

Agahî didin bavê wî Emo Sûr. Emo Sûr tê di meydana nava gund de cendekê kurê xwe dibîne. Gava wî rewşa Elî Heyder dibîne, dismaleke sor ji berîka xwe derdixe, bangî kurê xwe Meso dike. Meso piçûkê Êzo, pirr xweş li bilûrê dide. Meso li bilûrê dide. Bavê wî Emo Sûr jî li dora cendekê kurê xwe dismala sor di nava tiliyên wî de, bilî ku hêsir bikevin çavên wî, dîlanê dikşîne. Fena daweta Êzo be, jê re dilorîne, ji bona rihê Êzoyê xwe neêşîne, bi dengê zelal, bi kêf ji Êzoyê xwe re li ber senfoniya bilûra kurê xwe Meso dismalê diçirpîne, bi bayê re dihejîne. Bi Kirdkî zîmarekê li ser cendekê kurê xwe welê di-

lorîne:

‘Ûzê mi Ûzê mi, wa ganê to rehet bo, tora dima Mes esto, Mest ra dima Ehm esto, Ehm zî merd se, yê ra dima Mih esto. Ew het de şo destê Şêxî (qest Şêx Seîd e) miçke. Tera vace pî min vato, hema hîrê lacî di dewredeyê. Wa ganê şima rehet bo, ma go heyfê şima nêverd. (Ûzê min Ûzê min, bila giyanê te rehet be. Piştî te Meso heye, piştî Meso, Ehmo heye, Ehmo jî himire, piştî wî Miho heye. Li wî milî here destê Şêx (qest Şêx Seîd e) maçîke. Jê re bibêje bavê min gotiye, hîn sê kurên din di dorê de ne. Bila giyanê we şad be, em heyfa we nahêlin.) Di vir de keyayê gund jî dikeve destê bavê Ûzo. Awayê sermoniya bilûrê geş dibe, fena daweta Ûzo ya rastîn be, gundî yeko yeko dikevin destê Faris Axa û bavê Ûzo Ehmo Sûr. Rêza govendê dirêj dibe. Berde gundî li hev dinêrin û giş dikevin dîlana sermoniya daweta Ûzo. Bi hev re dilîlînin, stranên govendê yên Kirdkî diqîrin.

‘Ûzê ma zamawo, beranê ma zama wo¹

Bi qey dawete serê koyan ra ama wo²

Destê yê sûro hene tede da wo³

Ûzê ma zamawo Ûzê ma zama wo⁴

Bi dengê vê stranê re, qîz û bûk, jin û pîrên gund jî tèn û li hember rêza mêran rêzeke jinan çêdikin. Diya Ûzo fena bav dikeve serê dîlanê û dismala sor di nava tiliyên wê de dihejîne û strana Ûzoyê ma zamawo ji devê mêran digrin, tkrar dikin.

Elî Heyder û eskerên wî heyirmayî dimînin û ji qehran, sermoniya Ûzo di cî de dihêlin û gund diterikînin.

1 Ûzoyê me zava ye, beranê me zava ye.

2 Ji bona dawetê ji serê çîyan hatiye.

3 Destê wî sor in, hene tê dane.

4 Ûzoyê me vava ye, Ûzoyê me zava ye.

Ezîzê birayê Feqî Elî, timî ne li herêmê, nêzî Şêx Fexrî bû. Feqî Elî li herêmê û xwediyê neyar bû. Neyarên wî li ku keys lê bianiya, bernedidan. Gava vê nikaribûn, îcar serî li nehsî û xasûgiyan didan. Gelo em bi kîjan zexeliyan karin pişt a wî bidin erdê? digotin. Ciyê wî hîn bibûna, bi lotikan baz didan qereqolan, cem dewletê, gilî dikirin: “Me li filan çiyayî, newalî Feqî Elî dît.” Ji ber vê, ciyekî Feqî Elî yê nîşankirî tunebû. Li çolê, şevêkê li vata, yek li Qula Fata Mihan, yek di Qula Qereqûş, ya li pey di şikefta lawirekî din de. Bereket, bilî Zengiyan li herêmê neyarên Feqî Elî tunebûn. Tevî ku li Pêşêkevîr nijdevan hebûn jî, wan neyartiya Feqî Elî û Ezîz nedikir. Reşît Keyayê Benê, Mihemed Keyayê Kerwesê, Elî Keyayê Intaxê, Mele Îsayê Mişîrfê, Emlêxanê Lasîrînê, bi tevî giregirin herêmê dostên Feqî Elî bûn.

Her çiqas nava Feqî Elî û Îndariyan hinekî tîrş bû jî, bi mala Kalesin re xînamîtî, Zora qîza apê wî Hecî Emer li cem wan bû. Mala Kalesin li Îndarê xwediyê gotinê bûn. Yên piçekî mal û milk di destê wan de, ew bûn. Ne nijdevantî û ne jî eşîyatî dikirin. Tevî wê bûyera Manîkê jî, bi Îndariyên din re dostanîyeke kevin, di navbera wan de hebû. Nanê hev xwaribûn. Çiqas sarbûnek di nava wan de hebû jî, xirabî bi hev nedikirin. Ji çiyayê Andokê heya bi deriyê Serhedan, ji hêla Qewmê Çiyê bigire heya Nêrbê mirîdên mala Bûkarîk hebûn, gişan Feqî Elî û Ezîz nas dikirin.

Loma jî piştî vegera Korxelîkan, Dadî û jina Feqî Elî dotmama wî li binê xaniyê Zengê de man. Kinê jî bi Feqî Elî re li Helhelê dima. Piştî xaniyê Zengê şewitandin, Dadî û ew jî hatin Helhelê.

Dema xedarbûna dewletê, li nava axa Zengê, Girê Şewatîn Qereqol danîn, Feqî Elî nikaribû were gund. Bûbû gurê çol û çîyan. Piranî li çîyan dima. Ya jina wî Kinê, ya Dadî, yan jî jina mezin Hawşanê xwarin li dû dibir. Carna Kinê, carna jî

Hawşan li çolê, li ba Feqî Elî dima.

Ji wan rojên xedar, rojeke payizê, Kinê jê re xwarin bir Sêgiran. Wê şevê, Kinê venegeriya, li balê ma. Destpêka payizê, lê pirr sar e. Çûn pişta Kevira Dizan, li Guhara Hezaz, di Şikefta Kûzan de man. Doşeka wan ax, binê şikefta gendel, lihêf zinarê sar û qerisî, balîf ji qondaxa tifingê. Ji sermayê, heya elenda sibê deh caran şiyar bûn.

Ronî ketibû erdê. Elî derket li aliyê gund nêrî. Dû re dûrbîn da ber çavên xwe.

Pêşiya eskerê bejik û reş, bi tevî Seyar Siwarî Tabûrê, serî li pêş Qereqola Girê Şewatin, dawî li nava Kerreyên Engîs, binê Benê. Siwarî û peyade, cendirme û nijdevan bi hev re. Lek bi lek, fena tertûr, mîna zertzûl, nola kuliyan, qirikan bûn. Dikişîyan, dikişîyan nediqediyan.

Feqî Elî Kinê girt di nava Newala Kundan de bilind bûn Pehnavê, di pişta Zuxurhecik de ji Tehta Kelê bihurîn û gihîştin Mêrga Mîr. Ji wir, Elî ji pişta zinaran bi dûrbînê nêrî, wa ye bi aliyê Helhelê de tîn. Êdî Feqî Elî dizanî ji bona wan tîn Helhelê. Dema Feqî û Kinê gihîştin diyarê Tûkê, li hêla Hezroyê nêrîn, çika di wî aliyê de ji esker heye an na. Ji wî diyarî, Çiyayê Bîlarê, Zinarê Dîkan, Milê Ewliya, Derê Kurr heya Zuxra Hezroyê vala, esker ne xuya bû.

Feqî Elî Kinê bir Gomê Emrêşê cem meta Wakê û derket. Ji Kinê re got:

-Tu li vir be, ezê bi aliyê Malêgir de herim. Heya ez venege-
rim li vir be.

Îcar, çawa ew baqûr û naxirê eskeran gihîştin Helhelê, Elî Barût li ber mala Sehle Keya rûnişt û got:

-Herin ji min re Dadî û jinên Elî bînin!

Dadî û Hawşanê birin cem Elî Barût.

Ji Dadî re got:

-Gere tu bîni her du lawên xwe teslîm bikî! Nexwe min xaniyê Zengê şewitand, ezê yê vir ji bişewitînim. Te û bûka te ji bibim bavêjim hundir!

Dadî bi zimanê wî jê re dibêje:

-We sê lawên min kuştine û dudû mane. Zarok nînin, bîna şîr ji devê wan nayê ku ez herim bi çepilên wan bigrim bînim teslîmî te bikim. Li çolan, diyarê van çiyayan in. Tu û nijdevanên xwe xurt in. Heke hûn bi xwe ewle ne, mêr in, hûn herin bigrin. Bi tiliya xwe çiyayên piştê Helhelê nîşan da û got: "Haaa li nava zinarên wan çiyayên de ne. Garanek esker û nijdevanên te hene. Yên wan du tîfing, yê te bi hezaran. Here bigire. Tu fedî nakî, ji min pîrejinê çi dixwazî?"

Bi fermana wî, destê Dadî û Hawşan li pey wan girêdan û avêtin axura mala Sehle Keya, nava kêçan. Du roj li wir man. Ew kafir nahêle yek qurtek av an kerîk nan bidin wan. Piştî du rojan dîcehîme bi aliyê Malêgir, hêla Hevêdan de diçe.

Qumandarê Qereqola Girê Şewatin Evdîlqadir Başçawîş jî hefteyekê wan di axura mala Sehle Keya de hîştin û dûre berdan.

Malbat ji wê rewşê bêzar bûbû. Taqet bi wan re nemabû. Êdî nedihatîni kişandin. Bûbûn fena pisikên kadînan. Ya çêlikên wê di devê de, li wê kadîne mişk nemînin, çêlikên xwe dixê devê xwe û dibe kadîneke din, li wir jî agir bi ka bikeve, wan jî agir birevîne. Rewşa malbata Dadî jî wisa bû. Rojekê li wî çiyayî, yek li çiyayekî din û nîzanim rojeke din agir bi aşekî wêrane ketiye, tu jî agir direvî.

Piştî Feqî Elî vegeriya, Kinê jê re got:

-Wele êdî bes e. Ez nikarim. Here teslîm bibe. Çi tawana te heye bikişîne. Belkî em ji vê belayê bifilitin. Pirriya em di kunikên zinaran, şikeftan, ser axa sar, li çol û beyaran geriyan, taqet di me de nema. Qey emê zarokan di şikêrên zinaran, kunik û berqefên çiyayên de kovî xwedî bikin? Me di van çar rojên dinê de, tu xêr ji xwe nedî. Qe ne, bila zarokên me, Remezanê min di çolan de, fena lawîrekî mezin nebe. Ez hêvî dikim, min û zarokên min ji vê jiyanê bifilitîne, lo.

Feqî Elî jî got:

'Kinê Kinê, kinê qotê

Çû dangiyê gamêş dotê

Xwesû hat û qise gotê
Tî xeyidî neçû cotê...

Apê Çawîş digot:

Kaş û berkaş em gihîştin hafa aş
Ne mişterî ne qeraş, em mane vata li palê kaş.

-Xwezî wisa hêsan bûya. Ji Enqerê fermana kuştina me ya bi singûyan derketiye. Min ji te re gotiye, lê te ji bîr kiriye. Em herin teslîm bibin jî, pere nake, Kinê. Dê bi awayekî me mehû bikin. Me nas dikin çika em çikêrin in, qumaşê me ji kîjan hiriyê ye.

Kinê jî got:

-Nizanim, tiştê dizanim, jiyan li me bûye qarnaqusî, jehrê marr, esîda qesemê. Ciyê hedanê, taqetê bi min re nemaye.

Wî jî li Kinê zivirand û got:

-Romî neyarê zaneyan, hevalê nezanan in, Kinê. Qey min nedixwest ez zarokan li Diyarbekirê, di mekteban de mezin bikim? Lê mala felekê kor be. Dalyana me çep zivirî, loma wisa bi gazin î, Kinê.

Rewşa Îttihat Tereqîçîyan pirr guherî bû. Wisa xedar bûbûn, wisa har bûbûn, ji bona yekî şaşik daye serê xwe, di binê Qasimiya Gir, nêzî gundê Heyderekan, Sofî Hemze dabûn ber guleyan. Qasî ku digotin, pakêtên berikan di cendekê Sofî de vala kiribûn. Di nava çend rojan de, ev bûyera şaşikê li temamê herêmê belav bû û ricif li gel ket. Yê pê nehesiya, nemabû.

Şêx Fexrî ev ji çiya bihîst.

Jixwe piştî Şerê Pêçarê û têkçûna Elî Barût, dewlet li Mala

Bûkarik hatibû xezebê, gezene bûbû, li dijî wan bûbû zerqetîk, quzilqurt. Di roj û şevê de, Qamişlû şewitandibûn, yê şewitîn ji kîsê xwedîyan çûn, yê birîndar jî, bi mezin û piçûkan, temamê malbata Mala Bûkarik, bi sofî û çawîşan fena çêlikên kewan belawela, sirgûn kirin. Berê hinekan dan Ege, yê hinan dan Qeredeniz, hinên din Teraqya, sofîyên mirîd û çawîşên wan jî Anadol, Konya, Aksaray. Di nava bajar û navçeyan de bela kiribûn, qedexa bû ku bi hev re têkilî deynin.

Şêx Fexrî ji bêçaretîyê Komîteya Şer bi tevî şewirmendên xwe, li Şikeftên Boşatê civand. Di Komîteya Biryadayînê de, heşt kesên navdar hebûn: Mecîdê Zaza, Sebriyê Feto, Huseynê Cewahîr, Feqî Elî, Emerê Biro, Emerê Faro, Sebriyê Hertayî û Feqî Kamilê Şêxbûbî. Di nava şikeftê de, bi tevî Şêx Fexrî pêncî û şeş kes.

Şêx Fexrî got:

-Îtîhat Tereqîçîyan ji hebûna veşartî, paşmayîyên Dewleta Alî Osman bi dest xistine, partiyeke eşkere danîne, îstixbarata dewletê xistine binê mîriya xwe, komên nenas li Kurdîstanê bici kirine, birr û komikên lêdanê, yê tilîkişandinê, yanê ordiya xwîniyan ava kirine. Hemî hêz û saziyên dewletê xistine destên xwe û dizgîn di destên wan de ye. Hebûna me dikin behane û tehdayeke mezin digîjînin gel. Xelkê me feqîr e û di van çend salên dawî de têra xwe eciqîye. Hêzên parastinê ji me re agahî anîne, dê tumgeneralê ku me hemîyan navê wî bihîstîye, bi qeweteke pirr mezin were. Kî bixwazin dê bikujin, kî bixwazin dê bihêlin. Çek û cebilxaneyên me bi sînor in. Dewama çekên me jî tune. Hûn çî dibêjin?

Gelekî ji wan gotin:

-Tu dizanî, Bavo.

Emerê Faro got:

-Tiştên Şêx dibêjî giş rast in. Ji bona me nekin behane û zîrarê nedin civatê, ev tevdîrek e. Belabûn ya herî çêtir e. Lê ez bixwe dimrim, nikarim dev ji êl û eşîra xwe, van deran berdim.

Şêx Fexrî:

-Gotineke mezinên me heye, dibêjin: "Gava qeweta te negihîşt, çovê deyne, li benda roja xwe be." Ji bona selametiya xelkê me, ezê dakevim Bin Xetê, nava pergala Fransiyan. Dostên me li wan deran hene. Kî bixwaze bi min re were, ez amade me bi xwe re bibim.

Feqî Elî jî got:

-Hûn dizanin pirrê wexta min di nava civatê de derbas dibe. Îngilîzan û nîgalên rojava bi temamî xwe dane pişta komara wî sêwiyê Kemal. Ji Îngilîzan re yên çiptazî û bêxwedî lazim in ku wan bi xwe ve girêbidin, bi hêsanî bi kar bîne. Yanê ji Îngilîzan re cendirmeyên ku wan terfiye daye wan lazim in, ne fena me Kurdan bi esl û fesil. Ev çeteyên li Enqerê anîne ser Şiyanê kesên nenas û bêpişt in. Ne li pişta wan eşîr hene û ne jî civat. Sêwiyên bêxwedî ne û Îngilîz ew girtine binê perrê xwe. Ew çi bibêjin, vana welê dikin. Civata me jî ev seh kiriye. Yên ku bi mal û can bi me re bûn jî, niha gazinên xwe dikin. Heya ji wan were xwe dûrê me didin. Helbet aliyê wan yên rewa jî hene. Xwedî zavûzêç in, berpirsiyarê lêzim û zarokên xwe ne. Heya em karibin vê colê ha ji xwe dûr nexin. Qet nebe, tiştên tên serê wan, bila nebêjin ji rûyê we hat serê me. Ji ber vê ez jî pêşneyara Şêx û Emerê Faro destek dikim. Lê ez bixwe van deran naterikînim û dikarim bi qaîdeyekî di nava civatê de bimînim.

Piştî vê civîna qelebalix, Şêx Komîteya Biryardayînê civand. Komîteyê Emerê Biro, Emerê Faro û Sebriyê Hertayî li çiyayên bakûr, di nivişta Licê, Çewlîg û Mûşê de hiştin û bekarî da wan. Heya bikaribin dê ji neyar dûr bimînin û bi hev re, qelebalix negerin. Ne bêgavî be, bi neyar re nekevin şer û pevçûnan. Ji hev haydar bin û qasê bikaribin alîkariya hev bikin. Nakokiyên di nava gel de rû bidin, bi aramî û dadwerî çareser bikin. Ji bona zirar negîje civatê, hey a bikaribin di nava şêniyan de xuya nebin.

Feqî Elî, Ehmedê lawê Hecî Zibeyrê Hacan û Feqî Kamilê Şêxbûbî jî ji Zarga Fîsê bigre hey a bigîje Deşta Xezaliyê, sî-

norê eşîra Hevêdan, Badikiyan, Bekiran, Receban û Zirkiyên pêş Licê girtin ser milên xwe. Ew bi xwe jî dê komikên xwe ava bikin û li herêmê çî biqewime dê binivîsinin û bişînin Bin Xetê.

Siwarê Felek Şêx Fexrî, bi xanima Nafiye û Şahîdeyê, qerwaş û xulaman re da pêşiya çardeh peyayî û berê xwe dan Binêxeta Fransawî. Di nava peyayên wî de herî temen piçûk birayê Feqî Elî, Ezîz Zengî, guhên wî çit, ne tenê pêşî û kêlekan, pišta xwe jî didît. Xeşîmê wan Nadoyê Zaza, ji çiyayên pišta Licê, nêçîrvanê gaz û gedûgan. Roviye wan Bado, gurê neqeban Mecîdê Zaza, begê narîn Zilkîf Begê Hêneyî, rêbirê wan Etoyê Licî. Bi her yekî re hunerek, di her yekî de cewherek.

Li ser rîyan kozik û kemînên neyar, ji nijada wan, sîxur û hevalên neyar. Pêwîst e di rîyan de bi xef bin, bi dek û çek bin.

Siwarê Felek, Şêx li pêşî, peya, xulam û qerwaş li pey. Di şevêkê de ji pišta Şikeftên Hesûnê, di deşta Silîvan de, nava Çemê Mûsikan, Deşta Sînanîyê, çemê Dicle bihurîn, ketin nava axa Ewênan, xaka nenas, çola dûpişk û koremaran.

Çekên di milan de filînteyên Aleman, rextên li milan sextîyanê xezalên kovî, di piyên wan de cîzmeyên şiftalî, li ser milan ebayên Kundoyî. Şehrên serî, ji fêzên temezî, xencerên newqê Sêdeqnî, bi ser qorikan de Berabêlên Ūrisî. Armanca wan ya ser van rîyan, hazîriya serîrakirina dij dewleta qorsan û kovî. Tirkên direwîn û bêdadî, nijdevan û eşqiyayên biyanî, macîrên çavbirçî.

Bîst û du hespên binê wan, seglawiyên rewan, koviyên çolê, bi çar piyan, rewanên Serhedan, serxweş in bi wan siwarên ser kiftan. Zînên ser pišta wan entabî, zengû gurgumî, qûş û paldim ji çermê bizinên kovî. Dêlên wan honayî, tenbûrî bi ser tûncika eniyan de badayî. Heqîb xurek dagirtî li terkiyan, di heqîban de nanê qemirandî, qeliya qaz û bizinên kovî û kartû. Peya bi çek û rext xemilandî, tîfingên wan di ber çok û jûniyan de çikandî. Li ser pišta seklawîyan, hêviyek di endamên wan de li piyan. Rûgeş in fena xwendiyên dawetan, awirbaz in fena

başokên binê ewran. Fedayî ne tevî Şêxê xwe, li serê rîyan û dirban, li nava devî û dehlên biyan. Bi roj penî, bi şev rêwî. Rêbirê wan, qaçaqçiyê salan Etoyê Licî. Qaçaqçiyê sêrbaz, zane û hunermedê şevên tarî, serafê riyên nava gelî û qolincên çîyan. Mişk bilebite Eto dibihîze, şibşibok bifire hay lê dibe, kund di nêçîrê de be dibîne. Eto bi salan di van rîyan de titûn biriye, barên xişr û rihelên bûkan aniye. Heft guleyên bêbextan di cendekê wî de çîncînkirî.

Deşta Sînaniyê bihurîn, daketin teniştê çemê Diyarbekirê, sînor bû li nava deşt û çîyan, jê şûnde diketin nava xaka Mêrdînê, li wan deran, hene Ereben bêbext û hevalê dewleta qorsan. Ji çem bihurîn fena çêlikên şêran. Li wî milî peya bûn ji hespan, tûrên ceh û ka dan serî, desmêja xwe teze kirin, Şêx da pêşî û rawestîyan li miqabil Xweda. Heya hespan tûrê xwe vala kirin, wan jî taeta xwe li hember Xweda bi cî anîn.

Dê di herêma Ewênan de derbas bibin. Heya qabil be, dê Eto wan ji gundên ereban xef bike, nexe dafika wan yaboyên dekvan, etarên qulteqlut, keftarên serê rîyan. Lewra li herêmê dost û nedost tevîhev. Lazim e bi şev herin, pirr in birçiyên serê rîyan. Di geliyên kûr de mêranî pere nake, ji çûyina wan rîyan re huner, rovîtî, fêlbazî lazime ji bona bigihîjin dewsa dostan.

Nivê şevê, Eto li pêşî, tişteki raz kir. Heya dizgînê hespê kişand, di zikê çîya, nava gelî de, ji nava lat û devîyan, dengê ti-fingên bêbextiyê zimîyan. Di tariya şevê de, bi bêbextî li pêşîya mêraniyê kemîn. Hespê Emoyê Zaza likumî û ranebû piyan. Gundiyên birçî, bi bêbextî hespê Zaza dabûn ber guleyan. Zaza peya mabû li nava şevgeran. Bi dorê li pey hevalan siwar kirin, hey a gihîştin qolincê çîyan. Di du şevan de gihîştin Bin Xetê, bûn mêvanê Emînê Ehmed, serokê eşîra Reman.

Piştî daketina Şêx Fexrî ya Bin Xetê û bi demeke kin, Feqî Elî û Ezîz biryar dan dê ji Pêşêkevîr herin. Dostê wan Hesên Keyayê Cebariyê hat bîra Feqî Elî. Wexta Feqî Elî li Duzce, li cem apê xwe Axa Beg dixwend, Hesên Keya di alaya apê Feqî Elî de esker bû. Rojên vesanê, Hesên dihat mala Axa Beg, ew û Feqî bi hev re di çarşî û bazaran de digeriyan, bi hev re xwarin dixwarin, setrenc dilîstin. Hesên kurê xwediyê gundê Cebariyê, bavê wî du caran hatibû Duzceyê cem Axa.

Piştî Hesên eskerî qedand, hat di şûna Hacı Hemzeyê bavê xwe de bû Keya. Hesên Keya yekî bi xawên, terefê rewayê bû. Loma jî têkiliyên herdu malbatan domandin. Fena du dostên ne bazirganî, yê xweristî, dostaniya wan ajot. Ji bona Hesên Keya cixare dikişand, salê carekê payizê dihat Pêşêkevîr dibû mêvanê Feqî Elî. Piştî heqîb ji titûna mengenekirî dadigirt, davêt terkiya mihînê, xatir ji Feqî Elî dixwest û berê xwe dida eteka Qerejdaxê. Sê col pezê mêşinî yê Hesên Keya, nêzî sed û pêncî du sed dewarên têvil, ga û gamêşên cot, mange û noginên dotinê, golik, sak û conegayên firotinê. Binaşeya Hesên Keya ji bav û kalan bû. Hem gundî dotmam û pismam, hem jî xulam û xizmetkaran bi tevî şivan û gavanan ji Hesên Keya hez dikirin. Gund nêzi bajar, Hesên Keya jî nîv bajarî û nîv gundî.

Cebârî li quntara çiyayê Qerejdaxê, fena dirûvekî ji afirandina Xwedayî. Pişt çiya, pêş navdeşteke bi mêrg û çîmen, bi baxçe û medreb. Kaniya gund ji milê hêla Dêrika Çiyayê Mazî. Aveka bi coş ji binê çiya diherikî. Ji binê kanî av bi du cuhan, bi milê rast û çepê de, bi ser bax û baxçeyan, bêwaneyên medrebê de difûrî, giyan dida mêrgan. Darên xox û mişmişan, yê hêjîr û gilyazan, bi tevî incasên tîrş û şîrîn. Darekî tûya romî li pişta kaniyê. Fena Çiyayê Garê qerase, werîs li qurmê wê nagere. Bilî sibê heya dana, timî li serçaviya kaniyê siya vê dara romî heye û di germê de binê darê ji mêvanên ser kaniyê xalî

nabe.

Feqî Elî ewil gihîşt Tebecûgê.

Ew şev mêvanê Elî Keyayê Xecikê ma.

Serê sibê xwirîniya xwe kir, çek û rextê xwe li mala Elî Keya danîn, demançeya berabêl da kêlekê û berê xwe da eteka çiyayê Qerejdaxê. Li ser rê, riya xwe bi gundê Derwêşhesena xist, apê Hemo, meta Eysê û zarok dîtin. Apê Hemo wê şevê Elî berneda, li wir ma. Meta Eysê temamê şevê pirsîn û Feqî Elî bersiva wan da. Bi hev re heyfa xwe li nixxên çûyî anîn. Serê sibê bi taştîyan re xatir ji apê Hemo û Eysê xwest, ji gund derket. Bi rojava re gihîşt gundê Cebariyê. Dema gihîşt pêş malê, Hesên Keya li devê eywanê bi du-sê pismamên xwe li ser kurşiyên Diyarbekrî, yên ji tayê kindir çêkirî rûniştî.

-Selam û eleykum.

Hesên Keye bi tevî yên dorê rabûn:

-Eleykum sellaaam, ser seraaan û ser çavaan.

Daketin xwarê, destê Elî toqe kirin û Hesên Keya ferman da malîyan:

-Ciyan raxin! Emê derkevin diyar.

Heya li hev pirsîn, jinan jî li odeyê cî danîn.

Lê berya derkevin diyar, Hesên Keya ji xortekî re:

-Elokekî serjêbikin!

Piştî şîvxwarin û nimêja êvarê, ode ji gundiyan kumkumî. Meleyê gund ji Feqî Elî pirsî:

-Dibêjin Îsmetê Kerr bûye serikwezîr. Qançûr daniye ser ker û kûçikan jî. Yê deng derxe, sirgûn dike Enedolê. Dê halê me çawa be, xortê çiya?..

-Apê mele, derd û kulên me hingî pirr in, nehatine nivîsandin. Li ser hev civiyane, bûne kêşekî. Wisa ku meriv nizane di ku de dest pê bike. Tu di ku de dest pê bikî valahî, kêmasî dibî-nî, xerq dibî. Hinekî dest didin ser devê te, nahêlin bîn bidî û bistîni. Te difetisînin. Ji ewleyiya merivan girîngtir tiştek tune, apê mele. Yê me jî, wek civat, di warê ewleyiyê de hazirîyeke me tune. Bê dewlet in. Ku haziriyên te yên civakî tunebin, tuyê her tim barê binî bî. Ev Cîmhûriyet, fiêlan ji binê çengê xwe

derdixê. Qançûran tînin, bacê didin ser pişta kerê qule, devê xwe vekî, li çapa devê te dide. Gere jê re îtaetê bikî, roja nekî tawanbar î. Ku te qels bibînin, ji ser pişta te peya nabin. Karin qançûrê ji dikê baqûrî û qoqo jî bistînin. Bê edeb in, li meriv siwar dibin. Gere pêşiya xwendinê, zanînê li zarokên me vebe. Hemî nîrx di nava xwendinê de veşartî ne. Gava te xwend, tu xwe nas dikî, gava te xwe nas kir, tu xwediyê vîn î. Vîna te di destê te de ye, apê mele.

Ya diduyan, em civatek in ku di çanda me de, bûyer û gotinên mezinan di hişê me de nenivîsandîne. Kulîn û qebalikên me yên bîra civakî tunene. Çanda nivîsandî li ba me nebûye pêgirt. Ev jî bûyeran zû bi me dide jibîrkirin. Bi vê çanda wêrane em dibin civatekî bêbîr, civateke ku bîra wê ya arşivan, nivîsandî di nava hişmendiya dinyayê de tune. Tiştên di devan de zû ji bîr dibin. Ev tewir çand, karê civatên nezan û tilaran e. Dema tişt nebin pêgirt, çand neyên nivîsandin, bîra civatê qat nebe, nekeve nava boxçikan, di dolaban de neyê veşartin, civat xurt nabin, qels dimînin, fena civata me. Bêdewletî şerpezebûn e apê Mele!

Mele:

-Padîşa dan qeraxekî, dest dan ser devê wî. Van sakûlan jî her gelşî bi çek safî dikan. Ji edeb û zanînê dûr in. Xuya ye çavê te jî ji Komarê tişteki nabirre?

-Apê mele, derya bibe şîr, Tirk nabin eşîr. Nijdevan in, bawerî bi wan nayê.

Piştî çûyina civatê, qîza Hesên Keya sêpê anî li nava odeyê danî, sêni da ser û paşiv li ser sêniyê danî. Di aliyekê de paşiva xwe xwarin, di aliyê din de diaxivîn. Hesên keya pirsî:

-Haya we ji Axa Beg çênebû?

-Mixabin. Piştî wê bûyera Sêrtê, me agahî jê nestand.

-Ezîz li ba te ye, li ku ye?

-Li cem min bû. Du roj berê ew û hin hevalên din, çûn Bin Xetê, cem Şêx.

-Nava te û gundiyan çawa ne?

-Bûne nijdevan. Anîne qereqol li nava Zengê û Helhelê, li

diyarê Girê Şewatin danîne. Xaniyê me yê Zengê bi serbazê qereqolê dan şewitandin. Dadî ji qehra wan dike biteqe. Piştî şewata xanî, pirr qeherî. Qereqol nahêle em bîn bidin û bistînin. Serbazê qereqolê tê Helhelê bela xwe di Dadî dide. Jêre dibêje gere zarokên te werin teslîm bibin. Nexwe ezê te bişînim sirgûnê.

-Hûn çawa debarê dikin?

-Debara çi, halê çi, Xwedê jê razî.

-Rewşa we nebaş e.

-Belê, mayîna wir zehmet bûye.

-Zarokan bigre were vir.

-Ba we?

-Herê, ba me.

-Ez naxwazim dostên mîna we bi xwe re têxim hezekan.

-Ew çi gotin e. Welat di hezekê de ye. Dostanî ji bona çi ye? Roja fire, her kes ji xwe re ye. Dost yê roja teng e. Heke roja teng meriv bi kêr neyê, meriv dostaniyê ji kîjan rojê re vedişêre?

-Em werin vir û ji rûyê me tiştêkî were serê we, emê çawa li rûyê hev binêrin?

-Hat hat. Ser seran û ser çavan. Qey em ji we neçêtir in. Hûn jî ji bona me baz didin. Ev welat ne tenê yê we, yê me gişa ye. Hûn bar didin ser milên xwe, em li kêleka jinên xwe. Ne rewşa ye. Zarokan bigre û were vir. Di ku de zirav bû, bila di wir de biqete. Xwîna me ji yê we sortir nîne.

-Serê zivistanê ye. Em ciyê we teng nekin?

-Şeş xaniyê mexdûrên Enwer Paşa hêna jî vala ne. Kêmasiyên wan hebin, emê qetab bikin. Xerîb di gund de tune. Emê navê te û zarokan biguherînin û bibêjin demandarê medrebê ne. Li gundên derûdorê jî emê te fena demandarekî medrebê bidin naskirin.

-Hûn camêr in.

-Sibê here. Heya tu vegerî, ezê xaniyekî hazir bikim.

-Tu zanî.

-Xaniyê mezin jî û piçûk jî hene. Heke tu pez û dewaran xwedî dikî, xaniyê mezin lazim e.

-Pênc madag, sê sak, şeş çêlek û du-sê noginên min li Kor-xelîlkan hene. Min nivî dane. Ne niha, ez karim biharê bînim.

-Baş e. Ji bona kes şikan neke, emê zewiyekî du zevî ji gundên cîran, ji te re deman bikin, têxe birinc. Tu demandarê medrebêyî û dewarên te ji hene.

-Maqûl e.

Mistefa, di sala hezar û heştê û duduyan de li bajarê Muxla hatiye dinê. Ji ber ku di Dibistana Enderûn de mezin bûye, navê dê û bavê wî di defteran de tune. Di hezar û nehêd û yekê de ji Dibistana Enderûn gihîştîye Dibistan Herbiye. Bi nijdevanên Îttihat Tereqî re, beşdarê şerên Balqanan bûye. Mistefa yek ji endamên Îttihat Tereqîçiyên ên naskirî ye. Di nava Dewleta Osmanî de, çiqas bizavên bi dizî, derveyî pergalê hene Mistefa di nav de ye. Derveyî pergala dewletê, timî bi nijdevan, diz û tolazan re di têkiliyan de ye. Di şiyanketina Împeratoriya Osmanî de Mistefa, dê çek û sîlehên veşartî ji Stenbolê bibe Enqerê. Mora Îttihatçiyên ku dirûvê Yavuz Selîm li ser e, Yarbey Mistefa Muxlalî di Adara 1921an de, ji Stenbolê bi dizî, şifrenameyek ji 'Mudafaa-i Milliye û Erkan-i Harbiye-i Umu-miye Reisê Wekîl Feyzî Çeqmaq Paşa' re dibe Enqerê. Di wî şifrenameyê de dinivîse ku li herêma Sariyer, li Qeraxê Derya, pêncêd û heftê mawîzer, çar heb xefîf makîneyên lûledirêj, deh sindoq cepilxane ji hêla Eskerî Nîgahban ve, bi Îngilîzan de hatine gilîkirin. Îngilîzan ew ji binê axê derxistine û li dû Muxlalî Mistefa digerin. Failê wan çekan ew e. Ji bona neyê girtin, Mistefa Muxlalî di Çireya Pêşîn a 1921an de ji Stenbolê direve Enadolê û digîje Enqerê.

Piştî têkçûna Elî Barût li herêma Pêçarê, dewleta Atatîrk bû barût, xwê û rijîya nava tarafa agir. Şîrçeşîrq jê diçû. Dengê

solê hespên wî digihîşt Şam û Helebê, neviyên Bedirxan. Ew têkçûn li tela eşqiyayên Enqerê ketibû, zora wan çûbû. Atatirk li Enqerê sil bûbû bibêjim, perç bûbû bibêjim, xwe parçeparçe dikir. Li Çanqeyayê eraq vedixwar, bîna eraqa wî dihat ser bêderên herêma Sihiye, Ulusê. Ew şeva pê hesiya, heya gizinga sibê fena qiroşerekî kolanên Ewrûpa neket nava livînan, heya jê hat vexwar. Cixare ji nava lêvên wî xalî nedibû, cixare ji cixarê vêdixist. Bîna mirarê jê dihat. Ji têkçûna Elî Barût har bûbû, ji qalîk derketibû. Du-sê şûşeyên eraqa girekî ûzo, çend pakêtên cixarê vala kiribûn. Qanûnê Tenkîla Pêçarê bi wê serxweşiyê di çend qasikan de, li ser kaxezê pakêta cixarê nivîsî, da meclisê, di çend qasikan de derbas kirin, kirin qanûn.

Kurê Zibeydayê Mistefayê ku navê Kemal bi xwe ve zêde kiribû, dosyaya Muxlalî xwendibû. Bang kir û jê re got: “Ez te dişînim Diyarbekirê. Gere tu li wan çol û çîyan giyanbaran nehêlî, berkoleyê gorên wan jî bişkînî! Niha tumgeneral î, gere general vegeri, bibî berdevkê Genel Qurmay.”

Tumgeneral Mistefa Muxlalî, bi navê “Qumandarê Tedîp Herekata Pêçarê” gihîşt Diyarbekirê.

Ji ziravika çîyayên Pîranê bigire heya Qordona Mûşê, ji deşta Perîşanê bigire heya bêlana çîyayên Bîngolê, herêma şer îlan kir.

Ji eşîra Botiyan Emerê Faro, Ehmê Huseyn, Huseynê Cewahîr, Sermiyanê eşîra Mistan Seîdê Macir, Ezoyê Brosoro, Mihemed Eliyê Simê Badîn, Mistoyê Xeman, ji Sîwanê Husoyê Çolekî, Emînê Miko, Sebriyê Hertayî, Emerê Biro, çek dananîbûn, dengê navên wan dihat. Elî Barût li nava meydanê riswa kiribûn. Vê jî dewleta nijdevanan nerehet, na na har bûbû. Hukmeteke fasofîso, bi wî Kerrê Bedlîsî dabûn çêkirin û Kerrê me, qanûn li ser qanûn, zagon li ser zagon derdixist.

Kurdên ku netewiyabûn, li çolan mabûn, xewên şevan li wan herimandibûn. Ew bi qedehek eraq serxweş dikirin. Bi wê serxweşiyê, tîrsa di dilê wan de, bi hev re xwe didan der û ji hev re digotin: “Divê em vî nîjada ji tovê pirpar biqelînin, qir bikin, ji holê rakin. Em vê nekin, em rehet nakin.”

Mifetişê Gelemperî Îbrahîm Têlî, ji sersala hatina Tumgeneral Muxlalî ya Diyarbekirê re şevêkî şahî danî. Ciyê ku Şêx Seîd û hevalên wî aliqandibûn, di wî cîyî de veşartibûn, li ser gorên wan gazînoyeke eskerî ya eraqvexwarinê ava kiribû.

Walî Beg û Mursel Paşa bangî dostên xwe yên Diyarbekrî, Yasînzade Şewket Efendî, Mistefa Begê Qabilcewazê, Feyziyê Arif Efendî, Emerê Mihê û hinek mîrekên dor û berê xwe, ew û Mistefa Muxlalî, bi serîkê Qolordiya Heftan Mirsel Paşa, onbaşiyên wî Elî Heyder û Elî Barût, serbazê eniya Serhedan Nedayim Beg, serwerê eniya Bedlîsê Derwêş Beg, hin serbazên din, ezimandin gazînoya li ser tirba Şêx û Begên Navdar ava bûye. Ew şev heya nîvê şevê qedehên eraqê noşandin, bi qîzîk û jinikan re pîkolî kirin, zîtîk avêtin heya di hev de vereşîyan.

Peyade Alayîya Şeşan û ya Şêstan li rojhilatê bakurê Licê, di nava Qurmîk, Extîgan û Mizagê de bi cî kirin. Peyade Alayîya Şêst û Sisiyan li rojavayê Mizagê, li başûrê çiyayê Xalîzwan, nêzî Hindîvê û çiyayê Mizagelî xistin kozikan. Seyar Alayîya Cendirmeyan ya Heftan, li çiyayê Hemzê piştî gundê Extîgan danîn. Bêlûga Agahîyan li bakurê gundê Baravê singê konan di axê de çikandin. Bêlûga Tendûristiyê, li nava çemê Hindîvê û Baravê qerargah danî. Ji Qolordiya Heştan, Alaya Dozdehan, li diyarê çiyayê Kêlareş, Mîr Simaîl, di navbera gundê Hesarê, Zengesor, Helezînê û Botîyan de singên konan kutan. Peyade Tabûra Bîngolê, li rojavayê çiyayê Emer Axa, jêra Zengesorê, piştî gundê Serdenî, li diyarê çiyayê Maştage lenger danî. Sê alayên cendirmeyan, li bakurê piştî Licê, nêzî gundê Mûrtizan û Mêrgê de bi cî kirin. Tabûra Nozdehan li diyarê çiyayê Gobanê, bi ser gundê Şaxorê, li kêleka Mûrtizan hêwirandin. Sê alayê Beterîyeyên Çiya kîşandin diyar, di nava wan çiyayên bilind, bêlanê gola Kortê, jora serçaviya vê golê xistin kemînan.

Çiyayên wan doran bê qîyas bilind, bi kavlî, şikêr û daristanî ne. Gelî ji darên gûzan dagirtî ne. Kaniya Milkewlî ji piştî Mizagewlû dizê û tê ser çemê Mizagê, ava wî fena qeşa. Ji eskerê Bejîk, nijdevanên Pêşêkevir û Piştakevir li wir xistin sargehan. Nijdevanên begên Hezro û Farqînê li Textê Xatû-

nan, çiyayê Şerman kirin pawan. Nijdevanên Licê û Bîngolê li Milê Senceqê, şûnewaran tabî û kemîn vedan. Nijdevanên Mistefa Begê Qabilcewazê, li rojavayê Pêçarê, li diyarê Çiyayê Bûbikê û Cewêkan de şorbe kelandin. Tabûrek eskerê reş, di gewriya çiyayê Adem û Xorê de dafikên bêbextiyê danîn. Nijdevanên Badikiyan, li Geliyê Piranzê, Newala Solesen, li piştê Pêçarê di nava wan çiyayên asê de mozelan danîn. Nijdevanên eşîra Xiyan li hember Pêçarê çiyayê Merkê, li bakurê çemê Sarimê mehîr dan ser tifikan. Nijdevanên Hênê li Çiyayê Mehade malêz tevdan û bi Zazakî ji hev re digotin: “Yê bibê teyro laçîn jî ma vera nêfeletênê.” (Ew bibin teyrê laçîn jî ji ber me nafilitin) Di payiza paşîn de, dest bi “Tenkîla Pêçarê” kirin. Hejmara eskerê reş û bejik, digihîşt çil û pênc hezarî. Alayiya Siwariyê ya Çılan jî timî bi Tumgeneral Mistefa re bû.

Ehmedê Mala Axan jî fena firarên din li serê çiya mabû. Ehmed li herêmê, di nava mîr û began, mele û şêxan de bi xawêndariya xwe dihat naskirin. Lawê mezinê eşîrê, piçûkê çar birayan û çend sal li Zengesorê feqîti kiribû. Ji dema feqîtiya wan, ew û Feqî Eliyê Zengî dostên hev bûn. Tenê jî nebû. Çendik û çend gundên eşîrê hebûn, bav çûbû ber dilovaniyê, du birayên wî li dorpêça Diyarbekirê de şehîd ketibûn. Ew mezin û serekeşîr bû. Mêrên temamê eşîra wî pê re û yekî ji xwe ewle, xawendêr; ne şika wî ji wî hebû û ne jî ji pismam û eşîrê. Wî çî bigota, biryara dawî ya wî bû. Teslîm nebûbû û ne yekê ku here fena berxikê stûyê xwe bide ber şûrê dewletê. Mirina li ser darê tifîngê ji serî de di hîsaba wî de hebû, loma jî bi xwe ewle.

Em niha jî guhdariya diya Ehmedê Mala Axan Eysê û ji qumandarê Mistefa Muxlâlî Delû Fikrî bikin, çika ji hev re çî dibêjin. Delû Fikrî ji qumandarên Gurbuzler Ordusu ya Kazim Kerebekir e.

Ehmedo payiz o
Ver bi zimistan o¹

Vewre newe guroto serê koyan o
Delû Fikrî hamewo²

Pey banan de rûnişt
serê sendeliyan o³

Ehmedê min sero girêdano
ewraq û mezbetan o⁴

Ehmed may xwi ra vano:
Hela şore Delû Fikrî ma ra se vano?⁵

Eyşe şina kolbena qûnderan o
Delû Fikrî ez kewta bextê to⁶

Ti biko bexê Elay
Ti Ehmedê min nêkerê mehkûmê koyan o⁷

Ez o hêrê rey to rê berzî mêzîn altûnan o
Delû Fikrî te ra se vano?⁸

1 Ber bi zivistan e
Ehmedo payiz e

2 Berfê nû girtiye serê çîyan e
Delû Fikrî hatiye

3 Piştâ xaniyan de rûniştiye
Li ser sendeliyan e

4 Li ser Ehmedê min girêdide
Ewraq û mezbeteyan e

5 Ehmed ji diya xwe re dibêje:
Hela here Delû Fikrî ji me re çî dibêje

6 Eyşe diçe qûndereyên wî radimise
Delû Fikrî ez ketime bextê te

7 Tu ketî bextê Xwedê
Tu Ehmedê min nekî mehkûmê çîyan e

8 Ezê sê car ji te re zêran bavêjim mêzînan e
Delû fikrî jê re çî dibêje?

Vano ez o Ehmedê to
bikerî mehkûmê serê koyan o¹

Yan ez o bikerî nîşaney gulan o
Yan ez o bigîrî bi destan o²

Ehmedê to lacê Mûsê kê Axa no
Nijdevanbaşêyê şêxan no³

Fermanê cê Enqera ra veciyawo
Ez o yê bikşî bi sigûyan o⁴

Ehmed may xwe ra perseno
Delû Fikrî ma ra se vano?⁵

A vana: lacê min
Min te ra vato⁶

Ez o to rê berzî mêzîn altûnan o
Yê qebûl nêkerdo⁷

Vato ez yê kena nîşaney gulan o
Eyşê ez nana di mardey yê⁸

-
- 1 Dibêje ez Ehmedê te
Bikim mehkûmê serê çîyan e
 - 2 An jî ezê bikim nîşana guleyan e
An ezê bigrim bi destan e
 - 3 Ehmedê te lawê Mûsoyê mala Axan e
Nijdevanbaşiyê şêxan e
 - 4 Fermana wî ji Enqerê derketiye
Ezê wî bi singûyan bikujim
 - 5 Ehmed ji diya xwe dipirse
Delû Fikrî ji me re çî dibêje?
 - 6 Ew dibêje: kurê min
Min jê re gotiye
 - 7 Ezê ji te re bavêjim mêzîn zêran e
Wî qebûl nekiriye
 - 8 Gotiye ez wî dikim nîşana guleyan
Eyşê ez di diya wî dinim

Ez qurişê peranê xwi pê nêdan o
Ez lacê Mûsê kê Axa o¹

Neyarê dînê Tirkan o
Wele ez o heya şan
Te ra bikişî hîris û hîrê mêrdan o²

(Eliyê Mihikî, Licok)

Heya serê salê, Muxlalî Tenkîla Pêçarê bir serî, para gi-
hîşt nava bedena Diyarbekirê. Mizgînî dan Enqerê, li pey xwe
dused û heştê gundên şewitandî, bi ser du hezar û şeş sed
mêrên kuştî, bilî kal û pîran, qîz û bûkan, zarok û xortên nava
wan gundan, bûbûn kizrik, bîna xanzûrê hestiyên kuştîyan
ketibû xanzûgê pozê welatevînan, derdkêş û kulkêşên ji rika
neyarê bêbav li serê çîyan, radizan li ser axa sar, nava şikeftên
kovî û lawiran.

Qerwaşa jina Şêx Fexrî Nafiyeyê Meta Fedê dibêje: Dema em
daketin Binxetê, Fransiyayê em ji sînor dûr birin gundê Cewe-
riyê. Em du mehan li wir man. Îcar ji wir jî em şandin gundê
Ebceradê nava Ereban. Piştî Şêx Fexrî, Tixtor Nazîf, Haco Axa
û ew dîtin, têkiliyên xwe bi Kurdan re xurt kirin, em vegeriyan
nava Kurdan, gundê Cîrnîkê. Em gelek bûn, Şêx Fexrî û du xa-
nimên wî, Şêx Feyzî û du xanimên wî, çar xulam, jin û zarokên
wan. Bilî van, çar peyayên ku timî derdiketin Serxetê û dadike-

1 Ez qurişekî pereyên xwe pe nadim
Ez lawê Mûsoyê mala Axa me

2 Neyarê dînê Tirka me
Wele heya êvarê
Ezê jê bikujim sed û sih û sê kesan e

tin Binxetê. Ciyê me teng bû. Pişti çend mehan, Şêx Fexrî çû Haco Axa û Tixtor Nazîf dîtin, rewşa me ji wan re vegot. Bi alîkariya wan, me li Amûdê çend xanî li eynî taxê, nêzî hev dîtin. Em ji Cîrnîkê hatin Amûdê, bûn bajarî. Xaniyekî mezin ji Şêx Fexrî re, yek ji Şêx Feyzî û Şêx Munîr re, yên din jî ji me qerwaş û xizmetkaran re. Mêvanxane jî di hewşa Şêx Fexrî de bû. Em ji koçeriya nava Beriyê azad bûn, bûn niştecî.

Dema em li Amûdê bi cî bûn, êdî têra xwe mêvanên me dihatin. Ji mala Bedirxaniyan Celadet Beg, ji begên Madenê Tixtor Nazîf Beg û birayê wî Nûredîn Zaza, Fehmiyê Bîlal û Kazimê birayê wî, Cemîlê Seyda, serokê eşîra Remiyan Emînê Perîxanê, Hacı Mistefayê apê wî, hinekî pismamên xanima Nafya Recebî, gelekî Kurdên axawat û giregirên ku ji tehdaya dewleta Roma Reş revîbûn Binxetê.

Cemîlê Seyda û Fehmiyê Bîlal her êvar li ba me bûn. Mala wan jî li Amûdê û Cemîlê Seyda di eskeriya Fransiyan de bûbû zabit, mehmiza wî hebû. Fehmiyê Bîlal yekî bi bejn û bal, lewend û dişibiya mîr û hakimî. Şelwarên dugil li xwe dikir, qerewat dixist stûyê xwe û lengerî dida serê xwe. Fehmî çend ziman zanibûn. Yekî şareza bû. Cemîlê Seyda yekî navqamî, pozgir û qetek bû. Guhên wî pirr mezin bûn, ji dûr, ji Serxetê jî dibihîst, pirr behsa cesareta Cemîlê Seyda dibû. Digotin di Serhildana Şêx de, li pêş Diyarbekirê ajotiye ser topê, ji eskerê Romê standiye, lê kesî nizanibûye biteqîne. Fena hesinekî di destên wan de maye.

Têkiliyên Şêx Fexrî, şêx û melayên Beriyê xweş bûn. Şêxên Xeznewî dihatin û diçûn. Ku Şêx li mal bûya, mala me ji mêvanan xalî nedibû, qefleyek radibû, yek rûdinişt.

Piştî rawestandina Serhildanê, Ekrem û Qedrî Beg girtin. Dewletê xwest wan jî fena Tixtor Fûat Beg û hevalên wî, bi tawaneke giran dad bike, bi nasiya aliqandinê bide wan, wan jî bialiqîne. Lê mezinên mala Cemîl Paşa Mistefa Beg û Evdirehman Beg ketin navê, bi Atatirk re têkilî danîn. Wan û Atatirk li ser du balafirên eskerî li hev kirin. Du balafir bertîl dan wî sêwiyî. Ji Ordiya Atatirk re du balafirên eskerî kîrrîn û bilî wan

dad bikin, bi awayekî çavên xwe ji reva wan re girtin. Her du jî ji girtîxaneyê Diyabekir revîn. Piştî em hatin Amûdê, ew jî hatin gihîştin Binxetê.

Mala Cemîl Paşa û Mala Bûkarik xînamiyên hev bûn. Qîza xwîşka Şêx Şemsedîn Ruqîye û Munîr Beg, xanima Fikriye li cem Cewdetê mala Cemîl Paşa bû. Xalîti û xwarzîti di nava wan de hebû. Çawa gihîştin Binxetê, Şêx Fexrî çû ew dawetî malê kirin, ji wan re beranekî qerqaş serjê kir. Bangî Nazîf, birayê wî Nûredîn, Fehmiyê Bîlal, Cemîlê Seyda, Haco Axa û Emînê Ehmed jî kir. Ew şev mala me ji giregir, maqûl, şêx û axawatên Kurdistanê kumkumî, ciyê rûniştinê li eywanê nemabû.

Êdî civata me şên bûbû. Van giregir û maqûlan bi ser hev de diçûn û dihatin. Şêwr û mişêwre li ser gelş û teşqeleyên welêt, gengeşî dikirin. Li çareyan, rêyên azadiya welêt digeriyan. Van giregiran, navê partiya xwe Xoybûn danîbûn. Civîn li ser civînê dikirin. Dixwestin li dijî wêrankirina welêt, şewitandin, herişandina gund û zoman rawestin, bizavên Romîyan, dehbetiya Mistefa Muxlalî, Elî Heyder û Elî Barût bidin rawestandî. Wan jî welat derxin an bizavên wan bidin tap bikin.

Ekrem Beg di rêya Ewrûpayê de, Qedrî Beg jî di riya Dêrika Çiyayê Mazî de daketibû Beriya Jêrîn, Binxetê. Bi hezaran zêrên Ekrem Beg di banqeyên Îtalî de hebûn. Çawa gihîşt Binxetê, ji pergala Fransîyan, li hêla Dêrika Cizîrê axa çend gundan stand. gundekî bi navê Dade Evdalê, bi awayekî Ewrûpî ava kir. Ew gund kir navendeke Kurdewarî. Mîr, beg, reyîşesîr, şêx û yên din li Dade Evdalê digihîştin ba hev. Hevalê Şêx Fexrî yên derdiketin Serxetê û dadiketin Binxetê, dema li Binxetê diman, hespên xwe dibirin li Dade Evdalê de dihawandin.

Bilî Qedrî û Ekrem, ji malbata mala Paşê, Wejdî Beg û Mihemed jî bi tevî zar û zêçên xwe daketibûn Binxetê, di nava pergala Fransîyan de bi cî bûbûn.

Di nava wê malbatê de, Mihemed Beg ji polîtîkayê dûr bû. Dost û hevalên wî eşqiyayên çiyayî, fena Evdirehmanê Benî û hin tolazên dora Diyarbekirê bûn. Mihemed Beg bûbû nijdevanreyîsê van eşqiyayan û karwan dişêlandin. Dûrî Ekrem û

Qedrî bû.

Çawa xortên mala Cemîl Paşa gihîştin Binxetê, ew jî ketin helbizdanê, nava Xoybûnê, bûn endam û bi awayekî fermî ketin nava siyaseta Kurdistanê.

Ekrem Beg, ew zeviyên berriyê kiribûn behîsta lal. Bi xaka berriyê, gundiyên xwe ve mijûl bû. Di warê abûriyê de rewşa wî xweş bû. Di her warî de jî Qedriyê birayê xwe re dibû alîkar.

Qedrî Beg û neviyên Bedirxan ne li hev, dûrî hev bûn. Ji hev dûrbûna wan, qey meseleya kursiyê...

Qedrî Beg bû Sekreterê Xoybûnê. Polîtîka dikir. Ji Şam û Bexdayê bigire heya bi Tehran û Parîsê digeriya, baz dida, digot: "Gelo karim ji bona Kurdistanê çi bikim?"

Mala Bedirxaniyan xwe dabûn perê Şamê, Beyrûtê, Parîsê. Riya 'ilm û îrfanê hîlbijartibûn. Celadet Beg tûşî gramera Kurdî bûbû, bi pey çîrok û çîrçîrokan ketibû. Subhiyê dengbêj bi esil Serhedî, li gundê Bismil, li Haciyan dima, anîbû Binxetê pê stran dida gotin û dinivîsî. Celadet yekî kawê mêran bû. Şêx Fexrî pirr jê hez dikir. Celadet jî û birayê wî jî bi Kurmanciya Botan diaxivîn. Birayê wî Kamûran Beg li unîversîteyên Parîsê dersdarî dikir. Rewşa wan a abûrî ne baş bû.

Neviyên Cemîl Paşa, Ekrem û Qedrî Beg li qeraxê Cizîra Botan siyaset hîlbijartin. Têkilî bi çiyayê Agirî re danîn, Hecî Mûsa Begê Xwêti jî, Kor Huseyin Paşa jî, giregirên herêma Serhed û Botan jî bi wan re bûn. Di şûna şevbêrkên çîrok û çîrçîrokan de, bi giregir û zanayan re şêwr û mişêwre dikirin, ji bo lêgerîna çare û dermanê birînan, li rêyan digeriyan. Di wê xortaniyê de gopalê Bedlîsê di destê Qedrî Beg de fena Esayê Mûsa dibiriqî, rojekê qirewat di stû de li kolanên Bexdayê, roja din li Şama Şerif, îna di pey re li Roma, Parîs, Moskof, London. Li pey dermanê birîna welat ya alûcixî.

Ekrem û Qedrî Beg çawa bi derve re têkiliyên siyasî dadanîn, wisa jî bi nava welat re têkiliyên xwe xurt dikirin. Bihêzbûna Îhsan Nûrî Paşa bi desteka Xoybûnê pêş de diçû û bilind dibû. Qedrî Beg qasid dişand pey reyîseşîr û begleran ku hevaltiya Îhsan Nûrî Paşa bikin.

Mistefa Muxlalî bi eskerên xwe û nijdevanên Kurd ricif xistibû hinavê Kurdan. Sebriyê Feto, Huseynê Cewahîr, Sermiyanê eşîra Mistan Seîdê Macir, Mihemed Eliyê Simê Badîn, Ezoyê Brosoro, Sebriyê Hertayî, Emînê Miko ku her yek mezinê eşîrekî, yên civata xwe bûn, di wî êrişa payizê de giş bi yên dora wan, kuştibûn. Pez bê şivan hîştibûn. Bê pişt û bê pawan.

Nijdevan û xefiyên Îbrahîm Têlî li her derî cirît davêtin. Meydan ji wan re mabû.

Ji eşrafên bajêr, sîxurên Feyziyê Arif Efendî, Yasînzade Şewket Beg, ji Pirinczadeyan ew Dîkê Qoqo, li pey firaran, yên xwe li quntara zinarên asê, dawa çiyar veşartibûn digeriyan. Li dû bicîkirina malbatên wan bûn. Yasînzade Şewket Beg, sîxurekî bê wijdan bû, bi sedan welatperwer dabûn girtin. Şev û roj li dû welatperweran, hevalbendê dewletê bû. Bi ziftiyan re, ciyê wasîteyên eskerî diçûn bi cîp û cemseyan, ciyê wasîte nedîçûn bi hespan digeriyan. Wî ferman dida. Zebaniyekî devê derê dojhê bû. Kî bixwesta dikuşt, kî bixwesta dihîşt. Gere meriv xwe ji wî biparasta. Mîr û begên hevalê dewletê jî ji Yasînzade Şewket Beg xwe diparastin. Ew jî ji wî ditirsiyan. Yekî ji Pirinczadeyan hebû, navê wî nizanim, Kurdan navê wî danîbûn Dîkê Qoqo. Ev Dîkê Qoqo serê sibê heya êvarê bi Walî re, gûndik di stû de, rojekê li Enqerê yek li Stenbolê, ya din li Diyarbekirê. Hevalê xwînrijan, bêbextan bertilxwiran bû. Çiqas zexel û xasûgên Diyarbekirî hene, di binê sîwana wî Dîkê Qoqo de bûn.

Dadî dibêje: Beriya em bigihîjin Cebariyê, Feqî Eliyê min hem nav bi xwe ve û hem jî bi me ve danî. Navê xwe Harûn, yê Ezîz Hewar, yê min Nîgar, yê Kinê Eyşan, yê Hawşanê Helîme danî û ji me re got: “Ji vê qasikê û şûnde, bi van navan bangî hev bikin. Gere hûn qet şasiyan nekin!” Heya em gihîştin Cebariyê, me hemiyan navên xwe ji ber kirin.

Em çûn di serbejêrê Qadyana Qizilbaşan de daketin, ji çemê

Diyarbekirê derbas bûn û di binê gundê Farê, bakurê Seyrantepeyê re gihîştin eteka Qerejdaxê, nava zeviyên medreba Cebariyê.

Hesen Keya xaniyekî mezin û duqat ji me re amade kiribû.

Sê jinên Hesen Keya hebûn. Ji dotmama wî Wesê du kur, ji qîzxaltiya wî Narînê du qîz û ji berdilka wî Binefşê, jina piçûk jî, tenê Keja pordirêj bû. Porê Kejê pirr dirêj bû. Bavê wê, navê qehremana dastaneke Kurdan, Keja Gulîsor pê ve danîbû. Tevî porê Kejê reş bû jî, wî jê re digot “Keja Gulîsor”. Tenê navê wê Kejê bû, ew ne kej bû.

Kejê, kej nebû, reşkeziyên guliyên, rîşik didan pişta jûniyan, her yek dirûvkî rêsiyan, li ba Ezîz bihaya wan beranberê du dînê semawiyan bû. Reşguliyan ser pişta Kejê, her yek fena rêsiyekê nefela mêrga binê gola Masiyan. Ew porê reş û dirêj li ser piştê pehn, bi bejna zirav de dadiket ser qorikan, digihîşt gurçika çîpan. Dema diya wê Binefşê porê wê şeh dikir, dihonand, timî dikir bîst û yek baqê guliyên. Îcar, çiqas pê diket? Pozê belik di nava her du hîlalên brûyan, rûyê glover weke tara bêjingê, ew reşê belekçavan dişibiyan moriyên kevira xezîneyên eşîra Horiyan, yên Serhediyên dikirin tizbiyê nava tiliyan sofîyan, qasê çavên xezala çiyayê Şengalê mezin, di nava mijangê wê yên şûjinîn de dibûn du etlasê behra xiyalên Dostikiyan. Yek etlasê gola Wanê û yê din gola Xezerê. Van esbaban, rindiya Kejê dibirin qadên pêşberikan, rûqalê afirîner û hunermendan, eywanên hemberiyan. Heke “Keja Gulîsor” bi girêdana Qerejdaxî û fistanê gulgulîn, li eywana erbaban, serafan derketa ser dîkê, li pêş heyeta seraftirînên serafan biketa hemberiya rindiyê, bedewî ji kesî re nedihîşt, tenê wan çavan bi mezîniya xwe etlasî, fena mûm û fenerên pêketî yên hucreyên feqîyan. Kesên hember zift dikir, bi bal xwe de dikişandin. Narîniya şêlê, şaxekî ji bejna Binefşa Narîn, xilfeke rîhanî, yara Cembeliyê Mîrê Hekariyan. Lewra Kejê li Binefşa diya xwe, Binefşa diya wê jî li Binefşa Narîn ya bi eslê xwe Qerejdaxî çûbû. Ziraviya bejnê ji şîva hêzeran, nermikiya destan ji fitalên pemû, tilî û pêçî ji şivên belalûgan. Li palê sîng

û beran, ew her du çiyayên bi ser bejna zirav de, fena du şerbikên ferfûrî ku nû ji nava destê qeyar derketine bazaran. Gîloveriya wan, ji şerbikên ferfûristan, çiqas bi wê bejnê diketin nayên salixdan. Diya wê digot: “Keja min, xanedana periyan, keybanûya Kurdan e.”

Ezîzê min ji Bin Xetê hat û me jê re got:

-Navê te, ne Ezîz, Hewar e. Keniya. Bi wê kenê Ezoyê min çiqas şîrîn bû, tu nizanî!

Wê salê, me neçû dewarên xwe ji Korxelîlkan neanîn.

Wê zivistanê, berfeke bêqiyas li me barî. Li çiyayê Qerejdaxê du helebî ketibû. Çemê Diyarbekirê qeşa girêdabû û hesp di ser re diçûn. Heya ber derê biharê, Qerejdax fena hêkê qaz û qulingan spî ma. Di wê zivistana spî de, ez di aliyekê de bi dursa Remezan û Zibê ve mijûl bûm, di aliyê din de min xitm û Yasîn ji mêriyên me re dixwend. Hawşana ku me navê wê Helîme danîbû, rûyê nazbalîfan û perdeyên qebalîkan nexş dikirin. Kinê, na na, Eyşanê jî li zarokan, Zibê û Remezanê min dinêrî. Kevaniya malê jî geh Eyşan, geh jî ez.

Di şevên wê zivistana çîk sahî de, yan şevbêrka mêran li mala me bû, yan jî li mala Hesên Keya bû. Li ku bûbûna bila bibaya, yan stran bi Ezîzê min didan gotin, yan jî apê Hesên Keya û sofî Selîm çîrokên Kerr û Kulîk, Ristemê Zal, Eyşa Mendal Axa... digotin. Di nîvê zivistana Qerejdaxê de, em hemî haylê bûn ku Keja Gulîsor, dil xistiye Ezîz, firarê Romê, qaçax û usatê serê dax û çiyân. Na na, min bibexşînin “Hewar Hewar, Hewarê min.”

≈ 35 ≈

Meha gulanê, êvara şemiyê, qeşaya deryaya Spî, çiyayên derdora Muxlayê fena melhema devê birînan. Bajarê Muxla di nava gul û kûlîlkên destpêka gulanê de xerikî, nexweşên nava livînan jî rabûbûn ser piyan...

Dadgerê pirsîyariyê Yarûq Beg çû çarşiya zerzewatan. Se-lekekî ji zerzewat û fêkiyan dagirt, da ser piştê hemal, wî da pêşî û hemal li dû. Gihîştin ber dikana qesab. Sê kilo pîrzola, du kilo qûşbaşî, du kilo qîme, du kilo jî ceger xistin selika hemal û berê xwe da dikana ereqfiroş. Bi ferman ji xwediyê dikana fileyê Yûnanî re got: “Sê şûşe eraqa mezin, du şûşe qonyak bide.” Piştî mêrikê file raqî û qonyak dan, dadwer jê re got: “Li ba xwe binivîse!..” Mêrik jî ji tirsan an ji rûmetdayînê nediyar-bû got, “ser çavan.”

Ji ber dikana eraqfiroş dadwer hemal şand mal û ew jî çû dadgehê.

Bi daketina rojê re, Reysê Cezaya Giran, Hakimê Şagirt, Nifûs Muduriyê Muxla û Tehrîrat Katibî Evdila Namiq Efendî yeko yeko jinên wan di milên wan de, zarok li dû, ketin nava baxçeyê Dadwerê Berpirsiyariyê Yarûq Beg. Mêr raste rast derbasî nava baxçe bûn, jin û zarok derbasî hundir bûn.

Hîn çend qasik derbas nebûbû, zarok derketin derve nava baxçe û dest bi lîstikan kirin. Jin jî hinekî di hundir de man û hinek jî derketin şaneşîna xanî ku li çardaxa nava baxçe dinêre. Ev xanî yê keşîşekî Girekî bû û di dema mubadeleyê de ji dewletê re mabû. Xanî di nava baxçeyekî mezin de mezin ava bûbû. Sê tebeq, neh-deh ode, sê şaneşîn du eywanên mezin û baxçe bi tevî çardaxê bi pêşe, bi edeba fileyan hatibû damezrandin. Çardax bi serê xwe esereke hunerê bû. Badar bi her şeş piyên çardaxê re bi diyar ketibû û max û mirdiyaqên çardaxê xemilandibûn. Hinekî şax û xilfên badar fena rîşikê kofiyên bûkan pê de şindilîbûn. Birekî meriv dikaribûn di binê çardaxê de bi cî bibin. Masayekî mezin û di dora maseyê de gelekî kursî.

Qayîşê li ser fistan gulgulîn û dirêj, nava qerwaşa malê, xanima Perî zirav nîşan didan. Narînbûna wê li pêş çavan dadanî û bedewiya wê di rêçûna wê de dikemilî. Rêçûna wê nedişbiyan qerwaşê fena betê bi rê de diçin, narîniyekî, pêşeyekî, wêjeyekî di hemî tevgerên wê de xwe dida der. Xumariya melhefa wê ya spî girêdayî, tenê rûyê wê li derve. Ji ber ku navbe-

ra xanî û çardaxê de manqala xanzûr hîn baş pêneketibû, dû jê rabû. Lê Periyê ew wisa hîşt û bi maseya binê çardaxê re mijûl bû. Bergeşekî spî li ser masê raxist, anî teyfik û nehmekeyên vala danîn, kefçî û çetel li ser dismalê dastan danîn û mezeyê vexwarinê di sehenên mezin de li ser masê rêz kirin. Dû re qedehên eraqê û yên avê bi tertîb li kêleka teyfikan danîn. Piştî jî şûseyên eraqê di nava bêdirokekê qeşa di nav de anî li ser maseyê danî. Heya dikare li mêrên nava baxçe nanêre, xizmeta xwe dike. Jixwe xumariya melhefa wê jî fena yê eşîra Çuzeryan girêdayî. Di wê xizmetê de, qasê xumama ber rojê şahî di xetên rûyê wê de nexuyane. Giyanê xanima xwedî qerwaş ji bîr kiriye, kirasê giyanê qerwaşiyê li xwe kiriye. Şimik di piyan de, bê navber xizmetê dike. Kêmasiyên ser maseyê temam dike. Di ser rêya xwe de agirê manqalê jî geş dike.

Hewiya wê ya berê xanima Salîhe bi jinên karmendan re, li şaneşîna rûyê baxçe, milê çardaxê dinêre û bi xanimên karmendan re cixarê dîkşîne. Di şaneşînê de çi qise dîkin, deng nayê Periyê, bala wê jî li qisekirina wan nîne.

Piştî Periyê maseya binê çardaxê ji mezeya xurîniya ereqê re tertîb kir, mêr ji nava baxçe hilkişîyan binê çardaxê. Bi rûniştina mêvanan re, dadwer Yarûq qedeh dagirtin, qeşa xist nava qedehên eraqê, bi hev re qedeh bilind kirin û noşandin. Mezeya di teyfikan de li ser masê, pîlakî, mastexiyar, penîrê spî, qadin bûdû, selateya îsotê tûj, aprax bûn. Mastê kîs jî li keviyê apraxan di seheke fêrfûrî de.

Dema mêran di binê çardaxê de qedeh noşandin, jin jî ji şaneşînê peyabûbûn nava baxçe û li dora manqala tarfa agirê mêşe kom bûbûn. Şîşên goşt didan ser agirê geş. Dûyê ji manqalê radibû, di ser çîten baxçe re diherikî derve, haydariya der û cîranan jî ji şahiya nava baxçeyê dadwer dikir. Bilî Periyê, kêfa jinan jî û ya mêran jî li cî bû. Salîheya şemlan jî yek ji wan jinên karmendan û meriv nedizanî ku qîza şêxan an jina şêxan e. Pîrçepîrqa wê bû bi yên din re gelberî dikir. Tevî narînî û esaleta şêla Periyê jî, ji dûr diyarbû yeke baskîkestî ye, seysebat bi ser de hatine. Di wê çûndin û hatin, bêdengî û

xizmetkariya wê de, keldayineke nexuya hebû.

Çavên mudûrê Tapûyê bi Periyê ketin. Ji Tehrîrat Katibî Namîq Efendî pirsî:

-Mêrê vê xizmetkara te û ew, ji dewleta me çî dixwazin, Namîq Efendî?

Bi bişîrîneke qevzîkirinê got:

-Qey dewletê dixwazin...

-Di dîrokê de qet dewlet çêkirine, ku îro dewletê dixwazin?

-Nizanim.

Dadwerê xêşîm ket nava qisekirinê û got:

-Gere em welê dersekî bidin Kurdan, heya bi heya jinên wan jî me re qerwaşiyê, ew jî xulamîyê bikin. Pêşîya xwe ne-bînin û di asta têrkirina zik de bimînin. Hiş were serê wan, tewkelî ne, meriv nizane dê çî garisan bajon!..

Tehrîrat katibî jî got:

-Ji bona vê, Mistefa Kemal, Mistefa Muxlalî şandiye Diyarbekir.

Dadwerê binasiyê jî got:

-Me jî niha de jinê pêşkêşên wan kîrîne qerwaş. Ev nîşana karîbûna me ye. Ew hinekî din xwe bilebitînin, eva han jî ji wan re naheye, dê seysebatên giran bi serê wan de werin. Em karin wan jî fena Ermenîyan di rêyan de bi kurmîk û kêzikan bidin xwarin. Eger qerwaşbûna jinên wan nebe ders, ew nabin kes... Bi ya min ev ders bes ê wan û heft bavê wan e.

Mudûrê Nifûsê yê bajar cara ewil qerwaşa Dadwer Yarûq Beg dibîne. Girêdan û tevgerên wê bala Mudûrê Nifûsê dikşîne. Ji xwedîyê malê dipirse:

-Ev qerwaş Kurd e?

-Jina şêxekî Kurd e.

-Şêxê Kurd?..

-Belê.

-Kîja şêx?

-Şêx Fexrî.

-Şêx Fexrî Bûkarklî?

-Belê.

-Nas nakim. Rojnameyan pirr li ser wî nivîs nivîsîn. Bi Şêx Seîd re li dijî dewletê hatiye û niha jî firar e. Xwedê hebîna ana tu rast dibêji, ev jina Fexrî ye?

Dadwer bi ken got:

-Herê herê, ez henekan nakim, jina şêxan e. Jina şêxê Kurdan e...

-Çiqas narîn e. Çi temtêl li balê ye! Çiqas kîber bi rê de diçe. Ba ji kîberiya wê fedî dike.

Xwediyê malê keniya.

-Qîza mezinê eşîrê ye. Bavê wê xwediyê gund e û keyayê heft gundan e.

-Te ji ku peyda kir?

Dadwer çîroka Heybet ji serî de jê re got û kenian.

Mudîrê nifûsê bi keneke pîs got:

-Hem li dijî dewletê tîn, hem jî di hukumraniya me de doza mêrxasiyê dikin. Nabînin em çawa jinên wan ji xwe re dikin qerwaş.

-Heya vê hîn bibin, dê qantir bizê!..

Jina Feqî Elî Xanima Hawşan digot: Gava Ezîz ji Bin Xetê hat ji me re çay û qehwe anî. Feqî Elî nivî da Hesên Keya û nivî ji me re hişt. Du şev piştî hatina Ezîz bahoza berfê dayê, gava em serê sibê rabûn, Qerejdax bûbû hêkekê beta gola Gorcîgê, spî spî, çavê meriv li ber venedibû. Du şev û rojekê ew barîna berfê ranewestiya, ajot heya rê û dirb xitimîn.

Şevên zivistanê, êvaran li malekê kom dibûn, çîrok û xeberoşk, metelok û stran digotin. Dema Ezîz stran digot, di binê wî pozê narîn û belik de, gotinên ji nava lêvên gilyazîn derdiketin, wan diranên mircanîn, fena sedefê çîxanokên masiyan dibiriqîn. Diranê li kêleka her du diranê pêşî, yê aliyê

çepê zêr qaşkirî bû. Di stranê de çavên xwe digirtin, carna diranê zêrîn xuya dikir. Destê rastê dibir kerrika guh, bi destê çepê tizbiya gewez dikişand. Dema stran digot, di ciyê daketina ahengê, nêzî hahiyê û lorandinê de papaxa xwe derdixist, bi tiliyên destê rastê porê xwe şeh dikir, para diqeliband. Kîjan stran bigota bila bigota, diket kirasê qehremanên stranê. Fena hebên tizbiyên nava tiliyên xwe, li hev siwar dikir, fena ayetên Mewlûda Meleyê Bateyî ji hev diqetandin. Pê li gotinan dikir û gotin bê kêmasî digotin. Kejê digot: “Tu dibêjî qey donê qulingan vexwariye, dengê wî, dengê donê qulingan e.”

Stranek li welat belav bûbû. Nav û dengê strana axçika file, Gula Narîn û Hecî Mûsa Begê Xwêti ji deryaya Stenbolê derbas bûbû, gihîştibû Babê Alî. Dirûvên Gula Bafîle gihîştibûn Mitranê Dêra Stenbolê û Keşîşan. Ew di rûyê rojnameyan de weşandibûn. Rojnameyên dinyayê jî rewşa evîna Hecî Mûsa û Gula xaçparêz li cîhanê bela kiribûn. Loma jî stranê ji ser sînorên welat re çildabû, gihîştibû Vatîqanê cem Papa, xwedanê Fileyan. Li paytextên Ewrûpa Parîs, London, Berlîn û Romyê, ji bona alîkariya Gulê komîte ava bûbûn. Strana evînê, lê zilm û zor, bêrewayî tê hebû. Hecî Mûsa timî xencer nişanî Gulê dabû. Cîhan hîn bûbû Hacı Mûsa çi aniye serê malbata gulê, keşîşê apê wê.

Jixwe di dawiya wê evîna yekalî de, keşîşên Vatîqanê hatin Gula Narîn birin Romyê, nav û dengê Gulê li dinyayê bela kirin. Hem misilmantî, hem hacîti, hem jî kurdîyati di dinyayê de riswa kirin, neyînî nişan dan: “*Eman Gulê, Ermeniyê.*”

Hesen Keya ji strana Hecî Mûsa Beg û Gula Xaçparêz pirr hez dikir. Di çîroka wan de çi didît nizanî, lê pê xweş bû. Çima jê hez dikir, wî tenê zanî, razeka li ba wî. Ji Ezîz re digot: “Xwedê te bike hezarsalî, Hewar. Ca ji apê xwe re strana Hecî Mûsa û Gulê bibêje.” Ezîz stran li Binxetê, odeya Şêx Fexrî de, di yek carekê de ji Subhiyê Diyarbekrî hil kiribû. Dilê apê xwe nedîşkand, dest dikir kerrika guh û:

Eman Gulê Armeniyê, tu kêzîn ke, ji ber tavê were siyê. Gula Narîn, axçika File hevda berda ji teşiyê, çeng bi çînê, nexşê lengeriyê, sîfetpanê wek sênîyê. Tu kêzîn ke elb û eyar, şîrê xwe hilîne, da em herin vê bêriyê, Hecî Mûsa Begê siwar bû li xam caniyê, dike Gula Narîn, axçika File, qîza Reyîsê Dêra bîne ser dîne Îslamiyê.

Gulê bang kir:

Min û li diyarê Ayzemana, li min û van deman van dewranan, sond xwarime bi sonda keşeyekî û du mitranan, heta tu goştê canê min ranekî bi wan diranan, heta tu hestiyê canê min nefirînî bi çakûç û kelbetanan, tu car nabim jina mêrê misilmana.

Hecî Mûsa Begê digo:

Eman Gulê malşewitiyê, min ji diyaran diyarê Abyemanan, koç û keriyên me neçûne van zozanan, ramîsanên Gula Narîn, axçika File li cem dilê min pirr xweştir in, ji ramîsanê heft keçikên misilmanan.

Gulê bang kir:

Eman Bego, dêra bavê min pirr mezin e, keşe û rahîb û mitran lê rûniştine, ser û bin e. Sond xwarime, tu car ji mêrê misilman re nabim jin e.

Hecî Mûsa:

Ax lê eman lê lê Gulê, lê axçikê, Ermeniyê, dilkafirê, tu li ba dilê min sîfetsorê, fena çîrê. Te gulikên qezê berdan ser qûnderê. Gula Narîn meşîya li ser pirê, Hecî Mûsa Begê Zirav, bi qevda şûr girt û xar dibirê.

Gulê bang kir:

Eman Bego tu qet min û xwe meêşîne. Ezê dengekî didu li keşe û li mitranan biqîrînim, tu Misilman î ez File me, tiştêkî dîne min û te tev tunene. Ezê daw û delingên xwe hilkim, rêqa qoce Stenbolê bigrim bicadînim. Textê Siltan Evdilhemîd ji binî de bihejînim. Perdeyên eywana Siltan Evdilhemîd biqetînim. Kêra qelemtiraş ji berîka xwe derînim, canê xwe yê gewr da biçikînim, pêlên xwîne bi ser Textê Siltan Evdilhemîd da birijînim. Heft diwêlên ecnebî û dewleta Alî Osman bi xwe û te bihesînim. Kirasekî bê pêşîr bi ser bejna xwe û te da dinimînim. Belkî Siltan Evdilhemîd heqê min ji te bistîne.

Gulê bang kir:

Eman Bego ezê bang kim dengêk didu, bangî Rahîb û van Keşa kim, malşewitiyo tu Misilman î, ez File me, ez dikim û nakim xwe ji ber destê te pak nakim. Sondxwarî me bi Încîlê Îsa û Tewratê Mûsa, ez tu car terka dînê Îsa nakim, mehra mêrikê Misilman bi eşedê, bi şefaheta Mihemed, li ser xwe qebûl nakim. Zimanê Katoliya û Armeniya li ser xwe zêde nakim. Ezê rihê xwe li ber dînê bavê xwe fîda kim.

Hecî Mûsa Begê bang kir:

Eman Gulê ew sibe ye xweş sibe ye, ezê bîskek werim hinda te ye. Çend ramîsan bide Hecî ji zermemikên ser sînga xwe ye, mirin heq e, qebra tarî mala min û te ye.

Gulê bang kir:

Eman Bego wer mebêje, ji dînê bavê min re pirr gunê ye, keşe rabû ji ber rahîb e, heta ez li darê dinyayê sax bim, cotê memikên min dê ji Miqsiyê lawê apê min re be.

Hecî Mûsa Begê Bang kir:

Eman Gulê, were mebêje û rikê meke, her çi cara te dibînim, dilê min mezin dibe, dibe gir e. Ez bi mêraniyê ji Miqsiyê lawê apê te mêtir im, bi xurtbûnê jê xurttir im. Min qesem kiriye, eger tu qîz bî, tu jin bî, tu bî, tu bi mehr bî, îllam ezê şevêkê li ser canê te peya bim.

Gulê bang kir:

Eman Bego tu bes li min bide, ez gunê me, ez Gula Narîn qîza Reysê Dêrê ez bixwe me. Tu Misilman î, tu begler î, ez axçik im, ez File me. Li nava civata Misilmanan ez ji te ra serhevde me. Ez ji dînan, rebena dînê bavê xwe me.

Hecî Mûsa Beg bang kir:

Eman Gulê roja me hilhatî qirî perî, şewqa xwe da qesra bavê Gula Narîn, gopikên her çar derî. Eman Gulê malşewityê, ne piçûk î, ne mezin î, tu File yî, tu çira yî, wek qendîla bi fener î. Şev û rojên Xwedê bîst û çar seet in, min seba Gula Narîn mira q kirî.

Gulê bang kir:

Eman Bego tu bibêje, fayde nake. Gotina mêrikê Misilman li ba min pere nake. Min ji te re negot, sondxwarî me, ez tu caran terka dînê Îsa nakim, mehra mêrikê Misilman li ser xwe qebûl nakim.

Rûyê xwe li huzûra bav û birayên xwe reş nakim.

Hecî Mûsa Begê bang kir:

Eman Gulê ew havîn e, xweş havîn e, hêvî dikim ji Rebê di Jorîn e. Ezê carekê ji caran, te bi tenê, li baxçeyê bavê te bibînim. Ez Hecî Mûsa Begê Xwêtî, Baxê Welatê di Jorîn im. Ezê destê xwe li qevda xelefsorê xînim, ezê xerzaniyê ji ber fota Ecem dê bikêşînim. Ezê guliyê te yê sor û sosinî li destê xwe bilefînim, temamê filan û eşîra bavê te werin, nikarin te ji nava destên min derînin.

Gulê bang kir:

Eman Bego dêra bavê min piçûk e, keşe, rahîb û mitran lê rûniştine bi ser da sûk e, sondxwarî me bi Încîlê Îsa bi Tewratê Mûsa ji mêrikê Misilman re nabim bûk e.

Sibe bû, bila nehata bîna bayê nav newala. Hecî Mûsa Begê Zirav li nava malan li Gula Narîn nêrî. Axçikê qufik hilanî ji kûçikê bavê xwe ra, çû hinara. Hecî Mûsa Begê Zirav serê xwe girêda bi yazmakê, bi çar destmala. Mîrê Zirav çente dagirt ji derbikên enex-taran, hêdê hêdî meşîya nava daran, guliyên Gula Narîn li destê xwe gerandin weke caran. Berê Gul da çem û şetan û xelîcên nav nîgalan.

Hahîî hahîî

Nadirê Qoqanî yekî pirr dîlzîz bû. Dema behsa lawiriya Elî Barût û Elî Heyder dibû, çavên wî ji ber xwe şîlo pilo dibûn, hêsirên xwînê di ser hinarokên wî de dinîqutîn, digot: “Wê salê firîşteyan defterên guneyan dagirtin, hubrê pênusên wan çikiya. Heke pelên dar û devîyan bibin kaxez û defter, ava deryayan bibe hubir, têra nivîsandina guneyên Romîyan, Elî Barût û Elî Heyder nake. Zarokên qumatekan, ber pêsîran, di nava xaniyan de şewitandin. Derdên wê salê ji bîr nabin. Ez gelek jinên Kurdan nas dikim, ji bûyerên wê salê har û dîn

bûn. Ne yek û ne jî didu, ez bi dehan, bîstan, mêr û jinan nas dikim ku piştî Sala Şewatê bi çolan ketin.”

Ji sih û yek gundên Hevêdan, Milikan, Dalik, Qemira, Hevrika, Barim, Çawîşa, Hewrika Çem û Peyaxs di du rojan de dan ber agir. Em, nijdevanên Mistoyê Mihemed Keya jî bi wan re bûn. Li koçeran, di binê fermana Elî Barût de, bi Seyar Tabûra Siwarî û eskerên bejik re me avêt ser gundê Şewşan.

Yûsif jî mezinên gund bû û Seîd jî pismamê wî bû. Her du jî kesên di kar û xebata xwe û di halê xwe de bûn. Yê her yekî birekî zarokên wan yê hûr hebûn.

Şixurên Îbrahîm Têlî bekarîdar kiribûn, çûbûn Licê giliyê Yûsif û Seîd kiribûn. Gotibûn: “Têkiliyên wan bi firarên serê çiya re hene. Ji wan re fişekan peyda dikin, xwarinê, nan didin wan. Bi dewletê re bêbext in.”

Dema em ghiştin gundê Şewşan, agir ji çavên Elî Barût di-barî. Gava çavên wî wisa dibû, me dizanî dê bi lawirî tişteki bike.

Heft gomên Şewşan hene. Mezraya Mala Besê, Mala Evdo, Holê, Repîn, Toklika, Danêr û Mala Jêrîn. Elî Barût jî gundiyan hinekî bi aliyê Kulpeçiyê, Derik û Mixir de, hinekî bi aliyê Xirba Kemer, Newala Xelko, Qolê Ezdîn de, hin bi rexê Avfirik, Dorxecîk, hinên din jî bi hêla Çemê Jêrîn, Tirrkê û Rezê Hîs de şandin. Di nava saetekê de temamê mêr û jinên heft mezrayan bi tevî zarok û pîran li meydana Şewşan xistin nava gundiyan li zikê meydana gund.

Bi fermana Elî Barût du cendirmeyan Yûsif û Seîd jî civate veqetandin. Li nivê meydanê tazî kirin û destên wan li pey wan kelemçe kirin.

Kurê Yûsif yê şeş-heft salî qey di xew de ji tişteki tirsiyaye, agirê wî derketiye, veleziyaye, çi nizanîm. Diya wî bi teniya binê beroşê di nava eniya wî de xaç çêkiriye. Gotine bila zarok jî li malan nemînin, ew zarokê nexweş jî bi diya wî re anîne şûna hêlikê. Bi fistanê diya xwe girtibû û li qada meydanê zîq li bavê xwe yê tazî dinêrî.

Diyar bû kurik pirr meraq dikir dê çi bibe. Çi sosretan bînin serê bavê wî? Qey cara ewil bavê xwe welê tazî didît. Xaçê tenî

di eniya kurik de bala Elî Barût kişand.

Pirsî:

-Ev kurê kî ye?

Gotin:

-Kurê Yûsif e.

Elî Barût yekden xencer ji ber xwe kişand û gihîşt Yûsif. Xencera ewil bi xar li zikê wî, ser navokê da. Yeke din, yeke din. Sar nekir. Fena şetê biharê xwîn ji Yûsif diherikî.

Çavên kurik bi Elî Barût ve lihîm bûbûn. Çavên min jî bi kurikê enîxaç ve mabûn.

Bav nediqîriya.

Lê fena ew xencer li kurik bikevin, bi her derba xencerê re vediciniqî, derveyî vîna xwe “ihh ihh ihh” digot. Nedigiriya, bi çavê belismayî li Elî Barût û bavê xwe dinêrî.

Bavê wî bi xencera sisiyan re tif kir rûyê Elî Barût. Lê wî sar nekir, lê didan. Bi xencera heftan re Yûsif ket. Lê wî li erdê jî lêdida. Qey xwîn ji dilê bavê kurik vala bû.

Piştî, Elî Barût seh kir ku temam bû. Fena lawirekî li dora xwe nêrî, heya çavên wî vebûn çavên xwe biloq kirin. Çavên wî mîna zûtika meymûnê sor bûbûn.

Teyê sond bixwara ku bilî Elî Barût û Yûsif kes li meydana nîne.

Piştî Yûsif, bi bîst û yek xencerî jî Seîd di erdê re dirêj kir.

Qîzika Seîd ya neh-deh salî deyax nekir, çû xwe avêt ser bavê xwe.

Bi Kurmancî ji Elî Barût re lavayî kir, digot: “Ji bona Xwedê, ji bona Pêxember, ez di bextê te de me, bavê min nekuje.”

Lê lavayiyên qîzika qicik pere nekirin. Piştî bav, keçik jî da ber xenceran heya temam kirin. Fena dînan dikenî. Piştî ferman da eskeran û agir avêtin xaniyên gund. Eynî wê rojê heft mezrayên gund jî dan ber ar.

Em ji Şewşan çûn gundê Temiran. Sîxuran giliyê Evdila Axayê Temiran û Mihemedê pismamê wî jî kiribûn. Evdila Axa, ne axayê derewîn, rastîn bû. Ew û Mihemed Keyayê Kerwesê dostên hev bûn. Yekî gir ê bi marîfet bû. Pozê wî mezin, lêvên

wî bigoşt û çavgir bû. Temtêla wî heya tu bibêjî lewend bû. Hindik diaxivî. Gotina ji devê wî derketa, xwedî lê derdiket. Xwenas û Kurdperwer bû. Dostê Şêx Fexrî bû. Di odeya axayê bav de mezin bûbû û mêvanperwer bû. Qasê jê bihata alîkariya evdal û rebenan, sêwiyan, bêkesan dikir. Gava ew Kirdên macir jorde hatin gihîştin Temiran, perperîşan, dewletê seysebat, sosret anîbûn serê wan. Heya gihîştibûn wir, giş pêxwas, çarox jî di piyên wan de nemabûn. Hîn ew zarok bû. Kalê Evdila Axa ew hewandin. Piştî jî di nava axa xwe de, li warê Mewlikê û Pirazeya cî nîşanî wan da. Ji xwe re li piştî kaniyê xanî ava kirin. Temiran bû xwediyê du mezrayan.

Çanda Axaleran di nava mala wan de ji çend bavikan dihat. Xwe nas kiribû nekiribû derîvekirî û nan dabûn. Çi karwan, çi rêwî, çi derwêş, kî li Evdila Axa biqesidiya, deriyê wî vekirî û bergeş li ber raxistî bû.

Gundê Temiran li qeraxê Çemê Sarimê, du tax in. Taxa Kurmancan û ya Axaleran. Dehlên Şewlê bi ser Çemê Sarimê re ne. Geliyê Aşan pirr kûr e, tu kevir bavêjî çend qasikî nagîje binî. Xaniyê Gawiran li diyarê Çiyayê Kêşa Bilind in. Dehla Xindeqê bi ser çem re ye. Çiyayê Sêgiran fena nivîştêkî, bûye xemla wan deran. Mêrga Hosal ji gund nêz e.

Cîranê wan gundê Bêşiştê û Godern jî li milê wî aliyê çem, dengê dîkên wan, zirrîna kerên wan diçin hev.

Li gundê Temiran jî Evdila Axa û Mihemedê pismamê wî di nava meydana Bêwan de, li pêş çavên hemî gundiyan, fena Yûsif û Seîd, bi bîst û yek xencerî kuştin.

Ji hemiyê Hevêdiyan, di ser sêsed kesî de, di nava agirê Elî Barût de fena çirayê tefiyan.

Heya roja ez sax bim, ez van bûyeran ji bîr nakim.

Min vana hem ji Şêx Mihemed Selîm re, hem jî xalê Mihe-med Keya re vegotin.”

Pîra Fedê, Qerwaşa jina Şêx Fexrî: “Jixwe, timî Mecîdê Zaza, Zilkîf Begê Hênê, Ezîze Zengî û Nadoyê Bêşîştî dadiketin Bin Xetê û derdiketin Serêxetê. Çi li Jor dibû, nedibû, Şêx jê haydar bû. Ez qerwaş bûm, çi dibirin çi dianîn, nizanîm. Lê dizanîm razek di çûndin û hatina wan de hebû. Dema van fedayiyan ji Serxetê bihatana, ewil hespên xwe dibirin gundê Ekrem Beg Dade Evdalê. Ji ber vê, berya Şêx, Qedrî û Ekrem bi hatina wan dihesiyan. Lê qethî şevêk du şev pişt re Ekrem û Qedrî Beg dihatin cem me şevbêrkê. Bi hev re diaxivîn, dikenîyan, dengê kêf û henekên wan dihatin aliyê jinan. Şadî, bextiyarî di wê kena wan de hebû.

Pir neket navê, gotin: “Romî mejbûr mane, bi Îhsan Nûrî Paşa re ketine bazaran û ji bona penaber, qaçax û firaran efû ji Enqerê derxistine. Emê derên Serxetê.” Çûyîn û hatina mala Şêx geş bû. Wê êvarê mala me tijî bû. Zebeş nedîçûn binê çengên Haco Axa û Cemîlê Seyda.

Qedrî Beg xwe teraş dikir, bîryantîn di simbelên xwe dida, dibiriqandin. Xwe bi qatlix û qirewata sor dixemiland, qûndereyên wî toz nedigirt. Lengerî dida serê xwe û metikandî bi rê de diçû. Di rêçûna wî de, meriv digot qey Key Qawisê Kurdistanê ye. Gopal di dest de diçirîsî. Ji darê menengîçê an sedirê bû, nizanîm. Lê fena wî gopalî, li herême di destê kesî de tunebû. Li devê eywanê li ser kursiyê rûdinişt, di qedeha ferfûrî de qehweya tehl vedixwar, bi kêf destê xwe li piştê Şêx Fexrî dida, bi tiliya xwe Ezîz û Zilkîf nîşan dikir û ji Şêx re digot: “Heya van ferxan, li piştê me bin, piştê me natewe. Rûmeta wan zanibe, Fexrî. Van egîdan nebin, em bê pişt dimînin. Yên me û gelê me serbilind bikin, vana ne.” Qedrî Beg zanibû Ezîz dengbêj e, jê re digot: “Biraziyê Axa, çika ji Mamê xwe re stranekê Diyarbekrî bibêje.” Ezîz jî bilî ku naz û nûz bike, dest dibir ber guh û di lûrand. Tê bîra min, carekê strana Babikê got. Digot wezê çûme Diyarbekir dor beden e, kîja kevirî radikim di binî de derdê min û te ne.

Feqî Elî, Feqî Kamilê Şêxbûbî û Ehmedê Hacanî ji Pêşêkevir bigre heya warên Zozanê Qozmê hêz kiribûn. Hema hema li her gundî têtikiliyên wan bi hin kesan re hebûn. Lê Pêşêkevir gundê Helhelê Feqî Elî bekarî dabû Mehmeseynê Mala Keleş. Xortekî naşî, sivik, sirveşêr û zîrek bû. Feqî Elî ew kiribû sehî. Navên dê bi wan re di nava têtikiliyan de bin jî, Feqî jê re gotibûn. Ev sehiyê komûteya Feqî Elî û Feqî Kamilê Şêxbûbî, Mehmeseynê mala Keleş welê vedibêje:

Ezîz li Dedaşê sê name dan min, got: “Yekî bibe Şêxbûbiyan Ehmedê kurê Hecî Zubeyrê Hacanî, yê din jî bibe pišta Licê bide Emerê Faro.”

Di Farqînê re gihîştim Xerzan, pišta çemê Sasonê. Ziyareta Hecîbê Kal ji wir ne dûr e. Ez di qeraxê Çemê Heftav re gihîştim Çemê Taloriyê. Ava Çemê Taloriyê ji geliyê Gûzan dizê. Çiyayî Rexînê li milê rastê, bi ser Şêx Measan re, çiyayê Andok li pišta çemê Pasûrê bi ser Deşta Xezaliyê de fena dêwekî ye. Pira Dudêran, Deşta Xezaliyê û pišta Farqînê bi hev ve girêdide. Ava Çemê Entaxê jî di binê pira Dudêran re tê, dikeve ser ava Çemê Sarimê. Ji Çiyayê Sason, Geliyê Gûzan bigire heya Çiyayê Taloriyê, di nava eşîra Xiyan, Badikan, Hevêdan de, piştgirên Şêx Fexrî hene. Ji gundên eşîra Hevêdan, Haccanan navend, têtikilî û girêdan li wir dibû. Min nameya Ehmedê kurê Hecî Zibeyrê Hacanî da û ez bi dû Emerê Faro ketim.

Hingî ez di nava mirîdan de digeriyam, min deşt û zozanên wê hêlê hemî nas dikirin. Di ku de şikeft, di ku de kanî, min dizanî. Kî dostê Şêx, kî neyar bû, ez agahdar bûm. Min ji Çiyayê Sason, Andok, Serêspî, Geliyê Sa, Zozanê Hesê, Geliyê Gûzan, Gaza Çivê, Girê Sor bigire, heya Deşta Xezaliyê, fena kuçeyên Helhelê nas dikirin. Gund bi gund, gom û zom, newal bi gelî ez geriyabûm. Ez gihîştim Çiyayê Rexînê, min Emerê Faro nedî. Ji wir ez daketim gundê Milikan cem kurê Sefer.

Mala Sefer li bakurê binê gund, di kêleka kaniya Nava

Newalê de, li qeraxê gund, bi tena serê xwe bû. Di koça Êris de Sefer ji Kopê hatibû herêma Hevêdan. Westayê dîwaran, xanî çêdikir. Bilî westatiya xaniyan, necar bû jî. Temamê zivistanan, hesk, kevçî û mangedoşên darîn çêdikirin. Birayê reyisê nijdevan Emerê Mihê, Remezanê Zava, bi eskeran re li pêş Farqînê, Sefer kuştibû. Kurê wî Fesîh zewicandî bû.

Dema ez gihîştim gund, pêş mala Fesîh, jina wî li pêş derî, ber hewen, mîrkût di dest de danê mehirê dikutan. Fesîh ne xuya bû. Me xweşî da hev.

Jina wî got:

-Fesîh do çûye, dê kengê bê em nizanin.

Hîn axaftina min û jina wî didomand, Fesîh li me derket. Me xweşî da hev.

Min jê re got:

-Ez çûm Çiyayê Rexînê Emerê Faro ne li wir bû.

Fesîh got:

-Ez ji Çiyayê Taloriyê tîm. Sehiyekî ji koçeran hatibû, digot Elî Barût bi Bêlûga Siwarî, tevî nijdevanên pê re li herêmê ye. Li ser rêya xwe, gundên bîna welatparêziyê jê were dide ber ar.

Ez wê şevê li wir mam.

Bi nimêja sibê re min xurîniya xwe kir û berê xwe da Çiyayê Taloriyê. Dema ez gihîştim cem Emerê Faro dûrbînê li ber çavan li herêma Hevêdan dinêrî.

Tevîhev bîst û du kesên bi çek bûn. Dema Emo dûrbîn ji ber çavên xwe danî, got:

-Tabûra Elî Barût di nava çemê Sarimê û Bekiran de danîne.

Tûr dane serê hespan. Bi sedan hesp xuya ne. Qasê hijmara tabûrê jî nijdevan bi wan re ne.

Bilî wê baqûrê esker, şêst qantir, tenê cebîlxane hildigirt. Du topên davêtin pey qantiran bi tabûra re bûn. Berê wan li hêla Milikan.

Li gundê Milikan, hakimê sorgûyê Pasûrê Elî Efendî karke-nar bûbû. Bi esl û fêslê xwe ji Milikan bû. Yekî kinik, pozê wî barî, kose bû. Serê wî mezin, lêvên wî tenik, çavên wî şîn, devê wî pir piçûk bû. Tevî kalbûna wî jî, tayekî spî neketibû porê wî

û mûyekî porê wî neweşiyabû. Nermik û hindik diaxivî. Bavê wî jî mele û kalikê wî jî, ji maleke xwende bû. Li gelek bajarên Osmanî dadwerî kiribû, salên dawiyê hatibû qesebaya bav û kalên xwe Pasûrê. Piştî sê salan jî karkenar bûbû. Birayên wî jî, zarokên wî jî giş xwende bûn. Malbat di nava dewletê de perwerde bûbû û dadwerî dikir. Fena her zanayî dixwest civata xwe îdare bike. Elî Efendî ji yên dora xwe re digot, “Zarokên xwe bidin xwendin. Xwendin nanê pehtî ye di berîka meriv de ye. Kesê bixwîne û bigîje asta merivbûnê, vîna xwe bi kar tîne û zirar jê çênabe. Dibe xizmetkarê merivahiyê. Civata me kovî maye. Ji nezaniyê em zirarê dibînin. Bav û kalên me têkoşîne ku şiyana xwe têxin destê xwe, di binê potînên hinekan de nefetisin, nebin qûtê mirîşkên maciran, pîrr bedel dane. Lê rewşa me îro ev e. Bi zanîne meriv li diyaran, bi nezaniyê li newalan dimîne.” Elî Efendî kal bû, hêz di xwe de nedidît çek bigire, rext girêde û derê çiya. Wî têkoşîna neteweyî ya di pêşkêşiya şexsê Xoybûnê de Şêx Fexrî û hevalê wî destek dikirin. Du kur û neviyekî wî nêzî Şêx bûn.

Xwedê mala Kurdên xayîn û bêbext wêran bike, çûn bi Îbrahîm Têlî de giliyê Elî Efendî kirin. Gotin hevalê Kurdên dijî dewletê ye.

Walî jî ew lawirê Elî Barût şand ser gundê Milikan.

Dema Elî Barût bi bêlûga Siwariyên Seyar (heşt sed cendirme) avêt ser herêma Hevêdan, pêşî gihîşt gundê Milikan. Elî Efendî, birayê wî Mihemed Efendî, kurê wî Sebrî, Feqî Ehmed, neviyên wî Silêman, mele Heqî, Evdîlxfar, ji gundiyan jî Keyayê gund Evdîlezîz, birayên wî Hecî, Nezîr û Silêman, Hecî Mihemed, Simaîl, Yûsif û kurê wî Evdîlrezaq, tevî hev bîst û yek mêr di binê diwarê mizgeftê de, dan ber guleyan. Piştî kuştina wan, gund bi kal û pîran, qîz û xortan, zarok, pez û dewaran, dan ber agir. Çêlikek di gund de nehiştin. Kerekî çawa ji nava agir derketibû, diziriya û pê re direviya. Elî Barût bi xwe pakêtek berik di serê kerê qule de vala kir.

Neviyê Sorgû Hakimî Şevîn li hember gund, di nava kemê hewris de xwe veşartibû. Ji min re got: “Piştî kuştina bavê min

û wan, dema agir berdan xaniyan, mala apê Sefer ji min xuya bû. Dema agir di devê eywanê, nava şibakan de pêti ziman da der, agir bi dawa bûkê ketibû, xwe ji ser siqalê avêt xwarê. Kes tunebû agirê pêketî bitefine, bi alî Kaniya Newalê de baz da. Bi bazdana wê re agir geştir bû. Heya negihîşt nêzê kaniyê, eskeran deng nekirin, dema nêzî kaniyê bû, wan ji gule lê reşandin û nehiştin bigîje kaniyê.”

Ji gundê Milikan, Nezîr di binê cendekên miriyan de sax mabû. Dûre bi çalepûkan, bi wê birînê ji binê miriyan dertê, diçe ji Bekiran dibihure, di pênc şeş rojan de, digihîje Çiyayê Bilind.

Zivistana qediya, dar û deviyana pindik dan, hindik mabû bi-pişkivin. Şitlên firingî, balîcan û îsotan di palê başûr de, fena mehfûrên kesk, berojk xemilandin. Ji bona şitlan ji ciyên wan rakin û bibin di nava bostanan de deynin, hindik mabû. Gundîyan şûna bostanan kolabûn, li bendê bûn ku li ber tava biharê zuha bibin. Pîrekan dibirin di nava bostanan de, dendikên qitîk, kundir û xiyaran dajotin.

Harûn (Elî) û Hesên Keya li ser siqalê, li bererojkê bi şak dilistin.

Hewar (Ezîz) li pêş malê qeşawiya Qero qedandibû, gebre dîkir.

Pîştî wê zivistana spî û bêbav, tava biharê bi Qero pirr xweş dihat, guhên xwe çit dîkir, li dûûr dinêrî û dihîriya. Dixwest Ezîz wî berde. Di wê destpêka biharê, dawîya meha adarê de li diyarê bêderan, bi hespên din re gelberiyê, henekan bike, lotikan bide, baz de. Pîştî qedandina gebrekirinê Ezîz hefsarê wî ji qulpîka qutorê dîwar vekir û ji kekê xwe Elî re got:

-Keka ezê Qero bibim heya ser kaniya Qerisî, bila bîna wî

derê.

Bilî mehreke lê bike, hefsarê wî girt û tazî da pêşiya Qero. Berê xwe da kaniya Qerisî.

Rêya çend qasikan. Rê di pişt û pişt baxçeyan, di nava baxçe û bêwaneyên bejî de digihîşt ser kaniyê. Di wê rê de, carcaran rêwî ji dûr xuya dibûn, carcar jî ji sênc, dar û dehlên baxçeyan xuya nedibûn.

Qasê sed, sed û pêncî metroyî mabû Ezîz bigîje ser kaniya Qerisî, xwişka Keja şox û şeng ya heşt-neh salî Ezîz li ser rê dît û ji xuça xwe Kejê re got:

-Kejê. Siwar siwar.

Bilî Kejê serê xwe ji xeta bostan rake binêre ji xwişka xwe re got:

-Siwarê çi keçê?

-Siwarê dindanzêrîn.

Heya Kejê serê xwe ji xeta seda (mişara) bostan bilind kir, nêrî, Ezîz jî nêzî kaniyê bû. Bi çavpêketina Ezîz re, destên wê ji dendik danîna kundir, qitî û xiyaran sar bûn. Dendikên destê xwe ji bîr kirin. Çandina bostan di cî de hişt û di nava baxçe de bi hêla kanî de bilind bû.

Çawa Ezîz gihîşt ser kaniyê, Qero qurîçî avê bû. Bi nofan av vedixwar, serê xwe bilind dikir, devê xwe dibir û danî, av ji devê wî dinisilî û dîsa qurîçî avê dibû. Hinekî vedixwar, serê xwe bilind, guhên xwe miç dikirin, li derûdorê, dûr dinêrî, ava di dev de di dora devê wî de dihat xwar, dihîriya, dîsa qurîçî avê dibû, hinekî vedixwar û dîsa serê xwe bilind dikir. Hef-sar di destê Ezîz de, bi aramî li benda avvexwarina Qero bû. Avvexwarina hespê wî, zewqek, kêfek dida.

Bi şefqet, hezkirinê li hespê xwe dinêrî. Hay ji Kejê tunebû.

Kejê gihîşt nêzî kaniyê, binê sênc. Fena yek ji Ezîz re bibêje ca berjêr, li hêla baxçe binêre. Gava nêrî, Kejê reşkeziyên gu-liyan, di binê laçika dormorîkirî de daxistine pehna hiya nava milan, rîşik dane pişt jûniyan, her yek fena keziyê qîzên Hû-riyan. Bihaya wan beranberî du dinên periyên.

Bi wan awirên şîrîn ji Hewar re:

-Roja te bixêr.

Ezîz bala xwe ji av vexwarina Qero da alî, bala xwe da laçika ser serê Kejê û rûyê ferfûrî:

-Xêra Xwedê li te.

-Xuya ye tu pirr ji Qero hez dikî?

-Qero hevalê min e.

-Diya te digot, çi ji Qero re bibêje, Qero seh dike?

Beriya Hewar bersiva Kejê bide, fena Qero bîneke biyanî bigire, serê xwe bilind kir û pê re hîriya.

Hespê fal, guhên wî fena yên kiroşkê çit:

-Rast e. Min baş seh dike.

-Tu nayê li bostanê me nanêrî?

-Bila Qero ava xwe vexwe.

Qero av vexwar, Hewar hefsarê wî bi guliyê tûya romî ve girêda, di neqeb de çû nava baxçe. Ew û Kejê bi hev re çûn xwarê, binê baxçe, şûna bostan.

Hewar:

-Tu çi dikî, Keçê?

-Ez xiyar û qitiyan datînim.

-Wexta danîna wan hatiye?

Kejê zêde bi şehwet, hezkirinê li Ezîz nêrî û got:

-Qûrix zûde ketiye axê, hefteyekê paşê jî emê bînin şitlê firîngî, îsot û balîcanan deynin.

-Kengê berate dikeve xiyaran?

-Meha gulanê an jî destpêka hezîranê.

-Min pirr ji xiyar û qitiyên zeviyê me yê Qor hez dikirin.

-Xiyar û qitiyên baxçeyê me jî pirr xweş in.

-Axa bostanê we jî dişibe axa zeviyê me. Av jî sar, xiyarên ava sar pirr çêjdar in.

-Ji hev ne dûr in. Yê we jî çiya, yê me jî çiya. Çiyayên we hinekî ji yên me asêtir.

Kejê bi carkê de mijara axaftinê guhert, bilî ku fedî bike, bi awirên tîravêj ji Ezîz re got:

-Tu ji Qero pirr hez dikî, ez jî ji dengê te pirr hez dikim.

-Dengê min?

-Yê çiyayiyên birayîn e, pirr xweş e.

Ezîz tenê bişirî. Kejê domand:

-Dema tu distirî, meriv dibê qey te donê qaz û qulingan vexwariye.

-Te ev ji ku bihîstiye? Donê qaz û qulingan deng çi dike?

-Pîra min ji bona dengbêjên deng xweş, wisa digot. Min ewqas dengbêj di dîwana me de guhdarî kirine, yekî mîna te rast nehatime.

-Bira dibêjî?

-Bira dibêjim. Dengê te pirr xweş e.

-Dengê min di kîja stranê de zelal e?

-Dema tu Edûlê dibêjî, dilê meriv didî lotikan.

-Lotik? Lotikdayina dil ji te dibihîzim.

-Ne tenê lotik. Li ber dengê te dilê min çindikan dide.

-Heya niha kesî ji min re tiştêkî wisa negotiye.

-Ew dengê ji nava wan diranên te derdikeve, meriv eware dike.

-Diran?

-Çima tu hay lê nînî?

Ezîz bi ken got:

-Na.

Kejê çiveke mêkewî da xwe, awirdanek ji geliyê dil fûrand, di nava wan de bû perdeyê sînemayê û bi bişirîn:

-Tu dizanî, dizanî.

Ezîz bédeng ma. Li hêla bakur, çiyayên jorîn nêrî.

Kejê di qolçeyê bostan de, serê mişarê nîşan da û got:

-Li serê xetê du leman jî tu bi destê xwe deyne. Heke şîn bibin, ezê navê wan deynim lemên Siwar.

-Çima Siwar?

Bi tiliya nîşanê xwişka xwe nîşan da û got:

-Têliyê navê te danî Siwar, "Siwarê Dindanzêrîn". Ezê navê wan deynim, lemên Siwarê Dindanzêrîn. Heke tu yekê bi dal-yan bî, dê şîn bibin, heke ne, şîn nabin.

-Xwişka te navê min nizane?

-Te siwar dibîne û dindanên te jî zêrîn in.

Ezîz tekrar kir:

-Siwarê Dindanzêrîn. Têliyê ev nav bi min ve danî?

-Herê. Îro.

Ezîz ji şekirên Qero yekê fentezî ji berîka xwe deranî da
Têliyê û jê re got:

-Ev destmija te ya navdanînê ye.

Du çalik vedan. Çalikekî du dendikên xiyaran, ya din jî du
dendikên qitikan danîn û ax avêt ser.

Di wê dendikdanîna Ezîz de, dema Kejê li wî dinêrî, lêvên
wê di dirûvên meşhaleya şehwetê de direqîsîn. Xwîna rehên
temtêla wê ne fena her car, di hinav de fena pêlên Dicle dihe-
rikî. Xwe li banî ser pelekîyên ewran, di şahiyê de hest dikir. Di
wê gavikê de xwe fena xwedaya çiyayê Qerejdax dît. Tenê Taca
xwedayetîya wê ne li serî.

Li diyarê serî, laçika qîzanî.

Wê jî bi bêra destê xwe, her çalikek bêrek pişka pez avêt
ser, li ber her çalikê pîjekî dirêj çikand û got:

-Heke şîn bibin, ji bona min dê dikrika xêrê be.

Ezîz kenîya:

-Li welatê me kurm pirr in.

-Kurm li her welatî hene.

-Yên me qarnaqusî ne.

Kejê dîsa mijar guhert:

-Tu dengbêjiyê ji kî hîn bûyî?

-Ji xalê xwe Mihemed Emîn û Ehmed Keyayê Licokê. Strana
Hecî Mûsa Begê Xwêti jî ji Subhiyê Diyarbekrî.

-Kesên sewdalî, yên ji jiyanê hez dikin dibin dengbêj.

-Ez jî ji jiyanê pirr hez dikim û sewdalî me.

-Sewdaliyê kê?

-Yê niştîman.

-Niştîman kî ye?

-Hezkirîya min e.

-Ji ku ye?

-Ji vir e.

-Ji vir e?

-Belê, ji vir.

-Yeke bi navê Niştîman li vir tune.

-Girtî ye.

-Girtî?

-Herê.

-Xwedê hebîna, tu meriv gêj dikî. Dixî nava xuşûyan.

Kejê di vê hevoka dawî de, pirr şîrîn bû. Welê bîranînekî di rûçikê wê de veda, çend rengên fena keskesorê bi hev re xuya bûn. Pirr şîrîn şanî da. Ji şîrîniya xwe ya hergavîn, du car şîrîntir bû. Ezîz di wê gavikê de, temamê hestên Kejê di bibîkê çavên wê de, fena Ayetul-kursî xwendin. Giyanê wê yê rastîn, birayîn dît.

Bi wê rewşa Kejê bişîrî û:

-Niştîman, niştîman navê welatê me ye.

-Navê welatê me?

-Navê welatê me Kurdistan e. Îcar tu ji me re dikî Niştîman.

-Ez nakim. Kalikanê me kirine. Ciyê meriv ji dayika xwe dibe, niştîman e.

-Min zanî navê welatê me Kurdistan e.

-Navê diya te çi ye?

-Binefş.

-Dema tu bang dikî, çi dibêjî?

-Dibêjim dayê.

-Nav, Kurdistan e. Bangîne de, em dibêjin Niştîman, dayika Kurdan.

-Yanê tu sewdaliyê welat î?

-Herê.

-Ev nav kî bi welat ve daniye?

-Mezinên me.

-Beriya tu evîndarê keçekê bibî, tu sewdaliyê welat bûyî?

-Heke welat ne azad be, di bin destan de be, keça meriv jê hez bike, ne di ewleyiyê de be, biyanî karin destdirêjiyê bikin. Loma jî divê pêşî niştîman di ewleyiyê de be. Wê çaxê meriv kare bi hev re here seyrane. Li mêrga piştî kanî bide lotikan, govendê bigire, dîlanê bikişîne. Bi çepikan li hev de. Lê îro em

ne di ewleyiyê de ne.

-Evê tu dibêjî, dê kengê bibe?

-Em li dû ne.

-Heya kengê hûnê li dû bin?

-Em li Qordona Mûşê ne. Heya em bibin dewlet.

-Tu van tiştan ji kî hîn bûyî?

-Ji Apê Axa û Kekê xwe. Kitêban.

-Loma tu diçî Bin Xetê?

-Aferîn.

Dema Ezîz vana digot, Kejê devvekirî li devê Ezîz dinêrî û heyranbûna wê di bibikê çavên wê de xwe didan der, dibûn rêzên xwendinê. Bi awayekî lalîgan ji Ezîz pirsî:

-Yên vê dozê dikin kî ne?

-Mîr in, beg in, şêx in, em hemî ne.

-Dê pirr bajo?

-Heya em ewleyiya welat bigirin destên xwe.

Kejê pirr bi biryar, ji kana kezebê, bi awirên xas got:

-Çiqas dajo bila bajo, ezê li bendê bim.

Ezîz jî bi awirên pir, pir, pirr mezin, awirên arîstokratên salan, bi biryar, li Kejê nêrî. Di dilê xwe de, fena ji Kejê re bibêje: “Tu rîskeke mezin digirî Keçê”. Lê bi deng ev got:

-Rêyeke dirêj e.

-Piçekî alîkariya min bike.

-Çawa?

-Roja te nebînim, fena mirîşka gêj im.

-Te dil girtiye.

-Xeşîm û nezan im, nizanim. Belkî bayê razekî.

-Tu xewnan dibînî?

-Min ew şev diya te Nîgar dît.

-Xwedê xêr ke.

Li ser efûderxistina hukûmeta Enqerê, Xoybûnê di nava endamên xwe û civatê de got: “Di vê bexşandinê de dekek, dolabek, zexeliyek heye. Lazim e em hinekî bipên, çika çi di vê xiniziyê de heye. Ji bona em seh bikin, wext divê. Emê bibînin.”

Yên fena Fehmiyê Bîlal, serokê eşîra Remiyan Emînê Ehmed, gelekên din ranewestiyên lêdan ji Bin Xetê hatin teslîm bûn.

Şêx Fexrî jî xwest bi wan re derê Serxetê.

Ekrem û Qedrî Beg ji Şêx Fexrî re gotin:

-Feqiyê bê hedan nagihîje tu radan, yê bi hedan digihîje ferfûristan Şêx Fexrî. Çika em hinekî bipên, bila ava vê liçê zelal bibe. Mezinên me dibêjin, teyrê goyin, her tim bi şev dinale. Van maciran jî heya qûn li wan teng nebe, wisa nanalin. Di vê nalîna wan de zexeliyek heye. Em wan nas dikin, emê dek û dolaban bibînin.

Şêx Fexrî jî got:

-Baş e Begê min.

Piştî derketina Emînê Ehmed, Fehmiyê Bîlal û yên din, Şêx Fexrî û şûrkêşên wî meheke din ji man. Di wê navberê de derxistina bexşandinê zelal bûbû. Xasûgiya dewleta zexel, siyasetvanan didîtin.

Xoybûn rabû belavokeke welê belav kir:

”Ey Kurdno! Hûn dizanin hukûmeta Tirk di van rojên dawî de, qaşo qanûna bexşandinê derxistiye. Bi derxistina vê bexşandinê re armanca hukûmeta Tirkan, nijadhezên Kurdan, yên li derveyî sînorên welat dijîn, Kurdên hîn firarên dewletê û li çiya ne, bi zexeliyan wan amoş bike û bigre. Hêza Kurdan Xoybûn, di vê dema nazik de, haydarkirina gelê Kurd ji xwe re wek bekariyekê dibîne.

Berya hemî tiştî divê em vê bibêjin, ev bexşandina ku Tirkan îlan kiriye, qethî ne semîmî û bexşandineke ne rastîn, direwîn e. Tirk, dixwazîn Kurdên li derve, yên derveyî kontrola wan, bînin welat û wan têxin girtîgehê. Lewra:

1- Hêviya hukûmeta Tirkan nemaye ku Kurdên di serhildanan de ne, bi zorê bîne ber ferqatan. Baweriya Kurdên li derveyê welêt, bi sozdayina hukûmeta Tirkan qet tune. Ev siyaseta hukûmeta Tirkan a van sê salên dawî domandîye, çiqas ji gelê Kurd re biha bûbe mal jî, ev siyaseta ji gelê Tirk re jî bi eynî mînwâlî bi zirarê giran û biha bûye mal. Ji ber vê, hukûmeta Tirkan, dixwaze gelş û teşqeleyê Kurdên serhildêr û yên li derveyê welêt bi rêyeke hêsan çareser bike. Ev tewr hewldan ne yên xêrê ne. Ev rastiyeke ku hinekî Kurd baweriya xwe bi vê bexşandinê bînin û teslîm bibin, dê ji ortê werin rakirin.

2- Li Tirkiyê aştî, qanûn û pergal tune. Baweriya Emrîkistan û Îngilistan bi Tirkiyeyê tune. Medyaya wan a rojane bi awayekî rêkûpêk der barê gelş û teşqeleyên nava Tirkiyeyê dinivîsin, nexweşî û serhildanên Kurdan yên li dijî pergalê Mistefa Kemal û bêrewabûna wan dibêjin. Tirk, dixwazin nîşanî dinyayê bidin, baweriya Rojavayîyan qezenc bikin, ji wan alîkariya abûrî bistînin ku Tirkiye di nava aştîyê de ye. Loma vê bexşandinê pêwîst dibînin. Bi kurtî ev bexşandin, bi tenê berjewendiyên Tirkan li pêş çav girtine, dixwazin Kurdan bixapînin, têxin dafikên nû.

3- Gelê me yê di vê sê salî de serhildanên xwe ajotin û qehremaniyên bê hempa nîşan dan, bi saya wan qehremaniyan, îro li her derê dinyayê behsa gelê Kurd dibe. Lawiriyên Tirkan tên gotin, hebûna Kurdan tê pejirandin, tê sehkirin ku Kurdan azadiya xwe kirin armanc. Tirk bi vê bexşandina diwêzî dixwazin ji dinyayê re bibêjin li welatê me gelşa me û Kurdan tune. Eger, Tirk bikaribin van Kurdên li derveyê welêt bînin nava welêt, dê wan jî qir bikin, ji dinyayê re bibêjin ku gelşekî me yê Kurd û Kurdistan tune. Bi wan bidin pejirandin.

4- Tirk ji êrişên dewletên biyanî ditirsin. Di tîrsa wan de, ji xwe re dibêjin, heke şerekî bi me re derê, dê Kurd vê firsendê li dijî me bi kar bînin û belkî bi aliyê serxwebûnê de herin, ev endîşeyên wan hene. Ji ber vê, dixwazin ji niha ve qeweta Kurdan bifetisînin.

5- Hêza Xoybûn ji bona hukûmeta Tirk endîşeyeke mezin îfade dike. Hukûmetên Tirk beriya niha jî bi zexelî û xasûgiyan hêzbûnên Kurdan bela kirine. Aha, niha jî dixwazin Xoybûnê bela bikin. Lê hemî gelê Kurd bi Xoybûnê re ye. Çawa hemî gel bi vîna xwe hêzên xwe gihîştine mafên xwe yê neteweyî, dê gelê Kurd jî wisa bi hêza xwe, bi pêşkêşiya Xoybûnê dixwaze bigihîje serxwebûna xwe. Ji ber vê ye ku pergala Tirkan dixwaze hêza Xoybûnê bela bike.

Sedemê bexşandin derxistina wê ev e. Lê Kurdên bawermend dê bi Xoybûnê re sadiq bimînin û bawerîya xwe bi zexeliya Tirkan neyînin.

Ev bexşandina han, ji bona hedefa qirkirinê emê tişteki balkêş bibêjin. Hûn dizanin zivistan bihurî gelekî Kurd penî kirin. Gelekên wan di rêyan de qir bûn. Niha dîsa di vê zivistanê re de, qaşo bi bexşandinê, dîsa dixwazin bi awayekî din di rêyan de, yên mayî jî qir bikin. Ev tewrê zexelî û xasûgiyên pergala Tirkan in. Ji me re nas in.

6- Ji bona hukûmeta Tirkan, helbette yê pêşkêş û serkêş girîng in. Ji ber vê, dixwaze van kesan bixapîne û serê Gelê Kurd bifirîne.

7- Ji Xarpût, Erzirom, Wan, Bedlîs, Diyarbekir, Riha, Sêwreg û Gencê bi sed hezaran Kurdên penî kirin, niha yên di jiyandê de mane, çend sed kes in.

Di vir de tê dîtin ku hukûmeta Tirk ji Tirkan re bexşandinê derdixe, dijî wê ew ji Kurdan re bi rêya bexşandinê tiştê anî serê Kurdên berê, niha jî dixwaze bîne serê evên mayî, yên li derveyî welêt. Bila kes bawerîya xwe bi bexşandina Tirkan neyîne.

Hukûmeta Tirk di aliyekê de qaşo bexşandinê derdixe, di aliyê din de, mehûkirina Kurdan di hedefa wê de ye. Niha jî, qaşo dê wîlayetên Rojhilat têxe pergalekê, Mifetîşê Gelemperî Îbrahîm Têlî şandine Diyarbekirê. Ya rastî mifetîşê gelemperî qirkirin û mehûkirinê bi awayekê xefkirî, hê bi diziyek xasûgane, zexeliyeke roviyane ji bona qirkirinan bidomîne. Qanûnên Rewşa Awarte deranîne.

Baweriya Kurdan bi bexşandina Tirkan tune!
Baweriyê bi Mifetîşê Gelemperî neyînin!
Xwe navêjin bextê Tirkan!
Baweriya xwe bi hukûmeteke Tirkan neyînin ku dê mafê
we bide!

Di nava yekîtiyê de bi dîlovanî bi hev re bin!
Hêviya xwe nebirin! Dê Kurdistan bigîje serxwebûna xwe,
dê gelê Kurd bextewar be!

Vê gotina kalikên me ji bîr nekin!

Bextê Romê tune.”

Pîştî vê belavokê, Şêx Fexrî çû cem Qedrî û Ekrem û ji wan
re got:

-Qedrî Beg, pêşniyazeke min heye, ez dixwazim ji we re ve-
bêjim.

Qedrî bi ken got:

-Kêzîn bike, Şêxê Zirav.

-Hûn zanin hin çiptaziyên Silîviyan, tevî ku dewletê soz
dabû mezinên me jî, di tunebûna me de, dest dan ser gundên
me. Niha yên me para zivîrîne jî, ew saqtazî gelş û teşqeleyan
derdixin. Ez dixwazim derê Serxetê, bilî ku dewletê bitir-
sînim, fena ku milkên Mala Bûkarik diparêzim peyan li dora
xwe bicivînim. Bilî ku bi dewletê re şer bikim, fena stiriyeke
biloq li pêş çavên wan bimînim.

Qedrî:

-Tuyê bikaribî xwe biparêzî?

-Heke Xoybûn ji min re alîkariya çekan bike, ezê bikaribim.
Ezê ji xwe re navendekê hîlbijêrim, bi çova metikandî li miqa-
bil wan rawestim. Ev jî dê bibe bewz ji Îhsan Nûrî re.

Ev ket serê Qedrî û got:

-Emê Komîteya Navendî bicivînin. Soz didim te ku di civînê
de ezê vê pêşniyaza te biparêzim. Ezê bangî te jî bikim û tu bi
xwe jî pêşniyaza xwe ji wan re bibêje.

Di nava wê hefteyê de Qomîteya Navendî ya Xoybûnê ci-
viya û pêşniyaza Şêx Fexrî bi temamê rayan hat pejirandin.

Hesen Keya ji Feqî Elî pirsî:

-Diya te timî behsa te, Îndriyan û Sêvdîn Paşa dike. Ez me-
raq dikim, ew çîrok çi ye, Harûn?

Feqî Elî:

-Di wê firariya heft salî ya piştî eskeriya Enwer Paşa de, li
wan çolan têkiliyên min bi Îndriyan re çêbûn. Me hev bi dê û
bav nas dikirin. Carna dihatin bi min dişêwirîn. Baweriya wan
bi min hebû. Rojekê Humanê Hecî Haris û Mihoyê mala Hese-
nan ji min re gotin: Li pišta Licê, li ba begekî hevalê dewletê
manîkekî zêr hene. Manika zêran yê serbazekî Romê ye. Li
cem wî daniye. Serbazê Qereqola Hezroyê ji me re gotiye. Emê
herin, tu jî bi me re were. Ger em neçin, dê serbazê Qereqola
Hezroyê cilên sifil li eskerên xwe ke û here manîkê bîne.

Baweriya wan bi hev tunebû. Dema gotin yê serbazekî Ro-
mê ye, min qebûl kir.

Bi qefleyeke hijdeh kesî me avêt ser mala ku manika zêran
lê ye.

Xwediyê malê hinekî rik kir, li xwe mikur nehat. Human
û wan, xwediyê malê avêtin nava lingan û lê dan. Çermê wî
xistin devê qutîya cixarê. Ez dij derketim, min nehîşt mêrik
îşkence bikin. Bi dengê dîkên sibê re, mêrik li xwe mikur hat
û manika zêran ji ciyê wê derxist. Em hatin li qeraxê Çemê
Sarimê, binê gundê Ziktê. Me di nava gelî de tûrê hespan dan
serî û em raketin.

Dema berêvarê em ji xew rabûn, Human û Mihoyê Mala
Hesenan bi ken ji min re gotin:

-Niha em zêran parê nakin. Zêran teslîmî te dikin. Me tu
xapand. Me behsa eskerên Romê nekira, tu bi me re nedihatî.
Loma me derew kir. Wexta me bi hev re qerar da, me ji hev
re got, ji me re yedîemînek lazim e. Me manika zêran anî, dê
çawa saxlem bigîje herêma me? Me tu wek yedîemîn bi xwe re
anî, Feqî Elî.

Min ji xwe re got: “Ji bona ez nebim peyayê hinekan, ez jî firar im. Di jiyana xwe de, heya îro min bilî şeref û şexsiyetê li dû tiştekî din baz nedaye, nadim jî. Em ji bona nezaniya van birçiyar bûne firar. Îndarî û Şêxanî min ji xwe re bikin destik, maşik. Ji min re dibêjin, ‘manika serbazê cendirmeyan’, gava digîjin mexsedê, qurban begekî Kurd. Ez zanim Kurd Kurdan dişêlînin. Lê ne ez, ne jî bav û bapîrên min. Ez wisa hîn bûm. Ji me re behsa edeb û marîfetê kirin. Zanîn, dermanê her birînê ye gotin. Ez çûm, min li ciyên dûr xwend, min ji seydayên Kurd ders stand. Lê niha jî, Şêxanî, Îndarî, Benî bi wî hişê xwe, piyên naçin solan, tîfing avêtine stû, Feqî Eliyê Badikî bixapînin!..”

Ji Şêxanê Humanê Hecî Haris, fena gurê devbixwîn har bû. Qandalê gelek camêran bû. Cilê qurbanên xwe, ji wan derdixist û li pêş wan li xwe dikir. Yekî bê edeb bû. Kurê haciyekî, lê ji hacîtiyê dûr, biraziyê fasiqan. Xwîniyê pazdeh bîst kesan, esker kuştibûn. Kesên bê gune di binê xincera wî de kezeb sar kiribûn.

Eliyê Heso Deştî, ji Benê, dema girtin xistin girtîgehê, nizanibû di daşrê de birî. Digot: “Yê min ez qûnê nedim bayê, kiras nedim ser tayê, rîtina min nayê.” Dema diçû gundekî, eger bizinekî li ser sêniyê li pêş danedaniya, kuştinî çêdibû. Karibû ji bona zikekî xwarinê merivan bikuje. Pîrçê pê ve, ji yê bizinê dirêjtir, lê rastî ferqa Eloyê Heso Deştî û hirçekê tunebû.

Emoyê Nûrê, ji Koçerên hêla Licê bû. Zêde zalim bû... Ji wan zalimên pê re, ji gişan zalimtir bû. Agir bû, bi ser axê de rijiya-bû. Kesî hesabê mêrkuştiniya xwe wî jî nizanibû. Diçû mala xelkê, xwediyê jinê îtiraz bikira, dikuşt. Bi tenê, çû li gundê Heremê rûnişt, dest da ser Rikalan. Gund bi darê zorê ji begên Hezroyê standin. Eşqiyayekî hevalê dewletê û devbixwîn bû.

Mihê mala Hesenan, Îndarî bû. Şevêkî davêjin ser gundê Bêşiştê. Di nava malê de Miho, bi hêrs, bi çîpên qumatekê digre, serserkî dixê nava denê dimsê. Difetisîne û derdixê nîşanî dê û bav dide. Yekî fena şilfa tazî, devê kêrê, tûj bû. Bi du mirîşkan û çar nanên tenûrê xurîniya xwe dikir.

Van firaran, piraniya wan diz, xwîni, destikên mîr û şêxan

bûn. Tevî wê xurtiya biyolojîk jî ji aqil sivik, timî maşîk bûn. Bi serê xwe jî bazirgan dişêlandin, bi gotina axayên xwe jî diki-rin. Bi bertîlan kes jî dikuştin. Devbixwînê wan Emoyê Nûrê, Humanê Hecî Haris û Mihoyê mala Hesenan bûn.

Humanê Hecî Haris bi Emoyê Nûrê û Eliyê Heso Deştö, li dora min civiyan. Human dest pê kir: “Em bi hev dizanin, Feqî Elî. Me eşkere ji hev re gotiye, em dikarin bêbextiyê bi hev re bikin. Lê me ji hev re gotiye, Eliyê Hecî Mehmûd bi me re be, destûr nade bêbextiyê. Li ser vê, me tu xapand bi xwe re anî dekê. Me qereqol nexista navê tu nedihatî.”

Şûrkêşên hinekan min bînin dekê? Ez xwe bi xwe keniyam. Guneyê min bi halê min hat.

Manika zêran di terkiyê hespê min de, Emoyê Nûrikê li pêşiya ref, em ji Baravê derbas bûn, gihîştin dawa çiya, dest-pêka herêma Koçeran. Baranê dayê, şiliyeke wisa ku di qa-sikekê de em kirin dîkên ber baranê. Fena devê meşkê tê xwa-rê. Ji firnikên hespan hilm radibe. Hesp jî di binê me de, zanin em çûne me malê xelkê xesp kiriye.

Em ketin nava axa koçeran, binê rêya Pasûrê, nava Kanên Tewqan.

Temamê koçeran min nas dîkin.

Jinxala min Eyşan, yanê jina xalê min Mihemedemîn ji Bana Dêran e. Piçekî rojhilat de herî, wî aliyê çem Badikiyên pismam, Hevêdiyên dost, ji piçûkan heya rîspiyên wan min bi dê û bav nas dîkin. Eger em werin girtin, min bi wan re bibînin, dê veciniqin. Jixwe bilî wan kesî ji min re nedigot “Mele Elî”. Mele Elî, Kurê Hecî Mehmûd, bazirganê pez, şûrkêşê neteweyî bi van eşqiyayan re, fe subhanallah.

Ez bimirim, jê çêtir e.

Tu xwe mebê xwediyên manikê di binî de agahî dane ko-çerên pismam.

Di axa Hezmaz û Bana Dêran de, li pêşiya me di kemînan de ne.

Bi tariya êvarê re şer derket, teqîn, gurmîn û nalîn bi teh-tên tewqan ket. Ne ji baranê bûya, dê şîrqîna çekên me biçûya

Licê. Di nava wê baranê de, meriv çar helebî pêşiya xwe nedidît. Guleyên mawîzeran li hewa li hev diketin.

Eliyê Heso Deştî û Humanê Hecî Haris hatin kuştin.

Welwele ket nava yên mayî.

Di wê şilîşelapê, tariya sibatê de me hev winda kir.

Min ji Îndariyan re got: “Me hemiyan hespên xwe di nava newal û mesilan de bi devîyan ve girêdan û em ketin hefteheşta şer. Li gorî hatina guleyan me cî diguhert. Di wê şiliyê de, min dît ez tenê, tîfing diteqînim. Bilî min kes tîfing nateqîne. Dema ez gihîştim newalika hespê min lê girêdayî hespên din tunebûn. Heqîba manik tê de, ne li ser pişta hesp bû. Hespê min tenê li wir girêdayî mabû.” Ji hevalên we hinan heqîb ji ser pişta hespê min helanî bûn çî, nizanîm?

Çûn lezagê miriyên xwe anîn. Humanê Hecî Haris û Eliyê Heso Deştî xistin gorê.

Li ser windabûna manika zêran, nava min û wan tîrş bû.

Avêtin ser Zengê, min û wan bi hev ve danî, heya tîfing di destê min de keland. Xwestin xaniyê me bişewitînin. Şêx Ehmedê pismamê me, hat bi wan re qise kir û nehişt xanî bişewitînin.

Li ser vê bûyerê min ji Helhelê bar kir. Min kom û kuflet girtin, mitêl avêtin ser pişta welaqan û berê xwe da Hezroyê, cem Sêvdîn Paşa.

Nisredîn, Cemîl û birayên min bi min re bûn. Dema em gihîştin mala Sêvdîn Paşa, nivro bû. Me barê welaqan danîn, welaq teslîmî xulaman kirin. Jin çûn alî jinan, em jî hilkişîyan jor, ketin eywana mêvanan. Xulaman em li kuncikekî eywanê dan rûniştin.

Mala Sêvdîn Paşa, maleke mezin, her tim qelebalix, ji mêvanan dagirtî. Sifre û sênî, yek radibû, ya din dadanîn.

Li Deştî Hezro û Silîva, çend gund di binê nîrê Sêvdîn Paşa de bûn.

Di wê navberê de, sêniya mêvanan, ya mezin li wî milê eywanê danîn.

Li herêmê fena sêniya Sêvdîn Paşa mezin sênî tune.

Sêniyeke bi nav û deng bû. Goştê conegayekî bi tevî sîtila birinc û savarê li ser bi cî dibû. Dema di civatan de behsa mezîniya sîfre û sêniyan bûbûna, xelkê digot: “Heew, bû sêniya Sêvdîn Paşa”. Bîst sî kes li dorê rûdiniştin.

Em li vî milê eywanê, li binê dîwar, li ser kulavan rûniştî. Mêvanên rûmetê li dora sêniya mezin rûniştin. Bangî me nekirin. Xwarina xwe xwarin. Piştî xwarinê, xulaman anîn avrêya ser sêniya mezin, bi kevçiyên neşûştî, li ser textekî sêpê, li pêş me danîn.

Em heft heşt mêr, mezinê wan ez im. Ez pirr hêrs bûm. Min wisa kulmeke bi hêrs li text da, kevçiyên neşûştî firiyar, li qeh-tiyê eywanê ketin, lengeriyên savarê, sehanên avrêya sêniyê ji ser text firiyar nava eywanê. Mêvanên xwarin xwaribûn û xwe para dabûn, xulam û xizmatkar giş lalîgan man. Li mala Sêvdîn Paşa kulm li textxistin, gelo ev kî ye, ji xwe pirsîn.

Kesî tiştek negot.

Qey çûn Sêvdîn Paşa haydar kirin.

Sêvdîn Paşa hat. Ji min pirsî:

-Ev çi ye?

Min jê re got:

-Ji xulamên xwe bipirse...

-Çawa?

-Ez ji bona avrêyê nehatima cem we, Mîrê min.

-Ji ku yî?

-Ji Zengê.

-Ji Zengê?

-Belê.

-Axa Beg tiştekî te tê?

-Apê min e.

Sêvdîn Paşa bi ser xulaman de qîriya:

-Hûn kor in, mêvanan nas nakin. Gere hûn ji şêl û temtêlê, nas bikin!.. Kerno.

Bi ser min de jî fitilî û got:

-Bibihure kurê min. Xwarina xwe bixwin, ezê bangî te kim.

Ji sîtila mêvanan xwarin anîn li ser sêniya mezin li ber me

danîn.

Piştî xwarinê, Sêvdîn Paşa bangî min kir:

-Navê te çi ye kurê min?

-Elî ye, Mîrê min.

-Xwendina te heye?

-Min li Stenbol, Duzceyê li cem apê xwe dibistan xwend.
Çend sal jî feqîti kiriye.

-Li Korxelîlkan nazirê min tune. Xanî jî vala hene. Zarokan bigre û îro here.

Ez bûm nazirê Sêvdîn Paşa yê Korxelîlkan.

Semedê ez neçûm cem mala Cemîl Paşa, Îndarî karibûn min gili bikin. Li gundê Sêvdîn Paşa nikaribûn.

Di ber karê xwe re min bazirganiya xwe jî dikir. Li wan gundên dor û ber, gundî giş ji min re deyndar bûn.

Di deftera hesab û kitab de jî şaşî çênedibû. Sêvdîn Paşa pirr ji min hez kiribû.

Li Cebariyê sala ewil, Feqî Elî û Hesên Keya bi hev re zewiyek şûna deh welçekan, ji bona sê salan ji gundê cîran deman kirin. Destpêka adarê, Feqî Elî û Hesên Keya çûn Diyarbekirê, bêr, zengene û kuling anîn. Bi pazdeh bîst êrxatî di nava mehekê de cuha avê kolan û gihandin piştî zewiyê demankirî. Zevî cot kirin, birinc çandin. Elî ji medrebê seh nedikir, lê çiyayî, Hesên Keya zaneyê medrebê bû. Ji bav û kalan, li eteka Qerejdaxê birinc dajotin, çêlikê wî karî bû. Bi çend rêncberan, ew sal Xwedê Teala birinc da, yeka wan bûbû bîst. Li serê xwe bikira nediqediya. Qezenca wan têra sê salan dikirin.

Hesên Keya ji Feqî Elî re got:

-Ev dewleta te ye, Harûn. Bav û kalên me jî çandiniya med-

rebê kirine. Lê dayina Xwedê mîna îsal, min ji bav û kalê xwe nebihîstibû. Ev dalyana te ye. Xwedê bereketa xwe xistiye qezenca îsal. Têra çend salan dike.

Feqî Elî jî got:

-Ne dalyana min e, Keya, zevî xam bû. Me ewqas cuh belasebe nekola. Roja Xwedê çiyayê Qerejdaxê li vir xistiye tenûrê û pijandiye, kesî ev zevî nekiriye birinc. Ceh û şolik, belkî jî nîsk û kizin lê ajotîne. Cara ewil me cuha avê bir ser zevî. Cuha me îsal mesrefa xwe derxist, her du salên din ji me re kar man.

Mala Feqî Elî û Hesên Keya bûbûn fena malekê. Jixwe Kejê û Pîvok ji hev nedibûn. Ku Ezîz jî bihata, Kejê ji mala Feqî Elî dernediket. Kejê ne hezkiriya Ezîz, bengiya wî bû. Diya wê Binefşê digot: “Werin Kejê bixwazin.” Dadî ji Ezîz re digot, wî jî ji Dadî re digot: “Hîn wexta wê nehatiye.” Loma Dadî asê dima. Diya malê xatûna Dadî, ji bona Kejê bibe bûka wê, rojê pênc car bi nimêjên xwe re dua dikirin. Jê re digot: “Ezo lawo, bizewice, dîsa fena xwe bike. Belkî zuriyetek ji te çêbe, sexil li dû te bimîne lawo. Dîsa bi ku de diçî here. Bila Kejê li ba min be.” Ezîz nedigot na, tenê bi Dadî re dibişirî. Ku Dadî zor bidayê, digot: “Nêz de, nêz de.” Dadî jî digot: “De, ez çî bikim? Wa ye tu wisa dibêjî, bila fena te be. Lê min dixwest, em nîşanekî pêve kin, kengê te got, emê dawetê deynin.” Ezîz digot: “Ezê bêjim, ezê bêjim.” Aha wisa. Li ber hev bûn. Gotina malê li ba Ezîz, ewqas pere dikir. Kejê jî digot, Ezîz dibêje: “Gere pêşî em van eşqiyayan ji welatê xwe biqewirînin. Nexwe ewleyiya me di talûkê de ye. Ciyê ewleyî lê tunebe, şexsiyeta merivan di nava pêyan de ye.”

Kejê bengî bû, lê bengiyeke bi hedan, aramiya Eyûb Pêxember pê re bû. Aramiya wê ji têgihîştina wê dihat, ji bengîbûna wê dihat, meriv di çavên wê de dernedixist. Lewra her du tevîhev bûn. Qasî serê derziyê xwe tehl nedikir, nedigot ha ha. Bi dîtina Ezîz razî bû. Ewqas jê hez dikir, bi dîtina wî qîma xwe danî. Dîtineke Ezîz, çavên wê ronî dikir, mehekê Kejê aram dikir. Belkî jî zêdetir, du meh, sê meh. Hema ku çavên Kejê bi

çavên Ezîz diket, dibû pilpizêka elendê, gula sariya sibê, xalxa-loka meha gulanê, evîneresta qurmê dara kizwanê. Bîna binefşê jê difûriya, meriv digot, herî bextiyara dinyayê ev keçîk e. Ew çavên belekreş bi dîtina Ezîz re du car, sê car mezin-tir dibûn, ji hev vedibûn, di nava wan mijagên dirêj de, dibûn qasî çavê xezala kovî. Fena Zîna di piştî perdeya pencerê de li Memo temaşe ke. Mishefên di dilê wê de, dihatin di çavên wê de dibûn ayet, hevok dihatin xwendin. Bi dîtina Ezîz re si-vik dibû, fena pirpirokê dikaribû bifire. Digot: “Ez karim heya dawiya emrê xwe li benda wî bim. Kengê wî rewa dît, bila wek wî be. Roniya her du bîbikên min, zane û serwext e. Wî nexş û nîgarên dil, mehfûra di odeya dil de raxistî bi çavên xwe dîtiye, nas kiriye. Ew zane. Tenê bila min ji dîtina xwe mehrûm neke. Bila timî rêya xwe bi gundê me xe. Qasika çavên min bi çavên wî dikevin, ez dibim zarok, keçeke heft-heşt salî, ya li dû şekirê bi qulpik baz dide. Xamatiya xwe ji bîr dikim. Ew dixwaze li çiyayên jorîn, qordona Mûsê bibe dewlet. Ewê kolosa xanan bide serê xwe, ezê ji şimikên keybanûyan têxim pêyan. Gava ew bû dewlet, ezê ji bibim stiya wî. Emê bi hev re hîlfirin ser Bedena Diyarbekirê, derkevin seyranê. Emê li herikandina ava çemê Diyarbekirê temaşe kin. Çawa, bi çi qaîdeyî av di çavîyên Pira Dehderî de diherike. Masî di nava avê de çawa çindikan davêjin, lotikan didin, emê ji diyarê Birca Keçê bi dûrbînê li lotik û çindikên masiyên çemê xwe temaşe bikin. Kengê wî got: ‘Ez amade me.’ Emê dawetê bikin. Heke nebû, emê li dinyayeke din, ciyê ew mîr, ez sitî de dawetê bikin. Ez razî me, ew çawa bixwaze, bila fena wî be.”

Ezîz ji Kejê re bigota here xwe ji diyarê Beden bavêje, ji bona min bimire, ezê bibim dewlet. Kejê yek qasikekî, xêlekî nedisêwirî, dê biçûya xwe ji bêlana Beden bavêta dewsa xirbeyên Çifthewzan. Evîna Kejê ji kana dil bû, fena evîna Binefşa Narîn. Kejê digot: “Tenê bila Dindanzêrînê min bi ser bikeve, bijî. Gava siwarê Qero dibe, berê xwe dide rêyên ez nî-zanim, ez jê re şev û roj bi Xwedê de dikalim, rûdinim cizûyan,

ayetan ji Qesem û Tebarekê dixwînim, dizarim, dizûrim. Her ayeta Quranê ku dixwînim, wî bi bîr tînim. Dibêjim ya Rebî tu wî û hevalên wî bisitirînî, bi ser xînî, wan bikî dewlet. Gava vedigere tê, çavên min bi çavên wî dikevin, êdî ji bona min dem ew dem, gav ew gav e. Ji xwe re dibêjim, ev besî min û heft bavê min e. Siwarê minê Dindanzêrîn, hevalê şêxan e, yê mîr û began e, xwendeyê kitêbên ewliyayan e. Zana û feqiyê van deran, torinê çiyar e. Ne tenê mêr, kela mêran e. Nav û dengê wî li paytextên dûr li ser rûpelên rojnameyan, hebûna wî ji min re giyan e. Ne ji bona razana şevan, ji bona dîtina çavan e. Ew li ber dilê min, mîrê mîran, cîgirê şêxan, hevalê mîr û hakimî, yara wî ya di ser min re, navê wê Nîştîman e. Wî ji min re gotiye: Ew dayika me hemiyan, ji bona wê em hemî didin rih û giyan. Ne ew be, em tenê teba ne, teba, nagîjin tu mertebeyan.”

Cara Ezîz çû Bin Xetê, bi Şêx û wan re vegeriya, di nava dilekî zêrîn de kevireke gewez, ew dil di nava gerdeniyê mircanîn de, bi taximê guharan û laçikeke qîzan ya hevrişmîn û gulgulîn ji Kejê re bi xwe re anîn. Şûşeyeke lewanteya fransawî jî di nava wê qutîya rengîn de, Dadî bi destê xwe dan Kejê û got: “Şêrê minê çiya, Dindanzêrînê min, ji Keja min re çi aniye? Hêna kesî destê xwe nedayiyê. Hela tu devê qutiyê veke.” Ezîzê min ji min re got: “Cara berê, Zilkîf ji apê Qedrî Beg re gotibû: ‘Dilketiya Ezîz qîza Hesên Keyayê Cebariyê ye, navê wê Kejê ye. Fena periyeke xiyalan bedew, li Eteka Qerejaxê, li piştî zeviyan medrebê timî çav li rê ye.’ Piştî ew û jina xwe xanima Cavîde diçin Parîsê. Xanima wî diecibîne û ji dilketiya Ezîzê min re tîne.” Dema Kejê ew gerdeniyê di nava lêfa mircanan, dirûvê dilê zêrîn de, dixist stûyê xwe û guharên taxim bi pelika guhan ve dikişin, ji dêvla Kejê, hindik mabû Binefşa diya wê bifire. Qasî pîrpirokekê bala wê sivik dibû. Ew diyarî fena nîşanê pejiwandin. Nîv fermî, Kejê bûbû destgirtiya xwediyê gerdenî, bê xwestin û bê dayin.

Qerwaşa Nafiyeya jina Şêx Fexrî, Fedê, dibêje: Êvarekê, dîsa mêr çûbûn civînan, jina Şêx Fexrî Xanima Nafyayê got: “Şêx got me biryar daye, dê Îhsan Nûrî Paşa li Serhedan dest bi şer bike. Belkî niha, belkî jî hinekî paşê, emê jî vegerin.”

Çend hefte neqediyar, êdî li eywana Şêx behsa Şerê Îhsan Nûrî Paşa û Romiyan dibûn. Ji kêfa wan maqûlan, hêviyek bi me hemiyan re çêbûbû. Digotin rojnameyên Erebiyê û Fransiyan jî behsa Şerê Îhsan Nûrî û Romiyan dikin. Dibêjin peyayên Îhsan Nûrî li qûntara Çiyayê Agirî, bi alîkariya eşîrên Serhedî, li eskerên Romiyan dane, weka çêlikên kewan ji hev belewela kirine. Zora eskeran birine.

Ezîz Zengî, Zilkîf Beg, Mecîdê Zaza û Nadoyê Bêşîtî ji Serxetê hatibûn, gotin: “Tawanbarên girtîxaneyan berdane, firarên serê çiyar daketine. Penabirên Enedolê, yê sax mabûn, piraniya wan vegeriyane. Şêx Sixbetullah jî bi ferdên Mala Bûkarik yê mayî vegeriyane, li Qamişlûyê di konan de ne. Yê mayî jî divê di nava sê mehan de teslîm bibin.”

Ji bona barê Agiriyê sivik bikin, Xoybûnê Şêx Fexrî şand herêma Amedê.

Bi malbata Şêx û hevalan, em bi zar û zêç heşt mal bûn. Di nava hefteyekê de me hîzra xwe kir. Bi sî û pênc hespên siwariyê, yazdeh bergîrên bar em li pêş mala Şêx Fexrî amade bûn.

Haco Axa, Qedrî û Ekrem Beg, Tixtor Nazîf Beg û birayê xwe, Şahîn û Bozanê birayê wî, Hemze Begê Miksî, ew maqûl û giregirên wir, tevî Celadet Beg, Cemîlê Seyda û yê din giş li wir bûn. Dema me xatir ji hev xwest, emê bi rê biketana, Qedrî Beg derxist Ala Kurdistanê maçî kir, da Şêx Fexrî, destê xwe li piştê wî xist û jê re got: “Heya mirinê em li piştê te ne.” Me xatir ji wan xwest û berê xwe da Serxetê. Qasekî paşê Amûdê li pey me mabû, em bi ser Xeta Fransawî ketibûn. Êdî em li Serxetê bûn. Şêx Fexrî ew Ala Kurdistanê da min û got:

-Tu wê veşêre!

Şeva ewil em li Dêrika Çiyayê Mazî, herêma Xursê bûn mê-
vanê reyîşîrekî dost. Roja din berêvarê em gihîştin deşta Sî-
naniyê, gundê Ofê, mala Huseyn Keyayê Heft Gundan, bavê xa-
nima Perî. Huseyn Keya sakekî gamêşê li ber pêyên Şêx Fexrî
gurand û xwîna wî di nava eniya Şêxê Zirav da. Ew şev heya
nîvê şevê, hema bibêje kes raneza. Giş bi kêf bûn, heyecanek
bi me re hebû. Sibetirê em giş bi hev re gihîştin gundê şêxan,
Qamişlûya wêran.

Bilî du-sê malbatên mala Şêx ku ji sirgûnê vegeriyabûn,
du sofî, haydarên Hinda Qubê, kes li Qamişlû tunebû. Koşka
Şêx, dîwana tekyeyê, mizgeft, hucreya feqîyan Delû Fikrî çawa
şewitandibûn, wisa wêrane bûn. Tehlî û kerengên keran, xer-
del û gurnîga beradayî, giyayên ku ez navê wan nizanîm li
derûdora gund, heta di nava xaniyan de şîn bûbûn. Di nava xa-
niyê Şêx Nûredîn de çar kemên beng şîn bûbûn. Xan û eywan,
xaniyên gund tev wêrane bûn.

Şêx Fexrî ew kemên beng ku di nava Xaniyê Şêx Nûredîn de
şîn bûbûn nas nekirin. Qasî kemên hîlo, heta jê dirêjtir bûbûn
û gul vedabûn. Şêx Fexrî, ji yên dora xwe pirsî:

-Kî vî gihayî nas dike?

Dengbêjê wî Wisoyê Barnitnî got:

-Ez nas dikim, Bavo.

-Çi ye?

-Beng e.

-Ez cara ewil dibînim.

-Apê min Hecî Mihemedşah, li ser beng, çîrokek ji me re
digot.

-Di bîra te de ye?

-Belê, Bavo.

-Ji min re bû miraq!..

-Çîrok dirêj e.

-Kin bibêje.

-Yanê esrar e.

Li her derî şîn nabe. Giyayên nava xweristê bi ava baranê,
avdayinê şîn dibin. Av û sergîna beng, ji derd û kulan, axîn û

nalînê ye. Ciyê derd û kul, nalîn û keser lê nebûbin, tifik hilne-
bûbe, birîn lê derman nebûbin, qîz lê nebûbin bûk, bilûr lê
nehatibe pîfîkirin, şîn û şahî lê nebûbin, zarok lê negiriyabin,
şîn nabe. Ciyê şînbûna wî warê razan e.

-Tovê wî tune?

-Ciyê kes lê kal nebûne, stran nehatine gotin, pisîngan qir-
niyaw nekirine, zarok ji dayikan nebûne, şîn nabe. Sondxwarî
ye, ciyê lê qerebalix nebûye, meriv bi ser hev de neqîriyane,
qîz û xort bi hev şa nebûne, kûçik lê neewtiyane, gomên pez,
axurên dewaran, tewleyên hespan tunebûne, şîn nabe. Tovê
wî, ji van tiştan e.

-Çi tovekî biha!

-Ciyên lê şîn dibe, gerek bi sedsalan, hezarsalan meriv û ax
bi hev re jiyabin, axa em jê çêbûne, wê dirûv daye me.

-Şertên şînbûna wî ev in?

-Divê bi sedsalan, qirnan avahî li şûnê hebe, sal û qirn der-
bas bibin, dûre ew der wêrane bibe, sal û zeman derbas bibin,
di şûnê de avahiyeke nû ava nebe, dêran bimîne, kes bi aliyê
wî xaniyê wêrane de neçin, wê demê ew axa xam ji kerban, ji
hêşa şahiya ji ser çûyî, ji hêşa ku ew dengên berê li ser, pê re
dibin beng û di şûna wê dêraneyê de şîn dibe.

-Xwedê ji te razî Wisif. Hêja ye meriv vê çîrokê bike guhar.

Şêx Fexrî şand dû çawîş û sofîyan, westa û êrxat civandin.
Çawîş û mirîdan ji gundên çiya bi ker û hêstiran, max û mir-
diyaq, sengele û pişte, qutor û gezê nava newalan, dikişan-
din Qamişlûya wêran. Sofî û mirîd fena kurmoriyan, mêşên
hingivdaran di ber hev de diçûn û dihatin. Hin ker û qantir li
pêşiya wan, ji hêla çiya dihatin, hinên din darik û werîs li ser
pišta kerên wan girêdayî bi hêla çiya de ço çoya wan. Hin mirî-
dan cebla kerpîçan çêdikir, hinên din qalib danîbûn kerpîç di-
birîn. Beşeke din qazme û bêr bi wan re, bi dîwarên herîşandî
ve mijûlbûn. Meriv didît çend ker û hêstir, derî û pace barkirî
bi diyarê gund diketin. Tarxan di gund de tunebû, her kesî kar
dikir. Qerwaşan ji kaniya Siltan bi elbik û satilan av dikişand.
Jinan jî ji xebatkaran re xwarin amade dikir. Di nava demeke

kin de, xaniyên gund qetab kirin, derî û şibak li xaniyan dan, me bîneke fire stand. Êdî mirîd, çawîş û sofî bi qefleyan dihatin û diçûn.

Tekye negihîştibû qeysa berê, lê pergala Tekyeyê rûniştibû. Şahiyeke ketibû nava sofî û mirîdên Mala Bûkarik.

Dîsa pez û dewarên qurban, alîkarî û zekat dibariyan. Di demeke kin de, Tekye û Dîwan geş bûbûn.

Di Dîwanê de wazên dîn û diyanetê, دنیا û axretê, xêr û guneyan dihatin dayin. Li ser pergala Cîmhûriyê gîlî û gazin dihatin guhdarîkirin, gengeşe dihatin kirin. Li ser çareyan, rêyên rewa û dadiyê dihatin rawestandin.

“Em çawa bikin ku Cîmhûriyeta bêdîn bizivîrînin ser rêya rastîn? Kîlîten li hucre û mizgeftan dane, çawa vekin? Qetandina şaşikan, firotina şewqeyan, xwendina latînce, çawa rawestînin?”

Şev û roj van tiştan li Dîwanê dihatin gengeşekirin. Hêviya mezin û piçûkan Şêx Fexrî bû.

Wisa geşiyek, çûndin û hatinek hebû ku em qerwaş nika-ribûn serê xwe bixurînin, bizmîkê zendên xwe bigirin. Timî çengên me hilkirî, di nava metfexê de, bi goşt û birinc, savar û tîrîşkê re mijûl bûn. Lewra qefleyek mêvan radibû, yek rûdinişt. Rojê çend car sifre û sênî yên firavîn û şîvê dihatin danîn û radibûn nizanîm. Lê zanim ku em nikaribûn ji mêvanan pişta xwe rast bikin. Hin mîr û beg, hin maqûl û giregirên eşîran, yên din jî sofî û mirîdên Mala Mezin.

Ew mirîd û sofîyên bi zilma dewletê re rû bi rû mabûn, xwe bê xwedî û bê xwedan hest dikirin, ji nû de çirîskek, hêviyek bi wan re çêbûbû. Wey li wî xwe bigîjîne Qamişlû Dîwana Şêxan, destê Şêxê xwe maçî bike, xwe bi xwedî û bi hêvî bibîne. Bêxwedîtîyê ew şerpeze, perperîşan kiribûn. Şewata gundan, maciriya Şêxên wan, mirîd ji qudûm xistibûn, ji qam û piyan ketibûn, lawaz bûbûn. Di nava man û nemanê de qels bûbûn, reng û rûçîkê wan, ji nû de geş bûbû. Ji şewq û çirîskê çavên sofî û mirîdan, vê, xwe didan der. Sofî û mirîdan ji hev re digotin: “Xwedê Teala kesî bê hêz, bê xwedî û bê Xwedan neke.

Vê carê jî em gihîştin mala Baboyê xwe, heya careke din Xwe-
da kerîm û rehîm e.” Şahiyeke, geşiyek ketibû nava mirîd û so-
fiyan, bi wê tîna çavên wan, savar dipijiyên.

Şêx Fexrî temamê çawîş û sofîyan civandin û ji wan re got:
“Xwe bê xwedî nebînin, fena berê bizavên xwe bidomînin!
Heya yek merivekî ji Malbata Şêx Wisîf bimîne, em çova xwe li
hember zîlm û tehdâyê danaynin. Herin karên xwe bikin, em
zagûn û qanûnên wan qebûl nakin!”

Feqî Elî çûbû Diyarbekirê û vegeyriyabû gund. Êvarê Hesen
Keya hat cem:

-Li bajêr çi hewadîs hebûn, Harûn?

Elî:

Ez çûm min desmêj girt ku herim nimêjê. Lê min li sae-
tê nêrî hîn zû ye. Hat bîra min ku pehniya qûndereya min
mehiyaye. Min got de heya mele azan bide, ez pehniya sola
xwe biguherînim. Ez çûm wî goçkarê ku dikana wî di binê
Xana Deveçîyan de ye. Destê wî vala nebû. Min got kirîv ez
dixwazim pehniya solên xwe biguherînim. Kursiyeke kevnîk
nîşanî min da bi devoka Tirkên Bedlîsê:

-Otir. Elûmdekunî bîtirim, yaperim. (Rûne, yê destê xwe bi-
qedînim dê çêkim.)

Ez rûniştim. Beriya karê destê xwe biqedîne, Kurmancekî
gundî hat. Bi Kurmancî ji goçkar re got:

-Kirîv, binê solên min qul bûye. Gere ez bigîjim temafilê. Tu
dukarî zû ji min re pencekî lêdî?

Dor yê min bû. Eceleya min jî tunebû. Min ji Goçkar re bi
Tirkî got:

-Ez dora xwe didim wî.

Jixwe karê destê wî jî qediyabû. Mêrik solên xwe derxistin

û li devê deriyê dikanê xwe da erdê.

Goçkar penceyê solên mêrik lêda, destmiza xwe stand û mêrik bi bayê bezê ji ber dikanê winda bû.

Goçkar bi Tirkîya Bedlîsê got:

-Bu Kurdler heywendir, Tirki konişmesini bilmir. (Van Kurdan sewal in, bi Tirkî nizanin.)

Min ji Goçkar pirsî:

Kirîv, sen Hanîfîsen yan Şafîsen? (Kirîv, tu Henîfî yî yan Şafîyî yî?)

Got:

-Men Şafiyem. (Ez Şafî me.)

Min got:

-O zaman sen de Kurdsin. (Wê çaxê tu jî Kurd î.)

Mêrik dev ji karê xwe qerîya, zîq li bibîkê çavên min nêrî. Fena tişteki nû kişif bike.

Got:

-Sen nêrden bilirsên? (Tu ji ku zanî?)

Min got:

-Tirklerde Şafî yok de ondan. (Ji Tirkan Şafî tunene loma.)

Mêrik dîsa dest bi karê xwe kir, di aliyekî de bi gazê pehniya mehyayî ji qundereyê vedikir, di aliyekê de jî bi min re mijûl dibû. Hinekî sêwirî û got:

-Sene bir şey soylere, kimseye soyleme. (Ezê ji te re tişteki bibêjim, ji kesî re mebeje!)

Min got:

-Yox yox, qorxma. Kimseye soylemem. (Na na, metirse, ji kesî re nabêjim.)

Got:

-İbrahim Telû Diyarbekirêde qırx tene Bedlisli macirin ismini yazdı. Menimkini de yazmışler. Bizi çaxirdûler. Biz Wilayete gêtûx. Telû, bizat kendisi bize dedû siz bize ajanlık yapacaxsiniz. Çarşide olup bitenleri gelip bize soylieyecaxsiniz! (Îbrahîm Telû li Diyarbekir navê çil macirên Bedlîsî nivîsî. Yê min jî nivîsan-dine. Bangî me kirin. Em çûn Wîlayetê. Telû bi xwe ji me re got; hûnê ji me re sîxuriyê bikin. Li sûk û bazaran çî diqewime

hûnê ji me re bibêjin.)

Hemîsi qebûl êti. Men dêdim, gidip anama diyecaxim. O hee dese, mende qebêl êdîrem. (Hemîyan taw kirin. Min got, dê herim ji diya xwe re bibêjim. Ew herê bibêje, ezê ji bibim.)

Walî dêdî: (Walî got:)

-Olr. (Dibe.)

-Men gêtîm anama dêdim hal û mesele bihêle. Anem mene çox qizdî. Mene dedi: (Ez çûm min ji diya xwe re got halûmesele welê. Ji min re got:)

-Oxîl, sen nasîl ajanlik yapersen? Êrisden qaçince buraya geldûx. Bû dewlet bize sahib çixmedi. Kurdler bize sahib çixti. Ev vêrdî, elbise gidirdî. Senûn ayaxinde sol yoxtî, bîr Hecî sene ayaqabû aldî. Kurdlerden olmeseydî, biz aclûxten, sowoxten geberirdûx. Sen de şîmdî Tirklerin ajani olecaxsin, ben sene sutimî helal êtmem. (Kuro, tu çawa sîxurî dikî? Gava em ji Êris re viyan, hatin vir. Ev dewlet li me xwedî derneket. Kurd xwedî li me derketin. Xanî dan, cil dan me. Di piyên te de sol tunebûn, Heciyekî ji te re sol standin. Ne ji Kurdan bûya, emê ji birçîna, sermayê geber bibûna. Tuyê ji niha bibî sîxurê tirkan? Ez şîrê xwe li te helal nakim.)

Mende anemin dedigini yaptim. Gêtîm Waliye dêdim, anem mene qizdî. Men ajan olmem. (Min jî bi ya diya xwe kir. Ez çûm, min ji Walî re got; diya min ji min hêrs bû. Ez nabim ajan.)

Walî mene dêdî: (Walî ji min re got:)

-Yapmisen yapme. Kimseye soylersen, seni oldirecekler. (Tu nakî, meke, ji devê xwe derxî, dê te bikujin.)

-Men dêdim, men kimseye soylemîrem. (Min got, ez ji kesî re nabêjim.)

-Bedlisli ajanler hemisi tucar oldi. Ahaa bû cede uzerinde hemisine File dikanlerini vêrdiler, mexaze açtûler. Men goçkar qaldim. (Sîxurên Bedlîsî hemî bûn bazirgan. Ahaa li ser vê kolanê, dikanê fileyên kuştibûn dan wan. Mexaze vekirin. Ez goçkar mam.)

Hesen Keya kenîya û ji Elî re got:

-Wele hedîseya te ya îro ji yên din xweştir bû. Te çend qurîş

bexşîş bidayê.

Elî jî got:

-Hem min jê re got, aferîn û hem jî min bexşîş dayê.

Û min jê pirsî:

-*Şimdi Kurd olduxunu anlamış misin?* (Niha te seh kiriye ku Kurd î?)

Got:

-*Men Bedlisliyem, Goçkar Bedlisi.* (Ez Bedlîsî me, goçkar Bedlîsî.)

Pîştî hatin û çûndina mêvanan kêmbû, Şêx Fexrî karibû wextê xwe ji endamên malbatê re veqetîne, bala xwe bide gelş û teşxeleyên nava malê. Di vê navberê de, nihêrî dengê kurê wî Mihemed Tewfêk fena dîkê şilûf guheriye, kûr disincire. Hêdî hêdî xatir ji zarokîtiyê dixwaze, pate li xortaniyê dide. Gaveke fire ji salwexta jiyanê ya biharîn davêje nava havîna jiyanê. Ji bona dawetekê jê re deyne, kekê Becet êdî gir e. Dema Şêx Fexrî ev dît, pirr kêfa wî hat, ewil ji xwe re got:

-Tewfêqê min hatiye kewna zewacê.

Ji xanima Nafyayê re got:

-Tewfêq hatiye dema kevinkirinê (balix bûye).

Xanima Nafya şîrîn şîrîn keniya. Bi awirdanên çiyayîyan, got:

-Tu dibêji... Mihemed Tewfêqê min, hîn zarok e.

Şêxê Zirav, keniya:

-Na na, kare bifire.

-De çavên xwe jê re bigerîne.

-Qîzên mala xalan?

-Li bajariyan digerî?

-Diya min jî bajarî bû.

-Mala xalanên te, tijî qîz in.

-Çika bêje, çavê min dibire.

-Qîza Hesên Begê.

-Mezin e?

-Ew jî di taya Tewfêq de, gihîştîye dara xamatiyê.

Rojtira din xanima Nafya û Şêx Feyzî bi tevî xulam û qerwaşan siwar bûn, berê xwe dan Farqîna xopan, taxa mîr û began. Gihîştin diyarê gir, Kela Zenbîlfiroş li miqabil, fena qama Ristemê Zal li piyan. Ew şev li mala xalan bûn mêvan. Piştî paşîva şevan, xulam û qerwaş ji eywan û dîwanê kişîyan, şêx û beg bi tevî xaniman di sahiyê de man. Dînya bû soskesan. Bû kena began û şêxan, dest pê kirin bi henek û laqirdiyan. Xanima Nafyayê bi qaide û usûla eşîrên çîyan, bi wêje û edeba şêx û began dest pê kir:

-Ez tîm ji kurm û xwiyê eşîran, fena we nizamim çand û pêgirtên bajariyan, çanda me, yê eşîr û gundan. Ez çawa bibêjim, ji ku dest pê bikim, Xwedê hebîna?.. Dengê Mihemed Tewfêqê min bûye dengê dîkan, Şêx em şandin cem xalan. Êdî wext e, em bi ser û pê bikin xort û xaman.

Hesên Beg bi bişîrîneke mîran:

-Keçê, bona çî te berê xwe daye min, ji min re dibêjî? Ez jî fena te, bêagahî û nezan. Berê xwe bide xaniman, ez xulam.

Şêx Feyzî deng nekîr, tenê bişîrî ji nava lêvan. Rûdanek şêxane pal da li binê birûyan, li bibîkên çavan. Tizbiya gewezî di nava tiliyên wî de dizivîrîn fena mekûkê metafan. Bi tizbiyên not û nehan, nedikişandin qulûlik û selewatên sofîyan, tizbî dikişandin bi mijûlahiya guhdarîkirina civatan.

Jina Hesên Beg, xanima Xeyriyeyê di şûna xwe de xumariya xwe bi destê rastê bada, bi ser Beg de, awirek xanimane bi ken veda:

-Bego, xewx ne dar e, qîz ne war e, pîvok ne bihar e, dema sêv sor bû, namîne li guliyê dar e.

Şerbeta herêkirina qîza Hesên Beg, xanima Nefîse, ya hingivê çîyan, meşlûl û bastêqê rezên Badîkî û Xîyan. Meşlûlên çalime, ji şîreyê rezên mexeran. Piştî şîraniyê, gustilka bê hempa xistin tiliya Nefîseya xwestî, ew şev keçik raneza heya elen-

da sibeyan. Begî ye, lê dibe bûka şêxan. Mala xan û eywanên şêxan û mirîdan.

Pişt re bi hev re çûn Paytexta Kurdan, bazar kirin xişir û rihelên giran. Geriyan li çarşiya zêran, çûn nik serafê File, ji mêj de kirîvê wan. Kîs û tûrik dagirtin ji xirxal, bazin, gerdenî, gustîlk û guharên qaşgiran, qewlik vala kirin ji dirav û peran.

Ji Diyarbekirê zivirîn, danîn lengerî, mala şêx bi mêr û jinan çûn şîraniya began, dev şîrîn kirin, bi hev kenîyan. Li eywana Mîr girtin dîlan, xwe badan heya xwêdan dan. Bextiyariyê xwe dida der ji ronahiya çavan.

Hîn du hefte neqediyabûn Şêxê Zirav ji bona berendamên bûk û zavê stand gundê Cadê, kir xelata wan. Li ser Mihemed Tewfêq tapûyê gund danî bi merasimeke lawan. Qesrek ava kir, li ser girê gund ji bona zavayê began. Êdî mesafe nema bû ji bona daweta wan.

Mala Şêx berîk û tûrikên sofî û çawîşan dagirtin ji şekir, qumçe bela kirin li bajar û gundan, danîn daweta Tewfêq û Nefîsê bi heft def û heft zirnan. Di geştê dawetê de, qasî mesrefa standina gundê Cadê xelat civîyan.

Mirtib û gewendeyan şabaş danîn û li xwe kirin kevnîkên cilan. Bûk û zava ketin xelwetê, koşka ku arzî ya wan. Koşka Mihemed Tewfêq li ser rîya xezûr û xalan, li eywanê timî hebûn mêvan.

Diya Feqî Elî Dadî: “Me di nava demeke kin de, li Cebariyê pergala xwe ji Zengê û Helhelê çêtir saz kiribû. Te dît dibêjin: Çav ji çavan şerm dîkin, bertîl keviran nerm dîkin.” Hesen Keya çû Diyarbekirê bi bertîlan ji Elî re nasnameyek li ser navê Harûn çêkir. Xelkê wan deran dizanibû em ji eşîra Badikan, ji gundê Kerran in. Lewra ne derew, rast bû.

Tevî derketina efûyê jî, bawerîya Elî bi Cîmhûryetê nehat, neçû teslîm nebû. Haya wî ji dinyayê hebû, siyaseta dewletê dişopand, digot: “Qûn li wan teng bûye, loma efû derxistine. Ciyê pêyên xwe qewî bikin, dê dîsa fena xwe bikin. Qethî xapandin tê heye. Ez teslîmî Roma bêbext nabim.”

Ezîz jî nikaribû here teslîm bibe, binasiya wî ya dardakirî nê hebû. Ezîz bi xwe ewle bû, neçû teslîm nebû. Wisa bawer dikir dê Kurdistanê ji binê potînên eşqiyayên macir derxin. Hem dixwend, hem jî zanibû wan şêx û begên siyasatmedar guhdarî bike, gotinên wan ji xwe re bike guhar. Ew Ezîzê min ê naşî çûbû, yekî têgihîştî hatibû şûnê.

Ew zivistana li Cebariyê, di wê berfê de, Ezîz ew kitêbên ji Bin Xetê bi xwe re anîbûn, yên Elî ji Diyarbekirê dianîn giş xwendin. Jixwe, di wê zivistana Cebariyê de Ezîz du tişt dikirin. Ya dixwend, ya jî Qero tîmar dikir, qeşawî û gebre li ber dest amade bûn. Piştî rabûna berfê jî Ezîz di rêyan de, nêzî Şêx Fexrî bû.

Piştî wê zivistana ewilî bihar hat. Elî çû ji Korxelîkan madag, sak, çêlek û wan noginên me yê bi nîvî dabûn anîn. Li gund garanek hebû. Gavan ji Kirdên pišta Licê, gundê Mizezagê bû. Gundê wan şewitandibûn. Qemer jina xwe û zarokekî xwe filitandibû, revarev reviyabû. Roja Qemer nexweş bûya, jina wî Hefsê diçû garanê.

Xak û berangeya Cebariyê, di aliyê alif de fena kadînê, mêrg û çîmen, beyarên dewar tê de biçêrin, mezin û fire bû. Wan çol û beyarên Cebariyê, ne tenê garana gund, hîn karibû du garanên wisa jî têr bike. Di wan du salan de, Xwedê Teala dewarên me jî zêde kiribûn. Rûn, penîr û toraqa me pirr bû. Me têra xwe radikir û yê din difiro. Me salê conegayek dikir qelî. Temamê zivistanê, şîva me bê qelî nediçû ser agir. Tiştên xwarinê yên li Qerejdax hebû, li Pêşêkevîr tunebû, tenê kutlikên birincê bû. Çêkirina wan Binefşa diya Kejê em fêr kirin. Dûre ez çûm Pêşêkevîr, min ewil li Helhelê Hawaya me û dûre jî Eyşana jinbira xwe hînê kutlikên birinca Qerejdaxê kirin. Dûre jî li wê herêmê bela bû. Li mala malmezinan dihat pehtin. Jixwe birinca Qerejdaxê di nava welatê me de bi nav

û deng e. Her hebekî wî du car ji birincê xelkê mezintir e. Te dît, yek ji yekê re dibêje, dindanên wê keçikê fena hebên birinca Qerejdaxê ne. Li Pêşêkevîr çanda me ya çekirina penîr tunebû. Em ewil li Korxelîlkan çekirina penîr fêr bûn. Lê penîrê gamêşên Qerejdaxê yê honandî, zarokan pirr jê hez dikir. Ne qelî, te qapilme li ber Remezanê min daniya jî, serê sibê bilî wî penêrê gamêşan yê honandî bi tiştêkî din qayil nedibû, xwirîniya xwe nedikir.

Di wê zivistana xedar de, alifkirina gamêş û dewaran diwar bû. Ez, Ezîz û Elî têkel nedibûn. Ji bûkên min re jî giran dihat. Elî got: “Ezê du rênçberan bigrim. Paqijkirina binê dewaran karekî giran e.” Silopê rêxa gamêşekê niv selek heye. Mîza wan jî fena tu zevî av bidî axur av dida. Min ji Elî re got: “Gavan feqîr e û vê zivistanê karê wî tune. Heya tu ji derve rênçber digrî, bila ew û jina xwe bikin.”

Elî got:

-Dê bikaribin?

Min got:

-Belê belê.

Elî bi karîbûna Qemerê gavan ewle nebû, got:

-Bila yek ew be û ezê yekî din jî bigrim.

Hesen Keya rênçberêkî ji gundê Golê nas dikir, şand ew jî anî. Ji wan re heşûyên zivistanê, şelwar û sol standin.

Kêç di axura me de pirr bûn. Dermanê kêç û spiyan li Diyarbekirê, di dikanan de peyda nedibû. Ji bona kêç û spî xelkê biqelînin, komara Romê bi zanebûn derman nedişand Kurdistanê. Ji mejbûriyê, me ji rênçberan re saqên kêçan standin. Dema diçûn axura dewaran alif bikin, dims di saqikan didan û diçûn axurê.

Bilî demandariya medrebê, biharê, Eliyê min û Hesen Keya golikên parone standin, Golikvanek kirin ber û payîzê firotin.

Rewşa me ya abûrî ji Helhelê û Zengê du car, çar car çêtir bû.

Bûka min, Hawşana dotmama Elî, Eyno anî û çaq dan hev, bû zeviya bejî. Kinê, zarokê duduyan Remezanê min di meheke pîroz de li Helhelê anîbû dinê. Neviya min Eyno, şeş sal ji Zibey-

deya min mezintir û Zibê jî sê sal ji Remezanê min mezintir bû. Di wan rêyên firariyê, xweveşartokan, nava wan şikeft û çolan de, Remezan roj û şev, meh û salwext kevin kirin. Bû çarsalî.

Di pêncsalîyê de, me Elîfbêtik pê dabû qedandin. Eliyê min firsend bidîta, Remezan li ser çoka xwe dida rûniştin, çend car maçî dikir: “Bexê baba”. Ev du-sê car tekrar dikir: “Bexê Baba, Bexê Baba”. Wî zanibû ew pormizdan, ew maçkirin, ew gotina bexê baba, bi Remezan re çî giyan, çî giraniya rih çêdike. Tenê ji wî re, ji destana Mala Zalê, serpêhatiyên Ristem digotin. Heya Remezan di hemêza wî de diket xew.

Ezîzê min dengbêj, lê Elî hem mele û hem jî çîrokbêj bû. Çîroka Mendal Axa û Eysê kesî nizanî fena wî bi zêr û zeber bibêje. Ji bavê kirîvê me yê Êzîdî, Derwêşê Bexçeçîkê fêr bûbû.

Xwendina kitaban bi Elî re bûbû kurm. Mewlûda Melayê Bateyî, Eliyê min li feqîtiyê bi destê xwe nivîsandibû, Elî Barût şewitandibû, destxetên Eliyê min pirr bedew bûn. Li Cebariyê jî nû de yeke din nivîsî. Li qeraxên rûpelan dirûvên çiçekan çîn-çîn kiribûn. Çar kûlîn û qebalikên me, heyra ber dev kitab bûn.

Li Cebariyê, Eliyê min, Ema, Tebarek û Qesem bi Remezan dan qedandin. Ji xêra Remezan, Elî dersa du-sê kurik û keçîkên mala Hesên Keya jî dida. Ku Elî ne li mal bûya, min dersa zarokan dida.

Çawa em gihîştin Cebariyê û bi çend mehan Eyno Quran xitim kir, Zibê jî şeş cuz qedandin. Carna ku Remezan xwe delalî bikira, qelem û Elîfbêtkê xwe biavêta, Eyno ew hemêz dikir, maçî dikir û nermik jê re digot: “Ezê xwe qurbana birayê xwe kim, li dora serê wî bigerînim. Meriv kitabên xwe navêje, diqetin, gune ye.”

Hingî Elî xwendin bi her du kurên Hesên Keya şîrîn kiribû, bi wan dabû hezkirin, carina siwar dibû dihat pêş mala me, bangî Elî dikir û jê re digot:

Wa ye ez diçim ser medrebê, tu bi zarokan re mijûl î. Wan bibe bigerîne. Ew ji medrebê ferztir in. Zarok ji min zêdetir ji te hez dikin Harûn. Te çî kiriye, çawa dersa wan didî, çî ji wan re dibêji nizanîm, lê ew dersa te dikin guhar. Wî rojê kurê

min digot: “Apê Harûn neh kevir nîşanî me dan û navê wan jî yeko yeko ji me re gotine. Kevira birrî, ferşîn, mirî, ya soringê, gelme...” Lê qet nehatibû bîra min rojekê ez navê keviran ji zarokên xwe re vebêjim. Min mîraq kir û ji Harûn Pîrsî: “Tiştêkî din nemabû te navê keviran ji zarokan re gotiye?” Harûn kenîya: “Zarok çiqas zêde gotinan zanîbin, ewqas hişê wan vedibe û dibin zîlamê civat û caxiyan.”

Piştî anîna gerdenî, min ji Elî re got:

-Êdî wext e. Lazim e tu bi Ezîz re bixivî, em wî bi ser û pê kin.

Diya wê Binefşê ji min re got, Kejê dibêje Ezîz ji min re gotiye:

-Heya ez nebim dewlet, nazewicim.

-Ev meseleyeke dûr û dirêj e. Pê re biaxife, em nîşana wî û Kejê deynin.

Elî jî got:

-Heke Ezîz xwe bide ber, ezê kolosa xwe sê car bavêjim hewa, Dadî. Jixwe nediyar e em û Rihistîn kengê, li kîja newalî, neqebî rastî hev tîn. Qe ne, bila zuryetekî li dû hebe.

Payiza navîn bû. Hîn sermaya Serhedan negihîştibû etekên Qerejdaxê. Haziriyên zivistanê dest pê kiribûn.

Ezîz jî li wan doran, lê geh li cem me, geh jî bi aliyê Şêx Fexrî de diçû.

Feqî Eliyê min got:

-Ezê herim Şêx Fexrî ziyaret bikim, bixêrhatinî bidim. Belkî ji wir serîkî li Helhel, Zengê jî bidim.”

Tevî sê jinên wî hebûn jî, li herêmê, keçikên dilketiyên wî hebûn. Yek ji wan dilketiyan jî qîza Hecî Eliyê Safyan, Xêlya Hecî, li ser Şêxê Zirav bengî bûbû. Hecî Elî xwediyê milkê du gundan, gundê Safiyan û Qurdoxlî. Lê Hecî Elî bi xwe, bi navê gundê Safyan dihatin naskirin. Xelkê herêmê jê re digot: “Hecî

Eliyê Safyan”.

Qîza Hecî Eliyê Safyan, xanima Xêlya deştiyeke navmilpehn û navzirav bû. Ji wan deştiyên bedew, yên ku dizanin bedewiya qîzên gundekî deştê di xwe de li hev bînin, fistan û kiras ji bi destên xwe bidirûn, gezoyê bostanê petêx û zebeşan, dimsa Tizyan di memikan de bicivînin. Memikê paxilên wan hesoçerkoyî. Xêlya yeke ji wan xwîngerman. Dema diçû bêriyê, li pêşiya qîzan û bûkan, çawîşa bêrîvanan ew bû. Li pêşiya bêrîvanan xak di binê piyên wê de dihejiyan, radibûn pêdarê. Brûyên wê du hîlalê dikaribûn di tarîbûna şevê de ji meriv re bibin mûm û fener, meriv pê pêşiya xwe bibîne. Ji xwe ew her du belekçavên di nava wan mijagên tîrîn, di siya wan qewsê hîlan de, ji yê meralên Torosan girtir bûn. Ne çav bûn, du dinyayên meriv karibû lê bijî, hêvî tijî. Nîşan didan ku bûka qesr û qonaxên sifre û sêniyên giran, jina bermalan, diya wê qîza serekeşîran. Ji piçûkîtiya xwe malmezî, Xêlya xanedan e. Eva em behs dikin, xanima deşta Silîvanê, Xêlya Hacı ya zane, bi huner êşa di qews û gaza dil de vebêje, dike hedîs, fena dengbêjên edebzan. Dema Şêx Fexrî û hevalên xwe ji Bin Xetê vejeriyan, Xêlya Hecî bilî fedî bike, ayetên di dil de bûne girênek û wergeriyane sewdayê, evîna xwe wisa loriya bibêjim an qîriya? Lê ya rastî her du jî:

Gidî haylo li min, haylo li min, haylo li min, haylo li min
Şêxê Zirav, malmîrato ez Xêlya me, ez hempa me
Wezê qîza Hecî Eliyê di Safya me, malmîrato xelkê ji min ra digot,
Xêlya çima tu mêr nakî? Minê digot ji bona Bavê Becet Şêxê
Kubar di mal da mame.

Dibê haylo li min, haylo li min, haylo li min
Ezê ji bona Bavê Becet Şêxê Zirav di malde mame, mal da mame,

Haylo haylo hayê, berxê were lo, eman neman eman ez Xêlya
me, lo hahî hahî

Dibê haylo li min, haylo li min, haylo li min, haylo li min, ez
Xêlya me, Xêlya dîn im

Haylo were, haylo haylo, eman ezê werdeka hêşinbaşa pel
hêşin im

Bavê Becet, Kekê Meheme, Şêxê Kubar gidî hatî kîja malê?

Hela ji min re bêjin, lo lo gidî hela ji min ra bêjin, ez bibînim

Bê haylo haylo haylo, bê lome ye lo, der û cîran gidî, gundî û
gomî tev dizanin gidî,

Ji bona Bavê Mehemê, Şêxê Kubar, eva çendik û çend sal in,

Ezê stûxwar im, li dinyayê har û dîn im

Ez bengî me, wele gidî, ezê ji bona Bavê Becet Şêxê Kubar lo lo,

Wele li dinyayê har û dîn im, berxê were lo,

Eman neman neman eman, yeman ez Xêlya me

Haylo li min, haylo li min, haylo li min, haylo îro,

Ezê bi gundê Safya ketim bi rez û tirî,

Haylo haylo bê berxê were lo,

Min dît Bavê Becet îro derbas dibûn, bi gîzmeyên sorê
qumçekirî,

Gelo ezê gulek mîna gula biharê hêşin bûbûm,

gava li hal û demê min nepirsî, ezê disa ketim ber german ji
germa havînan,

De lo li min dayê, ezê ji derdê te ra gelo ez vemirîm

Ezê gulek mîna gula biharê hêşin bûbûm, şilî şilopê li min neda,

Germa, germa, germiyan û havînê li min daye, wez vemirîm,

Haylo li min, malam were lo

Ezê mîna gula biharê hêşin bûbûm,

Fena kewekî gozel, qîrî şingînên siwaran bi ser min bikeve,

Ji derdê Bavê Becet ra Ezê ji xwe ra bûme kewa qefesê gidî
peljêkirî

Bêje haylo li min, haylo li min, haylo li min, gidî îro heta çavan
çav qiyas kir,

Gidî min dît Bavê Becet vê sibekê lo pêşiya siwaran gaz der-
bas kir,

Min dî îro mîna şêxên Ereban girêdana kolosê,

Lê lê gidî fetlên şehre, li pêşiya siwaran gidî min wî naskir, lo
haylo haylo were lo

Dibê eman ez Xêlya me, ezê ji xelkê ra dermanekî bê wefa me,
Gidî Bavê Meheme ku tu Şêx î ez hempa me,
Bi Xwedê ezê qîza Hecî Eliyê di Safya me
Malmîrato, xelkê digot; Xelya çima tu mên nakî?
Min digot; ji bona Bavê Becet Şêxê Kubar,
Ezê ji xwe ra di malda mame, eman neman, neman digot,
Bavê Becet, Şêxê Kubar, îro dilê min ji te ra bûye çûçika ha hûy
ber sibatê,

Ha lo hay Berxê were lo gidî, bila dananiya li Kaniya Feyo li gola
Tehtê,

Min dî vê sibekê hûn pîrsa Şêxê Kubar ji min dîkin,
Dibêjin ji Qamûşlûka rengîn dîsa ji dîwana şêxan û melan tê,
Gidî wele tu hatî ser seran û ser çavan ra, gidî heyran li min
kiras kinê,

Hesteka barêzê, dost û yara Bavê Becet, Şêxê Kubar, kekê Mi-
hemed,

Dilmizê li dinya ye, ji pêş qehran ra bêje

Hay lo li min, hay lo li min, wez Xêlya me lo, eman neman digo
Bavê Becet

Ezê îro bi gundê lolo Safyan ketim, min dî rîyeke xwar e,
Eman neman bê lome bî, gelo min dî sê siwar derketin, we
digo çar e,

Ewê pêşiyê, wele Cemîlê tehsîldar e, ewê navê Eliyê Necîb ser
tucar e,

Ew ê dawiyê Bavê Becet, Şêxê Kubar, weka şêxê Ereban li serî
girêdaye,

Ax gidî kolos û fes e, li dorê şar e,

Lo lo gidî wele li serî girêdaye kolos û fes e, li dorê şar e

De haylo haylo, were lo Bavê Becet, Şêxê Zirav,
Ez heft mênan bikim, mênê heştan,
Dîsa stûyê min bi ser Şêxê Kubar da mêl û xwar e.

Licê li başûr, di binê çiyayê Şîro de, gundê Qurmikê jî li pişt a çiyayê Şîro de ye. Gundê Kirdan e. Ji hêla bakurê Qurmikê û pê ve, çiyayên asê dest pê dikin. Nava Qurmik û Licê saetekê bi piyan e.

Qumandarê bi nav û deng, xwîniyê Kurdan Elî Heyder li herêma Qurmikê davêje ser firaran. Sermiyanê eşîrê Emoyê Faro jî di nav de. Firar wan çiyar kun bi kun, şîkêr bi şîkêr nas dikin. Eskerên Elî Heyder jî biyanîyên wan çiyayan. Vana hay li hev dibin, di nava wan de pevçûn derdikeve. Şerekî gambore. Eskerên Elî Heyder yê tî kuştin ji xwe tî kuştin, yê mayî jî terq li wan dikeve û direvin. Di wê terqlêketinê de Elî Heyder jî bi tena serê xwe dimîne. Çi hat serê kê, hay ji hev namînin. Tariya êvarê bûye betan, Elî Heyder jî eletexmîn baz dide. Di nav zuxr û xulxulên çiya de, di ciyekê de cîzmeyê wî di qefeke zinaran de asê dibe, dike nake nikare piyê xwe ji qefa zinar derxe. Ji cîzme dibore, dixwaze pî ji cîzme derxe, ew jî nabe. Ciyê cîzme asê bûye qeraceke xulxul e. Kevir berjêr tî û gêrê xwarê dibin. Pey wî qerac, pêş wî qiyame. Nikare rûne. Pey wî vala. Ser piyan xwe piçekî ba dide, hindik dimîne ku hestyê saq bişkê. Saqa cîzmeyê bi pî ve di şîkêr de. Dalyana nebaş firar li pey in. Wî bigrin, dê bikin kerî û parî, kuno kuno bikin. Dizane çî gûzên esûs şikandine. Fena mirîşkê bi ser piyê xwe de serdevkî tepiş dikeve. Newêre xwe bilebitîne. Dengê firaran tî, ji hev dipirsin, lê seh nake çî dibêjin. Lê li wan deran in. Wî bigrin, dê post bikin.

Firar wî peyda nakin. Bêdengiyekî li wan çiyar dibe zal. Di wê bêdengiya çiya de, tenê dengê goyîn bi şev ji xwe re distire, qereqûşê ji derd û kulên xwe re dinale. Qereqûş welê bi qarînekê dinale ku her dengderxistineke wê, ziravê meriv diqetîne. Fena dijûnên Elî Heyder bide û jê re bibêje; xwe ragire ez gihîştîm te û ezê mêjiyê te di kortika te de derînim. Piçekî xwe dilebitîne, hewl dide ku dîsa sihêti bike, çika nikare

tenê pî ji saqa cîzme derxe, lê vêca gindir û kevir gêr dibin û deng derdixin. Ev jî dikare wî bide dest. Heke firar dûr ne-
çûbin, li wan nêzîkan bin û dengê gindiran here wan, jixwe dawiya wî ye. Heya elenda sibê, fena kercikê bi kaşê guhanê bizinê bigre û bernede, welê ma. Piştî ronî bû, vir de wê de baş nêrî, guh çit kirin û guhdariya dengên derûdorê kir, eh navber asan e.

Bi çî kul û halî kevir û gindiran, bi papelûçkan dide alî, an-cax piyê xwas ji nava saqa cîzmê derdixe. Lê nikare fera cîzmê ji qefa zinar derxe. Piyekî wî xwas û piyê din bi sol, serî bi heyrana lingan. Baz dide, baz dide, wisa baz dide, tu jipara tîr berdî nagije. Xwe digihîne nava şafirê deviyên mazî. Xwe di nava şafirê zenge de vedişêre.

Gundiye Qurmikî -Kazo-, hesk û kevçiyar, tîrên nanê qatqat û tîrikê cixareyan çêdike. Das pê re tê. Li wê derê hem darê ke-vot ji kevçiyar re û hem jî şivên belalûgan ji tîrika cixareyan re hene. Beriya Kazo şiv û dartoleyên xwe derxe, rastî Elî Heyder tê. Li halê wî dinêre, perîşan e. Sol di pî de tune. Bi dasê dareke mazî qaşil dike, wî qaşilî ji wî re dike qapqap, bi tûra azgilêr bi piyê wî ve girêdide û tîne mal. Xwarinê dide, siwarê kerê dike û bi kurê xwe Heydo re dişîne Licê, Qerargaha wî.

Demek dikeve navê, Elî Heyder ziftiyar dişîne Qurmikê û Kazo bîne Licê. Kazo hesk û kevçî birine hêla Koçeran. Cen-dirme dibêjin, gava hat bila wer Licê Elî Heyder Beg ew xwestiye!

Kazo tê, Keya jê re dibêje:

-Elî Heyder te xwestiye Licê.

Kazo napirse, negotin çima.

Li ba xwe disêwire ku dê Elî Heyder Beg wî perû bike, xe-latekî bidê.

Serê sibê gava Kazo ji mal derdikeve, bê tirs e. Cîranê wî Zekê Heze jê dipirse:

-*To xu girêdayo, sera Kazo? (Te xwe girêdaye ku de Kazo?)*

-*Elî Heyder Begî şirawito dimay min. (Elî heyder beg şandiye dû min.)*

-To ew feletna, qey to xelat keno. (Te ew filitand, belkî te xelat bike.)

Lê di hevoka cîran, Zekê Hezê de tinazek ji hebû. Kazo ew tinaza Zekê Heze nedît.

Kazo li ser rê, disêwirî dê wî çawa xelat bike. Belkî jê re sol bistîne, yan ji kurê wî Heydo bike cendirme. Çiqas dida hişê xwe ji, nedihat bîra wî, dê Elî Heyder Beg çawa wî perû bike, layiqê çi bibîne. Hey ga nade, ker nade, hesp nade, gelo dê çi bide? Heya wê rojê ji nebihîstibû ku Elî Heyder Beg kes xelat kiriye. Lê belkî di wî de dest pê bikira. Zilm û tehdaya wî di devan de benîşt, tewirê zalimiya wî di defteran de qeydkirî.

Çîroka Puskulheyat nebihîstibû, lê yê Emîn Efendî bi şîd û bid dizanî.

Heya gihîşt rêza çiyayê Tûtê, qerpala neqeb ji cixare nehat bîrê. Lê bi qedandina neqebê çiya re, riya berwar û serbejêr dest pê dikir, li teniştê rê, li ser ferşeka mezin rûnişt, qutî ji berîka şelwaran derxist, cixareyeke qalîn ji titûna firdik pêça, ji kîsik pûşî û kevira heste ya reş deranî, pûşî da ser kevira heste, tiliya eşedê û ya navîn xistin nava hesnik û weşand kevira reş. Yek, dudu, sisê, wele bi lêdana pêncan re pûşî gizgêrik girt û pêket. Cixare vexist û çend hilmên kûr lêdan. Bi kişandina wan hilmên kûr re, ew tiştên di rê de ji xwe pirsîbûn, xelat, perû, dê çi bide min fena çûçika belotanî firîn û saweke fena tehta aşê giran xwe li temtêla wî pêça. Wê sawa giran welê ew jidand welê ew jidand ji jidandina werîs û kindiran ji zexmtir bû. Di hişê wî de bahozê dest pê kir. Guvîna bayê Tendûrekê, guregura ewrên asîman, vizzîna mêşên keran, kufîna koremaran, xuşîna bayê geliyên xalî, bayê sawê, zûrîna guran, intîna hirçên devê çeman, babelîsk, ji şîrqîna birûskê.

Veciniqî.

Behsa kuştina Emîn Efendî di hişê wî de vejîya. Hecî Nadoyê gundiyê wî bi çavên serê xwe dîtibû, Elî Heyder Beg, çawa bi çova Badikanî di eniya Emîn Efendî de cuha aşê vedabû. Hecî Nado digot: “Xwînê fena serçaviya kaniya Birqîleyn çîrr dida der. Lê Emîn Efendî ne diqîriya, ne diqariya, ne zarezar, ne

jî lavayî dikir.” Vê biranînê tirseke bêqiyas, saweke ji sawan dere, saweke pirr, pirr giran, ricif xist hinavê Kazo. Fişefîşa marê engirek, ji xulxula boxrikan dihat guhên wî.

Payîz, ezman sahî, bayekî nermik, lê Kazo di ferqa bayê nermik û ezmanê sahî de nebû.

Gava Kazo di berwarê riya piştî Fûmê de dadiket, di nava van xaîleyan de, dora xwe jî, pêşiya xwe jî nedidît. Ziyareta li keviyê rê, tu car Kazo bê fatîheye jê derbas nebûbû. Kazo di ber Ziyaretê re derbas bû, lê Ziyaret nedî. Piçekî serê xwe raki-ra, li xwarê binêriya, dê gundê Melê, Kaniya Spî, Gomê Ehmed, Eloxuşo, heta çiyayê Pêşêkevîr, Darwehîd li diyarê çiyayê Dêrê giş xuya bûn. Belkî xaileyên wî hinekî bela bibûna, bala wî si-viktir bûya, lê nedinêrî. Serî di ber de, di rê de fena kundira Baravê gêr dibû. Ber bi Licê, Qerargaha Elî Heyder, gava çova Badikanî dihat xiyala wî, çavên wî fena zarokên vedilehîzin bi ser hev de diqelibîn, hewl dibûn.

Hindik mabû têkeve Çarşiya Jorîn, ji xwe re got:

-Min se kerd, gidî? Gere min biberdê ew kutik teslîmî Emê Farî bikerdê. Enî kutikî qey şirawito dimay min? (Min çi kir gidî? Gere min bibira ew kûçik teslîmî Emoyê Faro bikira. Vî seyî çima şandiye dû min?)

Roja îne ye, piştî civat ji mizgeftê dertê, Elî Heyder cendirmeyan dişîne û nahêle civat belav bibe. Gişan tîne guhara pêş mala Mihemed Begê. Ewîl ji civatê re qenciya Kazo pê kiriyê dibêje.

Dûre jî dibêje:

-Ev kes xayîn e. Ezê wî bikujim.

Ew çova ku Emîn Efendî û Puskulheyat pê kuştine di dest de ye. Xwîna kuştîyên berê bi dar ve hişk bûye. Darê bi xwîn nîşanî civatê dide û dibêje:

-Ev xwîna bi darê min ve jî yê xayînên we ye...

Kazo tazî dike û li pêş çavên civata ji xutbeyê derketî, ewil yekê li kapoka çaqa çepê dide, Kazo dişewşibe lê nakeve, xwe li ser piyê rastê digre. Derba duduyan li kapoka çaqa din dide û her du jûnî jî parçeparçe dike. Kazo bê vîna xwe diterpile

zikê meydanê. Elî Heyder sar nake, ya sisiyan li erdê li nava serê Kazo dide. Kazo dewxêlikî dibe. Derba pêncan li parsûyê wî dide, ew berwarê çova Badikanî kêleka wî gez dike û temamê caxên parsûyan hûr dike. Her derba diweşand, qethî hes-tiyekî wî dişikand. Bi wî meqamî, heya Kazo can da jî, nebêje ay. Jixwe piştî wê derba nava serê Kazo nîvcanî bûbû, bixwesta jî awaz jê dernediket.

Kazo ji fena qurbanên din, lê Elî Heyder Beg tiştêkî cuda kir, serê Kazo bi cendirmeyekî da jêkirin û pînek li qaçotê da. Cendekê Kazoyê yê bêserî avêtin nava newala Baba Hecî. Seyên bêxwedî di goştê Kazo de mêji reş kirin.

Zivistan qediya, biharê li deşta Silîvan pate da. Gul û vilik, nefel û lêxendûr şîn bûn, tolikê bêder xemilandin. Şêx Fexrî ji Dîwanê daket, siwarê Felek bû. Ji peyayên wî yên bijare Reşoyê Xerzî, Ceboyê Bêşiştî, Feqî Kamilê Şêxbûbî, dengbêjê wî Wisoyê Bamitnî, xulamên wî, Yemlêxanê Sêdeqî, Ehmedê Soyrekî dan dû. Berêvarê gihîştin Farqînê ber deriyê xal, Hesên Beg. Xulaman dizgînê hespan girtin, mêvan derketin eywanê. Piştî şîvê dîwana xalê wî Hesên Beg ji zarokên beg û axayan kumkumî. Li hal û demê hev pirsîn. Nîvhenek û nîvbira, lome, gilî û gazinên xwe bi hev de kirin.

Xalê wî Hesên Beg, Şêx Fexrî li miqabil xwe, di kuncika odeyê, li milê rastê dabû rûniştin. Mezinê begên di dîwanê, li milê çepê, xalê wî Hesên Beg bû. Piştî pirsên li ser sirgûna ferdên malbatê, yên ji Enedolê vegeeriyane, avakirina xaniyan û bicibûna li gundê Qamişkû, vêca Şêx Fexrî ji xalê xwe pirsî:

-Hûn ji Komara Şewqe û Şelwalên dugil razî ne xalo?

Xalê wî Hesên Beg şewqe ji serê xwe danî, kakota xwe hekand, destê rastê bi rûyê xwe de anî xwar, bi du hewlên dest,

simbêl ji ser lêvên xwe dan alî û bi wan lêvên tenik:

-Kurmanc arvanê garis e, hev nagire xwarziyê min. Kirasê çavnebaran, her tim kin e. Ji pez û dewaran qançûr distînin, li ser bêderan şeqlevan danîne. Em ji ku razî ne?

Şêx Fexrî:

-Giliyê we yên arzî çi ne?

-Giliyên me. Giliyên me çi ne? Em dibêjin viya feqî ye, derdikeve rafizî. Em jî heyirî mane, nizanin kîja reş, kîja spî ye.

-Yên li vî welatî şîyan xistine dest, şeqilevan li ser bêderan danîne, hûn nas dikin kî ne?

-Fêlbaz û roviyên dijî dîn, hemî jî rutbelî ne.

-Xwedê Teala gotiye: "*We mîn ayetîhî xelqus-semawatî wel-erdî, we îxtîlafu elsînetîkum we elwanîkum, inne fi zalike le ayatîn lîl-alimîm.*" (Xuliqîna asîmanan û erdê û cudahiya zîman û rengê we ji ayetên Xwedê ne. Bêguman di vana de ji bo însanan îbret hene). Lê bîcîkên Tirk, vê qebûl nakin. Xuya ye hûn jî ji Komara Şewqê bêhêvî ne.

-Em Kurd, ji mala Heftqaltaxan an Nîvkundiran in, nîzanim, xwarziyê min. Me ji kê re got mele, derket keşe, keşe! Em şaş bûne, mane li nava piyan. Pî bûne serî, serî ketine nav lîngan. Rast û nerast tevîhev bûne, ne hok, gireya kor e, gireya kor! Şîyan ketiye destê gelac û ewaran, yên fena me bûne xar û kapên nava piyan.

Ehmed Beg jî ji jêra Hesên Beg got:

-Şêx Fexrî, xwarziyê min! Aş digere bi avê, law digrin şûna bavê. Ev Îsmetê Kerr bêbavekî, tu dibê benîşt cûtiye, bi eniya xwe ve kiriye. Qanûnan ji xaçê binê çengê xwe derdixe. Hindik maye ku qanûnekê derxe û bibêje, yên bi şev herin cem jina xwe, dê bacê bidin. Me got Osmanî neqenc, cehemî, rêya wî baş bû pê de çû. Kê ev dewlet teslîmî van fîsquleyan kir, em nizanin. Xwezî Osmanî neçûya.

Şêx Fexrî:

-Bi xweziyan, meriv nagîje baqê geziyan, xalo. Tiştê çû nekeve dû.

Şevbêrka wan ajot bi van giliyan, ode bûbû dîwana belen-

gaz û sêwiyan.

Sibetirê piştî xwirîniyê Şêx ji Feqî Kamilê Şêxbûbî re got:

-Wisif û Ehmed jî bigre, herin Mişîrfê cem Evdila Çawîş, bila ji bona roja pêncşemê hazirîyan bike, emê berêvarê li wir bin!

Wisif, Feqî Kamil û Ehmedê Soyrekî xatir xwestin, berê xwe dan Pêşêkevir. Nimêja esrê li ser kaniya Şimşimê, bi rojava re di binê Beytîloqê de fitilîn, di kêleka goristana Mişîrfê re jor de kirin xwar, di piştî mala Rizgo re gihîştin pêş mala Evla Çawîş. Maleke du qat, li navê eywan, li her du aliyên eywanê ode, yek yê mêvanan, yek yê maliyan. Ev xaniyê mezin di nava darên fêkiyan, her darekî qasî Qaqayê Manqa. Ew bîst û heşt gundên ku Şêx Mihemed Selîm ji xezeba Elî Barût û Evdîlqadir Başçawîş filitandibûn yek ji wan bû. Lewra Walî Îbrahîm Têlî ji Şêx Mihemed Selîm re gotibû:

-Ji bona xatirê te, em bîst û heşt gundên ku mirîdê mala Bûkarik lê hene dibexşînin û naşewitînin. Lê tu hilbijêre.

Şêx jî bîst û heşt gund neqandibûn.

Piştî lihevpirsînê, Feqî Kamil ji xwediyê malê re got:

-Şêx Fexrî em şandin, got: Bila sofî û çawîşên herêmê bici-vîne, êvara pêncşemê em li wir in!

Di rêveberiya Mala Bûkarik de, feqiyên li nik wan dixwendin, dibûn mele. Sofiyê wan yên fama û mirîdên gundî hebûn. Sofiyên fama berpirsiyarên gundê xwe bûn. Çawîş berpirsiyarê herêmê. Feqiyên wan ku dibûn mele, bi kar û barê dadwerî û dînî ve mijûl bûn. Mirîdên gundî jî, di binê fermana mala Şêx de. Wan çî rê û rêbaz bidana pêş, wan jî dikirin. Mirîdan, ji mêrên mala Bûkarik re digotin Bavo, ji jinên wan re digotin Dayê. Hemî qîz û jinên mala Şêx “Dayê” û mêrên wan “Babo” bûn.

Bekariyên mirîdan li miqabil Şêx bikira hebûn û yên mala Şêx ji mirîdan re bikira hebû. Piraniya mirîdan fitr û zekat, qurban û wehdkirinên xwe dibirin Mala Şêx. Wan jî tebarikên pîroz didan mirîdan. Ji wan û zarokên wan re nivîst, hemalî û bazbend çêdikin.

Evla Çawîş got:

-Ser seran û ser çavan.

Rabû zarok şandin dû mirîd û sofiyan.

Xalidê Mala Rizgo, Mihikê taxa Jorîn û Ceboyê Qicik, her yek bi hêlekê de şandin. Ji gişan re eynî tişt got:

-Bila çawîş û sofi werin, Şêx tê!

Roja pêncşemê, danê êvarê ji Dêrxustê Çawîş Feto û du sofi, ji Cinêzûrê Çawîş Kazo û sofiyek, ji Licokê Sofî Rindalî, Mihaan Çawîş û mirîdek. Ji Intaxê sofi Eliyê Xecikê, sofi Xalidê Kakot û yek bi wan re. Ji Helhelê sofi Mihemedemînê Hecî Wisif, Mehmeseynê Nislikê û sofi Mîqdadê mala Keleş.

Ji çardeh gundan sih û heşt sofi û çawîş li Mişîrfê kom bûn.

Çawîş û sofiyên ku hatibûn, li pêşiya sofiyên her gundekî, kerekî barkirî û pezekî bizinî an gîskêk bi wan re. Kêfa gişan li cî, lewra gihîştibûn şêxên xwe, Mala Babo.

Berêvara pêncşemê, Şêx Fexrî û yên pê re li devê derê Evdila Çawîş peya bûn.

Sofi ketin dorê. Çûn destê Şêx, jinên mirîd jî çûn milê Şêx tewaf kirin.

Şahî ketibû nava gund. Piştî şivê çûn mizgeftê. Meleyê gund, ji Seydayê Mele Îsa hêvî kir ku ew li pêşiya civatê nimêj bike.

Mele Îsa jî got:

-Wa ye Şêx Fexrî li vir e, bila ew bide pêşiya me.

Şêx Fexrî bi bişîrîn ji Mele Îsayê kal re got:

-Hûn di dewsa apê min Şemsedîn de ne. Ciyê hûn hazir bin, ez nadim pêşî Seyda.

Mele Îsa jî bi wî kalîtiya xwe îtiraz nekir û da pêşiya civatê.

Nimêja eşayê eda kirin. Piştî duayan, Şêx Fexrî ewil tiştên di belavoka Xoybûnê de tekrar kirin.

Lê negot ev belavoka Xoybûnê ye. Dûre domand:

-Mele Îsa. Di çanda civata me de, bûyer û gotinên mezinan di hişê me de nenivîsandî ne. Çanda nivîsandî li ba me tune. Ev jî tiştan zû bi me dide jibîrkin. Bi vê çanda wêrane em dibin civateke bêbîr, civateke ku bîra wî ya nivîsandî di nava hişmendiya dinyayê de tune. Tiştên di devan de zû winda dibin. Ev tewr çand, karê civatên nezan û tilar e. Dema tişt nebin

çand, neyên nivîsandin, xurt nabin, qels dimînin, fena me.

Şêx Fexrî bi ser civatê de zivirî:

-Hûn nizanibin jî, Mela Îsa zane. Di dema Osmanî de her çi qas hinekî dibistanên rojavayî hebûn jî, piraniya perwerdehiya civatê, bi arzî yê civata me, di medreseyan de bû. Medrese di binê hîmayeya mela û şêxan de bûn. Şêxên xwediyê medrese jî, bi mîrnişînan ve girêdayî bûn. Mîrnişîn jî bi Siltan ve.

Di çanda xwendina me Kurdan de, zarok li gund, li cem meleyên xwe elifbêtîk, Aqîdeya Îmanê, Mewlûda Seydayê Bateyî, Nehcilenama Mele Xelîlê Sêrtî û ew tiştên ji zarokan re pêwîst bûn hîn dibûn. Meleyan Qurana Kerîm bi wan didan xitimkirin û ji xwendina civakî re amade dikirin. Tenê li herêma Diyarbekirê, li qesebaya Farqînê tevî medreseya me, şeş medreseyên şêxan hebûn. Eger ev hindik bûn jî, ew feqî û melayên dixwendin, pêdiviyên civata me ya dîn û diyanetê belav dikirin, pêdiviyên civatê dianîn cî.

Piştî belabûna Osmanî, vanên Komar ava kirin, hedefek li pêşiya xwe danîn. Hewce nake bibêjim çi anîn serê şêx û seydayên me. Lê hewce ye ez bibêjim, civata ku xwendin û nivîsandin tê tunebe, berendamê windakirinê ye. Tiştên neni-vîsandî, di devan de zû winda dibin. Civata xwendin di nava de tunebe, ew civat mirî ye. Van fasiqên kilît li medreseyan dane, vê baş dizanin. Bi zanebûnê vê dikin. Ji bona zarokên me xeşîm bihêlin, bikin xizmetkarên xwe, tevdiran distînin. Bişaf-tin an şibandin ji xwe re kirin hedef. Loma jî di hedefa wan de, di rêza pêşîn de wargehên ilm û îrfanê cî girtine. Ji wan re civateke kovî û îtaetkar lazim e.

Tiştên em ji dewletê dixwazin ne tiştên neyînî ne. Tiştê Xwedê Teala gotiye, li ser me ferz kiriye, em wana dixwazin. Xwedê gotiye: “Îqre bi îsmî Rebîke lezî xeleq, xeleqel insane mîn eleq.” (Bi navê Xwedayê afirîner bixwîne, ê ku însan ji parçegogstekê xuliqandiye.) Em dixwazin têkilî girêdana me, zimanê me, xwendin û medreseyên me nebin. Dûre jî gotiye: “Wema erselna min Resûlîn, îla bi lisanî qewmîhî, lî yubeyyîne lehûm, fe yudilullahû men yeşa’ we yehdî men yeşa’, we huwel

ezîzul hekîm..” (Me her pêxemberek bi zimanê qewmê wî şandiye, da bi zelalî ji wan re vebêje. Xweda kê bixwaze rêrast dike û kê bixwaze ji rê derdixe. Ew ezîz û hekîm e.) Bihêlin em civata xwe perwerde bikin. Bi zimanê xwe ders û perwerdeya zarokên xwe bidin da fam bikin.

Fena nimûne, qanûna Teqrîrî Sukûn derxistine.

Hûn zanin wateya Teqrîrî Sukûn çi ye?

Yanê mafê te û qisekirinê tune, tu tenê karî guhdarî bikî. Ez çi bibêjim, tu mejbûr î bikî. Yanê ez ji te re bibêjim keviran bişkîne, keviran bişkîne, bibêjim rojî negre, rojî negre. Ev tişteki derveyî merivahî, lawirî ye. Kurd wek gelekî, em Mala Bûkarik wek malbateke xwende û dersdar nikarin vê taw bikin. Me serî di vê rê de dane. Hîn çiqas pêwîst be emê bidin. Lê van qanûnan qebûl nakin. Ya dê dewlet bihêle emê zarokên xwe bi çand û pêgirtên xwe mezin bikin, yan jî em tifingê ji mil danaynin. Em dibînin çi erqel li pêşiya me hene. Eger em tişteki derî rewayê dixwazin, hûn ji min re bibêjin?

Tizbiya Mele Îsa ya ji kevirên oltû di nava tiliyên wî de, fena ava Çemê Mişîrfê diherikî. Ji pêş mîmberê, kêleka Şêx, awirek li Şêx da û bi rûyekî bişirandinê, lê rûniştî:

-Şêx Fexrî. Zêr zane, zor zane, devê tifinga mor zane. Van cewrikên Îngilîzan piştta me dane erdê, zû zû ranabin. Zana-bûn û sehkirina mîlet jî têrê dike nake, tu dizanî.

-Ez dizanim Seyda. Eger Îhsan Nûrî li çiya nebûya, ev bexşandin dernedixistin. Lazim e em jî vê dema han bi kar bînin, bi awayekî xwe bicivînin ser hev û vê wergerînin firstandê. Ev Macîrên nenas, wan gelacên Îngilîzan anîn li vir, li ser serê me danîn. Gunekarên mezin, Îngilîz in. Yên Împaratoriyan, dewletan wêran dîkin, ji nû de fena xwe, li gorî berjewendiyên xwe datînin, ew firewn in. Em wan û Tereqîçiyên wan nas dîkin. Vanên li ser serê me xwe qumandan danîne, pirên wan li Ewrûpa li dibistanên wan gelacan xwendine. Nîjadperestî Ewrûpiyan derxist. Mîmarên nîjadperestiyê ew firewn bixwe ne. Dêrên Ewrûpî bi Qatolîk û Protestanan giş li piştta wan in. Roma jî û ew Xwedayê wan Papa jî hevalê wan e û ew wî li wir

datînin. Van nenasê Teraqîçiyên me, tetikçiyên wan in. Li ser navê ronîkirinê, qaşo merivên pêşiya xwe dibînin, bînin ser mîriyê, ji wan keşîş û mitranan re, bîjî lazim bûn. Evên niha, şev û roj li dû şêxan in, li ku wan bigrin li serê singûyan didin, giş zarokên bav û kalên wan nediyar in. Ewqas bê esil, kî kare di binê nîrê wan de bîjî? Tişteki wan ê ku jê fedî bikin tune. Yekê ku ji tişteki fedî neke, edeb pê re tunebe, lazim e meriv jê bitirse, xwe jê biparêze. Lewra yê wisa, tirredîn, kare li nava meydana, xencerê li ser dilê te xe û xwînê ji dilê te vala bike. Ew xasûg û nehsên Îngilîzî vê baş dizanin. Loma jî di nava dewleta xwe de, yên heft bavên wan tên naskirin, dixin îdareya dewletê. Ji mêj de, înstîtûyên hişmendiye damezrandine, hiş li wir dicivînin ser hev û bi hişê hevpar kar dikin. Zexel in û zanin hev guhdarî bikin. Di berjewendiyên dewleta xwe de, wî hişmendiya hevpar bi kar tînin. Gorên kalikê kalikê kalikê xwe nas dikin û navên wan li ser nivîsandine.

Wê hişmendiya Îngilîz, sêwiyên çiptazî û beradayî civandine, proje çêkirine û bi wan sêwiyên projeyên xwe dixin bizavê. Ji serê wî qiteyî heya bi serê qiteya wî milî ax xistine destê xwe. Navê xwe jî danîne: “Welatê ku roja wî naçe ava.” Bilesebeb ev nav bi xwe ve daneanîne, Seyda.

Tolaz û se bi rutbe kirine, li ser serê wan eşqiyayên din danîne. Ev, wan fasiqên Îngilîz kirine. Van kurtêlxweran, sêwiyê pirûşiyar in. Lê dema demançe didin pişta xwe, payeyek onbaşîtiyê bi dest dixin, êdî ji kerêketî ne. Fehş dibin, ji qalîk derdikevin, xwe şêr û piling dibînin. Bilî şer û pevçûnê, xwînrijandinê kêrî tişteki afirandinê nayên. Bibexşîne, gû ye, ha bişo ha bişo, tewş e, pak nabe. Nezan in, çavbirçî ne. Bîna bawesîra Siltanan ji devê wan tê. Heya binê qirikê genî û neşûştî ne. Ji bona kurtêlekî karin kesan bikujin. Fena gurê berdî nava pezê bê şivan. Devbixwîn in, devbixwîn. Van fasiqan li ser navê Tirkayetiye dibêjin: “Kurd tunene.” Qeweta Kurdan nedigihîşt bersiv bidin. Çaxê meriv bêtaqet be, xelk meriv tişteki nahe-sibîne, qirfê xwe bi meriv dike.

Ew Îngilîzên dibêjin, ‘Emê dinyayê qetab bikin’, derewan

dikin. Tenê bîjîyan, serxweş û meyxweşan xwedî dikin. Tifingan didin destên wan, dişînin ser serê yên bê çek. Rewa di vir de heye? Îcar bisêwire, yê hember kerr û lal e, gotinekê jî seh nake. Ew zimanê axaftina bîjîyên Îngilîzan bi xwe kapûs e.

Di nava mizgeftê, roniya du lembeyên don de ser heştê kesî re meriv hebûn, lê mêş bifiriya deng derdixist. Bilî dengê Şêx û Mele Îsa çit dervediket. Çawîş, sofî û mirîd bi tevî peyayên Şêx li ser çokan di guhdariyê de bûn.

Rojtira din Şêx ji Mişîrfê derket, berê xwe da hêla Koçeran, Hacanan, Zozanê Qozmê, nava eşîrên Hevêdiyan û Badikiyan. Li hin civatan we'z dan, li hin odeyan polîtîqa axivîn, li hin eywanan bi dengbêjê xwe Wisifê Bamitnî stranên mêraniyê gotin. Strana Xanê Çengzêrîn, Wisif ji Evdilhêyê Milikan fêr bûbû. Wexta ew stran digot, mûyên meriv dibûn şûjin û fena stiriyên tîravêj di canê meriv re diçûn. Bi wê stranê meriv karibû derê serê çiya û temamê temenê xwe danekeve şêniyan. Heya vejeriya gundê xwe, Qamişlûya wêran, du hefteyên wî di nava gel de qediyar.

Pîrika Fehmî Beg: Em du malî bûn, xanîkî me li nava Pêçarê, yek jî li Êxmûgê bû. Nîvê Êxmûgê yê me, nîvê din jî yê pismamê me Sêvdîn Beg bû. Li Êxmûgê du malên bafîle, di dema qirkirina Fileyan de, Ehmed Beg li wan xwedî derketibû. Dû re bûn Misilman. Yê Biro û Hekê jî dê û bavê wan kuştibûn, Ehmed Beg ew li malê, di nava mereda livînan de veşartin û ew jî fena zarokên me, di nava mala me de bûn. Wisoyê Mehmûdê Mirro û zarokên xwe li milk, pez û dewarên me, Huseynê Şero û zarokên wî, Seîdê Dirêj, Şerîf û Selîm jî li para mala Sêvdîn Begê û sewalên wan dinêrî. Yekî din jî ji gundê Şêxmûsê revîbû hatibû cem me Êxmûg, navê wî Seîd bû, wî jî karê me dikir.

Gund hemî hemî neh-deh mal bûn.

Li rojhilatê Êxmûgê, gundê Angesor, Karzeyl hene. Li başûrê rojhilat, Rîz, Mişkurhêga, Dereyê Tanêlan û Sulxeyn, li rojava Heşedere bi çiyayê Lîs ve ye. Li bakur Kasan, Mezra Miho, Elemîran, li başûr çiyayê Şerman, Neban û Bûbik hene.

Li kêleka gund du kaniyên me hebûn. Ji Kaniya Bilbil qasî cuha aşê av diherikî. Kaniya Kurran jî qasî ya din. Me bêwane-yên binê malan, baxên fêkiyan, erdê Kewlan û yên din bi ava van kaniyan av didan.

Xaniyê me yê Pêçarê şewitandin û Ehmed Beg jî kuştin.

Yên mayî em çûn Êxmûgê. Êxmûg di bakurê rojavayê Pêçarê, di nava çiyayên bilind de, bi ser Çemê Sarimê re ye.

Wan deran giş zozanê mîr û began in. Gund di dawa geliyên kûr, çiyayên asê de ye.

Gomê Nasî, Viledere nêzî Qelekê Çemê Sarimê ne. Kaniya Newran, Gozey Kilan, erdê Kelwan, Kergoye ji gund xuya ne. Di qîra Ermenîyan de, qîza kirîvê Sako dibin ji diyarê zinarê çiyayê Kewrospe re davêjin xwarê. Hingî çiya bilind û gelî kûr e, qîzik bûbû piçik û parî, teyr û tilûran ji xwe re xwarin. Gaza Kilan li jor, mêrga Kewlan li jêr e.

Du şetên Çemê Sarimê di nava Êxmûgê de digîjin hev û em ji wê derê re dibêjin, Miyanê Awan. Çemê Rîz û yê Êxmûgê, li Başûr çiyayê Şerman, Belekana, li rojhilat Gaza Neqîb, Kerrey Helêlî hene.

Zêdeyî salekê di ser şewata Pêçarê re derbas bûbû, bi navê Mistefa Muxlâlî yekî dirêjê zalim, bûbû Qumandarê Qolordiya Heftan.

Payiza paşîn e. Agahî hat, gotin, wan segên siwarî gom û gundên mayî didin ber ar. Samed jî yên di bexşandinê de neçûne teslîm nebûne dikin behane. Me ji dûr dûmana Heşedere dît. Me qasî karibû tiştên nava malê qaf û qor birin Kaniya Newranê, ji jor heya jêr giş şafir û daristaneke gur û girtî ye. Sed hîrç karin xwe tê de veşêrin. Mêrên dikaribûn xwe bidin alî xwe dan alî. Li gund, cî li me bûbû kuna mazî. Bilî çiyayên

me yêñ ku em xwe lê veşêrin, warê em pê de biçûna nebû. Ez, Mehmûd –du salî bû-, Biro, Hekê, zarokên mala Mehmûdê Mirro jî bi me re, me berê xwe da Geliyê Gorta Xelo. Di rê de zarokekî bi navê Seîd yê mala Huseynê Şero digiriya, digot, ez nayê. Diya wî dest dida ser devê wî da qareqarê neke û deng neçe wan segên har. Lê kurik bobelateke Xwedê bû. Di dawiyê de diya wî kefiya pişta xwe vekir û devê wî girêda û avêt pişta xwe. Em bi çi kul û halî, sawa giran gihîştin nava zinaran, wî ciyê kûr û asê. Hindik mabû ew kurik bi girîna xwe wan bi me bihesîne, me bide dest û me bidin ber guleyan.

Li gelî, zinarên bilind, şikêr û şiqêfên meriv xwe tê de veşêre hene.

Em li wir li benda qedera xwe man.

Mistefa Muxlalî bi tevî eskerekî giran hat gund, don li xaniyên gund kir û dûman jê rabû. Me jî wê geliyê kûr dûyê xaniyên xwe didît. Li binê asîman bûbû ewrê reş û tarî. Pez û dewarên me dan ber xwe û birin. Em li çolistanê Xwedê di vata, yaziya Xwedê de, bê serrax û binrax man. Heya me şoka ewil, ew kelecana mirinê jî ser xwe avêt, roniya sibê li me veda. Ji tirsê mirinê, heya sibe nebû, em nikaribûn bisêwirin. Xanî çûye, dane ber ar, tiştêkî nemaye, emê jî birçîna çi bikin, nedihat bîra me.

Fehmiyê min li Farqînê bû.

Diya wî Sedîqê got ezê herim mala bavê xwe.

Min got, de baş e.

Cewdet girt û çûn Xurûcê mala bavê xwe, em man li nava gelî.

Biro diçû nava xanî dikola, ew genim û danê di çîwal û kuhanan de şewitî, mabû danî, me distar fikir û em diçûn di nava zeviyê Timûg, Gemê Hewlêre, Rasteyê Gelb de, me pinca-rê payizê, gûriz, lêxendûr, tolik, pirpar, kundirên di nava zeviyan de mabûn, çoxelet, sêvên binerdik, tarbeş berhev fikir, danî dipeht û dixwar. Di nava zeviyê Vervang û Kijor de tolika payizê pirr teze bû, heya sermayê lê neda, em pê xwedî bûn. Di nava zinarên asê de, hêjîrên hûrik û tiriye jûrik hebû. Em

diçûn me ew jî ji zarokan re dianî. Bilî nava zeviyan, li zozanên jorîn, Kewlewar, Kêç, Gemê Kêçe giyayê xwarinê hebûn, em diçûn wan deran jî.

Hinekî gundiyan ji xwe re di binê gews û sifirnekên zinaran, şikeftên pêşvekirî de, bi dîwarên hişkeber fena holikan çêkirin. Jinên wan jî ji herî û cebla bê ka ji hundir de seyandin. Dê zivistan li wan deran derbas bikirana. Lewra cî û warê pê de biçûna tunebû.

Bîna seqem û qeşema zivistanê ji Serhedan daket, êdî me di wan şikeftan de nikaribû li ber xwe bidin. Lewra zivistana wan çîyan pirr xedar e û bi qaman berf dikeve. Zivistan dirêj dajo. Bi mehan berf li erdê dimîne. Ji bona Sernisî bûbû nijdevan, neşewitandibûn.

Dostên me Arif li wir nişteci bû.

Çil û çend rojên me li wî geliyî qediyar.

Pil û pirtiyê heyî, yên me veşartibû, qasî me karîbû hilgirin, me avêtin ser milan, Mehmûd, Zibeyde, Amîne, biraziyê min Feyzî, qîza xwişka min Sehdet, Qozax, Hekê, girtin û me berê xwe da Sernisê.

Êdî bîna berfê di pozê meriv de cewlan dida. Heşedere jî şewitandibûn. Diya Feyzî û xwişka wî li wir bêxwedî bûn. Min got, Feyzî rabe here wan jî bîne.

Feyzî rabû çû.

Ew bi rê dikevin û berf dide. Li diyarê çiyayê Lisê ji bapûk û bagerê, bahozê, rê namîne û orta rojê şev li wan digere. Bayekî zalim tê û cilên wan tenik in. Diya Feyzî Eysê û xwişka wî Xenîme dibin qeşa û Feyzî bi tewrekî xwe digihîne aşê nava geliyê Bawerdê û difilite.

Bilî ku pirr kesan jê haydar bike, Şêx Fexrî çend peya girtin û vegeriya Bin Xetê. Li gundê Dade Evdalê bû mêvanê Ekrem û Qedrî.

Qedrî ji Şêx Fexrî pirsî:

-Rewş çawa ye, Şêxê Zirav?

-Ez li nava civatê geriyam. Ji ber reziliyên hukmeta Îsmetê Kerr, şêx, beg, serekeşîr, mele, axa, gundî, ji pergala Komarê bêzar bûne, nerazî ne. Qançûr û bace, xedariya cendirmeyan, eskerê reş û bejik millet ji hal xistine. Kesekî ji dewletê xweş nemaye. Qaşo yên nêzî dewletê, nijdevan dabûn, sîxurî kiribûn, dîtî ku dewlet bi çavê dostaniyê li wan nanêre. Dengê dewletê ji paş deriyan tê guhên wan jî. Ew jî li ser av û agir in. Dema ezê vegerim Qamişlûyê, min rêya xwe bi Şêxanê xist. Ez şevê li wir li mala Seyda mam. Bûka Seydayê Şêxanê, Zorayê got, kurê Sêvdîn Paşa Xetîb Begê bi dewletê re, destdirêjiyê dike. Xurtiyeke ku xwende û aliman jî bixe binê perê xwe pê re heyê. Şêx û meleyên zekat û îşqatê ji gotina wî dernakevin. Ji tirsan an ji bêgaviyê hevaltiya dewletê dikin, nizanîm. Nijdevanên Xetîb, Benî, Miho û Eloyê Heso Deşt, pismamên wan. Ji Îndarê, mala Hesenan, Mihemedê Mezin, Mihemedê Piçûk, pismam û xwarziyên wan. Ji mala Qewirman Misto, bira û pismamên wî. Ji Zoxbirîmê, Gomê Îndarê, Milkisiyê, Qenderhel û Şikeftan jî nijdevanên wî hene. Ji gundê me jî Hîlmo, Xiltoyê birayê wî û pismamên wan. Beriya vê serhildanê, piraniya van nijdevanan, eşqiya bûn. Rê dibirrîn, rêwî û karwan dişêlandin. Carna jî li ser kelepûr bi hev diketin, hev dixwarin. Xetîb Beg bi dewletê re li hev kir, bexşandina wan derxist, ji xwe re kirin deyndar, xistin binê perê xwe û tîfîngên dewletê avêtin milên wan. Bûn eskerê bejik. Li kêleka esker har bûne, dev li dar û deviyan dikin. Bi temamî ji nava kirasê merivatî derketine. Ji xwe har bûn, bi çek û sîlehên Mîrsel Paşa, hevaltiya Elî Barût û Elî Heyder yek car xirifîne. Nijdevanên Şêxanê neh kes in.

Sereknijdevan, Hîlmo, Xiltoyê birayê wî jê dîntir e. Nijdevanên herêma lehî çiya, di binê fermana Xetîb Beg de ne. Şewqeya fasiqan ewil Xetîb Beg da serê xwe û pêşkêşiya firotina şewqê jî ew dike.

Şêx Seyda di halê xwe, di zîkr û taeta xwe de, ne kurtêlxwer û tirşikxwer bû. Li pey mal û melalê dinê nebû. Hevalê rewayê bû. Bêrewayiya nava civatê li benda Xwedê dihişt. Nêzî siyasetê nedibû. Tu nakokiyên wî jî bi dewletê re tunebûn. Ji ber ku şaşik didan serê xwe, şewqe nedistand, begên Hezro gotin: “Seyda hevalê Nexşebendiyan e. Dijî pergala Atatirk e.” Di binî de destekê dide yên serê çiya. Li herêmê digotin: “Xetîb Beg şewqeyan bi bîst û pênc qurîş dide dirûtin û bi du panot û bîst û pênc qurîş dide firotin.”

Nava zivistanê, di meha çile de, Elî Barût bi Seyar Tabûra Siwarî û nijdevanan davêje ser gundê Şêxanê. Şêx Seydayê kal, riha wî mîna herî spî, pêyek wî li mal, yek li hafa gorê, ha îro, ha sibê, ji emir dê bar bike rûqalê Xwedê. Lê nehîştin bi vîna xwe xatir bixwaze. Serê mîrên malbatê bi tevî Şêx Seyda, dane ser qutoran, bi bivirên êzingan jêkirine. Gewde û serî ji hev qetandine, cendek li hêlekê, serî jî li hêlekê li ser berfê perpitîne. Temamê berfa Şêxanê ji xwînê sor bûye.

Dema Elî Barût ji Şêxanê derketiye çûye jî, Mistefayê Mele Mihemedê Birahîm, Şêx Hecî Mihemed (Ûyaniz) bi xwe re birine. Li deşta Fîsê serê wan jî bi wî awayî jêkirine, serî xistine tûrê kayê, bi xwe re birine Licokê. Mihemedê Arif Beg û gundiyan nenişdevan çûne cendekên wan avêtine ser piştê qantiran û anîne li Şêxanê bêserî veşartine.

Dostekî me yê Çewligî Emoyê Heydo hat ziyaretiya min, li civatê, li ser şewqê wiha got, em pê kenîyan: “Ehmedê Nûrulla ji gundê Toxlabûyê şewqeyên Atatirk dibe gundê Bedra (Kanişê). Li mala gundiyeke li ser xwarinê ne. Kurikekî piçûk li pêş sivderê li ser piyan e, nayê hundir. Xwediyê malê wî dawetî ser bergeşê dike, kurik nayê. Dest bi girînê dike, bi bangînî dibêje: *Ehmedê Nûrulla şewqe anî ewela, Xwedê dîn û îmanê jê bistîne inşella.*”

Di nava xwe de, ji hev re dibêjin ku dewlet dibêje: Di dawiyê de ew jî Kurd in. Di vê hevoka piştî deriyên de maneyek heye. Ev li tela hevalên dewletê jî ketiye. Niha ew jî li ser av û agir in, dibêjin: Em nizanin ev dewlet çi ji me dixwaze? Em li pêş diçin dev li me dike, li pey diçin, zîtîk davêje. Em bi ku de herin? Me xwe Kurd neaniye dinê. Xwedê. Nîza em çawa xwe bi dewletê bidin qebûlîkirin? Ev deng diçin digîjin guhên dewletê, lê dewlet fena xwe dike. Ewleyiya xwe di çi de bibîne, wê dike. Guh nade gotinên şêx û begên hevalbendê xwe.

-Rewşa çiyayîyan çawa ye?

-Li herêma Licê heya bigîje dora Bingolê, paşmayiyên şer hene û tîfing ji milê xwe dananîne. Jixwe behaneya dewletê jî ew in. Ew jî dibêjin, armanca dewletê bi derxistina bexşandinê dixwazin yên serê çiya, bi zexeliyê têxin dafikan.

-Çekên nijdevanan bi wan re ne?

-Herê. Dewlet qilçik û dûçikan ji binê çengê xwe derdixe. Li kuçe û kolanên Diyarbekirê, li gund û şênîyan, şaşîkên mele û sofîyan diqetînin, deriyê hucreyên feqîyan refandine, nahêlin kes rêzekî bixwîne.

Bi ya mirîd û sofîyan, dîn ji nava Kurdan rakirine. Dersdayîna feqîyan qedexa û diayên mirîdan meftûne ne. Li mizgeftan rojên inê, nîtiqên Atatürk fena xutbeyê bi mele û miftîyan didin xwendin. Mele newêrin telqînê jî fena berê bixwînin. Ji ber pergala heyî serê her kesî di ber de ye. Milet şerpeze kirine. Milet, bi tevî mîr û beg, axa û eşîr heya bi şêx û meleyan, di nava pencên dewletê de dîl e. Giş di binî de ne.

-Rewşa Îbrahîm Têlî?

-Sîxurên wî li nava civatê bi dizî ne. Kes wan nas nake. Wisa bûye ku her kes ji hev di gumanan, şik û teşûşan de ye. Zarê her kesî tirş e, xulq li her kesî teng bûye. Kes bawerî bi kesî nayîne. Ji ber zexeliya li holê, ji hev şikan dîkin. Şikberiyek xistine nava civatê, mezellah.

-Te çi kir?

-Min bangî dost û heval, sofî û mirîdên xwe kir û pîrsî. Min got, hûn dibînin ev dewlet, çikêrî e? Şiyana mîrî qels bûbû,

baweriya millet bi wan nema bû. Bi derxistina vê bexşandinê, dewriye digêrin, dê gedûgan bi ser serê me de bînin. Yê çiya dikin behane û şewitandina gundan berdewam e. Ev bexşandin ne ji bona xêrê, xapandin e.

Vana qelsiyên civata me nas dikin. Xizan û nezan jî tenê ji zordariyê seh dikin. Lazim e em bi hizir û tevdir bin. Bilî dijdêrketinê, hêvî û çareya me nîne. Heke li ba we çareyek vê birînê heye, bibêjin.

Yên li civînê gotin:

-Em ne erbabên civatê ne. Mezinên me hûn in.

Qedrî Beg:

-Zagonên Qançûr û debarê, çi havil li civatê kirine?

Şêx Fexrî:

-Meriv here kîjan gundî, rastî tehsîldarê Qançûrê û Rexderê Hizr û Şeqilvanê tarxankirî tê. Vana, bi cendirmeyan re têt, pez û dewaran dijmêrin, daxme dikin û diçin. Yê kî çend pez û çend kerên wî hene, di defterên xwe de dinivîsin. Qançûra kûçikên gурxenêq, yê ber pez bi şivanan re jî beranberî nêriyekî sêsalî ye. Payîzê jî têt qançûra wan sewalên daxmekirî distînin. Bace û qançûr wisa giran e, gundî nikarin bidin. Yê diravên wan tunebin, ji dêlê ve pez û dewarên wan dibin. Rexder dest datînin ser titûnê. Şeqilvan jî di destpêka bêderan de têt di gundan de bi cî dibin, li ser bêderan dimînin heya gundî taravên ceh û genim didin bayê. Ew jî lodên ceh û genim, nok û nîskan şeqil dikin. Dest didin ser. Çal li qeraxê bêderan, li kêleka hev bi gundiyan dane vedan, tenê piçekî rehm bikeve dilê şeqilvan, qûtê salê dide, lê tovê sala were nade. Qût dixin çalan, pawan li ber datînin. Kes newêre nêzî çalên qûtî bibe. Şeqilvan jî her roj teftîş dike. Temamê hatiniyên gundiyan di binê kifşa qereqolên esker de ne. Semedan nîşan didin, dibêjin, 'Yên dora me hemî neyar in, şer heye, ji bona tayina eskeran e.'

-Armanca wana bingehîn, ji hêzxistina Kurdan e.

-Herê, Bînbaşî Elî Barût li ber xalê min gotiye, emê ewil baceyê giran bikin. Terbiye nebin, neyên ber ferqatan, emê dest deynin ser pez û dewarên wan. Dîsa serî netewandin, emê

xaniyên gişan bişewitînin. Emê yên serhildêr, di nava xaniyan de bikin xanzûr.

-Wê çaxê birçibûn heye.

-Helbet. Birçibûnê wisa kurmekî nebaş bi civatê re çêkirîye, birazî ap, xwarzî xal, cîran diçe cîran di ziftiyan de gilî dike. Birçibûnê, feqiriyê, çavên gel tarî kirine, civat hişçelqo bûye. Rebenan bihustekî pêşiya xwe nabînin. Xela ranebûye, lê di nava wan hatiniyan de, dewletê xelayek bêbav rakirîye. Nexweşiyên fena qolera, ewleyan, rîş û zikçûnê dest pê kirîye û zarok xwe ber nadin. Meriv bi ku de here, rastî lezagê tê. Bi deh hezaran zarok telef bûne. Gelekî malbat ji binî de mehû bûne, çiraya wan tefiyaye.

Navenda Xoybûnê civiya, biryarên Xoybûnê xistin berîka Şêx Fexrî, hin çek û cebîlxane teslîmî wî kirin û Qedrî Beg jê re got:

-Tu firar nînî. Gundê we deşt e. Here çiya. Di ciyekî asê de navenda xwe deyne. Heya ji te were, nekeve şer û pevçûnan, bi çova metikandî, di parastinê de bimîne! Heya ji te tê, ji bona barê Agiriyê sivik bibe, dewletê mijûl bike! Hebûna te li wan deran dibe hêviyekî. Çi ji me were, em teksîr nakin, em te bê pişt nahêlin.

Qedrî Beg Destûrnameya Xoybûnê jî teslîmî Şêx Fexrî kir û got:

-Destûrnameyê bixwîne! Armanca me di van xalan de nîvîsandiye.

1. *Hilweşandina hemî rêxistinên welatparêz ji bona avakirina yekê bi tenê.*

2. *Berdewamiya têkoşînê hetanî leşkerê dawî yê Tirk ji sînorên Kurdistanê bê avêtin;*

3. *Berya destpêkirina serhildaneke giştî:*

a) *Afîrandina femandariya giştî ya hêzên Kurd,*

b) *Organîzekirina van hêzan bi awayekî leşkerî û rabestina van bi çekên nûjen û pêwîst,*

c) *Damezrandina li ser yek ji çiyayên ku ji hêla Tirkan ve hatine dagirkirin, navendeke leşkerî ku xizmeta têkoşîna vebir bike wekî biryargehek.*

4. Hewldana çaredîtineke qatî ji bo hemî nejihevîfêmkirinên digel netewa Armenî.

Domandina têkiliyên dostane li gel Hukmeta Faris û xwişketewe a Fars.

Li gor qanûnên hîmayê qîma xwe bi mafên Kurdên Mezopotamya û Sûriyê re anîn û nexwestina tu mafên siyasî ji bona wan û bi hikumetan re têkiliyên dostane danîn.

Ezîz ji diya xwe Dadiyê re digot:

-Me pêncî û heşt filînteyên fransewî, nehsed û şêst paket berikên wan bi xwe re anîn. Hespên bar ji Ekrem Beg dan me û em êvarekê bilindê Serxetê bûn. Me barên xwe rasterast birin herêma Hevêdan.

Piştî hinekî hazirîyan, Şêx Fexrî siwarê Felekê bû, em çûn, me li hember çiyayê Hêlînê, li diyarê wî tepeyî, li pişta gundê Malêgir hêwirgeh danî. Me li eywanê peya neqandin, li dangiyê hesp civandin, li wadiyê çek deqandin. Li pişta gundê Malêgir, li bakurê deşta Xezaliyê, nêzî dehlên Meşkîniyê kon çikandin.

Feqî Elî bixwesta di firariya xwe de, karibû gelek nijdevanan bikuje. Nedikuşt. Digirtin, rastiya meselê ji wan re digot. Ji biyaniyan re mebin maşik û kap, digotin. Feqî Elî di nava Benê û Licokê, jora Herqendikan Dehla Xozan de, dibîne sernijdevanê Firdêse Osmanê Kulek jêr de tê. Rê qiyame ye û Osman tirnefeso bûye. Di nava xwêdanê de, bilî li dora xwe binêre, serî di ber de bi diyar dikeve. Yekî gir ê qirase, dest di pey xwe de dane, kamaxa wî fena xirarekî serî di ber de, di qiyamê de bi diyar dikeve.

Dema dikeve alima (sada, texm) Feqî Elî deng lê dike. Bi dengê Feqî Elî re, reng û rûçik di Osman de namîne. Zêde ditirse. Feqî Elî vê dibîne û jê re dibêje:

-Osman netirse, ez bêbextiyan bi kesî re nakim. Ez derdê nijdevantiyê dizanim. Were rûne, em cixareyekê bipêçin.

Osman çend car bînên kûr dikşîne nava xwe, diçe cem Feqî Elî. Cixareyê dipêçin.

Piştî hinek mijûlbûnê, Osman radibe xatir ji Feqî Elî dixwaze û diçe.

Dema digîje Benê, Reşît Keya li devê eywanê ye, Osman dawet dike. Osman diçe balê. Piştî xweşîdana hev, Osman ji Reşît Keya re dibêje:

-Keya, niha di rê de ez rastî Feqî Eliyê Hecî Mehmûd hatim. Li min şîret kirin, got, kirivê Osman, divê em Kurd li xwe veaqilin. Ji xewa hezar salan şiyar bibin, hişê xwe bicivînin serhev. Biyanî hatine di welat de bûne mezinên me. Tifing dane destê we, lê hûn nizanin maneya wê tifinga wan çi ye. Çiyê me ji xelkên din kêmtir e? Osmanî belav bûye, her xelk gihîştîye mafê xwe. Çima em jî li gelê xwe xwedî dernekevin, hev bikujin? Apê min Axa Beg çend caran li cem min ji bavê min re digotin: Di nava eniya Osmanî de serbazên Kurdan gellek in, em di nava xwe de diaxivîn, Kurd jî dê rojek Kurdistanê azad ava bikin. Van gotinên apê Axa fena guharan di guhên min de ne. Heya yek tenê jî ji mala me bimîne, em dev ji têkoşîna rizgariya Kurdistanê bernadin. Kurd nizanin dewlet çi ye. Dewleta heyî ciyê piyê xwe qewî bike, dê vegere ser yên fena we. Hûn jî di çavê dewletê de, neyarên wan in. Vê zanibin, Osman.

Ez li ber lal bûm. Min nizanî çi bibêjim. Fena meleyan nermik nermik digot. Gotinên wî diketin serê meriv.

Reşît Keya:

-Osman, jê re dibêjin Feqî Elî, mele ye. Meletî nekiriye, nake jî. Dema Enwer Paşa, Elî li Zengesorê feqîti dikir. Ji qedandina xwendina wî re hindik mabû ku destûrnameya meletiyê bistîne. Li ser firarbûna eskeriyê dev ji xwendinê berda. Dexesên gundiyan wan, çûn ew gilî kirin, li Zengesorê dan girtin. Piştî ket girtîxanê, revî. Tifing avêt mil, di nava çiyayan de, de were. Malbateke ku xwendin ketiyê. Dema xwendin ket nava malekî,

ew mal kedî dibe, Osman. Zarokên Dadî û Hecî Mehmûd kedî ne, kedî...

Piştî vegerê, ji nû de, Şêx Fexrî bekariya bihêzkirina herêma Pêşêkevir da Feqî Elî. Tu civatê nas dikî, dizanî çi dikî Feqî Elî got.

Elî şevê li ciyekî ji Kurdan re waz didan: Mebin hevalbendên van kesên hov, neyarên me ne. Dostaniya wan tune, bêbext in, bawerî bi wan nayê. Bilî ji bêbextiyê, kellarzî û pûştiyê, tişteki ji merivatiyê nizanin. Nebûne mirov. Fena gîskê xesandî bazdide ser bizinan, lê nêrîtî pê re çênabe, evana welê ne. Kurdên hov didin pêşiyê, me bi hev didin kuştin. Divê Kurd dev ji vê reziliyê berdin, benîtiyê nekin. Meriv ji bona welatê xwe bimire, dikeve nava rûpelên dîrokê, lê ji bona hinekan? Ji bona hiş were serê Kurdan, çend kêl xwê lazim e, xwê.

Dema Îhsan Nûrî Paşa ji Bin Xetê hat hêla Serhedê, ala Kurdan bilind kir, têkiliyên Şêx Fexrî û Îhsan Nûrî xurt bûn. Bilî ji Îhsan Nûrî, têkiliyên Şêx Fexrî bi Evdirrehmanê Eliyê Ênis, Feyziyê Bedlîsî, serokê eşîra Elikan Xelîl Axa, Emînê Remî re hebûn. Şêx Evdirrehman, Yado û Şêx Tehar hevalên Şêx Fexrî yên ji dil û can bûn. Di nava mezinên Kurdan de, qasid diçûn û dihatin. Name ji hev re dişandin, hev ji bûyeran agahdar dikirin. Şêx Fexrî di nava mirîd, nemirîdan de digeriyan, bi giregirên ezbetan re diaxivî: Divê Kurd bizanibin, dê şerê me û Romê dirêj bajo.

Mirîdên mala Bûkarik hey di fermana Şêx Fexrî de bûn. Mexseda Şêx û hevalan, Tirk bi xasûgiyan Kurdan nexapînin. Jixwe nijdevan hebûn, lê nedixwestin ew nijdevan zêdetir bibin. Peyayên bi Şêx Fexrî re, Şêx dersa civatê dida wan. Li deşta Diyarbekirê bi gelek beg û axan re axivîbû, yên gundên wan hatine şewitandinê herin cem wan divê qût bidin wan!.. Qûtdayin bi dilê begleran nebû, lê ji tirsan didan. Bîlesebe negotine: Ez qurbana çova metikandî bim. Ezîzê Zengî, Pişarê Dedaşî û Zilkîf Begê Hêneyî li Milûksara, li ser bêderan di binê kepirê de rûdiniştin, kî bihata barên wan dadigirtin.

Piştî Şêx çû li Malêgir bi cî bû, qefle bi qefle mirîd û Kurdperwer dihatin Malêgir ziyareta Şêx. Wî jî dişandin dû serekeşîr, meleyên maqûl û giregirên wan doran, bi wan re, li ser daw û doza Kurdistanê qise dikir. Pirr dost çêkiribûn.

Ji eşîra Hevêdan, qîza Hecî Zibeyrê Hacanan, xanima Dilşa bengiya Şêx bû. Xanima Dilşa yeke qemer, temtêlzirava û narîn, tilî barî, bi wan tiliyên narincî dikarî bibe serafa aqût û almast, lalê yetîm, westaya durr û ferfûrê ji axa Efgan, ew micewherên ji zikê axa soringîn dertên. Yeke lêvtenik û çavhengemîn, pozbelik û lêvtenik, diran ji sedefên çiyayê La Mekan. Qîza eşîrê, sexlê Hacıyan, bi bayê bakurê Serhedan fena xilfa kizwanê li herêma Hevêdan, qeraxê ava heft çeman qam dabû. Qasî dengbêjekî dengbêj, qasî wêjevanekî edebzan û zarşîrîn. Ne tenê Şêxê Zirav, der û cîran, malî û gundî jî ji qisekirina Day Dilşayê têr nedibûn. Hem xwende û hem zane, fena kebanûya prensên paytexta Meddan, qîza Keyalerên dîwanan bû.

Şêx suneta dînê Mihemed anîbû cî, li çiya, li dijî tehdaya dewletê li ser devê şûr, çar jin تمام kiribûn. Dilşa timî pê re bû, yê din li Qamişlû miqîm bûn. Gava qirniyawa Nafyayê bihata, xulam û qerwaş digirt, siwar dibû û dihat hinda Dehlên Meşkîneyê cem Şêxê Zirav. Wekî din li Qamişlû zema Salîheyê dikir bibêjim an pilîlo li dû digerlandin bibêjim, belkî jî her du. Min ji Şêx re got, te çû ev nîvbajariya tango ji ku anî? Dê xaxan, fiêlên giran bîne serê me! Dawî dawî jî fena min derket, çû bi katibê biyanî re, bi mar da teradan, dêla beredayî, Salê, Sala qaltax, digot.

Şêxê Zirav nêzî Hêwirgeha xwe, eşîra Hevêdan jî dabû piştî xwe. Bi eşîra Xiyî û Badikiyan re dostanî geş kiribû. Çûndin û hatina van eşîrên debdebe zêde bûbû. Nava wan de ezmandin çêdibûn û hev diezimandin, dostanî germtir dikirin.

Hîn nû bi xanima Dilşa re zewicibû, li mal, li ba wê, xulamê wî Mistoyê Hacı Quto hat û got:

-Bavo xortek hatiye dixwaze te bibîne.

-Kî ye?

-Ji begên Pêçarê.

-Here bîne!

Mistê Hacî Quto çû xort anî cem Şêx.

Şêx bi çavên bazarê lê nêrî. Xortekî çardeh pazdeh salî, hûrik, zirav û tenik. Fena cina ji zanîngeha Lewleba Cihanê diplomali be. Guhên wî çit, çav ji helebîkî kuna derziyê dibînin. Diyarê dewlê esilzadeyan e. Xetên xwendinê di tevgerên wî de hakim. Di ku de lê binêrî beg e. Tevgerên wî, wêjeya di qasika ewil de nîşan dide, ne gundiyeke Kurmanc, bîna esilzadeyan di tûncika eniyê de. Simbêlên wî nû palik dane. Renglihevanîna cilên wî, bi serê xwe tişteke dinimand.

Xort silav li Şêx da:

-Selamûeleykum Şêxê min.

Şêx ji ber xort rabû:

-We eleykumselam, Begê min.

Cî nîşanî xort da:

-Kêzî bike xortê delal.

Xort bi wî qelafetê hûrik û tenik jî, yekî ji xwe bawer, fena mîrkutê ji lêdana dan re amade. Damara ristemî, ya bê lerz pê re.

Li miqabil Şêx bi edeb li ser doşekê rûnişt.

Qasikek derbas bû.

Emînê Macir ji wan re qehwe anî.

Xort neaxivî.

Di bîstika ewil de, xwîna Şêx lê keliya.

Di nava vexwarina qehweyê de, bi bişîrîneke şîrîn, Şêx jê pirsî:

-Navê te çi ye, Begê min?

-Fehmî ye, Şêxê min.

-Ji ku yî?

-Ji Pêçarê.

-Ji Pêçarê?

-Belê, ez benî.

-Kurê kê yî?

-Yê Ehmed Begê.

-Bavê te ji di nava wan kuştîyên Solesen de bû?

-Belê, ez benî.

-Ji min re qal kirin. Çika tu ji min re qal bike. Ew kuştîni çawa bûn, tu çi qas dizanî?

-Piştî şewitandina Pêçarê, ji nava gundên bi Keyatiya Pêçarê ve, çil û pênc kes, tevî bavê min û yazdeh begên Pêçarî di Newala Solesen de, bi têlên têlqirafan bi hev ve girêdan û dan ber singûyan. Yek ji wan, di binê cendekên kuştîyan de birîndar filitî. Piştî wê talanê, şewat û kuştîyan, li Farqînê ez bi hevalên xwe re, ji dibistanê derketim, diçûm mal. Min dît hespê bavê min di binê zabitekî Tirk de, li pêşiya birrek eskeran ji wê de tên. Ez çûm, min bi hefsarê hespê girt û got: “Ev hesp yê bavê min e. Te diziye.” Zabit ferman da eskeran û got: “Jixwe ez li vî lawikî digirim! Bernedin!” Ez girtim birim avêtim jêrzemîna tabûrê. Şagirdê hevalên min çûn agahî dan begên xalan û xinamiyan: Hal û hewal wisa wisa. Ji xalanên min Yûsif Beg, bi tevî nas û dostên bav û bapîran hatin ber derê Tabûra eskeran û xalê Yûsif ji qumandar hêvî kir:

-Ev lawik hîn piçûk e. Zarotiyek kiriye. Ji bona Xwedê û Pêxember, li cem me, di mala me de dibistanê dixwîne. Hûn wî bernedin, em di nava beg û maqûlên herêmê de riswa dibin. Dê xelk bibêje: “Zarokekî li ba wan dixwend, nikaribûn xwedî lê derên. Emê çi bersiva xwe bidin?”

Zabit:

-Ez wî bernadim. Yê di vî temenî de ji min re bibêje: “Tu diz î, te hespê bavê min diziye.” Sibê mezin bibe, dê fena yên din derkeve çiya, li hember dewletê were. Van cûreyên wisa ji dewletê re talûke ne.

-Dûre çi bû?

-Di nava hefteyekê de, heya xalanên min ez bi çî kul û halî, ji nava lepên wî derxistim, çend car çûn Diyarbekirê ba Walî û hatin, dinya wî alî bi çavên xwe dîtîn, bihaya çar hespên din bertil dan.

-Te dibistan terikand?
 -Min mêze kir dê tiştêkî bînin serê min, ez benî...
 -Te çend sal dibistan xwend?
 -Min ruştiye qedand.
 -Ji mala we kî sax maye?
 -Pîra min, diya min, birayê min Cewdet û Mehmûd û du xwîşkên min.
 -Ew li ku ne?
 -Diya min û birayê min Cewdet çûne Xurûcê mala kalikê min. Pîrika min û yê din jî niha li Sernisê, di mala dostê me Arif de ne.
 -Hatî ba min?
 -Heke hûn destûrê bidin, ez jî dixwazim bibim endamekî civata we.
 -Ser seran, Begê min. Tu dê bikaribî katibiya Şêxê xwe bikî?
 -Çima na?

≈ 55 ≈

Sîxur diçin rewşa Şêx Fexrî ji Îbrahîm Têlî re dibêjin. Hay lê ye ku Şêx Fexrî ji gundê xwe çûye li Malêgir navend daniye û gelek peya dane dora xwe. Bi giregirên derûdorê re têkiliyên xwe xurt dike. Ders û terbiyeya leşkeriyê dide. Şikbar dibe ku Şêxê Zirav di nava amadebûnekê de ye. Têkiliyên wî û Xoybûnê hay lê ye. Li Malêgir çi dibe, çi dek û dolab dizivirin hay lêye. Li hember vê helwesta Şêx, destpêkê Îbrahîm Têlî dixwaze bi bertîlan Şêxê Zirav qanî bike. Ji bona têkiliyên xwe û Şêx xweş bike, dostên xwe Şewket Yasînzade Efendî dixwe navberê.

Pêdiviya Şêx jî bi wext heye û ji bona hevdîtîna bersiva erênî dide.

Lê Şêx dema hevdîtîna ji navbeynçiyên re nabêje.

Bilî haya Walî jê hebe, Şêx çûyina Diyarbekirê hizir dike,

bi dused û pêncî siwariyên xwe, bi tariya êvarê re li dora Diyarbekirê tevdîrên ewleyiya xwe distîne. Li nêzî Deriyê Rîhayê pêncî siwarî di nav baxçe û newala Goristana Fileyan de bi cî dike. Li Deriyê Çiya şêst peyayî di nava rezan de xef dike. Li Deriyê Mêrdînê çil kesî di nava Hewselê de datîne û yên mayî jî li Binê Aşan, ciyê herî nêzî Kela Wêran, jêrê Dêra Meryema Zal, dawa Fisqeyasî de datîne. Hespên xwe jî li nik yên baxçeyên Hewselê datîne. Temamê ewleyiya xwe hêz dike, bi katibê xwe Fehmî Begê Pêçarî, pismamê xwe Seyid Bedrî, sîleşorên bê kêmasî Cemoyê Şêxbûbî, Reşoyê Xerzî, Ezîzê Zengî, Terhoyê Hertayî, Ceboyê Bêşiştî, Sofiyê Xerzî, Feqî Kamilê Şêxbûbî û Mihemedê Ezmê re xaniyê ku di taxa Debaxoxlî de, berê amade kirine diçin û ew şev li wir dimînin.

Şêx serê sibê piştî xurîniyê katibê xwe Fehmî Beg û Ezîzê Zengî fena sehî dişîne cem Mifetişê Gelemperî, Îbrahîm Têlî û jê re dibêjin:

-Şêx li Diyarbekirê ye, dê were we bibîne.

Tevî ku Walî hinekî şaş dibe jî, dibêje:

-Fermo, ser çavan, bila were.

Heya wê saetê hatina Şêx Fexrî û hevalên wî li sûk û bazarên Diyarbekirê belav bûye, nivê çarşiyê pêhesiyaye, ji serhildêrî, mêrxasî, nav û dengê wî, belav bûye. Kubariya wî di devê feqî û meleyan de dimsa Tizyan, xelk bi paye navê wî hildide. Heyranên wî yên pê hesiyane ku Şêx hatiye Diyarbekirê, dê here Wîlayetê ba Walî, dertên kolanan. Bi kêf in, belkî Şêx çareyekî bibîne û qedexeya ziman safî bike. Gelşa herî elzem teşqeleya ziman e. Gel newêre bi hev re qise bike. Li her ciyî sîxur, serê her kuçeyekî qebraxekî Îbrahîm Têlî. Bîn li gel çikandine.

Piştî vegera Fehmî û Ezîz, Şêx havalên xwe digre, bi merasimeke bajarî derdikevin nava kuçeyan û gihîştin serê Kolana Îstiqlalê. Çeka Şêx tenê demançe, lê çekdarên wî bi rext û rîşme, tîfîngên wan di milên wan de. Gava welatparêzên Diyarbekirî bi wê rewşa ha Şêx û hevalên wî dibînin, ji kêfan hêşir dikevin çavên wan. Ew peyayên ku berê navên wan bi-

hîstibûn, yeko yeko bi tiliyan nîşanî hev didan. Sofî Cimo bi çavên dagirtî dibêje: “Ez qurbana heriya binê piyên we bim. Dê rojekê Xwedê ji me re jî bibêje hûn şêrên min in.” Sîxurekî Tirkê Bedlîsî jî ji ciranê xwe yê dikandar dipirsî:

-Bû eşqiya kîmdûr, Tehar? (Van eşqiya kî ne Tehar?)

-O ondeki Şêx Şemseddîn yegenî, Fexrî dûr. Xetûn altûna kaçmiştû, afla baraber geri gelmûş. (Yê li pêşî birarziyê Şêx Şemseddîn e. Revîbû Bin Xetê, bi derketina bexşandinê re para hatiye.)

Ji Derê Çiya bigire heya Xaçeriyê, ji Xana Hesên Paşa bigre heya Şîranxaneyê Momiz, li dora Kolana Îstiqlal û Îzet Paşa heya Derê Serayê, li qeraxê rê fena dîwar, meriv hêwiribûn. Wey li wî, Şêxê Zirav û peyayên wî bi çavên xwe bibîne, çito peya ne. Gava Şêx û hevalên wî yên bi çek ketin kolana Derê Serayê, esaletek, xanedaniyek, serfiraziyekek di rêçûna wan de hebû. Şêx li pêşî, yên li dû fena sexlên şêran. Pê li erdekirina wan, fena meriv çakûç li erdê xe. Hindik dima ku kevirên selban di binê piyên wan de biterikin. Serê wan bilind, fena mêran li dor û ber dinêrîn. Şêxê wan fena şêrekî surgulî, yên li pey, her yek pilingekî rastîn. Guhên wan çit, fena guhên hespê fal dilîstin. Çavên wan her der didît. Xelkê ji esaleta wan re li çepikan dida, hin kelegirî, hinên din olan didan. Li ser kolanê, ji bona maçikirina destê Şêx, hinekî derketin pêş û xwestin herin destê Şêx. Lê qehremanên dorê destûrê nadan û bi rûmet ji wan re gotin, nabe.

Di Deriyê Serayê de gihîştin binê Qeyntirmeya Artûqiyân, piştî Mizgefta Hz. Silêman, pêş Kaniya Şêran. Şîrrîn bû av ji devê şêr çîrr dida. Eskerên pêş garnîzonê vecinîqîn. Li ba xwe gotin, “Vana nijdevanên dewletê ne. Gelo nijdevanên kîja axayî ne?” Lê bi çavên belîsmayî li wan dinêrîn. Berya bigîjîn pêş derê Qesra Mifetişê Gelemperî Îbrahîm Têlî, ew wan di şîbakan de dibîne û bi heyeta xwe re dadikeve xwarê.

Gava Şêx û ew gihîştin ber derê qesra Mifetiş, ew jî li pêş derî amade bû.

Çawa gihîştin hafa Walî û heyeta wî, Şêxê Zirav bi ken silav da:

-Selamûn eleykum!

-We eleykumselam, got Mifetiş.

Walî destê Şêx girt, bi qewet hejand, bi germayî û ken xweşî didin hev.

Şûreqaya Walî yeko yeko destê Şêx û hevalên wî toqa kirin û xweşî dan wan.

Walî Şêx Fexrî da pêşiyê û bi hev re derketin qerargaha Mifetiş, qata diduyan.

Qerargah li ser zinarê Fîsqeyasî, di nava Dêra St. George û qesra Dadgeha Îstiqlalê de. Şibakên qerargahê yên rojhilat li Çemê Dicle, Qitirbilê dinêrin. Hember deşt e, heya çavên meriv dibînin xuya ye. Xanî duqat e, du derî, yek li pêş û yek li paş li çemê Dicle dinêre.

Di meqamê Walî de li piştê maseyê dirûvekî Atatirk yê cilên leşkerî di dîwar de aliqandî.

Meqam mezin û palgehên rûniştinê ji çermê reş in. Qasî bîst kesî dikarî di eywanê rûnin. Wergerê Şêx Fexrî Seyid Bedrî û yê dê axaftinên wan binivîse Fehmî Beg e. Piştî rûniştinê, Şêx dibîne çavên Walî bi peyayên wî yên bi çek ve biloq mane.

Walî bi ken dibêje:

-Şêx Efendî qey ewqas çekdar hewce bûn, tu bi çek, bi ser me de hatî?

Şêx jî bi bişirîneke şêxane û kubar:

-Hûn rojê qanûnekê derdixin, Îbrahîm Beg...

Ewil, mirra ji wan re hat. Şêx dizanî Walî qehweya tehl vedixwe. Loma ji qehweger qehweya tehl xwest. Gava qehwe hat, Ezîz rabû qehweya Şêx û Walî guhartin. Walî tenê bi Ezîz re bişirî. Rengê wî guherî lê tiştek negot. Di navbera vexwarina qehwê de li hal û demên hev pirsîn. Walî rewşa malbata Şêx jê pirsî. Yên ji penaberiye vegeriyan rewşa wan çawa ne? Şêx jî got, baş in. Gundê me yê ku hinek kurtêlxweran dest dabûn ser me safî nekirine.

Piştê Walî derbasî axaftina fermî bû û got:

-Şêx Fexrî, tu zanî min çima şand pey te?

-Xwedê bike ji bona xêrê be.

-Mistefa Kemal ji min xwest ku ez bi te re biaxifim.

-Fermo.

-Komar dixwaze her kes şewqe bide serê xwe.

-Ew çima?

-Kum û kolos nîşana cehaletê ne.

-Aqil bi kum û şewqê nayê guhartin, Walî Beg.

-Freng şewqê didin serê xwe.

-Şewqe meriv aqil dike?

Walî bişirî û:

-Frengan şoreş kirine, ew şewqê didin serê xwe, Şêx Fexrî.

-Li gorî dinê Mihemed bi şewqê ve tepelik heye, pê nimêj nabe.

-Ne tenê şewqe, divê cil û bergên din jî biguherin. Di şûna xirxe û ebaya kundoyî de saqo, di şûna şelwalên navrandirêj de şelwalên dugil li xwe bikin.

-Şelwala dugil gune ye, saqo ji me re pirr fire ye.

-Gere em cehaletê ji navê rakin, Şêx.

-Cehalet bi xwendinê silamet dibe. Bi cil û bergan mêjî naguhere, Walî Beg. Bi cil û bergan em nabin fena Frengan.

Îbrahîm Têlî di vir de bêdeng ma. Rabû pakêta cixarê vekir, piştâ masê çerixî, cixare dirêjî Şêx kir, bixwe cixareya Şêx vexist û li piyan cixareya xwe jî vexist, dûre çû şûna xwe. Çend hilmên kûr li cixareya xwe dan û got:

-Dewletê biryar daye di şûna herfên Erebi de Latîni bi kar bîne. Gere em dev ji tîpên Erebi berdin.

-Pir xwende û nivîskarên me tunene. Yên hene jî, tîpên Quranê nas dikin. Xwendeyên me dibêjin; em nivîsa Latînce qebûl nakin.

Daxwazên Walî nediqediyar, got:

-Agahiya wê rojê Mistefa Kemal ji min re şandiye, dibêje, gere Şêx dev ji çekan berde.

-Çawa?

-Daxwaza Cîmhûriyetê ew e ku aştî were van deran.

Şêx Fexrî di vir de pê avêt ser pê, pala xwe ji nû de xweş kir, hilmek ji cixareya xwe kişand û bi ken got:

-Aştî. Aştî. Serê xwe bir û anî û dîsa "aştî", got. Kî vê naxwa-

ze Walî Beg? Çend bav in em ji bona aştiyê baz didin. We qanûna Şerq Îstiqlal Planî derxistiye, Teqrîrî Sikûn jî yê we ye. Aştiya hûn dibêjin ev e? Yên bi eslê xwe Kurd, yek gotineke zimanê Tirkî nizanin, ji tirsan, ji we re stûxwar in. Hûn bacê ji kûçik û keran jî distînin. Tirs û aşî bi hev re nabin. Li wîlayet û navçeyên Meletî, Elezîz, Bedlîs, Diyarbekir, Mûş, Wan, Erxeni, Riha, Erdîş, Xozat, Exlat, Adilcewaz, Palo, Çemîşgezek, Çarsenceq, Ovaciq, Hisnîmensûr, Behisnî, Hekîmxan, Bîrecik, Çêrmûg, temamê Kurdistanê we Kurdî li navenda wîlayetan û navçeyan, li daîreyên şîyan û şaredariyan, li dibistanan, li çarşî û bazaran, bilî Tirkî we zimanê me qedexe kiriye. We kilît li deriyê medreseyan me dane. Yên bi Tirkî nizanibin û bi axîfin, bi behaneyên mixaleftekirina fermana hukmatê hûn wan digrin, ji wan re binasî dinivîsin. Ger pereyan wan tunebin hûn wan davêjin hundir. We navê gelek navçeyên me guhertine. Vana qebûl nabin, Walî Beg. Me ev ziman çênekirîye, Xwedê Teala xistiye devê me. Me bi Kurdî xutbe, telqîna miriyan xwe dixwend, we ew jî qedexe kiriye. Em zimanekî din nizanin. Emê bi kîjan zimanî ruknên dînê Îslamê bicî binin? Bi kîjan zimanî bi Xwedê re qise bikin. Hêviyan xwe bi kîja zimanî ragihîjin qata Xwedê? Dê meleyên me bi kîjan zimanî wezan bidin, Walî Beg?

Di vir de çaygerê Walî çay anî û belav kir. Çawa çaycî derket, bilî ku Ezîz rabe, Walî bi bişîrîn got, *Ezîz, çaylarî dexîştir*.¹ Ezîz jî rabû û qedehên çay guhartin.. Walî qedeha çay girt, qurtek lê de û dîsa navê Atatîrk hilda û got:

-Şêx Efendî, lazîm e hûn dev ji vê rîka xwe berdin. Rîkê nekin, ezê gundê Kêhbî, Qerebaş û Sahdî li ser te tapû bikim.

Şêx:

-Deh gundên Mala Bûkarîk hene Walî Beg. Ezê gundan çî kim? Ne kalîkên min xwefiroş bûn, ne jî di min de ew xûy heye Walî Beg. Me dixwestin em fêna merivan, însanan bi hev re bijîn. Lê hûn vê naxwazin. Hûn dixwazin me qîr û mehû bikin. Heya Kurd negihîjin azadiya xwe ya neteweyî, ji mala me yek

1 Ezîz, çayan biguherîne.

ferdek bimîne, em dev jê bernadin. Tu dixwazî min bi mal û menalê dinê bibî ser rêya xwe, di nava gelê min de, min riswa bikî? Vê bizanibe yên zimanê min, dînê min qedexe bike, gelê min ê perîşan yekcar şerpeze bike, ji bona malê dinê ez bi wan re nabim dost û heval.

Gava Walî esaleta Şêx, biryara di bibîkê çavên wî de dît, wiha got:

-Min dixwest ez qîza xwe bidim te û em bibin merivên hev, Şêx Fexrî.

Şêx Fexrî rabû piyan û got:

-Xwedê gotiye, “Wema erselna min Resûlîn, îla bi lisanî qewmîhî, lî yubeyyîne lehum, fe yudilullahû men yeşa’ we yehdî men yeşa’, we huwel ezîzul hekîm..” (Me her pêxemberek bi zamanê qewmê wî şandiye, da bi zelalî ji wan re vebêje. Xweda kê bixwaze rêrast dike û kê bixwaze ji rê derdixe. Ew ezîz û hekîm e.) Ez bala we dikşînim. Niha hûn şaşıyekê, bêbextiyekê bi me re bikin, dused û pêncî fedaiyên çekdar, li dora Diyarbekir li pêdarê ne, dê xwîn gewdeyan bibe, nava Kela Wêran ji xwînê sor bibe. Vê bizanibin. Ez Fexrî me, zû zû nayê dafê. Em dev ji çekên xwe jî bernadin. Cendirme û esker jî bi ser me de neşîne. Heke dewlet bi ser me de neyê, emê sebir bikin, çika Xwedê Teala riyekê nişanî we nade. Ji bona xwîn nerije, emê ji pergala Cîmhûryetê re bibin alîkar. Ji berê de, em ketine nava gelş û teşqeleyên vî gelî û me nehiştiye bûyerên nava wan mezin bibin. Niha jî em nebin, hûn nikarin bi esker û zorê gelş, teşqeleyên nava Kurdan safî bikin. Heke hûn têkilî min nebin, ez di nava civatê de fena pêgirtên me, dan û standinan deynim, ezê ji pergala Cîmhûryetê re jî bibim alîkar. Na, hûn bibêjin çeka xwe deyne, dev ji navbeynçîtiyê berde, ez nikarim. Gere ez di nava civata xwe de bim. Bilî Şêx û hevalên xwe xatir ji wan bixwazin, derketin.

Dewletê di nava şêx û begên Kurdan de, li dijî Şêx Fexrî û peyayên wî, mifrêzeyên fitne û fesadiyê ji Kurdan çêkirin. Kesên şexsiyeta wan zêde qels, feqîrê çavtarî û kesê xwediyê zeafan bicîkirin û bi kurtêleke erzan kirin hevalên xwe. Meleyên mizgef-

tên bajar û navçeyan, kaxezên Enqerê fena xutbe dixwend. Kesê ev nepejiranda nebû. Pîjkirên mehmizdar bela kirin. Van pîjkiran mehmiza xwe distand, fitne û fesadî dikir. Dewletê kurtêlxwerek, tolazek, dizekek, xwîniyek, bêhunerek, tirbizokek, zirtoleyek, sêwiyek, li ciyekî nehîştibû, tev kiribûn xefî.

Xwefiroşên me, neyar hestiyek dida ber, fena seyê bêxwedî dêl diweşand.

Van gelac û kurtêlxwerên tirşikxwer ji bona keriyekî xwe qulopanî dikirin, hezar teqle diavêtin. Bi lotikan ji neyar re şabaş dikirin. Bûbûn ebûqatê Cimhûriyeta eşqiyayan. Bi awayekî reşbînî, neyênî, vilingor di nava civatê de digerandin.

Bi devê dewletê digotin: “Li ciyakî çiptazî, xwînî û eşqiyayek nemaye, li cem Şêx Ferî hêwiriye. Yên jinên bi mar direvînin diçin cem wî, merivan dikujin diçin cem wî. Wisa bûye, yê bi jina xwe re li hev xe, çaqekî kerê davêje milê xwe û digihîje Şêx Fexrî. Navenda wî ya Malêgir, bûye navenda tawanbaran. Şêx Fexrî ji qalik derketiye, kiras guheriye, kirasê Kurdayetiyê derxistiye kirasê talankirinê li xwe kiriye. Bûkên mirîdên Mala Bûkarik bûne cariyeyên wî, şev û roj li dû jinên mirîdan e.”

Tometreşiyêke bêsînor li dû Şêxê Zirav digerandin. Şêx di devê sîxur û kurtêlxwerên herêmê de bûbû benîştê jinebiyan. Sîxuran şev û roj behsa wî û bêrewayiya wî dikirin.

Digotin: “Yên dest didin ser malê began diçin ba wî, eşqiyayên jinrevîn li ba wî, emê çawa jê bifilitin?” Heta tirseke bêqiyas ketibû nava şêxên Nexşî, wan jî pêsîra xwe ji Şêx Fexrî dadiweşandin. An jî mejbûr bûn welê bikin.

Digotin: “Tişteki ku em wî û peyayên wî biparêzin nemaye. Dewlet wî dike semed, gund û goman dişewitîne, gundiyan belengaz û perîşan koçber dike, serê qefleyên sirgûniyan gihîştîye Edirne, paşî li Qordona Mûşê, ew di kêfa xwe de ye. Çar jin dane pala xwe, qerwaş li dorê di xizmetê de ne, ne şerê Kurdayetî, yê jinan û cariyeyan e. Me hemiyan got ji bona welat e, me ew destek kir, pişt dayê. Me negot li ser pişt me li dora xwe cariyeyan bilefine, qîzeşîran direvînin, diçin dikevin rêveberiya wî, bûkên gundiyan direvînin diçin dîwana wî, serê riyan

de radiwestin, karwanan dişêlînin dîsa diçin ba wî. Tiştekî ku em wî biparêzin nemaye!”

Bi piştdayina dewletê çeqel û çûqelên wan deştan, tolaz û birçiyên nava gundan, kurtêlxwer û beniyên dora bergeşan, axatiya xwe îlan kiribûn.

Digotin: “Ji bav û kalan de em axa ne.”

Hinek şêx û began jî Şêx Fexrî bi awayekî fisek, bi zimanekî kewaşê, qaşo destek dikirin. Yan ji bêçaretîyê an jî ji bona xwe bi awayekî têxin bazaran, qet nebe, yên pê bihesin, belkî wan bînin bîra xwe. Bikin karmend an wekîl. Destekeke ne ji dil, ji bona berjewendî û parastina malbatî bû. Belkî jî pêş de, bikin sîrê ser û pê. Li civatan bibêjin: “Me sîr nexista nava ser û pê, dê bê tehm bûya.”

Ji begên Hezroyê, yên Farqînê, axawatên dora Diyarbekirê, şêxên Nexşî, hevalbendên Xoybûnê, yên çûbûn Kongereya Xoybûnê jî yan bédeng yan jî hevaltiya fitne û fesadan dikirin.

Piştî Şêx Fexrî ji Diyarbekirê zivirî. Mifrêzeyên xwe amade kirin û di nava herêmê de, dest bi gerê kir. Dixwest, tirsê dewletê xistibû nava civatê bişkîne. Heya mifrêzeya Şêx Fexrî û Ezîz li Hondofê gihîştin hev, rêya xwe bi çend gundan xistibûn. Ji wir jî bi hev re hatibûn Şimşimê. Şêx û hevalê pê re li Şimşimê man, Ezîz, Pişarê Dedaşî girt û çû Helhelê.

Li serê Ezîz papaxêke reş a hemayî, ebayeke besrayî, cîzmeyên şiftelî di piyan de. Filînteyê Almanî pê re, di bazinê zîvîn de meriv xuya dibû. Ew qûndaxreş ji darê gûz, mîna neynikê diçirîsî. Di nava pênc qasikî de mîrên gund civiyan. Hemîyan kêfa xwe ji wî û Pişar re anîn. Ji gundiyan re gotin, hay li xwe hebin! “Niyeta dewletê qedandina me ye, em taw nakin, bi ser me de werin, emê bi wan re şer bikin.”

Zêde neman, vegerîn Şimşimê. Serê sibê ji Şimşimê hatin di binê Dêgalê de ketin Taxa Filan.

Dora heştê not siwarî bûn. Gundî çûn pêşiya wan, li wan pêçikîn, mêran destê Şêx maçî kirin. Çûn ser quleteyn, Şêx li siya dara tuya qirase rûnişt û gundî li dorê kom bûn.

Şêx berê xwe da Mihemed Emînê xalê Feqî Elî û got:

-Mihemed Emîn, Xwedê jê razî, qey em ji rextê çep û rast hez dikin? Em dev jê berdin ji ew dev ji me bernade. Me li Diyarbekir ji wan re got; zanibin em ji we re serî natewînin. Ji bona we nabin xizmetkar. Xogiyê jî nadin we. Hûn ji nepenî de macir hatin, em nişteciyên van deran. Ev e tifinggirtina me. Dayina pêş peyayan ne ji kêfê ye. Ji bégaviyê, ji mehîrî ye. Xelk di nava cî û livînên xwe de, em li serê çîyan, di şikeft û şikêrên lawiran de war dibin. Dewletên dinyayê pêş de çûne, xêr ji aş-tiyê dîtine. Ev demeke dirêj e kes tifingê bera kesî nade, lê em li nava piyan. Heke riyeke din heye hûn nişanî me bikin? Li mal, min bi şev dîwanê alimên me û biyaniyan dixwendin. Min dixwest hîn bibim, çika ew ayetên filosofi çî dibêjin. Xwendin jî li me kirin qarnaqusî, jehr û hîştin. Di van şikeftên tarî de em nikarin çar rêzên pirtûkeke pîroz jî bixwînin. Neyar em ji hemî jiyana civakî dûr xistine. Pirtûkên di heqîbê de, min bi roj dixwendin, ew jî ji taviyên baranê nefilitîn, di heqîbê de bûn hevîr. Vê civata perîşan bi vî awayî tuyê ji kê re bihêlî? Ji gur û lawiran çawa biparêzî? Em hemî dizanin civata me para hîştine, nehîştine zarokên me bixwînin û pêşiya xwe bibînin.

Şerbeta dims ji wan re çêkirin, vexwarin, Şêx axaftina xwe welê domand:

-Yê me, Xwedê Teala perde avêtiye ser çavên me, em kor kirine. Civatên xwedî paye, xwedî li korên xwe derdikevin, wan bêxwedî nahêlin. Gere em jî wisa bin, xwedî li korên xwe derên. Dema civateke korên xwe dîtîn, ew civat dibe berendamê pêşveçûnê, civata pêşveçûyî jî korên xwe digre, wan perwerde dike, di nava civatê de dike nimûneyekî, kevirê diwar. Êdî ew kor kor nîne, perçeyeke civatê ye. Di nava civatê de dengê wî jî heye. Dema ayetekî ji alimên kevin bi qaîde

dixwîne, tiştêkî di bîra civatê de dihonîne. Mewlûda Meleyê Bateyî bisêwirin! Dema tê xwendin em kê nakevin binê sîwana wî? Gava çavnedîtîyekî Mewlûdê bi qaîde bixwîne, merivan diponijîne, edebekî bi meriv re diafirîne û xizmetekî bi cî tîne. Nirxê zimanê me, nirxên civata me li pêş çavan datîne. Xelkên bizanibe korên civata xwe terbiye bikin, bi civatê bidin qezenc kirin, dersekî pîroz bi cî tînin û biserketî ne.

Îro ezê di vir de bibirrim. Lewra divê em bi rê bikevin.

Şêx rabû piyan, xatir ji gundiyan xwestin û siwar bûn.

Di rêya Goristana Qorîqoço, Tehta Apê Mele, Girê Zîwanan de gihîştin Gola Hono. Li wir peya bûn, desmêj girtin û nimêja nîvro kirin.

Ji wir gihîştin Dedaşê. Ew şev li wir man. Temamê gundiyan hatin mala Newroz. Şêx behsa niyeta dewletê kir.

Serê sibê xatir ji Dedaşîyan xwestin û xwe bera Deşta Silîvan dan.

Gund bi gund digeriyan û moral didan civatê. Niyeta dewletê ji civatê re digotin.

Li deşta Silîvanê qeraxê çemê Aslo Şêx bi sê mifrêzeyên xwe re ye.

Nimêja esrê kirin, duayên xwe qedandin, nêrîn cîpek û çar cemseyên leşkerî derketin gaza diyar, bi aliyê wan de tîn. Firsendê nêdan û dor li wan girtin.

Tu xwe mebê Îbrahîm Têlî, dê here Farqînê. Vana pêşî lê girtine. Îbrahîm Têlî ji cîpê peya dibe, desmala sipî dihejîne. Şêx Fexrî katibê xwe Fehmî Beg Pêçarî û û Ezîzê Zengî dişîne. Îbrahîm Têlî, Fehmiyê katib jî û Ezîz jî nas dike, dibêje:

-Hûn çî dixwazin?

Tevî Ezîz Tirkî dizane jî, bi Kurmancî ji Fehmî Beg re dibêje, ew jî ji Îbrahîm Têlî re werdigerîne Tirkî:

-Em dibêjin ev terora dewlet li welatê me dike, bila raweste. Nexwe dê xwîn fena avê biherike.

Mifetiş dibêje:

-Ezê vê daxwaza we bigihînim Enqerê.

Dîsa bi wergera Fehmî Beg gotinên Ezîz ji Mifetiş re dibêje:

-Em karin te û eskerên te tev bikujin. Lê niyeta me ne xwîn-rijandine. Em dixwazin terora dewletê raweste û binasiya diravan ji ser zimanê Kurdî rakin. Ji bona hûn dersekê bigrin û sehlya me bigihîje Enqerê, çi çek bi we re hene, hûnê deynin û derbas bibin!

Îbrahîm Têlî ji bêgaviyê tifing û rextên eskeran bi demançeya xwe, teslîmî wan dike.

Ezîz ji Fehmî re, Fehmî ji ji wî re:

-Heke hûn qedexeya ziman bidomînin, emê bizavên xwe zêde bikin.

Walî kor poşman para dizivire Diyarbekirê.

Ev bu hedîs. Rojnameyên Diyarbekirê nivîsîn. Ji serê Serhedan heya binê beriya jêrîn civata Kurd bi vê hesiya. Hinekan gotin ji xwe Şêx Fexrî û Îbrahîm Têlî dostê hev in, hinan jî gotin na, armanca Şêx Fexrî ne şer e, ew dixwaze deriyên mizgeft û hucreyan vebin û terora dewletê ji ser ziman rabe.

Vê bewzeke baş da deşt û zozanan.

Li Helhelê ser quleteyn gundiyan gengeşe dikir û digot:

-Çima Şêx ew kûçik neda ber guleyan?

Mihemed Emînê xalê Ezîz got:

-Di çanda Kurdan de dema te sîleha yekî jê stand, te ew kuştîye.

≈ 57 ≈

Piştî derketina efûyê, vegera Şêx Sibxetullah, Heybet, Perî û wan a welat, qîza Salîheyê Behriye guherî, ew çû yeke din hat şûnê. Hînbûyê birayên xwe Tefêq û Becet, wan jê hez dikir û wê ji wan hezdikir. Ji meraqa bavê xwe tendûristiya qîza wê şerpezebû. Rengê wê fena temeziya zer, meriv dizanî ne zarokeye sihetqewîn e, êşên wê di awirên wê de tendûristiya wê, ayetulkursî! bûn. Bi çûndina birayan û malbatê keçik perîanbû, ji xwarin û vexwarinê hat birrîn. Heke Salîheyê xurekekî

bi zorê bidaya jî keçik vedireşiya. Birin ser tebîban, derman jê re standin, lê tiştêkî jê re nebû dewa, du meh û çend roj piştî çûndina birayên wê, şevêkê nivê şevê Behriye fena çirayê te-fiye.

Serê sibê birin kirin gorê.

Salîhe zêde zêde pê êşiya.

Gava mala Bûkarkî ji Muxlayê çûbûn, hejekî li Salîheyê ketibû, li dora xwe dinêrî fena barxaneyên wê winda bibin an hinekî wê talan bikin, tenêbûnekê dest pêkiribû. Lê qet nebe, fêkiyeke Şêx Fexriyê ku Salîheyê qasê giyanê xwe jê hez dikir pê re bû, Behriye, bîna Şêx Fexrî jê dihat. Wê jî ew dikir qinya-ta dilan, hewya xwe pê dianî. Gava ew jî jê çû, bû sêwerîsa welatê biyaniyê. Di nava neyar de bibêjim, di xerîbiyê de bibêjim, lê, xwe tiki tenê raz kir. Dinya lê bûbû kojik, kuna mazî. Heke kurikê wê Xerîb nebaya, nikaribû bîst û çar saet li Muxlayê, di mala Evdila Neqîb de bimîne, dê bi çolan biketa. Di hundirê malê de cinên bêdîn û bêîman dor lê pêçabûn, digot qey hinekî êrişê tînin ser, dê wê bi şûr û xinceran bikin piçik û parî. Goyên wê giran bûbûn, ew Tirkiya fena bilbil dizanî, gotin nedihatîn bîra wê. Meraqekî welêt, yê dê, yê kalik û xalan, yê Mehmediyan, Şiqar, Serê Çilkaniyan, baxçeyê binê malan, serşoya Mala Efendî ya qeraxê çem, nava baxçe dihatin pêş çavên wê.

Di nava vê sêwirîn û pîskolojiyê de, xuyê wê jî pê re guherî. Bû yeke bînteng.

Tehrîrat Katibiyê mêrê wê, şaş mabû. Gelo çi bi vê jinikê hat, çima welê guherî, bi carekê de bû qantira şemûz? Ji nişka ve bedilî. Ew Salîheya di kirasê periyên de, bû cina ji mala Heftqaltaxan ya Newala Fetwayan. Kes newêre nêzî wê bibe. Hem ew dîn bûye, hem yên nêzî xwe bi xwe re dîn dike. Bobelatekî, sosretekî ji nedîtî de bi ser de hatiye. Piştî mirina qîzê yekcar bûye xwê û rijiyaye agir.

Berya Şêx Sibxetullah û ew biçin, her du kurên Şêx Fexrî Becet û Tewfêq tîmî li ba wê bûn, bi xwişka xwe Behriyeyê re dilîstin. Wan xaileyên wê bela dikirin, gelş û teşqeleyên heyî

davêtin pişt guh, lê niha wan sêwirînan dor lê pêçikandine û êriş li ser serê wê ye. Xwiyê wê bûye yê qantireke şemûz, fena zerqetîkê zû sil dibû. Ew Salîheya berê çûye, yeke tirredîn, ya kes nikare pêre du gotinan bike hatiye şûnê.

Salîheya ku hînê ferdên mala Bûkarik bûbû, hewya wê bi wan dihat, ne li balê, ew tenê, tikî tenê mabû. Yan jî wê xwe welê raz dikir. Mêrê wê Evdila Namiq, hewiya wê an jî zarokên hewiya wê, der û cîranên din, bîna wê fire nedikir, jê re xerîb, pirr pirr biyanî dihatin. Heya ferdên Mala Bûkarik li wir bûn, wê xwe welê nedîtibû, lê niha dikir nedikir êrişekî ji nedîtî li ser hebû. Tehrîrat Katibî li pêş çavên wê nedikir bi şakîlekî, bi şepîkekî, tebayekî bênirx bû. Ya rastî bi çûndina Mala Bûkarik re, ji xaîleyan serê wê dêşî, efrîtan anîbûn tehteke aşê li ser milên wê danîbûn, her çepileke wê bûbû fena destarê, nikaribû di binê wî serî, wan milan de pî bavêje. Xulqê wê welê teng bûbû, welê teng bûbû, hiş di qaqota serê wê de nehîştibû.

Vê rewşa Salîheyê pergala nav mala Tehîrat Katibî jî feşki-landibû. Dendika huzûrê li eywanê, di nava malê de nehîştibû. Hebûna kurê wê Xerîb jî, ya Evdila Namiq Efendî jî ew sinûx nedikir, bîna wê nedianî ber. Bîna wê teng, rûyê wê tirş, ji pevçûnê re hazir û nazir bû. Meriv di awirên wê de didît ku tiştêkî jê re bibêje, dê kulmê li çapa devê meriv bide û diranan di dev de hûrhûr bike. Evdila ev di bibîkê çavên wê de fena ayeta Tebarekê dixwend. Newêrî jê re bibêje dû ji agir tê te. Namiq bêgav ma, xwe li pêş kir fena pepûkekî û jê pirsî:

-Ez çi bikim dê bîna te fire bibe, ez benî?

Salîheyê:

-Nizanim. Giraniyekî li ser milên min heye, ez nikarim pê bavêjim...

-Ezê herim.

-Tu bi ya min bikî, naçî. Lê dîsa tu dizanî...

-Ezê herim. Deyax nakim.

Bê dilê Namiq bû lê, seh kiribû nikare pêşî lê bigre.

Salîheyê di du-sê rojan de tevdîr û tedarikên xwe dîtîn, çû Aksarayê û ji wir jî bi qere vagonê gihîşt Wêranşarê.

Payiza paşin e. Sermaya zozanên jorîn êriş anîne bêlana Çiyayê Qerejdaxa qermît. Salîheya xemgîn, ne bi tevdîr û tedarikên qewîn e. Cilên lê payizî ne. Bi wan cilên payizane yên tenik di binê barana ba û bahoza pal û qeracên Qerejdaxê de rêwîti, meriv ji hal dixîne, ne nexweşiyekê deh nexwaşiyên bi xwe re tîne. Heya gihîşt nava Bedena Diyarbekirê, pêş mala xalan û apan bûbû mirîşka ber baranê. Fena karika şil a ber bayê diricifi. Lê pêş derê pismaman ew jî û Xerîbê kurê wê jî serê qasikê kuxtekuxta wan dikuxiyên. Ne nîşanên zekemê, zekemî bûbûn. Tariya êvarê, li zikê kuçê, pêş derê pismaman in, lê derî venakin. Gotineke Diyarbekiriyên heye, dibêjin: ‘Gel gelem, xal û pismam wê tawanbar dibînin. Bi mar zewiciye. Pê li pêgirtan kiriye... Ziman di dev de lal bûye. Ji bêgaviyê, bi cilê şil, kuxtekuxtê, berê xwe dide Tekiyeya Urfizadayan. Ew jî dê têxin hundir an nexin, ne diyar e. Bereket be, qerwaşa li tekiyê, ew nas kir û girt hundir. Şorbeyek danê û xistin nava livînên rêwiyên... Serê sibê Xerîbê xwe kir pişt a xwe û bi wî şewata can, berê xwe da Mehmediyan. Heya gihîşt Mehmediyan ew û kur tev satlîcanî bûn. Ew êvara gihîşt Mehmediyan ba dêya xwe xanima Saniyeyê, kurê wê Xerîb bar kir, fena fin-da kulîne tefiya. Nikaribû bi miriyê Xerîb re mijûl bibe, ew ji mirinê filitî.

Ji ber zewaca bi mar, di nava Urfizadayan de bûbû hestiyê heram. Heya bi hinekên Urfizadan da sehkirin, ketin nav dem û dewran.

Salîhe, dîsa di nava lêzimên xwe de ma tenê.

Hîn çend hefteyên wê li Mehmediyan neqediabûn, dergistiyê wê yê berê, lawxalê wê Mihemedê rovi dîsa miseletî wê bû. “Min bistîne. Jixwe tu dergistiya min bûyî.”

Salîheyê negot, kuro hîn mara du mêran li ser min e, ezê çawa mara sisiyan bibirrim? Taw kir, wê bi xwe mara xwe Miho birrî û vêca bû jina Mihemedê lawxal, dergistiyê kevin.

Tiştê Salîheyê yê herî balkêş, tiştê jinên din nedikarin bikin wê dikirin, mar li ser mar dibirî. Di vir de cesaretekî mêrxasane pê re hebû. Heta gava gotibû ezê bi Evdila Namiq re bizewicim,

Periyê jê re gotibû di dînê me de pirr gunê ye, nabe. Salîheyê eynen welê gotibû: “Ez qîza şêxa me, tu ya axa nî. Ji min baştir dînê min nasnakî. Bapîrên ew dîn ji bona yên fena we çêkirine. Ez xwedî me, tu xizmetkarî. Radibî hînê min dikî, Perê?”

Lê tevî vî cesaretî jî endîşeyekî bi xanima Salîheyê re heye. Ne ji Tehrîrat Katibî, Şêx Fexrî xurt e, çek pê re ye û peyayên wî hene. Ev ji bona Salîheyê bîroveke li ber çavan û bizrik bû, ew dixurand. Carna ku sêwirînên welê zor bidaya û ew zêde mijûl bikira, ji xwe re digot; di ku de zirav bû bila di wir de biqete. Ew Şêxê ku bi peyayên xwe û mişawirên xwe ji bona dewletekê, Kurdistanê baz dide û tê bi kevnejiyê wek min re heft û heştê dike, bila bike. Ez çar rojên dînê nadim bi deyn û horîbûna wê dinyaya ku dibêjin.

Salîhe di nava van sêwirînan de, qerwaşa wê bi bazdan hat û got: “Xanima min, Xanima min, Şêx Fexrî bi çend peyayên xwe hat gund, waye li pêş mala nazirê we Hesênê Zengî peya bûn!”

Mihemed jî li mal bû, Salîheyê bi lez û bez Miho jî girt û bazdan Şikefên Beran û xwe li şikeftan veşartin. Salîhe pirr tirsîyabû, lê yê Miho an Mihemed bibêjim, ziravê wî qetiyabû, ji hêcanê ha dê dilê wî rawestiya û ha dê reweste. Wisa rengê wî zer bûbû, meriv digot qey kirine gorê û jê deranîne. Di dawîya Şikeftê Beran, wî ciyê tarîzelemat de jî xwe xistibû pey Salîheyê û ji tirsan çavên xwe girtibûn, nediwêrî veke. Heta ji bîr kiribû ku mêr e xwe li pey Salîheyê veşartîye. Zimanê wî lal bûbû, nediwêrî yek gotinekê qise bike.

Salîheyê mêzekir ku dilê wî bend nebe jî dê veleyize, jê re got: “Hey bêzirav, ewqas netirse. Fexrî were vir, me bigre, ezê jê re bibêjim guneyê Miho tune, çi bênasî didî bide min.”

Gava ew di nava Şikeftê de wel di hev de bûn, Şêx Fexrî ji Weysiyê kurê nazir Hesên pirsî:

-Salîhe li vir e an bi ser hesan ketiye û revîye?

Weysî got:

-Şêxê min, tu li dû dewletê yî. Çawa xwe berbayê jînekê digrî? Pordirêj e aqilkin e... Bêbav û azad mezin bû. Ne jîneke

ku di nava perîşaniyê de mezin bûye. Fena mêrekî mezin bû. Ferman didan me hemiyan. Lê dîsa jî jin e û qewta wê qasê te tune. Yanê ji te piçûktir û qelstir e. Ji piçûkan û qelsan şaşî ji mezinan efû. Hêviya me ji we, wê bide xatirê Xwedê, xatirê bavê min û vî xulamê xwe. Ez qurbana Şêxê xwe me. Dê xelk bibêje Şêx Fexrî nikaribû bi dewlet, hat mala Hesenê Zengê û jinik kuşt. Ev bi Şêxê min nakeve.

Ket ser Şêx Fexrî û got:

-Tu rast dibêji Weysî.

≈ 58 ≈

Keja qîza Hesen Keyayê Cebârî, stran li ser birayê Feqî Elî, Ezîzê çargurçik digotin. Stran, xas ya wê an li gorî xwe strana folklorîk motîfe kiribû, nizanîm kîjan. Strana Siwaro bi vî meqamî digot:

*Siwaro heyran çûme Diyarbekirê, hey malmîrat mîna caran
tu bala xwe bidê, gelo diçûm Elîparê nava çîtan
rindan û bedewan, hey lo li kofîxaran
ezê çibikim Xwedê pê dizane, diçûm Elîparê
vegeriyame derê Mêrdîn nava bajar, hey lo li van embaran
ez nemînîm, vegeriyame Binêzinar lo lo li çîtên van siwaran
vegeriyame deşta Silîva, Qamişlûyê mala Bokan
dîwana Şêxan û Meleyan, min pirsîye li firaran
de bila Xwedê biqedîne miradê miradxwazan
miradê min û Lawikê Diranzêrîn
ax bê perê mîna caran
Siwaro qurban çûme Diyarbekirê lo lo wîlayet o
avên gelyan jor da tene lo lo bûne şet o
aliyek şîr e, yek şekir e, yek şerbet o
xwezila bihatana ji min re bigotana*

lawkê te yê Dindanzêrîn li Qordona Mûşê bû dewlet o
Siwaro wez bi gorî bila bikin, sed car bikin
qatek cilên nîzamiya reş li min kin
min bibin Qordoma Mûşê, ji dêvla apê Zibê
ders û telîma dewletê li cem şêxan li min bikin
lo lo Siwaro ji Badikan ji Badikan
rojê şewq û şemala xwe da çemê Qulpê van tehtikan
ji bona Xwedê girêdana şelwaran nexin dewsa van şapikan
Siwaro qurban wem macir in, wem macir in
wem macirê welatê çiya, ne ji vir in
qaçax û usatên dewleta Romê, ji derdê evînê wez dimirim
lo lo qulingo tuyê bi xwe kî, bi Xwedê kî
hêlîna xwe li ser dara çinara bajêr çêkî
ji deşta Diyarbekirê silavên min bibî
li geliyê Hezikan li apê Zibê û Eynê kî
lo lo Siwaro serê min bi heyran, gelo ez xezal im lê lê çira narim çolê?
berxê rabe gelo ez werdek im, hey malmîrat çima narim golê?
tu rabe bala xwe bidê, gelo ez masî me lo lo naçim torê
ezê rabim kaxezekê binivîsim, heftê û du îmze pê ve deynim, ez çi
bikim?
bişînim Enqera şewitî qapiyê Stenbolê
hegerê li dilê min î rezîlê bê qewlê bê qerar pirsîn ji xwe pirsîn, ku
nepirsîn
ezê rabim ji bona Lawikê xwe yê Dindanzêrîn, dîn û har bim, herim
çolê.

Ekrem Beg hat Şêliman, çend roj li cem Şêx Fexrî ma. Roja du-
 duyan cîvînek danîn, li siya dara tehlesêvê ji peyayên Şêx re
 axivî. Dar pirr mezin, sêsed çarsed guhdar di siya wê, dewr
 û dora wê de bi rêzê çarmêrkî rûniştin û guh li Ekrem Beg in.

Ekrem Beg ji ciyê bilind li piyan, Şêx Fexrî li kêleka wî ya rastê, Şêx Feyzî li ya çepê, dest bi axaftinê kir:

-Evên niha navê Tirkayetiye bi xwe ve danîne, li welatê me cirît davêjin, ne Tirk, bîjiyên Romê, Tirkên direwîn in. Di dema Silhedînê Eyûbî de, mehmizê eskerên Kurd zêrekî, yên ji Asyaya Rojhilat bûn, hesp baş dibezandin, Silhedîn nîvzêr, ji bona Ereban jî çerîk zêr didan. Tevî vê jî, wê demê Kurd zêde nediketin nava leşkeriyê. Lewra şênî, xwediyê mal û milk bûn. Welatekî wan û bi jiyana eşîrî, bi pez û dewaran mijûl bûn. Di nava deşt û zozanan de alif, bi koçerî diçûn serê Serhedan û dadiketin binê beriya jêrîn. Bilî mîr û beg, şêx û axayan, piranî koçer bûn. Li deşt û çiyayên xwe azad dijîn. Qîma xwe bi vê danîn. Zivistanan dadiketin beriyê, di germistanan de derdiketin zozanan. Gelekên wan heya dimirin, nasname nedixistin berîka xwe, bê nasname diçûn ser dîlovaniyê. Di çiyayên xwe de azad û bextewar bûn. Nedixwestin ji vê azadî, serbestiyê bikevin binê fermanan, bibin peyayên hinekan. Welew ew fermandar Kurd bûna jî. Eşîrên wan jî, mezinatiya hev qebûl nedikirin, fena niha. Ji hev re serî neditewandin, natewînin. Bi vî awayî, di nava ometa Îslamê de girêdayî, pî di qeydan de man. Zimanê Erebbî bi semeda dîn di nava me de, kirin hukimdar. Bûn maşîkên hinekan.

Em xelkekî kevnare ne. Mîtolojiya me di devan de dastan e. Ji dexesiya Astiyagas, pergala hukumraniyê ji dest dan, Keyatî derbasî Farisan bû.

Bi ya Ebû Henîfe Dînawerî -nivîskarê *Dîroka Îslamê*- em Kurd zimanê Hz. Nûh Pêxember diaxivin. Em nijadekî bi paye ne. Em şerzan, lê ne şerûd in. Kes bela xwe di me nede, em bela xwe di kesî de nadin. Me her tim xwestiye di welatê xwe de di nava aştiyê de bijîn. Dewleta bajarvanî û şaristaniyê, şeşsed sal beriya Hz. Îsa bapîrên me ava kirine. Navê Împeratoriya wan jî Med bû.

Ji herêma bakurê Gola Urmiyê ji eşîra Rewadiyan yekî fena Silhedîn Yûsif Eyûbî ji me derket. Silhedîn cî û war li eniyên xaçperestan teng kir, ew t êk birin û Împeratoriya Eyûbiyan li

paytextê Misrê, Qahîrê danî. Dersdarê wî, apê wî Şêrko û bavê wî Eyûb bûn. Şêrko dersa leşkerî, bavê wî jî dersa civatnasî û filozofiyê dida. Dewlet çî ye, çawa îdare dibe ji wan hîn bû. Zanayên dinyayê ji dadwerî, merdî, duristî û mêrxasiya wî, navê wî danîn Siltanê Siltanan. Fileyên Katolik û Protestanan bi cildan pirtûk li ser nivisîne. Piştî dilovaniya wî, huvdeh zarokên wî yên ji damariyan, bi tevî zarokên apê wî Şêrko bi hev nekirin. Tifaqa wan xira bû. Dikrika nava wan felişî. Bi listikên Frengan, Erebi û Tirk bi şiyana sermiyandarê Frengan re di binî de bûn yek û hukimdariya Eyûbiyan bela kirin. Gava bêbext di hundir de be, ga di kulekê re derdixe! Frengan bi navê Otoman (Osmanî) pergaleka xulamîyê danîn. Osmanî berhemeke Frengan û xulamê wan bû. Padîşahên wan devşirme û bê huner bûn. Nikaribûn Osmanî îdare bikin. Îngilîstan rabû ew pergalê bê huner bela kir. Anîn di şûnê de îçoxlanên Dibistana Enderûn di şûnê de danîn. Îdareya dewletê kete destê van kesan. Tirkayetî welê tebayekî ye, di çembera dirokê de, şerê şiyanê, ji bona seltenetê, birayê xwe yê rastîn, bavê xwe, zarokên di landikê de kuştine. Zîhniyeta lawirane, dirende û bê wijdan, negihîştine qada merivahiyê.

Piştî dilovaniya Silhedîn û demekê dirêj, yên ji rojhilatê Asyayê hatibûn, di nava Eniya Silhedîn de man. Heya kurê Silhedîn Mîr Evdal ji desthilatdarî ket û Enî ket destê Çomez. Heya di 1330yî de Ocaxa Yenîçerî ava bû jî, ew Enî li ser navê ometa Îslamê di destê serbazên paşmayiyên Çomez ê Tirkmen de ma. Bi pêşkêşîya Çandiralî Xeyredîn Paşa, Hassa Mihafiz Alayî hat damezirandin û dûre ew wergeriya Ocaxa Yenîçerî. Di nava sedsalan de, ew Ocax wergeriya hêlîna xwînî, pêxwas, diz û tolazan. Di nava dewletê de bû dewleteke din. Ocaxa Yenîçerîyan, paşmayiyeke Osmanîyan ya herî kevn e. Ji ber ku ew Enî wergeriyabû eniyeke xwînî, pêxwas, diz û tolazan, bûbû eywana berjewendiyan, axura fitne û fesadiyê. Eslê serbazên Yenîçerî nedihat naskirin. Dibistana Enderûn ji teref Siltan Fatih ve ji devşirmeyên sêwî, nenasan ava bûbû, ew zarok dixistin dibistanê, xwediyên serayê bibêjim, rêveberên dibistanan

bibêjim, di hemêza xwe de dirûv didan wan. Bi awayekî bi xwe ve girêdidan. Bi wî awayî zarok hînê wan dibûn. Heya ew zarok dibû deh dozdeh salî, êdî bi wan ve girêdayî bû. Siltan jî ew lawik dikir qadroyê dewletê. Paşa, walî, mîr û kizîr. Eşîr, ate û ber li pişta wan paşayan tunebûn. Mîr, efendî, meriv û lêzimên wan, seray bû. Tîpên reşimî ji wan derdiketin.

Tîşteki ku van paşa û kizîran jê fedî bikira tunebû. Yê evên niha jî, eşîrek, havek wan ê naskirî an ateyek wan ê ku jê fedî bikin nîne. Loma jî pirr bê edeb in. Binê wan şil, bê esl û bê binyatin. Bilî jiyana ku dijîn, tîşteki wan tune, avrîxwir in. Naveke wan ê din jî “Sarayin Îçoxlanî” ye. Mistefa Muxlalî jî yek ji wan e. Van Îçoxlanên Serayê di eniyan de têkdîçin, lê di desthilatdariyê de biserketî ne. Ji ber ku giş gunekar û bêkes in, ji tirsan hev didigrin, yek car tîştên pîs dikin. Heya binê qirîkê di nava guneyan de ne. Di nava wê hezekê de, çiqas xwe dilebitînin, diçin xwarê. Ji bona di nava wê hezeka pîsîtiyê de nefetisin, hev digirin û xirabî dikin. Loma jî, hinekî zor bigihîştan wan, tawan dixistin stûyê sifilên desthilatdar û dest didan ser îdareyê. Lê timî, bi serayê ve girêdayî diman.

Li hember Ocaxa Yenîçerîyan, Siltan Selîmê Sisiyan (1761–1808) çare di Eniya Nîzamî Cedîd de dît. Rabû Eniya Nîzamî Cedîd danî. Di dorpêçana bajarê Aqqayê de, li hember eniyên Napolyon Bonepart bi ser ket. Serkevtineke bi nav û deng bi dest xist. Lê bi xedra Eniya Yenîçerîyan re, rûbirû ma. Di nava welêt de Yenîçerîyan bi zexelî, xasûgî, derveyî rewayê, li dijî Eniya Siltan Selîmê Sisiyan Nîzamî Cedîd pîjkir, derxist, zixt di birînan re kirin, xwepêşandan li darxistin, welat anîn nêzî şerê navxweyî. Gerenbole derxistin, bi top û mîtrelyozan Eniya Nîzamî Cedîd belawela kirin. Selîmê Sisiyan jî kuştin. Piştî çendik û çend salan, biraziyê Selîm, Mehmûdê Diduyan (1826) hat, eniya xwe geş kir û temamê Eniya Yenîçerîyan da ber top û mîtralyozan, di binê şûr re derbas kir. Lê gendelî, gemar û çekura dû Yenîçerîyan, hêna jî berdewam e. Ev eniyên ji çiptazî û pêxwasan hatibûn pê, her du jî yên Osmanî, serbazên wan bê eslên Enderûn, diyariyên Fatîh bûn. Di dîroka Osmâ-

niyan de, ev bûyera han fena: “Weqayî Xeyriye” hatiye nivîsîn.

Em gihîştin qirnê bîstan. Navê Osmanî derket: “Xeste Adam” (Kesê nexweş). Ev nexweşiya Osmanî bû qapsûn û teqîya. Paşmayiyên vê Enderûnê, li hember gelên di nava Osmanî de, heta li dijî hevalê xwe yên nava şer bêbextî, enîrîqe û komeke fitne û fesadiyê hêzeke çekdar gîhandin ser hev. Ew xasûgî û zexeliyên di nava Yenîçerî û Nizamî Cedîd de tunebûn, bi van re hene. Lewra ew defterên kevin di refikan de ji vana re man. Îro jî li miqabil gelê Kurd, tevî tiştên li ser zêde kirine bi kar tînin. Kilîtê xan û eywanên zexeliyê, tank û top, barûd û dinamît bi wan re. Ev eniya heyî, eniyeke ji xwînî û ji warisên Serayê pêk tê. Ew jî fena yên berê, macirê bêxwedî ne. Di Eniya Yenîçerî de gelac û fesad Qabakçî Mistefa bû, Îro jî dîsa yek bi navê Mistefa, lê wî Kemal jî bi navê xwe ve daniye û kiriye “Mistefa Kemal”. Xwe bavê Tirkan îlan kiriye, kiriye “Atatirk”. Îdarekirên vê Komarê zabitên Osmanî, avakirên Îtîhad Tereqî ne. Diz û gewendeyê Traqya û Balqanan in. Tenê ji gewetê re serî ditewînin. Gere em xwe hêz bikin yekîtiya xwe biafirînin û li dijî van lawiran têbikoşin.

Heya em xwe nedin hev, nebin hêz, kes me nahesibîne.

Gere em jî leşkerên xwe çêbikin. Hêvî hûn in.

Piştî qisekirina Ekrem Beg qediya, jê re li çepikan dan û Şêx Fexrî got: “Kek Ekrem Beg qala Silhedîn kir. Ezê piçekî berfire behsa Silhedîn bikim. Di dîroka me de Eyûb, Silhedîn û apê wî Şêrko xalên girîng in.

Di xortaniya min de, rojekê ez, apê min Şêx Semsedîn û Mele Evdilxefûrê Comanî li aywana apê min rûniştibûn. Apê min Silhedîn ji Meleyê Comanî pirsî. Wî jî weha bersiv da: ‘Wê demê her bajar dewletek bû. Bavê Silhedîn Necmeddîn li bajarê Diwînê desthilatdar bû. Wî û Selcûqiyên wê herême bi hev nekirin. Merivekî alim û ne tereftarê şer û pevçûnan bû. Eşîra xwe girt û hat Hewlêrê. Piştî çû Bexdayê ba Sedrîezem. Hal û hewal jê re got. Ew kirin waliyê bajarê Tîkrîtê. Birayê wî Şêrko jî bû serbazê eniyê. Eniya ku dewleta bajarê Tîkrîtê biparêze, ya Şêrko bû û serbaz hemî ji Rewadiyan bûn.’

Ezê niha malbata Silhedîn bihêlim û behsa Îmadedîn Zengî bikim. Bavê Îmadedîn Zengî, Kamil Beg, ji bajarê Zenge ye. Wê demê leşkerên Selçûqîyan davêtin ser bajarên Kurdistanê, yên bac nedidan. Ew talan dikirin, bûk, qîz û xortên wan di-nîn, qîz û bûk di bazaran de difirotin, xort dikirin kole. Zenge bajarekî wêranbûyî li rojhilatê Kurdistanê, nêzî Hemedanê ye. Wê demê Selçûqî diavêjin ser bajarê Zenge û kurê mîrê Kurd, Kamil Beg tînin û dîkin kole. Piştî îdareya Selçûqîyan serbazekî bi navê Memlûk, li Mûsilê eniyekî ji koleyan diafirîne. Navê wê datînin ‘Eniya Memlûkiyan.’ Piraniya Eniya Memlûkiyan Kurdên teslîmî Selçûqîyan nebûbûn, di herêma xwe de leşkerên wan hebûn, bi Erebb û Selçûqîyan re şer dikir, bace nedidan, ew bûn.

Di yasayên Memlûkiyan de, leşkerên wan dikaribûn bizewicin. Di nava wext de, Kamil Beg dibe qumandarekî jêhatî û bi hêz.

Navê kurê wî Îmadedîn e. Îmadedîn di şazdeh saliya xwe de, di navgirtinê (guraşê) de dibe yekane. Di hijdeh saliya xwe de, li ser piştê hespê di cirîtê de dibe yekaneyê şûr û mertal. Di bîst û yeksaliya xwe de bavê wî diçe ser dîlovaniyê û Îmadedîn dibe serleşkerê Eniya Memlûkiyan. Piştî Îmadedîn dibe serbazê eniyê, di nava eniyên Selçûqîyan, yên bi Xelifeyê Ebasiyan ve, dibe Eniya herî bi hêz, ya herî xurt. Îmadedîn leşkerekî bi huner e. Welê bi xwe ewle ye ku car car Bexdayê nahesibîne û zane qumaşê wan çî ye. Li gorî Bexdayê Îmadedîn Zengî bêrêtiyekî dike. Bang dîkin ku here Bexdayê. Hay li dek û dolabên wan e, naçe. Fermana girtina wî didin. Lê ew xwe nade dest. Diçe cem dostê xwe Necmedîn, Waliyê Tikrîtê. Necmedîn wî nade dest, nêzî du salan wî xwedî dike û heya şaşiyên Bexdayê rast dike. Dîsa Îmadedîn vedigere Mûsilê ser karê xwe.

Li Tikrîtê Zanîngeh heye.

Rojekê ji zanîngehê agahî tê dibêjin, ‘Kurê Mişawirê Xelifeyê Ebasiyan li zanîngehê qîzeke Rewadiyan tacîz kiriye.’

Şêrko pê dihesê. Yekî têra xwe bi qelafet û xurt e. Radibe diçe zanîngehê. Wî kurikî dibîne. Bêyî pê re qise bike, bi yek

derba şûrekî serê lawîk ji ser kiftên wî difirîne.

Agahî digîje Bexdayê. Xelîfe qasid dişîne Tîkrîtê û dibêje: “Bila Necmeddîn Eyûb eşîra xwe bigre û ji wir here. Nexwe dê eskerekî giran bi ser de were!”

Eyûb eşîra xwe amade dike û berê xwe didin Mûsilê. Silhedîn di rê de, li ber Çemê Dicle tê dinê. Digihîjin Mûsilê. Îmadedîn wan bi şanazî pêşwazî dike. Serayeke pirr mezin dide malbatê. Bîst û sê jinên qerwaş, hijdeh xulamên xizmeta malê bikin dide wan.

Eniya Îmadedîn bi eskerên Şêrko û serbazekî fena wî, sê carên din xurt dibe. Eyûb dibe şewirmendê Îmadedîn yê siyasî. Du-sê sal paşê, Îmadedîn davêje ser Helebê. Helebê distînin. Îmadenîn bi şev di xew de ji aliyê leleyê wî ve tê kuştin.

Çîroka Împeratoriya Eyûbiyan ji vir bilind dibe, heya Xelifeyê Ebasiyan yê Baxdayê navê Siltanê Siltanan bi Silhedîn ve datîne û xaçperest jî wî navî bi kar tînin.”

Şewket Begê Lîcî dostê dewletê bû. Piştî dewletê karê xwe bi yê fena wî qedand, ew jî fena Xetîb Begê Hezroyî şandin peniyê. Piştî çend salan mayîna Konyayê, vegeriya. Payîzekî hat Helhelê Mala Eme Çaçê ji xwe re titûnê bistîne. Gundî çûn balê şevbêrkê.

Behsa sirgûna xwe kir.

Dûre qala xwe, Xetîb Beg û Mistefa Muxlâlî kir:

Ez çûbûm Hezroyê mêvaniya Xetîb Beg. Ew şev Mistefa Muxlâlî jî hat bû mêvanê wî. Cilên sifil lê bûn. Min ji Xetîb Beg pirsî: -Çima cilên sifil li Mistefa ne?

Got:

-Tebdîlê qiyafet kiriye. Sih û çar roj li herêma şer, Çewlîk, Mûş, Diyarbekir û Sêrtê geriyaye. Çûye bi serekeşîr, şêx, beg,

axawat, alim û giregirên herêmê re daye û standiye. Tirk dibînin desteka şiyana Enqerê roj bi roj di nava civata Kurd de kêmîr dibe. Eşîr xwe ji wan dûr didin, peya zêde derdikevin çolê, diçin digîjin Şêx Fexrî. Baweriya civatê bi Enqerê nemaye. Samed, dibêjin “Enqere me dixapîne. Rojê qanûna bacekê derdixe û em nikarin piştî xwe di binî de rast bikin.” Loma jî li cî û warên asê, çiyayên bilind, dehlên girtî, hêviya gel bûye Şêx Fexrî.

Piştî şîvê Şewket Beg ji Muxlalî dipirse:

-Xetîb Beg dibêje tu li nava êl û eşîran geriyayî, te çî seh kir?
Mistefa Muxlalî:

-Qasî ez hîn bûm, hîn bîst sergerdeyên serhildêran, li Licê, Farqînê, Pêçarê, Gencê, Çebexçûr û Palo bizavên xwe didomînin. Piraniya wan li nava çiyayên bakurê Licê, di nava wan çiyayên asê û bi bend de ne. Li nava wan çiyayên de bi hêsanî dikarin eskerên me bixin dafikan. Yên daketine Binxetê, fena Yado Axa, Şêx Tehar, zaroyên Mala Cemîl Paşa û yên wek wan jî vana re çek û cebîlxane dişînin. Têlên têlqirafan diqetînin. Dibin asteng li pêşîya birin û anîna posteya dewletê.

Terefdarên Şêx Seîd li herêmê, li xwe vearqîlîn, şaşiyên xwe dîtin. Poşman bûn. Sedî sed gundiyan nexwende û xêşim bûn. Bi ya min, kesên vê herêmê, dewra çend qirnên berê, dema kovîtiyê, koletiyê dijîn. Xwarina wan garis û ceh e, genim bi destê wan bikeve dibin eşqiya. Kovî, negihîştine asta merivatiyê. Nehatine terbiyekirin. Perwerdeyî nedîtine. Ji şîûra millî dûr, xwenaskirin bi wan re nîne. Fena sewalên li çolê ne. Merovatî îdrak nekirine. Vana fena colên pez in, meriv nikare navê Kurdayetî bi wan ve deyne. Hebûna wan bi çapekî gilgil, elbekî ceh ve girêdayîye. Ew vê jîyan dizanin. Komar çî ye, pergal çî ye, nizanin. Çiyayê lê ne, piştî wî meraq nakin. Naxwazî hîn bibin çî li piştî çiyayê wan heye. Piraniya tebayên van çolan, deşt û zozanan ev in. Xapandina wan pirr hêsan e. Xelkekî li vê kuncika dinyayê hatiye terikandin... Haya wan jî hûner qet nîne. Bazirganiyê nizanin. Ji ber nebûna rêyên mezin,

hatiniyên ziraetê li bazaran nayên firotin. Ji lîmanên deryayî dûr in. Li dinyayê çî dibe, çî nabe, hay lê nînin. Helbet binaseya Osmanî heye. Ji bona bajarvaniyê bînin van deran, Mîriyên Osmanî, ne dibistan, ne jî îmkânên din anîne. Li vir, jîyan xav û rijî ye. Hem gund, hem jî navçe di vê rewşê de ne. Tenê ji zilm û zorê, ji qewetê re serî ditewînin. Loma jî yên çek di destê wan de, li ser wan zal in. Ji çek re îtaetê dikin. Çekdar jî vê xala qels dizanin. Li hevalbendên dewletê tehdâyê dikin. Ji ber vê, ev gelê xwenenas, di nava du agiran de, şaş bûye, nizane çî bike.

Benê gundekî cîran û li rojavayê Zengê ye. Ne avî, gundekî bejik û req e. Bilî çend zeviyên dora gund yên bejî, tu dehl û baxçe lê nînin. Genim, ceh, nîsk û nokan diajon. Lê ku ew sal baran nebare, halê wan yê helawçîyan e. Yê Mihemed Elî jî bav jê re tişteki nehîştîye, du pelikên bejî û çend darên bihîvan di nav de. Hatina wan pelikên axê jî Mihemed Elî xwedî nake.

Benî mirîdên Şêxê Hezanê ne.

Îndikê Benî jî dûr, lêzimê Reşît Keya ye. Navê Îndo yê rastîn Mihemed Elî ye. Lê gundiyên wî jê re digotin ‘Îndik’ an ‘Îndo.’ Mihemed Elî û Sedîqeya xwişka wî jî bavê xwe sêwî mane. Fe-qîr, tişteki wan ê pê xwedî bibin tune.

Li eskeriyê Mihemed Elî dane Mûşê.

Çend meh piştî mayîna eskeriyê disêwire: “Ez eskeriyê bi-qedînim, ezê çawa xwe û xwişka xwe xwedî bikim?”

Pawaniya wî ew şev li ber depoya cebilxaneyê ye. Diçe pawaniyê. Dêna xwe dide bihar e, hewa pirr xweş, ne sar, ne jî germ e. Meriv kare bi saetan li ser hev rê bimeşe. Tifînga dewletê di mil de, têra xwe berik jî di rext de. Potîn û kincên eskeriyê jî salekê îdare dikin. Îndo dibêje “ji vê çêtir!”. Pawa-

niyê diterikîne.

Serî bi heyrana lîngan.

Berê xwe dide çiyayê Mereto, yê rojava. Zane Pasûr li pişt çiyayê Mereto ye. Deştê Mûşê derbas bike, ji çemê Miradê bibuhure digîje çiya. Ku gihîşt çiya, tabûrekî eskerê reş were nikare Îndo bigre. Di du şev û rojekê de digîje gundê xwe Benê. Gundî pê dihesin ku Îndo tîfînga dewletê yê Meedil bi tevî rext û rişme aniye.

Îndo bû firarê dewleta Îsmet û Atatîrk. Hem jî ji eskeriyê. Bêbextiya dewletê, ji pawaniyê tîfîng revandin, îxanet e, bîna wê aliqandine. Îndo vê dizane. Lê vê neke, ji eskeriyê were dê çi bike? Loma wî jî mirin daye ber çavên xwe, giyan kiriye kîsîkek û bi nava eniya xwe ve kiriye. Ev firsend bi kar aniye. Êdî çend roj jiya, jê re kar e. Feqîrî ye. Hîn ji eskeriyê xistiye hişê xwe, dê bi vê tîfîngê li serê riyan bisekine, rêwiyan, karwanan bişêline. Îcar, ew kar bi yekî tenê jî nabe, ji xwe re li hevalan digere. Yên wan karan dîkin, li herêmê hene. Zoxbirîmî, Îndarî, Şêxanî û vir de wê de, kesên tekane, fena Yasîne Dedaşî, Ehmoyê Qeliştî, Mihoyê Harûn û hwd.

Bihar e, gul û kulîlkan vedane. Nermîk bi hev re diaxivîn, bilî wan kes nabihîse. Di wê meha gulanê de, bîna nesrînê şêr û pîling dixewê. Ji kaniyên direwîn jî bi cuhan av diherike.

Li Pêşêkevîr, Feqî Elî ji deştê Amed û Farqînê, heya bigîje Pasûr, herêma Qewmê Çiyê, di alîma wî de ye. Eşîra Badikan eşîra kalikên wî ye. Pismamên hev in. Ne tenê di nava mirîdên mala Bûkarîk, di temamê herêma de tê naskirin. Bi xûyê xwe, xwe daye naskirin. Mele, dostê cotkar, feqîr û gundiyan e. Bi mezînan re mezin, bi piçûkan re piçûk e. Di hişê wî de ne dehl û rez, ne jî çar parçe milkê avî heye. Keçikeye kezîdirêj, bejna wê fena taya binefşa stûxwar, şilfa rîhanê heye. Keçek bi qeda û bela ye. Navê wê Kurdistan.

Elî li herêmê biçûya Benê li mala Reşî Keya, li Kerwesê li mala Mihemed Keya, li Hezroyê li mala Xetîb Beg dibû mêvan. Li kî bûbûya mêvan, hemî gundî dihatin balê. “Kekê Ezo ye,

meleyê mintehî ye. Lê ji bona meletî nekiriye, navê Feqîtiyê pê ve maye. Di riya azadbûyina welêt de, ji dilê sê birayên wî xwîn vala bûye. Rika wî bi dewleta Atatirk û Îsmet re heye. Wî jî daye ser wê rê, yan atar yan batar.”

Feqî Elî li Binêzinar li nava rezê xwe, bala xwe didê Îndo jêr de tê.

-Selam û eleykum.

-Eleykum selam.

Elî dibêje:

-Kêzîn bike Mihemed Elî.

Mihemed Elî tê li siya mehşêlê rûdine. Piştî xweşîdayina hev, Elî jê dipirse:

-Te ev tîfing ji ku aniye Mihemed Elî?

-Ji eskeriyê.

-Ji eskeriyê?

-Herê, ji eskeriyê.

-Yanê tu ji eskeriyê reviyayî?

-Herê, reviyam.

-Ji bona çi?

-Ji bona tîfingê.

-Ji bona tîfingekî tu ji eskeriyê reviyayî?

-Herê wele.

-Te tirredînîti kiriye, Mihemed Elî.

-Apê Reşît Keya jî got; tu tirredîn î.

-Reşît Keya rast gotiye. Tu tirredîn î. Hem jî tirredînekî bêhesab. Ji bona tîfingekî tu ji eskeriyê reviyayî, Mihemed Elî. Ne şer heye, ne ceng. Te yê eskeriya xwe biqedanda.

-Çima, nehêja ye?

-Tu lawê bavê xwe tenê yî. Tiştê were serê te, ocaxa bavê te kor dibe, malmîrat. Em jî bûne firar. Lê ne ji bona tîfingekê. Armanceke me heye. Te ji bona tîfingekî... Tuyê pê çi bikî?

-Ezê pê îdara xwe bikim.

-Îdara xwe?

-Herê.

-Çawa?

-Ezê karwanan bişêlînim.

-Di siya kê de?

-Ezê hinekan bibînim.

-Mezinên me dibêjin, bi vê qûnê tu nagihîjî Meyqûnê. Lê ez wisa nabêjim, dibêjim tu bi vê qûşê nagihîjî Mûşê, Mihemed Elî. Ji bona debara xwe, tu karibûyî fena çiyayiyekî herî li deştê paleyî, cotkarî, li Diyarbekirê êrxatîyê bikî. Te baş nekiriye. Tu bi serê xwe dilîsî.

Hinekî din mijûl bûn. Ji axaftina Îndo, nezanî dibarî.

Di dawiyê de her du ji firarên dewletê ne. Cîranê hev û ji qicikîyê de hev nas dikin. Bi ser de, Îndo lêzimê Reşît Keya û havê Reşît Keya ji dostê mala Hecî Mehmûd e.

Tiştên Feqî Elî û Îndo bi hev re parê bikin, ji eynî herêmê û firarîbûna wan e. Têkiliyên wan qels bin jî, hebûn. Li çiya, serê kaniyan bi hev re rûdiniştin, nan û av bi hev re dixwarin. Tiştê Îndo bifirota Feqî tunebû. Lê tiştên Îndik ji Feqî Elî hîn bûbûya gelekî bûn. Feqî Elî di têkiliyên xwe û wî de mesafe dadanî. Îndo nezanekî bi cesaret bû. Her çiqas Feqî Elî di nava mijûl-bûnan de ew şîret bikira jî, di guhê wî yê çepê de diket, yê rastê de li ba dibû. Yekî hişê wî di hûrê wî de, belkî ji piçekî berjêrtir bû. Zikê wî têr bibûya, ji navokê û berjêr dihizirî.

Endamê civata paramayî, nezan, lê gundiyekî nehs û xasûg bû Îndo. Feydeyên xwe zanibû. Ji zanabûna berjewendiyên civatî, bi misasan, werîsan dûr bû. Ji bona bigîje zanabûneke civatî an netewî, divê çend kêl xwê bixwara an jî çend qirn di ser wî re derbas bibûya. Pêyên wî mezin, her yek qasî derxûnekî bibêjim an lekanên berfê nizamim, sol ji lingên wî re nedibûn. A rastî ling nebûn, derxûnên mala Meta Çaçanê bûn. Ser û sinçeyê wî ji xurê, tehl, ne xwînşîrîn bû. Di dev de diranên kerîkbûyî, fena qûçeka xanzûr bavêjin ser hev bû. Li wan çolan fena Feqî Elî firarê dewletê bû. Lê yek ji bona tifingekî, yê din ji bona welatekî.

Mezinê bera mala Receban Mele Ehmed, destûrnameya wî ya şêxîtiyê hebû. Şêxekî bê mirîd bû. Hinekan şêxîtiya wî dipejirand. Hem mele hem hecî û hem jî şêx bû. Gundîyan ji wan re digotin “Mala Hecî Ehmed”. Şêx Ehmed merivekî zane, alimekî rastîn bû. Tenê we’z nedida, hem mêrên Zengî û hem jî pîrekên Zengî şîret dikirin. Timî fena Ereban fistanekî spî yê dirêj li xwe dikir. Havîn û zivistanê fistan lê bû. Heke Şêx Ehmed bidîta bûkekê an qîzekê bi şaşî bizinê an çêlekê didoşe, jê re digot:

“Na qîza min na. Ji bona pîn li satil nede û nerijîne, guhanên wê nerm bibin, pêşî golik gocî bike û çêlekê di kêlekê de bidoşe.”

Lê Şêx Ehmed ji derdê zarokên xwe, Cemîl û Emer, ketibû elemanê. Gotin di serê wan de nediçû, serhişk û tirredîn bûn. Çi tiştên nelirê hebûna, zarokên wî dikirin. Doxînsist tu bibêjî doxînsist, çavlider tu bibêjî çavlider bûn. Hişê wan ji navokê û berjêr, di binê navoka wan de bû. Di nava gund de navê wan bi doxînsistiyê derketibû. Bilî wê doxînsistiya wan, fitne û fesadê gund jî ew bûn. Bavê wan li mizgeftê, ser tehtên quleteyn, li ode û eywanan ji gundiyan re behsa başî û qencyî, hevaltî û biratiyê dikir, zarok û neviyên wî jî di nava gund de çawa şer û pevçûnan derxin, fitne û fesadî dikirin. Navê wan bi nebaşî derketibû. Çi bigota, bilî nezan û tawtawikan kesî bi wan bawer nedikir. Hingê Şêx Ehmed ji ber wan îlellah kiribû, zewt li wan dida, nifir li wan dikirin. Êdî bi lawan û neviyan nikaribû, xwe davêt bextê Xwedê û digot, “Ez dexlê te me, Rebê Reban, giyanê min bistîne, ez ji van lawiran bifilitim. Wey Rebî, tu topekî ji ezmanan bi ser vana de bireşînî, ez ji wan pak bibim. Ev çi bobelat e we bi ser min de anîye, hey hewar.”

Rojekê, fîstanê spî li Şêx Ehmed, bi piyên xwas, di ber dezgeya Moşê ya Çûlagiyê re, di ber mala Evdî, di Rasteya ber mala Çûlagan, bi riya taxa Kirdan de, bi bayê bezê baz dida. Ba li fistanê wî dide û fistan pê de fena meşka pifkirî rep dibe.

Wisa bi xar bez dide. Li pey xwe nanêre, kes para negîje. Nedigot pîjekî, çîqilek, kelemek, stiriyeke di piyên min de here. Di wê beza wî de, li ser rê Nadirê Nadir, mêrê Meta Eysê jê pirsî:

-Mele Ehmed ku da, wisa pêxwas baz didî? Pij mîjekî di piyên te re neçe.

Bilî ku raweste, bersiva Nadir da:

-Ez li dû dewleta xwe baz didim.

Heya Nadir got:

-Kîjan dewlet?

Şêx Ehmed bi piyên xwas ji ber çavan winda bû. Di Taxa Kirdan de gihîşt Serê Xirban, binê Rezan. Li wir rawestiya. Hinekî li pêş, li rêya Embarê, Mewêrekê, Mexer, li palê Silqan, Girê Kankolê nêrî, bi çavên belismayî para zivirî.

Nadir li ser riya wî û dîsa jê pirsî:

-Te dewlet girt, Mele Ehmed?

-Ez negihîştim.

Hîn Mele Ehmed sax bû, Cemîlê lawê wî li binê Gola Licokê, nava zewiyê Xanê de bi yek guleyekî hat kuştin. Gule ji ku hat, çawa lêket, ji ezmanan an ji nava lema dirikê, pey dara gûzê, dîdar tunebû kî pê ve da. Gundîyan digot, "Gava Mela Ehmedê bav çû ser termê Cemîl, serê gopala xwe kuta û got; "Ez ji te filitîm, careke din jî te nayînim bîra xwe." Bavê wî jî jê razî nebû. Lewra yekî çavpîs bû. Ji kîjan qîzî, jinî re çî gotibû, gundîyan dizanî. Kes jê xweş tunebû. Çem û çem çû, kes ji bona wî rojekê neket girtîgehê.

Digotin, di nava çem de an di nava seda bamiyan de dest avêtiye jina filankesê. Hinekî gundîyan digotin mêrê jinikê ji binê meşêlê, hinekan jî digotin ji nava baxçeyê biyokan, hinên din jî digotin ji pey qurmê wê gûza qirase, ji nedîtî ve pê ve daye.

Mela Ehmed ji bona zarokên xwe re digot: "Ez ûcaxkora. Wey lawo, şima marî ra viranêrî, vergî ra veyşanêrî bê." (Ez ûcaxkor im. Wey lawo hûn ji mar tazîtir, ji gur birçîtir bin.)

Ezîzê lawê Cemîlê ku ji nedîtî de topa Xwedê lê ketibû, li bavê xwe Cemîl çûbû. Destê xwe dirêjî jina gundiyeke kiribû,

fena bavê xwe, mêrê jinikê jî gule bi destê wî ve danîbû, destê rastê şikandibû, seqet hîştibû. Ev Ezîzê kurê Cemîl, ji gelaciyê, pilîloyê, vilingorê re, bîre bîr bû. Karibû du gundan, bajaran bera hev bide. Dibêjin, “Kirasê çavnebaran, her tim kin e.” Ezîz jî ji wan kiraskinan bû. Di nava Erdê Mezin de şêgun av dide.

Tifinga Îndo çeprast li mil, ji çiya de tê, pate li Ezîzê neviyê Şêx Ehmed dide:

-Pate Ezîz, tu avdanê dikî?

-Pata te. Herê avdanê dikim.

Berya Îndo, yanê Mihemed Eliyê Benî tişteki din bibêje, Ezîz:

-Kirîv, were rûne em cixareyekê bikşînin.

Jixwe Îndo li mijûlayî digere, derbasî binê darbihîva piştî cuha avê dibe, di siya darê, qurmê bihîvê de tilûnc dide. Piştî xwe dide û tifinga Meedil li kêleka xwe ya rastê datîne.

Delingê şelwarên Ezîz hilkirî, pêxwas e. Bêra xwe di ser dîba avê de diçikîne, tê di siya dara bihîvê de li ba Îndo rûdine, qutiya cixarê dirêjî Îndo dike. Piştî cixare vêxistinê, Ezîz jî Îndo re dibêje:

-Mehme Elî, li xwe miqate be!

Îndo vediciniqe:

-Çima, min çi kiriye, Ezîz?

-Ez pê hesiyame, Feqî Elî gotiye ezê Îndo bikim nîşana gu-
leyan!

-Çima? Di nava min û Feqî Elî de tişteki neqewimiye.

-Ez nizamim! Wisa hat guhê min!

-Ji ku?

-Çi zanim, yê herî dawî pê hesiyaye ez im. Di nava gund de, tenê behsa kuştina te ye.

Îndikê evdal. Zarokekî jî karibû wî bixapîne. Ji nezaniyê bihustekî pêşiya xwe nedidît. Di nava lepên gundiyekî xasûg, çardeh rovî di hişê wî de baz didin, teriya yekî li ya din nakeve. Îndo jê re goga listikê ye. Di cî de bawer kir. Fena pisînga bi çêlikê mişkekî xêşim bilîze. Ezîzê Cemîl domand:

-Eger tu ji min bawer nakî, here li gund bipirse.

Tiliyên Mihemed Elî, pardon Îndik di dev de bûn çemçikça malêzê. Lalîgan lalîgan li Ezîz nêrî.

Ji bona bi awayekî kone heyfa xwe ji Feqî Elî bistîne, Ezîz û hin gundiyên ku xereza wan bi Feqî Elî re hebû, di nava xwe de axivîbûn, gotina xwe kiribûn yek. Dixwestin safikî û xeşî-miya Îndoyê Benî, sêwiyê bêxwedî bi kar bînin.

Di meseleya nepixandina Helê de, Feqî Elî demançe bera bavê wî dabû û Ezîz birîndariya bavê xwe Cemîl ji bîr nekiribû. Loma jî Ezîz, xeşîmekî fena Îndo, firstand didît. Ezîz û yên xerezdar, bi ken ji hev re digotin:

-Çima na. Emê nezanekî fena Îndo li ku bibînin?

Gundiyên xasûg, bi dek û dolaban, nezanekî fena Îndo bixapînin, heyfê ji Feqî Elî bistînin.

Ji wan re, bi çoveke zirav, di berfê de, kuştina çend kewan bû. Ezîzê neviyê Şêx Ehmed an mele Ehmed, nêçîra xwe zift kiribû, didît Îndoyê evdal ketiye çî rewşî. Qutiya cixarê dirêjî Îndo kir û wî jî çend cixareyên din ji qutiya Ezîz pêçan.

Bi rojava re Îndik ji cem Ezîz rabû, bi wî hişê xwe, di nava xiyalên kûr û dûr de, gelek silbûyî dê bisêwiriya, lê nizanibû, hişê wî belawela bû.

Tiştên Ezîzê neviyê Şêx Ehmed ji Îndik re gotibûn, rast an direw bûn, Îndik li ser nedisêwirî. Çawa sofîyekî mirîd gotinên şêx dipejirîne, wî jî wisa qebûl kiribûn. Îndik tînedigihîşt, vir de wê de bipirse, ev tiştê Ezîz jê re gotin rast an direw in. Neyartîyeke, kîn û qudreke wan bi Feqî Elî re heye an na. Yekî fena Ezîzê lawê Cemîlê Şêx Ehmed, rast dibêje an neyartiyê bi Feqî Elî re dike.

Ezîz gotibû: Îndo li xwe miqatebe!

Ew axaftina wan hemî li alîkî, ev hevok li alîkî. "Îndo li xwe miqatebe..!" Ev hevok çend car di hişê Îndo de zimiya, çend deng li ser hev vedan. Xwe bi xwe: "Xwedê jê razî, ez haydar kirim. Nezîr jî tişteki nêzî vê ji min re gotibû. Lê ez tişteki din sêwirî bûm."

Di nava van xiyalan de Îndik gihîşt Çirikê. Li keviyê golê, li ser tehtek fireh, di binê sênc de çarmêrkî rûnişt, tifinga xwe

spart hemêza xwe, tûrikê xwe deranî, qelûna xwe ji titûna fir-
dik dagirt, pûşî da ser kevira heste, bi hesteyê Kurmancî çar
car li kevir da, cara pêncan pûşî gizgêrik girt. Ji hêrsan, wisa
helm li qelûnê dida, piçek dûmana wê titûna tehl bernedida,
temamê dûmanê di nava dil û cegerên wî de xerq dibû. Di
hêlekê de dûmana wê titûna tehl dibeliand, di hêla din de ava
çem ji diyarê wan zinarên gelme çir dida. Wî dengê avê giyanê
kesên kovî jî kedi fikir. Li pêşberê çir, dengê şîrîna avê, kuştî-
na merivan, kuştina çûçîkek, çivîkek jî ji meriv re gune dihat.
Lê Îndo dengê çirîna avê nedibihîst. Li wir, li keviyê wê avê.
Îndo çar an pênc qelûn dagirtin.

Çend roj li wan deran fena yekî şev lê bigere, geriya.

Dîsa Ezîzê neviyê Şêx ew dît û jê re got:

-Em zanin te li Zoxbirîmê nîşan bi keçîkekê re daniye. Heya
bi şêlandina serê rêyan tu qelenê wê peyda bikî, dê sal bikevin
navê, porê te spî bibe. Filan jinebiya gundê me li gorî te ye.
Ew jî dixwazin Feqî Elî were kuştin. Heke tu Feqî Elî bikujî, ez
soz didim te, ezê wê jinebiyê belaş li te mar kim. Ez bi birayên
wê re axivîme, ji min bawer be. Keflê wan ez im. Jixwe hûn
hev dibînin, beriya ew bi te ve deyne, piştî wî ket te, pê vede,
geber bike.

Gotinên Ezîz ketin hişê Îndo. Çû birayên jinebiyê jî dîtin. Bi
wan re jî axivî. Bilî here Zoxbirîmê mala dergistiya xwe, şand:

-Ez nîşanê xira dikim.

Ji Îndik re maqûl bû:

-Bêbextî nebe, ez nikarim bi Feqî Elî.

Îndik ji mirinê ditirsiya. Niyeta wî û mirinê tunebû. Xwe
hazir fikir çawa, bi kîjan bêbextiyê Feqî Elî bikuje.

Biryara xwe dabû, dê Feqî Elî bikuşt. Lê çawa? Gotina
“çawa” ricif dixistin hinav Îndik, ditirsiya: “Lê ku ez pê ve dey-
nim û tifinga Meedil neke der?” Awayên bêbextiyê dianîn bîra
xwe. Biryara xwe dabû, ku Feqî Elî şiyar be, fen û fatûlên wî çî
dibin bila bibin, nikare Elî bikuje. Tenê di xew de kuştina wî
hêsan e. Kuştina Feqî Elî di xew de ket hişê Îndik.

Serbazê Qereqola Girê Şewatin, Evdilqadir Başçawîş yekî gir ê qirase bû. Pirr dixwar. Karibû elokekî û du dikên qoqo bi hev re fît bavêje û dora devê xwe bi enîşka xwe paqij bike. Xwarin bê alkol nedixwar. Şûşeya araqa girekiyan Êzo an jî şeraba sor, timî di xurcîkê de û di terkiya hespê qedene de bû. Temenê wî dora sih û heşt, çil û pêncan de bû. Lê ji alkolê gerdena wî nepixîbû, barê kerekî bez pêve hebû. Ji xwarin û vexwarinê, zik lê bûbû meşka pifkirî, daholê Mehmîkê Mirtîb. Hingî hûrmezîzin bû, bi wî qelafetê gir jî bi teqlîkan bi rê de diçû. Sê eskeran ew bi zorê siwarê qedene dikirin. Yekî bi hefsarê hesp digirt, yekî zengû digirt û yê sisiyan jî piyekî wî dikir zengûya zîn, bi ya din digirt û ew bilindê ser piştê hesp dikir. Heke hesp qedeneyê Êris nebûna, hespên cem me nikaribûn wî hilgirin, ji merivan bêtir, fena hirçekî çiraya pašîn bû.

Macirê Qafqas, esl û feslê wî nediyar bû. Berdana sinbêlên wî fena yên Adolf Hîtler bûn. Li piştê Licê, gundê Extîgan, bilî ji ser piştê qedeneyê xwe dakeve, gundiyên ku eskeran girêdabûn û xistibûn rêzê, jipara, bi demançeya Berabêl bera kortika her heft gundiyan dabû û li pêş çavê jin û zarokên wan, ew di erdê re dirêj kiribûn. Jinên wan jî bi xwe re biribûn. Piştê gundiyan di gelîyê nava Şaxorê û Mûrtezan de cendekên wan ê seysebatbûyî dîtibûn. Ev bûyer li nava herêmê belav bû, saweke Evdilqadir Başçawîş ketibû ser gelê herêmê. Dema bigota: “Wa ye Evdilqadir Başçawîş hat” gundiyan xatirê dawî ji zarokên xwe dixwest û hîn diçûn meydana hêwrê. Lewra di vegera wan a malê de şik hebû. Xelkê herêmê navê wî danîbû: “Başçawîşê Qesab.” Yekî zirto, zû sû dibû.

Ev Qumandarê Qereqola Girê Şewatin, ger ne li cergê bûya, bihata Qereqolê, bi pazdeh bîst eskerî re ew êvar lenger davêt Helhelê, diçû di mala Sehle Keya de dima. Heya sibê wan eskeran pawaniya wî dikir, wî jî kayina xwe bi jinebiyan re dianî. Li herêmê bûbû nêriyê fal, conegayê nexesandî. Bêedebiya wî

nava erd û ezman tijî kiribû. Gundiyên bê çek û sîleh, bê pişt û xwedî, nikaribûn tu havilê pê bikin. Ketibûn belaya wî û nizanibûn çi, çawa bikin ku jê pak bibin. Bê çare, bê xwedî û bê xwedan bûn.

Wê jinebiya Mûşî ku macira eskerê Êris, ya tapê Qersê bû, digot: “Oy oy li min xerîbê, oy oy li min xerîbê, Xwedê neke kes bê xwedî bê.”

Bîna bawesîrê di dev de, alkol û mirara devê Başçawîşê Qesab, ne ava kaniya Helhelê, ne ya gola Baqaşê û ne jî ava çem û kaniyên Pêşêkevir pak dikir. Zilma wî ji sînoran bihuribû, nava gelî û bêwaneyan dagirtibû.

Feqî Elî li Cebariyê, lê dihat û diçûn. Çend caran xwestibû wî geber bike, lê digot: “Ji bona gund neşewitînî û gundî penî nebin, bi çol û çiyane nekevin, seysebat neyên serê wan û zarokên wan, di şikeft û kunikên çiya de perperîşan nebin, divê ez rêyeke din bibînim.”

Rojekê li pêş malê rûniştî ne, Ezîz ji kekê xwe Feqî Elî re got:

-Mehmeseyn behsa wî Başçawîşê kûçik ji min re kir.

-Seyekî har e.

-Ezê wî geber bikim.

-Bila kes nizanibe te kiriye.

-Ji kuştiniyê jî buhartiye.

-Bi tevdir be.

-Tu ji min re bihêle Keko.

Ezîz rext û rişme girêdan û bi tariya êvarê re ji mal derket. Bilî Kekê wî kesî nizanî Ezîz bi ku de çû. Li deşta Diyarbekirê, şevêkê li mala apê Hemo ma. Şeva duduyan, bi elenda sibê re gihîşt mala apê xwe Hecî Emer. Destê apê xwe maçî kir. Ezîz ji jinmama xwe Fitê re got: “Du-sê nan ji min re amade bike, ezê herim”. Rabû xatir ji wan xwest û derket.

Payiza pêşîn e, xezamê reng daye çolê, daran pel neweşandine. Heya bû ronî, Ezîz gihîşt Binêzinar, ser kaniya Kewan. Bi derketina tavê re, dûrbîn da ber çavên xwe û li Qereqola Girê Şewatin nêrî. Bilî eskerên pawan ku li holika diyarê Girê Şewatin bûn û çend eskerên li derdora Qereqolê tiştek ne xuya

bû. Seh kir ku Evdîlqadir Başçawîş di cergan de ye. Lewra yek hespek jî ne xuya bû.

Hinekî sêwirî ku here Benê apê Reşît Keya bibîne. Dîsa ji xwe re got: “Dev jê berde, ez karê xwe biqedînim dûre.” Tema-mê şevê meşiyabû û westiyabû. Çû diyarê Gelme, di refikeke zinar de ji xwe re balîfek ji çilo çêkir, di binê deviyekî de da ser qondaxa şeşxaneyê û serî danî. Berêvarê xewn dît ku Qero bi-riye dê li ber kaniya Qerisî bişo. Kejê û biraziya wî Eyno li binê kaniyê hiriyê dişon. Ji wan dipirse: “Ew çi hirî ye hûn dişon?” Kejê tenê lê dinêrî û şîrîn şîrîn dibîşirî. Gerdeniya jê re aniye di stû de bû. Ji piraniya porê dirêj, guhar ne xuya bûn. Biraziya wî Eynê bi ken got: “Hiriya cihêzê xuça Kejê ye. Dê doşek û naz-balîfan çêke, apo.” Lê bi qedandina kena biraziya wî re şiyar dibe. Roj zivirî ye, ji çengê zinar ne xuya ye. Tavê li camekanê Zengê daye, diçirisin. Lê di siya zinar de qerimî ye. Tevzik dan xwe. Birçî bûye. Xurcîk vekir û xurîniya xwe kir. Dîsa bi dûrbî-nê li qereqolê nêrî. Tiştêk ne bedilî bû.

Ew şev li Guhara Heydo, şeveke din li Tehta Kelê û şeva sisiyan jî li çala pišta Kevira Piştiyan raza. Her ku radibû, heya ronî bûya, dûrbîn li ber çavan û li Evdîlqadir Başçawîş dinitirand. Di wan sê rojan de, ji xalanên wî yên Helhelê, bilî Ehmedê Mehîrê, kesî ew nedîtibû. Qewêtî lê kiribû ku ji devê xwe dernexe. Ji diyarê Bitmayê gihîşt Girê Cehtirê û dûrbîn da ber çavên xwe. Dît qefleyekî eskerên siwarî di serejêra Xaçekê de daketin, gihîştin Mêrga kaniya Mûrto. Baş bala xwe dayê. Evdîlqadir Başçawîş li pêşiyê û ziftiyên wî li dû bûn. Ezîz di newala Kurpişkê de heya gihîşt Qorîreşo, esker jî Gola Baqaşê derbas bûn û gihîştin pišta Bêwaneya Corco. Heya ew gihîşt Tehta Kelê ya Duduyan, eskerên siwarî di binê Dêrê de, Xirbê Mala Dawid derbas kirin û gihîştin Hemrewata Hecî Wisif. Heya ew gihîşt Qorîqoço, Evdîqadir Başçawîş Gola Dehlê der-bas kir û ket rêya nava Zeviyê Balo û Erdê Şimo. Heya ew gihîşt Milê Gomê, Evdîlqadir Başçawîş û esker jî gihîştin nava gund. Heya Ezîz gihîşt pišta Dêstefar û Hecilhelânê, kortala zinarê Qero, ciyê kemînê, Evdîlqadir Başçawîş li ber mala Sehle Keya

peya bûbû, li diyarê xanî nazbalîf li ser kursiyê danîbû. Ciyê rûniştibû pirr bi keys bû. Gava ecelê kurmorî were, baskên wî tîn. Evdiqadir jî hilperikîbû jor, kayina êvarê disêwirî çî?..

Herçî ezîz e, Xwedê Teala nêçîrê wî anîbû ber linga. Jixwe di mala Sehle Keya de, li pêş malê, ser siqalê an diyarê xanî, ferq nedikirin. Tenê bila neketa hundir, ji wî re bes bû. Ezîz wisa cî eyar kiribû ku ew ji wan ciyan li ku baya di alima Ezîz de bû. Heya hezar û pêncsed mîtroyî, Ezîz bi tifinga xwe ewle bû.

Ji bona dengê tifingê dûr neçe, bi huner, gurzekî çiloyê terr li lûleya tifingê xweşik pêça, gurzekî din jî kir bilûr, devê lûleya tifingê xist nava wê bilûrê. Bi wî awayî hem dengê ji tifingê derê difetisand û hem jî dûmana ji devê tifingê derê, dê di nava gurzê çilo de winda bibûya. Carekî du caran nîşan girt, mesafe pîva, geza nîşanê eyar kir û dîsa nêrî. Di erdê de hezar, bi çûndina gule, nehse dîtroyî hebû.

Evdilqadir Başçawîş li ser sifirneka xaniyê duqat ya pêş xanî, berê wî li Qabilo bû. Xaniyê duqat, pêşiya xanî jî tîra xwe bilind bû. Sehle Keya, Mehmeseynê Emeçaçê, Mehmeseynê Nislikê û yekî ku Ezîz ew nas nekir li aliyê rojavayê Evdilqadir Başçawîş li piya bûn. Guleya Ezîz bavêje, heke li Evdilqadir Başçawîş nekeve, di aliyê rastê de here dê li Mehmeseynê Nislikê, di aliyê çepê de here dê li Mehmeseynê Emeçaçê bikeve. Bekçiyê gund, Seferê Bafîle di derenceya ser siqalê de, sênika fincanên qehwê anî û bela kir. Evdiqadir Başçawîş bi binika fincanê girt, binik li ser sêniya darê sêpê danî, bi çemilkê fincanê girt û qurta ewil li qehweyê da. Di wê gavikê de, fena kîso stûyê xwe ji qalikê derxe, wî jî wisa qasî bihustekî serê xwe bi pêş de da. Di qurta qehwê ya duduyan de, Ezîz tilî kişand. Gule di guhê rastê de ketê, di guhê çepê de derket û bihurî. Fincana qehwê ji destê Evdilqadir Başçawîş pengizî, ew bixwe jî di sifirnekê xaniyê duqat de gêr bû xwarê. Pêş xanî tîra xwe bilind bû, yekî sipîsax jî ji wir bi wî awayî û bi wî qelafetî biketa, nedifilitî. Zarokan li wir rîtîbûn û gûyê wan li binê şibakan bû. Devê Evdilqadir Başçawîş li ser wê meşlûla

gû ket û devê wî yê qehwe tê de, bi meşlûla gû re bû malêz. Devê wî malêza gû dagirtî, gêrê nava cuha avê bû. Di cuha avê de jî gemara mehekê, sîlikeke reş ya şûştina ava firaqan hebû.

Ewîl fam nekirin çî bû. Gotin qey dilê wî rawestiya. Giş di derencê de daketin xwarê, ew û cendirme li ser kom bûn, lê nêrîn gule di guhê çepê de şikeftêk çêkiriye. Wê çaxê seh kirin, çika çî ye. Lê deng? Nebihîstibûn. Na na. Bihîstibûn. Dengê fena yê telpokê, ya zarok jî şîva gûzê çêdikin. “Dengê tifingê bû?” Ji hev pirsîn. Mehmeseynê Emeçaçê got: “Topa ji ezman, ji teref Xwedê de tê li meriv dikeve dibêjin, ev e.” Lê nêrîn, şûna ketina gulê nava guhê rastê kifş nebû. Lê guhê çepê helqitan-dibû. Meriv karibû sond û selewat bixwenda ku guhê çepê ji berê de bi Başçawîş ve tunebûye. Mêji û xwîn tevîhev, malêza gûyê dev jî zêde... Hinekan gotin, “Em ji nava cuhê, wê sîlikê bikşînin derve.” Ji ber ku cendirmeyan Kurmancî fam nekirin, Mehmeseynê Emeçaçê got, “Na. Nabe. Divê li wê be, ciyê wî baş e. Heya kifşa dewletê tê.” Ew termê wî yê fena hirçekî payizê yê masîxur, bi wî qelafetî di nava gemar û gendela cuhê de mabû.

Wê êvarê du tişt ketin nava Helhelê. Para mêran tirs, para jinên bî şahî. Wê jinebiya mexdûra Enwer Paşa, ji cîrana xwe Husnayê re digot: “Oxeyş, oxeyş. Em ji bîna bawesîra devê wî filitîn. Ew kesê ev kûçikê har geber kir, Xwedê yeka wî bike hezar. Destê wî terr û tez bimînin. Îşev kîjan mêrê Helhelî were mala min, ezê deriyê hewşê heya ser piştê jê re vekim. Tajiyê Mehmayê Mala Reşo jî were, ez nabêjim na. Ew quzilqurt vedixwar û dihat. Macirê kûçik. Bîna gû ji devê wî dihat. Wey Xwedêyo, yê mêjiyê wî di guhê wî de bela kir, çî bixwaze, wî bidê. Bila destê wî şîn bin, êş û eleman nebînin. Çêya xweş kir, tasek ava sar li tifika dilê min kir. Wey Rebî ew dest derd nebînin.”

Pazdeh bîst cendirmeyên wî jî laligan, heyirî mabûn. Tarî ketibû erdê û newêribûn herin qereqolê, bi bêtêlê agahî bidin ciyê ciyîn. Yek cendirmeyek jî raneza, heya elenda sibê ronî bû jî li ber termê Qumandarê xwe pawanî kirin..

Ehmedê Mala Mehîrê çûbû cem xalê Ezîz, Mihemedemîn, û bi dengêkî daketî, Dimilkî digot: “Ez zana kamî pede da.” (Ez zanim kî pêve da.) Xalê Mihemedemîn, ji çavên wî seh kir bi awirên sert lê nêrî: “Fekê xwe bigî, zey kutikî mehewte!..” (Devê xwe bigre, fena se nehewte!..) Deng ji Ehmedê Mehîrê birrî.

Feqîriyê dest pê kiribû. Yên destek didan Şêx û hevalên wî, pirrên wan penî kiribûn, yên mayî jî bi giliyê xefiyeyên Kurd, dewletê xistibûn nava çemberekê. Loma jî carna bêmal bir-çî diman. Civat pirr tirsandibûn, ji hal xistibûn. Henek nebû, Mistefa Muxlalî dikuşt û dida ber agir. Dendika wijdan, dîn û îman pê re tunebû. Di van rojên kambax de, rojekê Feqî Kamil ji Eliyê Zaza re dibêje:

-Here ji Bazmarê ji me re xwarin bîne!

Eliyê Zaza:

-Ez naçim.

-Çawa naçî?

-Naçim.

Feqî Kamil hêrs dibe û pê ve dide, wî birîndar dike.

Eliyê Zaza bi wê birînê gihîşt Zengilo, gundiyan ew teslîmî dewletê kirin.

Îsmetê Kerr Şeqil li ser debr û debarê danibû. Şeqilvaniyên dewletê diçûn ser bêderan, lodên ceh, genim, nîsk û nok Şeqil dikirin, heya dewlet nehata, xwedî newêrîn nêzî bêderan bi-bin. Yê hinekan jî binî de tiştêkî nedida û yê hinekên din jî, têra qûtê çend mehan didan.

Li ser pez û dewaran jî qançûr danibûn. Ciyên karibûn pez û dewar dax kiribûn, jê re digotin “daxme”; ciyên nedigihîştin bi tehsîldar re ziftî dişandin, gundî di xafil de digirtin. Qançûr

pirr giran bû. Bilî ku zad ji gundiyan distand, baceyeke giran jî li ser zewiyên tîn ajotin danîbûn.

Meqbûza bacê ya zevî û bêwaneyan jî giran bû.

Dewletê bi zanebûn xelk birçî dihiştin. Dizanibû jî birçiyar, fiêlreşî, dizî, talan çêdibin. Civateke welê afirandin, dubendî diketin navê. Yê birçî li pey loqmayan digeriyan, gava bi dest nediket, îcar dizî dikir. Birçiyên xwe didan hev, bi hev re diçûn talanan, talan jî dibûn semedê qirçilandinê xwediyên hebûnê. Mirin jî bona wan birçiyar daweta guran bû. Talan nebûna jî birçiyar dimirîn. Di şevên tarî de fena guran xwe li kelbeyan, zixtan diqelibandin, li neqeban didan û çiya didan pey xwe. Nedigotin ev ba, ev bahoz, ev baran, lasera çeman an mirin e, birçibûn, birçî. Bilî fikirên zik an hûr, hiş di serê wan de nemabû.

Lawirên dupê ketibûn nava civatê.

Yê dewletê civatnas û serafên wê hebûn, yê Kurdan nezani û birçibûn.

Kurdên evdal nimêj û rojî ji bîr kiribûn, selewat nedihatîn bîra wan, wird nedikişandin. Vê diziyê pevçûn çêdikir, neyartî di nava civatê de zêde bûbû. Xal û xwarzî, ap û birazî, lawê metê û xaltiyê bi hev re diketin hemberiyê, kî zêde zirar da kî. Yê Kurd xwe bi xwe bera hev didan jî Kurd bûn. Yan hatibûn pîjkirin, yan rişwet standibûn ya jî xapandibûn, yê bihevketî mejbûr diman xwe didan aliyekî. Piranî dibûn nêçîra dewletê. Yan dibûn nijdevan, yan sîxur û yan eşkere eşkere bi ziftiyar re digeriyan, hedef nîşan didan. Yanî çeçel û çûqalên deştan, tolaz û birçiyên nava gundan, kurtêlxwer û beniyên sifreyan, tihêla xwe dabûn tihêla dewletê û axatiya xwe îlan kiribûn. Digotin: “Ji bav û kalan de em axa ne.”

Di vir de Qerwaşa jinên Şêx Fexrî Fedê welê dibêje:

Aha di demeke welê de, gotin esker tîn, birevin!

Ez, xanima Nafya, hewiya wê Dilşa, xanimên Şêx Feyzî Şazîme û Nafya, em pirr bi ecele bi aliyê gundê Erqenîsê de çûn.

Becet yazdeh dozdeh salî bû. Têdigihîşt hatina eskeran çî

ye. Dema me bi aliyê Erqenîsê de baz dida, Becet zêde tirsîya, kapsorî bû. Min ji bêmecaliyê ew girt pişta xwe. Li pişta min jî digot:

-Dê fena Kalikê Şemsedîn ta têxin qirika me.

Em gihîştin binê kaniya Erqenîsê, em ketin nava lemên dirrikan, me xwe li wir veşart. Ciyê em lê ne nizim, bilind bû. Me ji nava dirriyan eskerê bejik û reş didît. Me bi hêcan li tevgerên wan dinêrî. Gelo di aliyê me de tîn an bi ciyeke din de diçin? Lê berê wan ne bi aliyê me de, bi ciyên din de bû.

Bi sedan hespên siwariyê, sed qantirên cebilxane li ser pişta wan, top li pey sê qedeneyan dikişandin û sê cemse bi wan re bûn. Tenê esker siwarî nebûn, ji eskerê bejik, yanî nijdevanan jî siwarî hebûn.

Serbazê wan yê mezin Mistefa Muxlalî bû.

Ji ber ku me berê agahî standibû û peya bela bûbûn, esker rastî tiştêkî nehat û şer derneket. Wê şevê esker li miqabil me, di meydana binê çiya de, em jî di nava wan stirî û dirikan de man.

Jina Feqî Elî Kinê: Kevir û kuçên welat jî bûbûn nijdevan û sîxur. Şewket Yasînzade Efendî bi ser hesan ketibû. Ji nava wan sîxuran nasekî Hesên Keya li Diyarbekirê wî dibîne û jê re dibêje, “Hay li xwe hebe, der barê Cebariyê de gîlî hene, dê esker û nijdevan bavêjin ser we.” Hesên Keya zû zivirî hat xeber da me. Dinya li me bû kuna mazî, cî ji me re nema. Me hemî tişt girtin ber çavan û dîsa kor poşman bi ser mal û milkê xwe de zivirîn.

Heya dewlet bi me hesiya, me pez û dewarên xwe hin jê bi deyn, hin jî pêşîn firotin.

Em di hêla Têrkan, nava çîyan re, di du rojan de gihîştin Binêzinar. Mêrg, kanî, qorî, rez û mehşêlên me li wir. Mehşêl hilkişiyane ser darên azgilêr. Em çiloyên wan darên mehşêl li ser nabirin. Dar pirr gir bûne. Ew roj em neçûn gund, di nava xecikê rezê me de man. Feqî Elî xeber şand gund, got bila rê bidin, dê zarok werin gund.

Zengiyan rê nedan. Em mejbûr man û çûn Helhelê. Piştî çend rojan Dadî û hewiya min çûn Zengê mala apê Hecî Emer.

Feqî Elî ez û zarok girtin û em çûn Beytîloqê mala Meta Xemsa. Piştî, Feqî Elî ez û zarok birin kêleka Hezroyê Gomê Emrêşê, cem meta Wakê. Ez bi halekî bûm. Feqî Elî em li cem Wakê hîştin û ji bona pereyên pez û dewaran çû Diyarbekirê. Piştî zivirî du-sê roj li malê ma û got:

-Hesen Keya girtine, ezê herim Diyarbekirê.

Lêda çû.

Hevalbendên dewletê, nijdevanên Xetîb Begê Hezroyî, zanibû em li Goma Emrêşê ne, lê kesî giliyê me nekir. Ji tirsan, ji başî û qenciya Feqî Elî bû nizanîm, lê dizanîm yekî bela xwe di me nedidan. Bilî ji vê jî, em pê dihesiyan, Şêxê Hezanê, Mihe-med Keya Kerwesê jî, bi rindî behsa Feqî Elî dîkin. Kesê behsa nebaşîya wî bikira tunebû. Lewra Feqî Elî nebaşîya kesî nedixwest, zirara wî nedigihîşt kesî. Jixwe kuştina Huso jî bê dilê wî bûbû. Vê yekê mala Meleyan jî û mala Koseyan jî dizanibûn. Neyartiya Feqî Elî bi Romê re bû, ne bi Kurdan re. Derbasî mala Qemer, tevî nijdevan bû jî digot, “Feqî Elî, şêrê çiyayên me ye.” Feqî dostê sewalên kovî bû jî. Lê mixabin di nava Kurdan de hinek tişt hene, tu carî ji bîr nabin. Rika Kurdan fena rika kerê ye.

Piçek nava wan venebe, cezayê her tiştî li ba wan kuştine, karin hezar sal bi hev re kîn û kudrê bîkşînin, rîkê bikin. Çûndina piştî kevirek, pêşîya neyar, di xafil de, di pêgirtên me de mêranî ye.

Hebîkan di nivišta çend gundan de ye. Li aliyekî gundê Besê, li milekî din Barinê, li besta jêrîn Malê Dînarê, piştire Dalît, Hepê û Şawîşa ne. Van gundan hin li herêma eşîra Hevêdan, hin jî yên eşîra Badikan in. Gund li ser Geliyê Hezika, sînore Eşîra Badika, li palê Girê Sertîr ava bûye. Gundê Şekiran li bakurê Geliyê Hezikan e. Gundekî têvil e, hem Hevêdî, hem jî Badikî li gund nişteci ne. Gundekî beji û yê her gundiya çend beyar, zewiyek du zewiyên gere tu bi zengene û kulingan teraşe bikî, dar û dewiyên wî derxî ku bikaribî cot bikî. Qûtê ji zewiyan tê, debara wan pê nabe. Ji ber ava wan tune, çalên wan yên baranê an jî meşkan davêjin ser piştê keran û diçin ji çemê Godernê avê tînin. Fêkiyên wan şeqoq û hirmî, godîş û tehlesêvên bejik in. Jixwe ji wan zewiyên hîtik, ya çend elb ceh, yan jî çend welçek nisk û nok radikin. Ji serê salê heya dawiya salê, bi dafdanê, kotekan îdareya xwe didomînin. Êrxat û rêncberên wan ên diçûn li deştê an Diyarbekirê kar û xebatê, ji yên li gund kardikirin pirtir bûn. Şivan û gavanên wan li deştê Silvânê qezenc nekin û qûtê salê neyînin, dê helak bibin. Gundî di rûnê xizaniyê de diqijilîn.

Yê her gundiya çend pezên bizinî, du-sê mî, kerek an qantirek heye. Ji qatixê wan sewalan nebe, nikarin bijîn, dê nexweşiyên dinyayê li wan bipiçikin. Yê her malî jî bê kêmasî çêlekek an du çêlekên wan hene. Giyanê wan bi pez û dewarên wan ve girêdayî ye. Yê çar malan jî gayên wan ên cot hene û ew temamê zewiyên gund cot dikin. Rezên wan jî hêjîrên wan jî hene. Pez û dewarên zêde dibin difiroşin, pê cil û berg, donê çirayê, şekir, çay, şûşeya lembê û muhtaciyan din dikirin. Hêkên mirîşkan jî ji sabûn û dezî re.

Tehsîldar Sidiqê Welî bi eslê xwe Bedlîsî ye û malbata wî li gundê Xemikan nişteci ye. Wî ji gundan qançûra pez û dewaran bi cendirmeyan kom dikir.

Beriya cendirme û tehsîldar werin gund, Hebîkî pê he-

siyane Tehsîldar li wan doran e. Pereyên gundiyan tunene. Ji bêmecaliyê, pez û dewarên xwe derdixin çolê. Ji hev vediqetînin. Hinekî di Riya Xeleko, Çayê de, dibin. Hinekî din Diyarê Tirbê, Zeviyê Serê Benê de direvînin. Hinên din jî di Dêwrê, Milê, Dibûrî de dibin şikeftan. Yên mayî jî, di Rezê Sado de dibin û di şikeftan de vedişêrin.

Jixwe şeş bizin, sê tiştîr, du gîsk, beranek, du mî, du berxên salê, ker, çêlek û noginekî Nenas hene. Qançûra ku bidana Tehsîldar Sidqî Efendî, ne tenê yê vana, kûçikê wî jî hebû. Serê bizinê du panot û bîst quriş, yê mî û beranan du panot û nîv, yê çêlek û noginê çar panot û bîst quriş, yê kerê heft panot û yê Devreş (kûçik) jî sê panot bû. Nenas pezê xwe hemî bifirota têrê nedikir. Bi ser de yek qurişekî wî tunebû. Hesab kiribû şeş û pênc panot û nîv gere qançûr bidaya. Wî jî pez û dewarên xwe biribûn nêzî gund şikefta Berê Goma. Pirr ji gund dûr nînin.

Nenas ji devê şikefta Berê Goma dibîne çend cendirme û Tehsildar Sidqî Efendî di serbejêrê rêya Qoriyan de ketin nava gund. Derdîlîka şikeftê dadaye dê were gund. Kerê Çaçan fal e û her gunêkî wî qasî serê Nenas heye. Bi carkê de mîrata kerê zirîna wî nayê? Kerê hişerî dest pê dike û dizire. Devreş jî ji zirîna kerê an bîstandina biyanîyên, ew jî dihevwte. Bi zirîna kerê re Nenas hoşt hoşt mîrat, zirîna te hat, çov girt bezî kerê lê tewş, lêdide lénade tewş e, ker dizire û sar nake. Hîn ker ranewestiye îcar Devreş dest pê dike û dihevwte. Çaçan û Devreş ne tenê plana Nenas, yê hemî gundiyan serobino dîkin. Bizava gundiyan êşkere dibe. Diz û xwediyê malê bi hev dihesin.

Gund sih û pênc mal, hema hema yê ku xwediyê gayên cot û qantiran ne tê de, pez û dewarê gundiyan nêzî hev in, yê yekî yek zêde û yê yekî din yek-du kêr, di zikê hev de fena yê Nenas in. Temamê qançûra gund, derdora 2440 lîre. Ne li gundê Hebîkan, li temamê herêma eşîra Hevêdan û Badikan ewqas pere tunebûn.

Dê çawa bûya?

Zirîna kerê Çaçan û hewtîna Devreş delîl bûn. Tehsîldarê qançûrê seh kiribû ku gundiyan pez û dewarên xwe veşartine.

Cendirme û Tehsîldar ew şev li gund di mala Keyayê gund de man. Serê sibê yê pezê xwe dûr biribûn û li xwe mikur nedi-hatin, du-sê gundiyan ew jî gilî kirin û wan jî ji bêmecaliyê çûn anîn. Cendirmeyan du gundî jî kirin şivan, pez dan pêşiya xwe û berê xwe dan Pasûrê. Hîn nû gaza diyar qelibîbûn, ketibûn geliyê Dibûrî, mifrêzeya Şêx Fexrî bi çil pêncî siwarî di wan de derket. Şêx bangî Tehsîldar kir:

-Ev çi ye, kuro?

-Gundî qançûrê nadin, me jî ji dêla qançûrê pez ji wan stand.

-Hûn dewlet in an eşqiya ne? Vê tiştê han, ne Xwedê Teala, ne jî qûl qebûl dike.

Ji peyayên Şêx yekî got:

-Şêxê min destûrê bide, ez van alçaxan têxim nîşana gu-leyan.

-Na. Bihêlin bila bicehimin herin!

Gava dê Tehsîldar û cendirme herin, Şêx ji Tehsîldar re got:

-Here ji wî segê Îbrahîm Têlî re bibêje, Şêx Fexrî gotiye ciyê aramiyê li me nesojin. Meriv heya ciyekî deyax dike. Tiştê hûn tînin serê vî gelî, lawir jî nakin. Hûn welê bidomînin dê pîrr xwîn birije.

Şêx pez teslîmî her du şivanên gundî kirin û ew pêşî çûn gund, mala Keya. Hem kêfa gundiyan hatibû, hem jî endîşe bi wan re çêbûbû.

Tehsîldar Sidqî Efendî gihîşt Pasûrê, berî here mal, çû Gar-nîzonê.

Wan jî agahî dan Licê, ciyê biryarê, yê ji ber xwe qanûnan çêdikin.

Hîn du hefte di ser re derbas nebûbûn, bi Seyar Tabûra Siwarî û Firqeya Mûşê avêtin ser herêmê, berê wî li Hebîkan. Ewîl gund talan kirin. Xişrê qîz û bûkan xistin berik û kîsan. Dûre don avêtin xaniyan û ar berdan.

Piştî şewitandina gund, pez û dewarên wan jî bi tevî keran, li nivê meydanê baqûr çêkirin.

Mêrê Atikanê li eskeriyê bû. Yeke bejinzirav û bedew bû. Sê keçikên qicik û kurikekî şeş-heft salî li dû bû. Ne sol di piyên wê de û ne jî di yê zarokên wê de hebûn. Mezinê zarokên wê kurik bû. Fistanekî gulgulîn ê qebakirî lê bû. Çêlekek, du bizin, miyek û kerê wê jî di nava naxirê kombûyî de bû. Atikanê bi destê xwe Qumandar nîşan da û jî kurê xwe re got: “Baro, here destê Qumandar maçî bike, bibêje bavê min li Konyayê esker e. Hûn pezê me dibin, lê çêleka me nebin. Hûn wê jî bibin, emê jî birçîna bimirin.”

Qumandar bi çavê xwe dîtibû ku jinikê ew îşaret kir. Lê tê negihîşt jinikê jî kurik re çî got.

Atikan jî berêve lawik dehf dide ku here destê Qumandar maçî bike. Lê lawik fedî dike, engiriye, jî tirsan naçe, bi dawa diya xwe ve bûye sîçirik.

Qumandar jî Keya pirsî:

-Ev jinik çî dibêje?

Tiştê jî lawik re gotibû, Keya jî Qumandar re vegot:

-Mêrê wê li eskeriyê ye û kesê wê yê xebatê tune. Dibêje tu çêlekê jî bibî, dê zarok jî birçîna bimirin.

Qumandar got:

-Bila jinik here çêleka xwe jî nava garanê derxe!

Atikanê kurê xwe bir ber Qumandar, kurik destê wî maçî kir û çûn çêleka xwe birin mal.

Gava esker bi rê ket çûn, Nenas li jûniyên xwe da û got:

-Ker û kûçikê min, yanê Çaçan û Devreş, tenê di dê û jina min neniyan, di dê û jina gundiyan jî niyan. Ker çûbû, lê kûçik li mal bû. Çawa gihîşt mal, çû demançeya legan jî nava dîwar derxist û hat li pêş malê, jî kerban demançe di serê Devreş de vala kir.

Sebriyê Mele Mihemed Emînê Şêx Efendî, li deşta Hezroyê, li Feyntera Jêrîn nişteci bû, li wir rûdinişt. Hespê wî gewez û beş, herçar çipê piyên wî baz bûn. Ji Rîştayê Licî standibû. Hespêkî Serhedî bû û nizanibû bi çargavî baz de, rewan bû. Meriv mû ji qorika wî bikişanda, dê şûna wê biterikiya. Sebrî her roj Beşo bi destên xwe tîmar dikir. Her tim solên hespê wî nû bûn. Bi ciyekî de biçûya, çawa vegeriya ewil li mîxên solên Beşo dinêrî. Cehê Beşo bi destê xwe hildiçinî, kevir û zîwan jê paqij dikir. Dûre ka bêjing dikir, kisrikê gir ji ser digirt, siwe û mûxê diçû binê bêjingê di kayê de nedihîşt, ew ceh li nava wê kayê dida û hingê tûr dida serê Beşo. Di hefteyê de carekê Beşo bi sabûnê dişûst, xasma di germa havînê de. Qeşawî û gebreyê Beşo timî nêz bûn, nedihîştin Beşo toz bigre.

Sebrî kurê Mele, neviyê Şêx Efendî bû. Vî efendiyê me, navê du cewrikên xwe, yek Fexrî û yek jî Feyzî danîbûn. Lê dema bangî wan dikir, nav nîvco, ji bona çi Fexro û Feyzo? Çima Sebrî navê wan şêxên serê çiya, peywirên rivebiriyekê, xwediyên sofî û mirîdan, dozdarê daw û doza welatekî bê serî û bê sermiyan, bi cewrikên xwe ve danîbû, nedihat zanîn?

Dewletê Şêx Fexrî û Şêx Feyzî li ku bigirta, dê parçeparçe bikira.

Sebriyê Şêx Efendî ne firarê dewletê bû. Nêzî dewleta onbaşîyan bû? Belkî jî bi wan navan, li miqabil dostên xwe an jî alîgirekî Waliyê Diyarbekirê, karibe bibêje: “Hûn dibînin ez çi dikim? Min navê reqîbên we li cewrikên xwe kiriye.” Belkî jî bi vê li miqabil dewletê barixa xwe zêde dikir. Bi vî awayî dilovaniya xwe ji dewletê re eşkere dikir. Belkî jî qumandarê Qereqola Başnîqê, dostê wî yê canecan Delû Fikrî ev hişmendî dabû: “Navê cewrikên xwe Şêx Fexrî û Şêx Feyzî deyne!” Lê ji bona gel ji kalikê wî re Şêx Efendî digot, Sebrî rabû gotina “şêx” jê derxist navê yekî “Fexro” û yê din jî “Feyzo” danî. Gelê deşta Diyarbekirê heya bi deşta Silîvan û Sînanê pê hesandin.

Ev deng di kerrika guhê sofî û mirîdên Mala Bûkarik de zimmiya. Rojekê li pêş mizgeftê bûya, zirar nedikir, ew nav di devê deştî û çiyayîyan de bûbû benîşt acûn.

Lê Sebriyê neviyê Şêx Efendî, qamçî di ber saqa cîzmê re dikir, fena eloelo xwe dinepîxand, zebeş nediçû binê çengên wî. Pî dikir zengû û berê Beşo dida Hezroyê. Li wir, nizanîm di taxa Îşqarê an li taxa Çarşiyê hatibû dinê. Qaşo bajarî hinekî din kedî bûn. Lê haya wî ji pey wî, ji pirtûkên edebê tunebû. Edeba bav û kalik dabû têrê nedikir. Çawa digihîşt Hezroyê, dibir Beşo li pêş malê girêdida û diçû berber. Porê xwe diqusand, riya xwe kur dikir, bi simbêlen biryantînkirî ji berber derdiket. Bi wan navên cewrikan Sebrî li Bajarê Diyarbekirê deng vedabû. Rojnameyeke herêmi yê nêzî dewletê, hop hop ji Diyarbekirê bi cîpê çûbû Feynterê, dirûvê cewrikên Sebrî kişandibûn.

Li nava wan çiyayên jorîn, di zikê deşta Diyarbekirê de, çiqas rêbirrên bê huner, xwîniyên nezan û ker hebûn, Sebrî nas dikirin. Bi hev re rûdinişt cixare dikişandin, çay vedixwarin.

Loma Sebrî ji qalîk derketibû. Lewra tiştên dikirin, ne yê kesên jîr bûn.

Sebrî demançeya bi destûr li ser qorik bar kiribû, li bêderên gund davêtin nîşanê.

Kerxaneya dewletê li Diyarbekirê, li taxa Hesîrlî vekirî bû, mîsteriyên wî yê yekane Sebriyê Şêx Efendî bû. Neviyê Şêx Efendî li deştê zal, kerxaneçî bû.

Dewleta Sebrî xwe dabû kêlekê, kum û kolos ji serê xelkê derdixist. Xwediyê gundê cîranên wî Hecî Evdîlkerîm û gelekên din rik dikirin, şewqe nedidan serê xwe. Kefiyeya şaşîkê dişûştin û dîsa şaşîk didan serê xwe.

Xalanên Sebrî qaşo çûbûn Kongreya Xoybûnê û endamên Xoybûnê bûn, lê li pişt xwarziyê xwe bûn. Deng ji wan derne-diket. Nedigotin, “Kuro lawo eyb e. Tu vê edebê ji kê fêr bûyî?”

Derdora Diyarbekirê, xelkê herêmi, begê Hezroyê Sêvdîn Paşa nas dikirin. Yên dostên wî bûn, zaroyên wî jî bi Sebrî

dikenîyan, nîv aferînek didan, li pişt a Sebrî an Sebrî bi kar dianîn? Ji bona li eywanan hênîkî behsa kûçîk û navan bikin navê cewrikan bibêjin, pê bikenin, xalan dikirin semed û pê dipesinîn. “Xwarziyek me yê wisa bi wêje heye.” Xetîb Begê ku têkiliyên xwe bi dewleta nijdevanan re didomand, heya ji dewletê re lazim bû, dûre ew jî bi yê sabîqalî re şandin sirgûnan, penaber kirin. Onbaşiyekî xwe şandin, bêbav nehîşt Xetîb Beg riha xwe kur bike, xwirîniya xwe bike. Jê re gotin, “Tuyê saqoyê xwe bavêjî ser mil, sol bixî piyan û bi zavûzêç bidî pêşiya mangaya min. Em bi rê dikevin. Wexta me tune!” Xetîb Beg ji malê bêpar hiştin û di riyên sirgûnan de, rojên reş anîn pêş çavên wî, li germistana Konyayê kevin bû. Di rîyan de, pehnî li qûndereyan xwar kirin, binê solan qul bûn. Onbaşiyekî Qeredenizî jê re gotibû, “Kesê ji xwe re nebe, ji me re hayhay nabe. Tu jî yek ji wan î. Te firstand nedîtiye, heke te firstand bidîta belkî tu ji yê çiya nebaştir bûyayî. Ew tawanbar in, tu jî tawanbar î.” Çingînî ji hişê Mîrê Xetîb Beg çûbû, lê...

Sebrî kurê Mela, neviyê Şêx Efendî bû, lê ew xwarzî bû. Xwarzî jî her tim ji xalên xwe re xizmetê dikin.

Hey, xal li piştê bûn. Xwe zexim hîs dikir. Mezinbûna Sebrî ji navê bav û kalê wî bû. Wekî din, tarxan bû. Li nava gund, li çolê, tim li pey nêçîra xwe bû. Çav li derekî, siçirik bû.

Rojekê kar nekiribû, derbasiya wî li ser meleyê bav û şêxê kal bû.

Peywir bû, peywir.

Zexmiya li piştê, tirs pê re nehîştibû. Bedlê cilên dugil li xwe dikir. Fena Xetîb Beg şewqe dida serê xwe.

Cara ewil wî şewqe anî Feynterê.

Dewletê ziman qedexa kiriye, hucreyên feqîyan û xwendegehên şêxan girtiye. Tekyeya kalîkê Şêx Fexrî li Qamişlû kilît lê dane, çawîş û sofî belawela kirine. Xelk hatiye bi mala Şêx de gazin kirine, “Dê halê me çawa be?” Di etra Sebrî de nebû.

Şêx jî ji ber sabîqeya malbatê çare nedîtibû, hişê wî an zexmiya wî têrê nekiribû bersiva sofîyan bide, ne ji parsûstûriyê, ji mejbûriyê bi çol û çîyan ketibû. Ciyê dostanî û gîyanê Kur-

dan. Ya dikir çiqas rast an xwar bû? Neyaran Şêx Fexrî dîn kiri-bûn û derxistibûn çiya. Bi şev jî tevî rextê fişekan radiza.

Lê li pêş Sebrîyê Şêx Efendî, vê fedakariyê têrê nedikir. Şêx ne ji bona tiştêkî, ji bona berjewendiyên xwe derketibû çolê. Wî welê digot. Niza Şêx çi bikira ku xalanên Sebrî, mîr û begên dewr û ber, şêx û seydayên serî di ber de, dibû îsbat? Ji Farqînê bigre heya qapiyê Licê, ji Qabilcewazê bigire heya geliyên Çêrmûgê, dê tetmîn bibûna? Xwe nedana pişt a nebaşan, qirêjan? Şêx Fexrî digot: “Hişê we ji yê min çêtir e, kerem kin, kêzîn bikin xwe bidin pêş. Gava hûn bêjin: ‘Na, em dibin kevan.’ Ezê çi kim? Natewim, nabim kevan.” Gelo Şêx Fexrî ji bona vî zimanî, vî nijadî demançe bera xwe bidaya, xencer li ser dilê xwe bidaya, dê dilê nasên kevin hênik bûbûya? Mîr û begên me, şêx û axayên bejik...

Bizava Sebrî pîjkirinekî bû. Tu rabî wî hêzî di xwe de bibînî, navê du Kurdên xwedî malbateke naskirî, bi cewrikên xwe ve deynî! Ne karê hiş û aqil bû. Çi were Serê Sebrî, şik û xuşûş tê heye. Ya hinekên din ew tehfê nava vê belayê dane, yan jî bi serê xwe dilîse. Şêx Fexrî ji vê nerehet bû. Dê bişanda ji Sebrî re çi bigota? Yekî ku navê meriv bi qestî bi kûçikên xwe ve deyne, meriv kare jê re çi bibêje? Sebrî ciyê bazarê tê nehiştibû. Ne ev tenê jî. Ji tarxanî û pozbilindiya wî, hinekên din jî jê nexweş bûn.

Yekî têra xwe beradayî, çavpisîkek bû. Hema, ji yên jê nexweş, wî di ciyekî nepa de bigrin, belayekî bînin serê wî, dê rasterast têxin stûyê Şêx Fexrî. Dê bêjin, “Navê wî bi cewrikên xwe ve danî û wî jî ew geber kir.”

Zexelî û rovitiya gundiyan her kes dizane. Zexel firsendan dipên. Berêvara biharê, Sebrî got:

“Ezê herim heya Girêfeynterê.”

Çûyin ew çûyin. Sebrî venegeriya. Cûm û cêla bû. Bû derzî û di terk û qelşên erdê re, di wê deşta hût de winda bû, çû xwarê.

Çûn ji Hecî Evdîlkerîmê xwediyê Girêfeynterê pirsîn. Hecî Evdîlkerîm got:

“Na, kes bi alî me de nehatiye.”

Çûn di qereqolan de, di dewletê de gili kirin:

“Sebrî winda bûye.” Lê dîdar tune.

Berêvarê ji mal derketiye, jinên wî heya binê dara tûyê ya qeraxê gund jî dîtine. Lê pişt re kes salixan nade. Venegeriyaye.

Mîr û begên Hezroyê bi dû yegen ketin. Lê bi qudreta be-giyê jî, rastî şopê nehatin. Di dawiyê de gotin:

“Peyayên Şêx Fexrî ew di nava çemê Girêfeynterê de gir-tine, birine li herêma Licê, gundê Sinê kuştine.”

Cendek li navberê tune.

Kuştina Sebriyê kurê Mele Mihemedemînê Şêx Efendî di stûyê Şêx Fexrî û Şêx Feyzî de ma. Loma jî Day Dilşa dibêje:

‘Kulê tiyê bi kul ba

têketa canê baştucarê Erzeromê

teresê Elî Axayê Farqînê

nijdevankên Badikiyan

tirîfiroşên Xiya

serê sebeba Kafirê Şewkekîrî

Mîrê Xetîb Begê’

Dadî digot, hîn Feqî Elî ji Diyarbekirê nezivirîbû, bûka min Hawşan serê sibê rabû û got, min îşev di xewa xwe de dît Elî li Sêgiran kuştibûn, em çûn cendirmeyan nehîştin em nêzî cendek bibin.

Min got:

-Xwedê neke keçê, devê xwe li xêrê veke, de xewn e...

Lê Hawşan bi ser av û agir ketibû, miseletê min bû, li ser xewna xwe bi awayekê ez qanî kirim. Ciyê Feqiyê min timî rêya xwe pê dixist me dizanî. Min got de rabe em herin Dedaşê,

çika rêya xwe bi wir nexistiye?

Ez rabûm min xwe girêda, siwarê kerê me yê şamî bûm û em çûn Dedaşê mala Hecî Zibeyr, gotin wele çendekî ye vir de nehatiye.

Em ne ewiqîn, di binê Ziyaretê de em gihîştin Mêwika Mala Derbas, pismamê xinamiyên me yên Mala Kalesin in, tevî nijdevanên begê Hezroyê ne jî, dostê me ne. Wan jî gotin vir de nehatiye.

Qirqilandinê di dilê min de jî dest pêkir, ez jî fena Hawşanê di dil de qirqilîm. Me jor de kir xwarê û em gihîştin mêrga Kaniya Spî, ser kaniyê Me av vexwar, li dora xwe nêrî. Dinya soskesan bû, dengê tilûran jî nedihat. Di wê bêdengiya wan çîyan de, sawek bi min re çêbû, saweke giran. Saweke ku tebayên neyênî tê veşartî ne. Min ji bûkê re got:

-Em di Binêzinar de herin. Belkî Feqiyê min li wan deran be. Wê got:

-Na, çima di Binêzinar de?

Me da ser riya gund.

Dema em gihîştin ber Qûça Mihemed Elî, hember Kevira Dizan, kerê şamî berê xwe ji rêya rast, ya gund zivirand û berê xwe da Binêzinar.

Min got:

-De kerê şamî ye.

Min berê kerê bi ser rêya gund de zivirand. Lê ker ji rika xwe nehat xwarê. Dîsa berê xwe da Binêzinar. Min zor dayê. Lê tewş e, ker ji rika xwe nayê xwarê. Min bi çovê li stûyê wî da jî, tewş e. Rika kerê şamî pê girtiye. Ez çiqas bi çovê li stûyê wî didim, berê wî dizivirînim, ew dîsa berê xwe dide Binêzinar, dizire. Zirîneke fena girînê.

Dawiyê de me bi ya Hawşanê kir. Em bi rêya gund de dake-tin Newala Tehtikê. Min li ser Kaniya Kalik nimêj kir. Em gihîştin nava zewiyê Devê Newalê.

Tu xwe mebê li Emrîşê fêkî tune, Remezanê min hirmî û biyok xwestine. Kinê jî heqîb avêtiye ser kerê Wakê, zarok gir-

tine, ji Wakê re gotiye ez herim hinekî hirmiyên ji me re bînim. Nevîyê Wakê yê deh-dozdeh salî jî pê re, hatiye Devê Newalê.

Gava ez û Hawşan gihîştin nava zevîyê, nevîyê Wakê li diyarê darê, Kinê û zarokan li binê hirmiya Dugil hirmî berhev dikirin.

Remezan û xuça xwe Zibê dawa xwe tijî hirmî kiribûn û digotin:

-Me van hirmiyên ji Keka (Feqî Elî) re berhev kirine.

Gava Hawşanê ew xewn dît, Elî jî gihîşt Derwêşesenan mala Apê Hemo. Apê Hemo jî, Meta Eysê jî ewil li Ezîz pirsîn, dûre li Dadî û zarokan.

-Haya we ji Ezîz heye?

Feqî Elî çîrokê ji wan re dibêje.

Meta Eysê kereng çêkirine. Feqî Elî li ser xwarinê ji meta Eysê re dibêje:

-Ez pîrr ji şîva kerengan hez dikim. Dalyana min heye.

Meta Eysê:

-Mûsa timî ji min re pincar, gûriz, lêxendûr, pîrpar, kereng û tolîkê tîne.

Serê sibê piştî xwirîniyê Eysê diçe rext û tîfinga wî ji qoncala binê afirê tîne, xatir ji wan dixwaze û berê xwe dide Pêşêkevîr.

Li Tebecûgê, bi apê xwe Eliyê Xecikê re firavîn dixwe û derdikeve.

Nava nîvro û esrê, Feqî Elî digîje diyarê Zinar, piştî Guhara Hezaz.

Gava Dadî û bûkê berê kerê bi zorê zivirandin ser rêya gund, Elî gihîştibû qolinca çiya. Eger Dadî û bûkê bi ya kerê bikira dê rastî hev bihatana.

Gava Elî li diyarê Guhara Hezaz li ser zinarekî rûnişt ku bîna xwe bide, dîkên yere azan didan. Ferfûrek di tenûra wê berêvara Binêzinar de, li gewriya Gelme, piştî kevira Bel, li ser sifirneka Binêzinar re hebû, Feqî Elî di nava wê ferfûrî de ji wî diyarî li bakur nêrî. Dinya çik sayî bû, ferfûreke zelal hebû, çiya

li pišta çiya, çiqas berjor diçû bilind dibû, li pey hev, bi ser hev re çiyayê Dêrê, Spî, Şûşan û Tekmanê heya bi Erzeromê xuya bû. Çiyayê herî nêzik li pišta Qirameka, çiyayê Darwehîdê bû.

Feqî Elî li şaneşîna guhara Ziravik bû, keviyê guhara Çavînkê li milê rastê, guhara Çokê li milê çepê bû, bi Hezaz ve van her çar navan li bêlana çiyayê Binêzinar de navnîşan in. Li rojhilat nêrî. Ziyareta Şêx Nisîf di rêza çiyayê Bûk û Zava de, li pišta Helhelê Mêrga Mîr, Bitmayê, Qorîqoço, Tehta Kelê, Kevira Piştiyan, Qotê Mala Hono, Qoriyê Eno, Mêrga Keşîş, Eynhecer heya bi dora Pasûrê, Qozmê û Zozanê Şên xuya bûn.

Di nava wê ferfûrîstanê de, rengan fena Keskesorê xwe nîşan didan. Deşta Xezaliyê, çiyayê Mereto, Tendûrek û warên Qewmê Çiyê... Dema ji wî bêlanî Feqî Elî berê xwe da başûr, Îndar, Zoxbirîm, Şikeftan, Qenderhel... Navên van gundan, her yekî birînek, her yekî derd û kulek dianîn birê. Li pêşiya Lasireyn Zifteka Goçxarê, Zinarê Aşa, Zinarê Bel, Serê Remlê, Girikê Fila, Xinagê û Zeviya Ezîna... Bi qedandina dawa çiya re, deşta bi xêr û bereket di destê şêx û began de, şêniyên deştê, êrxat û rênçber, cotkar û gavan bûn.

Feqî Elî xwe bi xwe got, “Ey Xwedayê xwedayan, gelo te çawa ev ber û zinarên van çijan di tenûrê de qemirandin? Bi kîjan hêzî, bi kîjan qewetî? Ewqas tewirên daran, cûreyên gul û kulîlkan, giya û nefelan bi çi hêzî we afirandin? Çi bîr bi te re ye? Çiya li pey çiya, gir li pišta gir, gaz û neqeb, çiya û rûbar? Keleh û banî, newal û gelî, fena hunermendê qonserwatuaran, xwendevanên zanîngehan, bi huner û pêşe, bi estetîk û xweşik. Di çend rojan de? Estexfurullah, di çend qasikan de? Giş ji bona çi? Ji bona mar û mûran an merivên ser piyan? Ji bona zilm û zorê an dadweriyê?”

Ji qolinca çiya, ji refika Milmilî Feqî Elî berjêr li dawa Binêzinar nêrî.

Tewfoyê lawê apê wî Hecî Çawîş, Mihemedê birayê Hecî Mistefa, li beyarê Gomê Nizim naxira gund diçêrandin. Meh-mûdê mala Nûrikê û Îbişê mala Salê ji pez bera pišta Mêrga

Binêzir dabûn li mazî û berikan digeriyan.

Wan jî Elî li diyarê zinar dîtin.

Di kêleka kevira Bel re, serbejêrê Gelme kir xwarê, hîn negihîştibû kaniya Kewan, dengê piqepiqa kenê beniyên hat. Gihişt pişt kaniya Kewan û silav da. Çar kes bûn; Îndikê Benî, Yasînê Dedaşî, Mihoyê Harûn û yekî ji Qeliştê. Feqî Elî yê Qeliştî nas nekir.

Piştî patedayînê, yê binê kanî ber bi Feqî Elî hatin, destên hev toqe kirin. Li hev pirsîn.

Îndikê Benî kaniya û got:

-Em li ezmanan li te digeriyan, Xwedê Teala te li erdê da. Zû de ye me hev nedîtiye. Me digot Xwedê neke tiştek hat serê Feqî Elî, ne xuya ye. Haya te ji Ezîz jî heye?

-Xwedê ji te razî, baş e.

Kar, li ser agir, bi sotina goşt ve mijûl bûn.

Feqî Elî çû ser kaniyê, destên xwe şûştin, du kulm av vexwar û çû li pişt kaniyê, di qurmê kutla darên azgilêr de pişt xwe da darekê, rûnişt û cixare pêça.

Wan jî hem di nava xwe de bi henek û laqirdiyan qala anîna karê û şivanê pez dikirin, di aliyê din de hilkirina agir û dardikirina kara Hecî Zibeyr bû. Serê ewil gurçik derxistibûn, bi şîşa mazî ve kiribûn, nîşanî agir didan û li hev parê kirin. Îndo anî gurçikek da Feqî Elî û got:

-Feqî Elî, her gurçikek ji du kesên re, me wisa hesab kiribû. Lê wa ye tu hatî, yek ji te re ya din ji du kesên re û sepelik jî ji du kesên re.

Feqî Elî got:

-Hera e, ez naxum?

Yasînê Dedaşî:

-Malê Hecî Zibeyrê Dedaşî ne herame, Feqî Elî.

Hevalê wî hemî kenyan.

Feqî Elî got:

-Hecî Zibeyr heya îro malê kê xwariye?

Îndo:

-Meletiya Feqî Elî hatiye bîra wî. Goştê bizinê çawa heram dibe? Goşt e, meriv dixwe Feqî Elî. Heramê wê çi, helalê wê çi? Bixwe. Gune di stûyê min de.

Mihoyê Harûn jî got:

-Feqî Elî naxwe, em birçî ne, ew têr e.

Feqî bi Kirdkî ji Îndo re got:

-Îndo. *To çaqay herî eşta mil, biyê şêrgele. Helal û heram cêra nêvecenê? Ti kurtêlxwir Îndo. Homa Teala eşkeno ûcaxê to kor kero. Eyseno ti bi sereyê xwi kay kenê. Çirê endêke xu kenê ercan? Gunnanê henî bînan zi nanê serê milê xwi? Ti zêde ercan eysenê, hayiya Reşît Keyay te ra esta? Henî to nêxapênê, ti zehf şenik eysenê. Ti şinê dizdî kenê, Feqî Elî zi kêzînê werê dizdiya xwi kenê.*¹

Feqî Elî berê xwe da yên din, dîsa zivirand Kurmancî û ji wan re got:

-Hûn bixwin. We ezyet dîtiye. Xwedê dibîne.

Dema wan dest bi xwarina goştê kara Hecî Zibeyr kirin, Feqî Elî rabû çû jêr destava xwe kir, xwe tehfil kir, hat ser ka-niyê desmêj girt, tifing çeprast ji stû derxist, li kêleka tehta ni-mêjê danî, destê şil du-sê car birin rûyê xwe û di hev dan, heya zuha kirin û niyet anî, “Elahûekber” got û dest di binê dil de dan ser hev.

Pişti nimêjê, Feqî Elî û Mihoyê Harûn bi daxmê listin.

Elî ew sê car li ser hev bir û got:

-Îcar hûn hinek bilîzin, ez westiyame, dê qasekî razêm.

Elî hinek çilo ji deviyar şikand, kir fena balîfê, di binê serê xwe de danî, qayîşe tifingê li milê çepê pêça, tifing xist nava çaqên xwe û li ser kêleka çepê vezeliya. Di qaseke kin de di xew re çû.

1 Îndo. Te çaqa kerê avêtiye mil, bûyî şêrgele. Helal û heram ji hev der-naxî? Tu kurtêlxwer î Îndo. Xwedê Teala dikare ûcaxê te kor bike. Xuya ye tu bi serê xwe dilîsî. Çima xwe ewqas erzan dikî? Guneyên hinekan jî li ser milên xwe datîni! Tu pir erzan xuyayî, haya Reşît Keya jê heye? Hinekî te nexapînin, tu pirr sivik xuyayî. Tu diçî diziyê dikî, Feqî Elî jî keremê xwarin diziya xwe dikî!

Yê Îndo pêti li ser serê wî, tebat pê re nemabû.

Hişê Miho jî li ser Feqî Elî bû.

Yên şiyar bi hev re bi dev nedixivîn, bi îşaretên çavan, dest û tiliyan qise dikir.

Tevî Feqî Elî di xew de bû, dîsa jî ditirsiyan. Ewqas li hev qewêtî kiribûn, divê derba ewil bi serê wî ve deynin jî, dîsa Miho bi tiliya xwe jî Îndik re serê Feqî îşaret dikir.

Îndik devê lûleya tifingê da eniya Feqî û tilî kişand. Ewa dengê jî tifing derket, ewa dengê jî derket, çend caran di Binêzinar de zimiya, olan da. Teyr û tilûrên niştêcî veciniqîn, jî nişka ve firiyan. Heta bi wî dengê tifinga Îndik re Miho jî veceniqî û rabû piyan.

Ew kuna eniya Feqî Elî de vebûbû jî xwîne hat dagirtin. Tava jiyane li Feqî çûbû ava.

Gava tifing li Binêzinar teqiya, hîn Dadî û ew li Devê Newalê bûn.

Dadî got:

-Ev deng jî Binêzinar hat. Hinekî bi bêbextî bi Feqiyê min ve daneynin?

Kinê jî got:

-Hema li ciyekê dengê tifingê neyê, tu wisa dibêji.

Xencera sêdeqî, qutiya cixarê ya zîvîn, tesbîhên karîban Mihoyê Harûn girtin. Îndik tifinga Elî girt, cilên wî jî şemirandin, papaxa wî da serê xwe, şelwar li xwe kir û ebaya kundoyî avêt ser milên xwe.

Heya Îndik gihîşt Zengê, bîst caran li bazinê qevda mawîze-
ra Feqî Elî nêrî, sed caran jî papaxa Elî jî serê xwe derxist û dîsa da serê xwe. Bi tariya êvarê re, gava Îndik gihîşt ber derê mala Mamê Salê, Êmê amîngiya dida ser birînên xwe. Papax jî serê xwe derxist, kir destê çepê û di destê rastê de tifinga Feqî Elî nîşanî Êmê da û keniya:

-Aha ev tifing, ev jî papaxa wî.

Piştî hatina Ekrem Beg ya Şelmo, çekstandina ji Mifetişê Gelemperî Îbrahîm Têlî, şerê nava Şêx Fexrî û dewletê geş bû. Şerê Reşan, Xeznewiyê û birina Pezê Hebîkan, Şêx bi mifrêzeyên giran, sêsed çarsed kesî li deşt û zozanan digeriya. Êdî şer bû û minet tunebû. Kî keys li kî anî, li ku rastî hev bihatana seqaseq bera hev didan.

Şêx Fexrî poşman bûbû çima Mifetişê Gelemperî Îbrahîm Têlî dîl negirtiye, an nekuştiye.

Her roj çar-pênc xortên ku dewletê gundên wan şewitandibûn, dihatin ba Şêx.

Piraniya peyayên wî yên bi ders û perwerde ji siwarî bûn.

Dewletê bi hezaran leşker li Qolordiya Heftan, li derûdora Diyarbekirê civandibû.

Li Farqîn û Qabilcewazê, nêzî Geliyê Zulqerneyn, Gaza Mehadê tûgayî danîbû.

Mistefa Muxlalî sond xwaribû, dê qira Kurdan ji fena Ermeniyên bîne.

Payiza pêşîn, pelê daran qels, reng guherî, zer û gewezî bûbûn, bûbûn fêrî.

Qumandarê Eniyê Mistefa Muxlalî, ji bona du çekdaran di karibû bi hezaran esker bişîne.

Heyama Teqrîrî Sikûn, rewaya kesî û qisekirinê nîne.

Elî Barût li Hênê bûye qumandarê Tabûra Siwarî ya Şazdeyan. Sûcdar dişîne penaberiyê. Kuştin, şewitandin, bacstandin, qançûra pez û dewaran, penaberî... çi tiştê ne li rê hebû dewletê dikir. Dewlet ji dewletiyê derketibû, bûbû agir û pêt, bûbû xwê rijiyabû nava agir. Semed, xwarinê didin peyayên Şêx Fexrî. Bilî vê tu delîl di destê wan de tunebû. Bi vê semedî dişandin dû dewlemendên herêmê, yê kîsa zêr xogî jê re nebira, bobelat bi ser de dirijî.

Ji Diyarbekirê agahî ji Şêx re tê. Ji bona ku gundê çiyayên jorîn, derdora Çiyayê Çewtela, Mêrga Axan, Çiyayê Xeylan,

Zozanê Kasorê xwarinê didin peyayên Şêxê Zirav, wan xwedî dikan.

Li Hezro Alayiya Siwarî ya Heftan. Mistefa Muxlalî ji vê Alayê bêlûgekî qelebalix bi serbazan wê teslîmî Elî Heyder kir û jê re got:

-Gere li nava wan çiyar jîndar nemîne! Qumatekên pêçekan jî bişewitîne! Di warê Qozmê, zozanên Şîn de here. Gund û gomên di gewriya çiyayên asê de, Milê Amata, Çiyayê Sio-lik, Çiyayê Çind, Mêrga Gopo, Gaza Reşîkê, Zozanê Hasandinê mane, talan bike, bide bar ar!

Dê mifrêzeya Şêx, yê Reşoyê Xerzî, Yûnisê Nêrbî, Ezîzê Zengî, Feqî Kamilê Şêxbûbî û peyayên Ehmedê Kê Axan beşdar bibin.

Li dora Zozanê Qozmê çiyayên asê, dehlên gurr û zinarên bilind hene. Çiya ji kelatan di tenûra Xwedê de pijiyane. Ciyê veşartin û xefbûnê, kozik û kemînan bi keys e. Zozanê Qozmê ji dema Badê Dostik de di destê Badikiyan de ne. Feqî Elî digot kaniyeke bi navê Kaniya Badê Dostik li bêlanê Zozanê Kasorê, nêzî Çiyayê Çewtela heye. Di nava çiyar de deşteke fena Gola Gorcîgê bi gir û mit, bi newal û kendal, mêrg û kanî heye.

Şêx Fexrî bi pêncî peyayî re derket bakurê zozan, bêlana çiyayê Qoserê, ciyê bi lat û zinar, dar û devî. Ji wir temamê zozan li pêş çavan e. Çiyayê Andokê fena bûkeke bi xêlî, qîzeke ji dar û devî xemilandî bû.

Reşoyê Xerzî bi mifrêzeya çil û pênc kesî derket diyarê Girê Zozanê Sêmalka. Zozanê Çindir li rojhilat, bi dar û devî, paş dagirtî, ji lêdana nava gelî re bi keys e.

Yûnisê Nêrbî bi sih û heşt kesî bilind bû Neqebê Ziyareta Qozmo. Li milê rojavayê Geliyê Waran, cewrikek, berxikek di gelî de derbas bibe xuya ye.

Ezîzê Zengî bi şêst peyayî derket ciyê lêdana bi havil, bireka Zozanê Şên. Pirr bilind nîne, ji ciyê ku esker bixwazin pêde birevin re dest dide. Ew şiverêya ji dawa çiya dest pê dike, tê di wir de bi çeq û berik li ba dikeve û dirêjî gundên diyarê çiya dibe. Bilî wê rêyê, çiya bihur nadin. Li wî ciyî kî bikeve alima

wan nafilite. Ciyê derbweşandinê ye.

Mifrêzeyê Feqî Kamilê Şêxbûbî di destpêka Geliyê Waran de bi sih û sê peyayî rast û çepê gelî xurt kirin. Rast û çepê gelî bi gir û mitên nizam dest pê dike û ber bi jor de bilind dibe.

Ehmedê Kê Axan bi sêzdeh peyayên eşîra xwe li qordomê, piştî girê Tehlesêvan, ciyê canstandinê ye. Girê Tehlesêvan li dawa çiyayê Qoserê, ciyê talûke û yê lêdanê ye.

Li pêş çiyayên bilind, li kêleka çiyayên berz, li nava çiyayan Geliyê Waran e. Di destpêka Geliyê Waran de şiveriyek li milê rastê heye. Ber û berê Newala Mûşo ber bi bakur diçe û digihîje axa zozanên bi mêrg û kanî. Gelî heya tu bibêjî şîw e. Aliyê çepê rûbar, aliyê rastê çiya, bi zinar û kelat, tîk û asê ye. Bilî pêş û paş, di wir de çûndin ne qabil e. Hesp ji ser şiverêyê bitehise nava newalê, nafilite. Ku bixwazî paş de bizivirî, nikarî. Şiverêyeke teng e. Kaniya Şaxê ji bakurê zozan, Kaniya Mîr Evdî ji binê girê Sêmalka dertê, Newala Mûşo dadigire. Ava wî heya digihîje Çemê Sarimê jî fena berfê spî û zelal e. Hîm û latên nava newalê jî pirr paqij in, meriv xwezî dike lê binêre.

Bi taştêyan re serê Tabûra Şazdehan gihîşt destpêka Geliyê Waran, lek bi lek, li dû hev bûne rêz. Tabûra Seyar Siwarî, hespên qedene... Hespên cebilxaneyan barkirî û di terkiya hespên siwariyê de ne. Bilî dengê solên hespan deng tune. Kes ne xuya ye, firende û qereqûş ji nedifirîn. Bêdengiyê de Waran de zal e û sawek di tariya wê bêdengiyê de li şîyanê ye. Pêşîya esker gihîşt binê Kaniya Şax, dawîya gelî li pey xwe hîştîye. Hîn ji eskeran rêz xira nekiribûn û fena di gelî de li pey hev dimeşîyan. Pêşî gihîştîye pala ku rê dibe çeq û berik, xwaro maro dibe.

Leşkerên Tirk dizanîn Kurd eskerên bê rutbe, erat nakujin. Çavên wan li serbazan e. Loma jî di nava leşkeran de qet serbaz ne xuya ne, rutbeyên xwe jê kirine, yê gişan cilên eratan in! Gava esker ji rêya teng filitî, derba ewil Şêx Fexrî ji jor, ji kêleka Kaniya Badê Dostik ji tihêla wî zinarê gewr avêt, li binê Kaniya Şaxê eskerek ji stûyê hespê wergeriya xwarê. Neferên derbasbû, ne diyarbû. Ji ber ku giş nefer bûn, Şêx bêgav mabû

ku îşaretê bide, loma ew nefer bûbû qurban. Bi wî dengî re, şerê nîgalan dest pê kiribû. Gurmîn ketibû nava çar çîyan, deng diçû ezmanê heftan. Ji çarkenar gule fena teyrikê dihatin siwariyan, ji şîrqîna birûskan zêdetir şîrqîn ketibû dewla çîyan, ew deng li lat û zinaran diketin, heft car li ser hev olan vedidan. Ziravê eskeran diqetiyan. Dengê heft tîfingî dibû çil û heft deng, yê heftêyî dibû çarsed û çil û heşt deng. Ji her aliyê çiya, ji her milî gule fena teyrikê, rişêşa baranê bi ser eskerên Elî Heyder de direşîyan. Du sed û sih û neh tîfingan deng di zinaran werdikir û dibû hezar û şeşsed û heftê û sê deng. Feleka eskeran şaşopaşo bûbû. Heya xwe ji hespan avêtin xwarê, gule li zêdeyî pêncî leşkerî ket, du ewqas jî hestiyên wan şikiyan. Leşkerên belengaz tê negihîştin çî bû. Ji nişka ve top ji ezmanan li wan dibarîn. Gule li çend hespan jî ketibûn.

Tirk mitman mabûn bibêjim, lalîgan mabûn bibêjim nizanîm, kîjan?

Di vir de, Ezîz bi zanebûn bi beşê hespekî gewezî ve danî. Berya siwarê hespê jê peya bibe, hesp ne dide ne distîne, dilikume û ranabe. Siwarê wî ji ser piştê difire û li binê deviyekî dikeve. Bi ketina hespê beş re, Elî Heyder xwe bi bûlikan kaşê nava du latan dike û serdevkî xwe davêje ser axa sor, newêre serê xwe bilind bike.

Zilkîf Begê Hêneyî li kêleka Ezîz, jê dipirse:

-Çima te bi esker ve dananî, bi hesp ve danî?

-Ew hesp yê Elî Heyder e, lê siwar nefer e.

-Ji ku dizanî?

-Fehmî Begê Pêçarê ji min re got, hespê wî yê bavê min e, beş e.

-Belkî hin hespê din jî beş hebin.

-Min ew dît. Ez kîjan hespê beş bibînim dê pê ve bidim.

Yên xwe ji hespan avêtibûn xwarê, fena çêlikên kewan, Hema çî qorzî, nepa, xefik bi ber wan biketa xwe dixistin. Lê ji çar aliyan, ji paş jî pêş gurmîn bû. Xurmînekî ketibû zozanan, hîrçê şikeftan ji ber direviyan. Hinek siwaran xwestin para birevin, lê peyayên Feqî Kamil firsend nedan. Ji yên para zi-

virîbûn du hesp bi siwarên xwe gule xwaribûn û gêrî nava rû-bar bûbûn. Ji dengê çekan hezaz li çîyan ketibû, ber û boxrik jor de dipekiyan. Hespên vala vir de wê de hîrehîr dikirin û baz didan, hîn jî li ber cendekê xwediyê xwe diman. Yên peya nebûbûn, para; yên din bi hêla mifrêzeyê Ezîz de bi bayê bezê, lê ew jî yeko yeko di milê hespan de gêr dibûn. Yên perepaşkî dizivirîn, dixwestin birevin, çekdarên Feqî Kamil mîna moze-beşan bi wan ve didan, ew bi hespên wan, didan nava rûbarê Mûşo.

Gava dengbêjê Şêx Fexrî Sehdayê Bêşîştî ev behs dikir, te bidîta. Ez nizanim nivê wî bibêjim. Ew li wir bû û bi çavên xwe dîtibû, fena hebên mirncanên rêz dikir.

Di destpêka esrê de, yên mayî teslîm bûn. Elî Heyder û neh serbaz jî di nava wan de bûn. Çend serbaz hatibûn kuştin kesî nedizani. Erd tijî term bûn.

Bi rastî jî hespê Ezîz pê ve dabû yê Elî Heyder bixwe yê bavê Fehmî Beg bû.

Dest didin ser hesp, çek û cebilxaneyan.

Zilkîf Beg diçe ser kelaxê hespê beş, ji eskerekî Kurmanc dipirse:

-Ev hesp yê kî ye?

-Yê Elî Heyder e.

Zilkîf dinêre ku çova Badikanî di terkiyê de ye. Kuştina Emîn Efendî tê bîra wî. Ji xwe re dibêje: “Kuro ev ew çova meşhûr nebe?” Dest davêje ji terkiyê dikişîne. Dinêre xwîna hişk pê ve ye. Tîne nîşanî Şêxê Zirav dide: “Çova ku vî zalimî pê Emîn Efendî kuşt va ye.”

Çov di destê Şêx de ji Zilkîf Beg dipirse?

-Te ji ku anî?

-Ji terkiya hespê beş.

-Kî ew hesp kuşt?

-Ezîz.

Şêxê Zirav li Ezîz dinêre:

-Te çima bi siwarê wî ve danenî Ezo lawo, te hesp kuşt?

-Te gotibû heya hûn karin ji min re Elî Heyder sax bigirin,

Şêxê min.

-Te ji ku zanî hespê wî ye?

-Fehmî Beg ew çend caran li Farqînê dîtibû.

Şêxê Zirav çû ber Ezîz û sê caran ji nava eniyê maçî kir.

-Got; Xwedê te bistirîne lawo.

Heya wê gavikê Fehmî Beg ji tê cem wan û hespê bavê xwe nas dike. Mixabin hesp miriye. Fehmî çavên hesp yên vekirî digre û beşê nava eniya wî maçî dike.

Şêx, nêrî Fehmî bi hesp ve mijûl e. Bang kir:

-Xêr e Fehmî, te eniya hesp maçî kir?

-Hespê bavê min e.

Şêx çovê diteqilîne, hesindar û têra xwe giran e. Kare bi derbekê meriv bikuje. Çov nîşanî Elî Heyder dide:

-Te bi vî çovî Emîn Efendî kuşt?

Fena Fileyê di xesûya xwe ne, serê xwe dixwe ber xwe, deng dernaxe.

Şêx çovê dide Ehmedê Kê Axan û dibêje:

-Jê bipirse, çend kes, bi çi qaîdeyî pê kuştin.

Ehmed çov teslîmî pismamê xwe Tarxan dike:

-Ti mi rê verde Şêxê mi. Ez zona ez çi ana yê sere. (Tu ji min re bihêle Şêxê min, ez dizanim ez çi tînim serê wî.)

Elî Heyder di destê Şêx de dîl e.

Şêxê Zirav ji Ehmedê Kê Axan re dibêje:

-Yado Axa ji min re gotibû, van zabitan gelek jin û qîzên eşîra we, keziyên wan bi hev ve girêdane û di zinarên bilind de avêtine. Ez wan teslîmî te dikim, tu wan çi dikî bi kêfa xwe yî. Lê Elî Heyder, tu qariş nebe, bangî kurekî Puskulheyat, yekî Emîn Efendî û kurekî Kazoyê Qurmikî bike û çovê teslîmî wan bike.

Ehmedê Kê Axan, kurê mezinê eşîra Kavaran got:

-Serey min û çimonê min sera Şêxê min. Ez zono ez îna çaway mikafat keno. (Ser serê min û çavên min, Şêxê min. Ez dizanim ez çawa wan xelat dikim.)

Ehmedê Kê Axan qayişê wan li nava wan jidandin, paşî la wan tijî kevir kirin. Berya xatir ji Şêxê Zirav û hevalan

bixwaze, ji Şêx re got:

-Go kêfê may min Eyşe zaf bêro, a zona eniyan çi gozê es-
ûsî şikitê. (Dê kêfa diya min Eyşê pir were, ew dizane vana çi
gûzên esûs şikandine.)

Şêx bi Ehmed kenîya:

-Silamanê min Eyşe ra vace. (Silavên min ji Eyşê re bibêje.)

Ehmed berê xwe da çiyayê Lîsê.

Rojtira din, dema Zengî diçûn dê cendekê Elî bişewitînin, Îbişê
mamê Salê da pêşî, Ezîzê lawê Cemîlê Şêx Ehmed da dû. Îbiş ji
birayê Husoyê Guvguvo, Mamê Emer re got:

-Me ew kerê Benî xapand, Eloyê Hecî Mehmûd pê da kuştin.
Em diçin cendekê wî dişewitînin, tu jî were.

Mamê Emer got:

-Mirî ye. Ez neyartiya cendekê Feqî Elî nakim. Diya min her
roj dibêje, "Binasiya me jî heye. Dê rojekê were bîra Xwedê. Ez
nayê." "

Îbişê Mamê Salê du sengeleyên din jî dan dû xwe, neviyê
Şêx Ehmed, Ezîzê kurê Cemîlê dabû pey Îbiş.

Îbiş ji sengeleyekî re got:

-Tu here êzingan bibirre!

Cendekê Elî ji ber kaniya Kewan fena berate di erdê re
kaşkirin, anîn ber çilodara apê wî Hecî Emer. Çend gurz çiloyê
hişk xistin binê cendek, êzing û çend gurz çiloyê din jî avêtin
ser û Ezîzê neviyê Şêx agir bi çilo ve danî. Heya cendek şewitî
û hatin malê, jinên wan rûvên xwe hine kiribûn.

Sibetirê Meyrika Mehmik çû kaniyê. Kereşo li binê kanî û
ciyê destava jinan li kereşoyê ye. Çû kereşoyê ku destava xwe
bike. Hin jinan cil dişûştin, hinan jî xwe dişûştin. Jinên Mala
Kosan rûvên xwe hine kiribûn. Meyrê ev dît, lê nepirsî. Ji ke-

reşoyê vegeriya ser kaniyê. Eça Qol li ser kaniyê bû. Jê pirsî:

-Gelo jinên mala Kosan çima rûvên xwe hene kirine?

Eçika Qol:

-Yên heyfan bistînin xwe hine dikan?

-Ji kî?

-Neyarê wan kî ye.

Meyrikê got:

-Hinek dimirin, hinên din quzan didin ber hinê, hey gidî dinya.

Eçika Qol:

-Dibêjin heyfa bizina kol ji ya bi qîloç re namîne.

-Hinek dimirin, hinekên din fehş dibin. Nizanin dê eynî ri-histîn li şatika stûyê wan jî siwar bibe. Mirin nayê bîra wan. Nasêwirin dê Ezraîl rihê wan bixşîne, gava bixşîne dê zimanê wan biwerimîne, helebîkî bîne der.

Meyrika Mehmik gihîşt mal. Bi qesta hevîrtirş, çû cem dot-mama Elî, Eyşanê, diya Nadir. Eyşanê li eywanê kobeyên lihêf didirûtin. Meyrikê ji Eyşanê re got:

-Ez ji kaniyê tîm. Jinên Mala Koseyan quzê xwe hine kirine.

-Çima?

-Min ji Eçika Qol pirsî, got qey heyf standine.

Meta Eyşan bi ser av û agir ket, dev ji dirûtina kobeyê lihêfê qerîya. Lewra hay lê bû ku Hawşanê di xewa xwe de dîtîye ku Feqî Elî kuştine û çûne geriyane, lê nedîtine. Derî girt û li ba ket mala apê xwe Hecî Emer. Dadî bi Kinê re çûbû Gomê Emrîşê. Hawşan jî çûbû Helhelê. Nezivirî mal. Berê xwe da Helhelê. Rêya bîst deqîqeyî di deh deqîqeyî de çû. Ji xwişka Feqî Elî Hawayê û jina wî Hawşanê re çîroka hinekirinê got.

Hawşana jina Feqî Elî berê xwe da Gomê Emrîşê.

Rabûn giş bi hev re, tevî Kinê hatin Helhelê.

Dadî bangî Mehmeseynê Mala Keleş kir û got:

-Tu rêyan nas dikî, her agahî bide Ezîz, Feqiyê min kuştine.

Piştî sê rojan Ezîz gihîşt Helhelê. Ew roj çû Zengê.

Neytilayê birayê Nisreddîn digot:

-Apê Ezo bi çek û rext hat. Min jî hingî ji nav, mêranî û

sîlehê wî hez dikir, ew bi çolan de çû, ez jî bi pey ketim. Ji min re negot li pey min neyê. Di Şiqêf de, di nava Kerreyê Zolê de em gihîştin Çala Ebo. Apê Ezo qet naaxife, ji min re jî nabê-je te çi daye dû min. Di Rasteya Wesê de em daketin Newala Qantirê. Apê Ezo li binê zinaran, şiqêfan, xulxulan, ciyên nepa dinêrî. Em di qiyameyê çiya de bi diyar ketin û gihîştin pişt a şikefta Piling, diyarê Sêgiran. Apê Ezo kun û şikêr nehîştin. Em di ser tehta Dondilê de gihîştin Çalan. Di her heft çalan de doş bûn, me zaboq nehîştin, lê em rastî tişteki nehatin. Me li Kaniya Hewrikê newala Warê Şemo bîna xwe da û av vexwar. Ji wir em rabûn di geliyê Zorhecik de bilind bûn Pehnavê. Em ji wir berjêr daketin mêrga binê Kevira Bel. Em di nava Mêrga Kaniya Spî re, di nava dehlên hewris re gihîştin Gomê Nizim. Apê Ezo li pêşî, ez li dû, gotin tune. Rûyê apê Ezo tîrş û bihêrs e. Ew xweşikîya wî ya hergavîn pê re nîne. Li pişt a Gomê Nizim, bi çend rişêşan barîna baranê re, dermanê Gebolê qam dabû. Heke apê Ezo bi min re nebûya, minê gurzek biçiniya. Lê em li Apê Feqî digeriyan. Em gihîştin diyarê Şele, Mêrga Binê Zinar. Pelê darên kizwanan weşiyabûn. Eger em piçekî bi jor de, di nava qoriyê apê Hecî Emer de biçûna, meyê ciyê şewitandina apê Feqî bidîta, lê em di binê qorî re derbas bûn nava Mehşêlan.

Em heya danê êvarê geriyan, em rastî tişteki nehatin. Em di Şele de daketin Guhara Heydo û ji hev veqetiyen. Ew bi alî rojhilat de, berê xwe da Gelme, ez bi aliyê Licokê, ser Golê de daketim. Dema ez gihîştim ser Kaniya Beyêran, Îndoyê Benî li ser kaniyê bû.

Îndo ji min pirsî:

-Tu li van deran li çi digerî?

Min got:

-Ez û apê Ezo li apê min Feqî Elî geriyan, ew çû, ez jî hatim av vexwim.

Dema min qala apê Ezo kir, reng û rûçikê Îndo guherî, bû fena şima.

Min jê re got:

-Apê Ezo dibêje heke Keka hatibe kuştin, yê ew kuştine, ez çêlik li ber mala wan nahêlim.

Dema min ev got, rengê wî pê re guherî, reş û spîloçkî bû. Bi wî rengî fisikand ji cem min çû. Min jê şik kir.

Min berê xwe da mal û ji diya xwe re got, hal û hewala Îndo wisa.

Diya min jî got:

-Ez çî zanim, Meyrika mala Mehmik jî di nava gund de vilin-gorê digêrîne, dibêje jinên Mala Koseyan quzên xwe hine kirine.

Bilî tişteki ji diya xwe re bibêjim, min berê xwe da Helhelê. Lê ez negihîştim Apê Ezo.

Min ji Pîra Dadî re behsa Îndik kir. Çavên Dadî şil jî nebûn, wê kul û kederên xwe di tûrikê piştê xwe de, bi xwe re digêran-din. Giraniya tûr çiqas bû? Di porê wê yê hinekirî de nivîsandî.

Birahîmê Hecî Evdî ji Eşîra Badikan û li gundê Kerran nişteci ye. Xwarziyê wî Mendo ji gundê Sêdeqne tê mala xalanên xwe û diçe. Mendo huvdeh hijdeh salî ye. Xortekî fena xalanên xwe tewkelî ye. Ne geriyaye, ne xwendiyê û ne jî sihêtiyên wî yên jiyanê hene. Jiyana wî li nava Sêdeqne, Kerran û carekî jî bi bavê xwe re çûye Farqînê. Di çembereke teng de gir bûye. Pi-çûkê pênc birayan û delaliyê malê, mala xalan jî jê hez dikin. Ew jî ji mala xalan hez dike. Loma jî gurr tê mala xalan.

Xalê wî Birahîmê Hecî Evdî, kurekî xwe ji eşîrê, bi dotma-mekê xwe re zewicandiyê, lê ne bi dilê keçikê.

Keçikê gotiye:

-Ez ji Welo hez nakim, min nedinê.

Lê kesî guhdariya Perê (Perîxan) nekiriye.

Birahîmê Hecî Evdî mezinekî Eşîrê ye. Li gorî çand û pêgir-tên eşîrtiyê, pismamê wî kîja dibe bila bibe nikare bibêje, “Ez

qîza xwe nadim.” Tore welê ne.

Perîxan bûka salê ye. Emrê wê pazdeh salî ye. Ne tenê naşî, di asta zarokatîyê de ye. Ne xwendina dê û bav, ne jî yê wê heye. Sîng û berên wê, pehn û fire bûne. Qaltax dikare bi wî dêmî, wan memikên di paxilê de, wê bejna zirav, kamaxên belik, bîreweran ji rê derxe. Dema wê û lotikan e. Xwîna wê li Welo nakele. Memik di paxilê de petêx, serê çiçikan bûne kêra kalanî, qasê serê Weysoyê Dîn. Dêlê rind, li xaltiya xwe Xurekaşevê çûye. Çavên wê di kulînên binê hîlalên birûyan de dilisin, fena pisikê tîk dinêre. Bejna wê hûrik, çavmircan, nav-zirav, kamaxpetêx û sînceyê dêlê tim li ser ken e. Lê ew kena rûyê wê, piştî zewaca bédil, bediliye. Yeke lêvbigoşt, pozbelik û rûçik fena qalikê hinarê li nava baxçe bi gulî ve. Dil dibijîne xwe. Gava bi rê de diçe, dikare li pey xwe merivan bide temaşekirin. Bi cesaret pê li erdê dike. Gava kudûnê qeyarên Çemê Dicle avdagirtî li ser kiftên wê û jêr de ji kaniyê tê, di wê riya qiyame de, fena kudûn vala li ser milên wê, jor de dakeve, welê zindî bi rê de diçe. Xwişka çend birayan, qîz ew tenê û dê ew delalî mezin kiriye. Şemleke bi cîlwe ye, ne fedîkok e. Ji bédiliya zewacê çavlider, hiş ne li serî, her tim dikare şaşıyan bike. Dibêjin: “bila bi dil be, xwarin nanê garis, şîv burxul, doşek ax, balîf ji kevir be.”

Xwarziyê Birahîmê Hecî Evdî Mendo fena zarokekî nava malê, ji piçûkatîyê bi zarokên xalanên xwe re gir bûye. Bi hev re dixwin, vedixwin, diçin kar, çinîna nîsk û şolikan, paleyiyê, nava baxçeyan, bi hev re di axuran de dewaran alif dikin, di eynî eywanê de radizên.

Çi, li ku, çawa destên wan li hev dû dikevin, cara ewil li ku di hev de diferqizin, kîja lêvan pêşî şil dike, Perê an Mendo bê edebî dike nayê zanîn. Gotinek heye dibêjin: “Dêlik teriyê neweşîne, kûçik li dû naçe.”

Payiz e. Bi hev re çûne baxçe dê ji çêlekên mêcîk re giyayê teze bînin da çêlek şîr bidin. Çayirê nava baxçe fena mehfûra kesk e. Piştî çinîna giya, di nava wê xaliçeya kesk de, binê sêncê dirikan nêpa. Qey pindika Perê lêdide, xwe dide wê hesûya

xefkirî, bi hîzî bi Mendo re dikene. Dibêje, were em binavê bigrin, kî ket ser kî, çi bixwaze bila bike. Bi navê digrin, Mendo xwe jê re davêje erdê. Di wê xefikê de pêve dide an na, em nizanin.

Ji çûyina giyayê baxçe nazivirin. Nikarin herin Sêdeqnê, zannin gûza asûs şikandine.

Mendo ji Perê dipirse:

-Emê bi ku de herin?

Perê fiêlan dizane.

-Em herin Malêgir, xwe bavêjin ber bextê Şêx Fexrî.

Lêdidin diçin Parêzgeha Şêx. Mendo nizane qise bike. Tenê hevokeke diya wî di bîra wî de: "Bila bi dil be, tûrê parsê li mil be, balîf kevir, lihêf asîmanê şil be."

Ev hevok ezber kiriye an pê xweş hatiye nedizani, lê di bîra wî de bû.

Yê Perê ava rûyê wê teqiyaye, ne qîz e ne jî jinebî ye, di nava her duyan de bî ye, dibêje:

-Bila bi dil be, turê parsê li mil be, mirin bi qasî xwarina elba genim be.

Ewil Perê diçe milê Şêx radimîse û dibêje:

-Bavo, dilê me ketiye hev û me rê nedî. Em hatin ba te.

Şêx Fexrî bi Perê û Mendo dibişire. Naşîtiya wan li navoka meydanê ye. Têdigîje ku Perê Mendo revandiye.

Dibêje:

-Qîza min, we çê nekiriye, de... Bimînin, çika em karin çi bikin.

-Hûn ji ku ne?

-Ez ji Kerra, bûka Brahîmê Evdî me.

-Lawik?

-Lawê meta min e.

Şêx disêwire, çika çi rê ji vî gelşî re bibîne. Çend roj dikevin navê. Xwedî pêdihese ku çûne xwe avêtine dawa Şêx Fexrî.

Dema qasidê gundê Kerriyan, pismamê Birahîmê Hecî Evdî name anî newala Tiziyan, Feqî Elî, Ezîz û Zilkîf li siya dara şilêrê rûniştî bûn. Ezîz qasid girt bir ba Şêx. Şêx name xwend.

Rojtira din, bangî Ezîz kir:

-Ezo lawo, vê jinikê ev kurik revandiye. Bûka apê te Birahîmê Hecî Evdî ye. Naşîtî kirine. Kurik jî xwarziyê Birahîmê apê te ye.

-Ez karim çi bikim, Şêxê min?

-Ezê nameyekî bi Fehmî bidim nivîsîn, bibe bide Birahîm, çika çi dibêje.

Bangî Fehmî Beg dike:

-Fehmî tu çîroka Mendo û Perê dizanî. Ezê bibêjim, tu jî binivîse.

Fehmî Beg nameyê dinivîse û teslîmî Ezîz dike. Ezîz Zilkîf Begê Hêneyî bi xwe re digre û diçin gundê Kerran. Bi izet û îkram wan pêşwazî dikin. Ezîz diçe destê apê xwe Birahîm maçî dike. Ew jî rewşa malbatê dipirse. Şîva êvarê dixwin, gundî tên ba Ezîz û Zilkîf. Li ser şerê heyî, pergala dewletê, Mistefa Muxlalî û rewşa civatê qise dikin. Pismamê Birahîm, Ehmedê mala Başo jî hatiye şevbêrkê. Carekê du car dikeve nava qisedanê û der barê Şêx Fexrî de tewşomewşo qise dike.

Birahîmê Hecî jî birarziyê xwe Ehmedê Heso yê mala Başo re dibêje:

-Hela li vî çorsê hanê binêre! Dibê qey hêjîr e. Xwe darê tenûrê dihesibîne. Dîsa ketiye navê, gebolê li nava hev dide. Nizane ji devê wî çi dertê. Tûleyê dera han.

Wî bê erz dike. Piştî rabûna gundiyan, Ezîz derdixe nameya Şêx dide, apê xwe. Xwendina Birahîmê Hecî tune.

Ji Ezîz re dibêje:

-Ji apê xwe re bixwîne.

-Birêz Brahîmê Hecî Evdî, min nameya we xwend. Hûn bûka xwe û yarê wê ji min dixwazin. Dema hatin çiyê ba me, ez bi wan re axivîm. Her du jî naşî ne. Heta zarok in. Şaşıyekî mezin kirine. Piştî nameya we, ez cardin bi wan re axivîm. Ez û tu jî di wê kelekela xortaniyê de derbas bûne. Di wî emrî de, meriv ne li ser hişê xwe ye. Ji piçûkan xeta, ji mezinan bexşandin e. Bilî vê jî, xwarziyê te ew bi zorê nrevandiye. Qasî ku ez ji gotinên wan têdigihêmbûka te kurik xapandiye.

Bûk dibêje: Ez bi darêzorê zewicandim.

Ez karim wan ji te re bişînim. Lê dizanim dê çi were serê wan. Pêgirtên eşîrî, toreyên herêmi kedi nebûne. Kovîti bi civata me re heye. Ji ber vê yekê ez wan bişînim, dê li rûqalê Xwedê gunehbar bibim. Ev yek. Ya duduyan, dê bibêjin:

-Çûçik bi çûçikiyê xwe davêje bextê kema stirî, wê ray dike, dihawîne, ji pencên baz direvîne. Du zarokan xwe avêtin dawa Şêx Fexrî, nikaribû wan bihawîne.

Ev fikar min dêşîne.

Jina Feqî Elî Kinê: Dadî jî hinekirin bihîstiye, çûye li gundên nas û dost digere. Serê sibê gava em şiyar bûn gorima min Hawayê got:

-Min îşev xewnek dît. Jinika Qenderhelî, li Binêzinar, piştî kaniya Kewan, di nava qoriyê me de kunek nîşanê min da û got:

-Destê xwe têxe wir, Elî di wir de ye!

Beriya em taştê bixwin, meta Eyşanê ji Zengê hat:

-Zengî bi vinkî di vinkî bi hev re qise dikin.

Zengiyan dizanibûn li ku çi bi Feqî Elî hatiye.

Lê Meta Eyşanê jî nizanibû kî, li ku!

Em rabûn, me berê xwe da Binêzinar.

Em di Xerxelê de bi diyar ketin, gihîştin Girê Ezaban, piştî Gola Gûzan. Di Rasta Wesê, binê Newala Qantirê re, piştî Golê Hamo, Newala Kaniya Xore, di guhara Heydo de gihîştin ciyê jinikê di xew de nîşan dabû, em rasterast çûn wir. Gava em ji Mêrga Binêzinar derbas bûn û gihîştin piştî Rezê Mihan, me dît, wa ye hinekan êzing birrîne. Li ciyê êzingan, bilî hinek çilo tiştêk li holê nemaye. Em hineke din jî pêş de çûn, me dît wa ye agirek mezin hatiye vêxistin. Agir ziman daye darên derûdorê

û pelgê darên mazî sotine. Me hil kir, ew êzingên hatine bir-
rîn li wir hatine şewitandin. Gava em gihîştin şûna agir, em
çi bibînin, wisa agirek hatiye dadan, ne karê goştosotînê, xwe-
germkirinê ye.

Gorima min Hawa got:

-Ev agir, agirê cendekê Feqî Eliyê birayê min e. Nexwe dê
çima hinek ewqas êzingan derînin û di nava qoriyê me de agir
dadin? Bi bê bextî birayê min kuştin, di nava qoriyê me de, bi
êzingên qoriyê me ew şewitandin. Bi vê ji me re dibêjin, em we
û malbata we kor dikin.

Em bi dest û lepan ketin nava wê xwelî û xanzûrî. Çika em
dikarin rastê nîşanekî îşaretekî werin an na. Mixabin wisa
agirek dijar dadabûn, hesin ba jî, dê di nav de biheliya. Ez,
Hawa û kurê wê Cemîl, em bi rikeke hişk di nava xweliyê de
geriyan.

Cemîl got:

-Wele min pişkoja xalê xwe dît.

Pişkoja Feqî Elî bixwe bû. Lewra îçilikek qedîfe, min bi des-
tên xwe fesilandibû, dirûtibû û hemî tegel kiribû. Min şeş piş-
kojên sedef ên zer bi sîngê îçilik, duduyên şîn jî bi bizmikên
wî ve danîbûn. Ew pişkoja şîn, ya Feqî Elî bixwe bû. Dawiyê,
me her heşt pişkojên sedef dît. Serî nemabû. An jî jêkiribûn
biribûn. Bê kespikan, em rastê movikên çeng, hestiyên ran û
diranên pêşî hatin. Ji van her sê tiştan, her yekî tişteke mabû. Ji
kespikên îçlik şik bi me re nemabû.

Rojtira din me ew kirin tûrikek, em çûn Licê. Me di giliyê
de got:

-Ha ji we re, me ev ji nava xweliya cendek berhev kirine.

Lê ji Zengê ew sofiyên rîgenî. Dan dû hev, li pey me hatin û
ji hukmatê re gotin:

-Ne rast e. Ew hestiyên sewalan in.

Wan sofiyên nijdevan û qumandarê wir, ew hestî, diran û
pişkoj bincil kirin.

Kinê digot:

“Roja me derketî ji xurbetê
 şewq û şemala xwe da bejna Keko li qordoma vê saetê
 Kekê Ezo çûye Binêzinar ber nobetê
 Zenga şewitî di çalê da
 zinarê başûrê bêxwedî bi ser da mêl da
 kulo tu bikevî mala kûçikên neyaran
 dest û tilî bişkên di qevdê da
 çawa Bavê Remezan kuştin di xewê da.”

Berê Ehmedê Kê Axan li herêma Kavarê, zozanên jorîn. Bîst û
 şeş hespên eskeran ji cebilxane barkirî, bi wan re. Sêzdeh hesp
 jî ew siwar. Ehmed da pêşî, sisêyên din dan dû, hespên barkirî
 avêtin terkiya hev, Elî Heyder, teymenekî, heft astsûbay bi ter-
 kiya hespan ve, nava kindir bi terkiya hesp ve, aliyekî kindir di
 stû de, aliyê din bi her du destan girêdayî. Peyayên Ehmed yên
 mayî li pey û kêlekan, bi rê ketin.

Qayîşê nava wan mehkem girêdane, yê her yekî çend weqî
 kevir û boxrik xistine paşîla wan. Paşîl tijî kevir, pêxwas, her
 du dest li pêş bi terkiya hesp ve. Li dû hespan fena seyê girê-
 dayî. Hîn deh misas neçûbûn, xwîn ji piyên wan diherikî.

Gihîştin keviyê Çemê Sarimê, binê Pêçarê. Hesp quriçê avê
 bûn. Teymen xwar bû ku av vexwe. Ehmedê Kê Axan ji pisma-
 mê xwe Tarxan pirsî:

-Kamî destûr da yê kutikî? (Kî destûr da wî kûçikî?)

Bilî ku Tarxan bersiva Ehmed bide, ji hesp peya bû. Çû ber
 Teymen. Welê lê nêrî, welê lê nêrî, hindik ma Teymen bi xwe
 de mîz bike. Çova Badikanî ji terkiya hespê Ehmed kişand. Tayê
 destên Teymen vekir, derba ewil weşand qevda zendê rastê,
 derba duduyan li zendê çepê da û her du zend jî di qevdê de
 hencirandin. Birîn çenebû. Lê hestiyê qevda dest hûrhûr bû.

Dest bi milên Teyman ve şindilîn. Teyman welê zariya, welê giriya, dengê wî, xuşîn û lemelema avê da rawestandin. Hes-pên av vedixwarin serê xwe ji zarîna Teymen bilind kirin û li wî nêrîn.

Tarxan bi Kirdkî jê re got:

-De bore.¹

Teymen fena zarokekî hûrik digiriya, ayewaya wî. Tarxan li Ehmed nêrî. Di çavên Ehmed de dirûvê dostê wî Emîn Efendî dît. Vegeriya bal Teymen, bi yek derbeke kapikê çoka çepê kir arderûn. Teymen şewşibî, wergeriya û ket nava avê. Derbeke ji ya berê bi hêrstir li kapikê jûniya rastê da û zarîn ji Teymen birî. Dîsa li Ehmed nêrî. Gava çavên xwe ji çavên Ehmed veguhestin, bi wê çova ku hîn xwîna Kazo pêve, fena şûr li kortika qaqotê da û xwîn fena çirika Kaniya Zengesorê pijiqî. Teymen hinekî fena mirîşka serjêkirî perpitî û çaq lê rep bûn. Welê di cî de hîştin û bihurîn. Elî Heyder baş seh kiribû, dê çi were serî. Xwe bi xwe hêvî dikir ku ew jî fena Teymen zû bimire. Lê dizanî binaseya wî çend car ji yê Teymen girantir e. Bi rojava re gihîştin nava çiyayên Hertayê.

Ehmedê Kê Axan ji Tarxan pirsî:

-Ay zinarê ke keyna û cênîyê Hertayican tera eyştî war, ti zonê?
(Ew zinarên ku jin û qîzên Hertyî jê avêtine xwarê tu dizanî?)

-Ez zona. (Ez zanim.)

-Ma bere ewca. (Me bibe wir.)

Beriya tarî bikeve erdê gihîştin diyarê wan zinaran. Xwarê zinaran geliyekî ji geliyên Sarimê, pîrr kûr e bibêjim, zabokekî teng û kûr e bibêjim? Tu ji diyarê zinaran, heft werîsan bavêjî ser hev, nagîje binî. Gava meriv ji jor li xwarê dinêre, dewxa meriv diçe.

Ehmed ji Tarxan re got:

-Yê kutikê pîlî verdê, yê binan, yewo yewo berzê war! (Wî kû-çikê mezin bihêlin, yên din yeko yeko bavêjin xwar!)

Tarxan bi çova Badikanî di zend de, qevda destên wan, di çaqê de kapikê çok bi Miho dan şikandin û Feso ew yeko yek

1 De vexwe.

di zinaran de serserkî avêtin xwar. Ricif li Elî Heyder ket, zira-
vê wî qetiya. Puskulheyat hat pêş çavên wî. Emîn Efendî bi wî
narîniya xwe li miqabil peyda bû. Jê xuya bû. Kazoyê Kurmîkî
li miqabil, jê re digot, “Ezê di quzê diya te nim kero.”

Ehmedê Kê Axan ji Feso re got:

-*Ma emşo îtayê. Şore Zengesorê. Lacanê Emîn Efendî ra vace,
ew kutik û çîwaya cê ya Badikanî, ke pê bay şima kişt madirê.
Bêrê, şima çawey kişenê, şima zonê. Eger yê niyamey, şore Qur-
mike lacê Kazî biyare.* (Em îşev li vir in. Here Zengesorê. Ji
lawên Emîn Efendî re bibêje, ew kûçik û çova wî ya Badikanî
ku pê bavê we kuştibû bi me re ye. Werin, hûn çawa wî dikujin,
hûn dizanin. Eger ew nehatin, here Qurmikê lawê Kazo bine.)

Feso hesp hîşt û berê xwe da Zengesorê. Gava gihîşt gund,
nîvî razabûn, nîvê din ranezabûn. Rasterast çû mala zarokên
Emîn Efendî. Çîrok ji law û pismaman re vegot.

Wan got:

-*Ma nêwazenê guney yê kutikî bisawiyo destê ma. Şima
çawey zonê, ana bikerê.* (Em naxwazin guneyên wî seyî li des-
tên me bilefin. Hûn çawa zanin, welê bikin.)

Serê sibê Feso berê xwe da Qurmikê. Bi danan re gihîşt. Çû
mala kurê Kazo. Heydo ne li mal bû, çûbû kar. Zarok çûn pey
Heydo. Hat. Feso çîrok jê re vegot. Pirr kêfa wî hat, bangî bi-
rayê piçûk Nado jî kir û bi Feso re gihîştin piştî Zinarê Çilk-
eziyan. Heydo û Nado, her du jî çûn destê Ehmedê Kê Axan.
Ehmed nehîşt destê wî maçî bikin.

Ji Heydo re got:

-*Ti zonê enî kutikî çawey bay to kişt?* (Tu zanî vî seyî çawa
bavê te kuşt.)

-*Ez baş zona.* (Ez baş dizanim.)

Heydo ji Liciyan kuştina bavê xwe çawa guhdarî kiribû,
ewil li ku derê bavê wî çî kiribû, bi wî mînwâlî Elî Heyder înfaz
kir û ji zinar de avêt ber wan berateyên din.

Ehmedê Kê Axan Çova Badikanî jî yadîgar da Nado, ji kurê
Kazo re got:

-*Bere xwî hete bilimne.* (Bibe li ba xwe veşêre.)

Helheliyan tedarekên zivistanê qedandibûn, zad û zexîre hewandibûn, kuhar û kîler heya ber dev ji qût dagirtibûn. Kûz û den tijî bastêq û meşlûl, xilik û dîzik jî tijî aqît û dims kiribûn û devê wan çekur kişandibûn. Piraniya wan qeliya xwe jî xistibûn kîleran. Ka û giyayên dewaran hewandibûn. Kadîn heya ber dev dagirtî, li pêş her malekî du-sê dîzikên çiloyê hişk ji pez re anîbûn pêş malê, da di berfê de cefayê nekşînin û neçin bi taxokan çolê ji çiya kaş nekin. Di binê siqalan de qor bi qor êzing li ser hev kêş kiribûn. Ji ber ku hêna baran nebarîbû, nermayî çenebûbû, kesî katikek titûn çenekiribû. Titûnên gundiyan şîrît, li devê eywanan bi maxên qehtî ve aliqandî. Li benda nermayî bûn, titûnan bikin katik.

Pîştî kuştina Evdîlqadir Başçawîş Helhelî bi ser av û agir ketibûn. Nijdevanên Liciyan di binî de hin agahî bi ber guhên wan xistibûn. Loma bûbûn nîv usatên dewleta Romê. Ne tenê Helhelî, mirîdên mala Bûkarik hemî firar hesab dibûn. Ji tirsê şewitandina gund û girtinê, ji bona dewlet wan di xafil de negre, bi çol û çîyan ketibûn. Bi şev dibirin di çolan de zad û zexîreyên xwe dixistin binê axê. Bilî çend kal û pîrên gund, mîrên gund bi şev derdiketin çolê, di nava rez û baxçeyan de bi pawanî radizan. Çi, çawa, kengê, dê çi sosret û seysebat werin serê wan nedizanîn. War li mirîdên mala Bûkarik bûbû kuna mazi, cî tunebû pê de herin. Çawa ji ber destê Muxlâlî bifilitin.

Hêna çîkek baran nebarîbû, pûş û palax, ka û giya, gizgêrikeke agir karibû temamê herêmê bişewitîne. Pez û dewarên gundiyan di hewşên binê eywanan de, gundî jî di eywanan de radizan. Şîrîtên titûnan li pêşiya eywanan bi maxên qehtîve daliqandî. Devê eywanan hemî bi çiloyê çinar û zergûzan hatibûn şirtekirin, tenê deriyê ser siqalan vekirî.

Bi ronîya sibê ya roja îne re, Teyrê Zercelê li ser ezmanê Helhelê difiriya. Eskerê bejik û peyadeyan bi tevê nijdevanên

Kurd dor ji gund standin. Yê dudi li çokên xwe dan, qerewar kirin, lê tewş bû. Îdî ji nava nijdevanan bi Kurdî bangî Helhelîyan dikirin û digotin: “Tenê cilên li we ne, tiştêkî bi xwe re negrin, xaniyan vala bikin, em agir davêjin gund!” Çek diteqandin, teqîn û reqîn bû. Wisa dikirin ku gundiyan bitirsînin û qasîkekî berya qasîkekê karê xwe biqedînin. Gundi hemî bi zav û zêç ve derketin der, lê diya Mele Ezîz ku gundiyan jê re digotin Meta Xanê, xanî neterikand. Metê got: “Ez ji xaniyê xwe dernakevim.” Sîtîlek tijî av kiribû û ketibû nava sîtîlê avê û ji maliyan re digot hûn derên. Ziftî li devê derî bûn, bi derketina maliyan re, ew toza spî avêtin xanî û agir berdanê.

Bilî mirovan nehîştin kes pez û dewarên xwe berde derve, deriyê hewşan li ser pez û dewaran asêkirî hîştin û agir avêtin kadînan. Gava pêtî gihîşt ka û giya, pêketin dûman gihîşt binê asîman, ezmanê Helhelê reş bû.

Xina mala Reşo li pêş derî rûyê xwe pironcîk dikir, biskên xwe dikişandin, kefê destên xwe berjor vekiribûn, bi Xwedê de dikaliyan û digot: “Wîî Rebî, Tirk dibêjin em misilman in. Ne rast e, tu dîn Tirkan nahewîne. Tirk hêna nebûne meriv, dehbe, dûpişk, çeçel, keftar, zalim û xwînî, xwedî tîfing in, Rebî tu koka wan biqelînî.”

Kijînek ji kadînan dihat, miriyên goran jî radikirin ser piyan. Di hundirê xaniyan de dûmanek wisa çêbûbû, meazelah. Kuxtekuxta pez û dewaran dihat der. Dengê orîna dewaran, behrîna pez ketibû nava hev. Çerxa felekê li Helhelîyan badabû. Bi her çar aliyî de gund pêketî bû. Xanî fena qirşîkên girgîl, çiloyê hişk dişewitîn. Pêtî gihîştibû baxçeyên zezewatan, agir ketibû sêncê baxçeyan, gurzê hewşên pez û kêşên çilo jî. Darên tuwan yên di nava sênc û hewşên devê derê xaniyan de jî pêketibûn. Meriv nizanibû şev e an roj e. Temamê gund di nava wê pêtiyê de winda bûbû. Kulx û dûmanek bi ser gund ketibû mîna roja mehşerê. Alawê pêl didan.

Onbaşiyekî digot, gerek çêlikek ji vî ezbetî nefilite.

Li kêleka xaniyê Feqî Salihê Mala Şemo, bi tevî şeş zarokên

hûr, xaniyê Cimoyê bafîle. Gundiyân ji wan re digot: “Mala Mûşo”. Bafîle ne. Keça Cimo Vircînê çawa derketibû diyarê xanî kesî nedizani. Wê jî fena Metê protesto kiribû an ji tirsanan derketibû diyarê xanî nediyarbû. Di piştâ xaniyê Cimo de, gurzên dora hewşê pez û dewaran, dîzikên çiloyê hişk pêketibûn û pêtiyeke gelek zexm û xurt ziman didan. Pêtiya percik û çiloyên mazî geş, bi cilên hesinî jî, meriv nikaribû nêzî bûbûya. Hêla mala Feqî Salih jî, xanî pêketî, pêti digihîşt rêya Karwan, nava ezman. Aliyê cuha avê xanî bilind bû. Keçika Cimo li diyarê xanî di nava alaw û pêtiyeke şîn de mabû. Temenê Vircînê heşt salî bû û yeke bedew bû. Zarînek, qîrînek, gerînek, hewar û gaziyek jê diçû, dengê wê kezeba meriv diperitand. Di nava hewşa pezê Cimo de darek tuwan a romî û kevnare, li ser dara tuwa romî hêlîna leglegêkê... Çaxê agir gihîşt guliyên dartuwa romî, pêl da hêlîna leglegê, hêlinê agir geştir kir, xaniyê Cimo xerq bû û keça wî di nav de winda bû.

Xaniyê Nehmanê Serê Kevir, li jor fena hêlîna qertelê hulî, di rêza xaniyê mala Hamo de li ser zinaran. Li piştâ xanî, dora hewşa havînge yê pez û dewaran bi gurzên percikên mazî honandî. Di piştâ hewşê de kuçeyêke fireh. Kêleka rojava herçiqas bilind e jî, aliyê pêş xanî bilindtir e. Havînan hênîk, zivistanan sar. Piştâ xanî bi çiya ve, jê û jor de jî xanî hene. Rojava û bakur jî jêrzemîn, çûn û hatina mala Nehman di hêla mala Pepê û Hamo de, yanê di rojhilatê xanî de. Li milê ku deriyê xanî lê, agir bi mala Pepê û xaniyê mala Hamo ketibû, teyr bi baskên xwe nikaribû di ser pêtiya xaniyê mala Pepê û Hamo re bifire. Hela ew agirê ketibû gurzên dora hewşên pez û dewaran, dîzikên çilo û kêşên êzingan hemî di binê siqal û eliyên de kêşkirî, sirinc dihelandin sirinc. Xaniyê Nehmanê Serê Kevir di tofan û lehiya agir de mabû.

Tu xwe mebê bûka Nehmanê Serê Kevir nizanim çiyê wê hundir de maye, xwe li agir qelibandiye û çûye hundir ku bîne, nikare derê. Derketiye serê siqalê, hewar hewara wê, guneyê gurên sibatê pê tê. Cî û warê bûk pê de biçûya tunebû. Bêhêvî,

heya awaz jê derdiket, diqêriya. Alaw û pêti bi çend rengan ji devê eywana mala Nehman ziman dida, deryayeke sor û zer, pêtiyê pêl dida. Hino hino bûka Nehman bi ser sifirnek û wî cihê bilind de tahv dida. Carina bûk di nava pêti de winda dibû û carina jî xuya dikir. Agir xwe holî bûkê kir, dawa wê zeft kir. Bûkê û agir bi navê girtibûn. Bi carkê de bûkê xwe di ferşên pêşiya xanî de wer kir, li hewa fena beysûsek pêketî çeq û berik çêkirin, hat xwarê li ser zuxr û ferşên zinaran ket û deng jê hat birrîn.

Cîhan li Helhelê bûbû pêti. Temamê ava newal û çeman, gol û deryayan, nikaribû wî agirî, alawa dojahîn bitefanda. Bîna kizîrê, bîna kizîra hirî, mûyên pez û dewaran, bîna barûdê, bîna şewata kurmên nava darên hişk, bîna pîso û titûnê ketibû nava hev. Sira bayê payîzê ji alî rojhilat bi bayê bezê dihat, dûmana bêhndayî bi keviyê rojava de, di nav dehl û zeviyan, mêrg û beyaran re bi bazdana hespên rewan li çol û çîyan wer dikirin. Na na ew bêhn diçûn temamê nîgal û diwêlan jî. Helheliyan gilî û gazinên xwe bi Xwedê de dikir, lomeyên xwe di-hîştin ji çiqrên felekê re.

Çaxê ziriqên rojê bilind bûn, yek tîrêjek tavê ji tefl û dûmanê, ewrê li ser banê Helhelê alinçandî nedigihîştin ser xaka gund.

Niza wext çi bû, gava xurîniyê, dema taştê an roj hatibû dana. Lê tiştêkî baş tê bîra min, agir gund kambax kiribû. Tiştêkî ku agir geş bikira nemabû, agir ji ber xwe sist bûbû. Esker û nijdevan ketibûn nava gundê şewitandî, digeriyan.

Mistefa Muxlalî li jeber, li kêleka mezelan, di bin dareke mazi ya kevnar de bi ser newala keviyê bêwaneyê Mihemed Keya de kulafek raxistibû, mehreke danîbûn kêlekê û bi tevli cîzman li ser kulafê pal dabû. Qamçiya di dest de, pê dilehîst, bi awirdanên neyaran li gundiyan dinêrî. Di awirdanên wî de xuya, gundên berê şewitandine, dilê wî honik nekirin, kurmê wî neşikiyaye, qîma wî pê nehatiye. Di tevger û awirdanên wî, sînçeyê wî de, meriv didît, yekî xwîni û bê kovan e. Dirêj, lê şêla wî nexweş, çavbeloq bû. Rûçikê wî tehl bû, dilê meriv jê

diqelibî, vereşana meriv jê dihat. Heta meriv ji kesayetiya xwe jî û ji hatina xwe ya cîhanê jî sû dibû. Meriv ji xwe re digot, xwezî dema Xwedê ev nemirov anî dinê, bila min hezar sal paşê bianiya. Meriv razî nebû di qîrnê wî de hatiye dinê. Meriv nebû, hirç, hov, dehbe, har bû lo. Hespê wî yekî qer û mûyekê jê bihata kişandin dê cihê wê biterikiya. Ji cihê rûniştina wî û piçek bi wê de, bi dara godîşê ve girêdayî, pêkolî dikir. Fena jê re bibêje, tu pirr zalimî sebvê sebv!

Pişt şewatê, çûn nêrîn, meta Xanê nîne. Cûm û cêla bûye.
Edîleya mala Xalo li ser şewata Helhelê weha disitirî:

Çiyayên Helhelê bişewitin bi darên mazî
Werdek û mirîşk çûne lîsan bi niyazî
Leşkerên Misto bi ser Helhelê de girtine
Şevêk ji şevên payîzê, tariyek rût û tazî
Kula Xwedê bi kul ba têketa mala Mistefa Begê
Agir berdane Helhela xopan nîvê şevê xelk dirazî
Hay lo dilo, hay lo dilo wez nemînim.

Tifingên çar cemse esker ne girîng bûn, lê demançeya Mîfetîşê Gelemperî, Îbrahîm Têllî zêde zêde bi Qolordiya Heftan giran bû? Mursel Paşa ji dewrê derxistibûn, Mistefa Muxlalî bû qapsûn, hindik mabû bi xwe de biteqe. Dagirtîbû ji qehr û qotikên giran, di wan çavên belîs de xuya bû tarafa pelan (volqan). Ew hêrsa pê re, neditefiya bi ava heft çeman. Xwe bi xwe digot: “Gere ez li van çolan nehêlim mar û mûr, kurm û kêz, mişkên şikêran.”

Ji Qerargaha xwe rabû û çû cem Mîfetîşê Gelemperî, Îbrahîm Têllî.

Got:

-Ezê herim ser Şêx Fexrî. Lê pêdivî ye tu balafiran jî têxî binê fermana min.

Mifetiş got:

-Her du balafirên Mala Cemîl Paşa ji Turk Silehli Kuvetleri re standine, li Diyarbekirê in. Di fermana te de, çawa dixwazî welê bi kar bîne.

Mistefa dest bi amadeyîyan kir.

Meriv ji şibakê an devê eywanê jî mêzekira, xezama payizê fena meşreba devê mereda livînan li ber çavan bû. Ew pelên dar û deviyan, rengên têvil li navhevketî, bi Kurmancî jê re digotin xezam, xezama payizê li devê derî. Pirê pelên daran weşiyabûn binî. Xezam agahiya payizê, bi xwe re sir û serma, bahoze û seqem dianîn. Ev zarokê jî dizanî, gere meriv ji îro şûnde cilên qalîn li xwe bike, nexwe meriv sermayê digre. Meriv û sewal tev dixistin hundir, kes nikarî li derve de yax bike, xwe berbide. Ewrekî reşê tarî li nizmiya ezman gef li yên xwarê dixwarin. Digot ez ji kîrê we bîm, ezê tofan bi ser serê we de rakim. Nahêlim hûn di çemên direwîn de ji derbas bibin. Ezê dinyayê li we teng bikim. Di xezama payizê, wî ewrê tarî de çi gef hebûn, çar car, na na heşt car zêdetir gef bi Mistefa Muxalî re hebûn. Li ba xwe fermaneke pir giran ji Kurdan re deranîbû. Bi çawîş û başçawîşên xwe re jî, bi teymen û yuzbaşîyan re jî bi tiliya nişanê qise dikir. "Ezê tofana Mistefa Muxalî ji vî welatî rakim. Heya rojekê dinya hebe, gere li van çolan behsa zalimiya min bibe", digot.

Onbaşîyên Kurd bibêjim, çawîş bibêjim, lê bi awayekî Parastina Gel ya Xoybûnê, bi vî haziriyê hesiyabûn û agahî dabûn Şêxê Zîrav, Siwarê Felekê.

Şêx Qomîteya Şer di şikeftên Boşatê de civand:

-Dê bi ser me de werin. Em bikevin şerê eniyê, çekên me têrê nakin. Zav û zêç bi me re ne. Emê zav û zêç bişînin derveyê herêma şer û emê ji hev birr bibin. Komikên du, sê, çar kes bi hev re, derî eniya şer bikevin kemînan.

Ev bû biryar, zav û zêç bi çil hesp û hêstirên bar şandin

Pêşêkevir, hezena Newala Kundan. Li bakûrê rojhilatê hezena Newala Kundan Rasteya Pehnav, li başûr, Mêrga Gulabiyan û Kevira Bel, li bakûr Çalan, li rojava Rêya Karwan ji milê Sêgiran tê û bi hêla Mêrga Kaniya Spî de didomîne. Hezen di nava çiyayan de, ciyekî pir kûr e. Ji kîja milê dinêrî binêre, ne fire, kûre û ne xuya ye. Bi hezaran kes û hesp lê tèn veşartin. Kaniya Delav li başûr, ji binê zinar dizê û diherike nava geliyê Newala Kundan. Peya birr kirin bi çaran û pêncan, nav li waran danî, ji bona wan refan, peya bela bûn li zom û zozan. Malêgir vala kirin ji peyan.

Muxlalî lek bi lek leşker li bêdera Seyrantepeyê civand. Derket rê leşkerekî giran, berê wan li piştê Farqînê, nava eşîrên Xerzî û Bekirî, bi tevî Hevêdî, Badikan, navnîşan Şelmo, qerargah danîn li navenda Heft Avan.

Mistefa di dilê xwe de digot:

-Gere ez Şêx Fexrî û Feyzî bi tevî komên wan, herêmê bi tevî rûniştevan, kal û pîr, ker û gayên wan, bidim ber tank û topan, wan jehrî bikim bi dermanê mişkan, zuriyet ji wan nehêlm li van çolan.

Van hevokan bêyî vîna wî ji devê wî derketin. Welê sû û sil gihîşt zikê herêma Heft Avan. Gihîşt kî da ber gulan, gihîşt kîja gundî da ber agirê xaxan, gom nehîştin li herêma wan. Seysebat anîn serê şênîyên wan deran. Gundiyekî ku tîfinga eskerê Elî Heyder li milan, ji Şelmo revîbû şikêrên dar û beran, eslê wî ji eşîra Bekiran, balafireke leşkerî nizim diçû li waran, bi mawîzera destê xwe pêva dide sê gulan û balafir agir digre li zikê ezman. Gundiyên revîbûn çolan, pêketina wî balafira leşkerî dîtî bi çavan. Her kesî li şûna xwe ji Hemo re li çepikan dan.

Piştî xistina balafirê Mistefa ji Sêrtê, ji Mêrdînê ji Gurgum, Çewlîgê anîn bi hezaran eskerên giran. Gundî xistin çalên genim û bîrên avan, don li wan dikir û agir bera wan didan!

Sê roj berê Ezîz hatibû ji Reşît Keya pirsîbû ka kî Elî kuştiye. Ew jî pê hesiyabûn ku Zengiyan Îndo xapandine û pê heyfa Husoyê Govguvo, lawê Mihemedê birayê Mamê Salê standin. Lê delîl di destê wan de tunebû. Ji Ezîz re jî gotibûn, wisa dibêjin. Reşît Keya û xanima wî Sedîqe li devê eywanê rûniştine. Îndo tê xwe di ser sênc re davêje nava bêwaneyê binê mala Reşît Keya dê derbas dibe. Tava berêvarê di nava guliyê darên bihîvan de digîje axê. Zirîqên rojê bilind. Jina Reşît Keya, papaxa Eliyê Hecî Mehmûd di serê Îndo de nas dike. “Nijdevanê Romê, çûye mêrekî fena Feqî Eliyê Hecî Mehmûd kuştiye û papaxa di xewnên xwe de jî nediye, daye serê xwe. Delîl ev e. Xelkê rast gotiye”, dibêje.

Îndo lawê apê Evdîrehmanê Benî, pismamê Reşît Keya ye. Lê nava wan nexweş e. Reşît Keya ji hovîtiya wan xwe dûr dide. Lê ji pismamtiyê nayên şûstin.

Reşît Keya bédeng bédeng qelûna xwe dikşîne.

Sedê dizivire ser Reşît Keya:

*-Reşît, ti yê kutikî nêkişnenê, tîfîng min rê biyare! Ez bi destê xwe yê geber bikerî. Zengicanê bêbextan û liwan, herê ma xapêna. Tedir sozê cênîyan da. Va me jinebiya xwe danê to... Qey ya zî reyîrey yenî de tedir hewa. Herê ma nêzano ke zey marran pê kay kenê. Ti şatîkey xwi bivînê, to a jinebî nêdî. Nêkeno bi nenûkêkey Feqî Eliyo este.*¹

Reşît Keya:

*-Sedê! Qey ez merda?*²

Reşît Keya diçe bernoyê ji nava mereda nivînan derdixe, pakêta berikên nû dide xezînê, tê ji devê eywanê, bi bernoya

1 Reşît tu wî kûçikî nakujî, tîfîngê ji min re bîne. Ez bi destê xwe wî geber dikim. Zengiyên bêbext û rovî, kerê me xapandin. Pê re soza jinan dan. Gotin em jinebiya xwe didin te... Qey jînik jî di rêya kaniyê de pê re kenî. Kerê me nizane ku fena maran pê dilîsin. Tu şatîka stûyê xwe bibînî, te ew jinebî nedî. Nake bi nenûkêkî Feqî Elî yê avêtî.

2 Sedê, qey ez mirime?

Ecem, bi yek guleyekî textikê eniya Îndo kun dike. Xulamê Reşît Keya Naso diçe papaxa Elî tîne.

Qîza Mihemed Keyayê Kerwesê, xanima Sedîqe ji Naso re dibêje:

-Bibe Helhelê, bide xwişka Elî Hawayê!

Piştî sê roj kuştina Îndo, Mihoyê Harûn kî kuşt ne kifş e? Tiştê kifş, Mihoyê Harûn bi ser newala Tehtikê, li ser hesûyê binê Kevira Dizan kuştibûn, kiribûn şikeftê, tehtek dabûn ser. Ji bîndayina kelaxê wî şivanên ber dora pez bîn digrin. Gava diçin pêş şikeftê kurm ketine. Tê di gund de dibêjin û agahî digîje diya wî. Lê marûmê ji Lasireynê tenê li çokên xwe dixe û “Ax lawo, ax lawo!” dibêje. Piştî jî navê wê şikeftî bû “Qula Mihoyê Harûn”. Hecî Brahîmê mala Xalê Huso ji bona Mihoyê Harûn digot:

-Ew roj dora pez yê me bû. Nîvrokî ezê pez bînim Newala Tehtikê, binê Kaniya Kalik ser avê. Pez li pêşî ez li dû. Gava min nêzîkî li Qula Mihoyê Harûn kir, bîneke hilka wê gelek giran hat. Çiqas ez nêzîkê qulê bûm, bîn zêde bû, pê re vizîna mêşan. Min meraq kir, ez çûm devê kunê, ez çi bibînim! Merivek kuştine, tehteke mezin dane ser zîkê wî. Ez bi bayê bezê jê dûr ketim. Dûre Zengî pê hesiyan, lê kesî negot em herin cendek têxin gorê. Li wir di wî şikeftê, mar û mûran, qijik û roviyan goştê Miho xwarin, hestiyên wî li wan deran belawela bûn.

Jina Elî Kinê welê digot, “Rojekê piştî şewata Helhelê Dadî ji Diyarbekirê zivirî. Helhelek fena kula bê derman li hember wê.” Dadiyê got,

-Emê herin Zengê.

Em rabûn me gorima min, kurê wê Cemîl, lawê birayê Dadî Ehmed, her sê xwişkên wî, Muhsine, Xeco û Fato girtin, em ha-

tin Zengê. Ew zivistan em di odeya Apê Hecî Emer de man. Heya biharê em bi ser Helhelê de neçûn. Di nava du mehan de, Hesoyê mêrê Hawayê ji me re li Zengê bi kevirên xaniyê me yê berê du mezel û yek qat danî, em ketin binî. Ji mala Koseyan hinekan xwe gergişandin, zirt kirin, ‘çima hatine gund’ lê gergişandin û zirtên tal bûn.”

Bi biharê re, me zewiyê Qor fena berê, da cenan, çar sed jî me kir bamî. Dadî bi zarokan re mijûl dibû. Ez û hewiya xwe diçûn çandiniya bamiyan. Ji sibê heya nivro me çar sed (mişar) diqedand û danê êvarê jî, me pêve dikir, dikir xingal. Ew ciyê bostan ku dadî dabû Hesoyê Mele Wisif, loma ew jî dihat Qor, carna di avdana bamî û baxçeyan de alîkariya me dikir.

Tiştekî Mele Wisif bi Hesoyê kurê wî ve tunebû. Mele Wisif li ser rêya Xwedê, di taet û îbadetê de, ji gotina Xwedê derne-diket, Hesoyê kurê wî li xalanên xwe kurên Şêx Ehmed çûbû. Fena xalanên xwe ji gelaciyê, fitne û fesadiyê hez dikir. Xûyê mala xalanên wî, di turikê hişê wî de. Meletiya bav pê gûc, gelaciyê mala xalo pê şîrîn bû.

Heso di civatên berdiwaran, ser quleteyn de tilûnc dida û li ser bostanê xwe dixafî. Ku wî ew mesele venekira, gelacên gund bi awayekî ew pîj dikir, bostan dixist bîra wî, henekên xwe pê dikirin:

-Heso, milkê Hecî Mehmûd ji te re ma, digotin.

Dema Heso diaxivî, fena xalê mezin, çik ji devê wî difirîn, bi çikên devê wî bostan dihatin avdan. Xwe ji bîr dikir, gebegeba wî, nizanî çî ji devê wî dertê, degel dibû.

Digot:

“Kinê ji min re ma. Ku bibêje na, ezê wê bi zorê birevînim. Bilî kurikekî, ûrt li mala Hecî Mehmûd nema... Temenê Ezo bibe yê marê şikêran, nagihîje sala were. Rihistîn bibe bavê wî, sibê dusibê serê wî li Diyarbekirê bi serê rewîkê ve dikin. Ezê Kinê mar kim.”

Gundiyan jî digot:

Roja te Kinê mar kir, milkê Hecî Mehmûd ji te re dimîne.

Ew jî bi vê hêc dibû, ji erdê diket. Digot qey birra dê mal ji

wî re bimîne.

Gundiyekî din:

-Heso, hîn Ezîz sax e!

-Ne sax, ne miriye... digot Heso.

-Van gotinên te bibihîze dê te bikuje.

-Firarê dewletê ye. Yê min tifinga dewletê bi min re ye.

Ji ber hişê Heso fena xalanên wî binê navokê de bû, fena kerê zira wî were, di mêrga kanî de dizirî. Heya Dadiyê şûna bostan nedayê, têr xiyar û firingî nedixwar. Îsot û balicanên Qor ew serxweş kiribûn. Pê xirifî an reşimî bû bibêjim, belkî jî herdu.

Ezîz pê dihesim ku Hesoyê Mela Wisif tewşomewşo qise dike. Ezîz tê diçe Kerwesê cem Mihemed Keya. Jê re dibêje:

-Apê Keya ji devê Heso galgalên ne xweş tên guhên min. Bê edebiya xwe bidomîne, ezê wî geber bikim.

Mihemed Keya dişîne pey Heso û tîne Kerwesê mala xwe. Ezîz li pey odeyê rûniştinê, di paşûr de dide rûniştin û ji Heso dipirse:

-*Vanê to belay xwi sawita cênî Feqî Elî ra Heso?* (Dibêjin te bela xwe di jina Feqî Elî daye Heso?)

-*Kine jinebî menda Keya. Ez wazena ay marekerî.* (Kinê jinebî maye Keya. Ez dixwazim wê mar kim.)

Dengê diçe Ezîz.

Mihemed Keya:

-*Ezîz hema saxo, Heso...*

-*Azraîl bibo kalikê ê, sere nêviyarneno.* (Azraîl bibe kalikê wî, salê nabihurîne.)

Mihemed Keya bi hovîtiya Heso dikene:

-*To tifingê dewlete eyşto mil, ti vanê qey ti eşkenê malê Zenge heme borê. Kê Osmanan keynanê xwi nêdanê şima. Ti wirzenê belay xwi sawenê cênîyanê îna ra, enay to rê nêverdenê, Heso.* (Te tifinga dewletê avêtiye milê xwe, tu dibêji qey tu karî malê Zengê bixwî Heso. Mala Osmanan qîzên xwe nadin we. Tu ra-dibî belaya xwe di jinên wan didî. Vê ji te re nahêlin Heso.)

Heso:

-*Kam? Kê Osman de mêrde nêmando... (Kî? Di mala Osmannan de mêr nemane.)*

-*Ti xwi rê biyê bûk û xwendî, yan Kine todir hewena? (Tu ji xwe re bûyî bûk û xwendî, ya Kinê bi te re dikene?)*

-*Gava ez şîna Qor, miyanê bostanî, ma têdir hewenê. (Gava ez diçim Qor nava bostan, em bi hev re dikenin.)*

Mihemed Keya:

-*Vaco ez to nêgîna. (Bibêje ez te nastînim?)*

-*Rike bikero, ezo ay bi zor biremnî. (Rikê bike ezê bi zorê wê birevînim.)*

-*Goş min şa Heso! Eyro lacanê Hecî Mehmûdî qey xwi, belkî qey ma heminan, verê dewlete de çiwa kerda ra. Çar lacî di rey welatî de bî gorî, yew mendo. Îna dewey Zenge viraşta, ê wayirê Zengeyê. Ma û yê dostê yewbînî roca tengeyê. La eyro ma her yew qeracêkede xwi danê tîcî. Yê yenê kîştîşî, ma tîfîngê dewlete eştê milê xwi. La enî gedûgê anayînî vêrenêra. Kê Melan de zî warezayê ma estê. Ez nêwazena şîma û kê Hecî Mehmûdî bibê neyarê jobînî. La çiyêko anayîn bibo, ezo di hetê rewade vinderî. To fam kerd ez se vana, Heso? Tî bi ya min kenê, fek enî xiyalanê tewşan ra verade, nê nê çi yeno sery to, ez nêzana. (Guh bide min Heso! Îro lawên Hecî Mehmûd ji bona xwe, belkî jî ji bona me hemiyan, li miqabil dewletê çov rakirine. Çar law di rêya welat de bûne gorî, yek maye. Wan Zengê ava kiriye, ew xwediyên Zengê ne. Em û ew dostên roja teng in. Lê îro em her yek di qeracekî de xwe didin tavê. Ew tînen kuştin, me tîfîngên dewletê avêtine milên xwe. Lê van gedûgên ewa derbas dibin. Di mala meleyan de jî xwarziyên me hene. Ez naxwazim hûn û mala Hecî Mehmûd bibin neyarên hev. Lê tiştêkî welê hebe, ezê li aliyê rewayê himînim. Te seh kir ez çi dibêjim Heso? Heke tu bi ya min dikî, dev ji van xeyalên teş berde, na na dê çi were serê te ez nizanîm.)*

Heso bêdeng dimîne.

Pîştî Heso radibe, Ezîz tê odeyê cem Mihemed Keya. Mihemed Keya ji Ezîz dipirse:

-*Dengê wî hat te, Ezîz?*

-Belê apê Keya.

Piştî şîvê, Ezîz radibe, di pişta Gola Bêbinî, di nava çem de tê di binê Licokê, ber Gola Aşan re bilind dibe Hokey Vay. Di nava Berwarê Teliyan de digihîje gund.

Ji bûka xwe Kinê dipirse:

-Tu bi Heso re kenîyayî çî, Kinê?

-Ezîz, Dadî ciyê bostan daye. Ji bona bostan tê Qor. Tişteki pirske em ji bersiv didin. Em însan in, qey carna meriv kare bi tişteki bikene. Lê ew kena tu dipirsî, na. Kinê hinekî rûyê xwe tîrş dike û didomîne: “Mirîşk di xewa xwe de garis dibîne, Ezîz. Ez heya dawîya emrê xwe bê mêr bimînim, nêzî kûçikekî fena wî nabim. Werîsekî dûrî meriv be jî, bîna bawesîrê, gû ji devê wî tê.”

Ezîz seh dike mesele çî ye. Li Pêşêkevîr, di nava çîyan de xwe egle dike. Roja sisiyan e ku Heso ji Kerwesê vegeriyaye. Meha Temûzê, dema şikandina pîvazan e. Hesoyê Mele Wisif tê li zeviyê Mêrgê yê Elyas de pîvazan dişkîne. Ezîz ji Cîrnika Zinarê Hemzo bi dûrbînê dinêre ku Heso di nava zeviyê Mêrgê de ye. Di nava lat û zinaran, daristan de dadikeve pişta Tihoka Girê Xirban. Heso epeyî dûr e. Ezîz deng li Heso dike:

-Nebêje bêbextî ye. Ez dûr im. Tifinga te jî heye.

Heso baz dide tifinga nijdevantiyê ku bi guliyê dara bihîvê ve aliqandiye. Digîje tifîngê. Ezîz bixwaze, beriya ew bigîjhe tifîngê dê qapaxa serê wî kun ke. Lê na. Radiweste heya Heso digihîje tifîngê. Piştî Heso tifîngê digre, xwe davêje pişta darbi-hîva qurmzirav, berikê dide xezînê. Ditirse, destên wî diricîfin. Bi Ezîz ve datîne.

Êdî bêminetî ye, Ezîz ji kêleka Tihoka Diyarê Xirban, nava cuha avê, xwe amade dike ku Heso serê xwe ji pişta darbihîvê derxe. Lê Heso xwe avêtiye erdê û eletexmîn bera Ezîz dide. Tifîng ya dewletê û fişek pirr in. Sê pakêtan vala dike.

Lê Ezîz tenê temaşe dike.

Ezîz bi tebatê li bendê ye, nateqîne. Heso ji xwe re dibêje gule li Ezîz ket. Serê xwe di pişta bihîvê re derdixe.

Bi mêzekirinê re Ezîz bi textika eniyê wî ve datîne.

Bi guleya ewil re fena dilopekê serî dikeve ber, careke din jî ranabe. Ezîz bixwe ewle ye. Dibîne çî bû, radiibe tê di kêleka Kaniya Mêrga Jêrîn, neqeba pişta zewiyê pîvazan, riya Şiqêf de, di neqeb de dikeve hundir û diçe ser cendekê Heso. Dinêre Heso qediyaye.

Jina Elî Hawşanê digot:

“Gava tifingê got teq teq teq teq, em li zewiyê Qor di nava seda bamyan de bûn. Ew çend dengên ewil dengê tifinga nenas bûn. Ez û hewiya xwe di nav mişara bamyan de, me bamî jêdikir. Dadî jî li binê darşeqoqa zewiyê Qado, di siyê de bi zarokan ve mijûl bû. Dûre, tifingek tenê teqiya.”

Hewiya min Hawşanê got “ehheh!” Pişta xwe rast kir û got: -Ev dengê tifinga Ezîz e!

Êdî me zanî çî bû. Em bi lez, ji nava zevî derketin û gihîştin binê Darşeqoqa Dugil, cem Dadî û zarokan. Me nedî ji ku derketin, Ehmedê Elyas û Îbişê Salê rewî avêtin pêşiya me û Ehmedê Elyas got:

-Şima di dadê min zerenê, ezo emşo şima hemina axur de serrebirînî.¹

Em anîn Taxa Jêrîn, di mala Elyas de xistin odeyê û derî li ser me dadan. Şaşıka Elyas qasê lengeriyekî li serî bû. Em li hundir, termê Heso anîn. Me di pacê de temaşe dikir. Fatika diya Ezîzê Şêx Ehmed, xwesiya Heso di pêş şibakê de diçû û dihat û digot:

-Heso lawo, Ezo lawo, Heso lawo, Ezo lawo.

Tu xwe mebê, gava Ehmedê Elyas û Îbişê Salê em dan pêşiya xwe, Neytila ji Dehla Serê Sekû dîtiye. Cîda berê xwe daye Kerwesê cem Mihemed Keya.

Termê xwe şuştin, hılanîn.

Em di hundir de ne.

Remezaniya bûye, dibêje:

-Av av av?

Zarok e, fam nake, em dikin nakin av dixwaze. Dengê avwestin û girîna wî diçû derve. Meyrema xwişka Mihemed

1 Hûn di nava diya min nin, ezê îşev we hemiyani serjê bikim.

Çawîş, ji ser siqalê li pacê dida û digot:

-*Kulo siya, kulo siya!..* (Kula reş, kula reş!..)

Hewiya min jî ji hundir ji Meyremê re digot:

-*Kulo siya torê bo, kulo siya torê bo. Keçela pincike.* (Bila kula reş ji te re be, kula reş ji te re be, keçela pincik.)

Hinek deng hatin, gotin:

-*Maro siya hame!* (Marê reş hat...)

Me fam kir ku Mihemed Keya hat.

Derketin diyar.

Di eywanê de rûniştin.

Remezani ranediwest, hem digiriya, hem jî digot: Av av av.

Dengê Remezan çûbû Mihemed Keya. Fam kiribû yê av dixwaze kî ye. Piştî fatihexwendinê jî Elyas pirsî:

-*Elyas, ew çi veng o?* (Elyas ew çi deng e?)

Elyas:

-*Nê Keya, çike niyo. Tûtê Eli yê.* (Na Keya, tişteki nîne. Zarokê Eli ye.)

Mehmed Keya:

-*Ena çi mesela wa, Elyas?* (Ev çi meseleye, Elyas?)

Elyas:

-*Min va naşî maşî, jo derbêke nêdo îne ro, min vato wa zere de bê heta...* (Min got bila naşî-maşî, yek derbekê li wan nede, min got bila di hundir da bin heta...)

Mehmed Keya:

-*Haylooo Elyas?.. Wele to hefs di Kurmancî de kerdo rast! Min hefso Kurmancî qet nişinawit bî, Elyas.* (Haylooo Elyas?.. Wele te girtîxaneyê di Kurmancî de rast kiriye! Min hefsa Kurmancî qet nebihîstibû, Elyas.)

-*Nê nê, Keya. Ez vana wa jo têkilî îna nêbo...* (Na na Keya. Ez dibêjim bila kes têkilî wan nebe...)

-*Elyas, ma hete, se merdim bêro kiştîş, yew têkilê tûtan û cênîyan nêbeno. Ti ma rê edetanê newan vecnenê.* (Elyas, li ba me, sed meriv werin kuştin, kes qarişê zarokan û jinan nabe. Tu ji me re edetên nû derdixî.)

Elyas got:

-*Ka, ê tûtan veradê!* (Çika wan zarokan berdin!)

Mihemed Keya:

-*Nê nê, hefsê to esto Elyas. Wa zerede bê.* (Na na, hefsa te heye Elyas. Bila hundir de bin.)

Elyas:

-*Nê nê, beyra akerê!* (Na na, derî vekin!)

Kinê didomîne:

“Çawa derî vekin, jina Heso Sirê dirêji min kir. Wele hewiya min Hawşanê ew di navê de girt, rakir û li binê guhê erdê da. Di nava wê qelebalixê de rezîl kir. Ji peyayên Mihe-med Keya, Nadirê Qoqanî û Eshedê Qiramekî dan pêşiya me, em birin malê. Hevîrê me di testê de bû, min çû tenûr dada, testa hevîr bir nanê me peht, hatim min ji zarokan re hêk û bastêq bi hev re qelandin, zarokan xwarin û em bi Mihemed Keya re çûn Kerwesê.”

Şêxbûban gundekî Eşîra Hevêdan e. Gundekî ku berê ji niha pirr mezintir bû. Goristana gund qasî goristana navçeyekê mezin e. Lê, di heyama Şerê Qafqasan yê Enwer Paşa de heftê û çend mêr ji gund birine Hesengelayê, di nava berfa Serhedê de kirin qeşem. Mezinên gund dibêjin, “tenê çar mêrên ku xwe dabûn alî, ji ber dewletê revîbûn çiya, li Şêxbûban man. Gund ji sêwî û jinan re mabû.”

Di gund de du ezbet in. Mala Seîd yên nişteci ne. Ji Mala Seîd, Feqî Kamil, birayê wî Kejo, Cemîl, Xelîl û Ezîz, apê wan Ristem Keyayê gund bû. Du birayên Fekî Kamil, Sebrî û Hemîd jî çûbûn Hesengelayê û nezivirîbûn. Ev gund jî dibêjin: “Em seyid in”. Merqeda şêxê wan li nava araziya gund de, navê wê, Ziyareta Şêx Ebûbekirê Bûbî ye.

Ezbeta din, ji wan re dibêjin Mala Eman. Bi eslê xwe ji eşîra

Xiyan, ji gundê Mîrhacan hatine Şêxbûban cem xalanên xwe û dûre ew jî bûne ezbetekî. Ezîz, Şemo, Cemîl, Hesen, lawê meta Feqî Kamil in.

Pîştî Şerê Hesenqelayê, gundiyan mejbûrî sêwiyên xwe xwedî dikirin.

Eyşan û xwişka wê Elfesya, zarokên xwişka Ristem Keya, meta Feqî Kamil, bavê wan jî ji Hesenqelayê nezivirîbû. Ristem Keya xwişka xwe girt ba xwe û xwarziyên xwe mezin kirin.

Şêxbûban gundekî bejî ye, li dora gund çend kanî hene. Kaniya Hofekan, Kaniya Feyzo nêzî gund in û dudu ji wan kaniyan in. Havînan bi pez û dewarên xwe diçin waran (holikan). Warê Çemê Kela Wabê, yê Feqî Kamil e. Warê Ava Çavîn, yê Ristemê apê wî ye. Warê Kevirê Pîr Hesê, di destê Cemîlê birayê Feqî de ye. Dibûriyê Reş, Kevirê Qeşa, Çola Qazî û çendên din. Hema hema li waran, yê her malê kaniyeke wan heye.

Abûriya gund ji çandiniyê zêdetir li ser pez û dewaran e. Zeviyên dajon jî, yê hinekan têra wan dikin, yê hinekan jî têrê nakin. Warên Şêxbûban giş bi mêrg û kanî ne.

Xaniyên gund duqat û bi kevîrên fersîn çêkîrine. Jor ji bona rûniştinê, xwarê jî ji bona pez û dewaran, axur û gom in. Kadîn li paş xanî, bi xanî ve û yekpare ye. Mebreqa (taq) kadînan li diyarê xanî, tê de ka û rêsiyên giya bera nava kadînê didin.

Dema Şêx Fexrî li çiya bû, apê Feqî Kamil Ristem, Keyayê gund bû. Mele û alimên gund jî ji wê malbatê ne. Feqî Kamil û Feqî Eliyê Hecî Mehmûd li Zengesorê bi hev re xwendibûn, dostên hev bûn. Destûra wî ya meletiyê hebû, lê wî jî fena Feqî Elî meletî nedikir. Pismamekî wan azan dixwend û dida pêşiya gundiyan.

Feqî Kamil yekî welatperwer û di zanebûna dewletbûnê de. Dizanî welat, gel û dewlet çî ye. Maqûlekî Hevêdiyan bû. Têkiliyên wî û Şêx Fexrî ji mêj de rind bûn. Rêya tê de baz didan yek bû. Ne tenê Feqî, Mala Seîd giş hevalên Şêx Fexrî bûn. Ji bona peyayên Malêgir çî ji destê wan bihata teksîr nedikirin. Di rêya wana welatevîniyê de zimanzan bûn. Kurdiyeke wana zelal hebû. Gava Feqî bi axifiya, dikarî bi wî zarê xwe yê ner-

mik û şîrîn mar ji kunê derxe. Pirtûkên filozofi ji ber dizanî. Her tim diji berberiyê, fitne û fesadiyê derdiket. Lê hin ji wan hebûn ku ji navokê û berjêr disêwirîn, Feqî ketibû virika wan, nedizani dê çawa paqij bike. Bira, pismam, kurmet û xalan, ne biyani. Timî digot: “Qeda û belayên civata me, nezani ye. Ne neyarên me, nezaniyê em dîl girtine.”

Ew havîn giş li wara ne. Eyşan û xwişka wê Elfesya diçin maziya.

Cemîlê birayê Feqî Kamil xortekî naşî û ezeb e. Qey dilê wî ketiye. Bilî ku ji malê bi kesî an bi kekên xwe bişêwire diçe ji çolê, ji çinîna maziyan, qîza meta xwe Eyşanê bi darê zorê direvîne.

Lawê meta wî Ezîzê Mala Eman, yanê xwarziyên wan, du-sê kesên din, diçin bi qisekirinê Eyşanê ji Cemîl distînin, jê re dibêjin: “Eyb e. Di nava herême de, tu hem apê xwe Ristem, hem ji me hemiyan, Kekê xwe Feqî risiwa dikî. Qîza meta te ye. Tu bi zorê direvînî. De wa ye te ev kiriye. Bûye yê te. Lê ew te naxwaze. Çika emê wê bibin çawa tînin ser rê, ber ferqatan, amoş dikin.”

Ew ji taw dike. Piştî, Ezîzê Mala Eman soza xwe bi cî nayîne. Radibe Eyşanê li xwerziyê xwe Elî mar dike. Li ser vê, xal û xwarzî ketin kirê hev, dev li hev ziwa kirin.. Çek li hev kişandin.

Cemîl got:

-We got, emê Eyşanê amoş bikin û li te mar kin. We bêbextî kir!

Herê, Eyşan li Elo mar kirine, lê Cemo dev jê bernedaye. Li keysê, firsendê digere.

Eyşan û bûka din diçin Warê Kevirê Pîr Hesê bêriyê. Heya pez didoşin, dibe hunguriya êvarê, tarî dikeve erdê. Cemo timî li Eyşanê dinitirîne, li pey e. Eyşan ji dûr dibîne waye Cemo yên pê re bi aliyê wan de tîn. Niyeta Cemo seh dike. Xwe di nava miyan de ser dev davêje erdê, di binê zikê miyan de xwe vedişêre. Cemo û yên pê re, digihîjin ber pez, bi şaşî çarşebê davêjin ser serê bûkê, di şûna Eyşanê de bûka mala meta xwe direvînin. Gava digihîjin nava çem, çarşebê ji ser jînikê radikin, ne Eyşan, bûk revandine. Bûkê berdidin.

Ew roj, Feqî Kamil li Çemê Kela Wabê li holikan e. Bilî ku Cemilê birayê Feqî bi kekê xwe bişêwire çû Ehmedê Bedo, Kekê Eloyê mêrê Eyşanê kuşt, pismamê wî Hesenê Mala Eman jî birîndar kir.

Gelşa mezin destpê kir. Mala Eman çûn giliyê xalanên xwe kirin û navê hemî birayan xistin defteran. Ya rastî Elo dizanî, lewra ew bi xwe jî birîndar bûbû. Cemo û sengeleyekî pê re bû, Cemo bi wan ve dabû. Tevî ku Feqî Kamil dijî vê berberiyê bû jî, Ezo û Cemoyê xwarzî giliyê wî jî kirin. Mêrên mala xalan giş bûn mehkûm.

Jixwe dewletê dizanî qumaşê Feqî Kamil çi ye. Jê re li qulpik û dûçikan, desiseyan digeriyan. Lê wî ev firsend nedida dewletê. Mêrkuştina birayê wî ji dewletê re bû ava sarûgerm, tiştê wan li ezmanan ji Xwedê dixwest, Xwedê li herêma Hevêdan dabû.

Feqî ev fena îmana xwe dizanî.

Piştî vana bûn firar, Mala Eman çûn tifingên nijdevantiyê girtin, bûn eskerê bejik.

Mala Feqî Kamil jî gihîştin Şêx Fexrî.

Sal di ser vê bûyerê re derbas bûbû gotin:

-Eskerekî giran bi aliyê Malêgir de tê.

Jina Feqî Elî Hawşan dibêje: Li Helhelê jî li Zengê jî, ji aviya payîzê di mêrgan de çar tilî çayir emir kin qam avêtibû. Titûnan kamaşên payîzê dabûn. Bilî pelên darên mazî yên esûs, xwe li ber sermayê radigirtin, xezama payîzê, nava baxçeyan û çolistana zenge bûbû xalîçe. Kaniyên direwîn çikandî, ava kaniyên esîl germ. Me tîrşiya firingiyên xav, îsotan danîbû. Li Pêşêkevir xelkê devê eywanên xwe bi çiloyê zergûz, çinaran şirte kiribûn. Gundîyan alifê pez û dewaran hewandibû, dest bi kişandina êzingan kiribûn. Xortan karê payîzê dikirin, kal

û pîran jî li pêş mizgeftan, li ser quleteyn, di nava mizgefê de qayîşê zagonên penaberiye dikirin. Saleke wisa, li Pêşêkevir yekî dawet bi def û zirne dananîbû. Yên zarokên xwe dizewicandin jî, bi dizî çepilê bûkê digirtin û dixist hundir.

Gundên hatibûn şewitandin, yê nehatibûn şewitandin, xal û xwarzê, taluqat û xinamiyên hev, li ciyekî mirîdiye pere nedikir. Mirîdên Şêxê Hezanê jî derveyî daxwaza xwe şîna xinamiyên xwe dikirin. Zanibûn zirar ji ku ye, lê serî ditewandin.

Ew payiz, bangnameya (vîtika) min, Dadî û Kinê hat. Me xwe ji maciriye re tevdîr kir. Lê bi biryardayina Dadî, Kinê jî bûbû firara dewletê. Ez û Dadî rêwî bûn. Me pêşî du tenûr nanê qemirandî hazîr kir. Bilî ji nan me miqlîkek, sehenek, tasek avê, sê kevçî, bataniyeke sêrtê xistin nava hev. Beriya emê ji gund derkevin, xunavekê barana payîzê, ji axê bînek gulgulî rakiribû. Berêvarekê em ji Helhelê derketin hatin Zengê.

Beriya şîvê Dadî çû mala Emer Keya:

-Ez û bûka xwe Hawşan hazîr in, bûka min Kinikê firar kiriye.

Gava serê sibê em çûn ber mala Emer Keya, şeş ziftî û du nijdevan li ber mala Emer Keya bûn. Heqîbên me li ser milên me, me da pêşiya hespên ziftiyan. Dema em li pêşiya hespên ziftiyan di ber quleteyn de bihurîn, mêrên ser quleteynê, ên li mêrga Kaniyê li me dinêrîn. Kesî negot, ji we re oxir be. Dadî li ser milê rastê fitilî û got:

-Tûûû li we û mêraniya we. Hûn jî dibêjin em mêr in. Dar-toleyê tenûran. Em ji bona vî welatî hatin kuştin, bûn firarên dewleta Romê. Niha jî diçin penaberiye, xwelî li serê mêrên mîna we. Herin melhefên jinan bikişînin serê xwe. Xwe nexin şûna mêran, hûn navê mêraniyê dihetikînin. Îro em li pêşiya ziftiyan, sibê dor tê we, roma teres ne dostê we ye.

Çaxê em gihîştin Licokê, Licokî bi mêr û jinan, kal û pîran, derketibûn serê siqalan, devê eywanan, serê xaniyan. Em li pêşiya ziftiyên siwarî û nijdevanan, Licokî jî cîranên me. Ew rewşa me bi wan xweş an nexweş hat, nizamim. Lê kesî negot, "Ji we re oxir be." Em bi piştî Licokê, bi diyarê Nenyasê ketin, Dadî paş de zivirî û ji min re got:

-Hawê, vegere, li axa bav û kalan, baxçe û zeviyan, dehl û qoriyên me binêre! Haa Mehşêlên Binê Zinar, Guhera Heydo, Şele, Newala Qantirê, di binê Girê Avenos de rezê Mexer, erdê Sor, binêre. Belkî ev, riya çûn û nehatê be.

Me jî cara dawî li gund, bax û baxçeyên xwe nêrî. Çavên me tijî bûn. Em di pêşiya qedeneyên Romê de. Xîçek paşê Zengê, çiya û zeviyên me li paş man, em di nava çiyên de winda bûn. Hespên ziftî û nijdevanan qedeneyên Êris, her yek karibû çar merivan hilgire. Lê ne ziftiyan ne jî nijdevanan gotin, ka heqîbên xwe bidin me. Bi hev re, bi şildim bildim diaxivîn. Ez nizanîm çi digotin. Bi rêçûna min û Dadî û Eynê em gihîştin Hezanê, qeraxê Taxa Dere, dostê me Mele Tehar li Elezîzê di girtûgehê de bû. Jin û zaroyên wî, em li pêşiya ziftiyan dîtin. Me dest ji wan re hejandin. Lê Meleyê Xasî li devê eywanê di zikrê de, li me û ziftiyan nêrî. Em gihîştin binê mala Şêx Selîm. Min xwest ez ji merqedê re fatihê bixwînim. Dadî seh kir, got:

-Tu çi dikî? Ew jî sax bûna, dê bi Romê re bûya.

Min jî nexwend. Em derbas bûn. Di binê mala Şêx de em daketin xwarê, di binê Pîrikê de, em bi azana esrê re gihîştin çemê Engulê. Bi hinguriya êvarê re jî em gihîştin binê Hênê Meydana Qeselê, ciyê konên Elî Barût. Em du rojan li Hênê, di Meydana Qeselê de, li kêleka konên leşkerê Romê, di nav penaberên civandî de man. Di wan du rojan de, em bûn dîdar û me bi çavên serê xwe sosretên giran dîtin. Elî Barût ji gund û goman xelk, li Hênê, Meydana Qeselê dicivand, li ber çavên penabiran, berendamên tawanbar, ji gûzekan heya pehnavên eniyê bi qurmê dara tiwa nava meydanê ve bi şîrîtan girêdan û şîşa goşt di tarafa agirê darên mazî de sor dikir, di guhê wan ê çepê re dikir, di guhê rastê re derdixist. Pişt re serê wan jê dikir û dibir. Min pirsî: "Ew serî jêkirin, ku de birin?" Gotin: "Yên ku li meydana Qeselê şîş di guhên wan de dikin, ji bona sosretan nîşanî xelkê herêmê bidin, zirav li wan biqetînin, serê wan dibin li ser devê Şikefta Enqebîrê, bi serê rewtekê ve dikin, ji bona sosretê, tirsandina gel, ew serî li ser devê Şikeftê dimînin, heya seriyekî an seriyên din derên, ew li wir bi dar ve

dimînin. Heke yekî naskirî be, piştî hefteyekî mayina ser devê şikeftê, dibin Diyarbekirê, rewîka bi serî didin destê delalan û li nava çarşiya Amedê digerin, piştê dibin li ser çardera devê deriyê Xana Hesên Paşa diçikînin û navê wî di binî de dinivîsin.

Roja duduyan Fatoya Kendîşî, xwişka Dadî ya axretê em di nava qirdikê de dîtin.

Hat ba me.

Pê hesiyabû sirgûna Dadî derketiye.

Piştî li hev pirsînê, Dadî jê pirsî:

-Xêr e, xwişkê, tu li çi digerî?

Got:

-Vî nezilamî şandiye ji Hecî Elî (Hecî Eliyê Xecikê) sed zêr xwestine. Hecî ez şandim, got her jê re bibêje ewqas zêrên min tunene. Çika tu nikarî hinekî binî xwarê. Ez ji bona vê hatime.

Roja sisiyan dîsa agir dada, xelkê Hênê civand, me zani dîsa dê çi biqewime.. Elî Barût di nava qeflekî eskerî de hat. Bi qama xwîniyan, metikandî, di rêçûna wî de, xuya bû xwe siltanekî Osmanî, yan jî reysê Tereqîçiyên hesab dike. Jê re nazbalf dabûn ser kursiyê. Li ser kursiya xwe rûnişt. Şîşa goşt di nava tarafa agir de bûye bizot.

Dadî:

-Pênc sal in, min û wî hev nas dikir. Çar kurên min bi guleyên wan tefiyabûn.

Min ew çavên wî çend sal in nas dikirin, berçavikeke reş dabû ber. Tizbiyeke reş a sih û sisê di destan de gulikeke zêrîn bi qurmê wê ve, şeqşeq dikir. Carna jî fena wan pêxwasên me, di nava tiliyên xwe de badidan. Şalên siwariyan lê. Saqê gîzmeyên boyaxkirî û biriqandî, digihîştin binê çokan. Şewqeya xwe derxist, porê wî gurr û para qelibandî bû. Sermezin, enîdoq û brûyên wî bi hev ve bûn. Pozpiçûk, lêvtenik û arzena wî mîna ya rovî zirav bû. Diranên wî di nava wan lêvên tenik de, fena yê qantira Hesoyê Qantirçî gir bûn. Simbêlên wî di hîzaya bêvla wî de, fena yê Hîtler, di binê kunên bêvla wî de reş bûn. Bi wê pozê, wan lêvan, wê çena zirav, eniya doq

dişibiyan roviyekî nehs ê beyaran yê çendik û çend salî. Nehsî, zexelî û konetî ji sînceyê wî dipekiyan der. Sinox nebû. Di wê tehliya rûçikê wî de, diyar bû, ew jî dizane ku tawanekî dike. Sê qatê bejna xwe ya ser erdê, di binê erdê de xuya bû. Dişibiyan bafileyên Ermenî. Lê Kurdan digotin ji macirên Balqanan, ji hêla Qirca Elî ye. Tenê Hecî Emerê apê Elî û Ezîz digot: “Niza kê ji min re gotiye, Elî Barût ji wan sêwiyên Kazim Qerebekir Gurbuzan e, ku bêbav di nava artêşê de sêwî mezin kirine.” Hindik diaxivî. Gotina ji dev derdiket, ferman bû, fena şûrê tûj, serî dibirî. Ji wan demançeyan êşkere dibû ku di rastiye de, yekî tirsonek e. Lewra gava li ser kursiyê rûniştî bû jî, du demançe li piştê girêdayî, qamçî pê re bû. Bi wê girêdanê, heybetek di xwe de dianî meydanê. Piştî rûniştinê, qevda qamçiyê kir ber saqa gîzmê.

Yekî qirase di nava ziftiyan de, kelemçekirî anîn. Min pirsî, gotin:

“Serokê Eşîra Nêrba Axayan e.” Min navê wî pirsî, gotin: “Axa ye.” Axa anîn Meydana Qeselê, nava wê qelebalixê, binê dara tûyê. Min pirsî gelo tawanê Axa çi ye? Gotin: “Elî Barût şandiye dû, ew jî bê kîsê zêran, vala hatiye.” Dema Axa di nava cendirmeyan de anîn, dendikekî, bi qasî xumama ber rojê tirs di çavên wî de ne xuya bû. Simbêlên wî bihatana honandin, kaşîngê qumateka zarokekê pê dihatin girêdan, yekî fena bejna xwe simbêl gir, enî vekirî. Serserqot bû. Qey qanûna şewqê qebûl nekiribû, şewqe nedabû serê xwe, fesa li serî qetandibûn û serserqot mabû. Temenê wî dora pêncî salî, lê di porê wî yê reş de, yek tayekî spî tunebû. Simbêlên gir jî fena por reş. Axa fena dîkê li pêş malê di nava mirîşkan de xuya be, wisa, di nava cendirmeyan de serbilind xuya bû. Eskeran ew birin qurmê dara tûyê; xwestin piştê wî bidin qurmê darê û girê bidin. Bi îşareta dest û milan, -ji ber ku Tirkî nizanibû- bi zarê Kirdî got:

-Ez tercûman wazena. (Ez werger dixwazim.)

Elî Barût ji min re got:

-Pirs ke çi dixwaze!

Min ji Axa pirsî:

-Ti çi wazene? (Tu çi dixwazî?)

Got:

-Elî Barût Begî ra vace, wa min girênêdo. Qarşî civatî min qic nêfîno. Ez o paşta xwe bidî qirmê dare, serey xu tîk bigîrî, ez xwi nêleqne. (Ji Elî Barût Beg re bibêje, bila min girênede. Li hember civatê min piçûk nexîne. Ezê pişta xwe bidim qurmê darê, serê xwe tîk bigrim, ez xwe naleqînim.)

Min gotinên Axa ji Elî Barût re gotin.

Qebûl nekir, got:

-Na.

Ew bi kindir mîna denga mehserê bi qurmê tûwa Meydana Qeselê ve girêdan. Onbaşî şîşa sor ji nava tarafa agir derxist, di guhê Axayê çepê re kir. Neqîriya. Qet deng dernexist. Tenê qirçîniya diranên wî digihîşt temamê civata Meydanê. Heya şîş di guhê rastê re derneket jî, Axa sax bû. Çavên wî vekirî, civat mat û lalîgan ma.

Berê qefla me dan Ameda xopan. Gorî ku mêran digotin, qefleya me çar sed kes bûn. Zarok, jin, xort, keçên xama, kal û pîr, em tevîhev, mirîdên şêxên cure cure. Em bi peyatî di herêma Nêrbê, Têrikan de, di du roj û du şevan de gihîştin Amedê.

Li Amedê em kirin qefleyên piçûk belawela kirin. Qefleya me, birin Dêra Xançepekê Surp Gragos. Em pêncî-şêst kes bûn, piranî jin û zarok bûn. Dema em gihîştin dêrê, pênc sed-şêş sed kes di hundir de bûn. Çawan bizinan dixin guharê, hemî mexel ketî, li benda qederê bûn. Yên pereyên wan hebûn di-dan Hewarê Hezikan, Xidoyê Zaza, bi destûr diçûn ji çarşiyê nanê firnê dianî. Me qet nanê xwe yê qemirandî li Amedê xerc nekir. Me yê firinê distand, yê qemirandî hildida ji bona rê. Dema em ji Amedê derketin me sê nanên firnê jî dabûn alî. Em heşt roj di nav wê qefleyê de man. Em rastî mirîdên mala Bûkarîk, nas û dostan, Rihîma Newrozê Dedaşî hatin. Hezarê hevala Dadî ya salan bû.

Dewletê şiyana xwe li ser civatê zêde xurt kiribû, nêzî zalbûnê bûbû. Îsmetê Kerr ji hêla Balqanan ew macir anîbûn xistibûn deşta Amedê, Perîşan û Sînanê. Mîr û beg, serekeşîr û axawate xwediyên gundan giş dîl girtibûn. Gundê dijberan, ji hevalbendên dewletê, nijdevan û macirên sixur re pêşkêş dikirin. Ya çek didan destê hevalbendên xwe, bi dek û dolaban gundên fena yên Mala Bûkarkî û yên wek wan dagir dikirin an bi fen û fatûlan afat dianîn serê wan, ew bi hezar qulpik û dûçikan tawanbar dikirin û gund teslîmî cîmhûriyetçîyan dikirin.

Gel di rêyan de, ji tîn û birçînan, ji sir û seqemê qir dibû. Zilma dewletê ji navê bihurîbû gihîştibû binê qirikê, ciyê beqakirinê nemabû.

Şêx Fexrî hevalê xwe yên bi nav û nîşan girtin, siwar bûn û berê xwe dan deşta Bin Xetê. Di hefteyekê de bi hêstir û bergîrên çekbarkirî vegeyriyan. Sibetira din, gihîştin deşta Sînanîyê, newala binê gundê Girê Maran. Tu xwe mebê macirên Sînanê agahî dane Qolordiya Heftan. Qolordû rabûye ser piyan, daye kêleka xwe firqeya Sêrtê, tabûra Siwarî û bejikên wan deran. Di nava danê êvarê, nêzî azana dîkên berêvarê, li ser serê Şêx û peyan, Tofana Nûh rawestiya li piyan. Esker dikişîyan bi qefleyan, bir bi bir, fena kuliyan. Zerzûlê biharê rabûbû ser serê wan. Deşta dûz e, fena kefê destan, çekên li destan, nikarin bersiva çekên neyar bidin li nîva meydan. Ew bîst û yek, esker bi hezaran.

Şêx ferman da peyan: “Bilî revê çare nîne li meydan. Dal-yan û mêrxasî têrê nake, divê em bigîjin çîyan! Hespên binê we rewan, bidin qamçîyan, ranewestin heya quntara çîyan!”

Bi qedandina vê hevoka devê Şêx re, gurmînî ket çek û sîlehên giran, esker ketibûn kozik û kemînan, gule direşandin, gule dihatin fena taviyên baran. Eskerên bejik Şêx nîşan didan, digotin: “Haaa ew, ew, ew siwarê hespê li nava hespan, papaxa

reş li serî, xwediye ebaya kundoyî, canfidayan xwe jê re kirine bergeh, li dor hêwirîne fena peyan.”

Hespê Zilkîf Beg likumî, guleyên şerebñalan çik bûbûn li kapoka çokan, Zilkîf giran birîndar bûbû, nikaribû rabe ser lingan, xwîn ji paxilê diherikî fena ava çeman. Xays ketibû, winda kiribû roniya çavan, Ezoyê Zengî ew digirt diavêt ser pişta Qero, bi wê hêza ciwan, Zilkîf Beg di aliyê din de dihat xwarê, diket ser axa deşta Sînan.

Şêx bangî Ezo kir, got:

-Ezo lawo, were! Zilkîf ji dest çû, nekeve nava dest û piyan, nebe hedefa guleyên wan!

Ezîz got:

-Şêxê min, ez û Zilkîf bûne birayên her du dinyayan, me ehd û peyman dane hev, ez wî nahêlim li nava piyan.

Çavên Şêx Fexrî tijî bûn ji hêstiran, tişteki ku bikira nemabû li meydana şêran. Hespê binê wan beziyan fena Rexşê Rewan, Ezo û Zilkîf bi tevî Qero û Tajiya Rewan mabûn li navoka deşta Sînan, li nava neyaran.

Piştî çend car rakirina ser pişta Qero û ketinê, guleyên neyar dihatin ji dora wan. Qero xwediye xwe nediterikand, xwe kiribû hedefa guleyan. Çend gule li sîngê Qero ji ketibûn, lê hêna Qero li piyan.

Ezo berê tîfinga xwe da neyarên li ser axa bav û kalan, sewqe ji serê wan difirandin fena şêrê serê çîyan, guleyên şerebñalan firsend nedidan Ezoyê dîlovan.

Dema Ezîz ev dît û hêviya xwe ji birina Zilkîfê bira birrî, xwe ser dev avêt pişta cendekê mihîna Zilkîf, Tajiya Rewan, rawestiya li tûncika eniya giran. Ew gotina ku mezinên Kurdan digotin: “Neavêjin eskeran, esker gune ne, çavên dê û bavên wan li rêyan e, li Bînbaşî û Yuzbaşîyan bireşînin gulan” ji bîr kir. Çengê çepê fena kutekê kir destek li qondaxa milan, çav danî ser dirana nîşanê, di kuna gez û arpacikê de, nijdevanekî deşta Sînaniyê ket ber nîşana çavan. Bi çavê wî yê çepê ve danî, mejiyê wî di kortika serî de deranî li pêş wan. Mêrik fena dilopa

avê nisilî ser axa deşta Sînan. Ê kêleka wî, firsend nedî xwe bavêje bin piyan, guleyê Ezîz li ser dilê camêr ketibû û berîkek ji diya wî re vekiribû li qolinca nava her du milan. Ricif li esker û nijdevanên din ket û ji hev feşkilîn fena pezê nava guran. Ezîz gule fewt nedavêt, ya şewqe ji serê esker an çawîş û onbaşîyan direvand an eskerekî bejik di şûnê de ditevizand li pêş çavan. Yekî serbaz, çawîş an başçawîş, dema Ezîz tunebû li şîrîtên mil binêre, bi textikê eniya wî ve danî, gule fena kuna goçînê kun çêkir û di nava mêjî de bilûrek çêkir ji bona meta wî pifke, jê re bibêje loriyan, di quntara qaçota wî de mêjî firiya nava zeviyê Kurdan. Qumandarê nêzî wî, ev seysebat bi çavên serê xwe dît, heya li hember nêrî, Ezîz guleya alemanê di gewriya wî de çikand fena tîremara zinarên çîyan. Fena newala binê malan xwîn ji devê wî herikî li nava meydanê. Eskerekî nîşan li Ezîz girt, lê firsenda tilikişandinê nedî, Ezîz bi nêrika qirikê ve danî, di şatika sitû de hestiyê xirçînok deranîn ji qirika ciwan.

Dema Qero li ber Ezîz ji qam û piyan ket, Ezîz deh ji wan tamam kiribûn û pakêta fişekan dibediland. Bala Ezîz çû ser Qero û sê gule li pey bev di çîp û pehniya wî de çik bûn, birîna giran. Hêsir ji çavên Qero dihatin fena taviya meha nîsanê. Ezîz dîsa bi ser neyar de zivirî, bi sê guleyan sê eskerên din danîn ji piyan. Di du ciyan de, guleyên şerebñalan lê barîn, dihatin perçeyên şerebñalan. Ezîz di nava xwînê de sor bûbû, çavên wî nedidît arpacik, taxa nîşan.

Bi kaşokê xwe gihand ber serê Qero, ew hêsirê çavên wî misandin, ew maçî kir û li nava milê Zilkîfê bira lefiya.

Pîştî ewlebûnê, esker civiyan li dora cendekê her duyan. Cendekên wan yên mirî jî sawek, tirsek dida eskeran, newêrîbûn yekser herin ser cendekên wan. Pîştî seh kirin ku her du jî mane bê can, fena qertelên beratan, hilkişîyan dora cendekên wan. Serê her duyan jî qurifandin ji cendekan. Sîngên wan qelaştin, yê Ezîz ji qefesa sîng çar gurçik derketin. Serên jêkirî bi xwe re birin, cendek hîştin li nava piyan.

Serbazên Qolordiya Heftan bi tevî çawîş û onbaşîyan, niza-

nibûn ew cendek yê nê, çi binivîsîn li nava ewraqên wan. Hin ji gundiyên deşta Sînan gotin: “Em nas dîkin her duyan, yek Ezîzê Zengê yê din Zilkîf Begê Hênê ye, me pirr caran dîtine bi çavan.”

Lê dîsa serbazan serî bi xwe re birin ji bona tescîlkirina wan. Ewil çûn Girê Qasimî cem Emîka Qasimî, diya Nîsredîn û Neytilayê pismamên Ezîzê dîlovan, serê wî nîşan dan. Emê got: “Ev serê Ezîz e, ez nas dikim bi nav û nîşan. Yê din ez nas nakim, min tu car nediye bi ronahiya çavan.” Serê Zilkîf Beg girtin birin Melexidiran nîşanê şêxên Hêneyî dan. Gotin: “Belê em nas dîkin her duyan, ev serê Zilkîf e, ev jî yê Ezîz e, em her duyan jî nas dîkin ji mêj ve, ji piçûkiya wan.”

Serên wan girtin birin Diyarbekirêa xopan. Bi serê rewtan ve kirin, dan destên delalên seriyan li nava bajar gerandin bi peran. Delalan ew serî kuçe bi kuçe, kolan bi kolan gerandin li nava taxên File û Misilman di bin û binê Bedenê de çerixîn heya bi her çar deriyan. Berêvarê anîn hember Ûlû Camiyê li ser deriyê Xana Hesên Paşa çikandin, ji bajariyan re gotin: “Ha ji we re serê eşqiyayên we yê serê çol û çîyan. Heke tiştêkî mîna wan di dilê we de şîn bibe, dê aqûbeta wan were serê we hemûyan. Îbretê bistînin.”

Serê Ezîz û Zilkîf hefteyekê li ser deriyê Xana Hesên Paşa ji bona seysebatê, tirsandina bajariyan man. Rojnameyên Diyarbekirê dirûvên wan danîbûn ser rûpela rojnameyan: “Hûn dibînin serê peyayên Şêxan, ya hatiye serê wan, neyê serê gur û hirçên çolan.” Di hişê bi hezaran zarok, mêr û jin, bi tevî kal û pîran de dirûvê wan seriyan bi salan man.

Mistefa Muxlalî dikir nedikir, çeq li Şêx Fexrî nedianî. Tevî hewldanên xefye û sîxuran jî, keys li şêxê Zirav nedianî, nikaribû wî têxe xefikê. Ji nava eşîran hevalbend çêdikir vala, pere dirijand sîxur bi pey dixist tewş bû.

Li zozanên jorîn, newqa çiyayên asê, dawa Agirî ji çekdaran, peyayên Îhsan Nûrî Paşa vala bûbû. Hesikê Têlî derketibû bêlana Agiriyê. Lê bê fişek, zavûzêç, kom û kuflet pê re. Dest û pê girêdayî. Feleka wî çep zivirîbû.

Li dawa Serhedan, nava çemê Mirad û Dicle ji peyayên Şêxê Zirav dikumkumî, siwarî, rojê li mêvangehekê, destekê, pozikeke çiya de bi dûrbînê, di temaşê de. Dewlet jî, Qolordiya Heftan ji xirê Mihemed Tewfêq nediheşiband. Ji civatê re, digot:

-Em pergala dewleta nijdevanan taw nakin. Ne dewlet, çend eşqiya hatine ba hev û çek bi dest xistine, bi sayeya destûra Îngilîstan.

Piştî Şerê Girê Maran ku di nava gel de digotin: “Sêsed siwariyên Şêx Fexrî çûne Bin Xetê çek û cebilxane anîne.” Loma li tela Muxlalî ketibû. Di pêşkêşiya wî de, dewlet bû xwê û rijîya agir, şîrçeşîq jê diçû. Ter û hişk bi hev re pêketibûn.

Muxlalî li Qerargaha nava Kela Wêran, şûreqaya Qolordiya Heftan civand. Ji piştî masê, bi hejandina tiliya nişanê got:

-Divê em dermanekî bibînin. Şêx bûye kunêr, rîşeke giran.

Bi pêşniyaza Muxlalî biryar dan. Dê temamê leşkerê wîlayetên Kurdistan li zikê Çemê Miradê û Dicleyê bihêwirînin. Çember li dora Şêx û hevalbendan bihonînin.

Muxlalî rabû ser piyan. Şerq Îstîqlal Mehkemesî li diyarê Fisqeyasî, Kanûna Teqrîrî Sikûn li ser şîyan, mafê kesê û axaftinê, qisekirinê tune, devê Muxlalî qanûn, fena devê şûr serî dibirî li Kurdistan. Bi fermana wî, ji Qolordiya Heftan, Tûmena Hevdeyan û Alaya Şeşan li Geliyê Zulqerneyn, hember Şikeftên Enqerîsê kon vedan. Alaya Bîst û Şeşan, Bîst û Sisiyan li piştî Pasûrê, Qordoma Mûşê mîx kutan. Topçî Tabûra Bataryaya

Dozdehan ya Çiya, li Çiyayê Reş ketin tabiyan. Yekîneya Siwariyên Heftan, ji Alaya Obisa Çiya li diyarê Zozanê Qozmê, Warê Şên de xef kir, li bêlanên çiya ketin pişt zinaran. Ji Qerargaha Çardeyan tevî du Topên Çiya, Tabûra Siwarî li Deşta Xezaliyê tûr dan serê hespan. Alaya Şazdehan li piştta Çemê Heftavan sîngên xîman kutan. Alaya Bîst û Pêncan li serê Çiyayê Narikê bû mêvanê begên Sîlvan. Alaya Sih û Çaran, Sih û Pêncan li diyarê Girê Xatûnan çadir vedan. Alaya Şêst û Şeşan li diyarê Çiyayê Reman hêwirî, pawan xistin Boxaza Beybûniyê ser Riya Karwan. Bêlûga Topçiyên Peyade li başûrê Licê, hara Koçeran dan ser ava bîran, kanî nînin li wan goman. Alaya Yekê û Tûmena Eşîran li keviyê Çemê Miradê dan dawa çiyân.

Seyar Tabûra Cendirmeyan ya Yazdehan li dawa Çiyayê Dedaşê, li pêş Kaniya Aşê Bihîvekê, tabûrekî leşker ji Alaya Hijdehan li Derê Pîresin, ji Alaya Yazdehan Tabûra Sisiyan li Zuxra Hezro, ji Alaya Yazdehan tabûrekî li Derê Kur, ji Alaya Dozdehan Tabûra Duduyan û Sisiyan li Milê Ewliya, ji Alaya Sêzdehan Tabûra Pêncan û Bêlûga Siwariyan li Çiyayê Hêlûnê, ji Alaya Şazdehan sê bêlûg li piştta Dehlên Meşkîneyê û Tabûra Sêrtê jî li Neqeba Berbûşê bi cî kirin. Ji Alaya Topçiyên ya Bedlîsê jî Tabûra Yekan û Çaran anîn li diyarê Girê Şîlan nava axa Zengê da kirin waran. Bêlûga Peyade ya topçiyên jî li diyarê Çiyayê Bîlarê de kon vedan.

Bilî vê hizra eskerî, Mistefa Muxlalî Nijdevanên Xiyân di binê fermana Emerê Mihê, Nijdevanên Kamil Begê Qabilcewazê li rojhilat di kozik û kemînan de. Di pêşkêşiya Mala Mehmik de Eskerê Bejik yê Licê, Nijdevanên Şêx Mihemed Selîmê Hezanê, Eskerên Bejik yê begên Hezro, Nijdevanên Îndar û Zoxbirîmê, yê bi Begên Hezroyê ve girêdayî di gaz û hesûyan de di pawaniyê de. Hejmara Eskerê Bejik û nijdevanan jî digihîşt hijdeh hezarî. Deşta Sîlvan û Bismilê bihêlin, li başûr Farqîn û Hezro, li rojava Karaz û Hênê, di neqeb de gundê Serdê û Dêrqam, li Bakur Çemê Miradê, Çewlîg, Dara Hênê û Palo, li rojhilat Pasûr, Qabilcewaz û Sason, temamê neqebên çiya bi esker û nijdevanên Kurd di nava vî çemberî de

asê mabûn.

Bi fermana Muxlalî ne digotin ev ter, ev hişk, ev tawanbar, di nava du mehan de, sêsed gund dan ber ar. Bîna navê Şêx Fexrî ji kîja gundî bihata, ew bîn dibû dinamît, helaw û dîteqiya.

Çembera Muxlalî ji çil û heşt hezar leşker, hijdeh hezar nijdevan û eskerên bejik, li dora Şêx Fexrî honand. Firende bi baskên xwe nedikarî di ser çember re bifiriya.

Bilî van hemiyan, yên fena pismamê Ehmedê Heso û Cemoyê Şêxbûbî, pismam û xwarziyên wan ku hîn di şerê cuha mîzikê de digevizîn, tîfing avêtibûn milan, dabûn pêşiya peyadeyên Tirkan.

Ew çembera ku Qolordiya Diyarbekirê li dora serhildêran honandibû, Şêx hay li cidiyeta wê bû. Disêwirî, çi tevdîran bistîne. Bikeve şer, heya jê were eskerên dewletê bikuje, xwe û hevalbendên xwe, qir bike an rêyeke din? Di hişê wî de temamê şevê kuştina esker û qirkirina peyayên wî bû zikir. Serê sibê ji Mecîdê Zaza re got:

-Emê sibê na dusibê li Şikeftên Boşatê bicivin!

Roja îne li Şikefta Dersan, nêzî dused kesî, bi xutbexwendina Şêx Fexrî nimêja xutbê kirin. Pîştî nimêjê Şêx Fexrî rabû piyan, berê xwe da lehengan:

-Fasiqên Tirk, bi awayên (teqtûkên) eskerî, vê destpêka zivistana han, em xistin binê barekî giran. Bi alîkariya Êrîs û Îran, hêza Îhsan Nûrî Paşa bela kirin, dan alî. Heya ew li wir bû, nikaribûn bi vî meqamî bi ser me de werin. Lê niha ciyê piyên xwe bi keys kirin, bi çil û heşt hezar eskerê reş, hijdeh hezar eskerên bejik xwe amade kirin. Xeleka dora me têra xwe honandine. Mîr û beg, axewatên li tihêla me bûn, bi qelsbûna me re kişandin ba xwe.

Zivirî ser Mecîdê Zaza û jê pirsî:

-Çend tifingên me hene?

-Şeşsed û bîst in, Şêxê min.

-Berik (fişek)?

-Bîst û sê hezar di pakêtan de, yê her peyayî jî çend pakê di rextên wan de.

-Dawiya payizê. Sermaya Serhedan jorde êriş aniye. Hatina sermaya Serhedan, ne henek. Li miqabil vê zivistana ku şopên xwe êşkere kirine, ray û tevdir gerek in. Lê me, ji bona şeşsed heftsed kesî ev tevdir nestandine. Hûn dibînin. Têra xwe berikên me jî tunene. Em bimînin û bi wan re şer bikin, piştî qedandina berikan hem dê me bikujin û hem jî dê me bikin behane û qetliamên mezin li civata me bikin. Jixwe, gel zêde ji taqet ketiye, têra xwe belengaz bûye. Em bimînin dê zirarên mezin bigîjin civatê. Lê em bela bibin, qe ne dê xelkê bişînin sirgûnan. Dê hinekî jê bifilitin. Hûn çi dibêjin?

Terhoyê Hertayî rabû piyan û:

-Bi ya min, yên navên wan di defterên dewletê de tune bila herin mala xwe.

Feqî Kamilê Şêxbûbî jî rabû û:

-Şêxê min, Terho rast dibêje. Ya herî çê ev e.

Sofiyê Xerzî, Eliyê Zaza û Ünîsê Nêrbî jî rabûn û Feqî û Terho destek kirin. Şêx ji hinekên din jî sêwirînên wan pirsîn. Di taliyê de gihîştin wê encamê ku yên navên wan di defteran de tune dê herin mala xwe, yên din jî dê li hev bicivin û biryara xwe bidin. Du roj paşê çiqas firarên navê wan di defteran de hene, li binê Çiyayê Hêlûnê, gundê Şevlêran li hev civiyan û biryar dan.

“Emê hewl bidin ji nava xelekê eskeran derên, berê xwe bidin Bin Xetê.”

Gava Şêx li hundirê şikeftê qise dikir, ewrekî reş ê tarî fena efrîtê ji binê deryayan derê bibêjim an ji zozanên jorîn, ciyê berz û bilind, heft tebeq ji hinavê binê ezman bibêjim, ewr nebû, di nav de dirûvê lawirên çolan, keftaran hebûn. Welê ewrekî, bi meriv re qise dikir, agahiyên zivistanekî dûr û

dirêj, zivistanekî bi qeşem û berfa xîzik salix dida. Ew qeşema li çiyayê Taloriyê, Hesenqelayê eskerên Enwer kiribûn peykerên ji qeşemê, di raza wî ewrê reş de, ew bahoz bi xwe bû. Saweke giran, tirseke bêqiyas di çiqr û kobeyê awir de olan dida. Dirûvekî di nava ewr de fena generalekî dîktator, bi ser zozanan, çiyayên Kurdistanê, sankî bi destê rastê, tiliya nîşanê dihejand. Fena ji yên xwarê re bibêje: “Ez ji serê kîrê we bim, ez vê zivistanê eman yeman nadim we. Dê bi ser we de bi qaman, misasan berfê bibarînim. We bikim hundir, dîl û evdalê pêş tifik û sobeyan. Êzing û tifikên we hene an nînin, ji xirê min ve. Fermana vê zivistanê, welê ji min re daketiye. Ez ne mîr û beg, ne sêwî û reben, ne jî serhildêrên we nas dikim, dê fena xwe bikim, bi temamê hêza xwe werim, mebêjin bêbextiye.”

Serê sibê gava rabûn nimêjê çar tilî qira ketibû.

Ji bakurê Geliyê Godernê, pişta Dehlên Meşkîna bibêjim, ji dawa çiyayên debdebe bibêjim, Geliyê Ganîkê zirav û tenik destpêdike. Piço piço gelî kûr dibe, zinarên dora wî dibin dîwarên tîk û asê. Çend mîlyon sal in, ava heft çeman, sed û heft kanî û mesîlan hatiye ser hev, laser rakirine, zinar mehandine, gindirên navê şît kirine û ev gelî şûştiye, şûştiye û kevirê wî jî helandine, kûr kiriye ha kûr kiriye. Çiqas berjêr dadikevî, ne Qaqayê Manqa, Hûtê Oqyanosan bînî têxî navê, dê winda bibe. Gav digîje hafa gundê Temiran, çend werîs kûr dibe, lê ku daket binê Godernê, tu porê qîzên heft gundan bavêjî ser hev, ji diyarê zinarên dora gelî berdî xwarê nagîjin binê gelî. Gelî welê kûr dibe, welê kûr dibe, tu ji binê gelî binêrî, li diyarê zinarên kêlekê meriv fena çûçika fatfatok xuya dibin, ji diyar li xwarê binêrî, meriv fena masiyan. Der û dor heta tu bibêjî, ji lat û zinarê gelmeyê kerkişandî, kunik û berîk di refik û hesûyan de, bê rê û dirb. Bilî şênîyên wan deran, baz bikeve nava gelî, riya xwe şaş dike, ne qabile meriv rastî şiveriyekê jî were.

Gava meriv ji Derenca Tilbistînê dinêre, Godern li diyarê derenceya duduyan a çiya, xanî fena hêlîna leglegê li bêlanê zinaran. Li xwarê, di kûraniya Geliyê Godernê de bax û

baxçe, li dorê zinarên mirî û tîk. Bi hezaran darên tuwan lê. Kaniya Tilbîstînê, Xumê, Dêrikê, Mixarin û kaniya Eynîzim li nava milê Godernê. Ji her kaniyekê cuhek du cuh ava zelal, can dide bax û baxçeyên gund, binefşê bîndatir dike. Zinarê gund li ser e, li binî, şikefta Hûto, şikefta Zaxora Dêrikê, şikefta Kavila Spî. Gundî alifê pez û dewarên xwe dixin van şikeftan. Li geliyê Jêrîn, Lîsê Kevokan, Kela Baberomê, Kevira Şîr ji dûr xuya ne. Kaniya Gago li palê Reşederê. Pira Bamûsê li geliyê Jêrîn, di binî de gol, di golê de masiyên Sarîma Jorîn. Li piştî pirê, Çemê Zerayê tê ser Çemê Sarûmê. Kela Şemo û Tilbîstînê ji Pozê Quling xuya ne. Gomê Eysanê, Zeviyê Boxebirê, Zeviyê Zorava nêzê Gûza Kakoş, dara gûzê bi ser Newala Şemo ve. Li rojhilatê çemê Sarîmê Eşîra Hevêdan, sih û pênc gund.

Ji eşîra Xîyan, li gundê Godernê, qîza Mele Emer Nazdarê dil xistibû Şêx Fexrî, ew jî fena yên din li ser bengî bûbû. Jina apê Sehdo Xêlya Godernî digot:

-Mistefa Beg hevalbendê romîyan bû. Wî mêrê min da kuştinê. Piştî hefteyekê kuştina mêrê min, Şêx Fexrî bi mifrêza xwe hat Girê Rasilê. Beriya ew şerê Dara Heznaxiyê di navbera canfidayan û Romê de derbikeve, ez çûm cem Şêx, min milê wî tewaf kir: Hecî Mistefa Beg, Sehdayê mêrê min da kuştin Şêxê min.

Şêx got:

-Em zanin çima Sehdo kuştin, Xêlya.

Di zîkê avakirina vî çemberî de, Hecî Huseynê Farqînî, Hecî Xiyayê mala Keleş Axa, Şêx Mihemedê Baxçan, Şêx Qasimê Duderyan, Xetîb Begê Hezroyî û Şêxê Bezwanan civiyan. Piştî civînê Hecî Huseynê Farqînê, Şêx Qasimê Duderyan, Şêxê Baxçan çûn ba Xetîb Begê. Jê re gotin:

-Bibe navbeyn, em dixwazin Şêx Fexrî bibînin.

Xetîb Beg ji niyeta baş an nebaş, nayê zanîn. Ciyê Şêx Fexrî ji wan re got. Hecî Huseyn hat, du merivên xwe şandin qereqola Başnîqê. Agahî da leşkeran û got:

-Şêx Fexrî bi tevî mifrêzeyê xwe li geliyê Hezikan, li nêzê Godernê ye.

Li ser vê giliyê Hecî Huseyn, di bin qumandariya Nedaîm Begê de, du tabûr peyade, hevdeh cemseyên leşkerî û tabûrek jî siwarî bi tevî nijdevanên eşîra Xiyan û Badikan, ji çiyayê Albafê heta çiyayê Zofeserê, ji herêma Narikê heya geliyê Şîn, ji çemê Seletê bigire heya geliyê Hezikan, tekmlî navenda çemê Sarûmê, hêla Hezo, Pasûr, Qozlûx, deşta Silîvan, naven-da Hevêdan, çarmedor li Şêxê Zirav girtin. Di navbera çiyayên Farqîn û Pasûrê, di geliyê Godernê de Şêx Fexrî bi cî kirin. Di-zanin li wê hewzayê, wan geliyan de ye.

Bilî xanima Dîlşa jinên Şêx Fexrî li Qamişlûyê ne, tenê Dîlşa û kurê wê Mihemed Şêrînê sêsalî pê re. Dîlşa bi Elî Îhsan du-canî, hemla wê çend mehî ye. Hevalên Şêx yên bijare, xanima Dîlşa û kurê wê Mihemed Şêrîn, danê êvarê ji gundê Boşatê, mala Oso, birayê Hesenê Dirêj bi peyatî derketin. Bi rojava re berê xwe dan Geliyê Godernê, kûraniya Ganîkê. Şikefta Ganîkê li rojhilatê Godernê, bi ser geliyê Hezîkan ve. Digîjin devê Şikefta Wisîfîkê (Ganîkê). Biryar didin dê ew şev li wir bimînin.

Li ser salixên Hecî Huseynê Farqînî, bi rêbiriya nijdevanên eşîra Xiyan û Badikiyan esker davêjin ser herêmê. Salixên Hecî pûç derdikevin. Şêx û hevalên xwe ne li şûna salixdayinê ne.

Li herêmê gund bi gund digerin û li gundiyan didin. Ji gundiyan binê dar, yekî ku li ber pez dîtibû Şêx û hevalê wî berjêr daketin, dibêje:

-Çûn Geliyê Godernê.

Ji eşîra Badikan, gundê Kerriyan Ehmedê mala Başo bi eskeran re. Wan deran ji şiverêyan bigre heya şikeftan, kun bi kun dizane. Dide pêşîya tabûrê. Li her du milên gelî bi hezaran esker, li pêşîyê bêmîradên nijdevan.

Gava Ehmedê mala Başo da pêşîya esker, Şêx û hevalên wî jî gihîştin devê Şikefta Îsîfîkê, bi ser gelî re, ciyekî asê. Qefleyekî mêr, jin û zarokên Şêx jî bi wan re. Li kêleka şikeftê tûran didin serê welaqan û ji sermayê di nava şikeftê de agir dadidin. Hîn ranezane, esker dora şikeftê digrin. Ji milê vî alî û wî alî rona-vêjan vêdixin û dora şikeftê ronî dikin. Bang dikin û dibêjin:

-Teslîm bibin, dora we girtiye, hûn nikarin birevin!

Gava vana bangî teslîmbûna Şêx dikin, hespê Şêx Fexrî Felek, di binê hewşa mala Osoyê Boşatî, birayê Hesenê Dirêj de pîkolî dike.

Berpîrsên eskeran tekrar dikin:

-Teslîm bibin!

Şêx Fexrî dibêje:

-Nijdevanên bi we re, neyarên me ne. Em vê êvarê, tariyê teslîm bibin, dê bi bêbextî me bikujin. Îşev destûr bidin, em dê serê sibê teslîm bibin.

Esker taw dikin.

Lê Şêx û hevalên wî hewl didin ku birevin.

Nikarin di pêşiya Şikeftê de derên. Di qehtiyê Şikeftê de kuna kulekê heye lê bilind e. Keviran ji diwarê devê Şikeftê derdixin, di nava Şikeftê de sekûyeke hişkeber çêdikin da ku di wê kuna kulekê de derên diyar û di nava lat û zinaran de bikaribin bi esker re şer bikin. Yek derdikeve. Di derketina yê diduyan de, sekûya hişkeber difeşkile û deng derdixe. Deng diçe eskerên nêzî şikeftê. Hay lê dibin û şer dest pê dike. Projektorên ku êvarê piştî bazarê tefandibûn, dîsa vêdixin. Bi mî-trelyozan, top û cebilxaneyên giran li wan direşînin. Jin û zarok li dawîya Şikeftê di qorziya çengê şikeftê de. Keysa guleyan li wan nayê.

Bi gotina gotinbêjan, nêzî devê şikeftê, di binê dara benîştokê de, derba ewil Ehmedê mala Başo bi Şêx ve datîne, birîndar dike. Ya wê rojê nijdevanên Badikiyan, Xiyan, mala Emerê Mihê kirin, deh dewletên Tirko bihatana nikaribûn bikin. Emerê Mihê ewil digihîje ser cesedê Şêx û diranên wî yên zêrîn ji devê wî derdixe.

Ecac Axayê Godernî wisa distirî:

‘Ava geliyê Hezikan jor da têwo di milmilî

deşta Xezaliyê sîngê xwe daye Milê Derencê difitilî

Kulo tiyê bi kul ba, têketa mala Mistefa Begê Qapîcewrê

çawa têl û têlqiraf dişîne Diyarbekira xopan cem wî milî

Mistefa Beg dikir gazî, digo

Şêx Fexrî were rayê
 ger tu neyê rayê
 ezê bi Kurmancan şikefta Ganîkê li te bikim kuleka vê nemayê!
 Şêx Fexrî digo
 Mistefa Bego lawo
 min di poz û lêvên bavê te gawo
 ez milê egîd û xweşmêran bi xwe re nakim tayê
 Berê xwe nadim Hezroya şewitî
 nava dijmin û neyaran.'

Ji Godernê Şêx Fexrî bi çardeh hevalên wî, bi werîsan avê-
 tin dû qantiran û heya Hezroyê kişandin. Niha tirba Şêx Fexrî
 li Zergûzê di nava tîrbên Hezroyîyan de ye.

Dilşayê digotin:

'Wezê bi hafa Godernê diketim bi garis e
 Guleyên Bavê Becetê min qediyane
 hewar nayê
 Payîza paşîn e
 niza çima şev çilmisî
 Liyan e
 liyan e
 dilê min liyan e
 kuştina şêxan e
 birîna melan e'

Emînê Hezroyî, ji taxa Îşqarê digot:

-Min bi destên xwe di nava gorê de dan ber hev. Bilî Şêx
 Fexrî, çardeh kes bûn. Niha li ber serê wan dareke godîşê, ke-
 mekî stirî heye. Ziyaret e, xelk diçin ser.

Yên bi Şêx Fexrî re di şikeftê de hatin kuştin:

1- Mecîdê Solaxî (Zaza) 2-Terhoyê Hertayî (Birayê Mihemed
 Cebaz Axa) 3-Mihemedê Ezmê 4-Mistefayê Barinî 5-Reşoyê
 Xerzî 6-Salihê Xerzî 7-Cemoyê Şêxbûbî 8-Feqî Kamilê Şêxbûbî
 9-Ûnisê Nêrbî 10-Cemoyê Bêşîştî 11-Eliyê Zaza 12-Sofiyê Xerzî
 13 -Cemo. 14 Sehdo...

Ji bona Şêx Fexrî, jina wî xanima Dilşa digot:

-Şêx Fexrî û hevalên xwe li dû Kurdistanê bûn. Xwedê mala Kurdên bextreş kambax bike. Kurdên xayîn, nehiştin doz here serî.

Dayika Dilşa, dengbêj, mele, waiz bû.

Piştî şehîdbûna Şêx Fexrî, di nava mirîdan de digot:

-Dê rojek were, leheng ji nava Kurdan derên û bigîjin mafên xwe.

Ji civatnasiyê ne bêrî, agahdar bû. Xanima Dilşa digotin, digotin heya derdên wê ditewirîn. Bi ser meriv de dizivirîn:

-Çika Xwedê hebîna tasek av bidin min, qirika min zuha bû.

Gava wê li civatên pîrekan stran bigotana, pêşî bi vê strana dest pê dikirin:

Ay li minêêê ay li minêêê wey axawo

Dilşê êêêê digo, lêlê Becet berxo,

seba Bozê diçûme Sînan û Bismilê

Min rebenê bala xwe berdayê

nizanim vê sibekê çi bû

çi qewimî, çi çiriya?

Ax ay ê ax ay êêêê

Agirê kulê bikeve mala ziftiyên Sînaniyê

mifrêza Bismilê

eşîra Badikan

giregirên di Xiyar

Li derê dîwana Bavê Becet

Şêxê Kubar şêwr û muşewre bû

ha hû reben im, li hev civiyan

Min dî Bavê Becet

Şêxê Kubar çek û sîlehên xwe helanî bi hafê rezan

baxçeyê gulên de dimeşîyan

Ewraqên Bavê Becet

Şêxê Kubar ketibûn destên giregirên Badikan û Xiyan
 Li derê hukmata Sînan û Bismilê reben ez im
 daîre bi daîre digeriyan
 Agirê kulê bikeve mala qûmandanê Bismilê
 ketibû Geliyê Godernê, Newala Hesikan li hafê rezan
 min rebenê dên û bala xwe berdayê li dû Bavê Becet
 Şêxê Kubar ji xwe re digeriyan
 Derbek bi dest berdane bedena Bavê Becet
 Şêxê Kubar
 cenaza Bavê Becet
 Şêxê Kubar avêtine dû mekînan
 berê wî dane şewitiya Hezo
 dema li derê hukmata Hezo danîn
 Dilşê li çok û jûniyên xwe dixist û digot
 Lolo Becet
 berxê hinga min dizanîbû ûrt û ocaxê mala Bavê Becetê min qeliya.
 Sofiyê Xerzî a û êêêê digo
 Mecîdê Zaza bibê komê mirîd û xulaman
 hûn merevin ca hûn bazmedin.
 Lawo, Bavê Becet
 Şêxê Kubar îro emekdar e
 çû îro ketiye erdê
 lawo temîka min li we be
 şîrheramî, nankorî nekin
 terka cenaza Bavê Becet
 Siwarê Felek heywax li min vî xweşmêrî medin
 Ha hî ha hî ha hîîîî.
 Dilşê êêêê digo
 Lolo Becet, berxê sibe bû
 roka me derketî ji qudretê
 ji mala Xwedê êêê ji aliyê Xerza
 Tu tîna xwe bidiyê şewq û şemala xwe dabû bejn û bala Bavê Becet
 Şêxê Kubar koncika zercelê ji xwe re li sêncê rezan
 hela bala xwe bide girêdana Bavê Becet
 Şêxê Kubar li gulik û li gulbendan ax li wan Xerzan ay ay
 Xwezî ji xêra xweziyê di Xwedê re

xwedanxêrkî mizginîneke xêrê bianiya
 bigota bexşandina Bavê Becet ji deriyê hukmatê derketiye.
 Min bi çavên serê xwe bidîta fena carnan
 li hember xort û bendên di xerzan
 xwe girêda bi çil qaîdî mî bi dozdeh terza.
 Sofiyê Xerzî a o êy êê êy êy êêê digu
 Mecîdê Zaza bibê komê peyayan hûn merevin
 ca hûn bazmedin
 lawo Bavê Becet
 Şêxê Kubar emekdar e
 çû îro ketiye erdê qewêtiya min li we be
 şîrheramiyê, nankoriyê nekin
 terka cenaza Bavê Becet
 Siwarê Kovî heywax li min
 wî xweşmêrî nedin
 Ha hîmî mî.

(Sîdîqê Bozo)

Baxçeyê Newrozê Dedaşî yê hinaran ne serî ne binî bû. Li
 kaşekî, lê ne baxçe, fena deşta Diyadînê bû. Çend dar û kemên
 hinaran di baxçeyê Newroz de hebûn, wî jî, jinên wî jî nizani-
 bûn. Ser hezarî dar û kem hebûn. Baxçe fena Hewsela Amedê,
 baxçeyên Xelatê heya ber dev dagirtî. Mirev nikaribû di nav
 de bigeriya. Xwedê ji Newroz re teksîr nekiribû, kemên hina-
 ran di nava baxçeyê wî de hêşîn kiribûn. Her hinarek çêdibûn,
 petêxên deşta Amedê li ber piçûk diman. Her hebek qandî me-
 mikên Xemsa qîza Rîzo. Hingî şêrîn bûn, tama dimsa Tizyan
 an jî hingivê Dihê li ber tama wan ne tiştêk bû. Yekî nedîtiye
 merivekî, du hinarên baxçeyê wî xwarine.

Newroz sê jin kiribûn, lê Xwedê keçikek tenê jê re rewa dîtibû. Navê keçika xwe Rihîme danibû. Sê dayikan bi hev re, Rihîme li ser destan, di hemêzan de mezin kirin. Ji piçûkiya wê bigre heya qamavetînê, delalî û berdilka malê, rewş û xemla mala Newroz bû. Dayikên wê yekê ew rakiribû ya din girtibû, keçikê li ser milan bejin dabû, hatibû dara jiyanê. Rihîmê nizanibû kîja dayik, diya wê ya rastîn e, ferq nedixistin nava wan. Payiz bihurî, zivistan hat, zivistan derbas bû, bihar hat, gul û kulîlk çilmisîn, havîn hat, roj bihurin, hefte qediyar, meh bi ser hev de lefiyan, demsal bûn rêsi, salan li dû hev baz dan, di nava deşta baxçeyê hinaran de, memik li Rihîmê bûn petêxên devê newalan, dêmê rûyê wê fena gula xasbexçe, rengê dendikên hinarên baxçeyê bavê xwe stand. Zilfên wê qandî şax û guliyên dar û kemên hinarên baxçeyê babo direj, Rihîme bû keça xama, hat ber dara zewacê, xort di xewna xwe de dîtin.

Di benga xwe de Rihîmê û Ferşoyê Narîna jinebî dil xistin hev, bûn bengiyên hev. Ferşoyê Narînê yekî bavê xwe yê lawîn, bav çû şerê Çaneqelayê, para nezivirî. Çi bi serê bav de hat, çima ji Çaneqelayê venegeriya kesekî nizanî. Digotin spî ketine Osmanî, leşker xeniqandin. Yê bavê Ferşo çî pê hatibû, kîja bayê zercelê lê dabû ne diyar bû. Diya Ferşo Narînê sê keçên xwe û Ferşoyê xwe bê bav xwedî kiribûn.

Ev Ferşo û Rihîma Newroz bûbûn bengiyên hev. Êvarekê dayika Ferşo Narînê hat li ser cila Newroz rûnişt, bi şermokî got:

-Kekê Newroz, tu zanî, wexta sêv bigihê, bi darê ve namîne. Rihîme jî hatiye çax û benga xwe. Dilê zarokan di hev de ye, gelo çî dibêjî?

Newroz bi pirsarî Narînê heyirî ma, ji hiş çû. Bi ya wî, hîn Rihîme qumatek, tefal û şîrê dayikan vedixwar. Rihîme li ku, zewac û dilgirtin li ku. Deh sal, pazdeh sal, heta bîst sal paşê hinek werin Rihîmê bixwazin tiştek nabe, niha? Hêna keçik hijdeh salî bû, bi ya wî hijdeh mehî bû. Li ber çavên wî ne wexta Rihîmê û zewacê, keçika bavo, xezala bavê xwe, gula nava malê bû. Ku ew kulîlk ji mala wî biçûya, dê wî bi wan jinan çî

kira? Dê ji derd û kulê qîza xwe har bûbûya, dîn bûbûya, bi çolan biketa. Ne qabil, ne rast bû ku Narînê digotin: 'Dilê zarokan di hev de ye.' Newroz bi şîrîniya zarokek çar salî kenîya, wî jî bi pîrsekê bersiva Narînê da:

-Qey wexta keça min û zewacê hatiye, Narê?

-Belê, Keko.

Newroz bi ser her sê jinên xwe de zivirî û bi çavê ber-sivstendîne li wan mêze kir, bi çavê belîsmayî pîrsî:

-Ana rast e? Dema zewaca Riha min hatiye?

Her sê jinan jî serê xwe xistin ber xwe. Ji nimêja eşayê heya wexta razanê, gilî û gazin bi Xwedê de kirin. Ji ramanên tevîhev, belkî jî ji kêfan, şabûnê, lê bi Rihê ve girêdayî, Newroz cixare li ser cixarê dipêça. Hîn cixareya dikişîne nediqediya, dest bi pêçana yeke din dikir, dûmana cixarê ji nava simbêlên wî xalî nedibû. Keser dikişand, serê xwe dileqand, nava eniya xwe miz didan. Newroz bi dorê, bi jinên xwe re radîza. Ew şev dora diya Rihê bû. Lê Newroz bi ferman:

-Ciyê min tenê raxin! got.

Newroz di nava lasera xem û xiyalan de, nava derya ramanên têvil de, nikaribû razê, xewa wî çûbû piştî çiyayê Qafê. Xwe di nava livînan de, vir de diqeliband, wê de dizivirand, ser dev dirêj dikir, ser piştê vedizeliya tewş bû, xew nedihat. Ew şev ji newrozek heya newrozeke din direj bûbû, bi zorê dîkên hunguriya sibê dest bi bangînê kirin. Newroz bi dengê dîkên şilûf re rabû, lingên xwe xistin çikalan, bi çolê ket. Di çolê de jî nizanibû bi ku de here, çawa bike. Diçû li neqebek çiya radiwestî û li çiyayên hember dinêrî, ji serê zinarek bilind, li geliyên kûr dinêrî, geh jî wisa xwe dixist qorzikî ku bilî ji pêşiya xwe tiştek nedidît.

Ew roj xwarin û vexwarin nehat bîrê. Dev ziwa, lêv qermîcîn, çav belîs mabûn. Bi saetan li xalekê dinêrî, ji nişka ve çavê xwe ji wir dida alî û li xaleke din dinêrî. Li wir jî fena berê dîsa çavê xwe dida alî. Wê rojê Newroz ne desmêj girt û ne jî nimêj kir. Lewra ji kerba dîn jî, dinya xwe jî bi bîr kiribûn. Ne hiş, ne

jî aqil di serî de mabû.

Berêvarekê jinan nêrîn Newroz nehat, mitale kirin. Her sê jî ji malê derketin, bi çol û çıyan de, dû Newroz ketin. Bi rojava re Newroz li ser zinarên Zixurhecik, qoncalekê de dîtın. Bi lavayiyan, dextraetan, ew razî kirin, anîn malê. Lê, heke Rihîma bi dayikên xwe re nebûya, ne sê jin, şeş jinên din jî bihatana nikaribûn wî amoš bikin. Newroz ji ber qîza xwe nekribû derve û bêdeng dabû pêşiya jinan.

Newroz mitman ma, ne diaxivî, ne dixwar, ne jî vedixwar. Hiş di serî de nemabû. Di nava sê rojan de, cênigên wî, nivê riha wî, ji çaran yek simbêl spî bûn. Gavek fireh avêt nava koma kal û farbûyan. Piştî wê gava fireh Newroz li neynikê mêze kir, mûyên spî bi xwe ve dîtın, nû seh kir ku wî jî qîzên xelkê anîne, kirine jin. Çima ya wî jî ne qîz e? Wê mijûlbûnê mehek ajot, du meh ajot, jinên wî zanin. Di dawiyê de Newroz bi ber ket ku wî qîzên xelkê dianîn, îro jî dora qîza wî ye. Navê wê Rihîme ye û hatiye zewacê. Hey dê bide yekî, nikare di mala xwe de veşêre. Piştî hengameya demeke dirêj Narînê û Newroz bi hev kirin ku Ferşo were ser malê, Rihê li mala bavê xwe bimîne, nişan danîn.

Di destpêka payîzeke nazenîn, beriya çûna ser mehsereyan qumçe şandin dû xwendıyan, bangî mirtıban kirin, heft şev û heft roj, def û zirna daweta Rihîmê û Ferşo deng da. Roja dawiyê xwendıyan dılanên dirêj kişandin, bi çepikan listin, şûr û mertal avêtin ber hev, li ser şıva bûk û zava rûniştin.

Rihîme li mala bavê xwe, li ser doşeka bavê xwe kete gerdekê, bû jina ber malan.

Dibêjin:

-Di dinê de sê ehmeq hene, yê mihê dide bi bizinê, yê di qıyamê de dide ber qelûnê, mêrê diçe ser mala bavê jinê.

Ferşo...

Meh û sal bihurîn, havîn û zivistan derbas bûn, Xwedê çar kur li pey hev, dawiyê de jî keçikek dan Ferşo û Rihîmê. Newroz hemî neviyên xwe dîtın, bi şahiyek bilind ji wan hez

kir, mixabin payîza tê de Elîf bû, bi rojavakê re Newroz serê xwe danî, xwîn di dil de fetisî. Lê çavê wî ne li pey, fena razê. Piştî diloaniya bav, di nava çend salan de Rihê, dayikên xwe jî yeko yeko bi rê kirin Kana Keremê û bû mezina malê. Ya radikirin û dadanîn ew, ne Ferşo bû.

Bavê Rihê jî, dayikên wê jî, mêrê wê jî û ew bi xwe jî, mirîdên mala Bûkarik, hevalbendên Şêxê Kubar bûn. Şer hatibû ber derî, hesyet belav dikirin. Lokên mêran, kurên Riha qîza Newroz, dê çawa li para bimana?

Herçar kurên Rihê jî bi Şêx Fexriyê mala Bûkarik re ketibûn Serhildana Şêx Seîd Efendî. Elî Barût ar bera Dedaşê dabû, gund kiribû rijik, sênc jî bi arê Elî Barût li ber baxçeyê Newroz nemabû. Elî Barût ji bona kurên wê li Rihê jî hatibû xezebê, penaberiya wê û keça wê ya delalî, xwişka çar birayan derketibû Enedolê.

Nasên Dadî û Hawşanê yek jê ev dayika çar kuran, keça wê Elîfa pordirêj, bi wan heşt guliyên nav milan, di dêra Xançepêkê de, bi diya xwe re dîl. Ji Kanîxidiran, Mala Şêx Heybetê Hêneyî, ji koçeran, Rihêya Herbeqnî û du qîzên wê jî hevalên Dadî.

Dadî û Rihîmê ji mêj ve hev nas dikirin. Sala ku Rihîmê ji zarokên Dadiyê re çend car hinar neşanda tunebû. Dadiyê jî ji zarokên wê re heqîbê biyokan dişandin..

Xanima Hawşan:

-Li Diyarbekirê ji me pirsîn: 'Yên diravên wan hebin, emê wan bi tirênê bişînin. Yên diravên wan tunebin, dê peyatî herin!' Dadî û Rihîmê bi hev re derketin û gotin:

-Diravên me hene.

Zapîtê diaxivî got:

-Yên diravên wan hene dê heta Wêranşarê peyatî û ji wir şûn de bi tirênê herin!

Yên derketin gotin:

-Diravên me hene.

Gelekî ji me, me hev nas dikirin.

Dema Yedincî Qolordiya Diyarbekirê, li çemê Godernê avêt ser
Şêx Fexrî û hevalên wî, hemî kuştin. Jina Fexrî Xanima Nafya
li ser mêrê xwe ev *stran gotiye*.

Ax dibê wey li minê
wey li minê
wey li minê
wey li minê
Nafya dibê Dilşa dayê
sibe ye hîva gundê me derketî
de îja wele heyran wezê bala xwe didimê
bi dozdeh rima ji xurbetê
min dî hîva gundê me derketî ji xurbetê
dozdeh rima ji xurbetê
Wezê bala xwe didimê
Qolordiya Diyarbekirê Alaya Sêrtê
Siwariya Bedlisê keyalerên Silîvaniya
beglerên Hezroyê derketine
li pey Bavê Becet Şêxê Kubar
îro torinê mala şêx Wisif
digerînin tehqîbatê
Min dî Nafya dibê Dilşa dayê
îro li pey Bavê Becet digerin tehqîbatê
Şêx Fexrî bi sê denga fikir gazî
Sofiyê Xerzî
Mecîdê Zaza we digot
em şevgêrê şevê ne
îro şev li me geriyaye
we digot em qebûl nakin qanûn û nîzama cîmhûriyetê
îro bikevin pêşiya mehkûman
berê me bidin pira Kemûkê derbas bibin xetê
De bala xwe bidin dengê tîfinga Bavê Becet Şêxê Kubar
ji êvar de ketiye geliyê Hezikan

li çemê Godernê
 pêde weka birûskê li ezmanan şîrqîn ketê
 Îro şer giran e li ser torinê mala Şêx Wisif
 de bala xwe bidîyê guneyê kafir û misilmanan li halê me tê
 Ax dibê nabe nabe nabe nabe dayê wele nabe
 de şêwr û mişêwreyên Silîvaniyan giran in
 heta daw û dozê Bavê Becet
 Şêxê Kubar tê de nebe
 tu car caran safî nabe.
 bi Xwedê heya xayiniya Kurmancan bi wan ra be
 ji malbatan û eşran tu car caran yek jî ji me xilas nabe
 dibê wey li minê wey li minêêêê, wey li minê êêê wey li min wey
 li min
 Nafya dibê Dilşa dayê hela rabe
 îro hîva me derketî ji alî xurbetê
 bi dozdeh rima
 disa ji bilind ciyan
 min dî Qolordiya Diyarbekirê
 Alaya Sêrtê
 Siwariya Bedlîsê keyalerên Silîvaniyan
 beglerên Hezroyê
 pîçaroxên deştîyan
 iro ketine pêşîya Bavê Becet
 Şêxê Kubar
 li çemê Godernê
 li geliyê Hezikan tehqîbatê giran digeriyan
 Min dî Bavê Becet
 Şêxê Kubar bi sê denga fikir gazî Sofiyê Xerzî
 Mecîdê Zaza we digot
 em şevgerên şevê ne
 bikevin pêşîya mehkûman
 berê me bidin îro Qesra Delebeyan
 lawo gîdî
 mal mîratno heyran
 de iro dîsa derbek li Bavê Becet Şêxê Kubar dane
 ji êvara Xwedê da şahî ketiye nava beglerên Hezroyê

mîrekên Liciyan
 giregirên Badikan û Xiyân
 hinga min zanibû keleka Mala Şêx Wisif ser piştê qelibî
 wele wergeriya
 Îro şer giran e
 li ser Bavê Becet Şêxê Kubar
 hewariyên têne dismalên wan di destan da
 gelo li halê me digiriyan
 ax gelî siwaran
 ez li bextê we me hûn merevin
 de lawo îro hûn baz medin
 hûn terka Bavê Becet Şêxê Kubar Siwarê Felek medin
 Dibê dayê nabe wele nabe
 şêwr û mişêwreyên Silîvaniyan giran in
 daw û dozên Bavê Becet tê da nebe
 safî nabin êêê
 de heta xayiniya Kurmancan bi wan ra be
 ji ezbet û eşîran
 ji şêxleran
 ji îsal û pê ve yekî ji me xilas nabe
 way
 ax dibê dayê
 dayê lê lê dayê
 Nafya dibê Dilşa dayê sibe ye
 ji xema dilê min ra bayek sar tê
 aaa uuuu ehee
 min dî dengê tifinga Bavê Becet Şêxê Kubar ketiye geliyê Hezikan
 çemê Godernê ji êvar da bi ser me da kerr û lal tê
 De heyran min dî vê sibê derbek li Şêxê Kubar dane
 darbesta wî xweşmêrî dane ser milê xulaman
 berê wî dane qeza Hezroyê
 gelo vê sibê ber bi mal tê
 wele heyfa min nayê li kuştina Bavê Becet Şêxê Kubar
 heyfa min tê li wê heyfê
 cilgewrên Tirkan ajotin pêşiyê
 keko darbesta Bavê Becet
 berê wê dane edliya Diyarbekirê

îro birine Seraya Hukûmatê
 Ax, wey li minê
 wey li minê
 wey li minê
 wey li minê
 gelî siwaran ez li bextê we me
 îro hûn merev in
 hûn baz medin
 min dî siwar lawê xelkê ne
 gidî tev revyan e
 de bala xwe bidinê
 guneyê kafir û misilmanan li halê me tê
 wey ax hey guneyê gawir û misilmanan li halê me tê
 Lawo hûn terka Bavê Becet
 Siwarê Felek medin
 haa hay ax hay
 wey li minê
 wey li minê
 Nafya dibê Dilşa dayê
 wele heta dinya tim weha be
 bi Xwedê gidî vê sibê ji xewas û mehqûlan
 xayiniya Kurmancan heta bi wan ra be
 min nizanibû vê sibê dê dem û dewran biqelibe serê me da
 keleka Mala Şêx Wisif dê ser piştê biqelibe gelo li serê me xira be
 De şêwr û mişêwreyên Silîvaniyan giran in
 hetanî Bavê Becet nebe tu car caran safî nabin
 dibê wey li minê wey li minê wey li minê
 Nafya dibê Dilşa dayê
 sibe ye şerekî li me çêbû li Qesra Dereberyan
 min dî direng e
 dengê tifinga Bavê Becet ji êvar da gelo li pêşiya firaran
 gelo bala xwe bidyê
 ketiye Geliyê Hezikan kerr e
 dêran ez im lê nabe deng e
 Min dî derbek li Bavê Becet Şêxê Kubar dane
 xira kirine bejna zirav

rextê modeliyê
 de girêdana şehre na wele kolosa dor bi reng e
 gelî siwaran ez li bextê we me
 lawo hûn merevin
 îro hûn baz medin êêê
 hûnê terka Bavê Becet torinê mala Şêx Wisif
 de lawo Şêxê Kubar
 siwarê Felek medin.

(Sidiqê Bozo)

Hawşana jina Feqî Elî digot: “Roja îne serê sibê qefleya me, şeş ziftî û du nijdevan, em bi rêya Wêranşarê ketin. Elîfa qîza xanima Rihîmê duwanzdeh salî, heta tu bibêjî fama bû. Piçekî ji Eynoya min mezintir bû.

Di qefleya me de şeş zilamên pîr, sê xort, jinên fena Dadî û Rihêmê, em hinekî ji bûkanî bûn. Gelek jê zarok.

Roja pêşîn em di rojava re gihîştin çiyayê Qerejdaxê gundê Cîrnikê, me li gund qonax danî. Cîrnikîyan em li hev parê kirin, ji me re şorba nîskan kelandin, di eywanan de em hewandin. Ji bona razanê serrax û binrax dan me. Serê sibê dîsa şorba germ, me xatir ji wan xwest û da ser rê. Pîreke gundî para ji me re digot:

-De herin, dikrika we ya xêrê be.

Ziftiyên bi me re hatibûn jî, nijdevan jî nerm bûn, di rê de tehda li me nekirin. Ne tiştekî me avêtin ser hespan, ne jî zarokek siwar kirin. Lê li gorî rêçûna me tevdişeriyên. Bilî ji giraniya heqîban tiştekî ku em biêşandana tunebû. Heqîba sivik Dadî, heqîba giran, betaniya Sêrtê min hilgirtibûn, tûrê Eynoyê ji hiriyê di milê wê de bû. Yê Rihîmê jî heqîbeke bi nexş

û niqûş, tûrikekê hevrişimîn ji di stûyê Elifê de.

Çaxê em biwestiyana, me ji nijdevanan re digot û me bîna xwe dida.

Wan çar roj û şevên em di rîyan de, qet em li çolê neman, me xwe digihand goşeyê şêniyekê. Roja dawiyê barana payîzê dest pê kir, em şerpeze bûn. Ji diyarê serî heta bizmeyên delingan, boçika pehniyên sol, em şilo pilo bûn, tayek ziwa di me de nema. Lê dûre baranê vekir û bayê payîzê cilên ser me dîsa ziwa kirin.

Wan zarokên bi me re serma girtin û bi wê sermagirtinê di rîyan de.

Em sê roj û sê şev li beriyê, li başûrê Wêranşar, li ber rawestgeha tirênê man. Dema tirên hat em heyîrî man, me tiliyên xwe xistin devê xwe. Qandî lawirekî, hemî ji hesin, bi hev ve û dirêj. Hema ew xaniyana bi rêzê li dû hev kaş dibûn. Yên li benda tirênê bûn, me di jiyana xwe de tiştek wisa nedîtibû. Kulxanek jê radibû, di zikê ezman de ewr çêdikir. Wexta hat rawestiya jî, wexta bi rê ket jî, li tûtikek dida, dengê wê diçû asîmanê heftan. Dengê borîna şeş conegayan, şeş sakên gamêşan têxistana ser hev, nedigihîştin ji çaran yekê dengê wê. Bêxwediyê wisa dengê dizûriya, camên pace û şibakan ji ber dişikiyan. Me pereyên xwe dan, qoçan girtin û em siwarê wê sewala hesinî bûn. Ciyê rûniştinê tunebû. Wek odeyên tu ji daran çêkî û saya. Sergînên dewaran û pişka pez tê de hebû.

Malmîrat bi ufin û kufinê radibû, bi întin û zirtinê dimeşî, teqreqek jê radibû, ax di binê piyên wê de dihejiya. Meşa wê fena bergîrê deştiyan. Dema diket palek fena yekê tetirxanbûyî, zêk lê diwerimî, tîrrîn jê diçû. Bi wê ay û wayê, ax û poxê, heya em gihîştin Dîlûkê em tuxmeyno bûn, belkî bîst car rawestiya. Geh ava wê diqediya, geh xanzûr, geh jî serê wê diêşiya.

Li Dîlûkê gotin nizanîm çiyê wê kême. Wê şevê em li Dîlûkê man. Em ji hundir derneketin, di hundirê odeyên wê de li ser sergînan razan. Serê sibê roj hatibû dana hêna jî em ji Dîlûkê derneketibûn. Fena bizina kulek, heta em gihandin Bazarcixê roj li me bir ava, bi qerbalixek rawestiya. Îcar li Bazarcixê gotin, wele meqesê me şikiya, îşev em li vir in. Serê sibê dîsa go-

tin, meqes li Bazarcixê tune ye heya meqes were hêna em dê bi rê bikevin. Meqesek bi Şaxa hevala me re hebû, Şaxê got: 'Babo heke rawestandina me ji bona meqesekê ye, va ye meqes bi min re heye, werin bibin û em bi rê kevin!' Bi Şaxê kenîyan, gotin: 'Ne ew meqes e, meqesê vê mîratê mezin e.' Em hefteyek ji bona meqes li Bazarcixê man.

Me û Rihîmê, odayek di xanê de kirê kir, heqê hefteyekê odayê, zêrek da. Dawiya hefteyê gotin meqesê tirênê hatiye. Em çûn siwar bûn, lê encax em pê gihaştin Feyzîpaşayî. Îcar gotin: 'Tirên extirme dibe. Me nizanibû extirme çi ye. Gotin, tirên guhartin e. Lê tirêna ku em biguherînin li wir tunebû. Em peya kirin. Gotin: 'Hûnê li vir rawestin, tirên çûye Edenê, were, dê we bibe.' Lê ji me re negotin dê kengê were. Em tam roj û şevê li Feyzîpaşa, di vata de man. Lê wisa sermayekê dest pê kiribû, meriv nikaribû li ber xwe bide. Jixwe wê şevê em ji serman ranezan.

Feyzîpaşa di binê çiyayê Gawirdaxê de gundekî piçûk e. Rawestoka tirênê li wir e. Tirênan jî li wir diguherînin. Piştî roja me li ber wê seqema payizê qediya, axayekî ji eşîra Celkanî pê dihesa tirêna penaberên Amedî, li rawestoka Feyzîpaşayê danîne, per perîşan in, dê li ber qeşemê mihû bibin. Barana payizê jî geh xurt, geh jî qels dibare, lê tîn di nava seqa de nemabû, em disotîn.

Xelîl Axa, bi çend camêrên din re hatin rawestoka tirênê, me dawetî gundê xwe kirin. Gotin: 'Zivistanê destpê kiriye, li benda wê mîratê, hûnê ji sermayê mihû bibin. Kêzî bikin, em herin gund, bibin mêvanên me. Dema tirên were dê haya me jê çêbe, emê we bigihîjin.' Xelîl Axa em girtin û birin gundê Cîvînê. Piştî em gihan gund, Xelîl Axa em li malên gundiyan belav kirin, ji wan re got:

-Van penabiran Diyarbekriyên me ne, miqate bin. Hemî zekemî bûne, dims bikelînin bidin wan!

Xwedê ji gundiyan razî be. Em ji dûmana wê mîrata tirenê bûbûn fena efrîtan, gundiyan cilên me ji me kirin. Me serê xwe şûşt, cilên xwe yên şûştî li xwe kirin, reng ket sînceyê me. Me

têra xwe şîva germ xwar, li ber kuçika êzingan de rûniştin û hestiyên xwe germ kirin. Civîniyan wisa rûmetek dabûn me, em heyirî mabûn. Her doşekê herî avêtibûn binê me, meriv tê de winda dibûn, xewa miriyan di nava wan livînên herî de dihatin.

Çar rojên me qediyabûn, gotin: 'Îro tirên tê.' Me û gundiyan xatir ji hev xwest, dîsa Xelîl Axa siwarê hespê xwe yê beş, da pêşiya me, bi me re hat heya ber tirênê.

Tirêna me bi rê ket, lê qedalêketê, piştî qasekê, ket binê çiyayê Kurddaxê nava şikeftêkê. Gava di wî rexê çiya de derket, ew cilên şûstî bûn teniya binê beroşê, cil lewitîn.

Ez çî serê we biêşînim, heya em ji Zengê gihîştin Nîgde Akserayê, çil û sê rojên me qediyan. Gava em gihîştin wir, pêşî em çûn qonaxa hukûmatê.

Me navên xwe dan nivîsandinê, pêçiyên xwe li kaxezan dan, mezbeteyên li Hênê dabûn me, ji me standin.

Yê me her yekê kaxezek sor dan me, gotin:

-Hûnê herin Orhanaxaçliyê. Me li gund ji bona we xanî tevdir kirine.

Yên ji Amedê gihîştibûn Aksarayê, em bi hev re dan gundê Orhanaxaçliyê.

Çaxê em çûn gund, me xaniyên xwe dîtîn, mala Xwedê ava, çî xanî, çî xanî? Digotin 'hox'. Îcar hoxa, ne xanî, bi qamîşê fena konên Bêrtiyan hatine avakirin. Qewî û saxlem in, av tê de naçe. Lê hox, ji bona alif, pez û dewaran hatine avakirin. Xaniyên tevdîrkirî, hoxên sewalan bûn. Li ser xwestina me, hoxa me û Rihîmê li ber hev dan. Orhanaxaçli ji Aksarayê qederê çil qasikî bi peyatî ye.

Dema em ketin hoxan, hîn dawiya nanê me yê qemirandî nehatibû. Di qonaxên rawestandinê de, me nan kiribû û me nanê qemirandî ji bona wextên teng hiştibû.

Hukûmatê bilî ji hoxan tişteke neda me.

Ji me re gotin:

-Hûnê ji pazdeh rojan carekê werin Aksarayê û pêçiya xwe li kaxez xin!

Piştî em li gundê xwe yê nû, di hoxa xwe de şevêkê razan,

em serê sibê rabûn, Dadî got:

-Hawşan, ez û Rihîme emê herin Aksaray tefûtal bistûnin. Tu, Elif û Eynê herin percik û qırşikan berhev bikin.

Dadî û xanima Rihîmê heqîbên vala girtin û berê xwe dan bajêr. Min û Elifê jî berê xwe da nava bax û baxçeyan. Heya êvarê, me têra hefteyek percik, qırşik û çend ta jî êzingên riz-yayî anîn devê hoxan.

Gava Dadî û Rihîme bi rojava re hatin, erebeyeke gayan dagirtibûn. Ji me re livîn, sobe, du çuwal arvanê palûke, savar, nîsk, rûn û firaqên malan anîbûn.

Orhanaxaçlî gundekî li deştê bû. Gundekî avî, hawîrdo-ra gund bax û baxçe, şêniyekî xweşik bû. Rêya Newşehîrê di kêleka gund re derbas dibe. Xaniyên gund dişibin xaniyên deş-ta Amedê, ji kerpîçan, serê xaniyan jî fena xaniyên deşta me. Hewşên li pêşberê xaniyan, bi daran û mirdiyaqan çît kirine, li kêleka hewşan darê biyan, aqasya, sewl û spîndar gund dixemilînin. Her tewir fêkî di baxçeyên gund de hene, her babet zerzewat di zeviyên gund de tîrî çandinê. Li pişta gund gerdab hene. Di nava gerdaban de qamîş fena daristan, meriv bikeve navê, nikare derkeve. 'Hox' bi qamîşên nava gerdaban çêkirine.

Axa zeviyên gund, aliyê rojhilat spî, rojava jî sor e. Debara gundiyan bi giranî li ser rojava ye. Di gund de jibîlî ji bizinan, gamêş, mî û beyarê sewal tê de biçêrin pirr in. Gundiyan havî-nan sergînên dewaran dicivandin û haziriya zivistanê dikirin. Lê em dereng mabûn. Bê ardû bûn.

Gava em çûn Orhanaxaçliyê duwanzdeh malên Tirkan di gund de hebûn. Lê dema em hemî ketin hoxan hijmara me ji ya Tirkan bihurîbû. Ji tengasiya ardû em û Rihîme di hoxakê de diman û hoxa din jî me kiribû mexzene.

Ez, Elif -û Eyno diçûn me sergînên şil kom dikirin, dianîn dixistin mexzenê, ziwa dikirin û dişewitandin.

Zivistana me ya ewil dijwar derbas bû.

Li gorî yên peya, em erzan filitîbûn. Yên peyatî, bi zavûzê-çên xwe ve ketibûn serê riyan, mihû bûn, qeliyan. Malbata Sofî Şîno yek ji wan bû."

Strana ku dotmama Şêxê Zirav, Siwarê Felekê, xanima Şahîde
li ser pismamê xwe dibêje:

Were waylê waylê waylê waylê waylê waylê
Şadayê fikir gazî Dilşayê
Dilşayê fikir gazî Nafayê korê çavrijiyayê
şerekî li me çêbû, qaleka giran li me qewimî
li welatê Kanîka,
li Geliyê Hezika
li çiyayê Comatê
wî firaro lo lawo
li Nijdevanlê Çeman
li me dikişiya.
eskerê nîzamiyê giran e
wele bi cemse û qamyonan
hat û ji xema dilê min û te re dikişiya.
min bala xwe didanê
li ser cendekê Bavê Becet
axayê xortan
vê sibekê li hevûdinê diciviyan.
derd û kulên feqîriyê
de Siwarê Felekê kewê gozel
bavê Becet
derd û kulên Emerê Mihê
Tirîfiroşê Xiya giran e
dîsa ji dilê min dernayê.
lê waylê waylê waylê waylê waylê waylê.
min bala xwe didanê
Şadayê fikir gazî Dilşayê
Dilşayê fikir gazî Nafayê
korê wîla li minê wîla porweşayê
ezê bala xwe didimê
vê sibekê ji xema dilê min û te ra

mehqûlê sira sar tê.
 tê dengê mîratên modeliya
 anextara
 xujînê teyara
 gurmîniya topa
 li dora kozika Bavê Becet axayê xorta
 wez nemînim, çarkenar tê.
 derd û kulên feqîriyê
 de Siwarê Felekê kewê gozel
 Bavê Becet
 derd û kulên Emerê Mihê
 Tirîfiroşê Xiya giran e
 dêranê disa ji dilê min dernayê.
 were waylê waylê waylê waylê waylê waylê.
 Şadayê dikir gazî Dilşayê
 Dilşayê dikir gazî Nafyayê korê çavriyyayê
 xêrê ji can û bedenê xwe nebîne.
 derd û kulên feqîriyê
 Siwarê Felekê Kewê gozel
 Bavê becet
 derd û kulên Emerê Mihê
 tirîfiroşê Xiya
 giran e dêranê
 dîsa ji dilê min dernayê.
 were waylê waylê waylê waylê waylê waylê.
 de Şadayê dikir gazî Dilşayê
 Dilşa dikir gazî Nafyayê korê porriyyayê
 dilê min rebena Xwedê dişewite
 weka kerengên van beyaran
 de Xwedê dizane
 min bala xwe didanê
 li ser kozika Bavê Becet
 Axayê xortan
 leqelegê mîtraloza
 hurmînê topa
 xujînê van teyaran

heyfa min nedihatîn li kuştina Bavê Becet
 Axayê xortan
 heyfa min tê li wê yekê
 vê sibekê berê lezaga Bavê Becet
 girtine dane Hezroka mîrat
 bişewite
 birine çûne nav neyaran.
 derd û kulên feqîriyê
 de Siwarê Felekê kewê gozel
 Bavê Becet
 derd û kulên Emerê Mihê
 Tirîfiroşê Xiya
 giran e dêranê ji dilê min dernayê.

(Eliyê Mihik – Licok)

Zivistana sala ewil li Orhanaxaçlî bi teqlikan, bi darê zorê derbas bû. Me ji aliyê ar û dû de gelekî cefa kişand. Zivistanê xedar bi ser me de girtibû. Bi helebiyan berf li erdê bû. Ji sir û seqemê, ji serma û qeşayê em hemî zekemî bûbûn, me zivistana bi zekemî derbas kir. Gundiyên Orhanaxaçlî ne çikûz bûn, lê dê rebenan çi kira, çawa alîkariya ar û dû bi me re bikira? Havînê sergîn ji bona zivistana xwe dabûnhev, haya wan ji me tunebû. Bi carekê de qasî nişteciyên gund Kurd çûbûn gund. Em mêvanên bê wext bûn.

Bilî ji germkirin, ar û dû me gelek zehmetî nekişand. Diravên me jî û yên Rihê jî hebûn. Kurdên bi hev re bi rê ketibûn bi selametî gihîştibûn Orhanaxaçliyê. Hema hema hemî jî halxweş bûn.

Çomez Efendî cîranekî me bû. Mirovekî qenc bû. Li gor me-

cala xwe Çomez Efendî alîkariya me dikir, çi ji destê wî bihata
texsîr nedikir. Li Sêrtê leşkerî kiribû, Kurd nas dikirin, kêfa wî
ji me re dihat. Digot:

-Kurd mêvanperwer û merd in. Gelek qenciya wan gihîş-
tiye min, ez tu carî camêriya wan ji bîr ve nakim.

Dema berf li erdê bû, em mejbûrî ji panzdeh rojan carekê
diçûn Aksarayê. Me li ba ziftiyan tiliya xwe li mezbetê dixist.
Lê ne hêsan bû, me ezyet dikişand. Carekê ew cîranê me Ço-
mez Efendî bi me re hat Aksarayê cem wan ziftiyên mazbe-
tevan. Ji wan ra got:

-Zivistan e, çokek berf li erdê ye, sir û serma ye! Van re-
benan bê ar û dû, hemî jî ji sermayê nexweş ketine, zekemî
ne, nikarin panzdeh rojan carek werin. Heke hûn qaîl bin, ezê
panzdeh rojan carekê werim Aksarayê, mezbetê bibim gund û
bila li gund tiliyên xwe li mezbetê xin.

Zabîte ziftiyan jî taw kir, em ji çûna Aksarayê filitîn. Dadî û
Rihê her tim ji Çomez Efendî re dia dikirin. Tirk bû, Dadî zima-
nê wî zanibû û nava wan xweş bû.

Di wê zivistana pêşîn a koçeriyê de, tiştê me bidana ber dilê
xwe, xwe pê bixapanda, hewiya xwe bianiya tunebû. Carina
em çend mal diçûn mala yekê şevbêrkê û lawikekî dengbêj, ji
me re kilam digot. Ji bona xatirê Dadî divê îla strana “Babikê”
bigota. Lewra Dadî derd û kulên xwe yên di binê reşkevîrên
Amedê de hîştibûn bi strana Babikê dianî bîra xwe, deşta dil,
kul û keser pê dikewandin. Hingî ew strana Babikê li ba me ha-
tibû gotin, me ji ber kiribû. Stran bi vê miqamê dihatin gotin:

Wey Babikê heyran
wezê çûme Diyarbekirê wa li gir e
wî li minê
minê dên û bala xwe didanê
Xelka min a Têlîdela ji hemama Mêrgehmedê derketiye
bav bi heyran dest bi baz e
Xwedêyo porê biskan şil e
minê digo

Delal heyran ramûsanek ji taximê sing û beran
 hinarê rûyan li min kerem ke
 digo
 Lawko delal ezê bi desmêj im
 diranê min diêşê hay lê rûkêm kul e
 ax ay, de were were ez sewdalî me
 ez fermanlî me, hahîî
 Wî Babikê êêê
 qurban
 min û li diyarê Qewsa pirr e
 li min li minêêê wî Babikê
 bila têra derneketa karwan ji karwanê reşkomir e
 bila ji min ra bihata xebera bav û bira
 bila nehata xebera delalê ber dilê min sêwiyê
 min evdalê êêê
 li min
 min dîlberê êêê
 wî Babikê
 wî Babikê ez sewdalî me
 ez dilgirtî me wez bi qurban, hahîî
 Wî Babikê wezê çûme Diyarbekirê dorbeden e
 heyran kevirên dorê hemî qeyntirme ne
 wî Babikê heyran kîja kevirê radikim
 derd û kulê min û te ne
 wî Babikê, wî Babikê ez fermanlî me
 ez sewdalî me
 wez bi gorî, hahîî
 Wî Babikê wezê çûme Diyarbekirê li minaran
 wezê ji wê derê vegeriyam Elîpara şewitî
 serbizêran
 enîdeqan
 pozxizêman
 zendbazinan ax lo kofîxwaran
 wî Babikê
 wî Babikê ez sewdalî me
 ez fermanlî me

wez bi qurban
hahîîî
Wey Babikê heyran
wezê çûme Diyarbekirê lo li minaran
ezê vegeryame Elîpara qambax li biskmitêlan
enîdeqan
ay ax Babikê li kofîxwaran
ax de were were ax Babikê li min
ax de were were sewdalî me
wez bi qurban
hahîîî
Wey Babikê heyran
ezê çiqas dibê m
ewqas lê tê
Xwedê dizane dev û lêvên Xelka min a Têlîdelal
ji qelemê ji kaxezê
qurban ewqas lê tê
Xwedê zane ramîsana Meryema mele
ji min ra mîna ramîsanên axçînga file
Rebiyo ji dêrê tê
ax ay de were were
ax Babikê li min
ax de were were
ax wez bi gorî
hahî hahî hahîîî

FERHENGOK

agir hil kir: agir dada.

agirziman: pêtiya ji agir radibe, mîna ziman e û hil dibe.

alûcixî: qangirran.

amîngiya: pelê wê bi reh in û didin ser devê birînan û nême dikşîne der.

amoş: nermkirin, hêrsa wê daxis-tin.

arderûn: ji sewiya xwe zêde hûr bûyi, şûşe bû arderûn, bû fena arvan.

arzî: bêhevpar, ev mêrg, arzî yê min e.

asûs: gûza asûs, ya kakil ji navê dernayê, kesê serhişk.

ate: qebîle, bavik.

avrîxwûr: yê ji bermayiyê sifreyan dixwe. Şorbeya di tasa te de maye, avrî ye.

azgilêr: hesindar, pismamê dara mazî ye.

azûl: macir, biyanî.

bamî: banya; tewirekî xwarinê ye, divê her roj ji zevî top bibe, zû pîr dibe.

bangeran: lox, kevira glover ku pê axa serê xanê digerin.

baqûr: naxira gund ya dewaran.

barix: ihtibar, qirêdî.

başewal: bê şelwar û derpê.

bedilî: guherî, nebedilî, neguherî.

bejik: ne avî, ciyê bê av.

bekarî: wezîfe.

belalûg: deviyekî şivên wê xweşik in, fikiya pê ve çêdibe tê xwarinê.

belhanî: kesê ji gundê belhan.

beliandin: bê cûtin daqurtandin.

belîs: heya dawiyê vekirina çavan û welê biloqmayî.

belismayî: vekirîmayina çavan, bêyî pispisandinê, girtin û vekirin.

benî: kesme, ji ardê qelandî û dims çêdibe, meşlûl jî dibêjin.

benîşt acûn: rijî, benîştê bê fedî, ya wî benîştî bicû, şerm pê re tune.

ber: qebîle, pêş, ate.

berabêlên Êrisî: demançeya Êris e, nvê wî barebêl e.

berange: araziya pêş malan, ciyê nayê ajotin, menzereya li pêş çavan xuya.

berate: 1. kelaxê sewalê mirarbûyî
2. du berate ketiye tiriye rez.

bergeş: çarşeba sifrê, ya nan û xwarin li ser.

berik: fêkiya dara mazî ye, fena mazi bi wê darê ve tê û nava wê dagirtiye.

berik: fişek.

berkole: kevîrê (kêla) jor û jêrê gora miriyan.

berno: tewirekî tifing e, fena tiffin-

ga kemali.
bet: tewirekî qaz e, şin e û heya hi-jdef kîloyî giran dibe.
bewz: moral, bewza min di cî de ye. Bewza te çawa ne?
beyşûs: percikê/pijikê dihate hincirandin û di şûna çirayê de dihate pêxistin.
bezm: wecih, serûçav, îfadeyê rû.
bêgavî: mejbûrî.
bêlan: diyarê herî jor, zîrveya çiya.
bêrewa: neheqî.
bêrm: hewz, gola avê ya çêkirî.
bêwane: zeviyê binê gund, zeviyên dora gund, ne dûr.
bi navgirtin: gureş.
bij: xweziya xwe pê anîn, bija meriv bi rindiya wê tê.
bilindir: miya hîn nezaye, dê nû were beran.
bilî: ji bilî, ji xeynî.
binase: sûc.
binasî: ceza, li hember tawan ceza dayin, dîzî kir, dadwer du sal binasî da.
birayîn: ya rastîn, ne direwîn.
bîcîk: bîjî, yê ne ji bavê xwe.
bîçe: xêlî, serûçav pê dinixumînin lê derve dibîne.
bîrbîr: zane, hişmend, aqil, bîr dibe tiştan, ji bîr nake.
bîrebîre: jê re derman e, vê çaya han vexwe bîrebîr dê baş bibe.
bîrewer: alim, mintehî, ji seyda bilindtir e.
botik: dêlika se.
boxaz: neqebê nava du çiyân.
boxe: nêrê gamêşê ku fena fal, boxe davêjin ser madagan, ji bona bergirtinê.
boxrik: qûça kevir û boxrikan; gelkî kevirên têvil.
bqûr: naxirê dewaran.
buxûd: dexes.
bûlik: çelepûçkî bi rê de çûyin, za-

rok bi bûlikan ketiye.
calan: hisyeta min bar nadin ez bi fiko re qise bikim, bênamûs e.
cehemîn: teqizîn, siktir bûn û çûn.
cenan: da kirêçî.
cerq: şopandin, tehqîb.
cid: qeweta bi dizî ku kare li meriv were xezzebê.
cildo: mişkê mezin, qasê çêlika pi-sikê ye.
cimcim: cezweya qehweya tehl (mirra).
civat û caxî: civat civat e, caxî ciyê civat lê kom dibe.
cîzmeyên şift: ji sextiyan in û saqa wan heya binê jûnî dirêj e.
cûm: xerq, keştî di golê de cûm bû.
cûzan: fena kêrê ye lê zêde tûj e, berê bi wî teraş dibûn.
çaq ferc: nikare çaqê rake û deyne.
çekur: qirêja ji şîranê bi cilên meriv ve çêdibe, çermê devê dîzika dims.
çemçîk: ji dar e, ji kefçiyê mezintir e û pê tiştan di beroş de tevdidin.
çikêrin: ji çi çêbûyî, madeya wî çi ye, ji axê an çimendtoyê.
çirê: tewirekî listik e, xort bi çirê dilîsin.
çirîsk: îşaret, mesaj.
çors: yê gotinên wî req û hişk in, meriv dêşînin, yekî çors e.
çûçika belotanî: mît e, çûçika belo tanî, geriya geriya li ser genî mê feqîran danî.
dalyan: şans, siûd, talih.
dartole: darê naşibe tu amûrî, lê ji lêdanê re dibe, darê (mêrê) tenûrê.
debîk: ji teneke piçûktir e, min debikekî du kîlo rûnê zeyt stand.
degel: yê hêrsbûyî ku hêrsa wî zêdetir dibe.
dehbe: qovî, lawir, fena keftar, tîmsah, ejdiya.

derence: merdîwen, sêlim.
dermafê: derbarê.
derxûn: qapaxa devê beroş û sîtil, yê ji dar, texte.
destmij: di kirîna xanî de, pereyên ewil tîrî dayîn, qapora.
dewl: dewla aşê, ciyê genim dixin û di hêrînê.
dewx: dinya li dora meriv digere, meriv dewxêlikî dibe û dikeve xwarê.
deyax: tehmûl, berxwedan.
dijmîn: gotinên pis, sixêf.
dikrik: agahî ji yêrên dûr standin, dikrika te ya xêrê be.
dikrika xêrê: xebera xêrê.
dipelikînin: tirs, jê ditirse, jê dipelîkîne, wî di hesab de digre, kane talûke jê bê.
dîqurife: dibizde, pirr ditirse.
dîqûsî: di vir de maneya vereşandinê de ye.
disikurand: xwe pîrîrîzê wî, wê dîkir.
diwêl: dewlet.
dizime: dengêkî dibe heft deng, olan dide, yanqî.
doq: eniya wê neraste, fena gogê ye, nêzî qoq e.
doşbûn: (li dor xwe) zîrîvîn.
dugil: dara serê wê du çetel e, stîriyan dixin navê û pê sênc baxçe dîkin.
dureh: 1. melez; însanê ku dê û bavê wî ne ji heman nijadê, yan heywanê ku mak û bavê wî ne ji heman rehê/celebî be. 2. tîkel; sexte.
elend: şefek, ronîya sibê.
elenî: vekirî, li ber çav.
eloelo: dîkê şamîkê, dîkê hindî.
engiriye: rîka zêde sert, ji rîka xwe nayê xwarê.
erat: eskerê bê rutbe, bê terfiye.
erat: nefer, bê rutbe.

erqel: di nava zevî de ciyê nayê cotkirin, kevir an bendeke din heye.
esûs: pîrrişk, nayê ser rê, gûza esûs.
etr: endîşe, em di etra te de, tu di kêfa xwe de...
everek: nogina gamêşê ya hîn nezaye, heya sê salî.
ezbet: qebile, bavik, ate.
êretî: bêteşe, neçêkirî, nelihev. şêla wê nake pênc qurîş.
êrxat: kesê bêhuner, xebatkarê bêwesîf.
far bû: kevin bû.
far: kevin. far bûye, yanê kevin bûye.
ferfûr: gava tav lêde, jê reng çêdibin, îristal, keskesor ji ferfûr e.
ferqat: çîwalekî tenê, devê wî dirûtî bavêji ser kerê dibe ferqat.
ferqizî: derî vîna wî tiliya tîfîngê kişiya û tîfin di dest de ferqizî.
feşkilandin: jihevkirin, şelên nava zevî feşkilbûn, partiya me feşkilî.
fewt: vala, tewş, Xalib tîfîng avêt nîşanê, lê fewt çû.
fêza: hember, nêzik, mîqabil.
fîrîşteq: veşartok, çavgirtonek, lîstîka zarokan.
fîrk: ne gurr, ji hev dûr, darê baxçe fîrk danîbûn, ji hev dûr bûn.
fîsqule: kesê ku meriv xwe jîpara lêxe û ew jî deng neke...
ganbore: mêrê ji mêran der e, xwediyê paye, merd.
gebol: ji simêdiyê çêdîkin, dewê çortan û rûnê qijîlandî bera ser didin.
gebre: fena lepik e, ji mûyên bizinan e û pê hespan tîmar dîkin.
gedek: golîka gamêşê ya nûzayî, ya sawa.
gelme: kevirê ji avê çêdibe, kîla avê bi salan dibe kevirê gelme/nerme.

gendel: yê pir qirêj, gemarî.
gergişandin: xwe dibe û tîne, hêrs dibe, fortan dike, lê di rastiye de nake.
gero: canê meriv pê dixure, zêde dikeve pezê bizinî, bi Tirkî ‘uyuz’.
gerzek: geveze.
gevzik: ciyê gevizandinê, ker xwe di gevzika zevî de digevizinin.
gezene: silbûyî, tehinî; **Te çov di kuna zerqetikan re kir, gezene bûn.*
gifre: dareke tovîlsor e.
girnewoqîbûyî: pisîk meha sibatê girnewoqî dibe, niyana wê tê.
gîsk: nêriyê yeksalî.
gître: benîştê bi qurmê darên bi-hîvan ye, dixin avê, binê xaniyan toxtik dikin.
gocî: gava pez yan dewara bidoşin, ewil gocî dikin.
goçkar: kesê solan/pêlavan çêdike, qetab dike.
godîş: meyweyekî bejî ye, li çolê û bejîk e, rengzer e.
gom: li vir maneya mezra de ye.
gopal: şîva destê kal û pîran.
gorim: jinbira.
gosirmet: rezalet.
gûc: pê zor e, jê re giran tê, bi zorê dike.
gûndik: kinê weris, pê golik û sewalan girêdidin.
gûza asûs: gûza kakilê wê bi hêsanî dernayê û qaşilhişk e.
haf: ber, pêş, hind, were hafa min, were ber min.
har: tax, mehle.
har: tax, taxa Kirdan, “h” ji kûraniya qirîkê tê xwendin.
havin: amîn, hevîrtîş, maya, benê konê ye jî.
hefad: egîd, ferx.
hejîk: pejîkên ziravîk, ji bona şewatê ne.

helaw: helawa dinamît, ya wek hevîr, qapsûn tê tune.
helebî: heştê santîm e.
helêl: qerteleki gir e û serê wê rût e, yanê keçel e.
hentizîbû: enîrî bû, xeyda zêde hişk, bêdeng rawestandina mirûzî.
hesan: kevira kêr û cûzan tûjkirinê.
hesû: şaneşîna di bilindahiyên çiya de, balqon.
hewris: tewirekî dara çam e, devî dimîne nabe dar.
hezaz: herişandina axê ji ciyê xwe, (toprak kayması.)
hezek: axa ku şil e, meriv bikeve navê nikare jê derê, (bataklık).
hezen: geliyê herî teng.
hezen: geliyê kûr û teng, ne fire.
hêc: nexweşî ye, deve hêc dibe, kûçik har (kuduz) dibe.
hêwir: ciyê meriv komî serhev dibin.
hilîk: çêjika beriya wexta xwe welidandî.
hilk: hilka devê fatê giran e, meriv nikare li balê raweste.
hilkirin: mele milê hilkirin û desmêj girt. hînbûne jî, min hil kir, ez hin bûm.
hîz: seksî.
holis: neştêcî, nexerîb.
îzek: zexel.
jeber: hember, milê wî alî.
jeber: miqabil, hevraz, qarşî.
jûnî: çok, çong.
kamax: jipara her du qorik, an bi temamî qûn dibêjin.
kapsorî: yê ji tîrsan ji qudûm dikeve, çokên wî difeşkilin, nikare rabe.
karbidest: memûr.
karkenar: emekli, teqawidbûyî.
kaşîng: ji rîs e, du tilî pehn e û ren-

- gîn e, pê qumateka zarok girêdin.
- kaw:** di dema me de serokkomar, mêrê kubar û xwedîpaye, keya.
- kayin:** tiştê xwarine ji asikê tînin dev û dicûn.
- kef û kinc:** dora dev û lêvên wî kef dabû.
- kelandîn:** berfa nava kuçan digire û dimîne.
- kelat:** zinarên qirase ku hîn diyar e, kevirê volkanîk in.
- kem:** kemê devî, kemê stirî yanê yek an çend li ba hev.
- kereşo:** muxsil, ciyê gundî bi dorê diçin beravê, xwe û cilên xwe dişon.
- kevod:** darek e ku jê hesk û kefçîyan çêdikin, pir qewî ye.
- kêzîn bike:** kerem bike.
- kil:** 1. kilê çavan 2. bi Zazakî ye û alawa agir e
- kil:** alaw, pêtiya ji agir radibe.
- Kird:** Kirmanc, Zaza.
- kîst:** qiseyan gerandin, fesadî kirin, bi Tirkî dedîkodu.
- kordûnde:** ocaxkor, yê/ya ku zarok jê re çênabin.
- kotîbûn:** nexweşiya cûzzam.
- kudûn:** ji cer piçûktir e, fena cer bi kar tînin.
- kuling:** alavek e ku her du alî jî pê kolan dibe, aliyek tûj e, yek pehn e.
- kunêr:** di canê meriv de derdikeve û di binî de nîm digre, nêrî.
- kurtêl:** ew ker û pariyên nan yên ji ber meriv mayî.
- kurtêlxwer:** kesê ku çavê wî li dest û deriyê însanan be û şeref û heysiyeta xwe ji bo vê yekê bifiroşe.
- kurûpîst:** vilîngor, pilîlo (dedikodu).
- lalîgan:** ne avî, bejî.
- laser:** lehiya avê, ji baranê rabûna avê.
- lehfê çiya:** dawa çiya ku ji deştê dest pê dike û bi çiya de bilind dibe.
- lek bi lek:** bir bi bir, kerî bi kerî (gelekî bi hev re).
- lezag:** darbest, çardara ku mirî li ser datînin û pê dibin ser mezel.
- lêzim:** egreba, merivê mere/yekî.
- lîs:** venîştina firindeyên kedî, kumes, mirîşk çûn lîs.
- malê ayê:** malê metrûkê, yê qamû.
- malêz:** ji arvan û dims an şîre çêdibe, tenik e, xwarina wê hêsan e.
- manik:** eyarê karik û berxikan.
- masiyabû:** birîna axivî, birîna di binî de ragirtî û werimiye.
- maya:** qantira mê.
- medreb:** çiyê birincajotin û timî av li ser e.
- mehir:** ji dan û dew çêdibe.
- mehmiz:** meaşê mehê, heqê xebata mehekê.
- mehşêl:** dêlî, mêwa tirî ya li ser çardaxê.
- melayir:** dareke nêzî hesindarê ye, li çiyayê bêxwedî tê. kefçîyan jê çêdikin.
- melik:** saxik, safik, gêjomêjo, hiş li serî nîne.
- mengenevan:** yê titûnê bi mengine hûr dike.
- mengûş:** dara kizwanê/godîşê ye.
- mered:** cilê livîn dikevin.
- metaf:** yê caw û pelasan direfîne, çêdike.
- metikîn:** xwe bi ser hinekan de hazirkirina lêdanê, çova metikandî.
- mexenet:** bêbext, xiniz, sînsî.
- mintehî:** alimê xwendina xwe qedandiye, heft îlman dizane.
- miqabil:** hember.
- miqlîk:** piçûk e tişt tê de diqelînin, tawe.
- mirdiyaq:** rijde, di qehtiyê xanî de tê bikaranînê.
- Mîrsel Paşa:** piştî Şêx Seîd, bû

Komutanê Qolordûya Heftan ya Diyarbekirê.

misas: zixt bi serê wê ve ye û pê gayên cot dajon.

misêlo: şewata dest û pî ji sermaya berfê.

misêwa: timî.

mişeft: dirûtina rast û çep, her kêlek xuya ye.

miûz: yê tiştên xwarinê kê m bi destê wî dikevin û di wî warî de çavbirçî ye.

miûzî: kesê têra xwe ne têr e, nîv-birçî, nedîtî.

mozebeş: mozek ji zerqetîkê mestir e, zerhen e, derziya wê jehrî ye, zû sil dibe.

mozin: muezin.

muxsil: kereşo.

mûşî: yanê ji mûşê.

neçiqirî: eniya wî wek xwe ma, neçiqirî.

nedibihurî: derbas nedibû.

neşadir: di sifr qelakirinê de tê bikaranîn, şemik e.

netehmandî: aşînebûyî.

newqa: ji binê çengan heya navokê, giloveriya nav.

nijdevan: çete, qurûcî.

nitirandin: bi awayekî xefbûyî li benda yekî bûn, pawandin.

nîgal: dewlet.

nîşor: kayîna dewaran.

nof: qasik, demeke kin, nav e jî: Nofa.

oxleme: lêger, lêpîrsîn.

paçvanî: werger, tercuman.

papax: fena kolos e, didin serê xwe.

parone: goloikê parîn, yê hîn jî şîrê diya xwe dimêje.

paşûr: kiler.

pate: silavdayina bi destan, ne ku bi dev.

payiza zermehiyayî: xezam, zerbûna pelên dar û devîyan ya

payizê.

pelas: ji mûyên bizinan e, metafçêdikin û meriv li ser rûdine.

penî: ji-ciyê-xwe-bûyî, maciriya ji welat.

pêgirt: urf û adet.

pirêze: zeviya hatî çinandin û tenê qisrikên sap di nav de mane.

pirpar: tewirekî pincar e bi tovê xwe yê pir menşûr e. Ew wek biwêj wisa tê bikaranîn: “Tu dibê tovê/bizrê pirparê ye”, yan “wek tovê/bizrê pirparê ye”.

pixar: gemara ji şîranî çêdibe, bîne ke nexweş dide.

pîjkir: fesadê kesan dixapîne û bi riyên neqenc de dişîne, praveqator.

pîn: pehîn, her lêdanek bi lîngan.

pîrik: ya bi bûkê re hatiye.

pîzpîzok: ji tayê genimê şîn e, girêka ta diqelişe û pif dibe, pîzzî-nî derdixe.

qafilqeda: belaya ji nişka ve bi ser meriv de tê.

qafqas: araziya ji ermenîstan û bi jor, bakûrê rojhilat de.

qancil: çerm û hestî ye, lê zexel û rovî ye, fêlbaz û dexes e.

qançûr: qaçor; baca pez e ku didan dewletê. (Peyvek Moxolî ye).

qapsûn: ya ku di qûna fişekê de ye û derziya tîfîngê lê dikeve û diteqe.

qarnaqusi: tiştê tê vereşanê, dilê meriv jê dixele/diqelibe.

qasik: demek kurt; nivîskar carinan bi maneya “deqîqe” bi kar anîye.

qebalik: refika di nava dîwar de, devvekirî.

qebardîn: tewirekî qumaş e, pirê wî rîs e.

qedene: tewirekî hespên Êrîs in û pir gir in, yên bar in an pê top dikşandin.

qemirandin: zêde hişkkirina nan di zikê tenûrê de, nanê qemirandî.

qerac: ciyê kaş, serejêr.

qermît: reşê li ber tavê vebûye, ser spîloçkî.

qetab: tamîrkirin.

qetar: qetara elokan, mirîşkan li pê şiya seyrê bû dibir nava pirê zeyan.

qetek: ji darê sivik e, fena sînî glover e, savar kutandî pê didin bayê.

qeyar: yê den û dizikan, cer û man gedoşan çêdike.

qirdik: civîna ji ber xwe, li serê kuçe û kolanan.

qiyame: ne serbejer, ber bi jor.

qolçe: xanî çarqolçe ye, çar goşeye.

qolinc: qolinc di nava milan de du rehên mezin in.

goze: danîna kurmê hevrişim, tertûr, di ciyekî sergirtî û germ de.

qulopanî: xwe ser serî de qelibandin, teqle avêtin.

qumatek: pêçeka zarokan; ew pot û paçikê ku zarok di nav de pêşandî.

qumçe: dawetname, şekirê dişînin pey xwendiyên dawetê.

qupik: kurk; mirîşka li ser hêkan rûniştî.

quriç: fena pez bi dev av vexwarin.

qurifi: ji tirsan hindik ma dilê wî raweste, fena şima zer bû.

qusîn: xirabûna şîr.

qutor: dar e, li ser pişteka nava diwarê xanî de tê bikaranîn.

qûrix: cemreketina erdê.

ray kirin: biparêzin, rayekî jê re bibînin, riyekê jê re bibînin.

reşimî: nîvxirifi.

retele: yê fena hûtekî mildirêj, bêteşe û nelihev.

rewa: heqî.

rêl: daristanê gurr.

rêsi: giyayê terr yê lihevbadayî ku ji bo xwireka pez hiltûnine zivistanê.

rîşik: nûtik, hêkên spiyê ku nû rih dikeve wan.

rîş: birîna ku ji kotibûnê, cûzzamê çêbûyî.

rûqal: rû be rû, li hember hev.

sak: golikê gamêşê yê heta bibe yeksale.

satlican: sermagirtina herî xedar, zatûre.

sefandin: parzinandina tiştên ron ên wek şîr bi parzûnk/melhefê.

semed: sedem, sebeb.

senbole: (bi Zazakî ye) sihorîk, pilûr.

sengele: di vir de, (xortê bê mane) tiredîn.

sengele: metreyekî û niv dirêj e, di binên sifirnekê xanî de bikartînin.

seqa: rewşa hewayê.

seqaseq: ji nişkê ve, rûbûrû rastîhevhatin.

seysebat: afat.

sênc: çeperê dora baxçe, dorgirtina rez, zevî û...

sêpêkirî: kutlikkirî, tîfing dane ber hev, kirine kutlik.

sifirnek: selende, ji bona diwarên xanî şil nebin ji serê xanî zêde ye.

sihêti: tercube, deneme.

siqal: ‘elî; ya li pêşiya xaniyan li gorî qata yekê çêdibe.

siqal: elî; yê li pêşiya xaniyan e, ji eywanê re dibe feana balqonê.

siçirik: yê ku pêdikeve û jê venabe.
* “Çi bike jî tewş e, meyrê bi min ve bûye siçirik.”

silik: ava ku hindik û tenik dibe, û êdî herîya reş bi binî dikeve û bîn pê dikeve.

sînçe: rûçik, serçav.

sû: hêrs.

şafir: zenge, daristana pirrgurr a meriv nikare bikeve navê.

şak: setrenc.

şakîl: pelê ji darê diweşe û hişk dibe.

şatirr: yê/ya fedî nake, edeba wê şerpeze ye.

şatirr: yê/ya terbiye û edeb pê re naqis e û devsist.

şemlan: fiyaqa, fiyaqefiroş, caqa, forsê, forso.

şepal: şêra mê.

şepik: bi dara berû ve çêdibe, hundir dagirtî û pirr sivik e.

şeqil: karbidestê dewletê li ser bêderan, genim şeqil, (nişan) dike.

şibşibok: pirçemasik, şevger e, çavên wê nabînin lê antenên wê hene.

şimbêl: genimê pale diçine û qasê gurzekî li pey xwe datîne.

şîp: girêneka avê di çem de, ciyê avê yê herî xurt û xedar.

şûş dibû: noqê binê avê dibû, bi xar di rêya nava baxçan de diçû.

talî: dawî, netîce.

talûqat: ji dûr, pirrdûr lêzîmê meriv.

tap: pêlêkirin, fren kirin.

taraf: agirê dûman jê ranabe, bûye kuz.

tarxan: bartole, yê kar nake, betal betal digere. **Tarxanê gund yûnis* e.

tatîl: etir, em di tatila wî de, ew di kêfa xwe de.

tavgeskên: sêlih, (tavgezî) plaj.

tawan: sûc, aylil.

tawkirin: qebûlkirin, (onay).

teba: tişt, amûr, eşya.

tebeqo: dewarê gir bi nexweşiya piyan dikevin û nikarin bi rê de herin.

tegel: dirûtina bi huner, stîlîst bi-

kartînin.

teliya: bê deng ma, xwe kişand ser hev û xwe teland.

telpok: ji şiva gûzê ye, nava wî kun e û çapût dikeve û dengê telpok derdixe.

terad: ji kêfan, bê musik dilana xwe xwetî.

terase: gotre, deviyên nava zeviyê cotê derxistin, paqijkirin.

tertûr: kurmê qoze, yê hevrişim çêdike.

tewaş: sosê meriv li xwarinê dike.

tewkelî: zû pij dibe û tê xapandin, serserî.

teyrê zircelê: qest rihistîn e, azraîl.

jevgirî: nexweşiya ku mirov ji hev digre. Bi Tirkî bulaşıcı.

têrr: alavek e ku ji rîs çêdibe, ji bo barkêşiyê davêjine ser piştê çarpêyan.

têvil têkel, nesade, tevîhev.

tilar: yê kar jê nayê an naxwaze kar bike.

tima: çikûs, destgirtî.

tirtameşek: werimandina li ber tevê, ku hindik bimîne biteqe.

tisî: nanê ziwa, bê xwarin û vexarin.

to dibe: tovil dibe, tê qeşirandin, sêvê to dike, diqeşirîne.

tor: falê gamêşê, sakê nexesandî, boxe, ji bona bavêjin ser madağan.

toxtik: kevirekî nava dest tijî dike, glover e, dûz e, pê binê malan rast dike.

usat: firarê dewletê, kesê qaçax. (Pirjimara "asî"ya Erebi ye.)

Ûris: xelkê ji welatê Ûrîsîstanê/Rûsyayê.

ûzo: eraqa Girekiyan (Yûnanan).

vata: bê serax û binrax, li sahiya xwedê.

vata: ne li piştê tiştêkî, li nava meydanê.

- vesan:** îstrîhet, tatîl.
- vilingor:** gotin gerandin, ne bi başî, bi xirabî, pilîlo, kîst.
- vin:** yê di pozê xwe de diaxive.
- wad:** soz.
- wate:** mane, (bi Soranî ye).
- welaq:** hesp, estor.
- weqî:** heftsed gîram e.
- weqîkî:** heştсед gîram.
- westa:** kesê di warekî de mahir, zane, westayê diwar.
- wêjeyî:** edebî.
- wêtûn:** agirê dojehê, yê cehenemê.
- xanzûr:** komirê daran.
- xasûgî:** rovîtî, hîlrbaz.
- xax:** birîn, derdê giran, kul, bela, xax, de wêl wêl wêl, bela bela bela.
- xerbend:** dîl, hêşîr.
- xezam:** pelên daran yên payîzan zerbûyî.
- xîlf:** şaxê ter û taze, meriv bişkîne av jê tê.
- xîlisik:** pir kinik, di wexta xwe de ji dayik nebûyî, virnî.
- xulq:** xwî, exlaq.
- yere:** esir, berêvar, (Zazakî ye).
- zaboq:** ciyê nepa, qelsen meriv di-kare xwe lê veşêre, tenge-geliyê-çîyan.
- zav û zêç:** hûr û girên malê, çol û çocix.
- zekemî:** sermagirtin, nezle.
- zelikê:** ji qamîşê devê golê çêdibe, metaf bikartînin. nava wan kune.
- zengene:** aliyekî fena bivir e, aliyê din qazme ye, pê axê dikolin.
- zerpe:** mifteya ji dar e û pê derî kilit dibe.
- zerzûl:** tewirekî firinde ne, û pirr bi hev re digerin, li ku deyne, talan dike.
- zewt:** nîfir, bedûa.
- zêro:** ne Kurdî, Fransî ye û di maneya sîfir de ye.
- ziftî:** cendîrme.
- zikreş:** xayîn, bêbext.
- zirîç:** platîn, ji pola serttir e.
- zirîqên:** tîrêjên rojê.
- zo:** ne fer, zo, cot.

Ev roman, romana mehkûm û firarên dewletê ye. Firarên
piştî serhildana Şêx Seîd, mehkûmên hereketa Pêçarê...
Mîna gelek qehremanên wek Şêx Fexrî, Feqî Elî, Emê
Faro... Dewlet li pey şopa wan e di gund û newalan de. Bi
eskerê giran gundan dorpêç dike, nahêle kesek derkeve
ji malan, dişewitîne kes û pez û sewalan. Ev Roman, bîra
hadîseyên piştî dardekirina Şêx Seîd û hevalên wî ye.
Romana wan salên zor û zehmet, romana wan Salên
Şewatê...

Ehmed may' xwi ra vano:
"Hela şore Delû Fikrî ma ra se vano?"
Eyşe şîna kol bena qûnderano:
"Delû Fikrî ez kewta bextê to
Ti bikê bextê Elay'
Ti Ehmedê min nêkerê mehkûmê koyano
Ez o hîrê rey bierzî mêzîn altûrfano"
Delû Fikrî te ra vano.
Vano: "Ez o Ehmedê to
Bikerî mehkûmê serê koyano
Yan ez o bikerî nişaney gulano!"

...

Elîyê Mihikî, Licok

